073.

LIBRARY OF CONGRESS.
Chap. BS. 505
Shelf P3
UNITED STATES OF AMERICA.

VERHANDELING

OVER DE

MYTHISCHE VERKLARING

DER

GEWIJDE SCHRIFTEN,

VAN DEN HOOG-EERW. HOOGGEL. HEERE

J. H. PAREAU,

THEOL. DOCTOR, HOOGLEERAAR IN DE OOSTERSCHE TALEN EN GEWIJDE OUDHEDEN, EN GEWOON LEERAAR DER WALSCHE GEMEENTE TE UTRECHT, enz. enz.

Met den Gouden Eerpenning bekroond,

EN UITGEGEVEN DOOR

TEYLER'S

GODGELEERD GENOOTSCHAP.

LIBRARY OF

TE HAARLEM, BIJ
J. VAN WALRÉ en COMP.,
1814.

BS505
.P3

TE HAARLEM,
Gedrukt bij JOH. ENSCHEDÉ en ZOONEN.

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

ZIJN ER VOLDOENDE REDENEN OM SOMMIGE VERHALEN UIT D GEWIJDE GESCHIEDENIS ALS *MYTHEN*, LEERZAME VERDICHTSELEN OF ZINNEBEELDIGE VOORSTELLEN OP TE VATTEN? — ZOO JA: KAN ECHTER ZULKE EENE WIJZE VAN UITLEGGING GEENE AANLEIDING GEVEN OM HET GEZAG EN DE ACHTBAARHEID DER HEILIGE SCHRIFTEN AAN HET WANKELEN TE BRENGEN? — EN: WELKE ZIJN DE REGELEN EN WETTEN, DIE MEN ZOU BEHOOREN IN HET OOG TE HOUDEN OM DAT GEVAAR TE VOORKOMEN?

DOOR

JOANNES HENRICUS PAREAU,

THEOL. DOCTOR, HOOGLEERAAR IN DE OOSTERSCHE TALEN EN GEWYDE OUDHEDEN EN GEWOON LEERAAR DER WALSCHE GEMEENTE TE UTRECHT, LID VAN ONDERSCHEIDENE GELEERDE GENOOTSCHAPPEN enz. enz.

Wien daarop de GOUDEN ERPENNING is toegewezen door BESTUURDEREN VAN TEYLER'S STICHTING EN LEDEN VAN HET GODGELEERD GENOOTSCHAP.

Oorſpronkelijk in het Latijn geſchreven en alzoo bekroond, en vervolgens op last van het Genootſchap *in het Hollandsch vertaald en bijgevoegd.*

DISPUTATIO

DE

RATIONUM, QUAE MYTHICAM LIBRORUM SACRORUM INTERPRETATIONEM SUADEANT, MOMENTO AC PONDERE,

AUCTORE

JOANNE HENRICO PAREAU,

THEOL. DOCT. L.L. O.O. ET ANTIQ. SACR. PROFESS. etc. etc.

DISPUTATIONIS

de Mythica Sacri Codicis Interpretatione Conſpectus.

PROLEGOMENA . . . . . Pag. 1

Cap. I. De Mythi vocabulo Mythorumque ſignificatione ac diverſitate generatim. . . . . — 2

§. 1. De Mythi vocabulo hujusque notione. . . . . — —

§. 2. De Mythorum definitione ac generibus variis. . . . . — 4

§. 3. De diverſa Mythos tractandi ratione a diverſis inſtituta. — 8

§. 4. De discrimine, quod inter Mythos est et inter Allegorias ac Fabulas morales. . . . . — 9

Cap. II. De Mythorum diverſitate, qui in ſacris Libris contineantur, ac Mythicae horum interpretationis ratione ac varietate. . . . . Pag. 11

§. 1. De Sacri Codicis Parabolis atque Allegoriis ad Mythos non referendis. . . . . — —

§. 2. De variis Mythorum generibus, qui in Sacro Codice reperiantur. . . . . — 13

§. 3. De praecipuis Mythicae interpretationis diverſitatibus. . — 15

§. 4. De ſingulari ejusdem ratione a nonnullis ſuscepta. . . — 16

§. 5. De inſtituendae Disputationis modo rerumque pertractandarum distributione. . . . . — 20

DISPUTATIONIS

de Mythica Sacri Codicis Interpretatione.

PARS PRIOR.

De generali ac primario argumento, quo Mythici Sacrorum Librorum interpretes utuntur, ex Mythorum uſu, qui apud quasvis gentes antiquas obtinuerit, eorumque ſimilitudine cum Hebraicis petito. . . . . — 21

Cap. I. De ratione quam habeat Mythorum usus, qui ubique in philosophiae atque historiae primordiis adfuisse dicitur. Pag. 24
§. 1. De eo, quod in modo, quo hac de re disputatur, minus probandum videtur. . . . . — —
§. 2. De ipsius philosophiae initiis apud priscas gentes. . . — 29
§. 3. De historiae apud easdam initiis. . . . . — 34
Cap. II. De jure, quo ex generali, qui antiquis gentibus quibuscumque adscribitur, Mythorum usu conficiatur, eumdem apud Hebraeos etiam omnino obtinuisse. . . . . — 39
§. 1. De Mythis Hebraeorum historicis. . . . . — —
§. 2. De Mythis eorum philosophicis. . . . . — 43
§. 3. De Mythis eorum etymologicis. . . . . — 46
§. 4. De Mythis eorum poëticis. . . . . — 47
§. 5. De aliis formis interpretationis Mythicae. . . . . — 48
Cap. III. De exterorum et Hebraicorum Mythorum similitudine probabiliter dijudicanda. . . . . — 51
§. 1. De similitudine, quae sit Hebraeorum inter et aliarum gentium figmenta poëtica. . . . . — —
§. 2. De nonnullis S. C. relationibus historicis et similibus exterorum Mythis poëticis, haud recte inter se comparatis. . . . . — 53
§. 3. De continua quadam Mythorum serie, apud Hebraeos non reperienda. . . . . — 54
§. 4. De puriore unius Dei doctrina in Scriptis Sacris tradita, quae praecipuum Mythologiae cum polytheismi superstitione conjunctissimae fontem sibi penitus intercluserit. . . . . — 55
§. 5. De apparitionibus Dei et Angelorum, non propter aliarum gentium Theophanias Mythorum loco habendis. — 62
§. 6. De notabili, quod est inter Hebraicos et inter exteros mythos secum invicem comparatos, discrimine in longe majori, quod in illis conspicitur, argumenti consiliique praestantia posito. . . . . — 66
§. 7. De similium qui Hebraeis aeque ac aliis gentibus attribuuntur, Mythorum ratione in universum ac propius considerata. . . . . — 68

DIS-

DISPUTATIONIS

de Mythica Codicis Sacri Interpretatione.

PARS ALTERA.

De ſubſidiariis argumentis, pro Mythica Sacri Codicis interpretatione afferri ſolitis. . . . . Pag. 79

Cap. I. De Mythicae Librorum Sacrorum interpretationis praeſidio, quod quaeritur in horum relationibus hiſtoricis, diu demum post eventum perſcriptis. . . . . — —

§. 1. De modo, quo rerum, in Sacris Libris relatarum perſcriptio ad recentiorum actatem refertur. . . . . — 80

§. 2. De generalibus momentis, quae vetant hiſtorias S. C. a meris incertisque traditionibus repetere. . . . . — 81

§. 3. De rationibus graviſſimis, quae Pentateuchum Moſi vindicant auctori. . . . . — 84

§. 4. De Geneſeos libro, ex optimae fidei documentis hiſtoricis compoſito. . . . . — 89

§. 5. De ceteris V. T. libris hiſtoricis, eorumque hiſtorica auctoritate. . . . . — 93

§. 6. De Scriptis hiſtoricis N. T., minime ad aetatem rebus ipſis relatis multo recentiorem referendis. . . . . — 98

Cap. II. De Mythicae Librorum Sacrorum interpretationis praeſidio, quod quaeritur in antiquiſſimo loquendi uſu Mythico, quem ſermonis indoles et magna rerum cauſſarumque naturalium ignoratio pepererint. . . . . — 103

§. 1. De ipſius hujus praeſidii modo ac ratione. . . . . — —

§. 2. De prima fabularum origine cum polytheismo conjunctiſſima, et ex eo potius praecipue repetenda, quam ex prisci ſermonis indole et cauſſarum ignoratione. . . — 104

§. 3. De vi, quam apud Hebraeos habuerit prisci ſermonis indoles. . . . . — 108

§. 4. De vi, quam apud eosdem habuerit cauſſarum ignoratio. . . . . — 115

§. 5.

§. 5. De magna Orientalium ad res sermone exaggerandas et prodigiorum in modum exornandas propensione, ex qua ad Mythicam Librorum Sacrorum interpretationem frustra quoddam praesidium petatur. . . . . Pag. 125

Cap. III. De Mythicae Librorum Sacrorum interpretationis praesidio, quod quaeritur in eorum dignitate per hanc ipsam tuenda. . . . . — 131

§. 1. De modo, quo Mythica interpretatio ad tuendam Librorum Sacrorum dignitatem commendatur. . . . . — —

§. 2. De Mythica interpretatione, non illos utilitatis fructus, quos promittit, producente. . . . . — 132

§. 3. De Mythicae interpretationis studio Librorum Sacrorum auctoritati historicae et divinae cum ipsorum, tum doctrinarum maxime in iis comprehensarum origini adverso. — 136

§. 4. De periculo, quod a Mythica S. C. interpretatione, utcumque circumscripta, metuendum sit. . . . . — 147

§. 5. De legibus, quarum observatio melius consulat Librorum Sacrorum auctoritati ac dignitati, quam Mythica interpretatio. . . . . — 150

PRO-

PROLEGOMENA.

Tametsi quae ab aliquo inde tempore in Germania exstitit celebratissima de Mythis, qui in Sacro Codice reperiantur, sententia, ita in solo suo natali viget, ut eorum numerus augeatur in dies, qui eam studiose alant excolantque: haud inutilem tamen operam insumsisse censendi estis, Viri spectatissimi, quod rem ipsam, permultis confectam visam, publice disceptandam exhibuistis, atque adeo eam etiam nunc in quaestione positam esse judicastis. Enimvero nos Belgae novarum opinionum specie non mox capi nos patimur, ac lentius in genere agi tardioresque esse solemus, quam vicini Germani. Neque mythica illa ratio nostratibus in universum probatur: quamquam haud plane desunt, qui ab ea se minime ostendant alienos. Certe, nulla a Vobis in re Theologica proponi potuit quaestio, ad communem exspectationem opportunior, nulla ad temporum sacrorumque studiorum conditionem accommodatior, immo vero gravior nulla cumque reverentia sanctis praestantissimae Religionis fontibus debita conjunctior. Prolegomena

Atque hujus Librorum Sacrorum dignitatis sensus uti Vos jam. A. 1807 ad eam proponendam excitavit, ita vero magnum mihi vires meas in eadem disceptanda experiundi amorem movit, simul ac ad meam notitiam pervenerat. Sed comprimebant mox hunc amorem et cohibebant penitus multarum occupationum molestiae: quibus cum nimis diu obrutus, ab eoque, quod mente volverem, distractus fuissem, exoptatum tandem advenit otium, nec tamen ejusmodi illud, quod alacris animi laborem votis concederet. Nihilominus vero rem diligenter mecum coepi perpendere, quaestionis ambitum attente lustrare, diversas argumenti, quod contineret, partes curiose recensere, eorumque adeo, quae pertractanda viderentur, summas ad justum quemdam ordinem redigere, ac nonnulla colligere denique, quae usu ventura esse sperarem. Verum haec quo magis agebam, eo etiam animadvertebam magis, temporis a Vobis praestituti partem, quae mihi superesset, vix sufficere ad rem tanti ponderis vel leviter ac perfunctorie a me tractandam, nedum ita tractandam, uti ejus dignitas atque amplitudo meo judicio postularent. Quapropter satius ducebam inchoatum laborem abrumpere et ab instituto desistere: quod eo potius faciendum putavi, quo minus dubitabam fore, qui in suis de illa quaestione disputationibus sic versarentur, suam ut operam Vobis probarent judicibus, ipsamque rem in ea luce collocarent, quae et Vestris, Viri pru-

Prolegomena. dentisſimi, qui magnam erga Sacros Libros reverentiam merito profitemini, et aliorum etiam, quibus ſimilis eſt animus, votis conſentanea eſſet. At vero, cum hoc tantum abeſſet ut eveniret, ut contra eamdem quaeſtionem iterum proponendam eſſe arbitraremini, priſtinum rei amorem renasci apud me percepi: etſi tamen eorum, quorum conatus Veſtrae ſpei non plane respondiſſent, exemplum haud parum habere quod abſterreret, mihi ipſe nequaquam diſſimulavi. Enimvero, quandoquidem non exiguo de Religione bene merendi amore trahi me et ad tentandam, quam in Librorum, qui eam divinitus tradant, honorem ac decus ſuſcipi voluiſtis, diſputationem impelli ſentiebam, idcirco, etiamſi mihi non tam contingeret eſſe felici, ut Vobis ſatisfacerem, meo tamen officio, quantum per virium mediocritatem liceret, ſatisfacturus mihi videbar.

Prius autem quam illud, de quo inquiri voluiſtis, aggrediar, non aegre feretis, credo, Viri honoratiſſimi, ſi de Mythi vocabulo ac Mythicae interpretationis indole paulo enucleatius expoſuero, et huic rei aliquam diſputationis partem Introductionis inſtar impendero. Nimirum et meretur id loco exponi idoneo, unoque conſpectu in antecesſum exhiberi; non Veſtri quidem cauſſa, ſed aliorum, quibus hoc vel minus perſpectum vel paene incognitum ſit, ac vulgi adeo cauſſa, ſi forte haec mea ſcriptio Vobis haud indigna videatur, quae ad publicam notitiam perveniat: et oportet fere, ut, niſi vaga ſit atque inconcinna de re quacumque diſputatio, antea definiatur, quae ſit res de qua diſputetur, quam quid de ea judicandum ſit, probabiliter edisſeratur, utque vocabuli etiam, ſi novum ſit aut certe recentius in quaslibet linguas introductum, vis atque uſus aperiantur: et Vosmet denique ipſi, cum breviter vocabuli ſignificationem tetigeritis in quaeſtione propoſita, vel voluiſſe, vel ſaltem cupiiſſe videmini, ut qui de hac diſputarent, cum denominationis, tum rei ipſius rationem minime intactam relinquerent.

CAPUT PRIUS.

De Mythi vocabulo Mythorumque ſignificatione ac diverſitate generatim.

§. 1.

1. Vocabulum *Mythi* non Latinum eſſe, ſed Graecum vix opus est ut moneamus. Verbum μύθω vel μύζω, a ſimpliciori ſive primitivo μύω derivatum, proprie ſignificat *claudere*, *comprimere*, et hinc *obſcuros quosdam ac ſubmiſſos ſo-*

sonos clausis compressisque labiis edere. Est Latinum *mussо* et *mussito.* Inde igitur, sive a μύθω, est μῦθος, *mussitatio*, deinde *colloquium*, quod *verbis submissioribus* fiat, et generalius *sermo*, *verbum:* unde μυθέομαι, *colloquor*, *eloquor*, *narro*, et μυθίζω vel μυθίζομαι, ejusdem fere significationis. Atque ille nominis usus est antiquissimus, obtinetque apud Homerum: sed recentiore usu dicitur de sermone, quo quid ita narratur, quasi revera acciderit, cum tamen sive universe, seu partim confictum sit; quo usu respondet Latinum vocabulum *fabulae*, a *fando* dictae. *Eustathius* ad Homeri Iliad. A. vs. 25. monet: ὅτι μύθον ἀεὶ ὁ Ποιητὴς ἁπλῶς τὸν λόγον φησὶ· τὸ δὲ ἐπὶ ψευδεῖ λόγου τεθῆναι αὐτὸν, τῶν ὑστέρων ἐστὶ· *sempen* μῦθον *a Poëta vocari simpliciter sermonem; sed recentiorum scriptorum proprium esse ut illud de fabulari sermone usurpent:* et interjectis nonnullis haec notat in eamdem sententiam, παρὰ τοῖς ὕστερον ὁ μὲν μῦθος εἰς ψευδολογίαν ἐρρίπται· ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῆς ὁσημέραι ἀνθρωπίνης ὁμιλίας τίθεται. *Apud posterioris aetatis homines vocabulum quidem* μῦθος *translatum est ad fabulosas narrationes, sed* λόγος *de quotidiano sermone usurpatur.* Prolegom. Cap. I. §. 1.

2. Ipsum itaque illud Graecum vocabulum μῦθος nostra demum aetata in linguam non Latinam modo (1), sed Germanicam quoque, et inde in alias linguas Europaeas traduci coeptum est. Quod partim quidem attribuere licet simili cuidam usui recentius itidem recepto in Germania, ex quo haud pauci propria Graecorum nomina Graeco potius quam Latino more efferre assueverunt; ut dicerent E. C., *Zeus*, *Poseidon*, *Odysseus*, non vero *Jupiter*, *Neptunus*, *Ulysses;* partim vero inde repetere decet, quod cum μύθε significatio latius patere videretur quam *fabulae*, illud ad rem quam vellent aptius judicarent; partim denique cuidam adscribere possumus metui, ne, usurpato et ad Sacros etiam nostros Libros adhibito *fabularum* nomine, rem ipsam apud vulgus in invidiam adducerent. Certe, qui primus veram Mythologiae notionem definire studuit, celeberrimus *Heynius* (2), ne hoc quidem *mythologiae* vocabulum satis existimabat idoneum esse, optabatque adeo, immo auctor erat, ut ab eo omnino abstinerent qui de erudita antiquitate acturi essent. „ Cum enim, inquit, ejus notio revocata esset ad

(1). *Mythi* nomen, quamquam ut *fabulae* synonymum, jam usurpatum vidi a *Millio* in Oratione *de fabulis Orientalium*, pag. 62., quae ejus *dissertationibus selectis* ad calcem subjecta est. Quid? quod *Ausonius*, *Parental.* L. II. sive *Commemor. Professf. Burdigal.* Carm. 21. *mythων plasmata*, assumtis duobus vocabulis Graecis, dixit pro *fabularum fictionibus.* Sed vocabulum quondam extra compositionem usu rarissimum erat, suaque significatione a *fabula* non diversum.

(2). Fecit hoc praesertim in commentatione quae inscribitur: *Temporum mythicorum memoria a corruptelis nonnullis vindicata*, quae est in *Comment. Gotting.* T. VIII.

Prolegom. C. I. §. 1, 2.

ad fabulas exponendas et enarrandas, ſubjectaque eſſet *fabularum* voci notio commenti ac mendacii hominum modo rudium, modo ingenioſorum: aberratum est in toto hoc genere et fraus facta hactenus, ut, quidquid ſub hoc nomine occurreret, inter vana ac falſa ingenii humani ludibria referretur. Animadverſum itaque non est, omnis generis humani omniumque populorum antiquisſimas historias et origines in istis mythologumenis esſe comprehenſas, et latere in iis prima ſapientiae humanae omniumque literarum elementa. Altera ex parte injuria fieri credita est Sacrarum Literarum auctoritati, ſi ea, quae in iis aut de generis humani origine, aut de gentis Hebraeae priscis hiſtoriis memorantur, compararentur cum iisdem mythologumenis: obverſari enim neceſſe erat hominum animis notionem mendaciorum et commentorum, qua contacti animi jure merito refugiebant et abhorrescebant" (1). Interim et ipſe tamen plerumque Graecum *mythi* vocabulum, cum aliud, uti videtur, non ſuppeteret commodius, uſurpavit, cui in Latinum ſermonem introducto facilius quam *fabulae* eam ſubjiceret notionem, quam cuperet, et ſuo exemplo aliis Germaniae viris doctis eumdem uſum perſuaſit. Immo vero in praefatione, quam postea ſcripſit ad commendandum discipuli ſui *Hermanni* opus Germanico ſermone editum de Mythologia (2) priscas illas traditiones ore propagatas, quibus vetustisſimam et hiſtoriam et philoſophiam contineri putaret, *mythos* appellare maluit quam *fabulas*, quia illud vocabulum minus offenſionis habere videbatur: quapropter magnum *mythorum* numerum in *fabulas* dixit tranſiiſſe *poëticas* (3). Mirum ergo non est, ab aliquo inde tempore cum in Latino, tum in Germanico, Gallico ac Belgico etiam ſermone jus fere civitatis conceſſum eſſe vocabulo.

§. 2.

Quid hoc *Mythi* vocabulo ſignificet aetas recentior, partim jam ex Heynii verbis modo allatis colligatur: at operae tamen pretium fuerit paulo id clarius ac distinctius enarraſſe.

1. Non uno eodemque modo ab omnibus mythi definiuntur. Et *Heynius* quidem, quem primum hic audire decet (4), „ est, inquit, *mythus* omnis narratio omneque animi judicium a priscis aetatibus ad nostras propagatum, intra illud uti-

(1). L. C. p. 3 et 4.
(2). *Herrmann's Handbuch der Mythologie*, P. I. p. 5.
(3). Ibid p. 7.
(4). Comment. I. p. 4.

utique tempus, antequam ea, quae gesta erant aut ab ingeniis hominum inventa et excogitata, literis, jam usu receptis, sive ab auctoribus, sive ab aequalibus ac popularibus consignarentur." Ac paulo ante monuerat, „ summo se studio declarandum esse censere, quam diversae res sub eo nomine veniant eaeque gravissimae, inque his in primis duae: altera, qua incunabula omnis scientiae humanae ac sapientiae mythis continentur, altera, qua antiquissima quaeque populorum historia, antequam literis perscribi coepisset quatenus fama et majorum narratione propagata est ad posteros mythis accensenda est." — *Hesius* vero, in Commentatione ad hoc argumentum spectante et mythicae Sacrorum Librorum interpretationi opposita (1), mythum adesse dicit, „ quando quaedam sive vera, seu opinabilis historia aut traditio imagine quadam involvitur, quae ipsa historiae aliquam speciem habeat, sed simul aenigmatici quid mirique, quod in ipsa re, accurate ac simpliciter relata, minus conspiceretur." — Porro *Bauerus*, mythicae ille Scriptorum Sacrorum interpretationis auctor primarius, quippe qui Hebraicam Veteris ac Novi Testamenti mythologiam Germanico sermone conscriptam ediderit: hic igitur (2) mythos esse dicit „ historicas cujusdam praesertim tribus gentisve narrationes de antiquissima telluris hominumque historia, nec non ratiocinia in historiae formam redacta de Cosmogonia ac Geogonia, de rerum causis physicis, aliisque rebus in sensus cadentibus, quae in miraculi speciem conformata sint ac paulatim vario modo exornata." Quae definitio aliquantulum diversa est ab ea, quam antea dederat in Hermeneutica V. T. (3), ubi mythos descripsit „ priscas narrationes a majoribus fando acceptas sive de rerum origine (Theogoniis et Cosmogoniis), aliisque rebus imprimis humanis, sive de fatis rebusque gestis autorum generis humani aut stirpis cujusdam, sermone antiquo primum expositas, hominumque prisca omnia in miracula vertentium ore traditas, tandem a poëtis varie ornatas." Alii autem aliter etiam definiunt. Quapropter *G. W. Meijerus* in tentamine Hermeneuticae V. T. pronuntiavit (4), saepe Mythi ac Mythologiae vocabula in abusum tracta fuisse, saepe vago ac minus definito sensu usurpata; atque adeo haud raro difficile videri ad definiendum, quid ad mythos pertineat, quid secus. At monet tamen, indefinitam hanc ra-

Prolegom. Cap. I. §. 2.

(1). *Grenzenbestimmung dessen, was in der Bibel mythos und was wahre Geschichte ist*, p. 165. Est ea commentatio in ejus *Bibliotheca Historiae Sacrae* Germanico Sermone edita, P. II.

(2). *Hebraische Mythologie des Alten und Neuen Testaments*, P. I. p. 3.

(3). Sive in continuata Glassii Philologia Sacra Dathiana, P. II. p. 351.

(4). *Versuch einer Hermeneutik des Alten Testaments*, P. II. p. 543.

Prolegom. C. I. §. 2. rationem incuriae potius eorum, qui vocabulorum notionem accurate constituere neglexerint, quam ipsi rei attribuendam esse. Itaque ipse sibi videtur accommodate ad vulgarem loquendi usum mythos sic definire posse, „ut sint partim perantiquae vetustarum gentium narrationes, quae convenienter cum cogitandi ac narrandi modo prisci aevi proprio ad miraculi formam confectae sint ac veram historiam antecesserint, et quae adeo ex iis exstiterint temporibus, quibus aequales scriptores historici non adessent, ac prosa scribendi ratio necdum esset in usu, partim vero etiam antiquae earumdem gentium descriptiones sive historicae, seu ad historiarum similitudinem comparatae, quibus eas praesertim res, quae in sensus non caderent, proposuerint."

2. Quid in his definitionibus cum singulis, tum inter se collatis jure merito improbari queat, concinnitatis praesertim ac perspicuitatis habita ratione, ad hoc enucleandum nolim tempus insumere. Idoneo autem loco animadvertetur, quam parum apte mythi eo, quo vidimus, modo descripti in recentioribus V. T. libris, immo etiam in N. T. a Bauero aliisque quam plurimis quaerantur. — Verumtamen haud ita facile una quadam eaque et plane perspicua et omnino concinna definitione comprehendi, quidquid mythorum vocabulo significetur, minime diffiteor. Quamobrem, cum maxime recepta sit mythorum distributio, ex qua sint historici, philosophici, mixti, et poëtici, hos quasi distinctas eorum classes singulatim ac breviter lustrabimus, quo melius eorum rationem describamus.

Mythi igitur *historici* dicuntur relationes de eventis rebusque gestis antiquissimae, ante inventam scribendi artem aut ipsam saltem historiarum perscriptionem ore propagatae, variisque modis ex prisco cogitandi et loquendi more auctae atque exornatae. Scilicet, cum apud priscas gentes ea, quae maxime memorabilia judicarentur, ore prius propogata sint, quam inventus esset usus ea scriptis consignandi, statuitur, horum historiam pro infantili, quae dicitur aevi ratione, qua et sensus haberet vividiores sermonemque imperfectiorem, et ad res exaggerandas mirisque coloribus inficiendas pronum ac proclive esset, ita fuisse narratam, perque continuas ac diuturnas traditiones ita deinceps mutatam, ut jam fabularum quidem speciem prae se ferant, sed quaedam iis omnino subsit veritas, ab externa illa, quae in solo relationis modo consistat, specie probe secernenda, ab imaginumque, sub quibus quodammodo lateat, involucro expedienda. Ex quo mythorum genere non opus est ut hoc loco exempla illustrandi caussa proferamus, cum eorum ratio per se satis intelligatur.

Alterum *Mythorum* genus est eorum qui *philosophici* vocantur, et quibus nomen quoque tribuitur *Philosophematum*. Intelliguntur perantiquae de rebus ab-

 stru-

ſtruſioribus earumve causſis opiniones, quae a viris vulgo ſapientioribus propoſitae ſint, et plerumque in hiſtoriae formam prolatae. Sumunt nimirum, antiquisſimis jam temporibus ſuisſe, qui unde hic mundus adſpectabilis esſet et quam haberet originem, quo homines modo exſtitisſent, et quae esſet malorum causſa quibus premerentur, aut ſi quae alia esſent hujusmodi, indagare et explicare ſtuderent, quique, cum remota ſua aetas abſtractarum notionum parum capax esſet, iſtas ſuas opiniones hiſtoriae cujusdam forma comprehenſas vulgi quaſi ſenſibus ſubjicerent. Huc ergo referuntur praeſertim formati mundi terraeve deſcriptiones, quae apud Indos, Graecos aliasve gentes habentur, ut et opiniones ac doctrinae nonnullae vetustisſimae de hominum ſtatu post hanc vitam. Prolegom. Cap. I. §. 20.

Porro qui *Mythi* ex utroque genere, quod breviter deſcripſimus, aliquid continere cenſentur, atque adeo partim hiſtorici, partim vero philoſophici esſe, hi *mixti* vocantur. Ponitur nimirum accidisſe interdum, ut quaedam a philoſophis conficta et in hiſtoriae ſpeciem converſa, hiſtoriae veritatis aliquod haberent fundamentum, cui iſta figmenta inniterentur. Ita philoſophicum aureae aetatis et aetatum ſubſecutarum commentum originem fortasſe duxerit ex traditionibus historicis de vitae ſimplicitate Graecorum primaeva paulatim mutata (1). Huc etiam pertineant quae partim vere acciderint, partim ex etymologia exſtiterint. Ita, quod de Deucalione ejusque uxore Pyrrha, ſolis ex memorabili quodam diluvio ſuperſtitibus, magnoque hominum per lapidum jactum ab iis procreatorum numero narratur, eatenus quidem verum ſit, quod hi post ejusmodi diluvium ingentem habuerint profapiam, ſed modus, quo id acciderit, commentum cenſeatur etymologicum, ut λαὸς *gens* a λάας *lapis* derivatum ſit (2).

Denique *Mythi poëtici* vocari posſunt et narrationes antiquiores, quae mythorum hiſtoricorum, philoſophicorum et mixtorum nomine deſignantur, poëtarum figmentis mirum in modum amplificatae atque exornatae, et opiniones quaedam populares aut doctrinae ſapientum nonnullae, quae *philoſophematum* etiam vocabulo ſignificantur, a poëtis itidem ſuo more elaboratae, et nova quaedam denique poëtarum de rebus quibuscumque commenta, quorum ratio magis in auctorum facultate imaginandi, quam in ipſarum rerum natura quaerenda ſit. Ex cujus generis latisſime patentis prima ſpecie exempla hic proferre non opus videtur. Ex media ſpecie exemplum popularis quidem opinionis ſit Inferorum regio ex cadaverum humatione, qualis praeſertim in Aegypto fiebat, efficta, doctrinae ve-

(1). *Schelling*, *über Mythen, hiſtoriſche Sagen und Philoſopheme der älteſten Welt*, p. 21. in *Pauli* ephemeridibus, quas inſcripſit *memorabilien*, P. V.

(2). *Heynius* ad *Apollod. Biblioth.* I. 7. 2. p. 95.

Prolegom. C. I. §. 2, 3. vero ſapientum, Virgilianum illud, quo dogma quoddam Platonicum de animis humanis post diuturnam purgationem in alia corpora immisſis ornatur (1). Ex postrema ſpecie ſunt, Aurora, quae currui inſidens Solem per coelos rapide vectum praecedit perpetuo, Venti ab Aeolo carcere incluſi pro ejusque arbitrio laxati: et quae alia ſunt plura hujusmodi.

§. 3.

Haec erant quae de variis mythorum generibus in antecesſum notanda videbantur: qua in deſcriptione praecipue partim *Bauerum*, ac partim *Meyerum* ſecuti ſumus auctores. Sed brevi quodam excurſu haud ſupervacaneum est ut moneamus, ex Heynii ſchola prodiisſe, qui de antiquisſimis mythis, quamquam diverſa ratione, inquirerent: quales fuerunt *Hermannus*, *Wagnerus*, *Kannius*.

Et *Hermannus* quidem Graecam dumtaxat mythologiam enarravit, ipſamque magiſtri ſui tradidit doctrinam uberius illustratam et amplificatam (2).

Wagnerus vero (3) univerſam prisci aevi mythologiam complexus est, ſed mythos ad ſolas religiones antiquisſimas ſpectare cenſuit, iisque adeo comprehendi quidquid apud varias gentes vetustas opinionum, ſive cogitationum ad religionem pertinentium mera ſit repraeſentatio ſub ſenſus revocata, earumque involucrum ſymbolicum (4). Idem autem, quod notabile est, a mythorum contagione ſolos exemtos eſſe cupit Semitas, ſive Hebraeos, apud quos pura religionis ratio ipſam historiae rationem puram conſervaverit, ut, ſi ullibi in antiquitate veri nominis historia ſit, haec ibi omnino reperiatur (5): Solam enim horum religionem ſe ipſam penitus à mythis cum tempore liberaſſe dicit (6), ceterarum vero gentium vetuſtisſimas hiſtorias nihil continere niſi relationes, ab hiſtoricorum vulgo perperam intellectas, de priſcis religionibus earumque forma externa, aut hujus ipſius formae deſcriptiones, quam temporum gentiumque vanitas condiderit adornaveritque, religione ipſa amiſſa (7): fuiſſe vero primitivam religionem mere contemplativam (8), omniumque religionum atque omnis philoſophiae natale ſolum Indiam eſſe, et quidquid mythici in toto orbe reperiatur, id omne hinc per traditionem venisſe, ab aliis gentibus receptum et a ſingulis ad ſuam indolem accommodatum (9).

Quod

(1). *Aeneid.* VI. 703 ſqq.

(2). *Hermann's Handbuch der Mythologie. Berlin und Stettin*, 1800. III. voll.

(3). *Wagner's Ideen zu einer allgemeine Mythologie der alten Welt*, *Frankf. am Mein.* 1808.

(4). p. 85. – (5). p. 71. – (6). p. 85; coll. p. 297. – (7). p. 3. – (8). p. 40, 41. – (9). p. 184.

Quod denique ad *Kannium* attinet, hic partim quidem eamdem inſtituit viam, quam Wagnerus, partim vero multum diverſam (1). Hiſtoriam enim tunc demum incepisſe dicit, cum rerumpublicarum conſtitutio aliarumque cum aliis relationes praecipuam hominum curam postularent: anterioris autem temporis eventa, quae parum curarentur, mox e memoria excidisſe, ſed omnem curam in iis ab interitu vindicandis et perſcribendis poſitam fuisſe, quae ſancta haberentur; qualia esſent Deorum hiſtoriae, calendaria, horoscopi, doctrina moralis, et leges denique Deorum nomine latae, quae omnia arte ſcribendi tamquam ſacrario quodam, quod Deum aliquem habuerit inventorem, ſive literis Alphabeti, tamquam mythica Deorum repraeſentatione continerentur: ita vero integra effluxisſe ſecula eventorum plena, quae posteritati ignota manſerint, ac nihil adeo hiſtorici ineſſe in fabulis ſive Graecorum, ſeu aliarum gentium quarumcumque, omnesque Patriarchas, Judices, Prophetas fuisſe Deos; primam nimirum hiſtoriam non hominum esſe ſed Deorum, quos mythus in homines transformasſet, ac nobis remanſisſe dumtaxat historiam internae hominum conditionis, ſive cogitationum, ſenſorum animi ac figmentorum, quae habuerint: ceterum totius harum rerum traditionis ſummam conſiſtere in Religione contemplativa, ſive in ſancta doctrina Philoſophemate comprehenſa, ex quo natura ſit Divinitatis corpus, Numen vero anima mundi: quam quidem doctrinam, mythi tegumento involutam, India conſervaverit puriſsimam, ſed cujus tamen imagines vel longisſime expresſae apud varias gentes etiamnunc mirum in modum ſuo exemplari ſimiles conſpiciantur (2). Jam vero, cum *Kantii* doctrina de duabus contemplationis formis, ſpatio ac tempore, ipſi generis humani infantiae adſcribenda ſit Kannio judice, cumque adeo ſub his formis priſci Divinitatem contemplarentur (3): ideo quaecumque fabuloſa, hiſtorica, geographica, astronomica in remota antiquitate reperiantur, ea ad temporum notationes revocat, et huc etiam adhibet cum rationes vocabulorum etymologicas, eorumque in linguis quamtumvis ſaepe diverſis ſimilitudinem qualemcumque, tum ipſam literarum figuram. Prolegom. C. I. §. 3, 4.

§. 4.

Priusquam huic Capiti finem imponemus, haud omnino inutile fuerit perpauca notasſe de diſcrimine, quod inter Mythos esſe putamus et inter Allegorias atque Fabulas morales.

Est

(1). *Erſte Urkunden der Geſchichte, oder allgemeine Mythologie, von Johan Arnold Kanne, Baireuth*, 1808. II. voll.

(2). Ibid p. 3-14. — (3). p. 22.

Prolegom. Cap. I. §. 4.

Est quaedam enim ſimilitudo inter Allegorias et inter eas fictiones, quas ad postremam Mythorum poëticorum ſpeciem retulimus. Utraeque enim ſunt merae rerum repraeſentationes, imaginum ope ſenſibus ſubjectae. Verum hae poëtarum fere ac ſublimioris ornataeque dictionis ſunt propriae, illae in proſa etiam ac ſimplici oratione uſurpantur: hae et breves eſſe poſſunt et parum aut nihil commune habere cum indole rerum, quas repraeſentent; illae contra, cum in continuis translationibus conſiſtant, ſunt plerumque longiores, continentque aliquam ſive veram ſeu opinabilem cum rebus, quarum ſymbolicae imagines ſint, convenientiam. Sed ex Mythis philoſophicis, ſive Philoſophematis, eſſe quoque quibus antiquum *Allegoriarum* vocabulum aeque conveniat, fuerunt qui arbitrarentur: at de hoc alias. Jam notandum est, ad Philoſophemata referri etiam a nonnullis eas fictiones, quae doctrinam aliquam moralem hiſtorico quodam involucro, ad placendum ac perſuadendum accommodato, convestitam proponant (1). Recte quidem, quatenus Graecum *μῦθος* vocabulum Latino *fabulae* respondet: et vero Aeſopi fabulae *μῦθοι* inſcribuntur. Sed, ne mythorum, de quibus quaestio est, ambitum nimis late extendamus, praeſtiterit fere ejusmodi confictas narrationes Mythorum, de quibus disputari voluistis, Viri nobiliſſimi, numero excludere: ac merito *Meyerus* (2) eas potius dixit *παραβολὰς* vel *ἀπολόγους*, earumque tractationem a mythorum ſejunxit tractatione. Quid? quod, ſi Vestram mentem bene ceperim, ne ipſam quidem postremam mythorum poëticorum ſpeciem, quam indicavi, ſpectastis in quaestione propoſita. At, quia *Bauerus* (3) hujusmodi etiam figmenta poëtica *Mythorum* deſignavit vocabulo, isque in univerſo hoc argumento auctor habetur primarius, eos non penitus duxi praetermittendos. Enimvero, de quo ſupra §. 2. querentem audivimus Meyerum, hoc ipſe haud ſine ingrato quodam ſenſu animadverti. Nimis vaga est plerumque Mythorum deſcriptio, ut, quid eo referri velint, quid ſecus, ſaepe haereas incertus. Verum, quae tamen fac-

(1). Ita *Schellingius* ſupra ad §. 2. cit. p. 60., *Heſſius* ibid. cit. p. 172. et *Muntinghius in diſquiſitione de eo quod mythicum est in V. T.* p. 18., quae praefixa est nobiliſſimo ejus operi *de Biblica culturae humanae hiſtoria*, T. V. Atque hic eo nominatim retulit fabulas Aeſopicas. Eodem ergo etiam pertineat ficta narratio Menenii Agrippae, quae est apud *Livium* II. 32. de corporis humani membris cum ventre discordantibus: cui ſimilis est fabula Locmani 32., et allegorica quaedam argumentatio Apostoli 1 Corinth. XII. 14 – 26. — Praeiverat *Heynius*, qui in Comment. *de Orig. et Cauſ. fab. Hom.* p. 50 ſq. fuiſſe jam ante Homerum dicit mythos argumenti *ethici* „ conſilio hoc a vatibus priscis inventos, ut ſeu, tamquam exemplo aliquo, praeceptum ſapientiae declararent, ſeu ipſum praeceptum ſymbolice proponerent: uti ſequior aetas allegorias ſimili conſilio reperit.“ Ex hoc genere ipſi est *Ate*, vecordia ac ſtultitia divinitus immiſſa, Iliad. T. vs. 91 ſq., 126 ſq.

(2). *Hermeneut. V. T.* I. p. 570.

(3). *Hebr. Mythol.* II. p. 277 ſqq.

facto quodam quasi selectu exhibui, haec propositio satisfacere arbitror. Quamobrem, missis etiam aliis mythorum distinctionibus, levioribus fere nec peculiarem commemorationem postulantibus, videamus jam, quinam mythi in Sacris nostris Libris inesse censeantur, ac mythicae adeo eorum interpretationis rationem variamque pro variis ejus auctoribus indolem exponamus. Prolegom. Cap. II. §. 1.

CAPUT ALTERUM.

De Mythorum diversitate, qui in Sacris Libris contineantur, ac mythicae horum interpretationis ratione ac varietate.

§. 1.

Quandoquidem nec Parabolarum, neque Allegoriarum figmenta ad Mythos referimus, de quibus nobis agendum sit, nequaquam opus videatur aliquam illorum rationem habere in mythicae Librorum Sacrorum interpretationis descriptione. Attamen propter qualemcumque illam, quae ea inter ac mythos intercedat, formae similitudinem modo indicatam, breviter idoneo hoc loco illud notabimus, quod proxime cum nostro instituto conjunctum sit, eaque adeo ab universa nostra disputatione deinceps excludemus.

Reperiri in Codice Sacro et Parabolas et Allegorias uti nemo umquam fuit qui negaret, ita etiam nemo fuit quod sciam, cui justam aliquam crearent offensionem. Etenim, cum ista per Parabolas sive apologos docendi ratio jamdudum in Oriente obtinuerit, atque ad Orientalium ingenium valde sit accommodata, mirum profecto foret, ni ejus exempla exstarent in Sacris nostris Libris, sub Orientali coelo compositis. Et habet ea nihil quidquam nisi quod aptum cumque S. C. dignitate convenientissimum sit. Immo vero habent Apologi, qui in V. T. conservati fuerunt, quales sunt de arboribus regem sibi praefici cupientibus, Judic. IX. 8-15.; de viro divite unam pauperis oviculam dilectissimam sibi rapiente et in cibum hospiti apponendum parente, 2 Sam. XII. 1-14.; de carduo Libani a Libani cedro filiam suo filio in matrimonium petente, sed a feris praetereuntibus conculcato, 2 Reg. XIV. 9.: hujusmodi ergo Parabolae admirabilem habent vim, maximamque ad id, quod earum volebant auctores, auditoribus persuadendum efficacitatem; ne quid dicam de multis illis variique generis Parabolis, quae in N. T. referuntur, et in quibus nemo fuit, quin divini omniumque praestantissimi doctoris Jesu sapientiam merito suspiceret. Quid? quod duo sunt in V. T. li-

Prolegom. Cap. II. §. 1.

libri integri, sive ii, qui *Jobi* et *Jonae* praeferunt nomen, qui multis interpretibus peculiarem quamdam longiorum parabolarum speciem continere videntur. — Et de Jobi quidem libro nullum fere est dubium quin recte ita existimetur. Nam, sive totum ejus argumentum confictum sit, seu potius ex quadam historia partim petitum, certe Parabolae magis quam verae Historiae formam prae se fert: estque omnium idoneorum arbitrorum judicio eximiae praestantiae liber, qui insignem inter Sacros Libros locum obtineat. — Sed de Jonae libro magis anceps est quaestio. Cum tamen vix ac ne vix quidem pro vera haberi queat Historia, maxime probabile videtur, Parabolam esse moralem, cujus hoc consilium fuerit gravissimum ut doceretur, quam iniquum ésset Israëlitarum odium, quo exteras gentes prosequerentur, cum harum quoque curam gereret Jehova, utque simul imagine quadam adumbraretur futura gentium ad saniorem religionem conversio. Porro veram aliquam putem accidisse historiam, quae ejusmodi parabolae conficiendae opportunam occasionem daret: ut et Ninevitarum studia per ejusdem, qui memoretur 2 Reg. XIV. 25., Jonae sermones ad meliorem mentem conversa fuisse censeantur, et Jonas ipse per triduum tanto cuidam, quanto semet ipse ad mortuos merito referre posse videretur, vitae periculo expositus fuerit in itinere maritimo, sed deinceps vitae quasi redditus sit per divinam benignitatem (1). Denique carmen, quod Cap. II. est, ab ipso Jona in partae hujus salutis memoriam compositum esse arbitror, sed reliquam libri partem seriori, quod spiret, aevo a viro quodam divino confectam, ut prudentissimae parabolae involucro adhibito in perspicaciorum animos majorem vim haberet.

Quod vero ad Allegorias attinet, quibus nonnihil similitudinis commune sit cum nonnullis, qui vocantur, Mythis poëticis: hae cum omnino merae sint dicendi figurae, Orientalibus praesertim adamatae, in earum usu nihil est a Sacrorum Scriptorum, in primis vero poëticorum, indole alienum. Quae autem apud Prophetas frequentiores sunt Allegoriae longiores, harum quaedam proxime accedunt ad Parabolarum similitudinem. Exempla sunt Jes. V. 1-7. Ezech. XVI. XVII. 3-10. XXIII. 2-34. XXXI. 3-17. — Sed his diutius contemplandis ut immoremur nec postulat nec sinit instituendae disputationis ratio. Quapropter properamus mythos, qui Sacro Codici attribuuntur, in generali quodam conspectu ponere, et praecipuarum, quae de iisdem feruntur, sententiarum varietates enarrare.

1. Ut

(1). Parabolicam verae rei descriptionem ad suum propositum aptissime adhibuit Jesus Matth. XII. 39, 40. XVI. 4., quae vitae restitutionem, triduo post obitum sibi eventuram, perspicua quadam imagine oculis subjiceret popularium suorum. Quem usum verbo notasse sufficerit: pluribus enim eum vindicare ad nostrum institutum non pertinet.

§. 2.

1. Ut igitur ab hiſtoricis Mythis ordiamur, exiſtimant ineſſe in C. S. relationes antiquiſſimas, ore diu propagatas, ſed haud uno modo mutatas, ac pro aevi, ad exaggerandum proclivis, ratione auctas, et ad miraculum usque amplificatas, postea vero hac ipſa, quam cum tempore acquirerent, forma literis conſignatas: quae adeo mythice exponendae ſint, hoc est, ut ipſius facti, quod subſit, veritas suis additamentis atque ornamentis externis exuta proponatur. Itaque, ut uno hic, eoque memorabili, exemplo defungamur; in notiſſima relatione, quae est Geneſ. XXII. 1-19., mandatum, quo divinitus juſſus ſit Abrahamus unicum filium immolare, et qui apparuerit Angelus eumque cohibuerit cum jamjam in eo eſſet ut mandatum exequeretur: utrumque igitur ad mythum referre oporteat; ſed ipſa hiſtoria ſub hujus mythi involucro latens ſic constituatur. Abrahamus ſuperſtitioſum nonnullarum gentium vicinarum ritum perpendens, ex quo ſuos liberos ſuis immolabant Deastris, incidit aliquando in hanc cogitationem, conſentaneum eſſe fortaſſis ut ſummae, qua erga ſuum Numen Jehovam duceretur, venerationis ſimile quoddam ſpecimen daret, atque adeo, quem ſolum ex Sara uxore haberet, cariſſimum filium huic immolaret. Cum hac cogitatione obdormiens ac de ea, quam ſua mente perpetuo agitaret, ſomnians, hoc ſomnium, quo ea res ſibi tamquam convenientiſſima obverſaretur, ex aevi more habuit pro divino: cumque id quod divinitus ſibi injunctum eſſe opinaretur, exequi vellet, forte arietem vidit, quem ab ipſo Numine, ſola ſua voluntate contento, exiſtimaret ſuo conſpectui oblatum eſſe filii loco immolandum. — Haec ſumma est eorum, quae de iſta relatione habet *Bauerus* (1), qui Graecum mythum, ſimilem viſum, comparavit, quo apud Homerum Iliad. Θ. 245 ſqq. Jupiter narratur Agamemnoni de ſuis copiis ab Hectore fugatis ſollicito, aquilam, boni ominis avem, miſiſſe, quae hinnulum unguibus teneret, eumque dejiceret in altare, in quo Jovi ſacra fiebant.

2. *Mythos philoſophicos*, ſive mera ingenii de rerum obſcurarum atque abſtruſarum origine causſisque tentamina, in hiſtoriae formam confecta, in quibus adeo nullum verum factum ſubeſſe cenſeatur: ejusmodi ergo Philoſophemata, a ſapientioribus praeſertim excogitata, adeſſe etiam in C. S. contendunt. Huc referunt creationis deſcriptionem Moſaicam, qua rerum adſpectabilium originem ſub ſenſus revocare et intellectu faciliorem reddere tentaverit humanum ingenium: cujus modi Cosmogoniae apud alias etiam gentes reperiantur. Ad idem genus pertinere vo-

(1). *Mythol. Hebr.* I. p. 245 ſqq.

Prolegom. Cap. II. §. 2.

volunt id, quod Geneſ. III. legitur, hiſtoriae quidem habens ſpeciem, ſed penitus confictum, ut commentum ſit philoſophicum, quo abſtruſum de malorum humanorum origine problema ſolvere quodammodo voluerit curioſa remotae antiquitatis industria, nec plane adeo diſſimile ſit, aut certe eidem ſtudio originem debeat celebratisſima ista in fabulis Pandorae pyxis, quae, retecto per Epimethei temeritatem operculo, omne malorum genus in homines adhuc fortunatisſimos ejecerit (1).

3. Nec deësſe in C. S. arbitrantur *Mythos*, ex hiſtorico et philoſophico genere *mixtos*, quibus aliqua quidem ſubſit veritas hiſtorica ſed a ſapiente quodam viro arrepta, ſuisque commentis ornata, quae qualemcumque rei redderent rationem. Ita diluvii Noachici, Deucalioneo illi ſimillimi, deſcriptio Geneſ. VI-VIII. mythus eſſe ſumitur partim hiſtoricus, quatenus ſundamenti loco haberet magnum aliquod diluvium, quo multi homines periiſſent, atque una dumtaxat familia ſervata eſſet incolumis, ſed cujus hiſtoria traditionibus aucta ſit atque amplificata: partim vero philoſophicus eſſe ponitur mythus, quatenus ſimul explicaret, quid eſſet cauſſae, quod multi perirent nec niſi una ſervaretur familia. Atque ad idem mixtorum mythorum genus a nonnullis refertur narratio, quae de diverſarum linguarum origine est Geneſ. XI., ut acciderit quidem aliquid, quod huic narrationi occaſionem daret, veluti pyramidis cujusdam exſtructio in urbe *Babelis*, at ipſum tamen hujus urbis nomen בבל, a בלל *confundere* derivatum, philoſophema pepererit de linguarum confuſione (2).

4. Admisſis in S. C. Mythis hiſtoricis et philoſophicis atque ex utroque genere mixtis, conſentaneum erat utique ut ſtatueretur, ejusmodi mythos a ſacris etiam Poëtis receptos fuiſſe et *poëtico* more exornatos. Ita tranſitus Israëlitarum per mare rubrum cum mythice narratus, ac mythus adeo hiſtoricus eſſe perhibeatur, poëticum ornatum accepiſſe cenſendus ſit Exod. XV. Deinde, qui in creationis deſcriptione Moſaica mythus ſumitur philoſophicus, idem, etſi partim dumtaxat, exornatus reperiatur Job. XXXVIII. 4-11. Quod vero antiquisſimum ſit philoſophema de regione mortuorum, huic varia cum tempore augmenta et ornamenta accesſerint apud poëtas Hebraeos. Porro, ſi quis ad mixtum mythorum genus, duce *Bauero* (3), referat multitudinem coturnicum et mannam, quibus veſci contigerit Israëlitis per Arabiae deſerta vagantibus; ut adeo utroque cibo uſi quidem fuerint, ſed non eo, quo narratum ſit, modo miraculi ſpeciem habente ac mythum ſpirante hiſtoricum, utque cibus iste a Moſe per philoſophema Jehovae tributus ſit auctori: hoc igitur qui exiſtimarit, is ſine dubio mixti hujus mythi exor-

nar-

(1). *Mythol. Hebr.* I. p. 59 ſqq. et 85 ſqq.

(2). *Bauerus* l. l. p. 219 ſqq. — (3). Ibid. p. 289 ſqq.

nationem poëticam reperiet Pſalm. LXXVIII. 23-28. — Postremo Hebraei ſive Sacri poëtae novos confinxisſe mythos putantur, praeſertim a *Bauero* (1), qui eo refert cum alia plura, tum Auroram alis inſtructam, quibus per aëra volans Solem praecedat, Pſalm CXXXIX. 9, ac Ventos a Deo cellis incluſos, e quibus eos, quando velit, educat, Jerem. X. 13. LI. 16: cui utrique mytho ſimiles e poëtis exteris ſuperiori Capite indicavimus §. 2. ſub finem. Prolegom. C. II. §. 2, 3.

§. 3.

Ex paucis, quae attuli, exemplis ſatis ſuperque pro hujus ſcriptionis inſtituto ostendisſe me arbitror, quam rationem univerſe ſequantur mythicae Sacrarum Literarum interpretationis auctores. Nam qui vel maxime in rei ſumma conſentiunt, hos haud raro disſentire comperi in ejusdem rei uſu ad ſingula loca adhibendo, ut alius hoc, alius alio modo mythum hiſtoricum expediat et ad facti, quod ſub eo lateat, ſimplicitatem reducat, alius hoc, alius aliud attribuat philoſophemati, alius denique haec, alius alia novis adſcribat commentis poëticis. Quas ergo diverſitates leviores ſi exemplis illuſtrare vellem, nimis diu in limine haerere Vobis merito viderer, Viri honoratisſimi. At veniam dabitis, immo probabitis, ſpero, ſi graviores mythicae istius interpretationis diverſitates ſingulatim, quamquam breviter luſtravero, quo facilius meliusque de ea deinceps judicium fiat.

Itaque ſunt, qui mythos, vel ſaltem mythis ſimiles narrationes, non niſi in vetuſtisſimis hiſtoriis Sacris, ac libro praeſertim Geneſeos quaerant, veluti *Seilerus* (2): qui etiam praeter mythos hiſtoricos, quibus verus quidam eventus involutus contineatur, admittit theologico-philoſophicos, ſive eosdem, qui aliis Philoſophemata dicuntur, et poëticos, ſive mera figmenta. — Ab eo non plane disſentit *Muntinghius* noster (3), qui non ipſas hiſtorias Geneſeos vetuſtisſimas mythicas esſe, ſed ſolum, quo narrentur modum pro mythico habendum arbitratur; ceterum praeter Mythos hiſtoricos ita circumſcriptos admittit etiam poëticos, ex antiquisſimis opinionibus popularibus et priſci ſermonis indole oriundos. — Denique in libello Belgico anonymi auctoris, nuperrime vulgato (4), ex iisdem etiam antiquisſimis S. C. partibus nonnulli mythi proferuntur cum hiſtorici tum philoſophici ex ſcriptura hieroglyphica et oriundi et explicandi.

Cum

(1). Ibid P. II. p. 277 ſqq.

(2). *Hermeneut Biblica.* Germanico ſermone conſcripta, et in Belgicum converſa, §. 75. et 130 - 138.

(3). In Comment. ad Cap. I. §. 4. allegata.

(4). Geſprekken over de Mythen in den Bybel, Haarlem 1809, p. 93 ſqq.

Prolegom. C. II. §. 3, 4. Cum vero in mythicae illius interpretationis initiis non nisi in vetustissimae historiae partibus mythi quaererentur, brevi tamen tempore eadem ratio ad omnes fere V. T., immo deinceps ad N. etiam T. Libros adhiberi coepta est a plurimis. Atque hic imprimis nobis memorandi sunt *Meyerus* et *Bauerus*, qui etsi mythis contineri dicunt uterque vetustissimae et historiae et philosophiae reliquias, mythos tamen conquirunt ex omnibus fere V. T. Libris. Bauerus vero, universam Mythologiam Hebraicam complexus, eosdem in N. T. Libris adesse statuit, quos adeo ex his produxit haud paucos: cujus mythologiae censor, cum in *Gableri* Ephemeridibus theologicis (1) oblata occasione inquireret, num in N. etiam T. mythos assumere deceret, hoc non modo fidenter affirmavit decere, sed quoque miratus est, plures N. T. narrationes, quae ex sola mythica ratione lucem acciperent, a Bauero ad mythos non relatas esse.

§. 4.

Atque haec quidem ad generalem quamdam mythicae Sacrorum Librorum interpretationis enarrationem, quam praemittere volebamus, pro nostro instituto sufficerent, nisi fuissent, qui uti fit, ulterius progrederentur: de quibus ergo superest ut paucis exponamus.

1. Quam novam rationem sequendam duxerit *Kannius*, §. 3. Cap. superioris indicavimus; qui cum sumeret, in prisca Hebraeorum, aeque ac aliarum gentium historia nil contineri vere historici, vetustissimas illius partes componere studuit cum Indica mythologia; cujus adeo symbolicae quaedam sint repraesentationes, non minus quam ipsum, ex quo expressae sint imitando, exemplar ad astronomicas rationes ac temporum calculos revocandae. Hanc in rem cum alias, tum maxime vocabulorum atque etymologiarum similitudines adhibet, quantumvis saepe procul arcessitas. Ex ejus igitur sententia *Abrahamus* est *Brama* Indorum, qui uti centesimo quoque anno moriatur, quo indicetur nova quaedam annorum periodus, sic Abrahamus anno vitae suae centesimo Isaäcum procreaverit; cui etiam cum illorum Numen creationem mundi detulerit peragendam, hoc ipsum significetur foedere, quod Jehova cum Abrahamo inierit; et qui cum ad Numen quoddam, ignis symbolum, pro suo domino agnoscendum compulsus fuerit, hinc Abrahamus Deum compellaverit שדי, quod sit *meus destructor* (2). Porro *Josephus*, יוסף Hebraeorum patriarcha quasi *additor*, est Deus Aegyptiorum indigena et tem-

(1). *Gabler's Journal fur auserlesene Theol. Literatur.* T. II. P. I. p. 40–59.

(2). Vid. opus supra allegatum, P. I. p. 121–123.

temporis Numen, Indorum *Ganeſcha* (1). *Benjaminus* בן ימין *filius meridiei*, est Hebraeorum Sirius, caloris ſidus (2). *Laban* est Deus Lunae, quia לבנה ſit *Luna*, proprie *alba*, Graecum Λευκοθέα (3); uti לבנן mons *Libanon* est *mons Lunae* (4), et שמשון *Simſon*, *vir ſolaris* a שמש quod *Sōlem* ſignificat (5). פעור denique, ut alia plura praeteream, ſive Numen Moabiticum, est *Bileamus* ipſe cum aſino loquente, ſive ignis Numen, quia hoc ſit pro פיעור *os aſini*, unde literis transpoſitis exſtiterit עורפה *Orpheus*, qui Bacchi aſinum loquentem habentis myſteria condiderit (6). — Quousque vero et qua ratione Hebraeorum hiſtoriam ad ejusmodi mythos redigi voluerit Kannius, hoc in duabus, quas edidit, mythologici ſui operis partibus nullibi diſertis ſive verbis ſeu exemplis declaratum animadverti: ſed ne Christi quidem nati tempora penitus ei ab iſta ſymbolicae atque astronomicae mythologiae Indicae imitatione immunia viſa fuiſſe, ſatis efficiatur cum aliunde, tum ex eo, quod illius ex virgine nativitas ipſi videtur ex antiquioribus traditionibus, quae et alibi et apud Indos praeſertim ferantur, repetenda; deinde quod Indorum liberator ac Servator *Chriſna* Ἰησοῦ ſecundum etymologiam ei jam dicitur fuiſſe *Joſua*, qui cum *Calebo*, fidere caniculari (7), Israëlitas in regionem promiſſam deduxerit: denique quod Herodis, cui Romanorum exercitus coronam a fabri lignarii filio ſatis tutam reddidiſſet, crudelitatem jam antea adſcriptam fuiſſe perhibet *Chriſnae*, qui *Canſae* ope omnes *Dewagiae* liberos interemerit, uti Herodes omnes de medio ſuſtulit infantes, qui ſecundum aetatis annum nondum attigiſſent; qualis crudelitas imperante Auguſto non amplius locum habere potuerit (8). Prolegom. Cap. II. §. 4.

2. Diverſo plane modo integrum Pentateuchum Moſaicum in mythicum quoddam opus convertere ſtuduit *Wettius*. Scilicet librum Geneſeos et initium Exodi mox habet pro quodam opusculo, quod ſua origine unum atque integrum fuerit, quodque reliquis Pentateuchi partibus tempore anterius et horum ſimul exemplar fuerit, ad quod eae tamquam quaedam explicationes et ſupplementa acceſſerint (9): illud autem vocat *Epos*, non ad Graecae quidem artis leges exigendum, ſed Hebraicum ſuoque in genere eximium ac pulchrum (10). Abſoluta vero mythica ſua omnium librorum Moſaicorum expoſitione dicit, Epos istud per univerſum Pentateuchum produci, atque incipere ab Abrahami vocatione et Cananiticae regi-

(1). Ibid p. 296 et 300 ſqq. — (2). p. 112. — (3). II. p. 485. not. — (4). p. 490. — (5). I. p. 207. — (6). II. p. 676. et 681.

(7). Nimirum כָּלֵב *canem* ſignificat.

(8). *Kannius* I. p. 359 ſqq. in not.

(9). *Kritik der Israël. geſchichte, von W. M. L. de Wette*, (*Halle* 1807.) P. I. p. 28, 29. — (10). p. 31.

Prolegom. Cap. II. §. 4.

gionis promissione, desinere autem in hujus promissionis implemento (1). Vocat igitur *Epos*, quia non Historia sit, sed Carmen, certo quodam consilio confectum: ac genuinum esse opinatur epos, ad Hebraicam gentem pertinens, ad hujus commoda adaptatum, et ejus ingenium spirans, sive *epos Theocratiae Hebraicae;* atque adeo, uti Virgilius sanctae Romae primordia ex gentis Trojanae ruderibus in sua Aeneide produxit, in eaque ad Romanorum gentem perpetuo spectavit, sic quoque poëtam quemdam Hebraeum gentis Deo sacrae origines, modumque, quo exculta sit, in popularium suorum usus horumque semper habita ratione cecinisse (2). In Pentateucho itaque nec philosophemata esse statuit nec mythos historicos, quibus verum quoddam factum originem dederit: creationis E. G. descriptionem merum esse imaginationis poëticae commentum et quamdam quasi carminis theocratici introductionem convenientissimam (3); quidquid autem de Abrahamo, de ceteris Patriarchis, de Mose, de exitu ex Aegypto, de legislatione Sinaitica, aliisque rebus gravissimis referatur, hoc omne non historice accipiendum esse, sed poëtice, ac pro mythico adeo figmento aeque habendum ac Deos Heroësque Homeri et res ab iis gestas; videri quidem nonnullas inesse traditiones genuina specie insignes, sed has a poëta ad suum consilium ita accommodatas esse, variisque mythorum commentis immixtas, ut eodem plane ac reliqua modo eas tractare oporteat (4): ut verbo complectar; universum istud epos constare ex factis eventisque pro arbitrio ad certum propositum confictis, ex traditionibus quibusdam, aliis incertis atque inter se haud raro oppositis, aliis verisimilibus, porro ex commentis etymologicis, ex mythis denique juridicis compluribus, sive posteriorum temporum legibus institutisque Mosi adscriptis, confectum autem illud poëma non esse ante Davidis aetatem.

3. Ad similem sententiam se jam proclivem ostenderat, aut certe eamdem denominationem Pentateucho vindicare studuerat *Augustius* (5), qui plurimas difficultates, quae historicam ejus interpretationem premant, evanescere ait, simul ac eum *Epos* esse *historicum* sumamus, quod, in multiplici et materiae et formae discrimine, optime cum Homeri *Iliade* componatur, atque adeo *Mosaidis* nomen gerere queat, et in quo Miraculorum ac Theophaniarum machinae aeque adhibitae sint ex indole antiquitatis; hinc quinque Pentateuchi libros pro totidem *Rhapsodiis* haberi posse, in quibus poëtica ac prosa oratio inter se commutentur: esse autem grave ejus argumentum, quo Moses ut divinus legatus, ejusque leges ut di-

(1). Ibid p. 395. — (2). p. 32. — (3). p. 36. — (4) p. 396 - 405.

(5). *Joh. Christ. Wilh. Augusti, grundriss einer historisch-kritischen Einleitung in's A. T.* (*Leipz.* 1806.) §. 89 - 103.

divinitus ad ſummam, cujus capax eſſet gens Israëlitica, et perfectionem et felicitatem latae proponantur; porro in eo inſeri nonnulla *Epiſodia*, cujusmodi ſint Loti, Eſavi et Bilcami hiſtoriae; atque, uti Ilias cornucopiae inſtar fuerit, quo veteris Graeciae artes ac literae univerſae continerentur, ita, immo multo etiam magis, in Pentateucho totum Hebraicae atque Orientalis culturae ambitum nobis tradi: hoc vero aeque aſſumi poſſe, ſive Moſes ipſe ex antiqua opinione pro Pentateuchi auctore habeatur, ſeu potius ignotus aliquis ſcriptor eum confecerit, qui multo vixerit ſerius, idque, uti probabile ſit, haud diu ante captivitatem Babylonicam. Ceterum ad hanc ſuam ſententiam commendandam Augustius videri ſibi dixit, *Euangeliorum* nostrorum *Epicam* eſſe indolem, quibus luculenta quaedam eaque minime fortuita cum *Pentateucho*, ad epicam rationem revocato, intercedat affinitas: quae quidem haud minor ſit, quam *Aeneidis* cum *Iliade* conſenſus. Prolegom. Cap. II. §. 4.

4. Atque hac ipſa hiſtoriae Euangelicae ratione Epica haud deſunt qui admodum delectentur in Germania. Ad hos pertinet imprimis *Krummacherus* (1); ex cujus ſententia in Euangeliis contineatur *Epos hiſtoricum*, quod vel in ipſa ſuae perſcriptionis origine cum Homeri poëmate comparandum ſit: uti enim Homerus praevidere non potuerit, fore ut ſua carmina maximam vim haberent in Graecorum animis ad pulchri ſenſum informandis, ita Euangeliorum auctores ne cogitaſſe quidem ait, divinam providentiam ista ſua fœliola ad emendandos hominum mores conſervaturam eſſe; hos autem libros eſſe hiſtoricos, quod ad argumentum attineat vere hiſtoricum, ſed epicos, quod ad animi affectum, ac modum adeo, quo res narratae ſint, nec decere ergo hiſtoriam Euangelicam ad hiſtoricae tractationis diligentiam exigere, ne ejus fides in diſcrimen adducatur (2); miraculorum vero, quae Jeſus patrarit relationes non ad literam accipiendas eſſe, quamquam ea ab Euangeliſtis pro veris miraculis haberentur, ac modus, quo referantur, ad relationis pulchritudinem eamque haud raro poëticam, conferat quam plurimum (3); ita deſcriptionem gloriae, qua Jeſus in monte quodam conſpicuus fuerit tribus diſcipulis, ad veritatem ſenſuum, quos hi habuerint, eximie expreſſam eſſe, ſed de vero ipſius rei, quae acciderit, modo nihil his cognitum fuiſſe, qui eam, prouti, necdum penitus excuſſo ſomno, ſibi dumtaxat videretur, at pulcherrime tamen, narraverint (4).

Verum ab anonymo quodam ſcriptore ulterius progreſſo (5), quidquid ad Re-

(1). *F. A. Krummacher, über den Geist und die Form der Evang. Geſch. in hiſtoriſcher und äſthetiſcher Hinſicht. Leipz.* 1805. Liber in Belgicum ſermonem converſus prodiit A°. 1809

(2). Ibid §. 18 – 20. — (3). §. 32 – 40. — (4). §. 56 – 58.

(5). Vid *Henkii Novus Theſaurus*, ſive *Neues Magazin fur Religionsphiloſophie, Exegeſe und Kirchengeſchichte.* T. VI. fascic. 3. p. 441 ſqq.

Prolegom. C. II. §. 4, 5. ligionem Christianam pertinet, in mythicam, sive poëticam quamdam fictionem conversum vidi, sed sanctam illam, sed ad hominis indolem ususque accommodatissimam, sed ad pios animi motus excitandos omnino idoneam, quoniam doctrina de extraordinario modo quo Christus natus sit, de divina ejus natura de ejus miraculis, reditu ad vitam et adscensu ad coelos, et quaecumque porro propria sint istius Religionis dogmata, ipsi quidem et intelligentiae et rationi humanae, si hae solae in iis occupentur, vix admittenda videantur, sin autem eadem intimo animi sensu judicentur, ad pectus utiliter commovendum eximie comparata sint.

§. 5.

Haec habebamus, Viri clarissimi, quae de Mythis cum in se, tum in Sacrorum nostrorum Librorum interpretatione spectatis in antecessum enarraremus. Superest, ut quam nobis in disceptanda, quae de iis a Vobis proposita est, quaestione definierimus viam breviter indicemus.

Quaecumque igitur à Mythicae S. C. interpretationis patronis et asseclis prolata vidimus, ut eam aliis suaderent probarentque, haec ad quatuor capita revocari posse arbitramur. Etenim nihil magis apud eos frequentatum est, quam ut ex mythis, apud quasvis gentes antiquas usitatis et Hebraicorum adeo simillimis, argumententur. Deinde, quo majorem haec argumentatio vim habeat, quoque facilius mythorum per omnium etiam aetatum Scripta Sacra dispersorum usus aliis persuadeatur, et horum Scriptorum aetas ipsis, quae narrantur, eventis plerumque multo recentior fuisse ponitur; et grave quaeritur praesidium in peculiari usu loquendi, quem prisci sermonis indoles ac magna rerum causarumque naturalium ignoratio pepererint; et haud leve denique commendationis momentum ex eo petitur quod per Mythicam longe melius quam per Historicam interpretatationem dignitati Librorum Sacrorum consulatur. Quocirca a primario illo ac generali argumento incipiemus, idque priore nostrae disputationis parte perpendemus atque aestimabimus. Tria autem reliqua hujus quasi subsidiaria argumenta parte altera complectemur: quorum postremi contemplatio nos eo sponte adducet ut mythicam interpretationem ad Sacrorum Librorum dignitatem atque auctoritatem pro Vestro consilio exigamus.

DIS-

DISPUTATIONIS

DE MYTHICA CODICIS SACRI INTERPRETATIONE

PARS PRIOR.

De generali ac primario argumento, quo mythici Sacrorum Librorum interpretes utuntur, ex Mythorum uſu, qui apud quasvis gentes antiquas obtinuerit, eorumque ſimilitudine cum Hebraicis petito.

In ponderandis praecipuis argumentis, ad perſuadendam mythicam Librorum Sacrorum interpretationem adhibitis, naturalis rerum ordo postulat, ut ab eo, quod maxime generale ac praecipuum ſit, ordiamur. Atque mythicae hujus interpretationis initia ab eo ipſo tempore repetenda ſunt, quo ad generalem apud priscas gentes mythorum uſum, diligenter attendi coeptum est de eorumque ratione ſtudioſe inquiri. Pars Prior.

Heynius nimirum, qui primus antiquas, Graecorum praeſertim, fabulas partim ad hiſtoricarum traditionum veritatem, partim ad quorumdam nascentis quaſi philoſophiae ſpeciminum ſimplicitatem revocare viſus est, uti jam ſignificavimus in Prolegom. Cap I. §. 1. Obſ. 2: Heynius igitur in ipſo illo, quem ibi exſcripſimus, loco diſerte affirmavit, antiquiſsimas hiſtorias et prima ſapientiae elementa apud omnes gentes mythis involvi, et vero etiam ſatis perſpicue declaravit, ea, quae de generis humani origine ac priscis gentis Israëliticae hiſtoriis referantur in C. S., formam ſibi videri habere ejusmodi, ut cum istis quarumcumque gentium mythis merito comparentur. Scilicet mythos in genere primis temporibus ortos esſe judicat cum ex prisci ſermonis indole imperfecta, figurata, imaginumque, quae res ſenſibus ſubjicerent, plenisſima, tum ex rerum naturalium ignora-

Pars Prior. tione, portentorum feracisſima (1). Idem autem veterum fabularum complurium ac mythorum praeſertim Homericorum origines a causſis phyſicis in primis repetendas eſſe existimat (2). „ Jam enim ante Homerum in Phoenicia atque Aegypto viguisſe arbitratur ſtudium ſuper rerum initiis et originibus philoſophandi, cumque, uti vetus ſermo et mos postularet, ad perſonas revocarentur res etiam notione animi et mentis vi conceptae, natas inde eſſe Cosmogonias et ex his Theogonias: quae cum a vetustioribus Graeciae poëtis carmine jam expoſitae fuissent, ſupervenisſe Homerum, qui ex vetuſtioribus illis Cosmogoniis ac Theogoniis fabulas phyſici argumenti rebus declarandis excogitatas in epicam narrationem adſciverit easque tamquam vere geſtas et ab ultima hominum memoria repetitas perſecutus fuerit." Hoc vero nonnullis viris doctis jam antea quodammodo perſpectum, ad omnem interpretationem, etiam Librorum Sacrorum, utilisſimum eſſe ſignificavit (3).

Atque huic ergo quaſi fundamento ſuperſtrui mox coepta est nonnullarum S. C. relationum mythica interpretatio. Nimirum et viri fama magnis ac diuturnis meritis quaeſita ejusque adeo haud levis apud populares auctoritas, et probabilis utique ratio, qua cum ipſe ſuam de Graecorum mythis ſententiam exponere, tum ejus quoque discipulus *Hermannus* (4) eosdem tractare videbatur: hae igitur causſae efficere non potuere, quin permulti in Germania illi ſententiae aſſentirentur. Quocirca, quod Heynius in Graecorum mythis extricandis agebat, et agebat quidem felicisſime ex judicio plurimorum, immo quod ut ad Sacros Libros adhiberetur, ipſe ſuadebat, hoc illuc adhiberi coeptum est eo impenſius, quo majus in his libris explicandis ſtudium collocabatur, ac majora in dies eorum interpretationi cum incrementa accedebant apud Germanos, tum vero etiam adjumenta optabantur et quaerebantur.

„ Enimvero, inquiunt, ſi apud alias quaſlibet gentes antiquas facta et eventa „ memorabilia non niſi ore diu tradita ſint, ſcribendi arte necdum inventa aut „ vulgo recepta; ſi quaecumque ore tradantur, haec cum per fallacem narran„ tium memoriam, tum per ipſam vero eorum culpam breviſſimi etiam temporis „ intervallo longe alia appareant ac revera acciderint; ſi inops priſcorum ſermo, ſi

(1). Vid. ejus *Opuſcula Acad.* I. p. 189 ſqq. et *Temporum mythicorum memoria a corruptelis nonnullis vindicata*, in Commentatt. Soc. Gotting. T. VIII.

(2). In Commentat. *de origine et causſis fabularum Homericarum*, in novis Commentar. Soc. Gotting. T. VIII. et *de Theogonia ab Heſiodo condita*, in Commentatt. Soc. Gotting. A. 1779. T. II.

(3). Vid. ejus Comment. *de origine et causſis fab. Homeric.* p. 39, 40. not.

(4). Conf. *Prolegom.* nostra Cap. I. §. 3. initio.

„ ſi ſumma eorum vis imaginandi, ſi magna, in qua verſabantur, rerum natura- Pars Prior.
„ lium ignorantia eos modo ad verba minus propria minusque apta utenda coë-
„ gerit, modo ad quam plurima luxuriantis ingenii commenta adhibenda permove-
„ rit, modo denique ad prodigia ac portenta quaerenda ſaepe impulerit, ut quae
„ posterior aetas ab iis narrata legat, haec fabularum magis quam verarum his-
„ toriarum formam ipſi habere videantur; ſi porro primigenia ſapientia, rerum
„ naturalium et latentium cauſarum indagatrix, ſed perquam imperfecta, ſed in-
„ culta, ſed rudis, ſed abſtractarum notionum minime capax ſuas conjecturas,
„ ſuos luſus, ſuasque etiam hallucinationes historica quadam, ut ita dicam,
„ veste induerit, qua oculis quaſi conſpicerentur eorum, qui ſolis, quae in ſen-
„ ſus incurrerent, rebus afficerentur: verbo: ſi ceterarum gentium priscarum His-
„ toria ac Philoſophia a Mythis inceperint, quidni idem genti Hebraeae cum his
„ commune fuiſſe dicamus? An deceat mythorum uſum omnibus omnino adſcri-
„ bere gentibus vetustiſſimis, hac dumtaxat ſola excepta? Et vero, quis neget,
„ tantam inter hujus relationes antiquiſſimas, et inter ceterarum mythos eſſe ſi-
„ militudinem, quanta in magna ceteroquin indolis, opinionum, linguarumque
„ diverſitate exſpectari queat fingive? Ecquis ſanae mentis homo Theophanias E.
„ C. et Geogonias Graecorum pro veris accipiat eventis! An ergo conſentaneum
„ ſit frequentes illas Dei apparitiones, quae in libro Geneſeos reperiuntur, ac
„ Moſaicam creationis deſcriptionem hiſtoriarum in modum interpretari, aeque ac
„ ſi re ipſa accidiſſent? Quae enim mythica interpretatio in exterae antiquitatis
„ libris valeat quam plurimum, num eadem nil quidquam valere cenſeatur in Sa-
„ cris quidem illis, ſed humana tamen manu conſcriptis fragmentis, quae in re-
„ motiſſima verſentur antiquitate? — Immo vero, admiſſa in perantiquis iſtis re-
„ lationibus Moſaicis mythica interpretatione, quidni etiam admittatur in recen-
„ tioribus, quarum haud admodum diverſa ſit ratio? Moſis enim, Joſuae, Judi-
„ cum, Regum, et ipſae quoque Jeſu atque Apostolorum hiſtoriae Dei Angelo-
„ rumve apparitiones continent minime infrequentes, ut et alia quam plurima,
„ quibus tam mira est ſpecies, ut ab omni hiſtoriae veriſimilitudine abhorreant:
„ in quibus ergo etiam ut mythos ineſſe ſtatuamus, nonne interpretationis et
„ ſimplicitas et aequabilitas ſuadere, ac propemodum poſtulare videatur?"

Ita fere argumentantur quotquot mythicae Sacrorum Librorum interpretationis patrocinium ſuscepiſſe vidimus (1), nec veremur utique ne ſint, qui hujus argumentationis vim a nobis quodammodo imminutam eſſe criminentur. Quid? quod aut

(1). Vid. praeſertim *Meyerus* in *Hermeneut. V. T.* II. p. 552-554., *Bauerus Mythol. Hebr.* I. p. 24 ſqq. et *Gableri Annal. Theol.* ſupra allegati, II. 1. p. 43-53.

Pars I. Cap. I. §. 1.

aut fallimur vehementer, aut qui eam, uti a nobis propoſita est, levi oculo luſtraverit, probabilem ejus ſpeciem eſſe, ingenue fatebitur.

Verum enimvero plurimum abest profecto, ut, ſi propius ea ac diligentius ſpectetur, tantum valeat, quantum eam valere cupiunt ejus auctores. Certe habemus haud pauca, quibus ejus vim inſringere poſſe nobis videmur. Quae ut concinno quodam ordine proferamus, primum inquiremus, qualis fuerit ille mythorum uſus, qui ubique in philoſophiae et hiſtoriae primordiis adfuiſſe dicitur; deinde, quo jure ex illo, ſi quibuscumque adſcribatur gentibus antiquis, mythorum uſu conficiatur, eumdem apud Hebraeos etiam omnino obtinuiſſe: denique quod judicium faciendum ſit de exterorum mythorum ſimilitudine cum Hebraicis.

Ceterum in primaria quidem iſta argumentatione proponenda et traditionum et prisci ſermonis rerumque naturalium ignorantiae mentionem fecimus, in quibus praecipuae quaerantur mythorum cauſſae: ſed, cum ex his magna mythicae Librorum Sacrorum interpretationis, propter generalem mythorum uſum admittendae, praeſidia petantur, ac de horum adeo vi ac ratione nos alibi ſeorſim acturi ſimus, uti indicavimus in rerum deinceps pertractandarum distributione, ideo de his mythorum cauſſis ea ſola hic attingemus, quae cum mythorum generatim, uti ponitur, uſitatorum conſideratione proxime conjuncta ſint.

CAPUT PRIMUM.

De ratione quam habeat Mythorum uſus, qui ubique in philoſophiae atque hiſtoriae primordiis adfuiſſe dicitur.

§. 1.

1. Quantumvis fuerint multi, quibus Heynii ſententia, de qua retulimus, ita probaretur, ut de ea, tamquam de eximio invento praedicarent, quo prisci aevi arcana tandem ex diuturnis ac denſiſſimis tenebris felicisſime in lucem educerentur, ſuisque fabuloſis involucris denudarentur: haud defuere tamen, quibus ea minime perſuaderetur. Ex his duo memoraſſe ſufficiet, eosque et Germaniae et clari nominis viros, *Joannem Henricum Voſſium*, et *Chriſtophorum Meinerſium:* quorum ille Heynii opinionem ab Hermanno, ut ſupra vidimus, uberius explanatam acerrime impugnavit, multas fabulas Homericas jam ſimili modo, immo melius a *Natali Comite* expoſitas fuiſſe, ac *Mythi* et *Philoſophematis* vocabula non ni-

niſi nova eſſe pro *Fabula* et *Allegoria* dictitans (1): hic vero, qui magnum ſe Heynii et aeſtimatorem et amicum profitetur, ab eo diſſentit nihilominus, idque cum alias ob causſas, de quibus partim alienum et omnino longum eſſet exponere, tum ob hanc maxime, quod „ tanta Cosmogoniarum vis, quantam ante Homerum exſtitiſſe illuſtris Heynius conjicit, tam curioſa porro naturae investigatio et mira denique ſubtiles rerum cognitiones fabulis involvendi ſolertia prisco illo aevo non ſatis conſentaneae videantur." (2)

2. Et certe, quod ad Philoſophemata attinet, in quibus praeſertim magnum ad Homeri interpretationem praeſidium comparaſſe ſibi viſus est Heynius, horum pleraque quid re ipſa ab Allegoriis differant, non video. Nam quod „ notiones rerum, inprimis elementorum, tum causſarum, effectuum, virium, eorumque, quae cuique propria eſſent, mutatas fuiſſe dicit in perſonas, quae in deos, daemones, heroës abierint" (3), atque adeo Diis Homericis varia elementa repreſentari opinatur; quod „ aëris ſuperioris atque inferioris, ſive atmosphaerae noſtrae perpetuum conflictum, motum et quaſi reciprocum aeſtum, per Jovis et Junonis diſſidia declaratum, fabulas peperiſſe Homericas de perpetuis Jovem inter et Junonem jurgiis; porro quod fabulam, quae nunc nobis riſum facile exprimat, de catena a Jove ex Olympo demiſſa et ſuſpenſis ex ea diis, non aliam habuiſſe originem, niſi quod vetus aliquis poëta elementorum ordinem ab aethere inde deſcendentem declarare voluerit; denique quod Vulcani ex Junone nati fabula ignem ſignificari perhibet ab aëre conceptum, ejusdem vero claudicationem et infirmitatem ex caſu contractam ingenioſe inventam eſſe ad ſignificandam flammae naturam imbecillam per ſe ac nullam, niſi vires ſumat ab alimentis" (4): haec igitur et alia plura hujusmodi quid, quaeſo, habent diverſi ab illa allegorica ratione, quam primi veterum ſecuti ſunt Stoici, et de qua ex horum mente *Balbum* ita referentem, inducit *Cicero*; „ ex ratione phyſica fluxiſſe multitudinem Deorum; aërem interjectum inter mare et coelum Junonis nomine conſecratum fuiſſe, hanc vero ſororem et conjugem Jovis dici, quod ei ſimilitudo est aetheris et cum eo ſumma conjunctio, eum autem a Stoicis effoeminatum fuiſſe, Junonique tributum, quia nihil est eo mollius," cet. (5).

3. At, de verbis non disputabimus. Utrum *Allegoriae* dicantur haec, an vero *Philoſophemata* aut *Mythi philoſophici*, nobis jam quidem perinde est. Ad rem ipſam veniamus. Ita-

(1). In *Epistolis Mythologicis*, ſive *Mythologiſche Briefe* P. I. p. 12. et 28. ac Praefat. p. 5.
(2). *Hiſtor. doctrinae de vero Deo*, p. 173 ſqq.
(3). *Heyn. ad Apollod.* I. §. 1. p. 5.
(4). *De orig. et causſ. fab. Hom.* p. 40 – 43.
(5). *De Nat. Deor.* II. 24 – 28.

Pars I. Cap. I. §. 1.

Itaque, qui docte de veterum opinionibus ad religionem spectantibus inquisivit *Meinersius*, verisime in loco paulo ante relato animadvertisse mihi videtur, admissa Heynii sententia nimis magnificum judicium fieri de prisca philosophia. Fuisse quidem ante Homerum non dubitamus, qui in Oriente philosophiam colerent, atque in rerum naturalium studium incumberent; philosophiae enim natales, in Aegypto praesertim, ad valde remotam, Homero certe multo anteriorem aetatem pertingunt: ac de Phoenicibus, inclytis antiquitus optimarum artium, praecipue astronomiae et arithmeticae magistris; de his igitur ex Posidonio refert gravissimae auctoritatis scriptor *Strabo* (1), *Moschum* aliquem, vel *Mochum* iis fuisse, virum Sidonium, qui ante Trojana tempora vixerit, eamque tenuerit de *atomis* doctrinam, quam postea nonnulli Graecorum philosophi tradidere. Sed tam ampla, tam accurata, tamque subtilis naturae, ejusque et rerum et legum cognitio, qualis ante Homerum fuisse ponenda est, si omnino valeat illa Heynii ratio, priscis istis Orientis gentibus vix adscribatur. Et vero fatetur Heynius (2), non subtilis alicujus philosophiae vestigia in antiquis Graecorum mythis quaerenda esse, cum hoc a temporum hominumque rudi simplicitate alienum sit; ac Philosophica ista aliunde assumta ita tractata fuisse a poëtis, ut omnem philosophicam rationem negligerent: tametsi ipse ea fere singula ad philosophicam revocare studet subtilitatem. — Certe phisices ac rerum naturalium studium a Thalete demum apud Graecos inductum fuisse videtur, ac *Plutarcho* auctore (3) antiquissimi Theologi et Poëtae *ταῖς ἀναγκαίοις καὶ φυσικαῖς οὐκ ἔτι προσήεσαν αἰτίαις· οἱδὲ νεώτεροι τούτων καὶ φυσικὴ προσαγορευόμενοι τοὐναντίον ἐκείνοις — ἐν σώμασι καὶ πάθεσί σωμάτων, πληγαῖς τε καὶ μεταβολαῖς καὶ κράσεσι τίθενται τὸ σύμπαν*, *ad naturales ac necessarias rerum causas numquam accesserunt: qui vero postea fuerunt sapientes, quibus Physicorum nomen est inditum, diversam a prioribus viam ineuntes, omne momentum in corporum materia, affectionibus, collisionibus, mutationibus ac temperamentis posuerunt.* — Quod si autem vel ejusmodi rerum naturalium cognitio prisco illi Graecorum aevo attribuatur, an credibile est, eam tanto artificio fabulis involutam fuisse, quantum Homero et anterioribus etiam poëtis adscribendum sit? Si symbolica et horum et illius ratio vulgo istius aetatis penitus abstrusa erat ac non intellecta, quare eam secuti esse censeantur? Atque Homerus praesertim, praestantissimus poëtarum, quare hoc mysterii involucro in absurdarum fictionum crimen incurrere voluisset apud populares? Si contra eadem priscorum temporum vul-

(1). L. XVII. p. 1098.
(2). *Ad Apollod.* I. §. 1. p. 4 et 5.
(3). *De Oracul. def.* p. 436. D.

vulgo, aut saltem sapientioribus Graecis perspecta erat, quo tandem probabili modo explicemus, quod deinde penitus fere ex hominum exciderit memoria, ac per plurima secula latuerit quasi mortua et sepulta, donec primi eam Stoici in vitam prorsus revocarent, in omniumque conspectum producerent? Graecum enim libellum de *Homeri allegoriis* non *Heraclidi Ponticо*, cujus nomen praeferat, quique quinquaginta circiter annis ante Zenonem, Stoicae sectae parentem, floruerit, adscribendum esse auctori, jam *Vossius* recte animadvertit (1). Etsi autem *Plato*, Zenoni amplius integro seculo anterior, allegoricam quamdam fabularum, in primis Homericarum, quibus a pietate morumque integritate sibi alienis visis, magnopere offenderetur, interpretationem plus semel suasisse et quodammodo tentasse censeri possit (2), jure tamen merito *Ciceronem* ducem sequimur et auctorem, cui primus dicitur fuisse *Zeno*, qui eam revera susciperet (3).

4. Equidem, haec perpendens, idem fere de *Heynio* dicere posse mihi videor, quod *Cicero* sub Cottae Academici persona de *Zenone* illo dixit (4). „Magnam molestiam suscepit et minime necessariam, commenticiarum fabularum reddere rationem, ac vocabulorum cur quique (Deorum) ita appellati sint, causas explicare." — Sed hoc ipsum inprimis atque omni sua vi valere cupio de singulari *Kannii* opinione, de qua in Prolegom. Cap. 1. §. 3. et Cap. 2. §. 3. retuli. Enimvero hic, cum omnium omnino antiquarum gentium primas historias in meras convertat fabulas symbolicas, molestissimo sane labore harum rationem reddere conatur, easque, uti haud male a viro amico dicitur, fere transmutat in exile calendarium (5). Idem porro in vocabulorum causis declarandis atque universa ratione etymologica sic versatur, ut tota ejus sententia ad meros ingenii in iis, quae maxime disita sint et diversa, componendis luxuriantis lusus aeque referenda sit ac recens etiam opinio et cum quadam itidem eruditionis specie exornata, sed subtilioribus mirisque etymologiis innixa: quae fert, antiquissimarum fabularum, ad mortuorum praesertim regionem pertinentium, originem historicam in his nostris Belgicis ac vicinis regionibus quaerendam esse; campos Elysios fuisse rempublicam hominum justorum ac piorum, ad extremam Galliae partem septentrionalem, praesertim in Rheni inferioris insulis sitam, ibi artium, doctrinarum, ac mythologiae incunabula fuisse, atque inde adeo antiquarum gentium, ip-

(1). *De Historicis Graecis*, p. 45.

(2). *De Republ.* Lib. II et III. T. II. in editione *Serrani*, praesertim p. 378, E. et p. 391, B. In *Theaetet.* T. I. p. 153, C, D. In *Alcibiad.* T. II. p. 147, B, C. In *Phaedr.* T. III. p. 229, B, C, D.

(3). In loco mox allegando.

(4). *De Nat. Deor.* III. 24.

(5). In praefatione ad opus commendandum scripta, p. 5.

Pars I. Cap. I. §. 1.

ipsorumque Aegyptiorum ac Graecorum culturam esse repetendam; Deos fabulosos nihil esse aliud nisi symbolicas institutorum ad Elysiam societatam pertinentium representationes eorumdemque institutorum ac philosophiae, quae legislatorum hujus Societatis propria fuerit, imaginem conspici in sphaera coelesti, immo Homeri et Hesiodi patriam Belgium fuisse (1).

5. Sed, ut in viam redeamus, a qua tamen non multum defleximus: ex iis, quae longius exequi non licebat per instituti rationem, multarumque aliarum rerum pertractandarum necessitatem nobis injectam, merito conficere nobis videmur, haud deësse quae praecipuum Heynianae illius sententiae fundamentum labefactent. Quocirca, quod vir doctus proxime cum symbolica sua mythorum expositione conjunxit et quoddam quasi ejus consectarium esse voluit, non eam vim censeri queat habere, quam in eo inesse existimat. Postquam enim dixerat, „ ex hoc fonte et principio, quod vetus Graecia suarum religionum habuit, constitui et illustrari posse nonnulla alia, quorum ratio alioquin eum, qui inquirit, fugiat:" haec addidit; „ Deorum pugnas sive inter se, sive ut auxiliarentur mortalibus, frequentari coepisse exemplo Cosmogoniae, in qua elementorum pugna per Deos praeliantes erat reddita, habuisse adeo Homerum in his paratam inventi et materiam et defensionem: et illa aetate nihil in eo videre debuisse homines quod aut insolens esset aut displicere posset." Mox vero subjunxit: „ fuisse perpetuum, ut Orientis, ita veteris Graeciae morem, ut omnia, quae fierent praeter morem, aut caussa obscura rei haud satis cognita, aut inopinato saltem, referrent ad interventum Deorum, Numen omnibus, quae gererentur, interponerent, casus omnes repentinos, etiam ea, quae consilio, arte aut solertia curata erant, Deorum operae ac presentiae tribuerent." (2). Hunc igitur perpetuum esse Homeri morem, constat inter omnes: sed hujus moris origo quo jure ex Cosmogoniis repetatur, liquet ex superioribus. Et vero, hac etiam ejus origine admissa, haud scio an satis sibi constitisse censendus sit excellentissimus poëtarum, quod modo Deos suos induxerit tamquam symbolicas elementorum repraesentationes modo tamquam veras personas hominum auxiliatrices omniumque rerum effectrices praesentissimas.

At, dixerit forte aliquis: „ Quidquid tandem de peculiari modo, quo Heyni„ us fabulas explicuerit Homericas, judicetur; an negari tamen queat, prisca„ rum gentium cum philosophiam, tum historiam a mythis incipere?" Cui igitur ut cum nostro instituto convenienter respondeamus breviter, age, de utriusque apud priscas gentes initiis disquiremus.

1. An-

(1). Titulus operis est: *La république des champs Elysées, où le monde ancien, par M. Charles Joseph de Grave: à Gand.* 1806. 3 voll.

(2). *De orig. et causs. fab. Homer.* p. 45 sq.

§. 2.

1. Ante omnia agnoscimus, priscarum gentium haud paucas, cum rebus in sensus incurrentibus maxime ac fere unice afficerentur, sermone usas esse ad simplicem et rudem hanc conditionem plane comparato: atque hoc eo agnoscimus lubentius, quo certius esse novimus, hunc esse etiam morem gentium incultarum, quae recentioribus temporibus detectae fuere. Si qui essent igitur vulgo sapientiores priscis aetatibus, hi quin se ad sui aevi captum atque imperfectam figuratamque sermonis indolem accommodaverint, nulli dubitamus. Sed de hoc dubitamus vehementer, fuisse jam rudioribus aut parum cultis temporibus homines, qui de rerum sive adspectabilium origine seu abstrusarum quarumcumque modo ac ratione diligentius inquirerent; ac philosophiam, sive, auctore *Cicerone* (1), „ rerum divinarum ac humanarum, causarumque, quibus hae res continentur, scientiam," cultioribus demum temporibus natam esse, nobis propemodum certo persuasum habemus. Apud Graecos quidem ejus natalas fere repetere non decet nisi a septem, qui dicuntur, Sapientum aetate: ac praestantissimos etiam serioris aevi philosophos Orientem adiisse ut in ejus studio proficerent, res est notissima. Romani vero eamdem non nisi sero coluerunt et Graecis retulerunt acceptam. De utriusque autem gentis cultissimae historia philosophica cum multo certius constet, quam de aliarum, quae maximam in antiquitate nominis celebritatem consecutae sunt, an deceat de harum philosophiae initiis sic judicare, ut ea temporibus culturae anterioribus affingentur? Et vero quae inter gentes Americanas ceteris minus incultae erant, Mexicana et Peruviana, hae philosophiam, curiosam illam naturae indagatricem, nequaquam attigisse videntur, cum abstractarum notionum minime capaces essent et vix ultra id, quod sensus moveret, progrederentur (2): ac ne Mexicani quidem hoc valebant, quamquam eo jam pervenerant culturae, ut temporis ad annuum solis cursum exacti satis justam mensuram invenissent (3).

2. Uti autem universus antiquitatis consensus solum philosophiae natale in Oriente quaerere jubet, ita haud facile est de ipso, in quo ibi fuerit, infantiae statu ex vero judicare. Immo nihil obscurius, nihil abstrusius, nihil in doctrinarum atque opinionum humanarum historia ad investigandum et inveniendum magis arduum esse quam primas Orientalis philosophiae origines, ecquis paulo est prudentior qui negaverit? Fuerunt complures ejus familiae, quae etsi e regionum ac

(1). *De Offici.* II. 2.
(2). Vid. *Robertsonus* in *historia Americae.* T. IV. p. 215. vers. Belg. — (3). Ibid p. 49.

Pars I. Cap. I. §. 2.

ac temporum diverſitate diverſum quemdam habitum diverſamque faciem accepere, cujusdam tamen quaſi affinitatis retinuerunt lineamenta, quae unam aliquam arguerent matrem communem. Verum, in qua Orientis parte nata ea ſit, quove ſenſim adoleverit modo ſeque propagaverit, hoc vereor ut in maximo monumentorum defectu ad liquidum umquam perducatur. Tametſi igitur, qualis fuerit primitiva philoſophiae ratio, vix quisquam probabiliter aſſequatur, neque nostrum etiam inſtitutum ferat, ut hac in re investiganda longius excurramus, haud abs re tamen fuerit perpauca notaſſe, quae maxime veriſimilia videantur.

Et principio quidem de hoc dubitare non licet, philoſophiae ſtudium mature in Oriente viguiſſe; ſed illud qualecumque tandem jam rudioribus exſtitiſſe temporibus, nihil plane est quod perſuadeat. Immo vero, cum certum ſit atque indubitatum, ibi hominum ingenia mature jam ad humanitatem informata fuiſſe, conſentaneum est profecto, ut illius philoſophiae quae de rerum natura causſisque ſtudioſe inquireret, primordia a cultioribus demum temporibus ibi quoque repetamus. Deinde de eo etiam vix quisquam mecum diſſentiat, aſtronomiam ac temporis computationem cum ea conjunctam ad valde remotam apud nonnullas gentes Orientales antiquitatem pertingere, quae cum eo quidem ſponte adducerentur coeli perquam ſereni conſpectu perpetuo et facillima obſervatione, in ipſo hoc ſtudio haud parum jam prius profeciſſe videntur, quam notabili quodam modo profeciſſent in morum ingeniique cultura; ſed illam philoſophiae partem praecipuam, quae in rerum naturalium causſarumque investigatione atque explicatione poneretur, non niſi multo ſerius attigiſſe. Denique et hoc quoque haud temere ſtatuimus, quidquid ad Philoſophiae ſtudium antiquitus referretur, hoc omne non modo ad Sacrorum ministros, ſive ſacerdotes tamquam proprium pertinuiſſe, ſed cum Religione etiam nexu conjunctum fuiſſe indivulſo. Quae quidem res tam certa nobis videtur, tamque extra dubitationem poſita, ut neminem fore ſperemus, quin in ea nobis aſſentiatur. Philoſophemata autem, quorum cauſſa haec breviter notanda ducebamus, ſive prima Philoſophiae initia maximam habere cum prima gentium Theologia conjunctionem, et nemo diffiitebitur, et ipſa eorum ratio manifesto declarat. Quapropter, ut, quoad ejus a nobis fieri queat, definiatur, utrum philoſophia priscarum gentium Orientalium, apud quas quaſi nata ſit, aut certe perquam mature exculta, a mythis inceperit, an ſecus: breviſſime de primitiva earum Theologiae forma ac facie inquiramus.

3. Itaque, quo diligentius inquiſivi de priſcae Religionis habitu in Oriente, eo mihi viſum est probabilius ac propemodum certius, illum non niſi cum tempore mythis ſymbolisque involvi ac deformari incepiſſe, ſed initio fuisse puriſſimum ac ſimpliciſſimum.

At-

Atque, ut ab Indis ordiamur, hanc ipſam apud eos fuisſe religionis primitivam rationem, cum in unius Dei cognitione cultuque illa poſita esſet, ſed, quo magis deinceps depravaretur, eo plures accepisſe mythorum ac ſymbolorum acceſſiones, manifesto liquet ex eorum ſcriptis, qui de Indica religione expoſuere (1). Caeterum Indi, quamquam Astronomicarum computationum laude inclyti, in rerum tamen naturalium investigatione haud multum olim profecisſe videntur (2): ac de Brachmanis, ſive viris eorum ſapientioribus, et religionis ſtudio impenſius deditis, refert *Strabo* (3), hos, cum virtuti in primis operam, dandam esſe exiſtimarent, *τὰ περὶ φύσιν, τὰ μὲν εὐήθειαν ἐμφάινειν, eorum, quae ad naturae cognitionem pertinerent, quaedam ſtultitiam esſe cenſuisſe.*

Tametſi autem de prisca aliarum gentium Orientalium religione ex minus claris indiciis aeſtimari queat, adſunt tamen, ex quibus haud improbabiliter conficias, eos de Numine rebusque ad Religionem pertinentibus mox quidem purius ac ſimplicius judicasſe, aut, ſi velis, philoſophatos esſe, ſed paulatim ſuas opiniones, quo magis perverterentur, eo magis mythis ac ſymbolis repraeſentasſe, et vulgi ſenſibus ſubjecisſe. Nam, ne quid de veteribus Perſis (4), de Arabibus (5), Phoenicibus (6), aliisve gentibus antiquis, quae ſive in Oriente degerent, ſeu cum gentibus Orientalibus conjunctae esſent (7), dicamus, apud quas purioris ac ſimplicioris religionis vestigia diu remanſerint, ſolos paulisper contemplemur et Aegyptios et Sinenſes, Indis ſymbolica ſua ratione haud admodum disſimiles.

Et Aegyptii quidem cum culturae admodum maturae, tum maxime prudentiae civilis, astronomiae ac geometriae laudibus, et vero etiam haud contemnendo, pro aevi ratione, rerum naturalium ſtudio valde nobilitati: hi igitur ſuam theologiam tot mythis ſymbolisque intricatam reddiderunt, ut nulla ex univerſa antiquitate explicatu difficilior ſit. Verum haec ipſa theologiae forma exterior cum magna ſacrorum pompa multorumque rituum ſplendore conjuncta cultioribus demum gentis temporibus exſtitit, aeque ac ſubtilior illa ſapientia, qua se quondam

(1). Vid. in primis *La Croze*, *du Christianisme des Indes*, T. II. p. 220 et 259 ſqq., *Wagner's Ideën zu einer allgem. Mythol.*, p. 86., *Schlegel*, *über die Sprache und Weisheit der Indier*, p. 102 ſqq. et *Mythologie des Indous*, *par Mad. de Polier*, T. II. p. 662. —

(2). *La Croze*, ibid p. 301 ſqq.

(3). Lib. XV. p. 1039.

(4). *Hyde*, *de Relig. vet. Perſ.* Cap. I.

(5). *Millius*, in *Diſsertt. ſel.* p. 11.

(6). *L'Abbe Mignot.* T. XXXVI. de *l'Acad. des Inſcr. et B. L.* p. 30 ſqq.

(7). Vid. *Cudworthi Syst. intell.* I. p. 373 ſqq. et 682 ſqq. De Graecis etiam peculiariter haud pauca hanc in rem petantur ex *Wyttenbachii* disputatione a legati Stolpiani curatoribus praemio condecorata et A. 1780. edita, p. 7 ſqq.

Pars I. Cap. I. §. 2.

dam reddidere ſpectatisſimos. Aderat illa certe ex parte jam Moſis, immo Joſephi patriarchae aetate, qua inſignem culturae gradum asſecuti erant Aegyptii, uti colligitur ex Geneſeos et Exodi libris. Sed magis remotis ac minus cultis temporibus ſimpliciorem, purioremque iis fuisſe religionem, atque adeo unius Dei fidem paulatim pluribus Diis adjectis et immenſa mythorum ac ſymbolorum farragine deturpatam fuisſe, ex nonnullis indiciis haud fruſtra conſiciatur (1).

Sinenſes vero, qui utrum Aegyptiorum coloni fuerint nec ne, ad nostrum inſtitutum perinde est, ſed quos mythis ſymbolisque magnopere delectari, et vetustisſimae originis esſe, nemo ignoret, hi ergo hoc ipſum ſuum ſtudium non contraxisſe videntur niſi cum ipſo ingeniorum cultu increscente, aut ex aliarum gentium imitatione asſumſisſe. Certe priscis temporibus unum eos Deum ſupremum coluisſe, eumque non in templis, ſed ſub dio in locis editioribus ac ſimplicisſima religione veneratos esſe, quondam vero moralem philoſophiae partem fere unice attigisſe, nec niſi ſeculo aerae Christianae X. et XI. de hujus univerſi origine curioſe inquirere ac disputare coepisſe, a viro rerum Sinicarum peritisſimo animadverſum est (2).

Haec et quaecumque alia de priscarum religionum de philoſophiae hiſtoria a nobis indagari potuere, nos quidem vetant dubitare, mythos ac ſymbola, quibus opiniones quaedam involutae fuerint antiquitus, ex religionum depravatione magis in prima ſua origine exſtitisſe, quam ex rerum naturalium causſarumque investigatione, quae ſerius demum a ſapientioribus inſtituta esſe videatur: atque exiſtimamus adeo, homines, cum ſemel a ſimplici ac puro unius Dei cultu per increscentem in dies ingeniorum perverſitatem deflexisſent et in multos errores prolapſi esſent, ſuas de religione opiniones variis exornasſe imaginibus, quas eo plures ſuppeditaret ſermo, quo magis figuratus esſet, et quas deinceps quibusdam formis ſymbolicis expresſas oculis ſubjicerent, ſancta veneratione proſequendas; denique conſtituto ſemel mythico harum religionum ac ſymbolico habitu, exorſos postea ſuisſe in gentibus nonnullis ſapientes, qui in iſtis errorum figmentis naturalium rerum, astronomicarum praeſertim, repreſentationes quaererent, atque invenirent; ſere uti Stoicos antea §. 1. Obſ. 3. vidimus in Diis Homericis elementorum ſymbola conſpicientes, de quibus Homerus ipſe numquam cogitasſet.

4. At quid igitur de *Cosmogoniis* dicemus, quae et multae et variae et plerisque ſummae antiquitatis gentibus communes fuerunt, et quas adeo pro mythis phi-

(1). *Cudworth.* ibid p. 498 ſqq. et *Jablonsk. Panth. Aegypt.* Prolegom. Cap. I.

(2). *Memoire ſur l'étude de la philoſophie chez les anciens Chinois, par M. de Guignes*, p. 273 – 275. T. XXXVIII. *de l'Acad. des Inſcr. et B. L.* Conf. etiam ejusdem viri commentatio, ſive *mémoire ſur la literature des Chinois*, ibid T. XXXVI. p. 198 et 199.

philoſophicis vetuſtiſſimus habere, ſive primis ſapientum de rerum origine inquiſitionibus tribuere oporteat? — De his ſummatim haec velim ut hoc loco teneantur.

Et principio quidem non agimus hic de ſubtilioribus placitis philosophicis, quae ad rerum ſpectarent originem; cujusmodi E. G. est illud, quod ſupra §. 1. Obſ. 3. ex Strabone notavimus de philoſopho quodam Phoenicum, qui ex atomis eam repeteret ante belli Trojani aetatem. Hujusmodi enim doctrinas non nascenti, ſed adultae jam philoſophiae nemo erit quin adſcripſerit, ac Phoenices conſtat perquam mature cultos fuiſſe. Agimus vero de qualicumque tandem rerum primum formatarum deſcriptione ſenſibus objecta et imagimum involucro repraeſentata, quam infans quaſi philoſophia produxisſe et in qua primum ſuarum virium periculum fecisſe cenſetur: quamquam tamen eam, quae in nonnullis Cosmogoniis inſit, doctrinae ſubtilitatem rerumque naturalium peritiam minus probabiliter in ipſa jam philoſophiae infantia exſtitisſe cenſeri, ante monuimus §. 1. Obſ. 3.

Deinde vero notamus, non omnes has Cosmogonias aeque vetustas esſe. Sunt complures apud Indos, eaeque quo antiquiores, eo etiam ſimpliciores (1): quod profecto notabile est, atque haud obſcure arguit, hos earum primam ac ſimpliciſſimam non invenisſe ipſos, ſed ejus formam aliunde accepisſe, quam adeo mox ad ſuas opiniones accommodaverint, et ſubſequentibus aetatibus uberius amplificarint. Praeterea variae variarum gentium antiquarum Cosmogoniae ita inter ſe ſunt conſimiles, ut, ſi ad diverſa tempora et diverſam, quam ipſae illae gentes ſingulae ſui propriam haberent, cogitandi ac loquendi rationem attendamus, haud improbabiliter judicemus, eas non ſingularum gentium peculiare fuiſſe inventum, ſed ab aliis ad alias devenisſe, omnes autem ex communi quodam fonte, quaſi rivulos, manasſe.

Denique, cum omnium priscarum Cosmogoniarum, quae innotuerint, longe ſimpliciſſima ſit, quae in primo Geneſeos Capite continetur, ibi omnium illarum primum fontem par est ut quaeramus: quod cum dicimus, non hoc nobis volumus, ipſam illam creationis deſcriptionem, a Moſe aſſumtam et ſuis popularibus traditam, ex horum libris ad aliarum gentium notitiam pervenisſe, ſed rem ipſam ea, qua ibi hanc informatam conſpicimus, et quam primitiva ſua ſimplicitate ac puritate nobis transmiſerint Hebraei, ſpecie priscis in Oriente gentibus notiſſimam fuisſe, diuturna traditione conſervatam, quaquaverſum ore propagatam, et a variis, quae eam deinceps reciperent, gentibus ſuo ſingulis modo ad ſuos uſus adaptatam ac transformatam. — Sed haec verbo jam notasſe ſufficiat. Alias hac de re

(1). Vid *Wagneri mythol.* ſupra allegata, p. 85 ſqq.

Pars I. C. I. §. 2, 3.

re iterum agemus, Cap. 2. §. 2. et Cap. 3. sub finem, et simul inquiremus, utrum Cosmogonia illa, quae Mosaica dici solet, philosophemati adscribenda sit an secus.

§. 3.

Accedimus jam ad alterum, de quo inquirere volebamus, sive ad prima historiarum initia apud gentes antiquas: sed fore non dubitamus qui mirentur, nos de re, quae in se evidentissima sit, inquirere velle. Scilicet constare inter omnes, historiarum primordia apud priscas gentes quascumque mythica esse, eas enim arte scribendi necdum inventa aut ad publicos usus introducta, ore solummodo esse traditas; traditione saepe res perverti, amplificari, exaggerari incredibilem in modum; priscum sermonem fuisse verborum inopem, sed translationum ac figurarum ditissimum; gentes denique nondum cultas per rerum naturalium causarumque ignorationem miraculorum ac portentorum monstra sibi fingere, quae posteri non coeca modo fide amplectantur, sed quibus etiam alia addant ipsi; istis igitur auditionibus veri quidem subesse aliquid, sed ab illis et ingenii et traditionis ornamentis probe secernendum. — Haec omnia magnam partem vera esse, minime negamus, neque ita tamen comparata esse arbitramur, ut nihil omnino excipi queat.

1. Fatemur utique, apud Graecos, antiquissimae historiae origines fabulis sive mythis involutas esse: neque enim *Kannio* nos assentiri, eas omnes ad symbolicam Indorum rationem contorquenti, antea significavimus §. 1. Obs. 4. Itaque apud Graecos cum sero demum introducta fuit scribendi ars, tum maxime res memoria hominum traditae carminibus prius celebrabantur quam aliquis exsisteret scriptor historicus. Jam vero, cum poëseos sit res ornare atque exaggerare omnibusque modis admirationem movere, cumque Graeci ingenio essent vividi ac fictionum et mirabilium fabularum amantissimi, hinc ingens ista apud eos cernitur fabularum multitudo, quarum quasi splendidis vinculis priscae eorum res difficulter expediantur, ut ad simplicem historiae veritatem revocentur. Sed quod ab Heynio ejusque imitatoribus Graecorum exemplum ita proponitur, ut ex eo de aliis quibuscumque gentibus judicium faciendum sit, id haud scio an omnino valere merito censeatur. Quid enim? An omnibus gentibus antiquis aeque ac Graecis illis poëtae fuere, qui tempora historiae anteriora occuparent, idemque etiam incredibilium fictionum amor? Indorum primas res fabulis ipsi etiam poëtae vehementer implicuerunt deformarintque (1): verum an ceteris sine discrimi-

(1). *Le Christianisme des Indes par la Croze*, II. p. 285 sq. et 329.

mine gentibus idem accidisse opinemur? Quinam ergo poëtae fuere, qui sive Aegyptiorum, sive Sinensium, sive Assyriorum, sive Romanorum, seu Persarum denique, quamvis recentioribus temporibus poëseos studio clarissimorum, priscas res carminibus traderent priusquam vera existeret historia (1)? Hunc quidem res, maxime memorabiles visas, carminibus describendi et ab interitu vindicandi morem constat apud priscos Arabes obtinuisse: sed horum exemplum tantum abest ut exemplum a Graecis petitum confirmet, ut contra haud parum illud infringat. Etenim quae vulgata sunt carmina huc spectantia, qualia sunt in *Monumentis vetustioribus Arabiae* ab *A. Schultensio* editis, et nonnulla etiam in *Excerptis Hamasae*, ea, quamvis spiritu vere Orientali concepta et cum prisci sermonis indole congruentia, nihil tamen prorsus habent de mythica ista ratione et miraculosa specie, quae, quod in Homero aliisque Graecae antiquitatis poëtis conspicitur, ideo universae antiquitati communis fuisse perperam a multis judicatur. Pars I. Cap. I. §. 8.

2. Veremur admodum, ne et traditionum fallaciis et prisco ac rudiori sermoni et portentorum amori adscribatur nimio plus quam deceat. Nam, ut exemplum petamus a celebrioribus gentibus Americanis, habent Mexicani traditiones ad suam originem spectantes, quas, quantumvis pro sermonis ac gentis indole imperfectas satis tamen accuratas esse ac fide dignissimas, arbitratur, hujus rei judex, perquam idoneus *Robertsonus* (2). Peruviani autem tradunt, se, postquam diu brutorum magis quam hominum more vixissent, ex hac vitae feritate avocatos fuisse a viro quodam ac foemina, quorum ille *Manco Capac* vocaretur, haec *Mama Ocollo*, quique se a sole progenitos atque a benevolo suo patre missos esse dictitarent (3). Hoc igitur quin ex vero tradiderint Peruviani, nullum est dubium, cum notum sit, in veteri etiam orbe legislatores gentiumque sive instauratores seu conditores fuisse, qui, quo majorem haberent vim in animis hominum, se divinitus missos esse perhiberent. Ceterum in omnibus, quae de his Peruvianae gentis doctoribus ex traditione retulit Robertsonus, nihil inest portentosi aut a verisimilitudine alieni, fed sunt ea tam in se probabilia, ut fidem plane mereantur: nam perquam leve est, cumque ferorum hominum, qui nil umquam illustribus illis conjugibus, ex quacumque tandem cultioris orbis parte ad se delatis, si-

(1). Habent Persae, fateor, suum, *Ferdusium*, poëtam nobilissimum, qui in opere, *Schahnameh* dicto, fusius celebravit antiquas suae gentis res, et quasi mythicam earum conscripsit historiam. Verum hic recentioris est aetatis et priscis Persarum annalibus scriptis longe posterior: mortuus enim est anno Hegirae 411., sive aerae Christianae 1020. Vid de eo ejusque poëmate *Herbelotus* in *Biblioth. Orient.* voce *Ferdousi*, *Schahnameh*, et *Asfedi*.

(2). *Histor. Americ.* T. II. p. 68. vers. Belg.

(3). Ibid. III. 278 sq.

Pars I. Cap. 1. §. 3.

simile vidisset, sensum convenientissimum, quod istos suos conditores primum se decoro habitu atque illustriori forma conspiciendos dedisse narraverint; fere uti cum a Mexicanis, tum vero ab iisdem Peruvianis jam cultioribus aliquid mox tribuebatur Hispanis homine majus excellentiusque, ideo quod eos et alio, atque cui ipsi assueti essent, habitu insignes, et sibi multo superiores esse animadverterent (1).

Praeterea notari cupimus, haud exiguae traditionum ore diu propagatarum fidei atque auctoritatis exemplum praebere eosdem illos Arabes, de quorum antiquis historici argumenti carminibus minime mythicis observatione superiori diximus, quique res, quarum sua maxime interesset, ac tabulas praesertim genealogicas summa cura memoriae mandabant posterisque tradebant (2): quibus in rebus tradendis quam et veritatis et simplicitatis studiosi essent, patet ex iis, quae de vetustissimis Joctanidarum in Arabia Felice degentium historiis edidit *A. Schultensius*. Sunt ea quidem manca omninoque imperfecta, atque ab accurata absolutae historiae compositione longissime absunt: at in iis tamen, si a perpaucis discesseris, vix aliquid reperias, quod a verisimilitudine abhorreat, ac nulla adeo portenta, nullas Deorum aliarumve personarum coelestium apparitiones, nihilque, quod quodammodo comparandum sit cum mythicis Graecorum temporibus, qualia a poëtis informata fuerunt. Atque hoc eo magis notabile est, quo constat magis, vividum fuisse omni aevo Arabum ingenium, et recentioribus certe temporibus, uti alio loco videbimus, ad fabulosa quaevis vehementer propensum.

Denique apud ipsos etiam Graecos antiquos quam verae fuerint ac fide dignae nonnullae traditiones avitae, vel ex ipso *Homero* aestimare posse mihi videor, qui quamvis fictionum, quas partim ab anterioribus poëtis accepisset, partim ipse invenisset, copia abundans, nihilominus cum de personis, tum de rebus ad bellum Trojanum, cui aetate multo posterior esset (3), spectantibus sic exposuit, ut historicas quasdam traditiones, easque minime incertas, secutus esse videatur. Recte enim *Lactantius:* „non res ipsas gestas, inquit, finxerunt poëtae, sed rebus gestis addiderunt quemdam colorem" (4).

3. Quo autem melius illud, quod de mythicis historiae primordiis ponitur, illustremus, quantum et in nobis est et cum nostro instituto conjunctum: age, videamus, quae ratio fuerit mythicorum, quae dicuntur, temporum apud alias quasdam vetustatis gentes celebriores. Pri-

(1). p. 84 et 287. coll. p. 301. not.

(2). Vid. *Eichhornii monumenta histor. antiq.* Arab. *Arab.* §. 6–13.

(3). Secundum marmora Oxonienſia floruit annis 302 post Trojam captam, sed in vita Homeri, quae Herodoto adscribitur, bello Trojano annis 168 posterior fuisse dicitur sub finem. Alias sententias retulit *Marshamus* in *Can. Chron.* p. 437 sq.

(4). *De fals Rel.* Lib. I. Cap. 11. med. qui totus locus legi meretur.

Prima igitur hiſtoriae Romanae initia partim incerta, immo nonnihil fabuloſa eſſe novimus: ſed ecquis in rebus cum Romanorum, tum Graecorum mediocriter verſatus non conſentiat nobiscum, ingens in ipſa priscarum rerum relatione inter utrosque discrimen eſſe, idque ex eo utique petendum praeſertim, quod, uti jam prima obſervatione indicavimus, illis defuere poëtae, qui aeque ac apud hos earum rerum plerasque miraculi quadam ſpecie ad oblectandum ac movendum comparata repraeſentarent.

De Indis vero, quos ſupra etiam leviter attigimus, hoc monitum volumus, vix ac ne vix quidem ex eorum libris adhuc cognitis judicari, qualia apud hos fuerint hiſtoriae initia. Quamquam enim eſſe ſcio, qui ſummam Indorum et culturae et libris tribuant antiquitatem (1), longe tamen mihi veriſimilior eorum videtur ſententia, qui ipſius Indorum culturae initia ad minus vetustam revocant aetatem, ac *Buddam* ſive *Buttam*, uti a *Clemente Alexandrino* appellatur (2), virum in horum hiſtoria nobiliſſimum artiumque ac disciplinarum apud eos auctorem et conditorem, natum demum eſſe existiment anno ante aeram Christianam 683. (3). Eorumdem vero libros multo recentioris eſſe aetatis, quam quae iis ab ipſis tribuatur, cum aliunde (4), tum ex eo praeſertim conficitur, quod cognitae non Judaicae modo (5), ſed Christianae etiam (6) religionis manifesta in iis vestigia conſpiciuntur. Ita, ut hoc utar, cum idem de nato *Chrisna* ſuo perhibeant, quod de nostra religionis Conditore refertur in hiſtoria Euangelica, dubitare vix licet, quin id ex hac deſumſerint, et ad ſuos uſus converſerint: nam vocabula *Chrisna* et *Christus* tam ſunt inter ſe conſimilia, ut illud ab hoc, certiſſime Graeco et ex Hebraico משיח converſo, petitum eſſe merito cenſeatur; ex quo, ut hoc obiter moneam, patet, quam infelix ſit *Kannii* hac de re judicium, ante memoratum Prolegom. Cap. 2. §. 4. Obſ. 1. extr. — Ceterum, quod idoneo etiam loco notaſſe haud ſupervacaneum ducimus, ſtupendos Indorum calculos chronologicos mere eſſe ficticios et ad arbitrariam quamdam rationem in-

(1). Huc pertinent *Anquetilius* in prolegom. ad opus Indicum, quod inſcribitur *Oupnek'hat*, p. 7. et *Joneſius* in praef. ad codicem legum Indicarum in Germanicam linguam ex Anglica converſum hoc titulo *Hindu Geſetzbuch* (Weimar 1797.) p. 13 – 16. Conf. etiam liber qui inſcribitur *Mythologie des Indous, par Mad. de Polier*, T. I. p. 93 ſqq.

(2). *Stromat.* Lib. 1. p. 305. B.

(3). *Recherches ſur les philoſophes appellés Samanéers, par Mr. de Guignes. Acad. des Inſcr. et B. L.* T. XXVI. p. 780. et *Ezour Vedam, Obſerv. prélimin.* p. 70 et 80.

(4). *Réflexions ſur un livre Indien, intitulé Bagavadam, par Mr. de Guignes. Acad. des Inſcr. et B. L.* T. XXXVIII.

(5). *Ezour Vedam*, l. l. p. 80 – 84. — (6). Ibid. p. 94 – 98. et *Meinerſii hiſtor. doctr. de vero Deo*, p. 131.

Pars I. Cap. I. §. 3.

inſtitutos, ita perſpicuum fecit *Sonneratus*, ut de eo nullum amplius dubium ſuperesſe queat (1). — Haec ergo cum ita ſint, ſatis fidenter affirmare poſſe mihi videor, Indorum tempora mythica, ad incredibilem antiquitatem pertingentia, vix ad nos attinere, cum mera ſint pleraque variarum aetatum ſeriorum commenta, ad fictos calculos astronomicos ac rationes ſymbolicas ſive allegoricas redacta, quibus mox mundi cujusdam, quem *ſupranaturalem* ſive *ſpiritualem* vocant, hiſtoria narretur cum aſſumtis diverſarum gentium opinionibus theologicis commixta, et deinceps magis magisque cum hujus terrae rebus copulata (2): ſic ut, perpaucis dumtaxat exceptis, quidquid in libris referatur Indorum, non in rerum natura, ſed in horum dumtaxat cerebro exſtitiſſe videatur.

Habent porro Sinenſes libros, quibus ſuam hiſtoriam ad ipſa gentis initia perduxerunt. Horum utique plane alia est ratio atque illorum librorum Indicorum. At, quamquam eorum et Chronologia vehementer confuſa ac turbata est, et vetuſtiſſima hiſtoria ſerius demum perſcripta videtur fuiſſe (3), nihilominus ne antiquiſſimarum quidem rerum relatio mythis plena est Homericorum illorum ſimilibus, immo nullos plane habent mythos, niſi quales ſunt in prima hiſtoria Romanorum, atque adeo paucisſimos (4).

Propius ad mythicam Graecorum rationem accedunt domesticae Perſarum de priſcis ſuis temporibus relationes; in quibus E. G. Dii, Semidei ac Daemones compareant, quibuscum primi principes conflictati ſint (5): verum, praeterquam quod haud levis est iſtarum fabularum cum Indicis convenientia, justa est dubitandi cauſa, omnes eas ſive ex ipſis Perſarum annalibus hiſtoricis, ſeu ex avitis traditionibus hauſtas eſſe, cum vel optimi horum ſcriptores, qui innotuerint, Mohammedis aevo ſint posteriores, ac ſubjugatae per Mohammedanos Perſiae calamitas

(1). Vid. ejus *Itinerar. Ind. et Sin.* T. II. p. 137 – 149. verſ. Belg, quocum conf. egregium opus, quod inſcribitur: *Geſchichte der Erde und des Menſchengeſchlechtes nach der Bibel, von Phil. Howard* (*Hanover* 1799.) p. 184 – 186, et not. ad librum *Ezour Vedam*, T. II. p. 212 – 219., ubi p. 216. animadvertitur, Brachmanorum doctiores parum fidei tribuere fabuloſae popularium ſuorum chronologiae.

(2). *Mythol. des Indous*, T. II. Cap. 18.

(3). Vid. *Examen crit. des annales Chin. par Mr. de Guignes.* T. XXXVI. *de l'Acad. des Inſcr. et B. L.*

(4). *De Guignes*, l. l. p. 182. Conferri poſſunt *Abdallae Beidavec hiſt. Sin.* p. 16 ſqq., *Hiſtor. univers.* ab eruditis Anglis conſcripta, T. XVII. p. 707. verſ. Belg., et *excerpta ex hiſtoricis Sin.* nobiliſſimo operi Gallico *de origine legum, artium ac doctrinarum* ſubjecta.

(5). *Réflexions ſur l'utilité, que l'on peut rétirer de la lecture des Ecrivains Orientaux, par Mr. Anquetil.* T. XXXV. *de l'Acad. des Inſcr. et B. L.*, praeſertim p. 152. et *Richardſon, über die Sprachen, Literatur und Gebrauche morgenl. Völker*, p. 80.

tas vetustis, quae in ea ferrentur, monumentis perquam exitiosa fuerit (1). Certe ex omnibus Orientis gentibus nulla est Graecis vivido et ad fabulas propenso ingenio similior. Pars I. Cap. I. §. 3.

Postremo, ne longius excurramus, minime diffitemur, priscas multarum veterum gentium res, de quibus Graeci scriptores retulerint, et incertissimas esse, et admixtis mythologiae figmentis vehementer obscuratas valdeque impeditas, ut adeo de harum enarrandarum difficultate merito *Diodorus Siculus* quereretur (2): attamen generalem illam rationem primas res historicas prodigii in modum exornandi, qualem secutus est Homerus, frustra ubique quaesieris; et ne *Ctesiae* quidem relationes de antiquissimis Assyriorum rebus conscriptae, quamvis fidem superantes, aut certe magnopere ita exaggeratae, ut ex plurimorum judicio habeantur in numero fabularum; hae igitur ne ipsae quidem plenae sunt miraculorum, Deosve advocant semper praesentissimos.

CAPUT SECUNDUM.

De jure, quo ex generali, qui antiquis gentibus quibuscumque adscribitur, Mythorum usu conficiatur, eumdem apud Hebraeos etiam omnino obtinuisse.

Quae hactenus disputavimus de generali, qui antiquitati adscribitur, mythorum usu ejusque ratione, his illud nobis effecisse videmur, ut pateat, eum non ita plane comparatum esse, uti volunt quotquot communi ejus consortio Hebraeos etiam comprehendendos esse decrevere. Sed, his jam sepositis, videamus, quo jure idem propterea Hebraeis adscribatur quod alibi vulgo obtinuerit.

§. 1.

Ut autem a *Mythis historicis* incipiamus, generatim valere volunt quod *Varro* tria discrimina temporum esse tradit (3): „ primum ab hominum principio ad cataclysmum priorem (4), quod propter ignorantiam vocatur ἄδηλον (*incertum*); se-

(1). Non diffitetur hoc ipse *Richardsonus*, p. 75., etsi horum scriptorum auctoritatem non omnino respuit.

(2). Lib. IV. initio.

(3). Op. I. in fragmentis, p. 369. Edit. Bipont., ex *Censorino de die natali*, Cap. 21.

(4). Hunc, uti deinceps notat Censorinus, *Ogygium* dicunt; atque hoc diluvium Deucalioneo est tempore prius.

Pars I. Cap. II. §. 1.

fecundum, a cataclysmo priore ad Olympiadem primam, quod quia in eo multa fabulosa referuntur, μυθικὸν (*fabulosum*) nominatur; tertium a prima olympiade ad nos, quod dicitur ἱστορικὸν (*historicum*), quia res in eo gestae veris historiis continentur."

1. Hanc igitur distinctionem de Graecorum temporibus verissimam esse, nemo negaverit: ac de Graecorum tantummodo temporibus locutum esse Varronem, aut certe ad solos spectasse scriptores Graecos, qui de suis aliarumque gentium rebus retulerint, et quibus solis uti solerent Romani Varronis aetate, non opus est ut demonstremus. — At valeat haec distinctio de ceteris gentibus priscis: de Hebraea valere omnino non potest. Ponamus enim paulisper, sua quoque Hebraeis tempora mythica fuisse, mirum profecto accidat, his mythicis temporibus non anteriora fuisse ἄδηλα, *obscura*, *incerta*, de quibus nihil prorsus ne per fabulosam quidem traditionem constaret. Hujusmodi tempora incerta apud alias omnes gentes revera ponuntur. Sed cur, quaeso, est quod apud Hebraeos solos non reperiantur? De primis quidem illis generis humani temporibus haud adeo multa exstant in scriptis Hebraeorum, eaque non enucleate, ab omnibusve partibus absolute tradita, in quibus adeo nil sit quod desideres. Verum unde tamen est, quod, ubi nos penitus destituunt aliarum gentium quarumcumque scriptores, ibi in solis istis Hebraeorum scriptis ea inveniamus, quae nos ad omnium gentium antiquitus cognitarum origines, immo ad communem etiam singularum stirpem quasi manu deducant? Quod si vel mythicam nonnullarum rerum in iis relatarum interpretationem admitteremus, remanerent nihilominus ejusmodi simplicissimae de variarum gentium origine relationes, quae aliunde luculenter confirmarentur. Verbo; per ipsa illa scripta Hebraeorum admirabilis quaedam lux accenditur, quae remotissimarum temporum obscuritatem feliciter illustret: sine his vero in densissimis ubique tenebris per plurima secula oberremus, donec tandem in variis terrae partibus gentes conspiciamus coelitus quasi delapsas, quarum pleraeque unde advenerint, ne ipsae quidem scivisse videantur.

2. Deinde et hoc quoque dignum est animadversione, quod, qui Hebraeis adscribantur mythi, post Mosis demum aetatem, Josuae nimirum et praesertim Judicum temporibus, vere scilicet heroicis, multo plures quam antea compareant. Quod si enim de Hebraeis omni sua vi valeat illa Varronis distinctio, ut apud hos id obtinuerit, quod de Graecis merito statuitur, tunc vero tempora illorum heroica, sive maxime mythica, multo incipiant serius quam consentaneum sit. Scilicet apud Graecos incipiunt ante historiam quadam temporum serie deductam; apud Hebraeos contra cum ipsa historia, quae a Mose demum ordiatur: et convenientius adeo ista tempora Mosem praecessisse, quam ut ante hujus aetatem con-

conditores gentis deſcriberentur pastores, ſive homines tam vitae genere quam moribus perquam ſimplices, et Graecorum heroibus diſſimillimi (1). In genere autem notabile est, mythos multo minore numero peti ex S. C. ſcriptis antiquioribus quam ex minus antiquis, atque Eliae, E. G. et Eliſaei, immo vero recentiorem etiam Danielis hiſtoriam magis mythicam debere videri, quam patriarchalem, cum tamen apud alias gentes mythi hiſtorici ponantur frequentiores antiquis aetatibus et cum tempore rariores.

3. Atque ex eo ipſo aliud proferre posſumus, idque non leve alias gentes inter et Hebraeam diſcrimen, quod tempora mythica, ſi huic attribuantur, non dicam post ſcripturae uſum, ſed diu etiam postea durarunt quam hiſtoriae publicis literis coeptae fuerant conſignari. Scilicet mythicae illae aliis gentibus uſitatae relationes tum finem habuiſſe cenſentur, cum introducto ſcripturae uſu exiſtiterent, qui ipſa facta, literis conſignata, non autem ore tantum tradita, posteritati mandarent. Sed quid ergo est causſae, quod idem apud Hebraeos non acciderit. Horum enim mythi non ex iis dumtaxat proferuntur temporibus, quibus nulla ſcriptura in uſu ſumitur fuiſſe, ſed ex iis etiam, quibus eam jamdudum fuiſſe uſitatam vix dubitetur, immo ex iis ipſis temporibus, quibus hiſtoricos fuiſſe ſcriptores Hebraeis, nemo umquam diffiteatur. Nam, ne de Abrahami aetate quid dicamus, Moſis certe aevo jamdudum illa in uſu erat, et, ut tempora interjecta mittamus, ſaepe uberiores regum Judaicorum atque Israëliticorum annales memorantur in libris qui etiamnum ſuperſunt, cum tamen ex plurimorum ſententia ne hoc quidem ſeriore tempore, quo hiſtorias perſcriptas fuiſſe certum est, mythi deſierint apud Hebraeos.

4. Sed cum longe etiam ulterius progrediantur permulti, ac mythos in ipſis N. T. libris hiſtoricis quaerere jubeant, eo aliquid ponunt iis, quae jam attigimus, magis ſingulare. Enimvero quid effecerit, ut quae mythica hiſtoriarum ratio magis magisque circiter exilii Babylonici tempora imminueretur, et cujus nec vola nec vestigium conſpiceretur in Esrae ac Nehemiae libris post reditum ab exilio conſcriptis, eadem, Christi et Apostolorum aetate longe recentiori, pristinum ſuum vigorem recuperaverit et quaſi dudum mortua revixerit tandem ſui ſimillima? Nam interjecto toto illo, quod inde ab Esrae ac Nehemiae aetate effluxit, temporis intervallo nulli ſunt Judaeorum libri hiſtorici in Sacrum Canonem recepti: et qui ſolus eximiam habet auctoritatis hiſtoricae commendationem, primus liber Maccabaeorum, hic quantumvis in rebus deſcribendis verſetur graviſſimis et ad animos movendos quam plurimum comparatis, nihil tamen continet quod magis a conſueto rerum curſu recedat, quam quae in Esrae ac Nehemiae ſcriptis referuntur.

(1). Vid. *Heſſ.*, *Biblioth. der Heil. Geſch.* II. p. 197 ſqq.

5. Fue-

Pars I. Cap. II. §. 1.

5. Fuerunt omnino, qui de diuturno hoc mythorum apud Hebraeos usu tuendo et cum eorum definitione componendo consulerent, ne sibi non in eo constare viderentur, quod, cum mythos dicerent antiquorum et veris historiis anteriorum temporum esse proprios, vel sic tamen posteriorum temporum relationes quam plurimas mythice accipiendas esse judicarent. Hujus igitur inconcinnitatis in vocabulo praeter definitum usum adhibendo positae invidiam ut a se repellerent, posse ampliori sensu illas etiam historias mythicas vocari monuerunt, quae eo ipso tempore, quo historia jamdudum perscripta fuerit, ore vulgi propagarentur (1), immo recentem quidem esse Religionis Christianae originem, si cum Mosaica comparetur, sed hujus, qua vivimus, aetatis habita ratione valde antiquam, atque adeo relationes de Jesu vita rebusque gestis, ore antea traditas et in miraculi speciem transformatas quam conscriberentur, summo jure *mythicas* vocari (2). Verum enimvero haud scio an hoc habendum sit pro mero effugio. Certe isto modo vocabuli usus multo profertur latius, quam ejus quasi auctor atque inventor *Heynius* praescripserat, et ipsius rei hoc vocabulo primum significatae natura haud parum immutatur: satiusque fuisset adeo in ejus locum substituere *auditionis*, sive traditionis incertae fabulisque simillimae vocabulum, aut aliud tandem quodcumque convenientius.

6. Itaque primitivi usus observantiores sunt omnino ii, qui mythos in solis quaerunt Pentateuchi partibus antiquissimis: quamquam tamen, si de re ipsa, non item de nomine quaeramus, neque hi ab omni parte sibi constare videantur, cum in eadem, quam prae se ferant omnium fere aetatum Libri historici Sacri ratione narrandi non eamdem sequantur interpretandi rationem. Quid enim? An narrandi modus, qui in universo libro Geneseos et in primis praesertim Capitibus animadvertitur, tam plane diversus est ab eo qui posterioribus, ipsisque Christi et Apostolorum temporibus obtinuit, ut ea diversitas ad diversam interpretandi rationem omnino confugere jubeat? Nonne, quidquid est discriminis, hujus causa multo aptius quaeratur in dicendi genere antiquiori, eoque magis et imperfecto et inconcinno et figurato? Qua igitur in re minus extraordinaria sunt quae de Bilcamo, de Simsone, de Elia memorantur, quam quae de primis nostris parentibus, de Noacho, de Abrahamo? Quod si Dei Angelorumve apparitiones in Patriarcharum historia relatae non re ipsa accidisse censeantur, quia in se non veri sint similes ac speciem gerant mythorum, an consentaneum sit eas in Christi et Apos-

to-

(1). *Schellingius* in *Pauli Memorab.* V. p. 2. in not.: ac *Meyerus* quoque in *tentam.* German. *Hermeneutices V. T.* II. p. 303. latius extendi et posse et deberi mythorum usum monuit. Conf. etiam *Bauerus* in *Mythol. Hebr.* I. 39 sqq.

(2). Vid. *Gableri annal. selectae literat. theol.* II. 1. p. 48 sqq.

tolorum hiſtoria mythorum loco non habere? — Equidem, ſi mythicam qualemcumque interpretationem admitterem in C. S., hanc ubique arbitrarer admittendam eſſe propter aequabilem illam narrandi rationem, quam in Sacris nostris variarum aetatum ſcriptis hiſtoricis video obtinere: ac mihi perſuaſiſſimum est, eam ſemel ad antiquiſſimas relationes adhibitam certis justisque ſuis terminis deſiniri non poſſe aut deſcribi, quibus, quousque ei progredi liceat, et ubi adeo valeat, ubi non item, probabiliter declaretur. Novi quidem, aliquod peti praeſidium ex diuturna iſtarum relationum traditione ore longe prius facta quam caedem ſcriptis mandarentur: ſed quodcumque tandem in eo inſit roboris, de quo inquiremus in primo Capite Partis posterioris, hoc utique aliquod cenſeri poſſet afferre ad mythicam earum interpretationem ſuadendam momentum, niſi in ipſa perſcriptae apud Hebraeos hiſtoriae aetate conſimilis narrandi modus identidem obſervaretur. Pars I. C. II. §. 1, 2.

§. 2.

Quae hactenus diximus de mythorum hiſtoricorum uſu Hebraeis minus probabiliter ad aliarum gentium exemplum adſcripto, haec jam arguant quodammodo, quam debili fundamento innitatur adſcriptus Hebraeis *Mythorum philoſophicorum*, ſive *Philoſophematum* uſus. Cum enim praeter omnem veriſimilitudinem tempora mythica iis attribuantur, minus quoque veriſimile videtur, eos philoſophemata ſuis inſeruiſſe hiſtoriis Sacris, ſed probabile est, quidquid ut vere factum in iis referant, hoc primos harum relationum auctores vere fuiſſe factum et credidiſſe ipſos et ut alii crederent voluiſſe, atque adeo mythos ſive onmino, ſeu partim philoſophicos in iis non quaerendos eſſe. At operae tamen pretium nos ſperamus facturos, ſi de nonnullis Libri Geneſeos relationibus, quae non pro hiſtoriis, ſed pro meris philoſophematis habentur, peculiariter inquiremus.

1. Itaque cum et creati orbis et introductorum inter homines variorum malorum hiſtoriae Moſaicae ad philoſophemata prisci aevi referantur, nos quidem non videmus, quo probabili modo in tam remota antiquitate, quam cui istorum philoſophematum inventio adſcribenda ſit, jam tanta vis ponatur fuiſſe philoſophiae, ut et de rerum adſpectabilium et de vitii malorumque origine non inquiſiverit modo, ſed periculum etiam fecerit utramque quaſi vulgi oculis ſubjiciendi. Quod ſi enim, uti Cap. 1. §. 1. Obſ. 3. monuimus, tam curioſa naturae et causarum investigatio, qualem aetati, quae Homero anterior fuerit, adjudicavit Heynius, prisco illi Graecorum aevo minus convenienter adſcribatur, deceatne eam aevo longe remotiori minusque culto fidenter adjudicare? Enimvero inſunt in utroque documento, Moſaico alte impreſſa ſummae et ipſi Moſi multo anterioris antiquita-

Pars I. Cap. II. §. 2.

tis vestigia; immo etiam spirat manifesto utrumque ipsam generis humani infantiam: at spirat tamen illud quod de origine est hujus orbis mundive tantam in ipsa, ut ita dicam, infantili simplicitate sublimitatem, tantamque majestatem, ut omnes aliarum gentium Cosmogonias incomparabili sua praestantia longissime superet. Jam vero estne credibile res creatas tam probabili tamque concinno ordine proponi potuisse ab iis, qui de rerum naturalium scientia perparum callerent? Estne credibile, priscos homines jam ad hanc se efferre potuisse magnificam Creatoris notionem, ut ipsum et omnia solo mandato formasse, et quae formasset omnia, ut bona approbasse, diserte significarent? Estne credibile igitur, illud, ut et quod proxime ei subjungitur primaevae antiquitatis documentum cum natura humana eximie conveniens (1), merum fuisse nascentis philosophiae tentamen? Profecto, priusquam quocumque tandem modo homines de rerum, quas conspicerent, ac de peccati malorumque, quibus affligerentur, prima origine philosophari, et egregie quidem pro aetatis ingenio captuque, sola, uti sumitur, ratione duce, philosophari discerent, oportebat, ut ad multo majorem mentis culturam pervenissent, quam quae priscorum temporum hominibus adscribatur. Alioqui philosophia, rerum causarumque diligentissima, neque prorsus infelix indagatrix, jam in ipsa rudiori generis humani infantia haud exiguos, immo stupendos progressus fecisse censenda esset, infantibusque adeo attribuendum, quod ne vix quidem maturiori aetati convenire videretur. — Quod enim haud pauci quondam fuere, qui quamquam non eo utique consilio, ut philosophematum inventum commendarent, sibi plane ignotum, non Abrahamum modo, sed Noachum, sed Adamum ipsum pro philosophis haberent omnium artium ac disciplinarum eximie peritis (2), istiusmodi a Rabbinico ingenio profectum commentum nemo erit hodieque paulo prudentior, quin risu potius quam refutatione dignum arbitretur.

2. Minus probabiliter ista, quae sumuntur, philosophemata sapientioribus quibusdam viris ex ipsa gente Hebraea ejusve proavis adscribantur (3). Nam, praeterquam quod, uti modo vidimus, et deinceps iterum animadvertemus, insita habent multo majoris antiquitatis indicia, non incertum est, neque in opinione conjecturave positum, numquam apud veteres Hebraeos, ac ne cultissimis quidem temporibus, ejusmodi philosophiae studium viguisse, quae curiose de rerum quarumcumque maxime abstrusarum causis inquireret. Immo vero priscos Hebrae-

(1). *Toblerus* (*Anmerk. zur Ehre der Bib.* I. p. 86 – 88.) recte animadverit, vix fieri potuisse, ut huic simile quid umquam confingeretur.

(2). Vid. *Buddaei Introd. ad hist. Philos. Hebr.* §. 1, 6, 8. coll. *Fabric. Cod. Pseudepigr.* V. T. P. I. p. 1 – 34, 263, 264, 350 – 390.

(3). Ita *Schusterus* in libello Germanico: *Die älteſten Sagen der Bibel*, p. 9.

braeos numquam philosophiae laude inclaruisse, certissimum est, et qui ex iis hac laude plurimum excelluit Salomo rex, hujus philosophia et in rerum naturalium ubique obviarum amplissima notitia cernebatur (1), et in praeclara vitae morumque doctrina dictis praesertim acutis ac sententiosis tradita (2), minime vero in subtiliori inquisitione atque expositione eorum, quae sive ad hujus mundi, seu ad vitii malorumque humanorum primam originem eruendam pertinerent (3). — Est porro carmen quoddam Hebraeorum philosophicum, Salomonis circiter aevo compositum, et Asapho adscriptum, sive Psalm. LXXIII., quo inquiritur de caussis, ob quas Deus interdum permitteret, ut malis bene eveniret: immo est integer Jobi liber longioris cujusdam parabolae forma elaboratus, uti diximus in Prolegom. Cap. 2. §. 1., a nonnullis Hebraeo cuidam, qui ante Mosem vixerit, auctori adscriptus, quo disputatur de caussis, ob quas viro probo mala interdum evenirent solito graviora, quique adeo pro valde remotae antiquitatis *Theodicea*, quam vocant, habeatur. Verum enimvero utrumque hoc scriptum philosophicum in argumento versatur, cui disceptando ipsa ea, quae bonis bene, malis male plerumque evenire docebat experientia eo faciliorem praebebat occasionem Hebraeis, quo magis recepta erat ac divinitus etiam variis modis inculcata eorum persuasio, decere ut ita eveniret. Sed quod ad modum attinet, quo vel praesens rerum adspectabilium ordo exstiterit, vel malis quam plurimis obnoxii facti sint homines universi: de hoc argumento minus cum quotidiana experientia conjuncto numquam data opera inquisivisse animadvertuntur Hebraeorum sapientes, et ne a ficticio quidem suo ac mythico isto, quo prisca aetate obtectum fuisse ponitur, involucro liberasse. Quid? quod nihil est, quo vel levissima suspicio injiciatur, ea, quae in Geneseos libro de hujus Orbis formatione hominibusque ex primitivo integritatis ac felicitatis statu in vitium et quascumque aerumnas delapsis referantur, alio atque historico sensu a veteribus Hebraeis umquam accepta fuisse. Et habent omnino haec, quae ad primos nostros parentes pertinent, rationem aeque historicam ac alia plura, ad eosdem pertinentia, quibuscum proxime junguntur (4): et illam creationis descriptionem haud aliter intellectam esse, quam si quid vere historici contineret, cum aliunde colligatur et ex ipsis poëtarum locis, in quibus ea partim amplificatur atque exornatur aut ad eam alluditur, tum

Pars I. Cap. II. §. 2.

(1). 1 Reg. IV. 33. — (2). Ibid. vs. 32.

(3). In ipso *Ecclesiastes* libro; sive viro cuidam divino serioris aetatis, qui Salomonem induxerit loquentem, seu ipsi Salomoni adscribatur: in hoc igitur libro, quantumvis aliquam habente rationem philosophicam, nihil tamen reperiatur de ejusmodi disquisitionibus subtilioribus, de quibus hoc loco agimus.

(4). Vid. *Herderi Epistolae ad Studium Theol. Spectantes.* T. I. p. 15 sqq. edit Germ.

Pars I. C. II. §. 2, 3. tum maxime ex Decalogi praecepto, quod est de Sabbathi observatione. Hoc enim praeceptum fere solum eos, qui decalogum habent pro lege divina et ab ipso Numine promulgata, cohibeat, ne istam descriptionem in philosophema transmutent, sive in merum humanae opinionis commentum, ex quo et legem de suo cultu sanctissimam, et gravissimum hujus momentum ipse Deus desumsisse censeatur.

3. Tametsi vero ejusmodi philosophemata, sive mythos philosophicos temere assumi nulli dubitamus, esse tamen quaedam in C. S., quae, non historiae quidem speciem mentita, sed philosophematum nomine insignita, sine ulla dubitatione isto nomine admitti queant, lubentissime agnoscimus. Scilicet frequentissime in Scriptis Sacris memoratur Regio mortuorum, eaque describitur convenienter partim cum vulgi opinionibus, partim cum sapientum doctrinis in Oriente, praesertim in Aegypto: quas ergo descriptiones si quis novo *philosophematum* aut *mythorum philosophicorum* vocabulo designare malit, ad rem ipsam perinde est. In iis enim descriptionibus jamdudum merito agnita fuerunt ingenii humani, de statu mortuorum inquirentis tentamina, eaeque, quales a poëtis proponuntur, magnam partem commenticiae sunt. Sed de his breviter agendi mox redibit occasio.

§. 3.

Quandoquidem partim ad philosophicos, partim ad historicos mythos referri solent *mythi* quidam *etymologici*, de his seorsim agere oportet: sed de aliis mythis mixtis ut agamus, minime necesse est, cum ex iis, quae de utroque, ex quo compositi sint, genere diximus, satis pateat, quodnam de iis judicium faciamus.

Ad mythos igitur etymologicos referri illam inprimis relationem Mosaicam, quae est de confusione linguarum Babelica, in Proleg. notavimus Cap. 2. §. 2. Obs. 3., ut ea aliquid quidem historici contineat, sed philosophema etiam aliquod habeat admixtum ex nominis בבל, a בלל *confundere* derivandi, significatione oriundum. Verum enimvero etymologica istiusmodi expositio, quae historicae cuidam relationi partim originem dederit, non modo in se mere arbitraria est et remotae isti antiquitati, a subtilioribus ratiociniis etymologicis prorsus alienae, temere ac praeter omnem probabilitatem affingitur, sed etiam constanti, quae ubique in C. S. animadvertitur, consuetudini plane opposita est. In eo enim non res ex nominibus petuntur, sed contra nomina ex rebus, quarum quaedam quasi perpetuae essent repraesentationes symbolicae. Nimirum tempore antiquissimo cum alia erant rerum quarumcumque maxime memorabilium ad posteros propagandarum adminicula, tum hoc maxime, ut nomina excogitarentur ad harum naturam accommodata, quorum adeo quaedam quasi monumenta essent perpetua ac simplicissima,

ad

ad eas in memoriam revocandas comparata. Hic usus, qui ad ipsam generis humani infantiam pertingit, cum ejus indicia jam adsint in primorum parentum historia (1); et cujus simplicitas hanc ipsam aetatem primaevam, revera ita sapit, ut ea primum exstitisse videatur: iste igitur usus tam generalis evasit, tamque altas egit radices, ut serioribus etiam Christi temporibus obtineret, uti liquet cum ex novo *Petri* Apostoli nomine, quod et ipsius et posterorum menti repraesentaret muneris, quo ornatus esset, dignitatem, ac religionis ab eo tradendae firmitatem, tum ex eo etiam nomine, quod Judaei agro cuidam nummis a Christi proditore redditis emto imposuisse leguntur in perennem singularis rei memoriam. Quapropter omnia suadent, ut, si constantissimae consuetudinis rationem habere malimus, quam proprii ingenii figmenta insciae atque invitae antiquitati obtrudere, ab instiusmodi mythis etymologicis apud priscos Hebraeos quaerendis nos omnino obstineamus. Pars I. C. II. §. 3, 4.

§. 4.

Accedimus ad *Mythos poëticos*: de quibus tamen non admodum multa dicere opus erit.

1. Quos mythos sive historicos, sive philosophicos, seu ex utroque genere mixtos arripuerint Hebraeorum poëtae et amplificarint exornarintque, de his quid nobis judicibus statuendum sit, ex iis, quae jam disputavimus, satis est manifestum. Sed hoc tamen insuper non monere non possumus, admissis ejusmodi mythis in scriptis Hebraeorum, mirum accidere, quod, cum iidem ab aliorum gentium, ac Graecorum praesertim poëtis magnopere aucti appareant, apud Hebraeos tamen, qui poësin impensius amarent, in scriptis quidem historicis ea multitudine reperiantur, ut se ubique fere lectoribus eorum cupidis sponte quasi offerant, contra vero tam parum frequentes adsint in carminibus poëtarum, ut non nisi perpauca exempla eo spectantia inde proferre potuerit mythologicorum interpretum diligentia.

2. Superfunt itaque opiniones quaedam sive vulgi seu sapientum antiquae poëtice elaboratae, aliaeque poëtarum fictiones, quas *Mythorum* etiam vocabulo designare placuit nostrae aetati. Atque hanc denominationem si quis praeferat, per nos quidem licebit, nam de verbis non disputamus. Quod enim ad ipsam rem attinet; Hebraeorum aeque ac aliarum gentium quarumcumque poëtas sua habuisse commenta, quae partim invenissent ipsi, partim aliunde accepissent; hoc si quis negaret, tum Hebraeis poëtis eam fingendi libertatem ademtam cuperet,

quae

(1). Gen. III. 20. IV. 1.

Pars I. C. II. §. 4, 5. quae poëtis omnibus suo jure competit, et quam ipsa Hebraeorum carmina iis luculenter vindicant. Immo vero ne levissimam quidem offensionis speciem, sed summam probabilitatis laudem habere arbitror, quod *J. D. Michaëlis* (1) *fabularum* poëticarum usum adscripsit veteribus Hebraeis: etsi tamen in nonnullis, quae peculiariter huc adhibuit, cum ipso non plane consentiam.

3. Et verissima quidem mihi videntur cum alia, quae de imaginibus Hebraeorum poëticis attulit, tum maxime, quod ficticiam mortuorum regionem eorum carminibus dixit magnopere exornatam fuisse, aeque ac Graecorum Romanorumque, qui ex eodem, quo illi, hauserint fonte Aegyptiaco. Sed quod equos tonantes Jehovae adscripsit, quales Jovi adscribantur, hoc equidem minus probaverim. Nam, quotiescumque Jehova, dum intonat, Cherubis pingitur insidens, hanc imaginem non ex fabula petitam existimem, verum ex Sacrorum constitutione apud Hebraeos, qui Jehovam venerabantur praesentissimum supra Cherubos, augustae foederis arcae operculum obtegentes et custodientes, iisque adeo quasi trono suo in sanctissima aedis sacrae parte insidentem ut Numen tutelare Israëlitarum: quam ipsam imaginem poëtae de terra ad coelos transtulerunt, Deumque finxerunt Cherubis insidentem iisque vectum per nubes, cum suam majestatem et quasi praesentiam in gravissimo tonitru redderet conspicuam. Porro, ut alia mittam leviora, in eo non assentior Michaëli, quem universa mythologicorum interpretum cohors, et ipse etiam *Muntinghius* noster sequitur (2), quod poëticas aureae aetatis imagines apud Hebraeos sibi visus est reperisse, quales apud Graecos et Latinos reperiantur (3). Nam. quod Jes. XI. 6-8. et allis in locis huic quodammodo similibus imagines non petitas esse arbitrer a fabulosa aureorum seculorum descriptione, haec est caussa, quod quae in libro Geneseos simplicissime et ad rei veritatem adaptate describitur primaeva hominum conditio, ea nusquam apud Hebraeos, et ne apud poëtas quidem, ejusmodi repraesentatur imaginibus, quibus exteri poëtae in aurea aetate describenda usi sunt: et quamquam similes imagines adhibent Hebraei ad futurorum temporum felicitatem poëtice pingendam, eas tamen sic adhibent, ut aeque felix aevum priscis temporibus ne affinxisse quidem videantur.

§. 5.

Superest, ut nostrum de aliis mythicae interpretationis formis judicium proferamus, quarum ratio multum diversa est ab ea, de qua adhuc disputavimus. 1. Lon-

(1). In Epimetro ad *Lowthi prael. 9. de S. poëst Hebr.*
(2). In Belg. Comment. de mythica V. T. interpretatione, p. 40 sq.
(3). l. alleg. p. 191.

1. Longum esset et molestiae taediique plenissimum in *Kannii* sententia, de qua in Prolegom. Cap. 1. §. 3. et Cap. 2. §. 3. exposuimus, ad justae argumentationis diligentiam exigenda singulatim et enucleate versari. Nec profecto id necesse videtur. Nam quae in posteriori loco pauca selegimus singularis, quam secutus est, rationis specimina, haec quam arbitraria sint, quam conjecturalia, quam omni omnino probabilitati repugnantia, unusquisque, vel nobis non monentibus, facile perspexerit. Quocirca, ne repetamus urgeamusque, quae superiori Cap. §. 1. opportuna occasione animadvertimus, hoc unum notamus, mirum fere mox nobis accidisse, quod sanae mentis homo, non dicam suspicari aut conjectare, sed serio affirmare aliisque fidenter persuadere ausus sit, universam Hebraeorum historiam Biblicam, aut certe veterem, ad mythum quemdam philosophicum pertinere, cujus interpretatio eruenda sit ex monstrosa et absurdum in modum intricata Indorum theologia symbolica. Enimvero, ut vetustissimam dumtaxat tangamus historiam patriarchalem, quam praesertim suos in usus contorserit Kannius, in hac et loca, et aetatis mores, et hominum variae res gestae, diversa indoles, vitia, virtutes, universus agendi modus, et ipsius domesticae vitae ratio interior ita sine ulla arte describuntur, dicam, an ad vivum depinguntur? ut non, quid acciderit, legere, sed videre ipse tibi videaris. Atque hanc ipsam historiam simplicissimam ex fabulis Indicis repetere, hoc quid, quaeso, est aliud, nisi limpidissimas et purissimas aquas ex coenosis turbidisque rivulis derivare? Quod autem Kannius nati Christi historiam ad mythum aliquem Indicum redegit, de hoc quid judicandum sit, jam ante monuimus Cap. superiori §. 3. Obs. 3. med. — Sed habent ista quamdam affinitatem cum *Dupuisii* ac *Volneyi* sententia, ex qua Mosaicae et Christanae religionis originem non ex iis, quae narrantur, factis eventisque, sed ex cultu Solis deducere oporteat. Et vero illud aevum vivimus, quo nihil est tam absonum, tamque absurdum, quod non excogitarit luxuriantis ingenii libido: atque ejusmodi commenta mirari desino, cum *Hamiltonis* cujusdam Anglicam epistolam, haud ita pridem vulgatam ac nuper a me lectam, mihi in mentem reduco, qua umquam exstitisse gentem Judaicam praefracte negatur, et sectam Judaicam primum apparuisse circiter annum aerae vulgaris 240., Christianam vero, ex hac prognatam, circiter annum 270., porro scripta, quae ante haec tempora mentionem sive Judaeorum, seu Christianorum injiciant, interpolata esse vel supposita, linguam denique Hebraicam in ista Judaeorum secta ab hujus sacerdotibus inventam fuisse, impudenter asseritur (1). Pars I. Cap. II. §. 5.

2. At-

(1). *Letter to a young Englisch student at the university of Jena, by James Edward Hamilton.*

Pars I. Cap. II. §. 5.

2. Atque haud scio fere, an seria refutatione vel ii ipsi digni esse videantur, a quibus Pentateuchum Mosaicum aut historiam Euangelicam pro Epico quodam opere haberi, vidimus in Prolegom. Cap. 2. §. 4. Obs. 2-4. Si quis nimirum et Mosis et Christi historiam eximium continere dicat Epici carminis argumentum, recte hoc dixerit omnino: sed libros sive Mosaicos, seu Euangelicos in Epos vel historicum, vel poëticum, vel mythicum uno quasi dicto transformare, id nihil certe est aliud nisi novi cujusdam generis opus confingere, quale nusquam exstiterit in rerum natura, vel, ut rectius dicam, informe quoddam monstrum epicum sibi creare, cujus quomodo vel sola cogitatio cujusquam menti oborta sit, equidem vix me concipere fateor.

3. Quod jam peculiariter ad *Wettium* attinet, qui in forma epica Pentateucho affingenda singularem curam collocavit: ponamus, quod non ponendum esse, postea monebimus, ponamus tamen, universum Pentateuchum Davidis aevo non anteriorem esse; an vel cum levissima veri similitudine statuatur, recentiorem aliquem scriptorem Sacras sui temporis leges et constitutiones Mosi affinxisse, ex variis et inter se non cohaerentibus partibus Pentateuchum conflasse, et huic suae, ut ita dicam, structurae theocraticae mythos fundamenti loco subjecisse, qui historiam quamdam inde a rerum humanarum initio usque ad Mosem exhiberent, sed accommodate ad auctoris consilium confictam, etsi forte in paucis ex qualicumque traditione petitam? At ponamus etiam, hoc modo exstitisse *Epos* illud *Theocraticum*, suo in genere pulchrum et praestantissimum: quo umquam pacto apud gentem Israëliticam, rudem scilicet illam et parum admodum cultam epos exstiterit, cui, cum in unius Dei religione commendenda versetur, nil simile, ne apud cultissimas quidem antiquitatis gentes, reperiatur? Quod si vero universe conficta sint quaecumque in Pentateucho ante Mosis aetatem accidisse memorantur: est ne umquam credibile, scriptorem Davidi sive supparem, seu posteriorem ea confinxisse, quae priscorum, a quibus valde remotus esset, temporum rationi ab omni parte consentanea forent, seque tota sua mente in primaevae antiquitatis paulatim decrescentem simplicitatem sic transtulisse, ut non posterioris aetatis virum, sed ipsos tantae antiquitatis homines cogitantes, loquentes, agentes audire ac videre nobis videamur? Profecto: si quis poëta, aut quocumque tandem nomine eum vocare velis, si quis igitur ita fingere potuerit, simulque in summa ac vere incomparabili argumenti consiliique excellentia tam parum artis, tam parum judicii tamque parum concinnitatis in universo suo epico poëmate ex variis iisque saepe promiscue conjectis partibus componendo ostenderit, ut illud, *Wettio* judice, sit rudis quasi indigestaque moles (1): hic ergo et ipsi Homero ingenii vi cre-

(1). Vid. ejus liber supra allegatus, p. 26.

creatrice incredibilem in modum superior fuisse, et simul summam ingenii perturbationem atque imbecillitatem demonstrasse censeatur. Pars I. Cap. II. §. 5. et C. III. §. 1.

4. Sed quid tandem de iis dicemus, qui in universa historia Euangelica nil vident ipsi, aut videri cupiunt ab aliis, nisi historicum, poëticum aut mythicum epos? Hi vero quid sibi velint, non prorsus capimus. Sed aut vehementer fallimur, aut qui non de factis agi apud scriptores Euangelicos, quae nostrae menti credenda objiciantur, sed de piis potius in animo sensibus excitandis, istos referre decet in numerum eorum, qui, dum de historica Euangeliorum veritate judicio ponderanda parum curiosi ac solliciti sunt, de eaque tuenda ac vindicanda desperandum esse opinantur, alios mysticorum, quibus haud desunt utique qui nostris diebus delectentur in Germania, deliriorum blandimentis ad qualemcumque pietatem allicere et revocare annitantur: quibuscum adeo non est quod hoc loco disputemus. Quamquam autem *Krummacherus* de illa Religionis veritate historica passim lectoribus persuadere videtur, de eaque haud raro probabiliter disputat, subdubito tamen, an, cum hanc, ex insitis poëticae atque epicae pulchritudinis notis petendam, sensibus magis quam intellectui subjiciat, et ipse quoque a mysticae fidei commendandae consilio penitus censendus sit alienus. Saltem diserte dicit, regni coelestis notionem mere opinabilem sive mysticam, et esse in se, et a Jesu habitam ac descriptam fuisse, ejusque duas esse partes aeque opinabiles, in vitae sanctitate ac felicitate positas (1), et, ut alia praeteream, tempus, quo Jesus doceret, suamque de regno coelesti doctrinam per parabolas declararet, mysticam quasi religionis Christianae periodum fuisse (2).

CAPUT TERTIUM.

De exterorum et Hebraicorum mythorum similitudine probabiliter dijudicanda.

Videamus jam, quid de illa, quam tantopere jactant mythicae interpretationis fautores, mythorum exterorum et Hebraicorum similitudine probabiliter judicandum sit: sed in magna atque infinita paene materiae abundantia praecipuas solummodo rerum summas leviter tangere licebit.

§. 1.

Agnoscimus lubentes, haud exiguam esse similitudinem inter figmenta, quibus He-

(1). Vid. ejus liber supra allegatus, §. 186. — (2). Ibid. §. 204.

Pars I. Cap. III. §. 1. Hebraei ſua carmina ornarunt, et inter Graecorum ac Latinorum poëtarum figmenta: qualis ſimilitudo omnino est in exemplis, quae in Prolegom. Cap. 2 §. 2. in fine, attulimus. Sed quodnam de ſimilibus his figmentis poëticis judicium faciendum ſit, partim jam occupavimus Cap. ſuperiori §. 4., partim inde patet, quod haud adeo multa ſunt utrisque conſimilia, vix ulla vero plane eadem, et quantumvis Hebraei imaginationis audacia longe vel ipſos ſuperent Graecos, in figmentis tamen utendis multo ſunt parciores, caſtiores, prudentiores.

Atque hoc, quod postremo loco diximus, juvabit paulisper illustrasſe. Qualis ſit Hebraeis et quanta imaginationis audacia, liquet V. C. ex antiquisſimo Jobi poëmate: quod tamen ſi quis commentorum ratione habita cum vetustisſimis, quae apud Graecos ſunt, Homeri minus audacis carminibus comparaverit, quam inſigne reperiet diſcrimen? In Homero Dii, iique et complures et ſaepisſime interveniunt hominumque rebus immiscentur: in Jobi libro ſemel dumtaxat unus apparet Deus. In illo Dii Deaeque hominibus potentia ac ſcientia ſuperiores ſunt, ceteroqui non meliores, immo vero tales, ut apud ipſos ſerioris aevi Graecos ſaepe in reprehenſionem incurrerit eorum inductio: in hoc Deus ita intervenit, ut nihil unquam gravius, ſanctius, cumque ſummi Numinis majestate convenientius concipi queat fingive. In illo princeps carminis perſona Achilles divina matre gloriatur, et aliquid habet adeo reliquis hominibus majus excellentiusque: in hoc qui praecipuas partes ſuſtinet Jobus, merus est homo ea dumtaxat, quam aetas ferret, opulentia, ac pietatis virtutisque ſtudio inter ceteros eminens. In illo prodigiis omnia plena ſunt, ut vel homines in porcos mutentur: in hoc etſi curia coelestis panditur, ex cujus quaſi decreto Jobus affligatur, nulla tamen portenta in terris conſpiciuntur. Et, uti Jobus ſubito miſer et postea ſubito in integrum restitutus fingitur, ita vero nullae cernuntur metamorphoſes Homericis aut Ovidianis ſimillimae. Denique in ipſa perſpicua ac ſimplici rerum fictione est aliquid ita modestum, ita conveniens, atque ad conſuetum naturae ordinem ita temperatum, ut hoc nomine nihil Homeri aliorumve poëtarum ſive Graecorum, ſeu Latinorum diſſimilius eſſe videatur.

Ut autem, postquam poëtam poëtae comparaverimus, exemplum etiam e re aliqua, ſive ipſo quodam figmento poëtico peculiari petamus, nulla in re conſimiliores inter ſe ſunt Hebraei ae Graeci Latinique poëtae, quam in regionis mortuorum deſcriptione. Deſcribitur enim utrobique regio altisſime infra terrae ſuperficiem depreſſa, teterrimis tenebris horrenda; profundisſimos ac lutoſos habens gurgites, et quae plura ſunt hujusmodi (1). Verum in Hebraeis Poëtis neque Cer-

(1). Vid. *Scheid.* ad *Cant. Hisk.* p. 29 ſqq.

Cerberus apud Inferos conſpicitur, neque Caron, neque Pluto ac Proſerpina, nec Furiae Deae, nec quidquid eis inſuper affinxit exterorum poëtarum ingenium. Nec decesſe tamen illis hac in re fingendi audaciam, manifestum praeſertim est ex loco eximie ornato, qui est apud Jeſaiam, cultisſimum poëtarum Hebraeorum, Cap. XIV. 9 - 12., ubi pingitur ſuperbus tyrannus Babylonius de ſublimi ſua majestate ad imos inferos detruſus, ad cujus adventum alii principes fato functi de ſuis ſedibus ſurgant novum hospitem ſalutaturi, eique pristinam, quam in perpetuum amiſerit, gloriam objectaturi. Verbo: in ſummae audaciae vi creatrice, magnaque etiam figmentorum ſimilitudine Hebraei poëtae Graecis Latinisque ita ſunt diſſimiles, ut hi quarumcumque ſabularum captatores appareant avidisſimi, illi vero parcius ſe iis uſos fuisſe ac ſelectionem fecisſe prudentisſimam oſtendant; ut vel ex eo ipſo haud immerito colligas, horum quidem gentem mythis magnopere delectatam, illorum vero ad eos minime propenſam fuisſe. Pars I. C. III. §. 1, 2.

§. 2.

Concedimus porro, aliquam esſe ſimilitudinem inter multas S. C. relationes hiſtoricas et inter aliarum gentium mythos, qui cum iis comparentur. Verum enimvero hi mythi plerumque non ex hiſtoricis ſcriptoribus exteris proferuntur, ſed ex poëtis, praeſertim ex Homero (1): nec decet profecto hiſtoricos cum poëtis comparare. Quod ſi enim quis cujuscumque tandem gentis ſcriptorem hiſtoricum, qui ſimplici, neque ad poëticam altitudinem elata dictione utatur, cum aliarum gentium poëtis comparare vellet, is ſummo jure non rectam rationem ſequi ac diſſona inter ſe componere cenſeretur. Quocirca neque conſentaneum est hiſtoricos Hebraeos, quibus univerſe nil est ſimplicius, cum Graecis conferre Latinisque poëtis, quibus univerſe nil est ornatius, comtius, ſplendidius. At dixeris fortasſe, Homerum, de quo hic potisſimum agatur, in eo, quod Numen Divinum omnibus rebus interponeret praeſentisſimum et miracula ſaepe induceret, antiqui aevi, religioſa ac ſuperſtitioſa pietate conſpicui, morem ex vero expresſisſe, atque adeo hac ſaltem in re hiſtorici quaſi vices gerere, aut hujus habere auctoritatem, immo ejusdem etiam pietatis indicia haud pauca apud ſeriores poëtas, praeſertim apud Graecorum Tragicos, apparere. — Verum iſtam tamen pietatem ita omni ex parte fuisſe comparatam, uti a poëtis informetur, minime concesſerim: ne dicam, quod ſupra jam attigi Cap. 1. §. 3. Obſ. 1., ex Graecorum

(1). Liquet hoc ex *Baueri* opere mythologico, et ex *Michaëlis Wickleinii programmate de liberialiori V. T. interpretatione, Esſendiae*, A°. 1806.

Pars I. C. III. §. 2, 3.

rum poëtarum more perquam improbabiliter de ceteris gentibus antiquis judicium fieri. Equidem convenientius esse puto ut statuatur, Graecorum poëtas in vulgi opinionibus reperisse piam aliquam consuetudinem pleraque, quae fierent, ad numen referre Deorum, qualis utique Graecis cum aliis etiam haud paucis antiquitatis gentibus communis fuisse videtur: sed quaecumque de apparitionibus divinis et portentosis rerum repraesentationibus in sua carmina retulerint, horum longe pleraque consinxisse ipsos et ad illam vulgi consuetudinem ac publicam superstitionem accommodate proposuisse. Quod si vero idem plane esset narrandi modus historicorum Graecorum, qui apud poëtas obtinet vetustissimos, multo majorem vim haberet illa similitudinis comparatio; sed ne apud Herodotum quidem, historicorum patrem, conspicitur: et quod notabile est atque institutae comparationis vim infringit quam plurimum, nulli proferri queant unius ejusdemque gentis scriptores historici, qui quantumvis magno plurimorum seculorum intervallo disjuncti aliquam prae se ferant rationem mythicam, Hebraicae illi, quae plurimis inde a maxime remota antiquitate ad recentiora usque tempora scriptoribus communis fuerit, quodammodo similem.

§. 3.

In ipsa illa, quae perhibetur, mythorum Hebraicorum et exterorum similitudine haec quoque notanda est dissimilitudo, quod Hebraeis adscribi nequeat continua aliqua atque individua mythorum series, qua alii ita pendeant ex aliis, ut systema quoddam mythicum conficiant: quale si Hebraeis fuisset, hoc a poëtis certe assumtum fuisset et uberius amplificatum elaboratumque, uti a Graecis Latinisque poëtis factum esse novimus (1). Scilicet sua est mythorum sive fabularum series Graecis, et, qui eam ab his mutuati sunt, Latinis. Sua est Aegyptiis veteribus, quae cum ex *Plutarchi* libello *de Ibide et Osiride*, tum ex *Jablonskii Pantheo Aegyptiaco* magnam partem cognoscatur. Sua est Indiae gentibus, in concinnum quamdam ordinem nuperrime redacta in opere Gallico (2). Sua est aliis etiam gentibus vetustis, quam enucleare tentavit *Wagnerus* (3). Sed qualis tandem est Hebraicorum mythorum series? Hi in Aegypto et ab ipsa quasi fabularum matre jam valde exculta formati fuere: at ex his tamen nulla fabularum,

(1). Est haec verissima *Heyi* observatio in *Biblioth. Hist. S.* supra laud. P. II. p. 212 sq.

(2). *Mythologie des Indous, par Mde de Polier.* 2. Tom. *à Rondolstadt et à Paris*, 1809. Conferri etiam potest *Sonnerati itin. Ind. et Sin.* Lib. 2. Sect. 1 et 2.

(3). De quo vid. in Prolegom. Cap. I. §. 3.

rum, Graecis illis in Aegypto potisſimum natis plane ſimilium ſeries concinna proferatur. — Et multi, immo plurimi quidem ex eorum ſcriptis mythi proferuntur: ſed vero horum plerorumque haec ſummatim est ratio; ut vel ex opinionis et ignorantiae commentis aut ex increscentibus perpetuo diuturnarum traditionum augmentis miraculi aliquid rebus indiderint Hebraei, in quibus nihil ineſſet a conſueto naturae curſu abhorrens, vel ſomnia quaedam menti obvenientia Deo adſcripſerint auctori, vel quocumque tandem modo praeſentisſimam Divini Numinis operam ubique advocarent. Perpauca ſolummodo exhibenter indagatricis philoſophiae tentamina mythica, eaque Sacro quodam quaſi habitu hiſtorico propoſita, ac ne ex poëtis quidem, audacisſima licet ac vere Orientali imaginandi fingendique vi conſpicuis, et vitam omnibus rebus animamque tribuere ſolitis, ne ex his igitur quidem aliquid eruatur mythici ſystematis nomine dignum: Legatur modo *Baueri* illud opus, quod *Mythologiae Hebraicae* titulo inſignivit. In eo varia mythorum genera ordine quodam luſtravit, et permulta S. C. loca mythice exponere ſtuduit: ſed veri nominis mythologiam, hoc est quoddam mythorum ſystema non confecit. At ipſa enim rerum ſeries hiſtorica exponenda foret, et inde ab hujus mundi primordiis usque ad ſtabilitam per Christi Apostolos religionem deducenda, ſi justa qualiscumque mythorum Hebraicorum ſeries traderetur: nam cum ipſa hiſtorica ſerie mythi isti indivulſo nexu cohaerent, et tam in ſe, quam ad hunc nexum ſpectati hoc unum menti objiciunt ſimplicisſimum, atque, ſi cum infinita mythorum exterorum varietate comparetur, admodum tenue et exiguum, Deum, hujus mundi creatorem hominumque parentem, horum inde a rerum initio curam habuiſſe peculiarem, ac ſaepe modo extraordinario intervenisſe, praeſertim vero ad ſui cultum inducendum, vindicandum, ſtabiliendum ſuam operam interpoſuiſſe. Atque hoc quo quis magis perpenderit, eo ſibi magis perſuadeat, ſummam re ipſa inter Graecorum aliarumve gentium antiquarum mythologiam, et inter eam, quae Hebraeis adſcribatur, disſimilitudinem intercedere.

Pars I. C. III. §. 3, 4.

§. 4.

1. Scilicet, quod inſuper et peculiariter omnino notari velim, apud ceteras gentes mythologia non modo cum plurium Deorum ſuperſtitione conjuncta est, ſed vero haec ipſa ſuperſtitio praecipuus est ipſius mythologiae fons. Cum enim, quod ſupra Cap. 1. §. 2. Obſ. 3. ſignificavimus, haud obſcura paſſim ſint crediti olim cultique unius Dei apud gentes antiquisſimas vestigia, hinc inferre licet, plurium Deorum cultum fidemque ex ipſa puriore ac ſimpliciore religione, quae unum modo Deum veneraretur, paulatim depravata exſtitisſe. Hinc igitur

Sol,

Pars I. Cap. III §. 4.

Sol, Luna, aliaque astra mox quidem pro Numinis coelestis, quod oculis non conſpiceretur, ſymbolis, deinde vero pro ipſis Diis diverſis, aut horum quaſi domiciliis habita fuere. Hinc quidquid tandem vel admirationem moveret, vel metum incuteret, immo ipſa mortalium vitia aeque ac virtutes ſanctiſſimorum instar Numinum colebantur, ac nihil fere erat in coelis, in terris, apud inferos, in univerſa adeo, quam animo ſibi informarent homines, rerum natura, quod ſuos non contineret Deos. Hinc varii Deorum ordines ac ministri. Hinc Diis omnia plena. Hinc Deorum opera in plurimis rebus humanis a poëtis, ſi qui eſſent, advocari poterat praeſentiſſima, hisque larga ſuppetebat commentorum exornandorum amplificandorumque materia. Hinc hominum alii, qui vel gentium conditores, vel artium rerumque utilium quarumcumque inventores eſſent, vel rebus fortiter gestis de ſuo aevo praeclare meruiſſent, pro Deorum filiis habiti, alii honoris vel grati animi testificandi cauſſa in Deorum ordinem relati fuerunt. Hinc variae illae ac monſtroſae exſtitere metamorphoſes, quales *Ovidius* carminibus nobilitavit. Verbo: hinc magna illa mythorum ſeries originem cepit, quae diverſa animadvertitur pro ipſarum gentium diverſitate. Sed hanc mythologiae cum polytheismo, tamquam rivuli cum fonte conjunctionem infra, Parte II. Cap. 2. §. 2. denuo attingemus, et quam ea univerſe habeat vim, patefaeere ſtudebimus.

2. Uti Religio in S. C. tradita unius Dei doctrinam continet, cum tempore quidem perfectiorem, ſed jam inde a rerum primordiis ab omni plurium Deorum cultu non modo puram, ſed huic plane oppoſitam, immo adverſam atque inimicam, ita vero etiam foecundum illum, quem modo indicavimus, mythologiae fontem penitus ſibi intercluſit. Atque ipſa hujus rei evidentiſſima veritas effecit, ut *Wagnerus* ſolos Hebraeos a generalis mythologiae contagione immunes fuiſſe pronuntiaret, quod in Prolegomenis notavimus Cap. 1. §. 3. Et certe nihil eorum, quorum ſummas ſuperiori obſervatione leviter attigimus, apud Hebraeos reperiatur: et ſi quando quaedam huc pertinentia memorantur in C. S. id ſemper eo fit modo, ex quo luculenter appareat, quantopere cum istiusmodi figmentis ſuperſtitioſis nil prorſus commune habeat Hebraeorum religio. Atque ex eo peculiariter est, ut alia mittam, quod non modo Geographia Hebraeorum nullos admittat mythos, nullas V. C. inſulas fabuloſas, quales apud Homerum finguntur, nullos fluvios, montes, lucosve, quos Dii incolerent, ſed ipſae etiam eorum Genealogiae a mythis ita ſint liberae, immo alienae, ut nihil eſſe queat magis hiſtoricum. Hae ſcilicet, quo altius adſcendunt ultra tempora vere hiſtorica apud Aegyptios, Graecos, aliasve gentes antiquas, eo plures continent Deorum filios ac Semideos. Sed in Hebraeorum ſcriptis, ab ista mythica ſuperſtitione purisſimis, neque artium inventores ante diluvium, neque Abrahamus, gentis Hebraeae con-

conditor praeclarus, nec Joſephus patriarcha, etſi propemodum, ut ita dicam, Aegyptius, nec Moſes, quamquam in ipſa Aegyptiorum aula natus fere et educatus, neque ipſi etiam, qui cum Graecorum heroibus comparantur, Gideon, Simſon, aliive *Judices* dicti ab hoc illove Deo vel ab Angelo quodam originem repetunt.

3. Novi quidem nostra aetate, praeſertim a mythorum Hebraicorum patronis, indicia nonnulla ostendi polytheismi ac mythorum ex eo oriundorum in vetustisſimis Geneſeos documentis (1). Haec eruunt tum ex plurali terminatione nominis אלהים, quae jam adest in Cap. I. Geneſeos, tum ex eo praecipue, quod Deus de ſemet ipſo loquens inducitur numero plurali Genes. I. 26. XI. 7., et, qui locus maxime notabilis est, e Cap. III. 22., ubi Deus ita loquitur: *Homo factus est uti unus e nobis*, denique ex Genes. VI. 2., ubi, aeque ac Job. I. 6. II. 1. et XXXVIII. 7. *Deorum filii* diſertis verbis memorentur.

Sed vero mirum accidat, aliquod hujus opinionis praeſidium quaeri poſſe hodieque in plurali terminatione nominis אלהים, cum vel tironibus notum ſit, ſolere Hebraeos illud, quod ſuo in genere maxime excellens eſſet, plurali numero efferre. Significat igitur uſu Hebraico *eum, quo nihil magis reverentia proſequendum ſit*, ab אלה, Arabice ألٰه, proprie *Tremuit:* atque existimem, ne alludi quidem hoc vocabulo ad plures ac falſo creditos Deos, ſed priscos homines אלהים dixiſſe de perſonis, quae ſive metum, ſeu venerationem incuterent, cujus uſus vestigium in eo ſuperest, quod ita dicti fuere qui ad magistratum pertinerent, veluti Exod. XXI. 6.; quocirca aptisſime ita ille vocabatur, qui unus omnium maxime reverendus eſſet. Quid? quod ſimili uſu אדונם de uno magno domino interdum dicitur, E. C. Genes. XL. 1. XLII. 30. Fruſtra igitur aeque ſunt qui in illa terminatione plurali Polytheismi vestigium latere existimant, atque qui ibi Trinitatis, aut certe plurium perſonarum, quas dicunt, in una Divina natura conjunctionem contineri quondam opinarentur quam plurimi Theologi (2).

Quod

(1). Ita V. C. *Bauerus Mythol. Hebr.* I. p. 118 ſqq. et in *Theol. V. T.* Germanice conſcripta I. p. 20 ſqq.: etſi in priore opere I. p. 56. ſolam mythologiam Hebraicam ad unius Dei doctrinam pertinere, ſive, ut barbaro vocabulo utar, *monotheisticam* esſe dicit. In eadem ista opinione verſatur anonymus auctor Belgicus dialogorum de mythis. Vid. p. 60 et 90 ſqq. Et *Wagnerus* quoque, in veteris mythologiae delineatione Germanica p. 297., quamquam librorum V. T. rationem a Polytheismo maxime alienam eſſe faſſus est, in illa tamen terminatione plurali ejus vestigium videre ſibi videbatur.

(2). Nuperrime tamen Trinitatis, a Christianis creditae, et quae Indicae illi ſimillima ſit, vestigium in libro Geneſeos quaeſitum vidi ab auctore mythol. Ind. Gallice conſcriptae et ſupra allegatae T. II. p. 662. Nec diſſentire videtur *Freder. Schlegelius* in opuſculo, cui titulum fecit: *Ueber die ſprache und Weisheit der Indier*, p. 199.

Pars I. Cap. III. §. 4.

Quod ad reliqua loca attinet, haec utique aliquam ſpeciem habere fortaſſe viderentur, niſi creationis deſcriptio, qualis traditur Genes. Cap. I., ipſo argumento ſuo plurium Deorum doctrinae penitus adverſaretur; ut plane in ſe incongruens ſit istam doctrinam ibi obſcurius comprehenſam eſſe opinari, quae alibi nusquam perſpicue reperiatur, immo quam omnino proſcribant ubique libri Hebraeorum. Nam quod ſunt qui contendant, Jehovam, Israëlitarum Deum tutelarem, proponi dumtaxat a Moſe aliarum gentium Diis ſuperiorem, neque hos ab eo negari pellive e rerum natura (1): hoc profecto non est ejusmodi, ut nostrae argumentationis vim parumper infringat. Nimirum, ut alia praetereamus, Moſes, ſi quando aliarum gentium Deos ſic ponere videtur, quaſi re ipſa exſisterent, ſe accommodavit tantummodo compoſuitque ad receptam aevi ſui conſuetudinem, idque fecit prudentisſime, quoniam ipſi res eſſet cum gente, ad idololatriam pluriumque Deorum cultum valde proclivi moroſisſimaque, et in cujus animis ſuperſtitioſa ista opinio altas egisſet radices: at ſimul tamen, quo melius hanc opinionem labefactaret, et ſi poſſet, penitus tolleret cum tempore, Jehovam, qui peculiarem gentis Hebraeae tutelam ſusceperat, propoſuit totius univerſi creatorem unumque verum Deum Deuter. IV. 35, 39. VI. 4 - 8. VII. 6 - 9. XXXII. 39., idque praeterea non tantum fecit in creationis deſcriptione ab ipſo asſumta et polytheismo adverſa, verum etiam in graviſsima lege ad Sabbathi obſervationem ſpectante Exod. XX. 8 - 11. XXXI. 17. Nec Bauerum juvat manifesto coacta exceptio, qua ſaniorem de uno vero Deo doctrinam Moſi a ſeriore Pentateuchi collectore ſuppoſitam eſſe dictitat (2). Nam praeterquam quod temere istud asſumi, alibi oſtendemus, ipſe Bauerus, ſibi parum conſtans, hanc unius Dei omnium rerum creatoris doctrinam a Patriarchis atque, horum aetate jam receptam fuiſſe ait Moſemque horum vestigiis presſius inſtitiſſe (3).

4. Verum ipſa, quae nobis objiciuntur, loca paullo propius contemplemur. De his in genere monemus, in ipſis illis, in quibus contineantur, Geneſeos documentis antiquisſimis, ſemper fere, ubi de Deo agatur, formam אלהים conſtrui ut ſingularem, ſignificationis habita ratione, rariſsime vero ut pluralem, veluti Genes. XX. 13., ubi Abrahamus loquitur, quem Bauerus ipſe pro unius Dei cultore habuit, et XXXV. 7., ubi loquitur Jacobus, postquam a plurium Deorum cultu ſe alienum demonſtravit. Immo vero Jeremias vates in eo ipſo loco,

(1). Vid. *Bauerus* in *Theol. V. T.* German. II. p. 48 – 50. et *Stegerus*, in *Henkii* theſauro, ſive *Magazin für Religionsphiloſophie* &c. IV. 1. comment. 5. peculiariter p. 148 ſqq.

(2). Ibid. p. 50 – 52.

(3). In eodem opere I. p. 17.

co, ubi in polytheismi ſuperſtitione ſevere reprehendenda verſatur, Jehovam vocat אלהים חיים, proprie *Deos vivos*, i. e. *ſolum verum Deum* X. 10. — Deinde notabile est, in ipſis, de quibus disputamus, Geneſeos locis auctorem haud obſcure ſignificasſe, ſe, quando Deum plurali numero loquentem induceret, de uno tantum Deo cogitasſe, non vero de pluribus. Nam Genes. I. 27. mox ſubjicit in numero ſingulari, hominem a Deo ad ſuam ipſius imaginem creatum fuisſe. Deinde qui XI. 7. loquens inducitur, non vocatur אלהים, ſed יהוה, et mox de eodem ſermo inſtituitur numero ſingulari. Denique III. 22. idem dicitur יהוה אלהים, et in vſs. duobus ſqq. de eo ſermo fit in ſingulari numero. Quod ſi igitur quaeratur unde ſit iste pluralis numerus in unius Dei ſermone, non auſim equidem ex Trinitatis vel plurium perſonarum Divinarum fide abſtruſiore et tam remotae antiquitati vix adjudicanda ejus causſam repetere, ſed hanc potius repetendam arbitrer ex illo uſu perantiquo, ex quo Divini Numinis vocabulum plurali numero ad majorem venerationem adhibebant. Neque enim a priscae aetatis indole alienum, immo vero cum ea convenientisſimum videatur, ut Numen, cujus vocabulum in plurali numero enuntiare asſuevisſent, de ſemet ipſo in plurali itidem numero loquens inducerent, eoque ſuam erga illud veneratiopem testificarentur. Hinc vero id peculiariter repetere licet, quod Genes. III. 22. Deus dicit: *Homo evaſit* כאחד ממנו *ſicut unus e nobis*, ut hoc non idem ſit ac *ſicut nos*, ſed *ſicut aliquis ex iis, qui nostri inſtar ſunt nobisque ſimiles*, qualis nimirum ſuerat homo ad Dei imaginem ac ſimilitudinem creatus, atque adeo Dei inſtar in terris conſtitutus: quam interpretationem patitur omnino formula, praeſertim ſi ad minus accuratam in tanta antiquitate loquendi rationem attendatur. In ejusdem autem Cap. vs. 5., ad quem ibi manifesto reſpiciatur, formula כאלהים *Deo ſimilis* haud disparem habet rationem, ut ſenſus ſit; „Sic demum divinam imaginem ac vestram cum Deo ſimilitudinem re ipſa pateſacietis ejusque vim atque efficacitatem experiemini.“ In priore autem illo loco, in eam ſententiam accepto, ſi quis ad alias creaturas, quas vocant, intelligentes, Deique adeo imaginem gerentes alludi opinetur, haud multum repugnem, immo vero hoc omnino tenendum arbitrer. Pars I. Cap. III. §. 4.

5. Sed quid tandem de *Deorum filiis* בני אלהים judicabimus, quorum diſerta mentio injiciatur Genes. VI. 2. et in libro Jobaeo? An ne hi quidem polytheismum ac mythicam adeo ſuperſtitionem ſapere videantur? Nonne hos inter et Deorum filios, quibus plena est aliarum gentium fabuloſa hiſtoria, tanta est ſimilitudo, quanta vix major concipiatur? Ecquis merito negaverit, ab horum cum hominum filiabus conjunctione originem repeti gigantum ac virorum fortium, quorum maxime celebre fuerit nomen, eorumdemque adeo ipſorum quos Heroës ſive Semideos vocaverit ce-

Pars I. Cap. III. §. 4.

tera antiquitas? Denique, cum Job. I. 6. II. 1. iidem *filii Elohim*, ſive *Deorum* fingantur ſupremi Numinis conſiliarii fuiſſe, et XXXVIII. 7. recens creato orbi praeſentes, atque ibidem *ſtellae matutinae* vocentur, quas ab Angelis habitatas credideriint Chaldaei: quidni conſentaneum videatur eosdem pro Diis habere inferioribus, qui mox quidem אלהים dicti ſint in libro Geneſeos, ſed deinceps מלאכים, ſive *Angeli*, et quos variis ſub nominibus variae admiſerint gentes, ut Supremo Numini ſubjectos ejusque miniſtros? Ita prae ceteris *Bauerus* (1). — Habent haec omnino ſpeciem aliquam, ſed ſpeciem dumtaxat, re ipſa vim habent nullam.

Enimvero, praeterquam quod hic ſumitur, Angelos in S. C. pasſim memoratos, commenticias ſolummodo eſſe ac mythicas perſonas; quod quo jure ſumatur, deinceps disquiremus: in nomine אלהים plurali non plurium Deorum opinionem latere, ſatis jam perſpicuum nobis feciſſe videmur, ut adeo in illis locis non de *Deorum*, ſed de *Dei* filiis agatur. Porro quinam ita dicantur in libro Geneſeos, colligatur ex quodam ejusdem libri loco ſuperiori, ſive ex IV. 26., ad quem haud obſcure reſpiciatur in illis deinceps locis: hic enim ex maxime probabili interpretatione ſic convertatur: *Tunc temporis inceperunt homines ſe de nomine Jehovae*, ſive unius veri Dei *denominare* (2). Qua igitur denominatione, coll. Deuter. XIV. 1., deſignari exiſtimentur *Dei cultores*, quae maxime recepta est ſententia, ſive ex nova quadam expoſitione (3) *ii qui coeleſtia tractarent*, ab *Adami* ex terrae pulvere procreati *filiis*, *iisque rerum terreſtrium amantibus* diverſi, ſeu denique ii, qui ad Dei imaginem, ad quam primus homo creatus fuiſſet, ſe, quoad poſſent, conformare *Deoque ſimiles* fieri conarentur, coll. Matth. V. 45., quibus adeo opponantur *Adami* ſive *hominis filii*, qui nil niſi quod *humanum*, *Deo diſſimile*, corruptumque eſſet, ſpirarent: quocumque ergo modo explicetur iſta denominatio, nihil omnino continet quod polytheismum ſapiat, ſed referenda est ad unius Dei cultum vitaeque probitatem. Est ea ſatis-frequens in C. S., etſi non eodem ubique ſenſu accipienda, in eaque ſemper ad unum Deum respicitur: ac nihil etiam est frequentius apud Hebraeos, quam *filium* alicujus ſive perſonae, ſeu rei vocare eum, qui peculiarem aliquam eo relationem habeat: Quocirca non mirum est utique, iis perſonis, quae in Curia Divina adeſſe fingantur a Jobaei poëmatis auctore, *filiorum Dei* nomen attribui: qua aptiſſima denominatione Angeli, ſive Coelites deſignentur, non per naturalem

(1). Vid. ejus *Theol. V. T.* I. p. 22 ſqq. coll. 171 ſqq. et *Hebr. Mythol.* I. p. 122 ſqq.

(2) Vid. *Muntingh* in *Bibl. culturae humanae hist.* I. not. p. 91 et 92., ubi monet, ex Graeca verſione pro יהוה fortaſſe legendum eſſe אלהים, qua lectione admiſſa major est utique loci hujus cum illa denominatione conſenſus.

(3). Vid. *Paravii Commentatio Jobaea*, p. 96.

lem aliquam generationem, ſed ab ipſo Deo procreati, aeque ac postea Adamus ex avito, uti videtur, uſu Luc. III. 18. *Dei filius* appellatur. Atque illi quidem Angeli *ſtellae matutinae* vocantur Job. XXXVIII. 7., quod astrorum incolae eſſe fingerentur: et vero alibi ſimilis fictio reperitur in eodem poëmate XXV. 4.: ſed cum iidem XV. 15. in loco parallelo שמים, i. e., *coeli incolae* dicantur, cumque coelum adſpectabile ex Sole, Luna ac Stellis conſtare videretur, poëta ex populari ac valde naturali fictione ipſas has conſpicuas coeli partes Angelis adſignavit habitandas (1). Cujusmodi ergo fictioni ſi ſimilis quaedam obſervetur Chaldaeorum propria fuiſſe, qui aſtris coeleſtibus ſpiritus praeficerent (2), haec profecto ſimilitudo minime ita est comparata, ut vel leviſſimum praebeat indicium polytheismi in Jobi libro reperiundi: in quo tam magnificae contineantur de uno vero Deo notiones, quique tam diſerte XXX. 26 - 28. antiquiſſimum ipſius Solis ac Lunae cultum aspernetur ac reſpuat, ut, ſi quis aliquam ſuperſtitioſae de Diis inferioribus aſtrorum praeſidibus fidei labem ſcriptori adſpergat, is perquam iniquus eſſe videatur.

Quod jam postremo attinet ad Geneſ. VI. 4., non diſſiteor equidem, gigantum iſtorum ac virorum fortium celebratiſſimorum mentionem ibi conjungi cum connubii *filios Dei* inter et *hominis filias* oborti mentione. Verumtamen נפילים et גבורים non adeo quidem *gigantes* ſunt et *viri fortes*, quam potius *viri majoris ſtaturae ac roboris aliorumque oppreſſores* (3). Deinde, quod probe etiam notandum, hi violenti oppreſſores non ex illo connubio prognati dicuntur, ſed illius connubii tempore et deinceps fuiſſe, hoc est, in alios ſaeviiſſe, ita ut eorum nomen longe lateque et apud posteros etiam terrorem incuteret. Hoc enim, quod adjicitur, non in eorum dici laudem, orationis contextus ſatis declarat. Erant igitur ejusdem fere generis atque illi, quorum mentio fiebat a regionis Cananiticae exploratoribus Numer. XIII. 33., homines majoris quidem ſtaturae, quales antiquioribus temporibus haud rari eſſent, et hodieque interdum memorentur, non vero Gigantes, proprie ita dicti, quales finxit fabuloſa antiquitas: nam quae exploratores illi de eorum retuliſſent ſtatura, vehementer exaggerata fuiſſe, ex vs. 32. manifestum est. His ergo, iisque quae paullo ante notavimus, obſervatis, hoc omnino docuiſſe videtur illius documenti auctor: „ aliquamdiu fuiſſe homines, qui vitae morumque probitate excellerent ac peculiarem non modo ſocietatem conſtituerent ab improbis diſtinctam, ſed hos etiam continerent ne ali-

(1). Verba fere ſunt *Paravii* l. l. p. 192.

(2). Haec enim vera Chaldaeorum doctrina videtur fuiſſe. Vid. *Bruckeri Hist. Philos.* I. p. 133 et 145.

(3). Vid. *Muntingh.* l. l. I. not. p. 95 ſqq.

Pars I. C. III. §. 4, 5. alios laederent, verum, quo magis augeretur hominum multitudo, eo magis proborum numerum atque auctoritatem decrevisse; cujus rei praecipua fuerit causa, quod pulchriores puellae, quae inter improbos essent, variis illos artibus allicerent, unde mixta exstiterint connubia, ac magis magisque infractum et tandem penitus ruptum fuerit vinculum, quod proborum societatem junxisset; cum vero hinc improbi nullo amplius timore coërcerentur, ab eo inde tempore quotquot statura ac viribus adeo eminerent, hos caput extulisse, et impune fuisse grassatos." Qua expositione, eaque plane consentanea, admissa, quid, quaeso, in breviori illa relatione inest de Heroibus, Deorum filiis nobilissimis, aut de Titanibus, Gigantibusque, qui coelum ipsum impugnasse finguntur?

Atque haec singula eo fusius persequenda nobis videbantur, quo appareret clarius, quam parum Hebraeorum scripta Polytheismo faveant, fonti illi fabularum primario, et quam irriti sint eorum conatus, qui hunc fontem quocumque tandem modo inde eruere tentent, quo facilius variorum mythorum quasi rivulos ex eo derivent.

§. 5.

Pergamus ad aliud, idque, uti perhibetur, perspicuum ac minime dubium mythi, in Sacris Scriptis, aeque ac in aliis priscorum temporum relationibus, reperiundi indicium, quod suppeditent Theophaniae, quas dicunt. Quae quidem Deorum apparitiones cum pro fabulis habendae sint, ubi in aliarum gentium narrationibus conspiciantur, idem judicium eo magis facere oporteat de frequentissimis illis Dei Angelorumve apparitionibus et institutis cum homine commerciis, quae in S. C. memorentur, quo major sit horum Angelorum similitudo cum Geniis, Daemonibus, aliisve personis fabulosis Deum inter atque hominem interpositis, quas multae gentes somniarint et ad quas ipsi adeo quoque Angeli pertineant. Verum hac de re duo solummodo animadverti cupimus: alterum ad apparitiones illas generatim spectatas, alterum ad Angelos peculiariter pertinens.

1. Theophaniae, quae hic comparari solent, ex Homero potissimum ejusve imitatore Virgilio petitae, prudentissimis ipsius Graecae aut Romanae gentis viris confictae dumtaxat videbantur, ac nemini horum umquam in mentem veniebat, ut eas verarum historiarum loco haberet. Verum quae in Scriptis Sacris memorantur, non dicam a credula plebe, sed ab iis etiam viris praestantissimis, quos ipsi mythorum Hebraicorum patroni non venerari non possint, sic admissae fuerunt, ut ex intima animi conscientia eas ad indubiam veritatem historicam retulisse videantur. Cujus rei operae pretium fuerit unum item et alterum exemplum protulisse. Ita-

Pars I. Cap. III. §. 5.

Itaque Moſes non modo ad ſolennem Jehovae apparitionem in monte Sinaitico, quam ſciret eventuram, Israëlitas praeparare voluit, Exod. XIX. 14 - 17., ſed quoque postea de illa ſic locutus est, ut qui de re ipſa certisſimus eſſet, ibid. vs. 20. Deuter. IV. 7 - 12. V. 1 - 29. Immo vero Deuter. IV. 32 - 35. provocavit et ad magnificam illam ac terribilem Dei apparitionem, et ad alia praeſentisſimi Numinis indicia plane extraordinaria palam omnibus ſpectantibus edita, qualia numquam antea ne audita quidem fuerint, et quibus gentem Israëliticam inter ceteras distinguere voluerit ſuprema potestas Divina. Quod ſi ergo de earum rerum extraordinariarum veritate hiſtorica Moſi non perſuaſisſimum fuisſet, non ita profecto eum loqui decuisſet: et qui Moſem vel talia confinxisſe autumet, proaliorum veterum legislatorum more, Divinam auctoritatem ſibi ſuisque legibus conciliare cupientium, vel nonnullorum eventuum, veluti tempestatis in monte Sinaitico obortae cum Decalogum tradere vellet Israëlitis, et gravisſimarum calamitatum in Aegyptum, quo tempore eos inde liberare conaretur, irruentium apportunitate fortuita inductum fuisſe, ut Deum ſuis conſiliis peculiariter favere cum ipſe opinaretur tum aliis ſtudioſe perſuaderet (1): hic aliquid ſumat in Moſis, viri omnium ex antiquitate gravisſimi et intelligentisſimi dignitatem perquam injurioſum, eumque vel in callidisſimum atque impudentisſimum impostorem, vel in putidisſimae ſuperſtitionis fautorem transformare cenſendus ſit.

Aliud rei, de qua agimus, exemplum praebeat Jeremias, qui ſi Divinum Numen confinxerit ſecum extraordinario modo communicasſe, quo Divina oracula ederet, Judaeis ingratisſima, quo umquam pacto, cum animum lenem, facile motum, et rerum difficultati ferendae imparem accepisſet, tam grave, tantique discriminis plenum, quale esſet turbatis illis, dum respublica praeceps ad interitum rueret, temporibus, munus et ſuscipere et perpetuo exſequi potuisſet, niſi hoc ab ipſo Deo quacumque tandem extraordinaria, et ſatis ſibi perſpicua ratione demandatum fuisſe non dubitasſet? Immo vero qua fronte, ſalvo veritatis amore, et dicere et ſcribere potuisſet, invitum ſe ac reluctantem munus illud molestisſimum ſuscepisſe, I. 6 - 8., et 17 - 19., ita quidem, ut, ſi Divinis mandatis obſistere auſus fuisſet, id utique depoſuisſet XX. 7 - 9 (2)? Enimvero, qui ex Hebraeorum prophetis peculiare cum Deo commercium prae ſe ferebant, hi cum oraculorum ſuorum argumento, tum vitae morumque gravitate ſe plane disſimiles ostendebant illis aliarum ex antiquitate gentium vatibus, de quibus omnibus valle-

(1). Ita fere inter alios *Bauerus*, *Mythol. Hebr.* I. 270 - 300.

(2). Vid. ibi *Dathius*. Conferri eamdem in rem potest memorabilis locus 1 Sam. III. 1 - 9. e quo pateat, neque ad divinas apparitiones confingendas augendasve propenſos fuisſe Scriptores Sacros, neque in iis credendis faciles fuisſe homines quibus acciderent.

Pars I. Cap. III. §. 5.

leat, quod *Cicero* de ſuae gentis haruspicibus dixit: „ Mirabile videtur quod non rideat haruspex cum haruspicem viderit" (1).

Postremum verae apparitionis divinitus factae exemplum exhibeat omnium doctorum excellentiſſimus, Jeſus Christus, idque ex memorabili hiſtoria petitum, quae refertur Matth. XVII. 1-9. Marc. IX. 2-9. Luc. IX. 28-36. Hanc igitur ſingularem ac plane extraordinariam apparitionem, quae Jeſu nostro in excelſo quodam monte, tribus discipulis praeſentibus acciderit, et qua ejus forma exterior perquam glorioſe mutata fuerit, mythice omnino accipiendam eſſe, permulti ſtatuunt recentiores, etſi de modo, quo ipſa ſimplex hiſtoria e ſua miraculoſa ſpecie expedienda ſit, mimime conſentiunt. Sed *Bauerus*, qui fuſius de hac relatione egit (2), illam ſententiam maxime probabilem eſſe exiſtimat, ex qua nil aliud huic mythicae ſpeciei occaſionem praebuerit, niſi tempestas cum tonitru ac fulmine conjuncta, ut gravior tonitrui ſonus, qui dormientes discipulos expergefaceret, his ipſius Dei, Jeſum pro dilectiſſimo filio declarantis, vox eſſe videretur, interea dum rutilans fulminis lumen Jeſum obvolvens ipſi non modo glorioſam quamdam formam addere, ſed per aliquam quoque fraudem, quam media nox oculis fecerit, duos ei ſocios jungere videretur, quos discipuli Moſem et Eliam eſſe crediderint, Meſſia adveniente apparituros: de cetero Jeſum dicit, cum animadverteret, hanc rem ab imaginandi vi discipulorum exaggerari, hortatum fuiſſe, ne eam divulgarent, ſed de ea ſilerent. — Verum, ne longi ſimus in ejusmodi meris ingenii inſibus ſerio refellendis, hoc unum notemus cum hujus, in quo verſamur, loci inſtituto conjunctiſſimum, univerſam istam apparitionem, quantumvis ſingularem, ab ipſo Jeſu non pro re fortuita et a discipulis exaggerata habitam fuiſſe, ſed pro vero eventu, cujus conſilium eſſet graviſſimum, immo quem futurum praeviderit. In Jeſu enim admonitione nihil quidquam inest, quod indicet, ipſi ſuos discipulos in errore verſari viſos fuiſſe. Neque eos admonet ut de eo quod vidiſſent, plane ſilerent, ſed ut ne id prius narrarent, quam ipſe in vitam revocatus eſſet: cujus moniti ratio in eo perſpicue poſita est, quod illo demum tempore intelligi poſſe perſpiceret Jeſus, illuſtri ista apparitione ac transformatione exhibitam fuiſſe aliquam gloriae ſibi redivivo capiendae imaginem. Et erant tamen, qui praeſentes adfuere Petrus, Jacobus et Joannes, discipuli ejus intimi, quos itaque veritatis amantiſſimus et ab inſanae gloriolae ex fortuitis oculorum praeſtigiis oblatae et quaſi obtruſae captatione alieniſſimus doctor ſic in ſuo confirmaverit errore, ut horum duo illius moniti memores, post-

(1). *De Nat. Deor.* I. 26. et *de Divinat.* II. 24.
(2). *Mythol. Hebr.* II. p. 232 ſqq.

postquam ex terris excesſisſet, de ea apparitione ut ipſi perhonorifica loqui palam non dubitarent, eamque ſcripto relictam posteritati propogarent. Nam huc respexisſe Joannem Euang. I. 14., cum ſe Jeſu gloriam contemplatum esſe diceret, maxime probabilis est ſententia, ac Petrus Epist. 2. Cap. I. 16-18. de rei veritate ſe adeo certum esſet ſcripſit, ut ſe non ex fabulis, ſed ex propriorum oculorum testimonio de Jeſu gloria ac majestate retulisſe pronuntiaret (1). Ex veri ſimillimo etiam plerorumque veterum et multorum recentiorum judicio Jeſus gloriae, qua in regno ſuo coelesti olim gaviſurus esſet, adumbratam quamdam imaginem in monte exhibendam praeſignificavit Matth. XVI. 28. Marc. IX. 1. Luc. IX. 27. Illa enim praedictio apud ſingulos hos ſcriptores ita jungitur cum ipſa ſplendidae transformationis hiſtoria, ut omnino huc referenda videatur. Ac Jeſus denique tres intimos discipulos eo modo narratur ſecum ſeorſim duxisſe in montem altisſimum, ut eum hos, hosque ſolos ſingularis rei, quam praevideret, testes esſe voluisſe, facile intelligatur. Quae cum ita ſint, ipſius Jeſu auctoritas, eaque omnium gravisſima nos cohibeat, ne ipſis etiam maxime extraordinariis apparitionibus Divinis in S. C. memoratis, certisſimum mythi indicium contineri existimemus. Pars I. Cap. III. §. 5.

2. Huic generali obſervationi alteram ſubjungimus magis ſpecialem de Angelis, quas mere ficticias esſe perſonas, aeque ac Genios Daemonesve iis ſimillimos et aliarum gentium fide receptos, temere ſumitur. Quid enim? Negarine posſit umquam aut in dubium adduci, veri esſe ſimillimum, non ſolos in univerſa rerum, creatarum immenſitate esſe homines, qui rationis gaudeant uſu? Ac ne *Bauerus* quidem hoc negavit, immo fasſus est convenire ut Deum inter et hominem interesſe cenſeantur variae res creatae intelligentia homini longe ſuperiores (2). Quod autem ſubjicit, priscos mortales non ex ipſa hujus rei veri ſimilitudine eo inductos fuisſe, ut in tam imperfecta tamque circumſcripta rerum cognitione Angelos agnoscerent, nequaquam inficior: verum inde non video conſequi, ut Angeli, quos Sacra Scripta commemorent, perſonae ſint mythicae. Opinatur quidem Bauerus, eorum originem ex polytheismo repetendam videri. Sed quam praeter ullam probabilem hoc fiat rationem, ex iis, quae ſuperiori §. disputavimus, colligatur. Nihil ergo est ſimplicius, quam ut exiſtimemus, Angelorum ſidem primum natam inde fuisſe priscis hominibus, quod eos identidem mitti a Deo viderent, ut hujus ſive mandata exſequerentur in terris, ſeu voluntatem declara-

(1). Hanc Petri Epistolam non ei ſuppoſitam esſe, ſed omnino adjudicandum auctori, ex inſitis praeſertim indiciis recte collegit *Michaëlis* in ſua *Introd. ad N. T.*

(2). *Theol. V. T.* I. p. 172

Pars I. C. III. §. 5, 6. clararent; unde aptisima quoque exstitit denominatio מלאכים sive *legatorum*: cumque adeo eos saepe jam primis apparuisse temporibus referat historia sacra, atque hanc divinorum legatorum personam sustinuisse, perquam est consentaneum, ut ex ipsis his factis historicis primam eorum fidem repetamus. Accedit, quod hae Angelorum aeque ac Dei ipsius apparitiones, in S. C. memoratae, non hic illic sine caussa consilioque interjectae, aut ex opinionis commento advocatae conspiciuntur, sed cum peculiari, qui ubique in S. C. historiis ac doctrinis animadvertitur, Summi Numinis interventu ita conjunctae, ut hujus pars quaedam praecipua sint, utque, si sibi constare velint mythicae interpretationis patroni, hi negatis istis apparitionibus, ipsum illum extraordinarium Dei interventum facile negent. Et negant utique longe plurimi. Nos vero, qui eum in gravissima, hoc est verae religionis, caussa omnino agnoscimus, Angelorum quoque apparitiones agnoscendas esse arbitramur. Itaque, quod jam significavimus, posita Angelorum, qui apparuerint, veritate historica, facillime hinc repetere licet generalem illam Orientis fidem de personis Deum inter atque hominem intermediis, ut ea non ex polytheismo repetenda sit, verum contra Angelorum fides cum unius Dei cultu proxime connexa, sed mox per traditiones hominumque perversitatem ac malesanam deinceps philosophandi libidinem depravata, unum aliquem de variis polytheismi ac superstitionis fontibus aperuerit uberrimum. Ceterum, cum has personas praestantiores primis jam hominibus se conspiciendas praebuisse ferret avita traditio, hinc in eam facile inducti fuere sententiam philosophi Orientales, eas homine prius creatas fuisse: atque haec deinceps peperit celebratissimum illud mundi oculis non conspiciendi, sed ante mundum hunc adspectabilem formati dogma, ab Indis praesertim miro modo exornatum (1). At de nonnullorum mythorum exterorum cum S. C. relationibus, similitudine ex traditionibus repetenda disputabimus sub hujus Cap. finem, ipsos autem Angelos non mythicas, sed veras esse personas, Part. II. Cap. 2. §. 4. Obs. 4. iterum ostendere conabimur.

§. 6.

In ipsa, quae perhibetur, exterorum atque Hebraicorum mythorum similitudine est aliquod, idque valde memorabile discrimen, quod in illis conspicua est humani ingenii luxuries et magna ad quaevis, etiam maxime absurda, impia, horrenda ac monstrosa fingenda proclivitas, in his vero, qui ponuntur, aliquid excelsi, Deo digni et gravissimo consilio pleni passim haud obscure apparet.

1. At-

(1). *Mythologie des Indous.* II. p. 664.

1. Atque hic immenſum campum nobis apertum videremus ſi quaecumque de Phoenicum, Aegyptiorum, Indorum, aliarumve gentium antiquarum mythologia cognosci potuerunt, intentis oculis lustrare vellemus, et ad ipſam, quae Hebraeis adſcribitur, mythologiam inſtituta comparatione exigere. At prodeat tamen paulisper, quae haud procul ab omnium conſpectu remota est, et cum Hebraica comparatur potisſimum, nobilis illa Homeri mythologia. Haec in quantam reprehenſionem incurrerit apud Platonem aliosque ipſius Graeciae viros prudentisſimos, ita est notum, ut exponere non opus videatur. Ecquis etiam in hiſtoria interpretationis fabularum Homericarum parumper est verſatus, quin ſciat, a Stoicorum inde aetate fuisſe permultos, qui in iis ab invidia vindicandis et ad ſanioris rationis decreta componendis, dicam? an detorquendis deſudarent, inter recentiores vero non defuisſe etiam, qui vel deformatas hiſtorias antiquas, vel reconditas ſub ingenioſarum allegoriarum involucro doctrinas ſapientisſimas ex eo eruere veroque ſuo, aut certe probabili aliquo, habitu proponere ſummo niſu elaborarent? Denique quid nostra aetate a celeberrimo *Heynio* tentatum ſit, ut Homerum ab omni culpa liberaret, ſupra a nobis expoſitum est Cap. I. §. 1. Jam vero quaecumque in univerſo C. S. mythicam rationem habere ponuntur, in his, quantumvis haud raro ſingularibus cum hiſtorice intelliguntur, aliqua ſemper fere inest ſive proxima, ſeu remota conjunctio cum vera unius Dei doctrina, ad eamque ſive patefaciendam, ſeu perſuadendam et commendandam, ſeu conſervandam et a vituperio ludibrioque tuendam comparata ſunt. Verbo: tam ingens est utriusque mythologiae diſcrimen, ut haud diſſitentibus iis ipſis, quibuscum disputamus, tendat id in Hebraicae mythologiae honorem (1). Pars I. Cap. III. §. 6.

2. „ At, inſunt tamen, inquies, in Scriptis Sacris Hebraeorum et Christianorum haud pauci mythi, de quibus minus aequum ferri queat judicium. Ecquis enim illam Adami costam, ex qua formata fuerit Eva; quis ſerpentem in hominis ad peccatum primo tentati deſcriptione, aut aſinum conſpecto qui viam intercluderet Angelo, in Bileami hiſtoria loquentem; quis divinum, quod pater acceperit Abrahamus de filio propriis manibus immolando mandatum; quis collapſos ad tubarum ſonitum Hierichuntis muros; quis ſubſiſtentem Joſua cupiente Solem ac Lunam; quis Simſonis, divini ſcilicet herois, labores fere Herculeos; quis Eliam a corvis nutritum ac postea igneo curru igneisque equis raptum in coelos; quis recedentem in Hiskiae horologio umbram ſolarem; quis Angelum certo tempore coelitus descendentem ut piscinae Bethesdae aquas turbaret, easque ita ad quoscumque morbos ſanandos aptos efficeret: „ haec,

(1). *Bauerus*, *Hebr. Mythol.* I. p. 56.

Pars I. C. III. §. 6, 7. „ haec, et quae alia ſunt plura hujusmodi, quis ferat, et conſiliorum Divino„ rum gravitati aut hiſtoriarum dignitati convenire contendat?" Verum enimvero, horum nonnulla alibi paſſim exponemus; ac, ne occupemus, quae opportuniori loco monenda erunt univerſe, ut istiusmodi difficultates hiſtoricae interpretationi objectas, partim tollamus, partim levemus, hic ſolummodo animadvertimus, veriſimum nihilominus eſſe, quod paulo ante diximus de nexu, quem quae mythice exponuntur, cum vera Religione uniusque Dei cultu in univerſum habeant, et qui qualis omnino ſit, ex iis, quae §. 3. notavimus, ſatis intelligatur. Atque hoc Sacris nostris Scriptis eo magis est honorificum, quo abſurdiora ſunt exterae theologiae mythicae, praeſertim Homericae commenta. Quin etiam in ipſis iis locis, quae mythice accipiuntur, aeque ac in univerſo Codice Sacro, tam praeclarae inſunt de ſummo Numine, de ejus virtutibus, deque divino rerum humanarum regimine notitiae, initio quidem ſimpliciores et ad hominum imbecillitatem magis accommodatae, ſed cum tempore et ampliores et perfectiores, ut ne ex praestantisſimorum quidem philoſophorum ſive Graecorum, ſeu Romanorum ſcriptis proferri queant, quae ad illarum praeſtantiam quodammodo accedere videantur.

§. 7.

His, quae de jactata illa mythorum exterorum atque Hebraicorum ſimilitudine animadvertimus, plura habemus addenda, quae una eaque postrema complectamur contemplatione, qua ipſam hujus ſimilitudinis rationem in univerſum ac paulo propius conſiderabimus.

Iſta igitur ſimilitudo partim quidem est ejusmodi, ut ex communibus cauſis aut ex communi quodam fonte repetenda ſit, ſed longe maximam partem vel plane nulla, vel fortuita dumtaxat, vel ita denique comparata, ut haud difficulter appareat, exteros mythos a rebus ipſis, quarum hiſtoricae exſtent in Scriptis Sacris relationes, originem deducere.

1. Et *Bauerus* quidem (1) magnam, quae in oculos incurrat, exterorum atque Hebraicorum mythorum ſimilitudinem quondam male repetitam fuiſſe ait ex eo, quod aliae gentes, praeſertim Graeci ac Romani, hiſtorias Hebraeorum in fabulas converterint, ſed in mythis philoſophicis repetendam eam eſſe ex ſimili hominum cogitandi more, qui ſimiles et cosmogonias, et mali exorti contemplationes, et regionis mortuorum repraeſentationes pepererit; in hiſtoriis autem ex ſi-

(1). *Hebr. Mythol.* I. p. 42 ſqq.

ſimili modo, quo hae eonvenienter cum generali ad mythicam rationem propenſione enarratae fuerint; unde exſtiterit V. C. ſimilitudo diluvii Noachici cum Deucalioneo, etſi alio tempore illud in quadam Aſiae parte, hoc in Graecia alio tempore acciderit: denique fuisſe quasdam veteris aevi traditiones ubique dispersas, quae ab alia gente ad aliam pervenerint; quocirea mirum non esſe, quod traditiones Orientales, quamquam non Hebraieae dicendae, ad Graecos deferrentur, qui partim Aſiam incolerent, partim ex ea oriundi esſent, et eum Phoenicibus etiam commercia exercerent.

De hac vero ſimilitudine ejusque ratione, quantum ea huc pertineat, nos in anteeesſum notamus, esſe omnino nonnulla Hebraeis cum aliis gentibus eommunia, ex eommunibus eausſis aut fonte eommuni repetenda, quae *Mythorum* nomen invenerint. Huc retulerim cum figmenta poëtarum tam Hebraeorum, quam Graecorum ae Romanorum eonſimilia, quibus haud dispar fingendi facultas eumdem fere eolorem habitumque quaſi induxerit, tum vero etiam nonnullas ſive vulgi opiniones, ſeu ſapientum doctrinas, a poëtis arreptas et exornatas, atque regionis mortuorum imagines praeſertim, ideo conſimillimas, quia ex communi fonte Aegyptiaco hauſtae ſunt: de quibus utrisque, *Mythorum* etiam vocabulo deſignari ſolitis, ſupra jam vidimus quid judicandum ſit Cap. 2. §. 2. Obſ. 3. et §. 4. Obſ. 1.

2. Magna ex parte nullam esſe exterae mythologiae cum Hebraiea ſimilitudinem, jam ibi ostendisſe nobis videmur, ubi praecipuum mythologiae fontem, ſive polytheismum, Hebraeis praeeluſum fuisſe animadvertimus § 4. Itaque hie illud praeſertim volumus, quaeſitam inter mythos mythis eomparatos ſimilitudinem haud raro ficticiam esſe re ipſa ae, plane nullam. Hujusmodi est quod Paradiſi vetitos fructusab Adamo in ſuam et univerſi generis humani pernieiem comeſos, eum Pandorae pyxide, cujus temere reteeto operculo malorum omne genus evolaverit; areum pluvium eesſante diluvio ut ſignum hujus diluvii numquam postea reverſuri a Deo exhibitum, cum Homeri Iride Deorum miniſtra ac nuntia; uxorem Loti neglecto Angeli mandato respicientem ideoque punitam, eum Eurydiee ad Inferos ideo relapſa, quod Orpheus maritus impoſitae conditionis immemor oeulos retro ad eam avide inflexerat, priusquam inde exiiſsent; aut eamdem illam in ſtatuam ſalis mutatam cum Niobe in lapidem eonverſa; arietem ab Abrahamo divinitus pro filio in victimam ſubſtitutum oblatumque, eum Agamemnonis hinnulo eoelitus in altare dejeeto; luctationem Jacobi patriarehae et Divinae eujusdam perſonae, cum Deorum Heroumque pugnis Homericis; Moſem in Nilo expoſitum et a prineipe foemina Aegyptia modo naturali in vita ſervatum atque educatum, cum Romulo et Remo in Tiberi expoſitis et mox fin-

Pars I. Cap. III. §. 7.

gulari plane ratione a lupa ad eorum vagitum accurrente lactatis, deinde vero a regii pastoris uxore educatis; eumdemque Mosem aquas ex rupe suo baculo percussa elicientem, cum Pegaso ungulae ictu fontem Hippocrenem excitante; recedentem solis umbram ad Jesaiae mandatum, cum Phaëtonte solis equis regendis impari cumque iis in devia abrepto; spiritum Divinum columbae specie symbolica in Jesum descendentem, cum Diis Homericis avium interdum forma assumta se homini conspicuos reddentibus, aut cum avibus certo quodam volatu felix omen afferentibus; ac vocem coelitus simul delapsam, quae nil aliud fuerit nisi tonitrui sonus, cum tonitru inexpectato et magna quaevis annuntiante: haec igitur ipsa secum invicem comparari sibique mutuo simillima haberi voluit ingeniosum vel unius *Baueri* studium (1). Sed ecquis, quaeso, est quin istiusmodi institutas comparationes levi oculo perlustrans, nec mentem omnino praeoccupatam habens, mecum consentiat, non alio eas institui consilio, nisi ut quocumque tandem modo mythi Scriptis obtrudantur Sacris, quales in aliarum gentium scriptis aut traditionibus reperiantur. Et vero permulta quoque sunt in C. S. quae Bauerus mythice jubet exponere, sed quibus nil quidquam simile alibi videtur reperire potuisse.

3. Haud pauci etiam proferuntur mythi Hebraici, quorum cum exteris fortuita dumtaxat similitudo sit. Quam in rem unum item et alterum exemplum selegisse sufficerit.

Est ergo magna similitudo inter aureae aetatis descriptiones Graecorum ac Romanorum poëtarum et inter felicium temporum, quae Messias allaturus esset, adumbrationes ab Hebraeorum Prophetis prolatas. Sed, quandoquidem, uti supra vidimus Cap. 2. §. 4. sub finem, ne poëtae quidem Hebraeorum aureum ejusmodi aevum, quod olim fuerit finxisse videntur, haec imaginum similitudo meo judicio fortuita censenda est: cumque ii in poëtica rerum descriptione atque amplificatione perquam sint ornati et foecundi, tum vero quidquid creatrix ingenii vis, qua eximie pollebant, iis suppeditaret, hoc omne in futurorum temporum felicium pictam quasi tabulam contulerunt: cui igitur haud dissimilem si exteri quoque poëtae exhibuerunt ad priscorum temporum felicitatem repraesentandam, hoc utique nihil aliud probat, nisi quod hi ex simili vi creatrice similes produxerint imagines. Ac sunt in aliarum etiam rerum descriptione imagines poëticae utrobique consimiles: quae similitudo in se fortuita est, et in poësi adeo, cujus eadem summatim est fingendi ratio apud gentes quascumque, etsi ad diversam singularum indolem comparata, ab hoc ipsa, ut proxima causa unice repetenda videtur. Sed hoc fere jam occupavimus Obs. I. sub finem.

Dein-

(1). *Mythol. Hebr.* I. p. 97, 192, 243, 248, 256, 294. II. 208 sqq. 229 sqq.

Deinde, quod omnino gravius est, haec sumitur similitudo inter somnia, quibus saepe divini quid affinxerit superstitiosa antiquitas, et inter ea, quae Deus plus semel in hominum mentibus excitasse dicitur in Cod. S., ut utrobique mythum philosophicum, sive philosophema admittere oporteat (1). Et de illa superstitione nullum, ne levissimum quidem, dubium esse potest. Immo vero ad quam remotam ea pertingat antiquitatem, liquet manifesto ex Genes. XLI. 8., ubi diserta fit mentio eorum, qui somniorum interpretationem profitebantur apud Aegyptios. Verum quo jure propter hanc similitudinem eadem superstitio sic adscribatur Hebraeis, ut, ubicumque de divinis somniis eorumque consilio agatur in C. S., ibi hoc ex eadem plane repetatur origine, atque adeo philosophemati, quod vocant, attribuatur? Habet ista similitudo diversas causas, estque igitur fortuita dicenda. Apud alias gentes quandocumque somnia singulare aliquid habere videbantur, ex iis futuri cognitionem aeque petere studebant atque ex aliis rebus quam plurimis: et erant nimirum varii generis vates, quibus futuri cognitionem, undecumque tandem petendam, propriam tribuebat superstitiosa credulitas. Sed hanc vesanam superstitionem non fovebat immo vero diserte ac severe vetabat purior Hebraeorum religio. Vid. Deuter. XIII. 1-5. Jerem. XXIII. 25. sqq. Zachar. X. 2. Porro, ecquis Deo indignum esse ausit contendere, ut qui aliis quoque modis suam voluntatem hominibus declararet, idem eam subinde declararet per somnia menti oblata, eamque hac declararet ratione, qua satis constaret, non ordinaria esse somnia, sed quae ipse menti objecisset: cujusmodi haud dubiae declarationis exemplum est Genes. XLI. 15, 16, 25, 28, 38, 39. Itaque, nisi negare velimus omnem Dei interventum extraordinarium in historia sacra, consentaneum est, ut huic ipsi causae illa somnia attribuamus. Denique ejusmodi revelationes, per somnia divinitus factae, numquam leves ob causas factae esse memorantur, sed, aeque ac generalis ille Divini Numinis interventus, variis modis demonstratus, consilium habent sapientissimum et cum vera praestantissimaque religione omnino conjunctum.

Postremum, idque omnium gravissimum quaesitae ac fortuitae similitudinis mythicae exemplum est in extraordinario modo, quo hominum Servator natus esse refertur. Scilicet inter alios fidenter affirmat *Bauerus* (2), Jesum fuisse Josephi et Mariae filium, sed, cum opinio esset, tam extraordinarium hominem, quam qualis futurus esset Messias, non decere, ut ordinario humanoque more prodiret in vitam, hinc mythi philosophici, sive philosophematis, habere rationem id, quod

(1). *Bauerus*, in *Mythol. Hebr.* I. p. 110, 111, 113.

(2). Loco allegato p. 192. *c.* sqq.

Pars I. Cap. III. §. 7. quod de extraordinario, quo natus ſit, modo tradatur in hiſtoria Euangelica: ſimiliter enim apud alias gentes nascendi modum a communi conſuetudine recedentem magnis viris ac principibus affictum fuiſſe, ut ſive a Deo quodam ſpirituve procreati fuerint, ſive a matre virgine concepti. — Ejusmodi ſuperſtitioſae venerationis exempla externa non deeſſe, novi equidem ac minime adeo diffiteor: at non video tamen, quo jure eidem ſuperſtitionis commento adſcribatur extraordinaria ejus nativitas, cui nullus umquam exſtitit homo ſive doctrinae, ſeu virtutis, excellentia comparabilis, quique et ipſe ſibi aliquid plus ſemel adſcripſit homine majus, et ab iis, qui ipſum probe noſſent, pro viro divino habitus fuit, omnibus, qui umquam fuiſſent, longe ita ſuperiori, ut ipſius divinitatis vim ac virtutem in ſe plane complecti cenſeretur. Neque ullum etiam in Scriptis Sacris exemplum est ſimilis quodammodo venerationis, qua ſummos gentis ſuae viros proſecuti ſint Hebraei. Quod ſi ergo neque Abrahamo, nobiliſſimo gentis conditori, nec Moſi, legislatori ac reipublicae fundatori celebratiſſimo, nec Davidi, quo rege nemo pluris fuit aestimatus; ſi igitur ne his quidem aliquid a conſueto nascendi modo plane diverſi affinxerit aetas antiquior, quo eorum praestantiam ſupra communem humanae et naturae et conditionis modum mirabiliter efferret: estne in ſe vel parumper credibile, recentiori fuiſſe aevo, qui excellentiſſima et gentium ſuperſtitionibus vehementer inimica doctrina imbuti aliquid cum his ipſis convenienter aſſumerent, quo illius doctrinae auctori extraordinariae nativitatis honor tribueretur, immo huic ſingulari figmento mature fidem apud omnes conciliarent? Neve dixeris, locum Jeſaiae VII. 14. ad ejusmodi figmentum anſam fortaſſe dediſſe opportunam. Nam in more quidem aetatis erat ut veterum prophetarum oracula ad certos quosdam eventus accommodarent, qui his praeſignificari viderentur, non vero, quod ſciam, ut ipſos confingerent eventus, quibus quaedam comprobarentur oracula. Ac justa etiam est dubitandi cauſſa, num Judaei, quo tempore Meſſiam ſperarent nasciturum, ex iſto oraculo exſpectaverint, forte ut e virgine naſceretur: certe hujus rei nulla in eorum ſcriptis exſtant indicia perſpicua (1). Ceterum, ut hoc obiter ac breviter animadvertam, memorabilis ille locus Jeſaiae mihi videtur omnino ex prophetae conſilio ad Meſſiae ſpectare natales, nec leve adeo ponderis momentum addere ipſius de nato Meſſia relationis veritati hiſtoricae. Alius enim ejusdem divini vatis locus, qui est Cap. IX. 6., ubi haec nativitas ipſi ob oculos verſabatur, alteri illi ſuo argumento ſimillimus est: quamquam tamen orationis nexum ibi paulo difficiliorem eſſe fateor; ſed haec fortaſſe difficultas in eo est poſita, quod non

(1). Vid. *Schoetgenii Horae Hebr. et Talm.* II. p. 159. et 421. ſqq.

non integrum illum Jeſaiae ſermonem, ſed ejus dumtaxat ſummam ſuperſtitem habeamus.

4. Poſtremo, tametſi minime exiſtimamus, plerarumque fabularum cum aliarum, tum Graecarum praeſertim ac Romanarum originem ex Hebraicis hiſtoriis, tamquam rivulos ex fonte, derivandam eſſe, quam opinionem merito reſpuerit *Bauerus* (1): hoc tamen affirmare non dubitamus, exteros eſſe mythos, quorum origo maxime probabiliter ex ipſis, de quibus Scripta Hebraeorum Sacra referant, rebus hiſtoricis deducatur; ut illi non ex ipſis his ſcriptis petiti ſint, ſed ex traditione longe lateque propagata ac diu conſervata earum rerum, quarum veras relationes hiſtoricas in istis ſcriptis reperiamus.

Nimirum fatetur Bauerus, uti in hujus §. initio notavimus, eſſe traditiones, quae ex Oriente facile in Graeciam pervenerint. Jam vero, ſi ea ſit harum traditionum ratio, ut, quando ad Hebraicas, quibuscum maxima ſit iis ſimilitudo, relationes inſtituta comparatione exigantur, Hebraeï ipſum purum fontem videantur tenuiſſe, ex quo et Graecae illae, et aliae etiam apud alias gentes reperiundae quaſi rivuli fluxerint, temporum, locorum hominumque vitio conſpurcati: manifestum erit profecto, quid de illa ſimilitudine judicandum ſit et quantopere ea tendat in hōnorem Librorum Sacrorum (2). Atque hoc revera non temere a nobis ſtatuitur. Ne enim repetamus, quae ſupra jam §. 5. Obſ. 2. notavimus de perſonis Deum inter et hominem intermediis, quarum fides pasſim in Oriente recepta ex veris de Angelorum apparitione hiſtoriis, ſed per traditionem deformatis primum orta ſit: alia hic eamdem in rem exempla proferamus.

Itaque ut ab hoc incipiamus, quod cum eo ipſo, de quo ſupra in loco memorato disputavimus, proxime conjunctum est, Theophaniarum, quas vocant, et quarum plena est non Graecorum tantum, ſed aliarum etiam gentium mythica antiquitas: harum ergo Theophaniarum nullam originem poni probabilem arbitramur, niſi in factis quibusdam verisſimis ac longe antiquisſimis, ſive in ipſius Dei apparitionibus, quarum non omnes, ſed praecipuae dumtaxat nonnullae memoren-

(1). Nuper in libro Gallico, qui inſcribitur *l'Antiquité dévoilée au moyen de la Geneſe* et Pariſiis editus est Ao. 1807, omnium fabularum originem e libro Geneſeos vidi repetitam. Est utique egregium opuſculum, in S. C. honorem ac dignitatem ſusceptum, nec pauca continet probabiliter disputata: at haud ſcio tamen, an justae argumentationis aequalem ubique laudem omnino mereatur.

(2). Hanc comparationem optimo conſilio inſtituit auctor mythologiae Indicae, ſive *Mythologie des Indous par Mad. de Polier*, T. II. p. 640. usque ad finem: ſed aſſumit, permulta jam ipſi Adamo divinitus patefacta fuiſſe, praeſertim de divina natura ac ſpiritibus ante hominem creatis, quae per traditionem cum mature ad Indos, tum deinceps ad alias gentes manaverint: quod vereor equidem ut univerſe probent prudentiores.

Pars I. Cap. III. §. 7. rentur in pervetuſtis ac brevioribus Geneſeos documentis hiſtoricis, et quarum avita eaque grata traditio variis fabulis occaſionem pepererit facillimam. Et profecto ii ipſi, qui hanc Theophaniarum ſimilitudinem maxime urſerunt, hi igitur exponant probabili quadam ratione, unde tandem vetuſti aevi hominibus oborta ſit cogitatio, Deos immortales mortalibus hujus terrae incolis ſubinde intereſſe voluiſſe. Nam concipimus equidem, et Deorum multitudinem a ſuperſtitioſa pietate variis modis confictam fuiſſe, et, cum hi humanis oculis non conſpicerentur, eorum non tantum imagines quasdam in rebus naturae obviis expreſſas fuiſſe viſas, ſed vero etiam ſimulacra confeciſſe homines, quibus eos oculis ac mentibus ſuis repraeſentarent: verum eamdem priscam pietatem confinxiſſe ipſos Deos, quos ſummo ſtudio ſibi qualicumque tandem modo redderent praeſentiſſimos, aliquando humana ſpecie in terris verſatos fuiſſe, hoc vix ac ne vix quidem concipimus, niſi quid re ipſa accidiſſe ſtatuamus, quod ſingulari figmento facilem originem daret. Certe ex illarum apparitionum divinarum hiſtorica veritate tam facile illud exſtiterit, ut nulla cauſſa magis naturalis ne fingi quidem poſſe videatur (1).

Atque idem affirmare licet de priscae longaevitatis deſcriptione, quam mythici figmenti loco habendam eſſe et ex communi antiquitatis opinione repetendam, inter alios ait *Bauerus* (2). Etenim, niſi revera tempus olim fuerit, quo homines multo diutius viverent, quam vel maxime longaevi hodie vivere ſoleant, eſtne credibile, vel ſomniando umquam illud confinxiſſe homines, quod conſtantiſſimae omnium omnino temporum experientiae plane adverſaretur? — „ Quidni, „ inquies, hoc confinxerint, cum auream etiam aetatem commenti ſint, qualem „ tamen exſtitiſſe, nemo ſanus opinetur?" Novi equidem: at ne ipſum quidem hoc commentum humanae menti obventurum fuiſſe arbitror, niſi id primaevae hominum, de qua convenienter cum ipſa rei natura et ſummi Numinis ſapientia ac bonitate refert hiſtoria Sacra, integritatis et cum ea conjunctae felicitatis traditio primum ac facile peperiſſet. Inſtas tamen, et istam longaevitatem minime in ſe veri ſimilem eſſe dicis, cum haec ſit humani corporis conſtitutio, ut vitam per plurima ſecula productam non ferat. — Audio. At tu, qui illud hodie ita eſſe, ex Anatomicis obſervationibus merito colligas, quo tandem jure affirmes, numquam id aliter fuiſſe, nec primis temporibus, quo plus primitivi vigoris retinuiſſent homines, quoque magis diverſa, praeſertim ante diluvium, eſſet orbis facies, eo diutius vivere potuiſſe? Ego certe, qui hoc non ex hodiernis medi-

co-

(1). Conf. *Toblerus* in opere, cui titulus: *Anmerkungen zur Ehre der Bibel.* II. p. 46.
(2). *Mythol. Hebr.* I. p. 196 ſqq.

corum obſervationibus calculisve aestimandum, ſed hiſtorice dijudicandum esſe nullus dubito, non video quare in illa longaevitate magnopere offendamur, quae ſatis perſpicua habeat hiſtoricae veritatis indicia. Quae enim ea de re apud alias gentes antiquas feruntur, haec cum priscorum hominum vitam multo faciant longiorem, et ad complura annorum millia producant, manifesto ita ſunt exaggerata, ut istas libri Geneſeos relationes jam in ſe reddant veri ſimillimas, ex quarum ipſo argumento per traditionem ea hauſta esſe videantur. Et erat haec longior vita ad rerum humanarum primordia, ad varios hominum, in quodam quaſi infantiae ſtatu verſantium uſus, ad ipſumque adeo conſilium Divinum eximie accommodata. Et paulatim ea ita decrevisſe memoratur, ut Jacobus patriarcha, cum aetatis annum centeſimum ac trigeſimum attigisſet, ſeque haud multo diutius victurum esſe exiſtimaret, hanc ſuam vitam proavorum vita breviorem esſe diceret Geneſ. XLVII. 9; donec Moſis aevo ad eam, quae hodieque obtinet, brevitatis rationem revocaretur, uti probabiliter ex Pſ. XC. 10. colligatur (1). Ceterum de integris annis agi in illius longaevitatis deſcriptione, a multis ita fuit demonſtratum, ut de eo vix amplius dubium esſe queat (2).

Sed nulla in re magis perſpicua est mythorum exterorum derivatio ex puriori fonte, ad quam nobis etiamnum adire liceat, quam in Cosmogoniis. Eam ſupra jam attigimus Cap. I. §. 2. Obſ. 1. Quod ſi autem hic Sanchoniathonis, qui utrum umquam exſtiterit, et auctor fuerit eorum, quae ipſi adſcribuntur, an ſecus, disputatur, at certe duobus ſeculis, et quod excurrit, Moſi posterior fuerit (3): Sanchoniathonis igitur Cosmogoniam, ex vetustisſima illa, quam Moſes aſſumſit, manifesto petitam, aut eam, quae ex Indicis omnium et antiquisſima est, et ſimplicisſima, et Moſaicae ſimillima, et huic tamen ipſi ſublimitate ac majestate multo inferior, aliasve quae praeterea ferantur, ſi hic luſtrare vellemus et ad primum ſuum ac puriſimum fontem exigere, tum nobis multo excurrendum foret longius, quam per propoſiti rationem liceret. Sed eam comparationem ita

(1). Vid. ibi *Muntinghius.*

(2). Vid. *Michaëlis N. Biblioth. Or.* IX. p. 201 ſqq., *Hamelsveld* in *Bibl. def.* IV. p. 158., et *Heringa* ad *Seileri Hermeneut. Bibl.* p. 161 ſqq.: et cum dictis conf. *Heſſius* in *Histor. Isr.* P. I. p. 60 ſq. edit Germ., et *Jahnius*, *Introd. Germ. ad V. T.* II. 1. p. 114. ſq., qui ibid p. 119 et ſq. recte animadvertit, priscis hominibus iisque nec ſtupidis, nec vitae molestia distractis haud adeo difficilem fuisſe annorum computationem ad Solis ac Lunae curſum exactam. De ejusdem longaevitatis traditionibus apud Sinenſes aliasque gentes vicinas vid. *Bayerus* in *muſeo Sinico* II. p. 283 ſq.: in quo univerſo loco alia plura notavit a Sinenſibus eodem ex fonte hauſta.

(3). *Christ. Saxius* Moſis aetatem refert ad annum orbis conditi 2507., Sanchoniathonis vero ad A°. 2729. vid. ejus *Onomast. literar.* T. I. p. 4 et 7.

Pars I. Cap. III. §. 7.

ita jam inſtituerunt alii, ut nos quidem hoc labore nunc facile ſuperſedeamus (1). Quo magis autem ad variarum Cosmogoniarum ſimilitudinem, quam et inter ſe ſingulae et cum Moſaica omnes habent, attendimus, eo nobis apparuit clarius hujus, ex qua manaverint, praestantia plane ſingularis et vere divina. Ac valde adeo aſſentimur *Henslero*, Germaniae philologo minime illiberali (2), qui ineptas eſſe aliarum ac ſapientiſſimarum etiam gentium antiquarum Cosmogonias pronuntiavit, ac nullam reperiri, quae ad Moſaicae illius praestantiam quodammodo accedat: immo ingenue declaravit, non eſſe quod quemquam pudeat veterem fidem profiteri, eamque Cosmogoniam repetere ab inſtitutione divina; quam ipſam fidem et nos quoque haud ſine gravi ratione profiteri, ſupra ſignificavimus Cap. 2. §. 2. Obſ. 1.

Verum ſunt alia plura, quorum notitia per traditionem ad alias gentes devenerit de rebus, de quibus refertur in parte Geneſeos antiquiſſima. Haec memoravit *Howardus* (3), oſtenditque peculiariter, tam generales eſſe ac per totum orbem diſperſas traditiones de magno quodam aquarum diluvio, ac Moſaicae de eodem relationi tam ſimiles, ut dubitare non deceat, quin illae ex hac, ut ex communi origine, repetendae ſint: quod cum ab eo evidentiſſime demonſtratum ſit, et ab aliis pluribus jamdudum animadverſum, non opus est utique, ut in magna rerum, quae pertractandae ſuperſunt, copia enucleate exponamus (4). Hoc unum tamen non poſſumus quin breviter annotemus, in illa relatione Moſaica, etſi per ipſam rei naturam non penitus explicanda, ineſſe omnia verae ejusque ſimplicisſime narratae hiſtoriae indicia, ita quidem ut et tempus, quo duraverit diluvium, accurate deſignetur, et cauſſae naturales, quae illud mox ſen-

(1). Quam honorifica in Cosmogoniam Moſaicam ſit ea comparatio, vel ex *Baueri Mythol. Hebr.* I. p. 67 ſqq. liqueat. Conf. porro *Hiſt. Univerſ. a Westerbanio* edita T. I. initio, *Heſſii Hiſt. Isr.* I. p. 70 ſqq., Abbas *Jeruſal. Comment.* IV. *ſuper Relig.* Sect. 3. ſub finem, *Herderus* in opere quod inſcripſit *Alteste Urkunden des Mensch. geſchl.* P. II. et III., *Muntingh.* in *Bibl. cult. hum. hiſt.* III. p. 209. et ibi not. coll. IV. 159, et not., et, ne alios commemorem, *Howardus* in opere praestantiſſimo ſupra jam laudato, quod partim Germanico ſermone prodiit hoc titulo: *Geſchichte der Erde und des menſchengeslechtes nach der Bibel*, p. 55. De *Sanchoniathone* ejusque Cosmogonia dignus est qui legatur *Michaëlis* in particula *Introd. ad V. T.* p. 205 ſqq. edit. German, de vetuſtiſſima autem Indica codex legum Indicarum, ſive *Hindu Geſetzbuch von W. Jonas*, initio, praeſertim p. 2. et ibi not.

(2). In libro, cui titulus: *Bemerkungen uber ſtellen in die Pſalmen und der Geneſis*, p. 200. Singularem Cosmogoniae Moſaicae praestantiam agnovit etiam *Wagnerus*, *Mythol.* p. 319–321.

(3). In libro laud. p. 55 ſqq.

(4). Conferri hic poſſunt *Hist. Univerſ.* modo laud. p. 270 ſqq., *Heſſ.* l. l. p. 118 ſqq., Abbas *Jeruſal. Comment.* III. Sect. 1. initio, *Tobler*, in opere ſupra laudato, P. II. p. 6 ſqq. et van *Beeck Calkoen* in diſſert. mox laudanda, p. 69 ſq. in nota.

ſenſim adducerent, ac postea ſenſim denuo pellerent, tam perſpicue exhibeantur, quam ferret remoti istius aevi ratio. Profecto, quamvis difficultatis habeat ea relatio et multas, et graves, est nihilominus ita comparata, ut non ſero demum eam ex incerta et confuſa traditione aeque haustam esſe variisque figmentis deformatam, ac traditiones quae cum hac comparentur, ſed ab homine, qui praeſens ipſis rebus interfuerit, omniaque attentis obſervaverit oculis, relatam fuisſe, atque adeo istarum traditionum unicum nobis aperire eumque limpidisſimum fontem, mihi certe perſuaſisſimum ſit.

Idem denique dictum esto de ſimilitudine quae est inter exteros mythos nonnullos et inter Moſaicam de primitivo hominum ſtatu ac malorum origine relationem. Et Pandorae quidem fabulam non esſe ejusmodi, ut cum ea comparabilis ſit, ſupra Obſ. 2. ſignificavimus. Sed *Bauerus* (1). alios etiam comparat duo mythos in eo ipſo ſimiles, quod homines inducunt, qui gustatis cibis quibusdam et corporis et animi amiſerint robur praestantiamque, quibus gaviſi esſent, verum in hoc multum diverſos, quod commenta adjuncta habent ineptisſima, veluti quod in utroque mytho dicatur, nullis cibis terrestribus antea iis opus fuisſe, quibus vitam ſustentarent, in priore autem Tataris Calmuchis adſcripto, homines perhibeantur ad annos usque 80000 olim ſuam vitam produxisſe, atque alarum ſuarum ope ſe ad coelos usque efferre potuisſe, et in altero, quem Perſae habuerint, homines narrentur a malo ſpiritu excitati primum inter venandum cibo vesci coepisſe, ejusque noxiam vim paſſi fuisſe, ſed per fructuum quorumdam, ab eodem malo ſpiritu iis oblatorum, uſum omnibus ſuis commodis privati: quarum igitur fabularum ecquis mecum non primum fontem agnoscat in ſimplicisſima relatione Moſaica? Atque hanc ipſam aliis etiam traditionibus, per Orientem disperſis, originem dediſse, quarum quaſi genuinum exemplar ſit, ita demonſtratum fuit in disputatione adverſus *Dupuiſium* et *Volnejum* inſtituta, quae Vobis, Viri prudentisſimi, judicibus praemium reportavit (2), ut actum agere nobis videremur, ſi de eo, aeque ac ſi necdum confectum esſet, coram vobis disputaremus. — Quapropter priori hujus disputationis parti jam finem imponimus. Et vero haec nos duitius detinuit, quam ipſi quidem exſpectaveramus. At generale tamen illud ac primarium eorum, qui mythologicae Sacrarum Literarum interpretationi patrocinantur, argumentum ab omni parte perpendendum arbitrabamur, quo pateret, id minime eo valere, ut illam adhibere oporteat: quin

(1). *Hebr. Mythol.* I. p. 98 ſqq.

(2). Ejus auctor, uti neminem latet, est *van Beek Calkoen*, estque ea in P. XIX. Disputationum Theologicarum Societatis Teylerianae.

Pars I. Cap. III. §. 7. quin etiam nisi nosmet ipsi cohibuissemus, multo longius in hac contemplatione versati essemus.

Accedimus igitur sine ulteriori mora ad alteram nostrae disputationis partem; in qua lustrare cupimus alia interpretum mythologicorum argumenta, priori illi subsidiorum aut praesidiorum instar subjuncta: quae utrum infirma etiam esse et Sacrorum Librorum dignitati atque auctoritati adversa, sic ostenderimus, ut eorumdem Librorum honorem satis vindicasse videamur, Vos judicetis, Viri spectatissimi! nos certe hoc omnibus viribus secutos fuisse, ipsi facile animadvertetis.

DISPUTATIONIS
DE MYTHICA CODICIS SACRI INTERPRETATIONE
PARS ALTERA.

De ſubſidiariis argumentis pro mythica Sacri Codicis interpretatione afferri ſolitis.

CAPUT PRIMUM.

De mythicae Librorum Sacrorum interpretationis praeſidio, quod quaeritur in horum relationibus hiſtoricis, diu demum post eventum perſcriptis.

Cum primum interpretatio mythica in Sacrum Codicem introduceretur, ac mythi adeo in antiquiſimis fere Geneſeos documentis ſive fragmentis ſolis quaererentur, primariae illi, quam jam disceptavimus, argumentationi hoc quasi fundamentum ſubjiciebatur, relationes, in illis Geneſeos partibus comprehenſas, diu ore prius traditas fuiſſe, quam literis conſignarentur: ex quo maxime factum eſſet, ut ejusmodi augmenta et mira ornamenta acciperent, quae eam ipſis formam dederint mythorum, quam prae ſe ferant. Deinde vero, cum propter ſimilem et aequabilem narrandi modum, qui paſſim in Scriptis Sacris obtineat, mythi quoque paſſim non in Veteris ſolummodo, ſed in Novi etiam Testamenti partibus historicis et quaeri et reperiri coepti eſſent, hinc, quo facilius haec ratio commendaretur aliisque probaretur, conſentaneum erat profecto, ut quaecumque historica eſſent in cujuscumque aetatis Libris Sacris ac mythi ſpeciem gerere cenſerentur, horum ſin minus omnia, at, certe longe pleraque aetate demum ipſis rebus recentiori existimarentur conscripta fuiſſe. Quocirca neceſſe ducimus, ut, quam parum roboris huic mythicae interpretationis ſubſidio inſit, disquiramus, quantum per angustos, quibus circumscribimur, fines fieri poſſit. Pars altera.

Post-

§. 1.

Pars II. Cap. I. §. 1.

Postquam nata erat interpretatio mythica Librorum Sacrorum et magna brevi tempore incrementa ceperat, fuerunt in Germania qui omni opera in eo elaborarent, ut Pentateuchum Mosi abjudicarent ac recentiori aetati adscriberent. Nota sunt in nostris quoque regionibus nomina *Vateri* et *Wettii*, quorum ille in commentatione suo in Pentateuchum commentario subjecta (1), hic in critico de fide, qua digni sint Chronicorum libri, tentamine, quo ratio habetur historiae Pentateuchi ac legislationis Mosaicae (2): uterque igitur magno studio omnia conquisiverunt, quibus non novam utique quorumdam de recentiore compositi Pentateuchi aetate opinionem ulterius exornarent et corroborarent. Huic autem quasi jacto fundamento Wettius, superstruxit singularem suam de epica Pentateuchi conformatione sententiam, de qua exposuimus in Prolegom. Cap. 2. §. 4. Obs. 2. — Peculiariter autem *Hartmannus* in priore parte operis ad marginem indicati (3) contendit, nec tabulam Geographicam Genes. X., nec mythum, qui eam proxime subsequatur XI. 1-9., nec partes Geneseos, quae eam praecedant, Mosem habere auctorem, sed ommia haec non nisi Babylonici exilii foetus esse, ut illa gentium tabella sit delineatio quaedam conspectusve aliquis gentium ac regionum ingentis imperii Chaldaici, diluvii autem Noachici Deucalioneo simillimi relatio petita sit e sacris commentariis, quos aedes Babylonica, in Beli honorem condita, asservaret: ex quo fonte etiam hausstae sint relationes, quae Cap. IV. et V. reperiantur, sed creati orbis descriptionem ex Aegyptiaco fonte haustam esse opinatur, qui Hebraeis non pateret nisi in regni Nebucadnezaris initio, Cap. denique II. ac III. omnium clarissime prodere aetatem seriorem, cum eorum fons suppetat in longe lateque dispersa Zoroastris religione ac doctrina philosophica.

Quod ad reliquos V. T. libros, attinet, qui historiam contineant Babylonicae captivitati anteriorem, hi cum aeque ac libri, qui Mosis praeferunt nomen, ex traditionibus solis exstitisse sumantur, serius demum in historiae formam redactis, hinc *Bauerus* (4) omnes omnino historiae Israëliticae partes inde ab Abra-

(1). *J. S. Vater's Commentar uber den Pentateuch*, Halle 1802-1805. III voll.

(2). *W. M. L. de Wette's Kritischer Versuch uber die Glaubwurdigkeit der Bucher der Chronic, mit hinsicht auf die Geschichte der Mosaischen Buchér und Gesetzgebung:* etiam cum hoc titulo, *Beiträge zur einer Einleitung in das Alte Test. Halle* 1806.

(3). *A. Th. Hartmann's Aufklärungen über Asien fur Bibelforscher* &c. II. voll. *Oldenburg* 1806, 1807.

(4). *Handbuch der Geschichte der Hebr. Nation von ihrer Entstehung bis zur Zerstörung ihres Staats* II. voll. *Nurnberg und Altdorf*, 1804, 1805.

Abrahamo usque ad Mosem mythis involutas esse asserit, ac Mosis adeo historiam mythis esse plenissimam, hujus miracula Aegyptiaca partim occultas artes fuisse a sacerdotibus Aegyptiorum acceptas, partim vero naturales calamitates divinarum instar paenarum propositas, ac singulas ejusdem historiae partes per traditionem mirum in modum auctas esse et exornatas: reliquas autem partes historiae Israëliticae non dissimili modo comparatas esse: ut adeo, quidquid peculiaris interventus divini aut miraculi specie in illis conspiciatur, hoc omne a mythico isto ornatu liberandum et magis naturali, ut ita dicam, facie exhibendum sit. Verum ne hoc quidem satis esse videbatur hujus operis censori cuidam (1), quippe qui arbitraretur, nimiam a Bauero auctoritatem adscriptam esse historicis Hebraeorum, quorum relationes plerumque aliquot seculorum intervallo ab ipsis rebus relatis distiterint. Pars II. Cap. I. §. 1, 2.

Praeterea, cum Danielis liber, ad exilium Babylonicum spectans, mythis scatere censeatur, hinc novus nuper exstitit ejus interpres (2), qui eum aetati longe recentiori, quam qua Daniel vixit, ac diversis auctoribus adjudicaret, qui partim varias vulgi, quibus ipsae res deformatae essent, traditiones collegerint perscripserintque, partim praeterita eventa vaticiorum forma et habitu proposuerint.

Denique perquam facile videbatur ipsam historiam Euangelicam mythice interpretari, si sumeretur trium priorum Euangelistarum libros ex primario quodam Euangelio Hebraico haustos esse, et miris postea auctos additamentis. Cujus opinionis praecipuum auctorem fuisse ac fuisorem *Eichornium* (3), notum est. Quid? quod ne ipsius quidem Joannis Euangelium a recentiorum audacia penitus immune fuit, et viro cuidam Christiano, qui sub primi seculi finem aut secundi initium vixerit, attributum: immo et hoc Euangelium et reliqua, et ipsa etiam, quae vocantur, Apostolorum acta, ab incertis quibusdam istius aevi auctoribus Christianis profecta, ac partim ex relationibus conscriptis, partim ex traditionibus consarcinata esse omnia, opinabatur quondam *Eckermannus* (4).

§. 2.

Longum omnino foret accuratius perpendere quaecumque ad fidem S. C. historicam infringendam vehementer ac labefactandam nostro aevo ideo prolata fuerunt, ut mythica ejus commendaretur interpretatio (5). Verum neque illud uti-

(1). In *Gableri ephemerid. Theol.* T. II. P. 2. p. 327 sqq.
(2. *L. Bertholdt*, *Erlang.* 1806, 1808. II. voll.
(3). Vid ejus *Biblioth. universal. literat. Bibl.* T. V. Fascic. 5 et 6 et *Introd. ad N. T.* P. I. praesertim §. 84.
(4). *Theol. Beytragen* P. V. Fascic. 2. p. 147 sqq.
(5). De V. T. conferatur hic in primis *Meyerus*, *Hermen.* V. T. P. II. §. 160 et 216.

Pars II. Cap. I. §. 2.

ntique necesse videtur. Nam ea profecto non ab omni parte nova sunt, sed magnam partem jampridem non proposita modo, verum etiam diligenter perpensa et eximie refutata ab iis, qui Librorum Sacrorum vindicias susceperunt: ac sunt omnino ejusmodi, ut facile appareat, proferri ea hoc consilio, ut quidquid vere divini insit in C. S., id omne inde expellatur. Sed de hoc consilio alias. Jam de re ipsa videamus.

Nil profecto est facilius, quam ut de libris S. C., praesertim antiquioribus, de quorum compositorum historia, tempore et occasione nobis alinnde non suppetant testimonia, variae excogitentur opiniones, quae acutum, felix et in conjectando ac nova, aut certe novitatis speciem habentia fingendo audax ingenium prodant: ac nulli sunt in universa antiquitate literaria libri, in quibus qui phantasiae luxurianti frena laxare velit liberius, majorem reperiat hujus libidinis opportunitatem. Quod cum ita sit, fieri utique nequit, ut istis conjecturarum fictionumque commentis tam certa opponantur rerum momenta, quae quos talia delectent, hos cogant assumtas lubenter suavique cura nutritas opiniones ex animo expellere. At sunt tamen hic momenta tam gravia, ut ingenuis veritatis ac Librorum Sacrorum amicis plane satisfacere possint debeantque.

Enimvero, si universa historia in S. C. relata maximam partem e solis conflata sit vulgi traditionibus longo demum post eventum tempore perscriptis, et quibus historia ita sit deformata, ut haec vel difficulter, vel nullo pacto inde eruatur, et ad liquidum perducatur: unde, quaeso, est, quod religionis ac divini regiminis habita ratione admirabilis quaedam in ea rerum nexus appareat, per plurimorum seculorum cursum variasque gentis Hebraeae vicissitudines continuus, isque minime quaesitus, aut ab interpretibus illatus, sed naturalis, sed perspicuus, sed semet ipse attento cuique contemplatori persuadens, immo vero propemodum obtrudens; ita quidem ut propter magnam affinitatem, quae Mosis inter et Christi, historiam est quantumvis longo temporum intervallo disjunctam, utraque, uti in Prolegom. Cap. 2. §. 4. Obs. 3. vidimus, in Epos mythicum sibi mutuo respondens commutaretur? Unde porro est, quod inter nonnullas veterum librorum partes historicas et inter carmina nonnulla, quae insunt in libro Psalmorum, tantus sit argumenti consensus, ut haec illis, et vicissim illae his lucem afferant haud exiguam, et quasi commentarii cujusdam vicem praestent. (1) Unde est, quod

(2). Ita, ne Psalmos Davidicos cum historia ab omni parte convenientes memorem, Ps. XC. qui Mosis et nomen et ingenium et animi indolem praefert, cum afflictissima Israëlitarum, dum in desertis Arabiae erant, conditione ejusque caussis ita congruit, ut, cum inde multum illustretur, tum vero ipsorum eventuum relationi haud leve addat veritatis ac fidei momentum.

quod actuum Apostolicorum liber cum Euangeliis, et cum utrisque Epistolae Apostolicae amicisſime conſpirent? Unde est, quod tantus in Librorum Sacrorum auctoribus animadvertatur, tamque ab omni fuco alienus veritatis amor, ut quae hos inter et alios quoscumque probatisſimae fidei ſcriptores antiquos ingenue inſtituatur comparatio, in eorumdem omnino tendat honorem ac decus? Unde est, quod in univerſa S. C. hiſtoria hominum characteres infinitum in modum diverſi ſic ad vivum delineëntur, ut nulli ſint ex vetustate libri ad hominis indolem cognoscendam aeque fructuoſi? Unde est, quod non modo in ſingulis ſcriptis hiſtoricis omnia cum temporum, morum, regionumque ratione plane conveniant, ſed vero etiam in nullis aliis, immo ne in cunctis quidem omnium gentium libris, tot ſuppetant ſubſidia, e quibus et variarum gentium origines antiquisſimae cognoscantur et aequabilis quaedam informetur hiſtoria culturae humanae? Denique, ſi longe maxima pars veteris hiſtoriae Hebraicae ex popularibus traditionibus nulla aut perexigua fide dignis conſarcinata ſit, unde tandem est, quod Hebraeorum vulgus ea tradere amaverit, quae ſibi nequaquam honorifica eſſent eaque ab univerſa gente pro veris hiſtoriis recepta ſint in ſempiternum ſuum opprobrium? Si autem quidquid miraculi ſpeciem habet in recentiori hiſtoria Euangelica, hujus non niſi ſpeciem habeat inanem, quam ei ex magna parte affinxerit traditio, unde vero est, quod illud univerſe non ab exteris modo, ſive ethnicis, qui vocantur, ſcriptoribus, quibus nova religio vehementer displiceret, agnitum ſit, ſed ab ipſis etiam Judaeis, nascentis hujus religionis et testibus praeſentisſimis et hostibus infenſisſimis? (1). — Verbo: quantumvis multis in partibus valde ſingularis ſit hiſtoria Biblica, et a conſueto rerum ordine recedat, generatim tamen ita comparata est, ut, ſi incertarum traditionum mythicarum tenebris fere tota involuta eſſe cenſeatur, e quibus ipſa vera, quae acciderint, facta vix ac ne vix quidem in lucem proferantur, ea prodigii quaſi cujusdam inſtar ſit omnium maxime ſingularis, immo incredibilis ac multo majoris intellectuque difficilioris, quam maxima etiam prodigia, quae in ea memorentur. — Ceterum non diffitemur, e ſcriptis praeſertim vetuſtioribus proferri, quae recentiorem arguant aetatem. Verum haec partim ſumuntur tantummodo neque ullam habent vim, partim ſunt quaedam nomina propria deinceps ad majorem perſpicuitatem vel addita, vel in veterum locum ſubſtituta, partim, veluti in Deuteronomii libro, ſunt obſervationes Geographicae et Hiſtoricae, ſive a Moſe, ſeu ab alio ſcriptore adjectae ac postea textui inſertae, quae orationis ordinem turbant ma-

(1). Vid. *Leſ*, *uber die Religion* P. II. Sect. 3. §. 23. coll. *Einſenmeng. entd. Juthenth.* T. I. p. 148-188.

manifesto, partim, uti in ejusdem libri calce, supplementa sunt, ab ipso libro facile distinguenda (1). Quorum adeo longe pleraque ipsam librorum et antiquitatem et veritatem historicam magis corroborant quam infirmant.

[Pars II. C. I. §. 2, 3.

§. 3.

Sed, ut ab his generalioribus, summatim dumtaxat propositis, ad nonnulla magis specialia progrediamur, initium facimus a *Pentateucho* Mosaico universe spectato. Hujus conformatio Mosem omnino prae se fert et clamitat auctorem. 1. Deuteronomii nimirum liber tam plane Mosaicus est, ut, si hunc solo veritatis amore ducti legerimus, vix dubitare queamus, quin vir qualis esset Moses, ita locutus sit, uti loquens inducitur. Nihil in sermonibus hoc libro comprehensis inest a Mosis ingenio alienum: imno vero omnia ad peculiarem ejus indolem et ad munus, quod gesit, ita sunt composita, ut si quis recentioris aetatis vir eos Mosi subjecisset loquenti, hic, etsi nulla arte modoque simplicissimo usus, eum tamen quasi ad vivum repraesentasset, ejusque personam perquam feliciter induisset. Jam vero illud ipsum, quod in Exodi, Levitici, ac Numerorum libris refertur, in his Deuteronomii sermonibus, qui Mosem spirant auctorem, ut verum, certum, notumque ponitur. Quatuor autem hi libri tam naturali quodam connubio cum primo copulati sunt, ut hujus argumentum ac veritatem historicam quam maxime confirment. — Deinde rerum in libro secundo, tertio et quarto relatarum ordo ac selectus tales sunt, quales a Mose, tantae antiquitatis scriptore et cum recentiorum temporum et cultiorum gentium historicis minime comparando exspectentur. Ita E. C. leges non alio referentur ordine, quam quo latae sint, eaque simul identidem inseruntur, quae harum occasione vel dicta sint, vel acciderint. Ea vero dumtaxat memorantur, quae Mosi, Israëlitarum duci ac legislatori, maxime memorabilia videri deberent; de ceteris altum est silentium: atque is generatim est narrandi modus, qui hominem prodit rerum, quae narrantur, testem oculatum, eumque, qui cum non nisi praecipua, quae accidissent, literis consignaret, haec eo ipso, quo conscripsisset, ordine popularibus traderet. Quod si ergo hi libri longe recentiore demum aetate conficti fuissent, quo umquam pacto ipsa haec antiqua, valde simplex, minime concinna, nativa ac vere genuina scriptorum Mosaicorum facies iis imponi potuisset? Denique in locis V. T. quam plurimis horum librorum, ut Mosaicorum tam diserta injici-

(1). Vid *Deuteron.* XXXIII. 1. et XXXIV. 10-12., ubi scriptor se perspicue virum prodit a Mose diversum.

citur mentio, ut, nisi argutari velimus, fatendum nobis sit, jam Mosis eos aetate exstitisse. Nam, praeterquam quod in ipso Pentateucho saepe memoratur Liber, vel Liber legis, in quo Moses et leges, et res maxime memorabiles visas perscripserit, Exod. XVII. 14. XXIV. 4, 7. XXXIV. 27. Numer. XXXIII. 1, 2. Deuteron. XXVIII. 58, 61. XXIX. 19, 20, 27. XXXI. 22, 24, et quem Sacerdotibus ac Levitis tradiderit in sanctissimo Aedis Sacrae loco asservandum ac septimo quoque anno praelegendum in solenni populi conventu Deuter. XVII. 18. XXXI. 9-13, 24-26.: frequentissima in aliis deinceps libris Hebraeorum historicis mentio fit Legis, Legis Jehovae, Legis Mosaicae, Libri legis; veluti jam in libro Josuae I. 7, 8. VIII. 32, 34. XXXIII. 3-16.: quibus denominationibus ut ipsos commentarios, quos Moses confecerit et nos hodieque habeamus superstites, significatos fuisse existimemus, omnino consentaneum est. Itaque in tam remotae antiquitatis libris plura et evidentiora αὐθεντίας indicia postulare vix deceat: quae autem insunt, haec variis luxuriantis ingenii conjecturis ac suspicionibus infirmare aut tollere conari, est revera iniquissimum. Sed nos hujus rei non nisi praecipuas quasdam partes leviter attigimus. Alii eam data opera tractarunt, qui tam gravia ad eam contulerunt momenta, ut horum vim non debilitaverit fregeritve Vateri ac Wettii temeritas (1).

2. Etsi non fert institutum, ut in Mose Pentateuchi scriptore a recentiorum protervia tuendo ac vindicando longius excurramus, juvat tamen propter singularem rei dignitatem duo eaque praecipua rationum, quibus opposita sententia commendetur, momenta ponderare, ut appareat, quam levia ea sint. Petuntur cum ab artis scribendi usu, antiquissima Mosis aetate non ita comparato ut ad majora volumina literis consignanda valeret, tum vero etiam a sermonis Hebraici aequabiltate, per omnes V. T. libros conspicua, et in se veri minime simili, nisi libri Mosaici recentiore demum aetate conscripti fuisse censeantur.

Et illud quidem, in quo exsequendo valde operosus est *Vaterus* (2), nobis brevi expedire licebit. Nam, cum in Pentateucho, uti superiore observatione vidimus, non semel neque obscure, sed saepe et perspicue memoretur rerum perscriptio ut et dudum notissima, et satis usitata, et in se nequaquam difficilis, haud scio equidem an eam in dubium adducere deceat. Neque ex eo, quod non-

(1). Vid in primis Abbas *Jerusalem* in epistolis German. *de Mosis scriptis ac philosophia*, *Eichhorn Introd. ad V. T.* T. II. p. vers. Belg. 231-277., *Jahn* in ejusdem argumenti opere German. T. II. p. 1. § 3-14. et in *Compend. Lat.* p. 204-225., denique *Michaëlis Introd. ad V. T.* p. 150-208. edit German.

(2). *Commentar. in Pentateuch.* III. p. 522-542.

Pars II. Cap. I. §. 3.

nonnulla ſubinde dicuntur lapidibus inſcripta fuisſe, ſequitur necdum aliam fuisſe materiem, cui quid inſcriberetur. Immo vero *lapides* et *libri*, quibus utrisque priſca ea aetas hanc in rem uteretur, manifesto a ſe invicem diſtinguuntur. Vid Exod. XXIV. 7. coll. XII. Deuteron. XXVII. 2-8. coll. XXXI. 24-26. Conf. etiam Joſ. XXIV. 26. Et *liber bellorum Jehovae* allegatur Numer. XXI. 14. Et memoratur Deuter. XXIV. 1. *libellus repudii* a marito ſcribendus et repudiatae uxori tradendus. Et *libelli* denique vel *ſchedae*, cui a ſacerdote dirae inſcribendae esſent et aqua delendae, mentio fit Numer. V. 23. Erant igitur hi libri ac libelli a lapidibus, ſive publicis monumentis, nonnulla inſcripta, vel inſculpta gerentibus, materia ſua diverſi: quae qualis fuerit non ſignificatur, ſed eam fuisſe ejusmodi, ut atramenti ope id quod necesſe esſet inſcriberetur, ex postremo, quem attulimus, loco probabile fit. Quid? quod veri in ſe ſimillimum est, aliis rebus, quibus inſcriberent, prius uſos fuisſe homines, quam de literis lapidi ad aeternam rei alicujus memoriam inſculpendis cogitarent. Quocirca plane conſentaneum est quod *Plinius* (1). dicit „ palmarum foliis primum ſcriptitatum esſe, deinde quarumdam arborum libris, postea publica monumenta plumbeis voluminibus." Atque arborum cortices apud nonnullas, etiam maxime incultas, Americanarum gentium tribus ad hunc uſum adhibitos esſe, ut quaedam rudius in iis pingerent, refert *Robertſonus* (2). Sed Moſi alia ſuppetebat materia, cui commode ſuos commentarios, etiamſi ampliores fuisſent, inſcriberet. Ejus nimirum aevo jam in generali uſu erat linum Aegyptiacum, ab ipſo hinc in cultu ſacro adhibitum. Mature autem illud ab iis, qui quid ſcriberent, pro idonea ad inſcribendum materia uſurpatum fuisſe, liquet ex linteis cadaverum Aegyptiacorum involucris perantiquis quaedam inſcripta gerentibus. Verum papyri uſus eam in rem Moſis aetate videtur multo fuisſe posterior (3). Ceterum, quod apud alias antiquitatis gentes, ac praeſertim cultisſimam gentem Graecorum, ſcripturae uſus recentior habetur, hoc ad nostrum quidem inſtitutum perinde est, cum ejus pervetustam originem in Oriente quaerendam esſe, notisſimum ſit (4).

De

(1). *Hiſt. Nat.* XIII. 11.

(2). *Hiſtor. Amer.* IV. p. 39.

(3). Conf. *Jahnii Archaeol. Bibl.* I. 1. p. 422 ſq. et *Eichhornii Introd. ad V. T.* P. I. p. 105. ſq.

(4). Apud Hebraeos vero Judicum aetate ſcribendi ars tam parum a vulgari peritia remota erat, ut juvenis aliquis ex parvo quodam oppido trans Jordanem ſito eam calleret, Jud. VIII. 14. Quid? quod jam anteriore Joſuae aetate facile reperiebantur, qui univerſae regionis attentis oculis lustrandae deſcriptionem aliquam, addita, uti videtur, qualicumque tandem tabula Geographica, conficerent, et ad ipſum Joſuam adferrent. Joſ. XVIII. 4-9.

De altero, quod sumitur ad labefactandam librorum Mosaicorum antiquitatem, paulo plura dicemus. Scilicet, quo majori cum probabilitatis specie libri Mosaici ad recentiorem referrentur aetatem, argumentatio desumta fuit ab exiguis mutationibus, quas lingua Hebraica inde a Mosis aevo ad captivitatem usque Babylonicam subierit secundum receptam opinionem: quapropter convenientius sit ut non ante Davidis aetatem, qua demum ad notabilem aliquam culturae perfectionem pervenerit sermo Hebraicus, hi, qui Mosi adscribuntur, libri exstitisse, et partim ex traditionibus, partim fortasse etiam ex nonnullis vetustioris ac rudioris sermonis scriptis, in recentiorem adeo sermonem convertendis, partim denique ex posterioris aevi constitutionibus aliisve supplementis conflati esse censeantur. Hoc igitur proposito comparatio instituitur linguae Hebraicae cum Latina et Germanica, quae utraque cum haud ita magno temporis spatio vehementer mutata sit, statui nequeat, illam inde a Mose usque ad captivitatem Babylonicam, ac per mille adeo circiter annos ex maxime recepto calculo computatos perparum mutatam fuisse (1).

Verum enimvero, ne dicam, temere ac praeter ullam omnino probabilitatem sumi, Davidis demum aevo coli perfectius coeptam fuisse linguam Hebraicam; ne in medium proferam Jobi librum, qui ex peritissimorum etiam arbitrorum judicio aetatis vetustissimae ipsique Mosi anterioris haud obscura gerit indicia; ne porro animadvertam, Graecam linguam per longissimum temporis spatium inde ab Homeri aevo usque ad aliquot post C. N. secula haud ita magnas mutationes subiisse, sive ad seculum usque quartum aut quintum: nam inde a sexto demum seculo per exterarum gentium irruptiones vehementius depravari coepta est, atque ad seculum usque decimum quintum, sive captam à Turcis Constantinopolin aliquid de prima sua praestantia retinuit (2); — ne de Sinica lingua loquar, per immensum seculorum intervallum eadem fere hodieque quae fuerit ab ultima inde hominum memoria (3): hoc unum monuisse satis erit atque dilucide demonstrasse, quam parum deceat istiusmodi comparationem antiquissimae atque Ori-

(1). Ita *Vaterus* loco allegato p. 668. sqq., quocum conf. *Meyerus*, *Hermen. V. T.* I. p. 126, 127. et vid quae habentur in *Henkii thesauro sive magazin fur Religionsphilosophie* &c. P. II. Fasc. 3. 471 sqq.

(2). Vid. *Simonis introd. in Ling Gr.* p. 28. et *Harlesii introd. in histor. L. Gr.* p. 464 sq.

(3). Vid. *Wahlii hist. OO. ling. et literat.* Germanice conscripta, p. 48. Characteres quidem, quibus Sinenses in scribendo utuntur, subinde aliquantum mutati fuere, et cum tempore perfectiores redditi atque ampliores, sed eamdem tamen indolem retinuerunt perpetuo. Vid. minor *de Guignes* in itinere, sive *voyage à Pekin* T. II. p. 378 sqq. et liber e Sinico in Gallicum sermonem conversus, *Eloge de la ville de Moukden*, p. 127 sqq. et proleg. p. 7.

Pars II. Cap. I. §. 3.

Orientalis Linguae Hebraeorum cum recentioribus linguis Europaeis et instituere et urgere. Hoc nimirum saepissime animadversum est et satis superque demonstratum, proprium esse linguarum Orientalium, ut, nisi externae adveniant mutationum causae, perparum dumtaxat cum tempore immutentur: et, uti Orientalium, ac praesertim Arabum Scenitarum, mores hodieque plane sunt iidem, qui jam erant Patriarcharum Hebraeorum Arabibus haud uno modo simillimorum, aetate (1). ita etiam nihil constantius, nihil minus mutationi obnoxium, nihil sui magis simile est, perpetuo, quam ipsa interior ratio sermonis semel apud Orientales recepti, cujus per complurium seculorum cursum tenacissimi sint (2). De Arabica quidem, Hebraicae illae cognata dialecto, quae sola etiamnum vivit vigetque in Oriente, asseruit *Niebuhrius* (3), recentiorem ita differre a veteri, qua V. C. conscriptus fuit Coranus, uti Italica hodierna differt ab antiqua Latina. Sed fefellisse eum videtur pronuntiationis diversitas. Certe *Fourmontius* monuit (4), ipsum Corani studium ad linguae conservationem non modo efficacissimum esse, sed Cahirae etiam sermonem vulgarem perparum a Corani sermone differre: atque hujus sermonis aequabilitatem et constantiam in universum alii ex vero observarunt peritiores (5).

Praeter hanc autem caussam, Hebraeis cum ceteris Orientis gentibus communem, erant et aliae magis peculiares, eaeque cum ex illa conditione repetendae, qua ab omnibus gentibus quasi secluси vivebant, tum vero etiam ex usu librorum Mosaicorum, qui insequentium aetatum scriptoribus perenne quasi dictionis exemplum suppeditarent, et omnes, qui hos vel legerent ipsi, vel ab aliis lectos audirent, ad eumdem loquendi scribendique modum retinendum magnopere adjuvarent. Ante Mosis vero aetatem qui in Aegypto degebant Israëlitae, seorsim vivebant plerique, nihilque erat, quod acceptum a Patriarchis sermonem vehementer mutaret. Inde autem ab rerum humanarum primordiis ad illud usque tempus

(1). Haec similitudo tanta est, ut ex ea Galli, qui expeditionem in Aegyptum suscepisſent, historiam V. T. optime illustrari agnoverint. Vid. *Mémoires sur l'Egypte, publiées pendant les campagnes du général Bonaparte*, T. I. p. 104.

(2). Vid. *Schult. Orationes* T. I. et II. ejus *Originum* subjectae, coll. *Mich. Introd.* ad V. T. § 32 p. ed. Germ. 166-171.

(3). *Descript. Arab.* p. 80. vers Belg.

(4). *Description Géographique du Caïre* &c. p. 52., 53.

(5). Veluti *Wahlius* l. l. p. 424. et in elementis L. Ar., sive Arab. *Elementarbuch* p. 25-29., *Jahnius* in praef. ad Gramm. Arab. Germanice conscriptam p. 10-22. et *Herbainus* in rudimentis ling. Arab. hodiernae, sive *Principes de l'Arabe moderne*, praef. p. 2. Conferri etiam meretur *de Guignes* in commentatione quadam, sive *memoire sur les Langues Orientales* p. 147 sq. *Acad. des Inscript. et B. L.* T. XXXVI.

quo Israëlitae in Aegyptum pervenere, magis cum tempore amplificari debuit hic omnium antiquisſimus ſermo, qui in ipſa ſua indole interiore infantiam manifesto ſapit generis humani (1). At manſit tamen ſui ſimillimus, cum temporibus, quae ante diluvium effluxerunt, nullus alius, uti videtur, in uſu eſſet, ac diviſis, disperſisque post diluvium hominibus, exortaque per peculiarem Summi Numinis providentiam linguarum diverſitate, hi, qui primaevum illum ſermonem retinuiſſent, eum posteris ſuis purum illibatumque transmitterent. Pars II. Cap. I. §. 3, 4.

Verum ſubiit omnino aliquas mutationes lingua Hebraica ante captivitatem Babylonicam, ſed eas minime tantas, quantas pati ſolent linguae Europaeae. Est, est, inquam, notabilis in dictione diverſitas inter ſcripta Pentateuchi volumine comprehenſa, et inter cetera ſcripta C. S. Hebraica. Haec quo ſunt recentiora, eo plura ac majora prae ſe ferunt recentioris aetatis indicia, ut, quo propius abſint ab interitu reipublicae, eo minus vigoris habeat dictio et ad rationem magis vergat Chaldaicam: contra vero, quo antiquiora ſunt, eo aliquid habent vere antiquius. Immo in Pentateuchi libris ipſa haud raro ſcriptio majorem prodit antiquitatem. Quid? quod in Geneſeos libro, quem omnium ponimus antiquisſimum eſſe, ei, qui hunc ſine praejudicata opinione lectitarit, ſummae vetuſtatis, atque infantilis, ut ita dicam, cum ſimplicitatis, tum cujusdem quaſi luxuriei notae apparent conſpicuae ac facile dignoſcendae, eoque etiam majores, quo antiquiores ſunt diverſae libri partes, a diverſis ſine dubio compoſitae auctoribus. — Quae cum ita ſint, in promtu est judicare, quam omnino improbabilis ſit opinio de recentiore compoſiti Pentateuchi aetate, et quam temere quoddam ejus praeſidium quaeratur in ſumma ſermonis Hebraici aequabilitate. Qua autem fronte quis vel admodum mediocriter verſatus in linguae ejusdem cognitione vetustiores illas Geneſeos partes ipſa exilii Babylonici aetate, qua multum mutata erat linguae facies, conſcriptas fuiſſe contenderit, uti retuli ſub finem §. ſuperioris, equidem vix me intelligere fateor. At quid non valet efficitque conceptae opinionis amor ac prurigo novitatis?

§. 4.

Sed operae pretium fuerit quaedam peculiariter ſubjunxiſſe de ipſo *Geneſeos* libro, qui Moſem collectorem magis habeat, quam auctorem, in cujus etiam partibus antiquioribus ſolis mythi et primum quaeſiti fuerint, et etiamnum reperiri videantur nonnulllis, quique adeo, cum res memoret traditione tantummodo propagatas, omnium facillime mythos continere exiſtimetur. Hae nimirum relationes cum ad

(1). Quod hic obiter ſignificavimus, de eo paulo uberius diſſeremus Cap. 2. §. 3. initio.

Pars II. Cap. I. §. 4.

ad aetatem perſcriptae hiſtoriae multo anteriorem ſuo argumento pertinere cenſeantur, quidni in numero putentur traditionum ſaepe diuque ab aliis ad alios propagatarum, quibus ergo aliquid humani ac mythici, additamenti non adhaerere non potuerit!

1. Itaque ſi largiamur paulisper, nullum, ne levisſimum quidem dubium eſſe, quin ſin minus omnes, at ſaltem pleraeque iſtae relationes ſua orgine traditiones fuerint, postea demum literis conſignatae: an vel ſic tamen tam diverſus in iis est narrandi modus ab eo qui in posteriorum temporum ſcriptis obſervatur, ut hanc diverſitatem ex adjunctis potius figmentis humanis, quam ex majoris antiquitatis ratione repetere omnino oporteat? Quod ſi porro apud alias gentes nonnullas, ſi in Oriente praeſertim et apud genuinos Arabes, priscis illis Hebraeorum patriarchis haud una in re comparandos, tabulae genealogicae aliarumque rerum maxime notabilium hiſtoriae ſida memoria retineri ſolent in eoque ſumma cura collocatur (1). hoc igitur ſi ita est, uti est ſine dubio, quidni fidae etiam memoriae res, quae in libro Geneſeos referuntur, mandatae fuerint, et per incorruptam atque intemeratam traditionem conſervatae? Praeterea hic uſu veniebat quam plurimum et vitae occupationum multitudine ac varietate perparum diſtractae ſimplicitas, et magna priscorum hominum longaevitas ad mythos, ut ſupra vidimus, part. 1. Cap. 3. §. 7. Obſ. 4. med., neutiquam referenda, quaeque adeo cavebat, ne continua plurimarum generationum ſerie opus eſſet, qua novae identidem posteritati ea, quae vellent homines, propagarentur, et eorum denique quales ſemper, etſi, uti videtur, haud adeo multi, erant qui unius veri Dei cultui ac virtutis amori dediti manerent, ſtudium, quo priscarum rerum, cum religione conjunctarum memoriam ut ſanctum aliquod depoſitum non minori cura ſervarent ab interitu immunem ac posteritati mandarent, quam quae ab Arabibus illis, de quibus modo diximus, in rebus ad ſuam gentem pertinentibus poni ſoleret.

2. Verum enimvero, quod hactenus poſuimus, priscas illas relationes ore diu propagatas fuiſſe, priusquam perſcriberentur, de hoc haud immerito dubitetur. Quod enim §. ſuperiori Obſ. 2. med. obiter animadverti, ſcripturae uſum in Oriente longe antiquisſimum eſſe, de eo utique ſatis certo conſtat. Nam et *Plinius* (2). „ literas, inquit, ſemper arbitror apud Aſſyrios fuiſſe, ſed alii apud Aegyptios, — alii apud Syros repertas volunt:" et *Lucanus* (3). dicit.

„ Phoenices primi, famae ſi creditur, auſi
„ Manſuram rudibus vocem ſignare figuris."

et

(1). Vid. *Eichhornii antiq. monum. hiſtor. Ar.* p. 17 ſqq.
(2). *Hiſt. Nat.* VII. 56.
(3). *Pharſal.* III. 220 ſqq.

et Phoenicibus praesertim antiquissimum scribendi usum attribuit *Josephus* (1): et ab his ipsis literarum alphabeticarum usum in Graeciam pervenisse, notum est: et memoratur denique Jos. XV. 15. priscum urbis cujusdam Chananiticae nomen קִרְיַת סֵפֶר, hoc est, uti Alexandrini interpretes expressere, πόλις γραμμάτιον, sive ex vulgati interpretis expositione, *civitas literarum*. Neque improbabiliter adeo statuit *Bianconius* (2), literas Phoenicias sive Hebraicas vel antiquissimas esse generis humani vel saltem dispersione gentium antiquiores, quae a Noachi filiis eorumve posteris in varias terrae partes deductae sint, quod vel ex simillimis vetustissimarum in Oriente gentium characteribus pateat.

Itaque a veri similitudine minime abhorret ut opinemur, Patriarcharum certe, gentis Israëliticae conditorum, historias jamdudum ante Mosis aetatem perscriptas fuisse. Nec tamen scriptura jam tunc temporis ad vitae quotidianae usus videtur fuisse adhibita: unde mirum non accidat, quod nulla ejus diserta mentio fiat in ipsa Patriarcharum historia (3). At, si vera est nonnullorum de summa et Patriarcharum aevo proxima libri Jobaei antiquitate, opinio uti certe omnium est veri simillima, scripturam ad res maxime memorabiles visas minime tunc inusitatam fuisse, ex XIX. 23. et XXXI. 35. haud temere colligatur. Immo vero artem sin minus scribendi, at saltem rudiori quodam quasi penicillo pingendi, et sive signis quibusdam, ad simplicissimarum, ex quibus sermo constaret, partium indolem hominumque adeo usus satis pro tempore comparatis, seu quibusdam imaginibus, modo ad vivum qualicumque tandem ratione adumbratis, modo per aliquam sive veram, seu confictam similitudinem expressis res et animi cogitata oculis subjiciendi; qualis ars, apud Aegyptios veteres in Sacris potissimum usitata ac magis magisque deinceps perfecta, *Hieroglyphica* dici solet, qualis apud Mexicanos etiam, non magnopere excultos, observata fuit (4), et ex qua denique exstitit vetustissima Sinensium ratio scribendi (5): hanc igitur artem, sed initio valde imperfectam, sua cogitata exprimendi in suos aliorumque usus diuturnos ad maxime remota tempora et ad ipsam adeo generis humani infantiam pertingere, nequaquam improbabile est; etsi eam primis temporibus ob magnam suam difficultatem non ni-

(1). *Adversus Apion.* I. 2. et 6.

(2). *De antiquis literis Hebraeorum et Graecorum*, p. 64.

(3). Videtur tamen Judae sigillum Genes. XXXVIII. 18., aeque ac sigillum Pharaonis Genes. XLI. 42. literas nonnullas inscriptas vel insculptas habuisse.

(4). Vid. *Robertsoni hist. Americ.* P. IV. p. 38 sqq.

(5). Ita *de Guignes, mémoir. de l'Acad. des Inscript. et B. L.* T. XXXIV. p. 1. sqq. ejusque filius in loco supra ad §. 3. Obs. 2. med. allegato: sed *Bayerus*, *Mus. Sin.* I. p. 89. sqq. aliter de characteribus Sinicis judicat.

Pars II. Cap. I. §. 4.

nisi rarius et ubi de rebus ageretur, quae graviores viderentur, antiquitus adhibitam fuisse, per se facile percipitur (1). Hanc vero pingendi magis quam scribendi artem jam ipsis temporibus, quae diluvium antecesserunt, attribuit *Howardus* (2). Uno autem eodemque tempore formatum esse et sermonem, quo in loquendo uterentur prisci homines, et quamdam ejus scriptionem symbolicam, sive rudioribus imaginibus expressam, opinatur vir acutissimus, qui peculiarem curam collocavit in scriptura Aegyptiorum Hieroglyphica explicanda (3). *Schlegelius* vero (4). simul etiam cum ipso sermone exstitisse non symbolicam scripturam, sed eam, quae ex simplicissimis cumque ipsa sermonis indole convenientissimis signis constaret, arbitratur. Et *Herderus* quoque (5). scripturam ponit ipsi loquelae supparem et aequalem, ejusque non Hieroglyphicae, sed Alphabeticae originem jam ipsi Sethο, Adami filio, convenienter cum antiquissimis traditionibus probabiliter tribui judicat.

His itaque illisve positis, perfacile explicetur, unde sit, quod non modo notabilis cernatur et a multis jamdudum observata, immo vero satis generaliter agnita, quaeque diversos arguat auctores (6), stili diversitas in prioribus potissimum Geneseos relationibus, sed etiam quod, quo vetustiores suo sint argumento, eo plerumque appareant breviores et imaginum figurarumque pleniores, atque adeo cum tempore ac majori paulatim istius artis scribendi et cultura et usu exstiterint in universum uberiores amplioresque, et vero etiam in ipsa dictione simpliciores. Sed ponere quoque decet, rudiorem istam sive picturam, seu scripturam iis, qui huic assueti essent, ipsas res, quas exprimeret, propemodum,

(1). Conferri potest *Muntingh.* in *Bibl. cult. hum. hist.* T. II. p. 228 sqq.

(2). *Geschichte der Erde* etc. p. 157.

(3). *Analyse de l'inscription hierogl. de Rosette* p. 3. Auctor est comes *de Pahlin.* Vid. *Magaz. Encycl.* A. 1805. T. VI. p. 28.

(4). *Ueber die sprache und Weisheit der Indier*, p. 65.

(5). *Alteste Urk.* I. p. 121. et in Epist. *de studio Theol.* Ep. I. sub finem.

(6). Merito miratur *Jahnius Introd. ad V. T.* II. 1. p. 95., *Koppenium* in libro quem inscripsit: *Die Bibel ein Werk der Göttlichen Weisheit* P. II. p. 450-489., sive vers. Belg. p. 253-268., in dubium adduxisse generalem sententiam de libro Genes. ex variis relationibus collecto. Scilicet universae istius historiae conscriptionem repetit ille a peculiari revelatione divina, sive inspiratione, quam unice secutus sit Moses. Recentius vero eamdem communem sententiam longo alio consilio impugnavit *J. G. Hasius* in libro qui inscribitur: *Entdeckungen im Felde der ältesten Erd- und Menschengeschichte aus näherer Beleuchtung ihrer Quellen*, 2 partibus. At non continentur in hoc opere nisi temere arreptae ac minime probabiles opiniones. De eo uberius exponitur in *Ephemerid. literar. Hall.* A. 1807. No. 137 et 138. Certe ipsa res mihi videtur ad tantam probabilitatem perducta, ut vix quisquam justae dubitationis superfit locus.

dum, tam accurate ac perſpicue repraeſentasſe, quam nobis aliorum cogitata repraeſentet ſcriptura inter nos uſitata: neque, in tanta praeſertim hominum longaevitate, tantaque nonnullorum cura in rebus ad Religionem pertinentibus collocata, defuisſe cenſendi ſunt, qui eam aliis, quotiescumque opus esſet, ex vero et legerent et exponerent. Pars II. Cap. I. §. 4, 5.

3. Tametſi vero magnopere eo propenſi ſumus, ut haec vetusta Geneſeos documenta non per diuturnam traditionem conſervata ac propagata, ſed mature jam qualicumque tandem modo perſcripta esſe existimemus, minime tamen cenſeri volumus eorum accedere ſententiae, qui iſtarum relationum nonnullas ſic ad imagines redigunt hieroglyphicas, ut mythice omnino exponendae videantur. Hanc ſententiam nuper admodum anonymus exornavit auctor Belgicus *colloquiorum de mythis Biblicis*. Enimvero hic eas ex traditione ore diu propagata oriundas, ſed postea ex Aegyptiorum ſcriptura hieroglyphica a Moſe ſuos in uſus asſumtas, et ex Aegyptiaco adeo fonte petitas esſe opinatus (1), in mythica harum expoſitione ingenioſe luxuriatur. Sed praecipuum hujus ſententiae fundamentum cum ſupra ſatis infregisſe nobis videamur Part. I. Cap. 3. §. 7. Obſ. 4., ubi, niſi fallimur, perſpicuum fecimus, in Geneſeos libro fontem reperiri, ex quo variae traditiones ad alias gentes manaverint; cumque et alia modo protulerimus, quae libro Geneſeos auctoritatem vindicent hiſtoricam: non opus esſe judicamus, ut in his aliisve ſimilibus ingenii luſibus diutius contemplandis immoremur.

§. 5.

Pergimus ergo ad alios V. T. libros hiſtoricos, qui ſcilicet, ſi diu post ipſarum rerum eventum compoſiti ſint, mythos contineant quam plurimos. Sed de ſingulis breviter.

1. Itaque primus nobis obvenit liber, *Joſuae* nomine inſcriptus. Hic quin, qualem eum habeamus, Joſuae aevo posterior ſit, vix dubitari posſe arbitror. Liquet hoc ipſo *Carpzovio* judice (2), ex XV. 13-19. coll. Judic. I. 10-15., ex XVI. 10. coll. Judic. I. 29., ex XIX. 47. coll. Judic. VIII. 7. et XXIV. 29 ſqq.: quibus locis addi potest XV. 63. coll. Judic. I. 8. Verum longe tamen maxima ex parte librum auctori Joſuae attribuere non vereor, ut ex hujus commentariis confectus ſit, ſervatis pro more, quem Moſes in Geneſeos libro conficiendo ſecutus est, ipſius ſcriptoris verbis. Nam cum plurima, uti a multis rec-

(1). *Geſpekken over de Mythen in den Bijbel*, p. 88-90.
(2). *Introd. ad V. T.* P. 1. C. 9. §. 5.

Pars II. Cap. I. §. 5.

recte animadverſum est (1), ita ſint comparata, ut eodem, quo acciderint, tempore perſcripta fuiſſe videantur: quem aliúm horum ſcriptorem ſuiſſe opinabimur quam Joſuam, unum omnium ad illud opus maxime idoneum? Quam in rem conferamus praeſertim XXIV. 26., ac perpendamus, in eorum, quae Joſuae aetate ipſoque Joſua duce acciderint, deſcriptione ingenuum conſpici Moſis ſucceſſorem. Immo vero *Eichhornius*, etſi hunc librum minus probabiliter aetati adſcribit, quae ſciſſum in duas partes regnum non antecesſerit (2), vel ſic tamen eum e certis iisque antiquiſſimis documentis conflatum esſe, quippe cum aetatis, in qua verſetur, indole moribusque eximie conſentaneum, minime diffitetur.

2. Joſuae librum excipit liber, qui *Judicum*, ſive primorum, qui ſubinde in gente Israëlitica exſisterent, magiſtratuum nomine inſignitur, ac partim refert de rebus ad univerſam gentem ſpectantibus, partim nonnulla ſubjicit magis peculiaria. Qui quidem liber quemcumque habuerit auctorem, non ad recentem tamen aetatem referendus est, nec, quamtumvis multa contineat plane extraordinaria, ideo mythicas traditiones continere cenſeatur. Jamdudum quidem haud paucos fuiſſe novi, qui rebus plane ſingularibus, in ea praeſertim libri parte, quae in Simſonis verſatur hiſtoria, relatis offenderentur: ac *Semlerus* V. C. (3) „ mediocris, ait, momenti est hujus libri argumentum, et ſic comparatum, ut non dubitem, Paulum, qui Ἰουδαϊκοὺς μύθους a Christianis vitari vult, reſpexiſſe ad quasdam hujus libri partes." At, ne quid dicam de ſatis inepta ista ad Apostolum Paulum provocatione, ex vero animadvertit *Eichhornius* (4), libri hiſtoriam tam naturali ratione procedere, ac tot ſecum ferre veritatis hiſtoricae momenta, ut fide dignisſimus videatur. Et prioris quidem partis, quae XVI. prioribus Capp. comprehenditur, quisquis auctor fuerit, ſive Samuel, uti haud male conjicitur, ſeu alius quicumque, uſus certe fuiſſe videtur antiquioribus monumentis, ad aetatem, quam deſcripſit, pertinentibus (5): immo vero per ipſam rudioris aevi deſcriptionem, Israëlitis ſane non honorificam, ſatis ſuperque ſuum oſtendit amorem veritatis. Utraque vero appendix, etſi recentioris, uti videtur, aetatis, ita ſpirat aevi, ad quod ſuo argumento pertinet, indolem, ut eo ipſo, aeque ac prior eaque antiquior pars, ſuam auctoritatem ſibi ipſa vindicet luculenter. — Ce-

(1). Veluti ab *Eichornio*, *Introd. ad V. T.* T. II. p. 415 ſqq.

(2) Conf. *Jahnii*, *Introd. ad V. T.* T. II. P. I. p. 161 ſqq., qui praecipuarum rationum huc adhibitarum vim infregit.

(3). In *apparatu ad liberalem V. T. interpretat.* p. 109.

(4). l. l. p. 461 ſqq.

(5). Vid. *Clericus* in diſſert. libris V. T. hiſtoricis praemiſſa §. 3. coll. *Muntinghio* in *Bibl. cult. hum. hist.* V. p. 22 ſq. not.

Ceterum, ut hoc obiter moneam, ſimplicisſima illa *Ruthae* hiſtoria, quae ad judicum tempora pertinet, quamquam in eo, quem ſuperſtitem habemus, libello non ante Davids aetatem conſcripta, hujusmodi tamen est, ut ex vetusto quodam monumento, fortasſe inter Davidis proavos aſservato, certe fide dignisſimo, compoſita ſit.

3. Qui Israëlitarum res inde a postremo Judicum Samuële perque omnia deinceps Regum tempora ſubſecuta usque ad captivitatem Babylonicam perduxerunt, libri *Samuëlis* ac *Regum*, ab uno eodemque auctore in eum, quem habent, ordinem redacti fuisſe merito judicantur, peculiariter ab *Eichhornio* (1) et a *Jahnio* (2). Atque hic id colligit cum ex dispoſitionis, tum e ſtili ſimilitudine: praeterea, cum 2 Reg. XXV. 27-30. restituta regi Jojachino in carcerem quondam conjecto libertas, non vero ejusdem mors commemoretur, hinc recte arbitratur conſequi, abſolutos fuisſe hos libros ante hujus regis obitum. Quisquis vero eorum auctor fuerit, is non eventus ſuae aetati anteriores ex vagis incertisque hauſit traditionibus, ſed ex uberioribus monumentis hiſtoricis compoſuit, quae partim inſeruit integra (3), partim in epitomen quaſi redigit. Fuisſe enim ejusmodi publicos annales uberiores, a probatisſimae fidei viris confectos, liquet ex 1 Chron. XXIX. 29. Atque in libris Regum ſaepe auctor ipſe ampliores, quos excerpſerat, commentarios indicavit. Ne quid dicam de inſitis veritatis indiciis, veluti quod neminis, ac ne Davids quidem vitia disſimulantur aut obteguntur, ſed omnia cum ſummo referuntur candore.

4. Cum Samuëlis Regumque libris maximam partem in argumento conveniunt duo libri *Chronicorum*, qui cum captivitatis Babylonicae finem memorent Cap. postr. vs. 21., non est dubium, quin ſin minus toti confecti, at certe penitus abſoluti non fuerint ante reditum ex captivitate. Nec tamen diu post reditum videntur abſoluti esſe, ſiquidem in hoc reditu deſinunt: verſus autem inſuper adjecti post vs. 21. modo memoratum, ut hoc obiter moneam, eo non pertinent, ſed, incertum quo tempore et conſilio, ex libri Esrae initio deſumti ſunt. Quis quidem auctor fuerit, non liquet: ſed quin ex optimis fontibus, quos haud raro indicat, hauſerit, vix licet dubitare. Hi ergo fontes cum partim esſent ipſi illi V. T. libri, quos hodieque ſuperſtites habemus, partim alli, ad regnum praeſertim Judaicum pertinentes, atque aliquamdiu ab interitu ſervati, ex his auctor, vir

(1). l. l. p. 481.

(2). l. l. P. 1. p. 232 ſqq. et in Comp. Lat. p. 275 ſqq.

(3). Huc pertinere videtur 1 Sam. XVII. 12-32., quem locum equidem non existimem interpolatum esſe aut ſpurium, quae est multorum interpretum recentiorum ſententia, ſed ad verbum ex peculiari relatione expreſſum, quae fuerit in familia Davidis.

Pars II. Cap. I. §. 5.

vir Judaeus in captivitate, uti videtur, hiſtoriam quamdam Judaicam contexere incepit in ſuae gentis uſus, quam idcirco inde a Davide uberius perſcripſit, neque ullam regni Israëlitici post ſciſſionem exorti mentionem injecit, niſi ubi eam vix evitaret. Cum vero magnum pretium Judaei ſtatuerent tabulis Genealogicis, hinc earum rationem habuit frequentem, ac gentis genealogiam inde a generis humani primordiis usque ad regni Judaici, quod unum deſcribere vellet, initia aptiſſime praepoſuit. Itaque hi libri, ex genuinis fontibus hauſti maximam ſecum afferunt fidei et auctoritatis commendationem. Diſſenſus vero, qui eos inter aliosque libros hiſtoricos antiquiores ſubinde animadvertitur, partim pertinet ad numeros, in quibus ſaepe non errari non potuerit a librariis, partim ad varias lectiones referendus eſt, partim denique in eo eſt poſitus, quod alia omittant, alia ſuppleant aut uberius referant: atque adeo, qualiscumque ille ſit, eſt profecto hujusmodi, ut et horum ipſorum librorum et aliorum in quibus eaedem narrentur hiſtoriae, veritatem hiſtoricam non infirmet, immo contra luculenter confirmet.

5. Ad hiſtoriam Hebraeorum exulum pertinent duo libri, alter *Estherae*, alter *Danielis*. Atque ille quidem etſi mythorum ſtudioſis perparum ſuppeditet, cum nihil in eo reperiant, quod prodigii ac miraculi, aut extraordinii interventus Divini ſpeciem habeat, non omnino tamen a nobis hoc loco videbatur ſilentio praetermittendus, ſiquidem haud pauci fuere, qui illum pro commento haberent Judaico, ad quos praeſertim referendus eſt *Semlerus* (1), qui vehementius in eum invehitur. Verum enimvero de hiſtoria in hoc libello narrata vix dubitare deceat, cum feſto Judaico, *Purim* vocato, dederit originem, ac diſerte hoc feſtum jam memoretur 2 Maccab. XVII. 37. ut feſtum Mardochaei. Sunt quidem complura in hoc libro quae difficilius concipiantur, quorum longe pleraque expedire tentavit *Eichhornius* (2): atque hic recte animadvertit, in eo fere ubique manifeſta ineſſe veritatis indicia, eumque Perſarum mores ſic ad vivum exprimere, ut non concipiat, qua quis probabili ratione propter nonnulla, quae veri minus videantur ſimilia, univerſam hiſtoriam referat ad inepta Judaeorum figmenta. *Jahnius* vero (3) felicisſime expedivit quidquid hiſtoricae hujus libri veritati objectatum fuerat, atque animadvertit et facile ſolvi istos nodos, dummodo ad Orientalium mores attendatur, et ſcriptoris provocationem ad regios Perſarum annales de factorum veritate fidem facere. — Ceterum de compoſiti libri auctore ac tempore non

(1). *Appar. ad liberal. V. T. interpr.* p. 152 ſqq.

(2). l. l. p. 649 ſqq.

(3). *Introd. Germ.* l. l. p. 298 ſqq. et in *Comp. Lat.* p. 303 ſq. De fide autem libri hiſtorica lectu dignam diſſertationem ſcripſit *Schulzius*, *Biblioth. Hag.* T. V. p. 249 ſq. et VI. 1 ſqq.

non liquet, sed compositum eum haud diu post eventum fuisse, uberior et ad minutias usque accurata relatio veri reddit simillimum.

De Danielis autem libro, magnam scilicet partem mythico, quod judicium faciendum sit ex nuperi interpretis sententia, supra vidimus §. 1. fere med. Et vero notissimum est, primis jam Religionis Christianae temporibus a *Porphyrio* Danielis vaticinia impugnata fuisse, quia praeterita magis narrare, quam futura praedicere videretur. Atque cum hoc ipsum, tum vero maxime quidquid in eo plane extraordinarii continetur, in causa est, quod liber a recentioribus haud paucis Danieli abjudicatus ad aetatem ei posteriorem detrudatur. Sed vero, etsi de parte Danielis prophetica ut agamus, ad nostrum institutum minus pertineat, hoc unum tamen non possumus quin breviter notemus, mirum merito accidere, quod ea hodieque ideo ut post eventum composita exhibeatur, quia nimis clara ac definita sit, cum tamen de ejus interpretatione magnae sint sententiarum diversitates. Generatim autem notamus, ne ea quidem, quae recentissimus iste Danielis interpres magno studio contulerit, ita comparata esse, ut prudentiori ac paulisper perito lectori suam sententiam persuadeat. Immo vero est omnino quod miremur hominis impudentiam (1), qua decantatas objectiones denuo ita proposuerit, ac si solvi omnino non possent, cum *Jahnius* (2), ne alios commemorem, satis demonstraverit, quam parum eae valeant ad librum, quem Danieli rationes vindicent gravissimae, ipsi auctori abjudicandum. Quod autem idem interpres plures ponit libri auctores, eosque novem diversos, de hoc nihil profert, quod vel levissimum habeat rationis momentum. Et unus enim est idemque libri color, unusque in diverso sermone, partim Hebraico, partim Chaldaico stilus. De ipsis vero rebus plane singularibus in hoc libro narratis generatim monemus, iis offendi omnino debere quotquot extraordinarium Dei interventum excludere velint a rebus ac religione Hebraeorum, sed qui hunc admittendum esse merito existimant, hi, cum istas res ab ipso Daniele memoriae proditas esse statuant, qui partim earum testis, partim iis tempore aequalis, partim denique eas ipse quoque passus fuerit, nullumque adeo vident mythis esse locum, hi ergo plane acquiescunt in Supremi Numinis sapientia, qua sui nominis decus sustinere voluerit inter ipsos gentes, inter quas Judaei dispersi essent, in scriptore autem hominem agnoscunt, qui non omnia, quae sua aetate ad populares exules spectarent, retulerit, sed ea dumtaxat, quae maxime memorabilia viderentur.

6. Ad

(1). Merito eam miratur istius operis censor in *Biblioth. literat. Theol.*, Belgico sermone edita, A. 1809. N. 5. p. 709 sqq.

(2). *Introd.* laud. II. 2. p. 624-652. et *Comp. Lat.* p. 430-444.

Pars II. Cap. I. §. 5, 6.

6. Ad Hebraeorum, sive Judaeorum, qui ab exilio in patriam reversi sunt, historiam pertinent libri *Esrae* et *Nehemiae* nomine inscripti, qui cum simplicissimas relationes historicas, ac nihil adeo mythici continere existimentur, de his non est quod agamus.

Ceterum haud desunt, qui quae *Jonae* libro continentur, pro historia habeant, quae, longo post eventum tempore perscripta ex diuturna traditione mythicam acceperit formam (1). Sed horum opinioni ponderandae ut immoremur, non opus videtur, quoniam, ex longe probabiliori eaque magis recepta recentiorum sententia, liber iste quamdam continet parabolam moralem: cujus adeo quodnam arbitremur consilium fuisse, in Prolegomenis exposuimus Cap. 2. §. 1.

§. 6.

Superest ut de scriptis N. T. historicis dicamus. De his si valeat *Eckermanni* opinio sub finem §. 1. exposita, valde amplus omnino traditionibus mythorum simillimis campus patere iis videatur, qui istas studiose venantur. At vero ea tam in se est visa improbabilis, ut generatim displiceret, et meri figmenti instar explodëretur. Immo vero ipse ab ea desistere satius duxit auctor, ut veteri sententiae se addiceret (2).

Magis placuit *Eichhornii* sententia de primo quodam fonte Hebraico, ex quo tamquam rivuli tria prima manaverint Euangelia. Et vero hanc tam ingeniose tantaque cum acumine exornavit, ut, in tanta praesertim Germanorum ad mythicam, cui ea favere videretur, S. C. interpretationem propensione, mirum non sit, magno eam applausu excepisse quamplurimos. Verumtamen quominus eam amplectamur, obstant cum alia, tum hoc potissimum, quod neque auctoritatis, nec simplicitatis habet commendationem. Non auctoritatis: nam ejusmodi primariam historiam Euangelicam, Hebraice, sive Syro-Chaldaice, ab incertis auctoribus conflatam fuisse, ac mancam et imperfectam, quae mox quidem per plurimorum manus transiens varii generis mutationes subierit, cum alii haec, alii alia pro lubitu demerent, adderentve aut diverso ordine collocarent, deinde autem

(1). *Eichhornius* dubitabat, *Introd. ad V. T.* P. III. §. 574, utrum Jonae liber pro historia per traditionem deformata, an vero pro fabula morali habendus esset. Sed *Bauerus*, *Mythol. Hebr.* II. p. 210 sqq. eum maximam partem pro mytho habet historico: in qua etiam sententia versatur recens ejus interpres Germanicus, *J. D. Goldhorn*, Lipsi. 1803. De singulari autem *Nachtigallii* opinione vid. *Eichhornii Biblioth. literat Bibl.* IX. 2. p. 221 sqq.

(2). In introductione ad opus, tribus partibus editum, quod inscripsit: *Erklärungen aller dunklen stellen des N. T.*

tem eam ab incertis etiam quibusdam interpretibus Graece conversam fuisse, quorum adeo versiones non minus discreparent quam ipsa, quibus usi essent, textus Hebraici exempla diversa; denique a tribus tandem prioribus Euangelistis ex diversis exemplis Hebraicis petitam fuisse eamdem, et a Marco quidem et Luca Graece editam adhibitis Graecis istis versionibus, sed a Matthaeo Hebraice, cujus Graeca, quam superstitem habeamus, interpretatio multis in locis vitiosa sit et aliquot accessionibus contaminata: haec igitur trium illorum Euangeliorum origo, qualem cogitatione informavit Eichhornius, sumitur dumtaxat et antiquitati assingitur. Quod si enim veteres audiamus auctores, Matthaeus paucis post Christi obitum annis isque primus suum conscripsit Euangelium (1), Marcus autem et hunc secutus est ducem fidissimum, et Petrum Apostolum, testem etiam oculatum (2). Lucas vero quam puris ex fontibus hauserit, et quae in his utendis ejus fuerit prudentia, ipse diserte declaravit in sui Euangelii initio. — Sed obest quoque quam maxime isti Eichhornianae sententiae, quod nimis est artificiosa, nullamque, ne levissimam quidem, habet simplicitatis commendationem. Nam, ut eam tueretur Eichhornius, tam multa tamque varia temere ipsi sumenda erant, tot, eaeque haud paucae procul petitae, conjecturae in subsidium adhibendae, ut, nisi et felix viri ingenium, et aevi ratio novitatum amatrix ipsum magnopere adjuvissent, suam opinionem non nisi perpaucis, ut puto, ac fortasse nemini persuasisset (3). Pars II. Cap. I. §. 6.

Longe simplicior est *Eckermanni* sententia: qui, cum antea multo exilius quam Eichhornius de eorumdem Euangeliorum, immo vero de Joannei etiam et Actuum Apostolicorum origine judicasset, pristino suo errore repudiato sic statuit summatim (4): Euangelia Matthaei, Marci et Lucae ab antiquissima Christianorum societate pro certis historiae ac doctrinae Christi monumentis tradita, ac secundo jam post C. N. seculo in omnibus Sacris Christianorum coetibus, quos condidissent Apostoli, una cum Joannis Euangelio et actis Apostolorum prae ceteris, quae ferrentur Euangeliis unice pro genuinis ac fide dignis habita fuisse; porro primam historiam Euangelicam a Matthaeo confectam esse Hebraice, sive Syro-Chaldaice, hoc est ea dialecto Aramaea, cujus usus ea aetate in Palaestina vigeret,

(1). *Michaëlis*, *Introd. ad N. T.* §. 126.

(2). *Michaëlis* ibid. §. 137. sive §. 141. in additamentis ad tert. edit. p. 218 sqq.

(3). Docte inter nostrates eam impugnavit *Grevius* in opusculis, quorum titulus: *Verstrooide gedachten over verschillende onderwerpen.* Partic. II. p. 107 sqq. et III. 144 sqq. Apud Germanos autem cum alii eamdem impugnarunt, tum nuper vero *J. L. Hugius*, *Introd. ad N. T.* German. P. II. §. 17-30. coll. §. 37-46.

(4). l. l. pag. introd. 7 sqq.

Pars II. Cap. I. §. 6.

ret, sed postea destructa Hierosolyma eumdem opus suum Euangelicum Graece convertisse in uberiores hominum usus, ex quo factum sit, ut, cum non nisi pauci essent doctores Aramaeae linguae periti, Aramaeum ejus Euangelium paulatim ex usu excideret. Praeterea non esse ait consensum trium priorum Euangelistarum ejusmodi, ut inde colligendum sit, alterum ex altero, vel singulos ex uno eodemque scripto, at diversis modis elaborato, petiisse, verum inde facile repeti, quod, cum Matthaeus ex veterum testimonio primum Euangelium, idque Aramaeum, in eorum, qui in Palaestina essent, usus componeret, hoc pro fonte habitum sit optimo, ex quo haurirent quotquot de Jesu factis ac doctrina referrent: nec mirum adeo esse cum Marcum, tum Lucam, qui suas relationes Euangelicas Hierosolymis colligerent ejusmodi accepisse relationes, quibus, cum quod ad materiam, tum quod ad formam attineret, magna esset similitudo cum Matthaei Euangelio.

Haec ille: nec profecto improbabiliter; etsi tamen nihil omnino impedire videtur quominus ponamus, Lucae, qui quidquid certi de Jesu rebus suppeteret a se adhibitum fuisse, ipse testetur, ipsum illud Matthaei Euangelium Aramaeum, antiquitus nobilissimum, notum fuisse, ab eoque suos in usus conversum, a Marco autem sive hoc solum, seu Lucae etiam Euangelium in compendium quasi redactum esse ac nonnullis accessionibus, quas Petrus suppeditaverit, locupletatum (1).

Quod ad Joannis Euangelium attinet, de cujus *αὐθεντία* vix cuiquam justum esse dubium queat (2), ab hujus scriptore et lecta fuisse tria priora Euangelia et in multis partibus suppleta, tam luculenter ex ipso ejus Euangelio ostensum fuit (3), ut haud sciam an quid ad persuadendum efficacius hic merito desideretur. Atque hoc posito haud leve tribus prioribus Euangelistis accedit auctoritatis momentum, cum ex Jesu discipulis nullus esset cum suo doctore conjunctior, nullusque adeo, cui accuratior omnium, quae ad hunc spectarent, rerum notitia suppeteret. Hoc vero ipsum ex antiquitatis sententia tradit *Eusebius*, cum dicat, a Joanne tria Euangelia priora et visa, et comprobata, et suo Euangelio quasi suppleta fuisse (4).

De Actis Apostolorum vix opus sit ut aliquid moneam. Ea Lucam, cui adscri-

(1). Conf. *Grevius* l. l. P. II. p. 121. et inprimis *Griesbachius* in *Velthuseni*, *Kuinoelii* ac *Rupertii commentatt. Theol.* I. p. 360 sqq.

(2). Hanc vindicavit *Griethuysenius* in disert. praeside *Clarisio* defensa Harderv. A. 1807.

(3). Vid. *Michaëlis*, *Introd. ad N. T.* §. 161. sive in supplem. ad tertiam edit. Germ. p. 257 sqq. et *Hugius*, *Introd.* II. §. 51-54.

(4). *Hist. Eccles*, III. 24.

ſcribuntur, auctorem habere, tam fere est indubitatum, ut nullus ſit ex univerſa omnino antiquitate liber, de cujus ſcriptore certiores eſſe queamus (1). Atque idem dictum esto de fide auctoris hiſtorica. Nam cum non omnibus, quae narraret, ipſe interesſet, ea partim ab optimis testibus oculatis accepisſe, partim ex probatisſimis rerum documentis hiſtoricis petiisſe cenſendus est: atque in univerſum ita narrat, ut ſummam faciat fidem (2).

Ceterum quod duo prima Capita in Euangelio Matthaei a recentioribus quibusdam pro ſpuriis habita fuerunt, hoc tantum abest ut propter ſatis graves rationes factum ſit, ut contra graviſſimae ſuppetant rationes criticae, hiſtoricae, grammaticae, quae eorum integritatem tueantur (3). Ac temere etiam *Paulus* (4) postremum Euangelii Joannei Caput ab alia manu appendicis inſtar adjectum eſſe ſtatuit, in eoque nec certas, nec veras traditiones contineri: objectas autem ab eo difficultates recte ſolvit *Eichhornius* (5). Jam antea vero *Michaëlis* a *Grotii*, hoc Caput Joanni abjudicantis, opinione feliciter id vindicaverat (6). Sed locum tamen Joanneum V. 4. de Angelo aquas Bethesdae turbante ſpurium eſſe, graviſſima auctoritate inductus minime dubitem.

Haec, quae nos non niſi breviter attigimus, ſed quae alii fuſius pertractarunt, ſatis demonſtrant, hiſtorias in N. T. relatas ex vagis incertisque traditionibus nequaquam petitas eſſe, aut non niſi diu demum postquam accidiſſent, literis conſignatas, atque adeo parum conſentaneum eſſe, ut in ſcriptis N. T. mythi quaerantur hiſtorici, qui paulatim a narrantium multitudine et varietate eam mutuati ſint formam, qua veris hiſtoriis diſſimiles ſint. Atque hoc ipſum ex veritatis indiciis inſitis ſic poſſit conſici, ut conjuncto utroque argumento et exter-

(1). Vid. nuperrimus Actuum Apost. commentator Latinus *Heinrichſius*, in Prolegom. p. 3-6.

(2). Vid. idem p. 21-38.: etſi non omnia, quae attulit, aeque probanda videntur; veluti quod p. 33. multa a Luca in miraculorum numero ex aetatis ſuae indole haberi contendit, quae ſecundum quotidianas naturae leges accidiſſe rectius existimaveris. Sed hac de re infra.

(3). Vid. *Heringa*, *de uſu et abuſu Critices*, in Opusc. Soc. Hag. 1790. p. 413-415. et qui ibi citantur, quibus addi meretur *J. F. Schmidius* in *Commentt. Theol. Velthuſeni*, cet. I. p. 340 ſqq. et *Hugius*, *Introd.* II. §. 64.

(4). In *novo repertorio pro literatur. Bibl. et Or.* P. II. p. 327 ſqq.

(5). *Biblioth. literat. Bibl.* III. 2, 337 ſqq.

(6). In *expoſitione hiſtoriae Jeſu ſepulti et in vitam recovati*, pag. edit. Germ. 294 ſqq. Conferatur quoque *Hugius* l. l. II. §. 66., ubi hoc caput a *Pauli* objectionibus, T. II. *novi Repertorii* propoſitis, vindicat.

Pars II. Cap. I. §. 6.

terno illo et interno hoc, eorum librorum fides historica in tanta luce collocetur, quanta majorem nullae habeant conscriptae veteres historiae. Nam eorum auctores se ostenderunt veritatis et amicos integerrimos et investigatores prudentissimos, atque in iis, quae narrarunt, omnia cum temporum regionumque ratione admirabilem in modum conveniunt, ac permulta etiam, etsi vel obiter relata, vel leviter tacta, tamen ad munitias usque, ut ita dicam, aliunde confirmentur. — Verum in hunc, quamvis amoenum, campum ut excurramus non licet, cum pateat amplissime: neque id etiam opus est, cum praeclare factum fuerit ab aliis haud paucis (1).

Ex omnibus igitur, quae hoc Capite attulimus, hoc merito colligere videmur, non esse quod mythici Librorum Sacrorum interpretes in seriore rerum relatarum perscriptione magnum aliquod suae opinionis quaerant praesidium, cum hoc partim quidem plane sit nullum, partim vero tam leve tamque exiguum, ut nihil in eo roboris inesse videatur.

CA-

(1). Hos inter eminent *Lardnerus* in operibus Anglicis *de historia Euangelica fide dignissima*, et *de testimoniis Judaeorum atque Ethnicorum veritatem Rel. Christ. confirmantibus*, *Lessius* in opere Germanico, quod *de Religione* scripsit, P. I. §. 27-39., *Michaëlis*, *Introduct. ad N. T.* §. 3-12., *Hugius* in sua *Introd.* T. I. §. 3. et 4., *J. A. C. Meyerus* in disputatione Belgica *de historia Jesu et Apostolorum, ex probis exterorum scriptorum Graecorum et Latinorum documentis illustrata et confirmata:* est ea in Opusculis Societatis Haganae, ad tuendam Religionem institutae, A. 1799.

CAPUT SECUNDUM.

De mythicae Librorum Sacrorum interpretationis praesidio, quod quaeritur in antiquissimo loquendi usu mythico, quem sermonis indoles ac magna rerum causarumque naturalium ignoratio pepererint.

§. 1.

Qui mythicae Librorum Sacrorum interpretationi viam paravit, celeberrimus *Heynius*, ipsam mythorum primam originem quaesivit partim in prisci sermonis indole, partim in rerum physicarum et causarum naturalium ignoratione (1). „ In generis enim nostri infantia cum homines vix ullarum rerum cogitatione afficerentur nisi quae sub sensus caderent, cumque eorum sensus multo gravius impellerentur, quod animi multarum rerum contemplatione avocati ac distracti non essent, hinc eorum sermonem, ait, qui inops esset, et ne paucis quidem, quae animo insiderent, notionibus exprimendis satis idoneus, ejusmodi ergo sermonem maxime figuratum fuisse, vividumque et imaginum plenissimum; hinc adeo quae meditatione conciperentur, in quaedam quasi facta conversa fuisse, quo melius sensibus subjicerentur, ac bruta animalia ipsasque res inanimatas haud raro ad humanae actionis ac loquelae modum informata: quaecumque vero animum vehementius afficerent, haec praesertim verbis magnificentius efferri solita fuisse, et in tanta rerum causarumque ignoratione, quanta non esse non posset, prodigiorum formam mutuata, et arcanis, non vero naturalibus causis adscripta; unde igitur ad varii generis superstitionem via aperta sit, ac saepe acciderit ut mera portenta, monstra et miracula nobis, qui alio dicendi genere utamur, ac de rerum causis aliter judicemus, narrare videantur."

Haec Heynii sententia, summatim allatisque partim auctoris verbis a nobis proposita, mox ad mythos in antiquissimis Geneseos documentis quaerendos ansam eo dabat apprehensu faciliorem quo ipse eam Heynius interpretibus S. C. porrexerat apertius (2). Itaque haud pauci haec documenta ad eam rationem Hey-

(1). *Temporum mythic. memoria*, cet. p. 9 sqq. et *Opusc. Acad.* I. p. 189 sqq.
(2). Vid. *Heynii Comment. alleg.* p. 3, 4, 11.

Pars II. C. II. §. 1, 2.

Heynianam exigere, in iis multa et figurate dicta et ad actionem ac loquelam revocata ex prisci sermonis indole explicare, multaque, ab ordinario rerum cursu recedere visa, generali illi naturalium causarum ignorationi adscribere et ad consuetum cursum reducere: verbo, quidquid insueti ac miri quid haberet, ex primitivae aetatis indole repetere, atque in numero adeo reponere mythorum. Hoc vero cum felici successu, certe magno cum applausu, fieri animadverterent ulterius deinde progredi coeperunt, et ubicumque Numinis Angelorumque apparitiones memorantur, aut res ad peculiarem referuntur Dei interventum, et ubicumque igitur aliqua non in Veteris solummodo, sed in Novi etiam Testamenti scriptis conspicitur miraculi species, ibi nil nisi meros mythos cernere, quos et loquendi usus, qui ex avito more Hebraeis paene non mutatus remanserit perpetuo, et constans ad quaerenda in iis, quibus vehementius afficerentur, prodigia proclivitas primum quidem pepererit, sed quos diuturna traditio singulari quasi cura aluerit, formaverit et novis indies auxerit incrementis (1).

Itaque, tametsi in superiori Cap. hoc ostendisse nobis videmur, plurimum abesse ut firmum satis ad mythicam S. C. interpretationem subsidium sumatur e perscriptis diu demum post eventum relationibus historicis, eo tamen ipso non omne mythicae interpretationi praesidium eripuisse censebimur: immo vero aliud ei suppetit, quod si satis certum sit, mythi in S. C. inesse queant, quantumvis libri non multo serius quam res acciderint, neque ex traditionibus adeo conscripti esse videantur. — Et sane ex ipsa illa duplici causa, ad quam potissimum Heynius primam revocavit mythorum originem, permulta in Scriptis Sacris, historice relata, mythice solent exponi, quorum mythica forma non ex diuturnis traditionis accessionibus, sed ex populari ipsorum testium opinione repetatur: qualia sint E. G., quae in Joannis Euangelio et in Actis Apostolorum de Angelorum apparitionibus aliisque rebus miraculi speciem habentibus memorantur. Quocirca necessarium duximus, ut, quid in hoc etiam praesidio roboris inesset, paulo diligentius inquireremus.

§. 2.

In antecessum igitur monemus, arduum videri de prima fabularum origine ita exponere, ut veritati justaeque demonstrationi omnino fiat satis.

1. Enimvero cum haec origo apud ipsas eas gentes, quae fabularum et nume-

(1). Quod ad V. T. attinet, conf. praesertim *Meyerus*, *Hermen. V. T.* T. §. 161.

mero et varietate maxime inclaruerint, quales funt Aegyptii et Graeci, tempori- Pars II. Cap. II. §. 2.
bus eorum hiftoricis multo anterior ponenda fit, ista res non nifi partim per quamdam quafi inductionem e nonnullis indiciis conficiatur, partim per conjecturam ex ingenio informetur: in qua ergo argumentatione multiplex est hallucinandi periculum. Atque haud fcimus equidem, an et *Heynius* (1), et *Schellingius* (2), et quotquot nostro aevo de mythorum, five fabularum origine exponere ftuduerint, ingenio nimium indulfisfe dicendi fint, et, uti fert aevi nostri ratio, nimium philofophati fuisfe: unde quoque est, quod aliter *Wagnerus*, aliter *Kannius* (3), aliter denique alii de eadem re philofophati funt justo fubtilius. Certe multas fuisfe fabularum causfas, neque omnes plane easdem apud varias gentes, per fe probabile est: de quibus vero ut exponamus, per inftituti rationem non licet (4). Sufficiat aliquem ostendisfe fontem, quem et unum omnium primum, et praecipuum, et variis gentibus communem fuisfe arbitremur, in fuperftitiofa complurium Deorum veneratione quaerendum. Hunc jam indicavimus P. I. Cap. 1. §. 2. et Cap. 3. §. 4. Sed res digna est, de qua convenienter cum eo, in quo jam verfamur, loco iterum disferamus.

2. Scilicet hoc ponimus, non ex fubtiliori ratiocinio philofophico fed ex certa rerum notitia petitum, quod adeo a nemine negari, ac ne in dubium quidem revocari confidimus, apud vetustisfimas, quae maxime innotuerint, gentes, Polytheismum et magnum fabularum numerum ita fuisfe conjunctos ut, quo plures Dii colerentur, eo quoque plures fabulae esfent: cujus rei exemplum praebeant et Aegyptii illi et Graeci, quos conftat utrosque tam Deorum, quam fabularum multitudine nobilisfimos esfe. Quocirca vel hanc illi, vel illam huic dedisfe originem, confentaneum est ut ftatuamus: nam diverfam aliquam fuisfe causfam externam, quae aequabiles hos effectus ubique produxerit, ecquis umquam vel cum levisfima veri fpecie paulo prudentioribus perfuadeat? Itaque, cum vel Polytheismum ex fabulis, vel has ex illo exftitisfe cenfeamus, haud difficilem judicamus fieri optionem. Haec nimirum in univerfum est vetustae Mythologiae indoles, ut, fi cum Polytheismo comparetur, effectus magis quam causfae rationem habeat. Nam modo valde naturali ac fimplici et ex Polytheismo repetatur prima Mythologiae origo, et hujus incrementa exponantur ex ipfo Deorum incre-

(1). Vid quae fupra disputavimus Part. I. §. 1.

(2). In *Pauli Memorabilibus* P. V.

(3). Vid. que diximus in Prolegom. Cap. 1. §. 3.

(4). Ita in libro Gallico, *Explication hiftorique des fables par Mr. l'Abbé B.* T. 1. p. 21-68. quindecim recenfentur diverfi fabularum fontes, et plerique quidem non prorfus improbabiliter.

Pars II. Cap. II. §. 2.

crementō magis magisque oborta: quod cum ſupra in poſteriore loco allegato, Obſ. 1. ſatis perſpicuum feciſe nobis videamur, hic verbo indicaſſe ſuffecerit.

3. Nec diffitemur tamen, Polytheismi ſuperſtitionem deinceps ab ipſis fabulis, ex ſe quaſi natis, aliquod alimentum atque adjumentum accepiſſe, ac filias adeo matri ſuae opem tuliſſe haud exiguam: immo vero lubenter agnoſcimus, homines, ista ſuperſtitione ſemel imbutos, quidquid et hanc et cum ea conjunctiſſimam mythologiam alere poſſet atque amplificare, cupide arripuiſſe, ideoque aliquam illi et prisci ſermonis indoli et rerum causſarumque ignorationi, quam memorat *Heynius*, ad mythologiae incrementa vim omnino adſcribendam putamus. Naturalium enim causſarum ignoratio cum univerſe magna eſſet priscis aetatibus, facile inducebantur ſuperſtitioſi homines, ut, quidquid accidere viderent, hoc numini cuidam adſcriberent praeſentiſſimo, quod vel venerari didiciſſent, vel hanc in rem ex ingenii figmento advocatum aliis adderent ſocium. — Prisci vero ea ſermonis, quae apud gentes nonnullas diutiſſime viguit, indoles parum accurata, abſtractarum notionum minime capax, a philoſophia ſubtiliori prorſus aliena, ſed vivida, ſed figuris imaginibusque luxurians, ſed animi cogitatis ſub ſenſus revocandis maxime idonea: haec ergo loquendi ratio apud gentem quamcumque fabularum ſtudioſam his ipſis fabulis et exornandis et vero etiam augendis erat ſine dubio aptiſſima. — Nec negamus denique, hanc et ſermonis indolem et causſarum naturalium ignorationem primis temporibus eam vim habere potuiſſe in iis, qui unius Dei cultui dediti eſſent, ut et rebus quibuscumque vitam, animam, loquelam tribuerent, et quamplurima, praetermiſſis naturalibus causſis, ad ipſam primam causſam, ſive Numen, quod venerarentur, referrent: verum an talia tamen mythorum rationem revera cenſenda ſint habere, deinceps perpendemus.

4. His, quae poſuimus, veri, ut putamus, ſimiliter poſitis, jam alia porro animadverti volumus, eaque haud minus profecto veri ſimilia: quae tamen ipſa non niſi breviter indicare licebit.

Et principio quidem, cum, ſi non ingenioſe dumtaxat philoſophari ac fingere velimus, ſed probabiliter disputare, atque intentis oculis et ingenue opinionum humanarum vestigia perſequi; cum igitur vix dubium obſcurumve ſit, polytheismum ex monotheismo, non vero hunc ex illo derivari oportere (1): conſequitur, mythologiam non niſi ſerius ex polytheismo exſtitiſſe et cum hoc paulatim incremen-

(1). Nuperrime hoc agnovit *Dalbergius* in praef. ad libellum, cujus titulus eſt: *Schéik Mohammed Fani 's Dabistan, oder von der Religion der altesten Parſen, Aſchaffenb.* 1809. Vid. ibi p. 4 ſqq. Conferantur autem quae ſupra disputavimus Part. I. Cap. 1. §. 2. Obſ. 2. et Abbas *Jeruſalem* in *Commentatt. ſuper Religione*, Germanico ſermone conſcriptis, P. II. Comm. 1. med. p. 32 ſqq.

menta cepisse, atque adeo ejus initia non ad ipsa generis humani incunabula pertingere; quod sumere videtur *Heynius*. Deinde, quamquam priscorum temporum hominibus sermonem incultum magnamque causarum naturalium ignorantiam adscribere non dubito, nihilominus non tam exiles de eorumdem conditione atque intelligentia arbitror informandas esse imagines, quam quas et Heynius et alii multi sibi informent. Est nimirum apud eos, qui nostra aetate de primitiva hominum conditione philosophantur, generali more receptum, ut hanc sibi fingant a brutae quasi stupiditatis statu exorsam, hominesque necessitate ad suas vires magis magisque experiundas coactos, ac paulatim ad aliquod rationis suae exercitium, cum tempore per oblatam variarum rerum opportunitatem excitatum, enisos. Verum enimvero quicumque justas sibi cum de hominis prae omnibus animantibus, hujus orbis incolis, praestantia, tum praesertim de Numinis, a quo creatus sit, sapientia ac bonitate notiones informaverit, huic per se non videatur non veri simillimum, ut Deus recens creato et in terra constituto homini cura peculiari prospexerit. Non solo enim instinctu animalium instar impelluntur homines, ut Conditoris sui consiliis satisfaciant, sed rationis, qua ducantur, participes sunt. Verum ut hanc ad suos usus adhibere discerent, longissimo temporis intervallo iis opus fuisset, ac brutorum more vivendum, nisi Deus iis adfuisset auxiliator ac parentis quasi vicem apud eos sustinuisset. Immo, nisi hoc admittamus, hominum conditio multo deterior fuisse censenda sit in rerum initio, quam brutorum animantium, quibus solus suis mox sufficerit instinctus, a benigna natura insitus. Sed, hoc asumto, simul quoque asumere non vereor, quamqum id scio a nostri aevi decretis philosophicis prorsus abhorrere, primum ipsius sermonis usum a peculiari Numinis auxilio, qualecumque tandem hoc fuerit, repetendum videri, cum certum sit, exiguam ac propemodum nullam esse vim rationis humanae, nisi sermo una adsit, cujus tamquam instrumenti usu hanc suam vim et exerat et augeat in dies. — Quid? quod *Schlegelius* (1) istam de primitivo hominum statu, quam nos repudiamus, sententiam sanae philosophiae adversam videri ac per vetustissimas historias non modo non confirmari ait, sed vero damnari ut merum opinionis commentum, quoniam, seposita etiam monumentorum Mosaicorum auctoritate, ex plerisque Asiae documentis antiquissimis et factis historicis satis manifestum sit, homines terrestre suum curriculum haud sine Numine exorsos fuisse. Quapropter ipsam puriorem ac primitivam Indorum religionem repetendam esse judicat ab institutione Divina, sive Revelatione, sed, ut ipsi videtur, interiori, ex qua male intellecta et per hominum opi-

Pars II. Cap. II. §. 2.

(1). *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier*, p. 89, 90.

Pars II. C. II. §. 2, 3.

opiniones perverſa varii deinceps errores exſtiterint (1). Certe, convenienter cum ipſius rei natura homo recens a ſuo Genitore formatus non inducitur in libro Geneſeos plane ſibi ſoli relictus, ſed ab eo in omnibus, quibus ipſi opus eſſet, adjutus tamquam ab optimo patre, qui adeo cum ſaepe ad eum accederet praeſentisſimus cum eoque familiariter verſaretur, hoc ipſo frequenti utilique commercio ſermonis uſum et excitaret et identidem excoleret amplificaretque. Quin etiam diſertis verbis refertur Deus Geneſ. II. 19, 20. varii generis animalia ad Adamum adduxisſe cum alio conſilio, de quo deinceps, tum vero ut haec propius cognosceret ac nomina iis imponendo quoddam loquelae inſtitueret exercitium.

5. Quandoquidem igitur primitivum hominis ſtatum nobis fingere minime decet rudem incultumque, ac primitiva religio a polytheismo ac mythis adeo ex eo oriundis pura fuisſe cenſenda est, ideo non illam vim primariam ſive in ſermone primaevo, ſeu in cauſarum rerumque naturalium ignoratione ad mythologiam fuisſe putamus, quae fuerit ex *Heynii* aliorumque opinione: neque his cauſis, ſed potius ſuperſtitioni pluriumque Deorum venerationi, quae purum ac ſimplicem unius Dei cultum paulatim cum tempore exceperit, atque depravatae adeo hominum conditioni primas in mythologia praecipuasque partes adſcribendas eſſe, merito arbitramur. Sed et hoc praeterea volumus animadverti, cauſas illas ab Heynio memoratas, vim, quam perverſis deinceps hominum ſtudiis ac depravari coepta religione habuerint ad mythologiam, non ubique eamdem habuisſe. Ne enim dicamus, mores, inſtituta, vivendi rationem, coeli ſolique naturam ac magis etiam minusve vividum ingenium aliaque plura earum vim partim auxisſe, partim minuisſe et infinitis modis variasſe, ſola ſuperſtitioſarum religionum diverſitas efficere non potuit, quin aliae gentes plura, aliae pauciora mythorum ſpecie ac forma inſtruerent, et in portenta converterent. Ex qua, ut putamus, veriſſima obſervatione confirmetur, quod ſupra P. 1. Cap. 1. §. 3. ex ipſa variarum gentium antiquarum contemplatione collegimus, multum abesſe, ut harum omnino omnium hiſtoria aequabili modo a mythis incepisſe cenſenda ſit.

§. 3.

Ex iis, quae, quam breviſime fieri poterat „ §. ſuperiori disputavimus, conſequitur, quamcumque vim alibi habuerint cauſae, quibus Mythologiae originem adſcripſerit *Heynius*, hanc eas non habuisſe apud Hebraeos eorumve proavos, puriore religione imbutos, neque in ipſis etiam habuisſe rerum humanarum primor-

(1). Ibid. p. 104 ſqq.

mordiis, quibus a Deo inſtituti informatique homines non rudes eſſent ſtupidique, nec Polytheismi ſuperſtitioni obnoxii ſed tum demum habere coepiſſe, cum homines a religionis puritate ac ſimplicitate deflecterent.

Cum tamen prisci ſermonis indoles revera inſit in ſermone Hebraico, videamus, quid haec effecerit non in vetuſtiſſimis modo, ſed in noviſſimis etiam ſcriptis Codicis Sacri.

1. Equidem eo facilius priſci ſermonis indolem agnoscimus in ſermone, quam Hebraicum dicere ſolent, quo minus dubitamus, hunc primum fuiſſe quo homines uterentur. Nam, uti unum dumtaxat initio fuiſſe ſermonem, nos quidem ex S. C. auctoritate, Geneſ. XI. 1., merito ſtatuere nobis videmur, ita ex inſitis etiam Hebraici ſermonis indiciis haud temere colligamus, hunc ipſi primitivae originis honorem omnino competere (1). Et profecto habet ille cum alia plura infantilis, ut ita dicam, ſimplicitatis vestigia minime obſcura, tum hoc praeſertim, quod nulla continet certa distinctorum temporum indicia, nullasque proprie dictas conjugationes, ut adeo qui infantes obſervaverit cum primum loqui incipiunt, is quo magis in ejus intimam indolem penetraverit hoc quoque magis prima in eo articulati quaſi ſermonis pericula deprehendere ſibi videatur.

Atque hic ſermo longe antiquiſſimus, immo primaevus, quem quia ab Hebraeis receptus fuit, ab his denominare conſueverunt, et quam ſupra, Cap. 1. §. 3. Obſ. 2. vidimus vetuſtiſſimam ſuam, qua ad ipſam generis humani infantiam pertingat, indolem non niſi perparum immutatam retinuiſſe: Hebraicus igitur ſermo in hac ſua indole eam omnino habet rationem, quam in hujus Cap. initio delineavimus, estque adeo perquam ſimplex, minus philoſophicus, valde figuratus et ad omnia ſub ſenſus revocanda maxime idoneus. Haec vero ejus ratio, quam cum reliquis dialectis Orientalibus, proxime ex eodem ſermone primaevo derivatis, generatim habet communem, non modo in poëſi, ad quam Hebraeorum aeque ac Arabum ingenium jam ab ultimis inde temporibus compoſitum erat, ſed in ipſa proſa oratione luculenter conſpicitur. Sic ſive fulmina frequentia e nubibus ejaculata, ſeu flammae e montibus erumpentes, quibus ex Dei conſilio aditus Paradiſi praecluderetur, imagine Divinorum Paradiſi cuſtodum adumbrantur Gen. III. 24. — Sic, quando Sol ac Luna ad Joſuae, praelium aliquod quantocius ad finem feliciter perducere cupientis, preces ſubſtitiſſe memo-

(1). Hoc jamdudum multi tenuere. Vid. *Waltoni appar. Bibl Proleg.* III. §. 4-19. p. 230-235. et liber (*Jeniſchii*) *de fatis Ling. OO.* p. 4. Et Orientalis ictius linguae vestigia partim obſcuriora, partim clariora adſunt in priſcis linguis quam plurimis, praeſertim in lingua Graeca. Vid. *Bianconius* ſupra allegat. *de lit. Hebr. et Gr.* p. 64. et *Ernestius* in *Opusc. Philol.* p. 171 ſqq.

Pars II. Cap. II. §. 3.

morantur Joſ. X. 12, 13, hoc nihil aliud ſignificat, niſi diem non prius occidiſſe quam Joſua Deo auxiliante plenam reportaſſet victoriam (1). — Sic, cum Elias Vates igneo curru igneisque equis in coelos raptus eſſe narratur 2 Reg. II. 11. (2), hoc ſub imagine quadam oculis ſubjicit vim ac magnificentiam procellae cum tonitrubus ac fulminibus conjunctae, qua Eliſaeus ipſum a Deo raptum conſpexiſſet. — Sic denique, quando Jeſus Joann. I. 52. graviſſime affirmat, conſpectum iri coelos apertos, atque Angelos modo adſcendentes, modo ad ſe descendentes, hoc imagine ab eo, quod Jacobo patriarchae quondam in viſione obtigerat, deſumta oculis quodammodo conſpicuam reddit peculiarem illam providentiam, quae Divino Doctori ſemper adfutura eſſet praeſentiſſima.

Nimirum ſeriore etiam Christi et Apostolorum aetate vocabula, formulas, imagines improprie accipiendas frequentiſſime uſurpabant Judaei, ut ex avito loquendi more res ſenſibus ſubjicerent, et huic generi ita aſſueti erant, ut ab eo non deflecterent, etiamſi alio ſermone ac patrio uterentur. Atque hinc peculiariter repetendus eſt uſus, in Novi etiam Testam. ſcriptis haud rarus, ſed in V. T. ſcriptis eo frequentior, quo haec ſunt antiquiora, ex quo id quod hominis proprium est, Deo, adſcribitur, Deusque adeo humano more informatur.

Sed vero istud loquendi genus, e prisco ſermone ortum, cum univerſe omnibusque temporibus in S. C. obtinuerit, non conſentaneum est profecto ut umquam *mythicum* appelletur, niſi vocabulis ludere velimus: ac per ſe non magis est fabuloſum aut mythicum, quam ipſa vetustiſſorum poëtarum Graecorum, Homeri praeſertim dictio Orientali illi haud plane abſimilis, etſi ad fabulas narrandas et exornandas aptiſſima. Propius per ſuam indolem ex parte accedit interdum proſa Hebraeorum ad poëticam dictionem: nec tamen umquam per ſe *poëtica* est dicenda, niſi quis, quod toto ſuo genere diverſum est, confundere velit; uti E. G. neque Corani in quo ſaepe dictio valde ſplendida est ac fervida, auctor Mohammedes, neque Ispahanenſis, neque vitae Timuri ſcriptor, neque Haririus, quibus nihil elatius figuratiusque produxit Arabia, carmine ſua opera conſcripſiſſe merito dicantur.

2. Haec cum ita ſint, ne antiquiſſima quidem illa Geneſeos documenta, in quibus omnium maxime conſpicua est priſci ſermonis indoles, propter hanc causſam *mythica* vocaverim. Jam ab aliquo inde tempore, ut hoc obiter neque importune moneam, mos invaluit, in Germania praeſertim ut quasdam V. T. partes

(1). Conf. *Hamelsveld* in *Bibl. def.* III. p. 64 ſqq. et *Muntingh.* in *Biblica vult. hum. hiſtor.* V. p. 19 ſqq. not.

(2). Vid. ibi *Michaëlis.*

tes vere hiſtoricas et hiſtorico ſtilo conſcriptas ad carmina referrent et ad poëticam adeo rationem exigerent (1). Quae opinio cum mythicae interpretationi haud parum favere videretur, eam ab hujus patronis avide ſuos in uſus arreptam fuiſſe, non eſt profecto quod miremur: quin eo etiam nonnullorum proceſſiſſe temeritatem, hac ipſa ſcilicet opinione excitatam, ut univerſum Pentateuchum et Euangelicam hiſtoriam pro operibus epicis ac mythicis haberent, in Prolegomenis vidimus Cap. 2. §. 4. Obſ. 2-4. Sed, ut haec aliaque abſurda ingenii commenta mittamus, *Heſſium* etiam, etſi a mythica interpretatione prorſus alienum, creationis deſcriptionem Moſaicam in carminum numero repoſuiſſe, ipſe in hiſtoriae ſuae Israëliticae intio, ubi eam inſeruit, ſatis demonſtravit. Perperam omnino haec fiunt, quoniam nullo umquam pacto iis partibus hiſtoricis probabiliter affingatur peculiaris illa ſententiarum quaſi aequabilis distributio ad quamdam menſurae ſpeciem exacta, ſive membrorum parallelia, quam omnium antiquiſſimae poëſeos Orientalis jam propriam fuiſſe, certo certius liquet ex Geneſ. IV. 23, 24.: quem locum ſi quis vel cum creationis deſcriptione attente et ingenue comparaverit, nae is tantum animadvertet diſcrimen, ut hic hiſtoricam, illic contra poëticam formam adeſſe, facile percipiat. Itaque, uti peritior et prudentior quisque carmina, quae Haririus in ſuis Confeſſibus, aut quae Arabſiades in ſua vita Timuri inſeruit, facile a reliqua distinguat oratione, neque hanc ideo poëticam eſſe dicat, quia valde florida est et imaginibus abundans, ita non decet utique propter ſolas figuras imaginesque, quas habet plus ſemel proſa Hebraeorum oratio, hanc eodem plane loco reponere quo poëticam. Quod autem illam poëſin diverſo nomine appellari velint *hiſtoricam*, hoc vero nihil ad ipſam rem facit, estque denominatio mere arbitraria et Orientalibus temere afficta. Pars II. Cap. II. §. 3.

Verum, quod praeſertim volebam, cum in genere ſermonis Hebraici indoles ad priſcum loquendi modum prorſus conformata ſit ejusque indicia paſſim et in ipſis etiam N. T. libris cernantur, minus congruens eſſe arbitror, ut in vetuſtiſſimis C. S. partibus nonnullis ideo mythi ineſſe cenſeantur, quia plura in his appareant hujus indolis indicia, quam in recentioribus. Nimirum, quod ſupra in genere monuimus P. I. C. 2. §. 3. Obſ. 6., non tantum inter narrandi modum, qui in istis partibus, et inter eum qui deinceps animadvertatur, discrimen eſſe, ut propterea illae mythicam rationem habere merito cenſeantur, ſed non aliunde id repetendum videri, quam quod omnium vetuſtiſſimae ſint, hoc igitur in ea, in qua jam verſamur, re peculiariter valere cupimus. Quod ſi enim ipſam ſermo-

(1). Vid. E. C. *Meyeri Hermen.* V. T. II. p. 217-223. et *Henkii theſaurus (Magazin fur Religionsphiloſophie &c.)* IV. 2. p. 361 ſqq. 3, p. 595 ſqq. V. 2, p. 291 ſqq.

Pars II. Cap. II. §. 3.

monis Hebraici indolem universe spectatam minime mythicam dicere oportet, non consentaneum est eam ibi dumtaxat hoc nomine vocare, ubi et plura et magis luculenta hujus indolis apparent indicia. Ita vero ferebat ipsius rei natura, ut, quo major esset antiquitas, quoque propius abesset a generis humani primordiis, hoc etiam magis dicendi ratio et imperfecta esset, et figurata, et at res sensibus subjiciendas comparata: qui quidem orationis color cum ubique in Scriptis Sacris inhaereat, etsi minus vividus deinceps, unum idemque de eo judicium faciendum videtur, non vero aliud de primis, aliud de reliquis eorum partibus historicis. Quocirca ne iis quidem assentimur, qui in illis solis mythos inesse arbitrantur.

3. Quo clarius nostram mentem aperiamus, et quibusdam insignioribus exemplis illustremus, age, ex ipsis illis Geneseos documentis antiquissimis ea in medium proferamus et ad prisci sermonis indolem exigamus, in quibus potissimum mythica ratio reperiatur, quae ex hoc sermonis indole tamquam ex prima ac praecipua causa exstiterit.

Itaque, cum creati orbis descriptionem Mosaicam non philosophemati attribuerimus, P. I. Cap. 2. §. 2. Obs. 1. coll. Cap. 3. §. 7. Obs. 4. fere med., sed institutioni divinae, quam adeo homines mature quidem, sed tum demum, cum ejus capaces essent, acceperint, ex hoc cum consilio divino, sed vero etiam cum infantili ista loquendi simplicitate convenienter eximium hoc exstitisse putamus documentum, quod et ipsam illam primaevam simplicitatem spirat manifesto et simul nihil quidquam detrahit de majestate Divina, immo hanc sensibus ita subjicit, ut in ea generis nostri infantia nihil sive Deo dignius esse queat, seu ad hominum usus accommodatius. Mox quidem, cum res adspectabiles in duas partes majores dividerentur, sive coelum ac terram, utriusque creatio universe Deo adscribitur, deinde quidquid ab hominis in terra constituti conspicitur oculis, justo quodam ac naturali, sed in illa antiquitate facile concipiendo et ad quotidiani temporis humani mensuram exacto ordine singulatim ea, quam in posterum retinerent, forma ad eumque, quem haberent perpetuo, usum exstitisse narratur: ubique autem Deus agens et loquens inducitur, immo vero de homine, qui omnium animantium princeps foret in terra, formando secum deliberans, ac tandem omnibus suis operibus ad finem perductis et approbatis quiescens, ipsumque hunc quietis suae diem homini in gratam creatoris sui memoriam faustum sanctumque esse jubens.

Porro, ne quid dicam de peculiari illa primi hominis a Deo ex terrae pulvere formati et mox anima vitaque per nares, quibus spirare solemus, inflata instructi descriptione Genes. II. 7., quam ipse, ut veri simile est, Adamus, a Deo hac de re brevi postquam vivere coepisset tempore institutus, tradiderit, et in qua

res

res ad ipsam infantilis sermonis indolem accommodate informatur sensibusque subjicitur: aliud exemplum esto in creatae foeminae descriptione Genes. II. 18-23., ab Adamo etiam, uti videtur, profecta, et cujus ratio ex eadem illa caussa facile exponatur. Adamus enim, cum in animalibus ad se eo consilio a Divino Numine adductis, quod §. 3. Obs. 1. extr. indicavimus, nihil sibi simile videret, et animadverteret adeo, comitem sibi deësse desiderabilem, Deoque hoc ex vero attribueret consilium, ut hujus desiderium in se excitaret, cum hoc desiderio obdormiens in somnio divinitus idque sapientissime objecto Deum videre sibi videtur ex ipsius corporis sui particula quadam formam aliquam humanam conficientem, qualem inter omnia animantia non conspexisset. Deinde evigilat, Deumque videt hanc ipsam ad se adducentem, quae comes foret conjunctissima. Hinc non modo quod somniaverat, narravit non secus ac si revera accidisset (1)., verum etiam Deum sibi informavit prius quam uxorem ipsi dedisset, secum loquentem et de ea creanda consilium capientem. — Ejusdem autem Dei loquentis inductio, ab hominibus duntaxat informata, alibi quoque adesse videtur in iisdem documentis pervetustis: quo spectent quae Deus secum dixerit et post hominis lapsum, Genes. III. 22., et increscente hominum perversitate, VI. 3., 7., et pulso diluvio, VIII. 21., 22., et exstructa turri Babelica, XI., 6., 7.

Postremo, ne longior sim, quod in hominis ad peccatum prolapsi descriptione, Genes. III., non pro philosophemate, sed pro facto historico, uti supra monitum est P. I. Cap. 2. §. 2. Obs. 1. coll. Cap. 3. §. 7. Obs. 4. extr., habenda quam plurimum offendit serpentis cum muliere colloquium, omnium facillime sic intelligi judico (2)., ut illud non re ipsa habitum sit, sed varias diversasque mulieris ad serpentis de vetitae arboris fructu cum quadam voluptate edere, eamque ad suum exemplum imitandum callide quasi excitare visi conspectum obortas cogitationes contineat, quas adeo partim huic loquenti, partim sibi ipsi, ad istas serpentis blanditias respondenti tribuerit mulier, ex prisca illa sermonis indole simplicissima, qua omnia ad actionis cujusdam modum, immo ad loquelam etiam informarentur. Atque hoc eo hic facilius fieri videtur potuisse, quo veri puto similius, ut isto serpente usus sit Cacodaemon instrumento ad mulierem inducendam

(1). Non obstat omnino quod Paulus 1 Cor. XI. 8. mulierem dicit ἐξ ἀνδρὸς, *e viro desumtam*, fuisse. Nam, praeterquam quod Apostolus cum hominibus disputans, saepe ex iis argumentatur, quae ipsis probarentur, ad ejus argumentationem perinde est revera, utrum creatio mulieris sic acciderit uti narratur, an vero in somnio divinitus objecto, sive in visione tantum censeatur accidisse.

(2). Ita fere jam hac de re judicabat *Js. Abarbanel.* vid. *Clericus* ad h. l. E. Christianis vero *Simeon de Muis* in *Bibl. Crit.* T. 1. p. 147, 148. Conf. in primis *Lessius*, *Vermischte Schriften*, p. 222 sqq.

Pars II. C. II. §. 1, 2. dam opportuno idoneoque, utque prava cogitata ſic in hujus mente excitaverit, ac ſi ea ab ipſo ſerpente injecta fuiſſent. Verum de hoc, quod ponimus, infra §. ſeq. agemus.

Atque, ut id opportune oblata occaſione animadvertam, eodem plane modo difficile permultis viſum aſinae cum Bileamo colloquium, in libro minus vetusto relatum Numer. XXII. 28 ſqq., expedire poſſe mihi viderer, niſi graves obſtarent rationes. Cum quadam quidem probabilitatis ſpecie ſtatuitur (1)., isto colloquio nil contineri aliud, niſi varias Bileami ad reluctantis aſinae conſpectum obortas cogitationes in ſermonis utrimque habiti modum propoſitas. Verum univerſa rei relatio ita comparata videtur, ut hoc admittere non audeam: atque adeo, cum viſionis cujusdam propheticae, quam multi loco isti intulerunt, ut difficultati hiſtoricae ſe ſubducerent (2), aut fraudis etiam commentive qualiscumque (3), nullum adſit, ne leviſſimum quidem, indicium, ſed res tamquam vera cumque rebus Israëliticis proxime conjuncta hiſtoria referatur, verum hic adeſſe miraculum vix dibutem, quod nihil habeat offenſionis, dummodo ejus conſilium ad temporum hominumque rationem prudenter exigatur. Sed harum vindiciarum, quae ad hunc quidem in quo jam verſamur, locum minus pertineant, alii mihi otium fecerunt (4). At hoc unum tamen notetur, non opus eſſe profecto, ut ipſum animal ſermone, nedum ratione, ad tempus inſtructum fuiſſe opinemur. Prolatus enim ſermo eſſe potuit per Angelum, illius quaſi nomine loquentem, ut aſina ipſa Bileamo loqui videretur, a Dei Numine impulſa.

4. Haud plane abs re fuerit breviter hoc loco monuiſſe, multa a Prophetis ex priſco narrandi more memorari et conſpecta et acta, quae neque oculis conſpexerint neque egerint revera, ſed quae in viſione divinitus ſuis mentibus oblata et conſpicere et agere ſibi viderentur. Sic quod Jeſaias Cap. VI. Jehovam ſolio inſidentem in Templo, et Jeremias I. 11 ſqq. amygdalum ac bullientem ollam vidiſſe ſe narrant: quod Ezechiel quaedam pasſim ſcribit ſe vidiſſe, dixiſſe atque egiſſe plane ſingularia: haec ex recepta interpretum ſententia ad ecſtaſin propheticam merito referantur. Atque idem adeo judicium ſine dubio faciendum est

(1). Vid. *Leſſius*, l. l. p. 138 ſqq.

(2). Ita peculiariter *Dathius* ad h. l.

(3). Ita abbas *Jeruſalem*, in *Comment. de Relig.* IV. Sect. 1. fere med.

(4). Vid. in primis *Hamelsv. Bibl. def.* V. p. 137 ſqq., *Perponcherius* ad Belgicam verſionem hujus loci ex Germanica *Michaëlis* verſione expreſſam, et *Herderus* in Epist. *de ſtudio Theol.* Ep. 2. p. 26 ſqq. edit. Germ., qui tamen in opere Germanico, quod de Poëſi Hebr. ſcripſit. II. p. 238. illi accesſit ſententiae, ex qua haec in viſione acciderint.

est de aliorum Prophetarum Hebraeorum, ipsiusque etiam Joannis, Apocalypseων auctoris, visis, auditis factisque, quamquam historico modo enarratis. — Sed a veri similitudine non abhorret eorum opinio, qui luctam Jacobi patriarchae cum Angelo in visione accidisse existiment, Genes. XXXII. 24 sqq. (1), quia noctu accidit et haud levem habet visionis speciem: ut adeo dolor in Jacobi femore excitatus sit sive per vehementiorem ejus somniantis agitationem, sive per imaginationis gravius affectae vim, seu denique per ipsam vim Divini Numinis, quo auctore haec ei visio contigisset. — Nec defuerunt etiam, qui ipsam tentati Jesu historiam universam in loco ponerent visionum (2), idque profecto non improbabiliter. Quamquam enim res quasi vere facta narratur, inest tamen in ipso narrandi modo aliquid, quod ad visionem assumendam facile moveat. Nam et Matthaeus IV. 1., et Marcus I. 12. et Lucas IV. 1. diserte memorant, Jesum *a spiritu* abductum fuisse in desertum, id est, ipso Luca fere interprete, ab ea vi Divina, qua plenum se, sive penitus animatum sentiret, et qua qui sic animabantur, ut visionem quamdam haberent menti oblatam, dicebantur esse ἐν πνεύματι, sive vi Divina pleni. Neque est dissimilis formula, qua Joannes in Apocalypsi XVII. 3. in desertum, et XXI. 10. in montem excelsum se abductum fuisse refert ἐν πνεύματι, sive ita ut per divinam vim ac visionem extra se raperetur Certe hanc explicationem longe praestabiliorem esse puto ea, quam *Eichhornius* in primis commendavit (3), et ex qua Jesus varias, quas animo volvisset, cogitationes narraverit ad colloquii se inter et diabolum, cui ex sui aevi more prava quaevis auctori adscripserit, habiti modum. Istiusmodi enim expositio sive in se spectetur, seu ad Euangelistarum relationes exigatur, nullam omnino prae se fert veritatis ac simplicitatis speciem.

§. 4.

Sed, quandoquidem ii, quibuscum disputamus, hoc praesertim ad antiquissimam cogitandi loquendique consuetudinem referunt, quod plurima, in quibus nil

(1). Ita multi. Ex veteribus E. C. *Maimonides* in *More Nevochim*, p. 310. et *Theodoretus* T. I. *Quaest.* 92. Ex recentioribus inter alios *Michaëlis.*

(2). Ita inter alios *Clericus* ad Matth. IV. 1. in editione N. T. *Hammondiana* A. 1698. *Harenberg.* in *nova biblioth. Brem.* III. 2. p. 250 sq. et *Farmer* in opusculo de hoc argumento. Neque improbat penitus *Venema*, Hist. *Eccl.* III. p. 33. Nuper autem hanc sententiam tuitus est *Paulus* suoque more exornavit in *Commentar.* ad N. T. T. I. p. 352 sqq.

(3). *Biblioth. literat. Bibl.* III. 2. p. 282 sqq. et 6. p. 1040 sqq. Conferri potest *Cunzius* in *Pottii Commentatt. Theol.* VIII. p. 311 sqq.

Pars II. Cap. II. §. 4.

nil inesset nisi naturae consentaneum, in mera portenta ac miracula eo facilius converterit hominium simplicitas, quo magis res et causas naturales ignorarent, Numenque Divinum ad omnia advocarent praesentissimum: operae pretium facturi nobis videmur, si ad hunc etiam prisci sermonis, cum superiori illo proxime conjunctum visum, characterem illud dicendi genus, quod in Scriptoribus Sacris animadvertitur, ingenue exegerimus. At hanc quoque partem, quantumvis gravem atque ampliori pertractatione dignissimam, non nisi ita tractare poterimus, ut ex magna ac paene infinita rerum copia illud, quod praecipuum videatur, dumtaxat delibemus.

Negari utique non potest ac ne dubitari quidem, in C. S. passim, praetermissis causis naturalibus res ad primam causam, sive ipsum, cujus imperio omnia regantur, Numen referri: quod loquendi genus si quis habita aetatis nostrae ratione minus accuratum aut parum philosophicum dixerit, facile hoc patiamur, sed *mythicum* id umquam merito vocari, aut veri nominis mythis miraculorumve figmentis locum dedisse in C. S. qui contenderit, huic equidem vehementer adversemur.

1. Est nimirum in confesso, hanc in C. S. cerni priscorum temporum et pietatem et simplicitatem, ut in omnibus Deum ipsum agentem videre sibi viderentur, et quaecumque igitur homini sive bona seu mala obtingerent, immo vero etiam haud raro quae menti ejus sive laudanda, sive improbanda obvenirent, et quae adeo ipse sive virtuti consentanea, seu vitiosa ac perversa efficeret, haec omnia Deo adscriberent. In his quidem omnibus et nos quoque, dummodo recte cogitemus ac ratiocinemur, Divinam providentiam minime excludimus, sed simul tamen naturales sive proximas causas non praetermittere solemus, ac merito etiam id, quod Deus ipse efficit, ab eo, quod dumtaxat permittit consilio sapientissimo, distinguimus. Verum longe alia erat antiquiorum temporum ratio in Libris Sacris descripta, quae philosophicas has justasque distinctiones ignorans omnia, quae nos diverso modo significemus, iisdem fere formulis complectebatur.

Atque hanc cogitandi et loquendi consuetudinem, etsi eo frequentiorem, quo tempora sunt vetustiora, passim tamen et in recentioribus quoque S. C. Scriptis obtinere, si exemplis ostendere vellem, illud declararem, quod in omnium oculis positum est. Sed hoc monere minime supervacaneum sit, ipsos eos, qui generalioribus istis formulis uterentur, non eam ubique iis notionem subjecisse, quam verba prae se ferrent, verum diversam, pro rerum, de quibus loquerentur, diversitate. Neque enim ita simplices, ita fere stupidos nobis eos fingere licet, quasi eodem plane in omnibus modo Deum agere opinarentur. Sic, quando Deus dicitur Pharaonis animum obdurasse, sive obstinatum reddidisse, haec obstinatio a scrip-

ſcriptore, qui eam Pharaoni vitio verterit, non eodem utique modo Deo attribuitur auctori, quo V. C. coeli terraeque creatio, ſed ſenſus ex ipſius ſcriptoris mente manifesto est, Deum huic obſtinationi occaſionem dediſſe, eamque haud ſine gravi conſilio permiſiſſe. Vid modo Exod. IX. 7, 14-17, 27-30. — Atque ut ex alio genere unicum etiam exemplum proferamus, cum Deus dicitur Beſaleëlem ſuo ſpiriti inſtruxisſe, ut ad Tabernaculum artificioſe conficiendum idoneus eſſet, Exod. XXXI. 1. ſqq. XXXV. 30. ſqq., vel ſolus orationis contextus, coll. XXXVI. 1. ſatis indicat, ex ipſius ſcriptoris mente agi de ingenii facultatibus naturalibus, Dei quidem numine, ſed non per miraculoſum interventum inditis, eoque temporis puncto quaſi infuſis. Verum, quando ſive Jeſaias, ſeu quicumque alius Hebraeorum Propheta, qui divinum legatum ſe et diceret et ſuis ſermonibus luculenter probaret, eodem ſpiritu divino ornatus aut plenus fuiſſe memoratur, tunc conſentaneum est ut de peculiari quadam, quaeque non naturalis eſſet, Divini Numinis vi eos ipſos cogitaſſe cenſeamus.

Hoc igitur loquendi genus neque per ſe mythicum est, neque etiam mythis apud Sacri Cod. Scriptores dedit locum. Illud quidem non opus est ut demonſtremus: et vero ipſa hujus conſuetudinis origo mythicam rationem plane reſpuit, quoniam non ex opinionis commento, non ex ſuperſtitione, ac ne proxime quidem ex rerum et cauſarum naturalium ignoratione probabiliter repetatur, ſed ex factis hiſtoricis, ſive ex peculiari illo ac familiari Dei commercio, quod primis hominibus, ac deinceps etiam verae religionis ſtudioſis obtingeret (1): et quod adeo eos ſponte induceret, ut cui ſaepe praeſentisſimo omnia ſua accepta referre rerumque terreſtrium omnium regimen adſcribere didiciſſent, eumdem in omnibus, quae fieri viderent, ut ſupremam cauſſam venerarentur perpetuo. Quae pietatis conſuetudo cum altas radices egisſet in Oriente, ſolo ſuo natali, facile hinc tranſierit aliquid cum ad alias gentes, tum maxime ad Graecos Orienti proximos et alia plura ab Oriente mutuatos, qui, quantumvis purioris religionis doctrinam primitivam depravaſſent, ipſos tamen illos pietatis ſenſus ſermone expreſſos aliquamdiu retinuerunt: unde etiam repetendum videtur quod, quo antiquiores ſunt eorum poëtae, eo plura horum ſenſuum indicia in ipſis ſuis commentis ac fictionibus patefecerunt. Rerum ergo naturalium et cauſarum ignoratio hanc piam loquendi conſuetudinem aluit quidem apud Hebraeos ac ſaepe auxit quam plurimum, ſed eam non primum peperit: et non in ſolis vero rebus miris, inexſpecta-

(1). Vid. quae ſupra diſputavimus P. I. Cap. 3. §. 5. Obſ. 1., §. 7. Obſ. 4. initio, et hoc, in quo verſamur, Cap. §. 2. Obſ. 4. Conf. *Muntingh.* in *Bibl. Cult. hum. hiſt.* III. p. 242 ſqq.

Pars II. Cap. II. §. 4. tatis, insolitis apud eos obtinuit, sed generali usu in rebus etiam simplicissimis et quotidie obviis, atque in universum sic ad pietatem erat comparata, ut quae hanc pietatem in animis caussa excitassct, eadem illam consuetudinem produxisse videatur. Atque, ut hoc addamus, inde quoque est, quod ne seriori quidem aetate penitus interierit, eamque ipse etiam Religionis Christianae conditor sapientissimus haud raro secutus sit, ac Deum E. G. induxerit, qui aves nutriat et lilia convestiat, Matth. V. 26, 30.

3. Quod jam ad alterum attinet: ipsam illam loquendi consuetudinem mythis ac portentorum figmentis haud paucis per omnia passim Sacrorum Scriptorum tempora dedisse locum, plurimi ajunt hodie, nos vero negamus. Cum vero hi nobiscum de istius consuetudinis origine minime consentiant, age, hac origine sepositа, de re ipsa inquiramus.

Et plurimum quidem abest profecto, ut semper et ubique omnia in S. C. historiis ad Deum, praetermissis caussis naturalibus, referantur auctorem, ejusque Numen ex machina advocetur. Longe enim pleraque, quamvis magna saepe et inexspectata, simplici et perquam naturali modo referuntur. In ipsis rebus antediluvianis quam multa insunt, in quibus nil portentosi reperias? In naturalibus item orti pulsique diluvii caussis indicandis diligentem fuisse ejus narratorem, supra animadvertimus P. I. Cap. 3. §. 7. Obs. 4. fere med. Ne autem plura conferamus, in transitus Israëlitarum per mare rubrum, quamquam peculiari et extraordinario Dei interventui attributi, descriptione ipsae commemorantur caussae naturales, quibus usus sit Deus tum ut aquae liberum Israëlitis ac tutum permitterent transitum, tum ut eaedem deinde Aegyptios, ubi hos insecuti essent, submergerent. — Deinde, etiamsi multa, in quibus nil miraculosi nemo non agnoscat, ad ipsum Deum proxime referuntur, non omnia tamen ad Deum relata eodem numero promiscue habenda sunt, aeque ac si veri nominis miracula confinxissent Hebraei, ubi nulla adessent: immo vero plerumque quid ordinarium esset, quid extraordinarium, ipse narrandi modus et orationis contextus sic declarant, ut, si ingenue agere velimus, miraculi speciem non ex usu loquendi, sed ex ipsa rei a consueto naturae cursu deflectentis indole repetere debeamus. Sic certissimum quidem est, veteres Hebraeos ex populari opinione Deum in tonitru praesentissimum vidisse, atque inde tonitru *vocem Jehovae* appellasse: sed numquam tonitru ipsum ab historicis scriptoribus in articulatum quemdam Dei sermonem transformatur, ac ne tum quidem, cum tonitru per peculiarem Dei providentiam excitatum fuisse refertur. Vid. Exod. IX. 23 sqq. 1. Sam. VII. 10. XII. 17, 18; in quibus locis ipsa denominatio קוֹל, sive *vocis*, adhibetur. Itaque, quando et in legislatione Sinaitica et in Jesu baptismo Deus loquens inducitur, hoc uti explica-

cari commode nequit ex eo usu, quo multa ad actionem quamdam sermonemque revocabantur, ita etiam non oportet ut pro mero habeatur tonitru, quo Deus loqui ac diserta quaedam verba pronuntiasse fingatur. Quid? quod Moses in legislationis Sinaiticae descriptione tonitru ab ipsa loquentis Dei voce perspicue distinxit Exod. XIX. 16. Coll. XX. 1. et 15-18. (1). — Porro, cum Moses de suis, quae in Aegypto peregisset, prodigiis, aliisque etiam, quae in Arabiae desertis accidissent, portentis saepe et perspicue ita locutus sit, ut, nisi pro impudentissimo impostore habeatur, ipse non dubitasse censendus sit, quin haec omnia Divini Numinis vi perficerentur; uti supra jam significavimus P. I. Cap. 3. §. 5. Obs. 1.: intima ista animi persuasio nullo umquam probabili modo repetatur a magna rerum causarumque naturalium ignoratione hominis in Aegypto jam tum satis exculta educati omnique Aegyptiorum sapientia imbuti. Neque nosmet ipsi, quamvis multo majore nostri aevi luce collustrati adjutique, ista miracula Mosaica ad naturalem ordinem revocemus, nisi diserta ipsarum relationem verba in longe alium, atque ferant, sensum contorqueamus. Jesu vero et Apostolis certissime de peculiari Numinis interventu deque suis miraculis propriis persuasum fuisse qui negaverit, huic vel naturalis verborum, quibus usi sunt, sensus perventendus est; vel statuendum, eos prodigiorum amorem, quem sui aevi homines haberent, ad suae Religionis tamquam divinae commendationem accommodasse, ac tempori adeo callide inserviisse: quae calliditas quo modo prudentiae nomine laudetur, et cum reverentia tantis viris debita componatur, non video; vel denique ipse omnium doctorum sapientissimus atque intelligentissimus Jesus erroris est arguendus, qui cum quid naturale, quid secus esset, non satis discerneret, et generali illa ad mira ac portentosa quaevis propensione duceretur, permulta in prodigia converterit, in quibus nos, melius scilicet edocti, nil videre debeamus, cum statis naturae legibus non conveniens; quo nihil, si quid judico, absurdius fingatur. Itaque omnia et Jesu et Apostolorum miracula nemo probabiliter ad mythos referat ex prisca cogitandi loquendique consuetudine proxime ortos: nec decet adeo ipsa, quae in V. T. memorantur, miracula ab hac caussa repetere.

4. Subjungamus idoneo hoc loco quaedam de Angelis, quorum nec personae, neque apparitiones in S. C. relatae ab eadem hac caussa repetantur.

Non diffitemur equidem, jamdudum in more fuisse Judaeis, ut, cum Deum saepe Angelorum uti crederent ministerio, quo multa in his terris exequeretur, hanc suam fidem sermone vulgari exprimerent. Hinc igitur in Euangelii Joannei loco, quem spurium esse arbitramur, V. 4., Angelus inducitur aquas piscinae Bet-

(1). Vid. *Hessius* in *Biblioth. hist. S.* P. II. p. 229. sqq.

Pars II. Cap. II. §. 4.

Bethesdae turbans. Quem locum si quis genuinum esse existimet, nihil impedit, quominus ibi Joannem ex recepta opinione censeat locutum esse, ac de singularis, ejusque cum religione non conjunctae rei caussa per imaginem popularem expositisse (1). — Neque improbabile est, Angelum divinum, a quo Herodes percussus fuisse dicitur Act. XII. 23., ex eadem fide induci solummodo, neque ex mytho proprie dicto, sed per quamdam personae fictionem, qua Lucas significarit, non casu, sed per singularem providentiam, immissamque divinitus poenam subito exspirasse Herodem a vermibus corrosum: nam verum Angelum conspectum fuisse non refert. Quin etiam eodem jure et ex avito loquendi usu Angelus Jehovae, qui insignem cladem Assyriis intulisse legitur 2 Reg. XIX. 35. 2 Chron. XXXII. 21. Jes. XXXVII. 36., peculiarem Numinis Divini interventum per prosopopoeiam censeri potest significasse. — Sed vero, uti supra P. I. Cap. 3. §. 5. Obs. 2. ostendimus, revera Deum priscis temporibus saepe usum fuisse Angelorum ministerio, atque inde omnium facillime repeti Angelorum fidem Hebraeis cum aliis Orientis gentibus communem, ita statuimus quoque, ubicumque sive in Veteri, seu in Novo Testamento Angeli conspecti esse memorentur et cum hominibus collocuti, ipsam grammaticae et historicae interpretationis simplicitatem suadere ut ibi veros Angelos admittamus. Quando igitur, ut hoc utar, a Jesu anxiis animi cogitationibus, dum mors imminebat, agitato in horto Getsemanes Angelus conspectus esse dicitur, qui eum corroboraret Luc. XXII. 43. (2), hoc non aliam ob caussam traditioni adscribitur (3), nisi quo facilius in philosophema quoddam, sive mythum, convertatur. Verum, cum nos Lucam non quarumcumque traditionum captatorem et consarcinatorem, sed prudentissimum rerum ab optimis auctoribus acceptarum scriptorem esse haud temere judicaverimus Cap. superiori §. 6., eo inducimur etiam ut credamus, illam apparitionem ab Jesu primum discipulis narratam, et ab his deinceps ad Lucam delatam fuisse, ipsumque adeo Jesum neque imaginationis vi impulsum fuisse vanove errore delusum, neque, ut popularium obtemperaret consuetudini, phantasma quoddam confinxisse, quod menti suae conquassatae robur injiceret. — Sed in ipsis quoque Apostolorum Actis referuntur Angelorum apparitiones, quae cum vix traditioni adscribantur, ex solo fere narrandi modo mythicam formam perhibentur accepisse. Quam temere autem hoc fiat, unicum exemplum luculenter declarat ejusmodi apparitionis, quam

a

(1). Vid. *Jahnii Archaeol. Bibl.* I. 2., p. 502-505.

(2). Hunc enim locum, etsi in quibusdam Codd. non lectum, genuinum esse non dubito.

(3). *Bauer. Mythol. Hebr.* II. p. 248. sqq.

a Luca ex Petri, cui ea obtigisset, commentariis, sive ipsis ejus verbis perscriptam fuisse, eo est veri similius, quo clarius ipsa descriptio Petrum spirat auctorem. Hic igitur Apostolus ab Herode in carcerem conjectus duplici catena ligabatur, satellitibus non in eo tantum, ubi asservabatur, carceris loco, sed ante carceris etiam ostium dispositis. Noctu autem dum somno consopitus erat, subito excitatur, speciem aliquam videt magna luce splendentem, quae ipsum surgere jubet. Mox catenae a manibus delabuntur. Abitum parat. Ducem sequitur, cum eo penetrat per custodes, ipsasque fores aeneas sponte videt apertas: quo facto solus sibi relictus suoque comite destitutus certo certius sibi persuadet, ab Angelo Divino liberatum se esse, Act. XII. 6-11. Jam vero, quam parum probabiliter, immo quam temere ponitur (1), ignotum fuisse aliquem Religionis Christianae ipsiusque Petri amicum, ac fortasis ipsum carceris praefectum, qui ejus studio ductus hoc et tentaverit et feliciter sit executus! Frustra autem aliquod istius mere conjecturalis expositionis praesidium in eo quaeritur, quod Petrus, quid accideret, ipse nesciisse narretur. Immo vero hoc nesciisse dicitur, vera esse ac vigilanti accidere, quae accidere videret, et mox credidisse adeo se visionem videre dumtaxat, sive somniare: quae opinio perquam naturalis et per subitam valdeque mirabilem salutis spem ipsi injectam oborta cum penitus liberato excuteretur, haud dubitabat amplius, quin quae vidisset suaeque menti praesentissima haberet, non somnianti, sed vigilanti accidisset. Profecto, nisi qualicumque tandem modo Angelos eorumque apparitiones ut vere historicas ex C. S. expellere animum induxerimus, oportet ut hanc apparitionem non in Petri, Judaicorum scilicet commentorum contagione infecti, cerebro, sed re ipsa obtigisse, ingenue agnoscamus.

5. Postremo, cum ad hunc locum pertineat malorum Angelorum, sive Cacodaemonum, quibus multa, ex causis potius naturalibus repetenda, tribuerint Judaei, frequens, quae in N. T. injiciatur, mentio, hanc minime intactam praetereundam arbitramur.

Et istam quidem Daemonologiam, quam vocant, mere mythicam censeri ac *philosophematum* in loco poni a *Bauero* (2), eo minus miramur, quo certius constat, jamdudum magis magisque invaluisse, ut ad commenta, Judaeis cum aliis gentibus communia referretur. Fac autem, ex vero ita statui, statuendum simul est, Daemonologiam non Judaici ingenii foetum esse, sed rem aliunde a Ju-

(1). Ita *Eichhorn.* in *Biblioth. literat. Bibl.* III. 3, 396 sqq. et qui hunc secutus est *Bauer. Mythol. Hebr.* II. p. 268-270., qui tamen mythi partem adscribit traditioni.

(2). *Mythol. Hebr.* I. p. 140 sqq.

Pars II. Cap. II. §. 4. Judaeis susceptam, praesertim dum in captivitate Babylonica versarentur: quae etiam vulgaris est hac de re sententia eorum quos hic spectamus. Eam igitur ipsam si nos probaremus, istarum opinionum partim philosophicarum, partim popularium eamdem fere rationem esse diceremus atque earum, quae sunt de statu hominis mortui et ab Aegyptiis potissimum ad Hebraeos delatae ac philosophematum etiam nomine insignitae, de quibus supra diximus P. I. Cap. 2. §. 2. Obs. 3., et quas, prout sua aetate ferrentur, eo prudentius ipse Jesus ad suum consilium adhibuerit, peculiariter in nobilissima Divitis et Lazari parabola Luc. XVI. 19 sqq., quo plura in iis inessent cum ipsa rerum indole consentanea. Itaque illas etiam opiniones Daemonologicas cum ipsi Jesu tum Apostolis atque Euangelistis admissas fuisse ac suos in usus ab iis conversas, idque etiamsi eae nil veri continerent, non dubitarem equidem, si modo satis probabiliter demonstratum vidissem, in omnibus omnino locis huc spectantibus, salva et interpretandi simplicitate et reverentia viris divinis debita meras statui posse ad opinionum commenta accommodationes. At hoc, hoc, inquam, cum quidquid tentaverint recentiores, mihi necdum plane persuaserint cumque et Jesus et Apostoli de pravis spiritibus ita haud raro locuti sint, ut hos aeque ac bonos spiritus, sive Angelos, revera exsistere videantur credidisse, gravissima eorum ac divina auctoritas tantum mihi censetur pondus habere, ut hanc sequi quam deserere malim.

Enimvero, uti non solis in rerum creatarum immensitate hominibus rationis usum competere, supra animadvertimus P. I. Cap. 3. §. 5. Obs. 2. initio, ita etiam parum in se probabile est, eos qui hominibus intelligentiae vi superiores sint, in primitiva sua integritate perstitisse omnes, sed contra veri simillimum, haud deësse qui inde deflexerint, et quo adeo homine sint intelligentiores, eo quoque maligniores eos esse. Neque ego etiam in tanta, in qua me homuncionem versari ingenue profiteor, et rerum, quae extra hunc orbem sint, earumque nexu cum ipsis hujus orbis rebus, et universi regiminis Divini ignoratione, hanc mihi quasi decretoriam temeritatam sumere ausim, ut nullam plane cum bonorum, tum malorum, qui sint, spirituum vim in homines ac res humanas esse posse, fidenter pronuntiem.

Neque idcirco tamen omnia loca, in quibus de Daemonum vi agetur, ad literam accipienda esse contenderim: immo vero esse nullus dubito figurata quaedam et in quibus aliqua insit ad vulgarem usum accommodatio, eaque sapientissime ad eos, qui huic asueti essent, instituendos composita. Quando E. G. Jesus Matth. XII. 43-45. de Cacodaemone loquitur ejecto, quietem in locis desertis quaerente, ac septem aliis assumtis sociis pristinam in homine sedem repetente, habet hoc manifesto parabolici aliquid comparationis causa ex recepta vulgi opi-

ni-

nione adhibitum. Nec profecto aliunde repetam Pauli Apostoli, figurata dictione frequentisfime usi et cum Judaeis Judaico more disputantis, formulam, qua malos spiritus in aëre degere dicit Ephes. II. 2. VI. 12., aut Judae, a figurata dictione minime etiam alieni, Symbolicam Diaboli, cum Michaëli, Angelo principe, de Mosis corpore litigantis inductionem vs. 9. (1), aliasve quascumque ejus repraesentationes in Apocalypsi praesertim Joannea, imaginum Judaicarum plenisfima. Utrum vero, ubicumque Daemoniacorum mentio fit in N. T., ibi de morbis dumtaxat naturalibus agatur, an secus, mihi quidem nondum satis exploratum est, cum alia loca facillime, alia perquam difficulter, immo cum reverentia ipsi Jesu debita parum convenienter ex solo consueti usus imitamento exponantur, atque ipse etiam *Jahnius*, quamquam mythicae interpretationis minime amans, nec novitatis studiosus, nihil hac de re definire voluerit, sed liberum ejus arbitrium unicuique permittere (2).

Nec minus fortasfis arduum ingenuo ac vere liberali interpreti videatur definire, quousque deceat ex Jesu et Apostolorum auctoritate Daemones pro perversarum cogitationum actionumque humanarum suasoribus atque instigatoribus habere. Certe, ut hoc utar, cum Jesus sati ab homine boni, ab ejusque inimico mali seminis parabolam ipsis suis exponeret intimis discipulis, quos de vera rei indole certiores esse vellet, ac Diabolum memoraret mali seminis satorem, hunc sibi, boni seminis satori, ita opposuit, ut et veram personam induxisse et huic aliquam, eamque haud exiguam, vim ipse attribuisse videatur, Matth. XIII. 24-30., coll. 34-43. — Quid? quod eodem Jesu auctore in primi hominis corruptione praecipuas partes Cacodaemoni haud temere adscribamus. Diabolum enim diserte dixit Joan. VIII. 44. homicidam inde a rerum humanarum initio fuisse, atque hoc ita dixit, ut ex ipsa animi sententia hunc non modo revera exsistere, sed etiam mortem apud homines introduxisse declararet: nam in hunc sensum ejus verba a Judaeis intellecta esse et a nobis adeo intelligi oportere, me quidem dubitare vix sinit locus ex libro Sapientiae, qui illi commentarii quasi vicem praestet, II. 24., quique per Diaboli invidiam mortem in hunc mundum pervenisse, ex recepta opinione refert. — Et certe Jesu verba eo modo exposita historiam hominis a vero, ut putamus, sed qui non locutus sit, serpente tentati in luce collocant haud exigua, uti ex iis, quae §. 3. Obs. 3. med. notavimus facile pateat: atque ipsa sententia divinitus in serpentem lata, ita comparata est, ut, imaginibus ab eo pe-

(1). De quo loco vid. *J. H. van der Palm* in Sermonibus ecclesiasticis Belgice conscriptis, P. I. p. 114-116.

(2). *Archaeol. Bibl.* I. 2. p. 400-501. et in *Compend. Lat.* p. 311-329.

Pars II. Cap. II. § 4.

petitis, alium quemdam auctorem designare videantur, qui oblati serpentis instrumento usus sit, sive infensum aliquem humani generis hostem, hominibus quidem valde noxium futurum in posterum, sed tandem tamen aliquando feliciter ac penitus debellandum. — Hoc autem assumto, in ipsa illa historia origo cernatur fidei de pravis spiritibus malorum humanorum auctoribus hominique inimicis, quam pasim, etsi non eodem ubique modo in Oriente obtinuisse notum est: ac facile etiam concipitur, unde sit, quod ejusmodi spiritum Orientales et Judaei praesertim, imagine serpentis sibi repraesentaverint (1). Scilicet, cum magna sit antiquissimorum Geneseos documentorum brevitas, est ne incredibile, immo vero nonne in se perquam probabile est, primos nostros parentes, Divino beatos commercio, deinceps de istius, in serpentem latae, sententiae vi, sive de re gravissima institutos fuisse, cum ei capiendae magis facti essent idonei? — Cujus igitur doctrinae, aeque ac aliarum multarum, quarum primarius fons in iisdem documentis conspiciatur, rerum traditio, sed variis modis mutata ac perversa, longe lateque manaverit per Orientem et ab iis praesertim gentibus recepta sit, quae mature qualecumque tandem philosophiae studium excolerent, verum apud Hebraeos, ad ejusmodi studium quondam minus proclives, propemodum intermortua (2): donec hi per captivitatem Babylonicam aliquem ejus amorem ab iis contraherent gentibus, inter quas versarentur, atque illas adeo de Daemonibus opiniones reciperent, quas luxurians Orientalium ingenium cum tempore informasset, et quarum cum alibi in scriptis Judaeorum, tum in Novo maxime Testamento indicia reperiantur quamplurima.

Verum de amplissimo hoc, sed valde impedito argumento ut longius excurramus non licet. Sufficiat prudentioribus veritatis ac Librorum Sacrorum amicis, quales vosmet ipsos semper ostendistis, Societatis Teylerianae Curatores spectatissimi, haud improbabiliter, nisi fallimur, demonstrasse, ipsam Judaicam Daemonologiam non ex philosophemate quodam, quod rerum causarumque ignoratio produxerit, sed ex puro fonte historico oriundam esse, et quantumvis variis additamentis humanis, ex quibus ipsi Scriptores Sacri ac Religionis Christianae con-

(1). Vid. *van Beeck Calkoen* in disputatione *de Relig. Mos. et Christ. origine*, in Commentatt. Theol. Soc. Teyler. T. XIX. p. 97-99., qui tamen Serpentem, in libro Geneseos memoratum, habet pro imagine Diaboli symbolica. Conf. etiam ibid. p. 84., ut et *Stinstra* in concionibus Belgicis de antiquis vaticiniis ad Messiam spectantibus, T. I. p. 5. et 6. in not.

(2). Nam non nisi pauca eaque propemodum obliterata hujus doctrinae vestigia adsunt in Judaeorum libris ante captivitatem Babylonicam compositis: quae eruere et exhibere non vacat.

conditores imagines formulasque desumserint, oneratam, veri aliquid continere, quod quale omnino sit, difficulter quidem definiatur, sed gravissimis tamen auctoritatibus luculenter confirmetur. Pars II. C. II. §. 4, 5.

Ceterum quae de Judaeorum opinionibus Daemonologicis diximus, haec etiam valere volumus de eorumdem opinionibus ad Angelos spectantibus, re adeo ipsa verissimis, sed exterorum tamen commentorum augmento commixtis.

§. 5.

Quo majus iis, quae hoc Capite hactenus disputavimus, robur accedat, juvabit occupare, quae nobis hic objectari queant. Est nimirum magna Orientalium ad res exaggerandas et prodigiorum in modum enarrandas propensio, ex caussis supra memoratis potissimum repetenda, quam quoniam ipsi Hebraei demonstraverint, ideo haud exiguam ad mythos efficacitatem haec caussae apud eos habuisse videantur. — „Enimvero, cum Orientalium dialectorum Hebraicae affinium origine ex primitivorum hominum sermone nos ipsi repetamus, hoc modo arma „ adversariis tribuere censeamur, quibus nos aggrediantur; cumque Orientales, „ quos spectamus, non imaginum solummodo figurarumque amantissimi sint, atque „ rebus quibuscumque vitam animamque tribuant, sed hyperbolice etiam res augere soleant mirum in modum, ac fabularum portentorumque studio magnopere „ delectari: an, inquies fortasse, consentaneum sit diversum Hebraeis adscribere „ modum narrandi? Immo vero quis inficietur, hos cum in libris suis Apocryphis, tum in scriptis recentioribus se monstrosorum commentorum ostendisse „ amantissimos, ipsumque hunc amorem in nonnullorum N. T. scriptorum Apocryphorum auctoribus conspicuum esse? Quidni ergo in quamplurimis non Veteris modo, sed Novi etiam Testamenti, ab auctoribus origine Judaeis conscripti, historiis mythicam conformationem admittamus?" — At habemus tamen quibus nos tueamur, eaque nec pauca, nec levia.

1. Etenim de figurata imaginumque ac vitae quasi plenissima dictione Hebraica, deque ratione quam habeat, jam satis diximus. De hyperbolico autem illo, Hebraeis cum ceteris Orientalibus communi, loquendi genere ut peculiariter dicamus non opus est: est enim mythis quidem fabulisque perquam idoneum, per se vero non magis mythicum, quam universum genus loquendi figuratum ad quod pertinet. Atque exaggerari res ipsas Orientalium sermone, in vulgus fere notum est: sed ista exaggeratio non est hujusmodi, ut eas miraculi specie informet Deumve ad eas ex machina adducat omni sua potentia praesentissimum. Nihil V. C. inter Arabum historicos magis est exaggeratum quam Ispahanensis ille et Arabsiades,

Pars II. Cap. II. §. 5.

quos supra §. 3. Obs. 1. extr. memoravimus: at nihil tamen ab eorum narrandi genere magis alienum est quam quod mythicum hodie dici solet. Ac ne apud poëtas quidem Arabes, quantumvis grandisonos, inflatos et fictionum ac prosopopoeïarum amantes ejusmodi quid conspicitur, quod ad istam prodigii speciem Hebraicam, quam mythicam esse dictitant, quodammodo accedat. Est vero notabile, istum Arabibus objectatum turgorem in recentioris duntaxat aetatis scriptoribus conspici. Vetustioribus enim Arabum historicis, si ad dicendi genus spectes, nihil est simplicius ac magis naturale, immo nihil fere exilius, ut humi plerumque repere, raro autem se altius efferre videantur. Ipsa etiam Arabum poësis quo antiquior est, hoc minus est comta et exaggerationis plena. Verbo: apud Arabes Hebraeorum cognatos, qui soli hic conferri mereantur: apud Arabum igitur gentem iste exaggerandi amor, quamquam fervido eorum ingenio congruens, haud plane tamen nativus est, sed maximam partem peregrinus, variisque caussis externis, quas recensere nil attinet, et excitatus et auctus deinceps.

2. Uti universum Orientem fabularum et mirarum atque incredibilium narrationum feracissimum esse novimus, ita Arabes peculiariter, Hebraeorum affines, ad quos potissimum spectemus, horum amore in primis ferri, constat inter omnes (1). Verum enimvero istum fabularum amorem non in antiquioribus eorum scriptis, ac ne poëticis quidem, adeo apparere, supra monuimus P. I. Cap. 1. §. 3. Obs. 2. med., ac liquet ex ipsa eorum historia literaria, eumdem cum tempore inrevisse et aliunde, ex India praesertim ac Persia, ubi fabulae valde in deliciis essent, sive iis advenisse, seu saltem plurimum augmenti atque alimenti accepisse. Certe Locmani fabulas antiquissimas, at simplicas illas, nec prodigiorum portentorumque amorem spirantes, non in Arabico solo natas, sed illuc undecumque tandem quasi transplantatas fuisse, ipsa eorum indoles saepe haud obscure significat (2). Porro fabularum Bidpai, etsi Arabice editarum originem nemo non nisi ex India repetat (3). Nobilissimarum vero noctium Arabicarum fabulae et in Arabia compositae sunt et miris prodigiis repletae, sed seriores, quippe, uti ex nocte 161. liquet, anno Hegirae 653., sive aerae Christianae 1255. non anteriores. — Novi quidem, permultas passim in Corano reperiri rerum cum in S. C. relatarum, tum aliarum narrationes, putidissimis singularium atque incredibilium fabularum nu-

(1). Multa hanc in rem contulit *Millius* in priori parte Orationis *de fabulis Orientalium*, dissertationibus ejus selectis adjecta.

(2). Legi hic possunt Ephemerides literariae, dictae *Nouvel esprit des Journeaux*, T. I. p. 14 sqq.

(3). Vid. *H. A. Schult.* in praef. ad earum editionem Arabicam, p. 7.

nugis deformatas. Sed, uti Coranus Novi etiam Testamenti libris multo est recentior, ita commenticia ista ac portentosa partim quidem arbitror adscribenda Mohammedis aevo, ad talia jam propensiori, et ad veteres historias ac traditiones exornandas magis magisque assuefacto, partim vero etiam ipsi Mohammedi, qui ut et aevi sui satisfaceret indoli, et magnae, qua polleret, imaginandi luxuriae obsequeretur et dicendi genus affectaret, quod animos in summam raperet admirationem, ideo cum alia orationis pigmenta adhiberet, tum maxime fucatas fabularum ineptias, quibus vulgus caperetur. At idem tamen, quantumvis divinam legationem Deique et Angelorum commercia praetenderet, atque iter etiam quoddam nocturnum in coelos confingeret (1), nullum nihilominus miraculum, quod palam conspiceretur, ne fingere quidem ausus est, immo vero miraculorum, quae poscerent haud pauci, facultatem sibi denegatam esse, ipse diserte ac saepe declaravit (2): quod propterea breviter opportuna occasione memorandum duxi, ut pateret, quam parum probabiliter agant, quotquot, non dicam Mosis ac veterum Prophetarum, sed Jesu etiam atque Apostolorum miracula non in extraordinaria ipsarum rerum conformatione, sed in solo prodigiorum amore, sive in mera aevi opinione, cui obsequendum ipsi judicarent, posita fuisse fumant; qui adeo hac in parte eos non verbis, sed re ipsa Mohammedi multum postponere videantur. Ceterum, quod fuerunt inter Mohammedanos, qui ut id quod prophetae, summa veneratione culto, deesse aegre ferrent, quodammodo supplerent et compensarent, miracula ipsi affingerent, hos non magis curamus, quam superstitiosos istos Corani commentatores, qui ejus fabulas auxerunt atque amplificarunt incredibilem in modum (3).

3. Quanta fuerit jamdudum sitque etiamnum Judaeorum propensio ad fabulas ac vera mythorum monstra, neminem in rebus Judaicis parumper versatum fugiat (4). Haud defuerunt utique, qui de miris nonnullis Sacri sui Codicis rebus sic exponerent, ut haud vulgarem sagacitatem ac prudentiam demonstrarent. Sed generatim ingenio Judaico nil esse nugacius, minime inficiamur. Itaque miraculis perspicue narratis non contenti ea haud raro auxerunt. Ut unico hic defungar exemplo: quod Moses Deuter. VIII. 4. et XXIX. 5. tropica quadam dictione, ad

(1). *Coran.* Cap. 17. et *Abulf. Vit. Moh.* Cap. 18. et 19.

(2). Vid. E. C. *Coran.* II. 119. XIII. 9. XVII. 60. XXVI. 3, 4. et conf. *Maraccii Prodrom. at refut. Al Cor.* P. II. Cap. 3.

(3). Vid. *Maracc. Prodr.* l. l. Cap. 4. et 6. coll. ejus *vita Mohamm.* Cap. 2. *Abulf. Annal. Moslem.* P. I. p. 104., sive *vita Mohamm.* a *Gagnierio* edita, p. 74 sqq. et *Abulphar. Hist. Dynast.* p. 104.

(4). Vid. *Millii* Oratio l. l.

Pars II. Cap. II. §. 5.

ad vetuſtiorem narrandi modum comparata, refert de veſtibus Hebraeorum per iter quadraginta annorum non detritis, pedibusque ob detritos calceos non tumefactis, ut ſignificet, nec veſtes iis neque calceos defuiſſe, et quod Nehemias IX. 21. non in aliam ſententiam accepiſſe videtur, cum ejus rei memoriam repetens verba propria tropicis ad horum quaſi intelligentiam praemitteret; in eo igitur ſtupendum videre ſibi viſi ſunt miraculum Judaei recentiores, quo veſtes et calcei non modo non obſoleſcerent, ſed una etiam cum hominibus ita creſcerent, uti lacertae cutis ſimul cum ipſa creſcit (1). Atque idem rerum mirarum amor, etſi non tantus omnino, quantus in ſcriptis Talmudicis ac Rabbinicis, apparet cum ex libris Vet. Test. Apocryphis, in quibus modo antiqua miracula augentur quodammodo et exornantur (2), modo nova quaedam referuntur, quae ipſis iis, ad quae isti libri pertineant, temporibus acciderint, tum ex notiſſima fabula de Graecae V. T. verſionis Alexandrinae confectione plane miraculoſa, tum denique ex ingenti incredibilium traditionum Judaicarum numero, quae in Corano reperiuntur et quae ex parte ſaltem miram ſuam faciem debent fabuloſo Judaeorum ingenio. Haec ergo omnia veriſſima eſſe novimus: at nihil tamen inde videmus conſequi, quod noſtrae cauſſae timeamus. Nam haud temere opinamur, in captivitate demum Babylonica natam eſſe ac post reditum in patriam magis magisque increviſſe istam Judaeorum ad portenta et fabulas propenſionem, quibus res ad ſuam religionem pertinentes cum eave conjunctas inficerent et vitiarent. Scilicet conſtat, eos vigente olim republica ſuae religionis ſtudio generatim minus oblectatos fuiſſe, immo vero plerumque animum ab eo alienum demonſtraſſe, ſed deſtructae reipublicae ſenſu graviſſimo ad ſpretae quondam religionis amorem ſtudiumque compelli ſuiſſe coeptos, tantaque ejus duci veneratione, ut paulatim in ſuperſtitionem prolaberentur. Porro, dum exules erant, atque inter gentes degebant et ſuperſtitioſas et portentorum fabularumque ſtudio deditas, dumque post inſtauratam patriam ejusmodi etiam gentibus ſubjecti manebant ac magnam cum iis colebant conſuetudinem, his igitur temporibus eo facilius istius vitii contagionem contraxerunt, quo ad alias gentes imitandas ſe ſemper oſtenderent procliviores. Atque hinc etiam eſt, quod varia exterarum opinionum de Angelis bonis et malis commenta lubenter receperunt.

4. Haec cum ita ſint, non deceat profecto quidquid extraordinarii ac miraculoſi continetur in V. T. libris, ejus originem ex Orientalium ipſorumque etiam ſe-

(1). Ita celeberrimus *Rabbi Salomo Jarchius* ad Deuter. VIII. 4.

(2). Exempla hanc in rem congeſſit *Beckhauſius* in Comment. *de libris Apocr.*, p. 78-82. in Opuscul. Soc. Hag. ſupra laudatis, A. 1806.

ſerioris aevi Judaeorum ad mira ac portentoſa quaevis propenſione repetere, quo melius mythorum ea loco habeantur. Et vero, cum, uti modo ſignificavimus, plurimum abſit ut Hebraei, dum priſca ſtaret respublica, ſuam religionem magna proſequerentur veneratione, an ullo probabili modo vel conjectari queat, eos frequentisſimum illum Dei interventum, ſibi profecto plerumque parum honorificum, commentos, aut ſibi a ſacerdotibus fortaſſe prophetisque obtrudi facile paſſos fuiſſe? Ecquid etiam est cauſſae, quod ipſorum poëtae, quantumvis in creando audaces et imaginum figurarumque varietate inſignes, nec nova rerum miracula confinxiſſe, nec, quae ferrentur, exaggeraſſe ac magis portentoſa ſpecie repraeſentaſſe ſed contra in iis referendis multo ipſis hiſtoricis parciores fuiſſe cernuntur? Quid cauſſae est, quod ne tenuisſimam quidem miraculoſi interventus divini umbram animadvertimus in Eſtherae libello, etſi in Perſia fabularum jamdudum amantisſima compoſito? Quid denique cauſſae est, quod cum Judaei in patriam reverſi eſſent, atque avitam religionem toto animo omnibusque viribus inſtaurare didicisſent, ne acerrimi quidem hujus religionis vindices Eſras et Nehemias in libris, quos ab iis compoſitos fuiſſe conſtat, ejusmodi commentis mythicis delectati fuere? Immo vero, quo tempore ſumma erat apud Judaeos, in patrium ſolum reduces, ſuae religionis exiſtimatio, omniumque animi ejus ardore vehementius inflammabantur, ſive aetate Antiochi Epiphanis, infenſisſimi ſui et crudelisſimi hostis, tantum aberat, ut Deum ſibi eodem ſimilive, quo priscis temporibus, modo praeſentisſimum comminiscerentur, ut contra in carmine, ad illam aetatem referendo et ex gentis univerſae mente compoſito, Pſalm LXXIV. 9., quererentur, jam deëſſe ſibi et miracula et prophetas, quibus olim Deus ſuum peculiarem interventum majoribus demonſtraſſet. Pars II. Cap. II. §. 5.

5. Quod ad N. T. ſcriptores attinet, gente Judaeos ad eamque omnino aetatem referendos, qua rerum mirabilium ac fabularum amor plerosque jamdudum inceſſerat, et exterarum opinionum figmenta in avidos eorum animos ſe inſinuaverant: in his multa inſunt ad receptam eo aevo et cogitandi et loquendi conſuetudinem accommodata. Sed quidquid in iis inest miraculoſi, hoc omne ne cum leviſſima quidem probabilitatis ſpecie ad mythicam rationem exigi, ex narrandi modo, ac generali miraculorum amore repeti, et ad conſuetum adeo naturae ordinem reduci nec potuit adhuc, nec fore ut umquam poſſit, mihi quidem perſuaſiſſimum est. — Immo vero, qui hoc omni opera tentaverant, horum haud pauci jam in eas tandem ſe compulſos viderunt angustias, ut faterentur, miraculorum, quae Jeſus et Moſes etiam fecerit, relationes ita eſſe comparatas, ut non modo harum narratores miracula accidiſſe bona fide ac certo exiſtimaverint, ſed ipſae quoque res pleraeque, in miraculi formam relatae, a nobis neque intelligi poſſint, neque explicari: de cetero ista ita dicta miracula utiliſſima fuiſſe ſubſidia, quae cum Je-

ſus,

Pars II. Cap. II. §. 5.

fus, tum Moſes prudenter adhibuerint, ut Divinos ſe legatos eſſe ſui aevi hominibus, miraculorum amantibus, perſuaderent, eaque adeo in ſapientiſſimo ſupremae Providentiae moderamine optimis conſiliis inſerviiſſe, et praeſtantiſſimarum religionum commoda adjuviſſe magnopere, ſed nobis nullius amplius uſus eſſe poſſe, quos ea potius in medio relinquere oporteat, et de illarum religionum praeſtantia ex ipſa earum indole judicare atque aeſtimare (1). Quae quidem hominum, a miraculorum fide alienorum confeſſio, per veritatis quaſi vim extorta, mihi in ea, in qua tractanda verſor, materia eo utique valere videtur, ut non opus eſſe arbitrer ne Veteris quidem, nedum Novi Test. miracula cum ineptiſſimis fabularum Rabbinicarum figmentis comparare, ut, quantum haec inter atque illa ſit discriminis, appareat, aut miraculorum, in Veteris et in Novi Test. libris Apocryphis memoratorum commenta ſingulatim exhibere et ponderare ad ſuam Sacris Scriptoribus hiſtoricis vindicandam auctoritatem. Et vero ne ipſi quidem Judaei libros V. T. Apocryphos in Divinorum librorum ſocietatem admiſerunt. Quae autem in Apocryphis N. T. libris continentur mirae et commenticiae relationes, a prudentioribus omnium temporum viris merito repudiatae, hae profecto nihil probant aliud, niſi quod fuerint, qui maleſano de nova Religione bene merendi ſtudio inducti piis ſcilicet fraudibus uterentur, quibus quo major eſſet miraculorum numerus, eo quoque major apud credulam plebem divinae doctrinae perſuaſio exſiſteret.

CA-

(1): Vid. *Novi annales Theologici* in Germania et Germanico ſermone editi, A. 1800. p. 401 ſqq. 406 ſqq. 411 ſqq. 521 ſqq., praeſertim autem p. 525 et 526.

CAPUT TERTIUM.

De mythicae Librorum Sacrorum interpretationis praesidio, quod quaeritur in eorum dignitate per hanc ipsam interpretationem tuenda.

§. 1.

Accedimus tandem ad postremum mythicae interpretationis subsidium, quod ipsa suppeditet S. C. dignitas; quae ne quid ab ea detrimenti caperet, vos quidem timuisse videmini, Viri prudentissimi, cum de ea sedulo inquiri cupieretis: Sed ipsi contra ejus patroni principes ita eamdem commendant, ut, nisi recipiatur, S. C. dignitatem in summum discrimen adduci dictitent. — Scilicet: „ jam„ dudum quamplurimas Scriptorum Sacrorum relationes Religionis nostrae adver„ sariis visas esse incredibiles, absurdas, ridiculas, neque a sanae mentis homine „ admittendas; istas vero Dei Angelorumque apparitiones, frequentissimum istum „ Numinis interventum, permulta ista ac plane singularia prodigia, et quodcum„ que tandem narretur quotidianae experientiae et constitutis naturae legibus ad„ versum, hoc omne cum ab eo inde tempore, quo non coeca fide duci, sed „ judicio ac ratione regi inceperint homines, permultum habuisse offensionis, „ tum nostro maxime habere aevo, longe majori, quam quod superioribus con„ tigerit, et doctrinae copia et philosophiae luce ornato: quae igitur omnia cum „ per historicam interpretationem eo exponi nequeant modo, in quo penitus acqui„ escatur, peropportune suppetere mythicam interpretationem, quae cum haec „ ad aliarum gentium mythos exigat, ac partim adeo ex traditionum figmentis, „ partim ex ipso loquendi narrandique modo repetat, ipsis S. C. rebus extraor„ dinariam suam ac portentosam speciem eximere, easque naturali suo habitu „ exhibere haud infeliciter tentet, atque ita ad tuendum Scriptorum Sacrorum „ honorem fructuosissima sit (1).” — Utrum vero tam insignia omnino emolumenta attulerit ea interpretatio, an secus, Vosmet ipsi quin ex iis, quae hactenus disputavimus jam confeceritis, vix dubitamus. Quapropter fere supervacaneum censeatur ut de eo seorsim ac singulari Capite agamus. Verumtamen nec Ves-

(1). Vid. *Meyeri Hermeneut V. T.* II. p. 552-556., *Gableri Ephemerid. Theol.* supra alleg. II. 1. p. 43-53., et *Henkii thesaurus* supra etiam alleg. III. 1, 76 sqq.

Pars II. C. III. §. 1, 2. Vestro consilio, neque ipsius rei gravitati, quantum per nostras vires liceret, satisfecisse nobis videremur, nisi et illud quoque perpenderemus. Leges autem, quas tradi voluistis, ut mythica, si admitteretur, interpretatio justis suis et ad S. C. dignitatem exactis finibus circumscriberetur, ad nos quidem, uti ipsi facile animadvertistis, minime pertinent. At idoneo tamen loco sub universae commentationis finem, nonnullas indicabimus leges, quibus observatis dignitati Librorum Sacrorum multo melius quam per mythicam interpretationem consuli judicemus.

§. 2.

Fatemur ingenue, interpretationem mythicam, si procul ac leviter dumtaxat spectetur, multum habere quod blandiatur. Quando nimirum in Sacra historia contemplanda versamur, tunc, si quod relatum legimus, ex antiquiori interpretandi ratione accipimus, in longe alium atque nostrum orbem nos, quasi translatos videmus, in quo saepe haereamus, offendamus, ac nihil prorsus cernamus. Quod si ergo lux quaedam accendi queat, quae discussis illis tenebris omnia in eo collocet ordine, cui ipsi adsueti simus, hanc quidni laeti gratique sequemur? Sed vero, an re ipsa praestet interpretatio mythica, quod promittit, spondet, ac fere jubet exspectare? Immo propius spectata et attentius considerata lumen nobis praefert tenue admodum et haud raro incertum, fallax falsumque.

1. Etenim, si per mythicam interpretationem difficultates nonnullae tollantur, eaeque et multae et graves, per eamdem aliae oriuntur, e quibus nos haud commode expediamus. Si, ut hoc utar, creationis Mosaicae descriptionem pro mythico habeamus ingenii humani figmento, hoc sumto nihil utique in ea exponenda est quod nos moretur, et quidquid adeo continet quod obscurum sit atque a nostro cogitandi modo remotum, neque cum recentioris philosophiae decretis facile componendum, hoc auctori non nisi imperfectum quoddam nascentis philosophiae periculum facienti imputamus, neque adeo est quod de divinae, a qua eam repetendam voluerit antiquior credulitas, institutionis sapientia vindicanda solliciti simus. At, unde tamen est, quod apud gentem Graeca, Romana aliisve gentibus priscis nobilioribus culturae praestantia ita inferiorem, ut nulla fere ex parte comparabilis sit, ejusmodi informata reperiatur rerum creatarum imago, quae in ista sua et obscuritate et simplicitate prae omnium ipsarumque etiam cultissimarum gentium Cosmogoniis ita excellit, ut, quo magis perpendas, eo tibi difficilius sit probabilem aliquam hujus discriminis caussam naturalem excogitare? Si porro quidquid de familiari Divini Numinis cum primis hominibus et Hebraeorum patriarchis commercio narratur in libro Geneseos, meri sint mythi, quibus

pia

pia quaedam Deum in omnibus inducendi consuetudo proximam dederit originem, tum sine dubio plane evanescit quidquid in ea difficulter a nobis concipiatur. Verum enimvero tum haec nova exsistit difficultas, eaque profecto haud exigua, ut explicetur, unde igitur sit, quod pura unius Dei doctrina prisco illo aevo advenerit hominibus, qualem ne praestantissima quidem posteriorum temporum et cultiorum gentium ingenia tenuisse videantur. Sed quid plura? Nam et haec, et quae alia subinde supra attuli exempla, satis ostendant, interpretationem mythicam, dum nodos non solvit sed secat, re ipsa alios proferre nodos eosque contortos, in quibus solvendis ne peritissimi quidem suas vires feliciter experiantur. Et vero ne mythicae quidem interpretationis, hoc est, assumtae traditionis et consuetudinis loquendi, auxilio omnium et Mosi et Jesu adscriptorum miraculorum difficultatem sic tolli, ut qui hac offendantur, habeant, in quo plane acquiescant, sub finem superioris Cap. animadvertimus. Pars II. Cap. III. §. 2.

2. Mythica historiarum Sacrarum interpretatio, quantumvis saepe ingeniosa, saepe tamen perquam coacta est atque ita impedita, ut in se parum commendabilis sit. Quod ne temere dictum videatur, age, unico exemplo probabile faciamus. — Quae sanctissimae arcae a Philistaeis captae occasione accidisse narrantur 1 Sam. V. et VI., haec profecto sunt ejusmodi, ut, cum maxime luculenta secum gerant verae indicia historiae, facta quidem complectantur ex vero narrata, atque adeo, ipso *Bauero* (1) fatente, mythica ratio in eo tantummodo quaerenda sit, quod, quae casu acciderint, haec extraordinariae Dei providentiae adscripta sint. At tot ac tanta hic acciderunt plane singularia, ut nullo umquam modo a mero casu fortuito repeti queant, sed Divino Numini haec attribuere oporteat, de sua dignitate inter Philistaeos, suae Religionis atque Israëliticae, cujus peculiarem curam suscepisset, gentis adversarios, tuenda ac vindicanda sapientissime provido. Nec juvat *Meyeri*, de hac historia in eamdem sententiam exponentis (2) decretum, praestare id, quod explicari nequeat, quibuscumque tandem caussis, quae nobis ignotae sint, aut traditionis ornamento, quam vero miraculo adscribere: nam ecquis in eo non videat hominis, difficultati se subducere conantis, coactum effugium? — Sed operae pretium est memorabilem historiam exhibere. Cum igitur Philistaeorum sacerdotes arcam, praesentis Jehovae symbolum, mox in Deastri sui fano collocassent, eique tamquam spolium quoddam hostibus ablatum consecrassent, postridie simulacrum Dagonis videbant humi prolapsum ante arcam: quod cum casu factum esse putarent, mox illud suo in lo-

(1). *Mythol. Hebr.* II. p. 97.
(2). *Hermeneut. V. T.* II. p. 269 sq.

Pars II. Cap. III. §. 2.

loco repoſuerunt. Verum ſequenti die idem non humi modo prolapſum conſpiciebant, ſed caput quoque ejus detruncatum ac manus abſciſas. Hoccine ergo etiam caſu acciderit? At plura acciderunt. Eodem enim tempore, quo arca in fano Dagonis depoſita fuerat, cives urbis, in quo fanum erat, graviſſimo quodam morbo affligebantur: quem cum irato Israëlitarum Numini adſcriberent auctori, in aliam urbem mittebatur arca, et deinde in aliam, ſed eodem morbo comite perpetuo. Itaque in campos tandem mittebatur et ſub dio ponebatur: verum alia tunc exſiſtebat calamitas, ac mures terram devastarunt per ſeptem menſes continuos, (Cap. VI. vs. 1. coll. vs. 5). Caſui haec omnia adſcribi poſſe ſperabant ipſi Philiſtaeorum ſacerdotes, ſuadebantque adeo, ut arcam, cui ſuperſtitioſum vulgus ſua mala imputaret, cum muneribus remitterent, ſed eo remitterent modo, ex quo palem conſtaret, utrum caſu, an vero per Numinis Israëlitici potentiam haec mala exſtitiſſent: quam hiſtoriae partem, omnium difficillime ex mero caſu exponendam, cum a Bauero, tum a Meyero prorſus ſilentio praetermiſſam eſſe, notabile videtur. Suaſerunt ergo Philiſtaeorum ſacerdotes, ut novum plauſtrum conficerent, cui arca cum donariis imponeretur, eique alligarent duas juvencas, quae et jugo nondum aſſuetae, atque adeo ad plauſtrum communi et aequabili niſu trahendum minime idoneae eſſent, et pullos haberent lactentes, ut naturae vi impulſuque ad hos abactos compellerentur, aut ſaltem in quo eſſent loco ſubſiſterent. Quod ſi autem nemine duce, ſed ſua ſponte plauſtrum illud arca donariisque onuſtum abducerent ad regionem Israëlitarum, tum merito ajebant iſti ſacerdotes non dubitandum eſſe, quin magna ea mala immiſſa eſſent per Israëlitici Numinis potentiam: ſin ſecus eveniret, quod callidi homines ſperaſſe videntur, ſoli caſui ea ſine dubio adſcribenda eſſe. Jam vero, praeter ſpem atque exſpectationem horum ipſorum hominum, qui hujus tentamenti auctores fuerant et arcam ſequebantur ſolliciti, juvencae eam recta via ducebant ad regionem Israëlitarum. — Profecto, ſi in hoc et in ceteris omnibus nil niſi caſus fuerit, hic tam eſt ſingularis dicendus, ut re ipſa minus concipiatur, quam extraordinarius Dei interventus vere miraculoſus.

Ceterum, ut id hoc idoneo loco animadvertam, quam plane etiam ſingularia, quam omni omnino veri ſimilitudini adverſa ſumenda ſint ac ſingenda, ut unum omnium et maximum et evidentiſſimum Jeſu miraculum, quo vitam mortuo Lazaro reſtituiſſe legitur in Joannis Euangelio Cap. XI., qualicumque tandem modo ad eventum mere naturalem revocetur, nuper oſtenſum eſt in hujus hiſtoriae vindiciis (1).

3. De-

(1). In Opuscul. Soc. Hagan. A. 1808.

3. Denique mythica Sacrarum hiſtoriarum interpretatio valde arbitraria eſt ac ſaepe pro eximia, quam promittat, luce tenebras infert denſisſimas. Quam arbitrarium est V. C., quam conjecturale, quod in Prolegomenis Cap. 2. §. 2. Obſ. 1. attulimus de Abrahamo, qui naturali modo ad Iſaäci filii Deo immolandi cogitationem inductus ſit et naturali etiam modo ab eadem abductus? Hoc enim ex ingenio fingitur, ac nihil est ſive in Abrahami indole, ſeu in ipſa relatione, ex quo istiusmodi figmentum commendetur: immo vero ſumitur dumtaxat, jam ea, qua res acciderit, aetate victimas humanas, quarum uſus illam cogitationem in Abrahami animo excitaſſet, uſitatas fuisſe; quod permultum abest ut demonſtrari queat: ne dicam, occaſione praecepti, quod Abrahamus de carisſimo filio immolando divinitus accepisſe legitur, obtigisſe ipſi memorabile innumerae posteritatis promisſum Geneſ. XXII. 16-18., cujus implementum hodieque luculenter cernatur (1). — Merus etiam est et perparum in ſe probabilis, ingenii luſus, quo ponitur (2), eumdem Abrahamum ad nocturnam coeli ſtelliferi contemplationem aliquando ſpem ſibi fecisſe innumerabilis, ſtellarum inſtar, ſobolis, atque hanc ipſi divinitus quaſi injectam viſam fuisſe, cumque die quodam mactatarum victimarum partes diviſisſet, tum eum ſive imaginationis vi abreptum ſibi ignem repraeſentaſſe ſumumque intercedentem adjuncta voce divina (3), ſive naturalem aliquam ignis ſubterranei eruptionem (4), aut fulmen (5) conſpexisſe, quod medium tranſiret. Pars II. Cap. III. §. 2.

In genere autem quaecumque pasſim in hac nostra ſcriptione attulimus exempla, et quae multo plura afferre potuisſemus, certo demonſtrant, nihil interpretatione mythica magis eſſe arbitrarium, nihil magis lubricum, nihil quod ad quaelibet fingenda viam aperiat magis, nihilque quod Scriptorum Sacrorum lectorem, quantumvis ejus illecebris captum, magis incertum relinquat, quid vere acciderit, quid mythice ſit informatum, ut, quam lucem quaeſierit, nullam videat niſi admodum dubiam ac fallacem. Itaque habuit omnino, quod in hac, Pentateuchi certe, interpretatione merito carperet *Wettius* (6). Sed quod ex improbabili ejus ſpecie confici jubet, omnia in libris Moſaicis poëtice conſicta eſſe, hoc ipſe-

(1). Vid. *Jahnius Introd. ad V. T.* II. 1. p. 129 ſq.

(2). *Bauerus* in *Hiſtor. Israël.* Germ. ſermone conſcripta I. p. 123 ſq.

(3). *Bauerus*, ibid.

(4). *Rupertius* in *Henkii theſauro* plus ſemel allegato, VI. 1. p. 192.

(5). *Eichhornius* in *Biblioth. literat. Bibl.* IV. 6. p. 1073.

(6). *Kritik der Israël. Geſch.* I. p. 62, 70, 81, 82, 101, 160, 194, 206 ſqq. Conſ. quoque *Gableri Ephemer. Theol.* II. 2, 333 ſq.

Pars II. C. III. §. 2, 3. ipſum quam ex arbitrio, immo quam praeter ullam rationem fiat, ſupra vidimus P. 1. Cap. 2. §. 5. Obſ. 3. Et vero magna Israëliticae hiſtoriae pars hoc modo non tantum tenebris obſcuratur denſiſſimis, ſed re etiam ipſa tollitur penitus, ut quid acciderit, prorſus neſciamus. Atque hoc praeſertim de *Kannii*, vetuſtiſſimam Hebraeorum hiſtoriam in ſymbolicam quamdam philoſophiae Indicae partem transformantis figmento valere volumus, de quo quid judicemus, ſupra expoſuimus loco allegato Obſ. 1. — Sed ſi vel admittatur hominis, mythicam univerſae hiſtoriae Israëliticae tractationem, a *Bauero* vulgatam, ne ſatis quidem liberalem eſſe perhibentis opinio, quam indicavimus Cap. 1. §. 1. med., mythis ea incertisque ac fabuloſis traditionibus ſic deformata cenſenda est atque obſcurata, ut nullo umquam pacto veritati restitui queat et in luce collocari. — Tantum igitur, quae initio ſe jactabat utiliſſimam, tantum ſcilicet lumen attulit haec interpretatio, ut tandem in Sacra hiſtoria, praeſertim veteri, plane coecutiamus!

§. 3.

„ At, ajunt, obſoleta tamen iſta hiſtorica interpretatio tantum habet difficulta-
„ tis, ut, ſi haec hodieque pergat admitti, non eo vindicari poſſit S. S. digni-
„ tas modo, quo ejus adverſariis et cavillatoribus, immo ne luminis, quidem,
„ quo cultiſſimum nostrum aevum glorietur, praeſtantiae fiat ſatis.“ Recte admonent ſcilicet! Enimvero, ſi omni ſua amplitudine recipiatur ea interpretatio mythica, quam hodie permulti commendant, variis modis inducunt, ac propemodum obtrudunt, actum ſit, nostro judicio, de Scriptorum Sacrorum auctoritate hiſtorica, deque divina eorum origine, immo nihil vere divini in iis amplius remaneat. Quod judicium ne forte nimis ſeverum acerbumque videatur, operae praetium erit in eo probando aliquantisper morari.

1. Et auctoritas quidem hiſtorica Scriptorum Sacrorum in quale quantumque adducatur diſcrimen a mythicae eorum interpretationis fautoribus quamplurimis, liquet vel ex ſolo ejus praeſidio in traditionibus, ex quibus diu demum post eventum longe pleraque conflata ſint, poſito: ut, ſi illos audias, vix ac ne vix quidem de graviſſimis rebus tam in Vet., quam in Nov. Test. memoratis et cum Religione conjunctiſſimis aliquid nobis certi ſuppetere videatur. Itaque, quem vos, Viri ſpectatiſſimi, periculi, quod ab interpretatione mythica auctoritati ac dignitati Sacrorum Librorum immineret, metum haud obſure in quaestione propoſita ſignificastis, hic profecto vanus atque inanis non fuit: neque ego video, quae umquam regulae aut leges excogitentur, quarum obſervatione illud ipſum caveatur periculum. Enimvero qui nihil intentatum relinquunt, quo minus, quae-

quaecumque posſint, ab incertis, vagis ac fabulosis traditionibus repetant, in C. S.; qui quidquid tandem conquiri queat ad fidem, Sacris historicis debitam, labefactandam, hoc omne impenso studio congerunt, comportant, accumulant; qui quae a Divinae Revelationis hostibus centies ad ejus auctoritatem infringendam prolata fuerunt, ab ejusque defensoribus centies ac probabiliter refutata, haec re ipsa non repetunt modo, verum adaugent, amplificant, ac novarum conjecturarum suspicionumque artificiis onerant: hosne igitur Sacrarum Literarum honori ac dignitati egregie consulere dicemus? Pars II. Cap. III. §. 3.

Sed de eo, quod indicavi, mythicae interpretationis periculo ipsum audire juvat *Wettium*, illud non dissimulantem, sed ingenue declarantem, etsi qualicumque modo sensum, quem id in aliorum excitet animis, mitigare, aut certe ejus invidiam a se depellere conatur (1). Hic ergo, postquam universum Pentateuchum in mythicum epos transformavit, in quo nil fere insit nisi poëtice confictum: „ Quae jam videatur, inquit, Pentateuchi facies ad nostrae, quacum aliqua ei intercedat necessitudo, Religionis rationem? Siccine enim quaedam S. C. pars pro mera mythorum, piarum narratiuncularum ac fabellarum collectione habeatur? Hoc vero nonne fidei noceat, ipsiusque C. S. existimationi ac sanctitati?" At respondet: initiatorum atque intelligentium hominum, sive sacerdotum judicio nihil idcirco detrahi de dignitate usuque C. S., cum sciant, fidem ipsam veram esse, etiamsi id, circa quod fides versetur, verum non sit; atque Abrahamum V. C. Sacra facientem, sive historica sit, seu mythica persona, dignum tamen esse, quem cum religionis sensu contemplemur, et quod ab eo perfactum legatur, hoc quamvis confictum sit, attentam tamen pii lectoris mentem merito occupare. Sed longe aliam esse rem ait, ubi de hominum vulgo agatur, qui fidem ab eo, circa quod fides ipsa versetur, non discernant, et quibus historia aliqua vel ad literam vera videatur, vel contemnenda fabella. Quod si enim noverint, non re ipsa Abrahamum Sacra fecisse, eorum animos ista relatione non affici amplius. An igitur, rogat, Sacrorum ministri aliud in vulgus eloquantur atque quod mente persuasum habeant ipsi? Num antiquis Sacerdotum artibus denuo utantur? De hac gravissima quaestione eo magis cupere se ait, ut a prudentioribus decidatur, quo magis ad ipsos ea pertineat N. T. mythos, nobis utique haud omnino inutiles. Verum, etiamsi religio non vetaret vulgus in errore relinquere, qui nil nisi boni afferat, timere se tamen, ne arcanum prodatur aut jam proditum sit: nimis enim palam ea de re inquisitum esse, ac fore multos adeo, qui id luminis quo recte uti nequeant, in suum damnum adhibeant. Fe-

li-

(1). In libro allegato, sub finem.

Pars II. Cap. III. §. 3.

lices vero fuisse nostros proavos, qui artium criticarum imperiti bona fide omnia ea crederent ipsi, quae alios docerent! Quodcumque enim detrimenti hinc caperet Historia, Religionem tamen inde emolumentum cepisse." At, „ equidem, inquit, criticae ego initium non feci; sed, cum semel periculosae aleae plenum opus instituerit, oportet ut hoc persequatur; quandoquidem quod suo sit in genere consummatum, hoc solum dignum sit quod probetur.

2. Quo melius sibi constent, quotquot mythicam interpretationem, latissimo sensu acceptam, ad omnium sine discrimine temporum Libros Sacros admovendam judicant, hos non pro libris divinis, sed mere humanis et habere debent, et habere se tam parum obscure tamque saepe significant, ut de eo nemini justa esse queat caussa dubitandi. Et vero minime honorificos ac perquam exiles de eorum compositione sensus patefaciunt, qui tantam sibi in iis tractandis licentiam sumunt, quanta in optimae certe notae libris antiquis quibuscumque vix tolerabilis videatur.

Equidem, quamquam valde alienus sum a nimia ac superstitiosa fere veneratione, qua Scriptores Sacri Divinarum, ut ita dicam, machinarum instar habeantur, peculiare tamen quoddam Divini Numinis auxilium iis non plane defuisse, haud leves mihi rationes semper persuaserunt: sed modum ejus me non penitus intelligere, qui ne ordinariam quidem Divini regiminis vim percipiam, nec diffiteor, nec magnopere miror. Itaque, quid in Librorum Sacrorum perscriptione Deo debeatur, quid Homini, definire suisque quasi distinctis finibus describere mihi non sumens, hoc unum in genere affirmare haud vereor, Sacros Auctores sub peculiari ipsius Numinis moderamine ita de Religione, rebusque cum ea conjunctis scripsisse, ut multo iis majorem, quam maximae etiam auctoritatis scriptoribus humanis, sive summam fidem merito habeamus. Quod si enim ponimus, quod ponere decet omnino, doctrinam in his Libris comprehensam Divinae esse originis, hominesque adeo, qui eam ore traderent, peculiari Dei ope in tradenda ea adjutos fuisse, nonne perquam probabiliter, cumque ejusdem Dei et benignitate et sapientia convenienter ponamus, eum, quoad opus esset, iis adfuisse etiam, qui fontium auctores forent, e quibus purior illa Religionis doctrina ab omnium insequentium aetatum hominibus hauriretur? Quocirca, cum Jesus ejusque ministri sanctissimi Libros V. T. perpetuo laudare soleant ut Divinos, cumque Paulus Apostolus 2 Tim. III. 16., sin minus universam veterem Scripturam Sacram, at saltem quatenus haec ad Religionem pertinet, *θεόπνευστον* dicat, sive *divinitus inspiratam*, vel eo ipso inducor, ut eo majorem Divinae opis praestantiam libris N. T. perscribendis adjudicem, quo hi praestantius habent argumentum, et Religio, in iis tradita, durabilior esset futura. „ At, inquies fortasse, ipsa haec

„ θεο-

„ θεοπνευστίας, sive *divinae*, quam vocant, *inspirationis* notio mythica est dum- Pars II.
„ taxat (1): et, uti apud exteras gentes a Numine praesentissimo Vates agitari Cap. III. §. 3.
„ fingebantur, ita Christi et Apostolorum aetate a Judaeis Sacrorum Librorum
„ auctores eo habebantur generalius pro viris Divinis, quo generalius iis ab an-
„ tiquissimis inde temporibus in more fuerat, ut quidquid excellens esset ac ve-
„ nerabile, Deo id adscriberent auctori." — Verum enimvero, ut alia mittam, ipse Jesus semper et ubicumque esset, ad V. T. dicta tamquam ad effata vere Divina sic provocabat, ut se non ad loquendi usum accommodare, sed ex animi sententia loqui ostenderet: et vero, quando novae suae Religionis doctoribus Divinum auxilium promittebat, quod in omnibus, quae sive acturi, sive passuri, seu dicturi essent pro hujus Religionis causa, iis peculiari modi adfuturum esset, et cujus adeo vi atque efficacitate quaecumque decernerent ac promulgarent de Religione, haec ab ipso Deo rata et sancita existimari deberent, Matth. X. 19, 20. Luc. XXI. 12-15. Joan. XIV. 16, 17, 26. XVI. 13.; tum profecto non mythice locutus esse censeri potest, atque adeo jure merito judicamus, auctoritatem vere Divinam iis N. T. libris attribui oportere, quos constet ab Apostolis esse conscriptos. Qui autem soli Apostolorum numero non habendi sint, Marcus et Lucas, ad hos quidem proxime non pertinere videantur certae illae et clarae Jesu promissiones Apostolis factae: sed has non ad solos pertinere Apostolos, liquet ex Act. I. 8. Coll. II. 17, 18., ubi quae Jesus promisisset Spiritus Divini dona extraordinaria, multo patuisse latius, ipse Petrus Apostolus haud obscure significat. Atque in prima Ecclesia Christiana latius ea omnino patuisse, colligimus tum ex disertis Apostoli Pauli locis, ubi ejusmodi dona, quae alii accepissent complures, commemorat, veluti ex 1 Corinth. XII. 28 sqq., tum ex eorumdem communicatione cum aliis, quae per manuum impositionem ab Apostolis fieret, Act. VIII. 17-19. XIX. 6., et cum iis praesertim qui novae Religionis res ac Doctrinas tradituri essent, ipsorumque Apostolorum socii et administri futuri, 1 Tim. IV. 14. 2 Tim. I. 6. Marcum autem cum Petro conjunctissime vixisse, uti veteres tradiderunt, ejusque etiam ope suum Euangelium confecisse, vel ex insitis quibusdam Libri indiciis fere appareat; Lucam vero Pauli fuisse comitem assiduum et adjutorem, nemo ignoret: ut adeo haud temere Christiana antiquitas utriusque Euangelistae libros pro vere Divinis recepisse videatur (2). — Ceterum ex ipsis illis perspicuis Jesu promissionibus, ad primos suae Religionis doc-

(1). Ita V. C. *Bauerus Hebr. Mythol.* I. p. 23. Ceterum de Librorum V. T. inspiratione dignissimus est qui consulatur *Jahnius*, *Introd. ad V. T.* I. §. 19-25.

(2). Conferri hic potest *Euseb. Hist. Eccl.* II. 15. III. 4, 24, 39.

Pars II. Cap. III. §. 3. doctores ſpectantibus, non improbabiliter conficiatur, haud alio ſenſu Divinam ab eo attributam eſſe auctoritatem Veteris Religionis Scriptoribus, niſi quo eam Novae doctoribus, atque adeo ſcriptoribus ipſis, per ſperandam opem Divinam certo competere declararet.

Verum hoc argumentum ut uberius exequamur, non licet: quamquam breviter idcirco attingendum videbatur, quia cum mythicae interpretationis ſtudio ita est conjunctum, ut, qui hoc delectentur, longe plerique Divinam Librorum Sacrorum auctoritatem, ſibi ſcilicet vehementer adverſam, non niſi in opinione poſitam eſſe dictitent.

3. Non miramur, hos, quibuscum disputamus, Divinam Librorum Sacrorum auctoritatem rejicere, cum Divinam ipſius Religionis in iis traditae originem ita circumſcribant, ut, dum nomen retineant, rem ipſam plane tollere videantur. Scilicet mythicae interpretationis, qualis hodie commendatur, nullum aliud est conſilium niſi ut, quidquid peculiaris interventus Divini ac miraculi ſpecie convestitum ſit in C. S., hoc omne, quoad ejus fieri poſſit, magis naturali et ad conſuetam nostram ipſorum experientiam accommodato habitu informetur, atque ita ipſa Religio non ex vere divinis, quales ei affinxerit mythica ratio, ſed ex mere humanis fontibus deducatur. Quod ejus conſilium cum partim in univerſa commentatione ſatis patefeciſſe videamur, juvabit nonnulla huc ſpectantia uno jam conſpectu exhibere, ne forte nimis eam criminari cenſeamur.

Itaque, quod ad veterem attinet religionem Moſaicam, hujus conditorem ajunt, cum primum Deus ei apparuiſſe legitur, ut Divini Legati munus ipſi deferret Exod. III. 2 ſqq. (1), nil aliud niſi fulmen conſpexiſſe, quo rubus ardere videretur, eoque conſpecto jam obortum ſibi liberandae ſuae gentis ab Aegyptiis oppreſſae amorem quaſi divinitus confirmatum ſenſiſſe; ejus prodigia in Aegypto edita plane mythicam habere faciem et partim adeo meras fuiſſe artes praeſtigiatoris, partim ſive conſuetas, ſeu minus conſuetas, certe naturales, ſed fortuitas Aegypti calamitates, ac ne in legislatione quidem Sinaitica de vere divino interventu cogitari oportere, cum, ubicumque Deus apparuiſſe narretur, ibi certiſſimum ſit mythi indicium (2): in genere autem quaecumque extraordinaria referantur in V. T. libris, haec ita non esſe, ſed dumtaxat videri (3). De Prophetis vero ſic praecipiunt (4): hos eodem modo ſua oracula Dei numini accepta re-

(1). *Bauerus*, *Hebr. Mythol.* I. p. 270 ſqq.
(2). Idem ſupra allegatus ad Cap. 1. §. 1. et ad P. I. Cap. 3. §. 5. Obſ. 1. initio.
(3). *Meyerus*, *Hermen. V. T.* I. p. 48, 49. II. p. 252-282.
(4). *Bauerus Hermen. S.* p. 401 ſqq. *Meyerus* ibid. II. p. 393 ſqq.

retulisse, quo aliarum quarumcumque gentium vates, atque, uti omnia cogitata, subito menti oblata, omnesque bonos animi motus, omnia prudentiae consilia et quidquid ingeniose ac sapienter animo informaretur, divinitus sibi suggeri, prisci ex philosophemate opinarentur, ita quoque eos futurorum praevisionem ac divinationem a Numine inspiratam credidisse; fuisse vero Hebraeorum prophetas singularis perspicacitatis viros, quorum praedictiones modo nil essent nisi judicia in se valde probabilia de rebus, quae sive inter Israëlitas, seu inter horum hostes aliquando eventurae essent, modo generales quaedam futurorum temporum partim fortunatorum, partim infelicium descriptiones, quae pro argumenti diversitate sive spem, seu terrorem injicerent animis; visiones autem propheticas mera fuisse imaginationis phantasmata (1); praedictionum ergo, si definitae sint, comprobationem eventu demonstratam in temporibus dumtaxat ipsi auctorum aevo proximis quaeri oportere, cum remotiora propriae mentis vi praevidere non potuerint, et quaecumque adeo ad tempora spectent magis longinqua, nec vagis ac generalioribus rerum descriptionibus comprehendantur, has propter ipsam hanc causam suspectas videri debere, iisque, quorum nomen praeferant, suppositas; esse denique oracula, quibus illustrem aliquem virum, quem *Messiam* dicere soleamus, olim in gente Israëlitica exoriturum, et justissime ac felicissime longe lateque regnaturum esse praesignificetur, sed nullum hujus argumenti esse reipublicae ad interitum vergentis temporibus anterius, ac fuisse adeo pia nonnullorum virorum patriae suae amantissimorum vota, quibus et sibi et aliis meliores dies augurarentur, eorumque felicitatem ad aureorum ac ficticiorum seculorum imagines laetissimas adumbrarent; ceterum horum vaticiniorum aliquam solummodo partem eventu comprobatam esse per Jesum illum Nazarenum, qui quo tempore generalis esset apud Judaeos illorum promissorum tandem implendorum exspectatio, semet ipse pro viro, cujus nascituri spem fecissent antiqui prophetae, haberi voluerit, quo melius se ad communes opiniones accommodaret, et, quod haberet, propositum magis feliciter exsequeretur (2). — Quae omnia cum ita esse ponant, vix cujusdam amplius usus esse volunt V. T. libros ad Religionis Christianae doctrinam, cujus praecipuus, immo unicus cognoscendae fons N. T. libris quaerendus sit (3).

Pars II. Cap. III. §. 3.

Nec melius profecto agitur cum hac nova, quam nos profitemur, Religione, cu-

(1). *Meyerus*, ibid. p. 596-610.

(2). Ita de Messia et oraculis ad eum spectantibus praecipiunt inter alios *Meyerus*, l. alleg. p. 468-502., *Bauerus*, l. alleg. p. 412-414. coll. *Mythol. Hebr.* II. p. 310 sqq. et *Theol. V. T.* I. p. 363-430. Vid. etiam *Henkii Thesaur.* supra allegatus I. 1, p. 61 sqq.

(3). *Meyerus* I. p. 48.

Pars II. Cap. III. §. 3.

cujus, enervata plane veteri illa, jam haud leviter infringi Divinam originem, vel me non monente facile pateat. Nam, ut praecipua tantum rerum huc pertinentium capita attingam; Jesu nativitatem mythice descriptam esse perhibent, eumque adeo solito more natum, ac merum, quales omnes simus, hominem fuisse (1); falso ejus inaugurationem a nobis ut divinam informari, cujus descriptae mythico involucro tonitrus, fulmen et boni ominis avis columba, fortasse praetervolans, materiem praebuerint (2); conspicuos, dum et ad vitam rediisse et coelum petiisse narratur Jesus, Angelos non coelestes fuisse, sed qualescumque tandem mythicas personas (3): immo revera ad vitam non rediisse eum, qui non nisi gravius aliquod animi deliquium passus sit (4), vel quosdam vitae, etsi exstinctae visae, igniculos per aëris sepulchralis frigus beneficum, et per aromatum, quibus corpus conditum haberet, vim naturalem jam et conservatos et refectos paulisper, subito fulminis jactu stimulatos senserit atque excitatos, aut per arcanas quascumque naturae vires, moderante Dei providentia, resuscitatos (5); ipsum enim antea non vitae, sed doctrinae quamdam suae praedixisse resurrectionem (6): mythicum etiam esse, quod de Christi in coelos adscensione referatur, quam sibi finxerint dumtaxat Apostoli, cum eum non amplius conspicerent, qui nebulae cujusdam in monte exortae opportunitate usus se ipsorum subduxisset oculis, ut clam alicubi vitam degeret (7): porro memorabilem divinitus fundatae et quasi pro-

(1). Vid. supra P. I. Cap. 3. §. 7. Obs. 3. extr. et conf. *Eichhornii Biblioth.* V. 3, 499 sqq. *Henkii Thesaur.* V. 1. 146 sqq. et *nov. Thes.* III. 3, 365 sqq., item libellus, qui A. 1794. Berolini prodiit hoc titulo: *Freymuthige untersuchungen einiger Gegenstände der Religion*, p. 218 sqq.

(2). *Bauerus*, *Mythol. Hebr.* II. p. 225 sqq.

(3). *Bauerus* ibid. p. 253 sqq., *Eichhornii Biblioth.* VI. 4, p. 700 sqq., *Henkii Nov. Thesaur.* IV. 2, p. 277 sqq.

(4). Ita auctor libri, cujus titulus: *Die Wunder des A. und N. T. in ihrem wahren gestalt*, Rom. 1799., quod vidi in *Nov. annal. Theol.* A. 1800. p. 426. Conf. etiam hic prae ceteris *Paulus* in *Comment. ad N. T.* III. p. 792-806. Sed veram Jesu mortem haud defuere qui vindicarent. Vid. liber qui inscribitur: *Car. Fr. Fern. Grünerus*, *de morte J. C. vera, non syncoptica. Accedunt Chr. Gothofr. Gruneri vindiciae mortis J. C. verae, et H. Conringii discursus de J. C. cruento sudore*, cet. Hal. 1805. Nobilissimum hanc in rem est opusculum Belgicum, a medico *C. Rensing* conscriptum hoc titulo: *Merkwaardige byzonderheden over het lyden, het sterven en de opstanding van onzen Zaligmaker J. C.*

(5). *Eickhornii Biblioth.* IX. 6, 1036 sqq.

(6). *Eichh.* ibid. VII. 6, 1039 sqq. Singulare commentum tantopere placuit in Germania, ut refellendum id judicaret prudentissimus *Reinhardus* in Comment. *de Christo suam, dum viveret, resurrectionem praedicente* in *Commentatt. theol. Velthuseni* cet. III. init. et recusa nuperrime in *Reinh. Opusc. Acad.* II. p. 30 sqq.

(7). Ita fere jamdudum nonnulli. Vid. *Hamelsv. Bibl. def.* VI. p. 77 sqq. et conf. *Gabl. Ephemerid. Theol.* A. 1799. P. X. p. 419 sqq. et *Ephemer.* ejus recentiores *pro selecta literat. Theol.* II. p. 55 sq. item *Nov. annal. Theol.* A. 1807. p. 906 sqq.

promulgatae novae Religionis hiſtoriam miraculi plenisſimam hoc modo ad naturalem rerum ordinem facile revocari, ut, cum Apostoli aliique Christi asſeclae die Pentecostes una congregati esſent, atque aliquem in aëre ſonum vehementisſimo vento ſimilem audirent, hunc ominis inſtar indiciique de adventante vel praeſente Numine Divino habuisſe cenſeantur, animumque ad hanc cogitationem magnopere commotum precibus et carminibus effudisſe, in quibus uterentur aliis dialectis atque quae Hieroſolymis in Sacro cultu uſitatae esſent, nihil vero flammulis quaquaverſum disperſis, quaeque ipſis adhaeſerint, ſimile ab iis conſpectum esſe, cum figurata harum commemoratio mentes repraeſentet valde agitatas quae Numine plenae esſe viderentur (1): denique Pauli ad Religionem ſibi inviſam converſi hiſtoria ita nobis ex recentiorum decretis informanda est, vel ut ille in itinere ad vexandos Christianos ſuscepto repentini tonitrui ac fulminis vi perculſus, hoc gravisſimo omine accepto, ipſum Jeſum mente ſua ſibi praeſentisſimum videre viſus ſit, qui ſe luculenter a Christianis ulterius male habendis deſistere juberet (2); vel ut Jeſus ipſe ei conſpectus fuerit revera, qui cum ex latibulo, ubi post fictam coeli conſcenſionem verſatus esſet in terris, prodiisſet, quo Saulum, quem ſuis asſeclis perniciem minari accepisſet, ad meliorem vocaret mentem, ſuisque partibus conciliaret, opportunis exortae tempestatis terroribus uſus Saulum ſubito compellaverit, et mox ſe ei fulminis ſplendore oculos praeſtrictos habenti penitus ſubduxerit (3). Quam variis autem modis quidquid in ceteris N. T. hiſtoriis inest vere miraculoſi, hoc inde per novum interpretandi genus ſive mythicum, ſeu mythico proximum (4), removere conata ſit recentisſimorum philologorum et theologorum ſollicitudo, longum est memorare ac taedii plenisſimum. Verum quae ſummatim dumtaxat et quodam quaſi facto ſelectu jam attuli, ſatis ſuperque demonſtrent, non infringi modo vehementer, ſed labefactari penitus et convelli divinam cum Veteris, tum Novae in Sacris Libris traditae Religionis originem, cujus utriusque conditoribus et primariis praeconibus nil prorſus acciderit quod cum conſueto rerum ordine non conveniret. 4. Is-

Pars II. Cap. III. §. 3.

(1). *Eichhorn. Biblioth.* III. 2, p. 225 ſqq. coll. V. 3, 358 ſq. Aliter partim alii. vid. E. G. *Pauli nov. Repert.* II. p. 308 ſqq. et *Memorabil.* VII. 29 ſqq., item *Henkii nov. Theſaur.* VI. 1, p. 100 ſqq.

(2). *Eichhorn. Biblioth.* VI. 1, p. 1 ſqq.

(3). Ita *Eberhardus* in libro, quem inſcripſit *von der Geist des Urchristenthums*, P. I., ut cognovi ex *Nov. Annal. Theol.* A. 1807. p. 910 ſq.

(4). Cum mythica S. C. interpretatione magnam habet affinitatem, immo hujus quaedam quaſi est progenies *pſychologica* illa interpretatio, cujus auctor est celeb. *Paulus*, et ex qua quidquid extraordinarii est in N. T. hiſtoriis, hoc non in rebus, ſed in hominum mentibus, ſenſibus, affectibus poſitum ſit, atque inde explicandum. Hanc tamen ſaepe nimis quaeſitam et arbitrariam, immo abſurdam esſe, merito in ipſa Germania animadverſum est. Vid. *Nov. Annal. Theol.* A. 1806. p. 371.

Pars II. Cap. III. §. 3.

4. Istud igitur institutum quotquot ita sequuntur, ut nullum modum videantur tenere, hosne Sacrorum Librorum dignitatem ab ejus adversariis rite tueri dicemus, an vero rem prodere, cujus se defensores profiteantur? — „ Atqui, ajunt „ cum omnia tueri nequeamus, illud saltem tueri cupimus, quod unum et praes„ tantiae et utilitatis habeat laudem. Quod in doctrinis vere eximium et ad „ omnium aetatum usus uberrimum contineatur, hoc, hoc est quod unice spec„ tamus, sed doctrinarum historias, mythis atque incredibili miraculorum farra„ gine deformatas et ad nos utique minus pertinentes facile mittimus, dummodo „ rem ipsam, ab adversariis simul cum ejus historia temere rejectam, retinere et „ conservare, hisque ipsis ejus adversariis commendare ac persuadere queamus. „ Eo si valeant vires, de religionis caussa et nobis et nostro aevo a portentosa„ rum historiarum fide alieno bene mereri videbimur. Et vero quandoquidem „ in summa, qua hodie gaudemus cum aliarum disciplinarum, tum philosophiae „ maxime luce, de ipsis historiis eo, quo conscriptae sunt, modo vindicandis „ desperare oporteat, hoc agimus ut Sacrum Codicem ab omni offensionis culpa, „ quantum possimus, eximamus. Ceterum et religioni et viris, qui eam condi„ derunt aut docuerunt, sanctissimis non decus modo ac dignitatem, sed divini „ etiam nominis honorem conciliare magnopere cupimus." — Siccine scilicet, o Boni, despectae ac spretae religionis commodis a vobis revera, atque eo, quo deceat, modo consuli opinamini. Num igitur minui ejus adversariorum, et augeri amicorum numerum videtis? Immo vero, nonne magis magisque ejus contemtus increscit apud vos, ipsiusque vulgi, vestrorum conatuum testis perpetui, reverentia, qua eam quondam prosequebatur, pellitur in dies? Venerabile ejus aedificium, quod seculorum diuturnitatem, rerumque atque opinionum vicissitudines pertulit immotum, vos, dum impugnatum videtis, quo optime positis, modo fulcire exoptatis. At, dum antiqua ejus ac divina fundamenta convellitis ac removetis, ut nova atque humana, hoc est nulla, ei subjiciantur, vestris propriis manibus ejus ruinam maturatis. Et quid, quaeso, quid tandem est, quod in eo sustinendo tantopere videmini elaborare, qui ipsi declaretis, illud, quale a Deo exstructum fuisse feratur, vobis vestroque aevo non amplius convenire? Enimvero permulta quidem continet tam praeclara, tam magnifica, tam ad multiplicem usum fructuosa, ut, cum nihil, quod comparabile sit, in aliis quibuscumque veterum doctrinarum aedificiis reperiatur, ea et merito suspiciatis magnique aestimetis, et, in hominum emolumentum sancte pieque ut conserventur, optetis: sed displicet Deus et praestantissimae structurae artifex, et perpetuus ejusdem sustentator, fautor, amplificator, et ubicumque hic manum admovisse narratur, ibi non Deum, sed homines videre vobis videmini, cumque Deum non amplius ex-

extraordinario conſpiciatis modo intervenientem, neque hunc modum capiat vestri aevi philoſophia, homines ubique Dei loco ſubſtituendos judicatis. — „ Immo „ Dei opem nequaquam excludimus: Jeſum, religionis ac virtutis doctorem om- „ nium, quotquot umquam fuerint, excellentisſimum, pro viro divino et habe- „ mus ipſi, et ab aliis haberi cupimus ex animo; ac Moſem etiam et Vates He- „ braeorum haud ſine Dei Numine praeclare de religione ac virtute locutos fuiſſe, „ minime inficiamur." — Novi utique. Verum ordinariam iis conceditis opem divinam, extraordinariam negatis. Scilicet, uti quidquid boni nobis per conſuetum rerum ordinem accidat, hoc Divinae providentiae merito acceptum referimus, ita vobis arbitris quidquid eximii in Veteris ac Novae Religionis doctrina appareat, ab eadam providi Numinis cura repetere decet: et uti quodcumque adeo praeclare ab homine ſive inventum ſive inſtitutum ſive ore traditum animadvertimus, hoc omne Divinum dicere et licet et convenit, ita etiam, quo praeſtantior est doctrina in Sacris Libris comprehenſa, eo hanc diviniorem judicatis. Sic igitur Moſem, Davidem, Jeſaiam, ipſumque Jeſum Christum eodem plane habetis loco, quo Lycurgum, Homerum, Platonem, Socratem, aliosve in extera antiquitate viros primarios, qui ingenii animique dotibus aut egregiis doctrinae meritis divinorum virorum nomine venerabiles ſint: et quo illi rectius de rebus ad religionem atque virtutem pertinentibus docuerint, eo quoque majores ejusdem nominis honores iis decernendos putatis? — „ Ita est omnino: nam Deum alio „ umquam atque conſueto modo cum hominibus communicaſſe, aut aeternum „ rerum ordinem miraculoſo interventu qualicumque turbaſſe, quis nostri aevi philoſophus paulo prudentior ſibi animum induxerit ut credat?" (1). — Bella profecto philoſophia hominis, qui cum ne in hac quidem doctrinarum luce ſive de modo quo propria mens agat in corpus, ſeu de maxime quotidianis naturae rebus ſic exponat, ut nihil quidquam remaneat obſcuri, vel ſic tamen hanc ſibi ſumat decretoriae ſententiae audaciam, ut Deum umquam in ipſam hominis mentem peculiari ratione egiſſe, aut a conſueto naturae ordine receſſiſſe ideo neget, quod haec ſuae ipſius experientiae adverſari videat, ſuaeque imbecillitatis modulum ſuperare! — Enimvero non haec temere credenda eſſe, facile agnosco. Sed, ſi tam multae, tamque graves eorum fidem nobis perſuadeant rationes, ut harum vim vel hi perceperint inviti, qui iis moveri recuſent, tum ipſa philoſophia, qualis hominem decet, qui intelligentiam habeat valde circumſcriptam, haec igitur phi- lo-

Pars II. Cap. III. §. 3.

(1). Conf. *Henkii Theſaur.* I. 1. p. 36 ſqq., *Nov. Theſaur.* I. 3. p. 453 ſqq. II. 1. p. 31. II. 2. p. 391 ſqq. V. 1. p. 1-68. 2. p. 199-260. et *Novi annales Theol.* A. 1800. p. 407, 412, 523.

Pars II. Cap. III. §. 3. losophia iis rationibus cedere jubet seque candide submittere. Esse autem eas hujusmodi, vel ex eo facile colligatur, quod, uti sub finem superioris Cap. vidimus, cum miracula, quibus et Moses et Jesus Divinam suam legationem hominibus probasse narrentur, frustra variis modis tollere tentassent recentiores, eo tandem a multis deventum sit, ut faterentur, tolli ea omnia non posse aut naturali modo explicari.

Sed ne majorem quidem doctrinarum praestantiam a caussis mere naturalibus probabiliter repetere potuerunt. Jam enim qui in V. T. tam praeclaras de Deo ejusque regimine notiones reperiri agnovit *Meyerus* (1): ut quidquam comparabile alibi in antiquitate frustra quaeratur, idem modum latere haud dissimulavit, quo ad tantam doctrinae praestantiam pertigerint, quotquot eam tradidere viri Hebraeorum venerabiles (2). Ac profecto, quidquid tandem recentioribus temporibus excogitatum sit ad historicam librorum V. T. fidem labefactandam, hoc tamen nec negari, neque in dubium revocari potuit, apud solam gentem Israëliticam, eamque et exiguam, et perparum cultam, et ad idola falsaque aliarum gentium numina colenda propensissimam, unius Dei doctrinam per plurima secula eximie traditam fuisse. Quae res quo magis perpendatur, et instituta cum optimorum etiam, quos cultissima deinceps apud Graecos ac Romanos tempora protulerint, philosophorum doctrinis comparatione illustretur, hoc videri debet stupenda magis, immo miraculi plena: quam adeo qui ex meris caussis naturalibus repetendam esse decernunt, quas tamen ne conjectando quidem assequantur, hi cum longe alias caussas, e quibus facillime explicetur, easque non in obscuro positas, sed in ipsis libris, in quibus admirabiles illae doctrinae continentur, ad oculum ubique demonstratas admittere nolint, eo ipso suae opinionis et levitatem produnt et temeritatem.

Quod si vero ne Israëliticae quidem religionis inventum humano ingenio probabiliter adscribatur quid igitur de Christiana illa dicemus, qua nihil Deo dignius esse, nihil illustrius, nihil praeclarius, nihil ad pietatem, ad humanitatem, ad purissimam, cujus homo capax sit, virtutem docendam, commendandam, persuadendam efficacius, nihil ad omnium temporum omniumque, qualescumque in terrarum orbe sint, gentium ingenium atque indolem aptius et accommodatius, ii ipsi, quibuscum nobis res est, agnoscunt ingenue? Hanc ergo an solius intelligentiae humanae ope excogitatam inventamque fuisse opinabimur? Nihil enim quidquam ejus conditori suppetebat praesidii apud populares Judaeos, quorum re-

(1). *Hermeneut V. T.* I. p. 50.
(2). Ibid *Praefat.* ad P. II. p. 7 & 8.

religio ejus aevo perquam erat depravata ac superstitionis odiique in exteros plenissima. — „ At, in Esenorum, inquies, scholis fortasse institutus erat, horum- „ que sanioribus imbutus doctrinis." — Mirum profecto commentum! Nam nulla est, ne levissima quidem suspicandi caussa, aliquid umquam ipsi cum hac secta, exigua fere obscuraque et a consueto hominum consortio remota, commune fuisse. Atque in gravissimis partibus doctrina Jesu ab Esenorum institutis ac decretis tam erat diversa, ut eam ex hoc fonte derivare minime conveniat (1). Et vero, an vel in hac schola vel ullibi terrarum ipsi suppeditari potuerit consilium condendae praestantissimae, simplicissimae et utilissimae religionis, quae ad omnes sine discrimine gentes pertineret, hasque cunctas sanctissimo caritatis vinculo copularet? Cui consilio cum nil simile sive legislator, sive philosophus, sive reipublicae conditor aut instaurator, seu hominum doctor praeclarus manifestarit, ac ne ullus quidem antiquitatis finxerit poëta (2), ideo vel Divini doctoris nomen omni sua, qua Jesus hoc sibi tribui cum verbis perspicuis, tum gestis palam rerum miraculis cupiit, quamque integerrimis atque incomparabilis praestantiae moribus egregie sustinuit, dignitate ac vi concedendum est, vel ea misero et coacto conjecturarum effugio sumenda, quibus nil improbabilius atque incredibilius sumi posse videatur. Pars II. C. III. §. 3, 4.

§. 4.

Sed, ut ad nostram de mythica interpretandi ratione disceptationem per oblatas illas Religionis cum veteris, tum novae, ut vere Divinae utriusque, breves vindicias parumper, neque incommode interruptam revertamur: quaeri possit, an, cum istam interpretationem, qualis a plurimis hodie instituitur, repudiemus utpote Sacrorum Librorum ipsiusque in his traditae Religionis dignitati adversam, idem de omni omnino interpretatione mythica judicium faciamus, adeo ut, si vel justis suis ea finibus circumscribatur, idem inde metuendum existimemus Sacris nostris Libris ipsique Religioni sanctissimae periculum. Qua de re eo brevioribus esse nobis licebit, quo plura huc spectantia jam in superioribus censeri possimus occupasse.

1. Fue-

(1). Vid. *E. Tingae Oratio de J. C. doctore θεοδιδάκτῳ, minime Esseno* et *Luderwaldus* in *Henkii thesaur.* IV. 2, 371 sqq.

(2). Vid. *Reinhardus* in libro qui inscribitur: *Versuch über den plan, den der Stifter der Christl. Rel. zum Besten der menschen entwarf.* cujus utilissimi libri ex 4ta edit. prodiit Belgica versio A. 1806.

Pars II. Cap. III. §. 4.

1. Fuerunt utique, qui, cum mythos non nisi in antiquissimis quibusdam S. C. partibus quaererent, nihil tamen de Sacrorum Librorum dignitate atque auctoritate divina detractum vellent: e quorum numero est *Seilerus* (1), qui suam, si ad plerorumque Germaniae philologorum sacrorum decreta exigatur, valde moderatam sententiam ita tuetur, ut ipsarum relationum mythice accipiendarum veritati historicae diligenter consultum cupiat, et ad ingens, quod Sacros inter atque exteros mythos sit, discrimen serio attendere jubeat. Verum, praeterquam quod admissis relationibus nonnullis vetustissimis, mythorum ac fabularum involucro convestitis, ipsa rerum historica veritas, ab aliis hoc, ab aliis alio modo pro vario interpretum arbitrio ac lubitu confingenda, in lubrico collocatur, habet ea ratio hoc periculum, idque profecto haud leve, quod, propter simillimam relationum in universo S. C. comprehensarum speciem ac formam miraculosam, mythica interpretatio semel in Libros Sacros injecta et quasi laxata frenari amplius nequeat aut inhiberi, nullaeque leges statui vel excogitari posse videantur, quibus incepto curriculo subsistere cogatur. Et constat certissime eam, quae primum in libro Geneseos suas vires cum magno multorum applausu experta esset, mox citato cursu in omnes fere reliquos S. C. libros deinceps irruisse praecipitem. Quocirca ne *Muntinghii* quidem nostri penitus probare potuimus rationem, quamquam Seileriana etiam illa moderatiorem magisque circumscriptam, immo ita circumscriptam, ut quos mythos nomine tenus admittat, re ipsa propemodum tollere videatur. Certe magnopere laudamus summam Viri, de Sacris Literis eximie et praeclare meriti venerationem, qua se erga eas ferri, in ipsa sua mythorum pertractatione luculenter demonstravit (2).

2. Quam facile autem mythicae cujuscunque Sacrarum historiarum interpretationis tuendae studium ducat ad exile de Libris Sacris eorumque argumento judicium, quam proximo saltem utrumque conjunctum sit affinitatis connubio, nuper suo exemplo palam ostendit anonymus ille Belga, qui *Dialogos de mythis Biblicis* edidit patrio sermone. Hic enim tametsi mythos in antiquissimis tantum Geneseos documentis nonnullis quaerere videatur (3), ceteroqui tamen recentissimorum Germaniae philologorum ac theologorum partes se sequi, haud obscure passim significat.

Scilicet suam de Christianorum revelatione fidem philosophicam esse dicit, neque in historia, sed in re ipsa positam ac fundatam (4); V. T. libros sibi ideo dum-

(1). *Hermeneut. S.* §. 75. et 131-138.

(2). Vid. ejus *commentatio de mythis V. T.* supra allegata, §. 7-11.

(3). *Gesprekken over de mythen in den Bybel*, (Haarl. 1809.) p. 93 sqq. (4). Ibid. p. 11.

dumtaxat venerabiles videri, quia plurima contineant ad culturae humanae, artium, disciplinarum, ac doctrinae de religione hiſtoriam pertinentia, de cetero autem non magis ſibi valere quam ſcripta *Sanchoniatonis* apud Aegyptios, *Herodoti* apud Graecos, *Livii* apud Romanos (1); immo N. T. libris veras quidem hiſtorias contineri, et ipſi, quo Jeſus vixit, aevo neceſſarias, ſed nullam eos apud ſe auctoritatis habere vim, niſi quatenus doctrinas ſibi tradant ex ipſa harum indole veriſimas, hominumque et rationi et uſibus plane conſentaneas (2); eorum enim ſcriptores non divinitus afflatos fuiſſe, eamque adeo iis omnibus deëſſe auctoritatem, quae certam perſuaſionem moveat (3); et vero Sacros Christianorum Libros plura mala attuliſſe hominibus, quam Coranum Mohammedis (4): quaecumque autem in illis narrentur de peculiari Numinis Divini interventu, haec ſine diſcrimine omnia ſic a ſe intelligi, ut a conſueto naturae ordine non receſſerint (5); Christianam vero Revelationem ſibi prae ceteris, quas Ethnici, Judaei ac Mohammedani, eodem, ſcilicet loco habendas, acceperint, propterea veram ac divinam cenſeri, quod ejus doctrina moralis omnibus gentibus ac temporibus conveniat (6), cujus doctores ideo dicendi ſint Divino ſpiritu impulſi fuiſſe, quod ſummo veritatis amore ſenſuque ducerentur (7); et quae plura ſunt hujusmodi: de quibus ſingulis meum judicium eo minus arbitror interponendum, quo facilius ex iis, quae ſupra disputavi, illud colligatur. Quam parum autem ad Librorum Sacrorum decus tuendum valeant regulae, quas mythico eorum interpreti libelli auctor (8) obſervandas praeſcripſit, de eo malim ut alii judicent. Enimvero, ſi in his percenſendis et ad S. C. dignitatem exigendis ex ipſa mei animi ſententia occuparer, Veſtram, Viri honoratiſſimi, quibus oblatam illam commentationem praemio condecorare non placuit, benevolentiam aucupari fortaſſe viderer: a qua ineptae inſulſaeque aſſentationis ſpecie et ſum et haberi cupio alienisſimus.

Pars II. Cap. III. §. 4.

3. Equidem, etſi nullas Librorum Sacrorum, ac ne primi quidem libri Moſaïci partes hiſtoricas mythice accipiam, non omnia tamen rejicio, quae *mythorum* vocabulo deſignentur, aut ut S. C. honori adverſa condemno. Eſſe enim nonnullas et fictiones poëticas, et opiniones ſive populares ſeu philoſophicas, neque ex peculiari adeo revelatione profectas, quas Sacri et doctores et ſcriptores ad ſuos uſus adhibuerint, jamdudum ſalva reverentia Sacris Literis debita exiſtimatum eſt, has autem ſi cui mythorum nomine deſignare lubeat, nil profecto per novum nomen de earumdem dignitate detrahatur. Scilicet nec Sacros Poëtas dedecuiſſe ut fictionum ornamentis uterentur, quibus animos afficerent, neque a Sa-

(1). Ibid. p. 16, 17. — (2). p. 19. — (3). p. 20. — (4). p. 21. — (5). p. 23. et 148. — (6). p. 46. — (7). p. 140. — (8). p. 172, usque ad finem.

Pars II. C. III. §. 4, 5. Sacrorum Doctorum perſona alienum fuiſſe ut ad receptas, quae ferrentur, opiniones ſe prudenter accommodarent, aut imagines inde peterent ad ſuum conſilium aptiſſimas, quo a popularibus facilius intelligerentur, neque ipſius Dei ſapientia indignum fuiſſe ut ejusmodi figmenta atque commenta, partim ad rerum indolem, partim ad temporum rationem comparata, ab iis quos Religionis cauſſa ſuo numine adjuvaret, et ſermone uſurpari ſineret et literis conſignari: de hoc inter ingenuos Literarum Sacrarum aestimatores ita convenit, ut id jam probare ſupervacaneum videatur. Ac nonnulla etiam, huc pertinentia, opportune ſubinde eoque modo attigimus, quem illarum Literarum decus postulare judicabamus: Quod ſuperest: minime veremur, ne quis iis, quae de prisci ſermonis indole, qua res quaecumque ſenſibus ſubjicerentur, et cujus vestigia paſſim per Libros Sacros conſpicua, ſed quo hi libri antiquiores ſint, eo plura et clariora conſpiciantur, disputavimus Cap. 2., nos eorumdem honori non ſatis conſuluiſſe dictitet, aut quodammodo mythicae interpretationi, quantumvis a nobis impugnatae, faviſſe. Nostram enim mentem ibi ſatis perſpicue a nobis declaratam eſſe arbitramur. Quocirca, non eo quidem conſilio ut istum metum occupemus aut pellamus, ſed ut verbo complectamur quaecumque de quaeſtione a Vobis, Legati Teyleriani Curatores nobiliſſimi, propoſita disceptavimus, Vestroque ſubmittimus judicio: „Non ſatis graves ſuppetere dicimus rationes, quae ſuadeant, ut non„ nullae hiſtoriae Sacrae pro mythis aut pro narratiunculis ſive partim ſeu peni„ tus conſictis habeantur; immo mythicam earum interpretationem, qualis a ple„ risque ejus fautoribus hodie recipiatur, ita Librorum Sacrorum dignitati atque „ auctoritati adverſari putamus, ut ab ea univerſe et ubique abſtinere ſatius ſit, „ ac periculum, quod, hoc ſemel admiſſa, et ipſis Libris, et ſanctiſſimae Reli„ gioni in iis traditae immineat, nullis regulis aut legibus ſtatutis caveri ac de„ clinari."

§. 5.

„ At, inquient fortaſſe nonnulli, ſi mythica illa interpretatio penitus et ubi„ que repudietur, ac ſola admittatur hiſtorica interpretatio, remanent innumera„ biles illae magnaeque difficultates, quae jamdudum et ſaepe Sacrorum Libro„ rum dignitati objectatae fuere." — Remanent utique ex eorum ſententia, quotquot ſibi hoc fecerunt praejudicium, nihil umquam vere extraordinarii ac miraculoſi ad inducendam ac tuendam Religionem praeſtantiſſimam accidiſſe: qui tamen, niſi nimium vel ſibimet ipſi fumerent, vel tribuerent philoſophiae, tum profecto lectitatis ferioque perpenſis, quae optimi quique et cum exquiſitae doctri-

trinae copia, tum ſanae philoſophiae acumine inſignes Religionis ac Sacrarum Literarum vindices in Anglia, Gallia, Germania, nostroque etiam Belgio protulerunt, istarum difficultatum et multitudine et gravitate longe minus offenderentur, ac de Librorum adeo Sacrorum dignitate ipſiusque etiam Religionis in his traditae divina origine multo rectius et magnificentius judicarent. Verum, quandoquidem, uti vidimus, horum nonnulli jam eo tandem progreſſi ſunt, ut miracula, licet haec aegre ferrent, et Moſi tamen et Jeſu omnino adſcripta eſſe, horumque fidem utriusque aetate praeclaros, quique optimis Divinae Providentiae conſiliis responderent, uſus habuiſſe animadverterent et palam profiterentur; hinc ſpem aliquam exortam videre nobis videmur, ut qui propius jam ad veritatem compulſi ſint, non diu in ejus limine haereant, ſed olim ipſum ſanctiſſimum ejus ac divinum penetrale animo ſubmiſſo ingrediantur: quae ſpes ut in Sacrorum Scriptorum honorem, nostris diebus vehementer impugnatum, quantocius impleatur, etiam atque etiam optamus. Pars II. Cap. III. §. 5.

Sed, cum vel ii ipſi, quibus necdum excuſa est antiqua de divina nostrae Religionis origine perſuaſio, hanc tamen fidem non modo per apertos hujus Religionis hostes, ſed per mythologicos etiam ejus defenſores gravius concuti videant, aut certe decantatis istis hodieque magno ſtudio revocatis objectionibus facile ita moveantur, ut in mythica interpretatione gratum aliquod ac tutum quaerant praeſidium, quo earum vim in perpetuum effugiant: ideo haud ſupervacaneum fore putamus, ut, quanta poſſimus et brevitate et perſpicuitate, praecipuas quasdam tradamus leges ſive regulas, quarum obſervatione ii ſe adverſus istas aevi ſui illecebras muniant, ſuamque fidem integram ſervent atque incolumem.

Prima igitur lex haec esto generalis: *In Sacris Libris interpretandis oportet verae liberalitati operam dare, quae ab omnium partium ſtudio aliena neque antiquiori Theologicae, nec recentiſſimae Philoſophicae rationi nimium tribuat.*

Nullum est vocabulum, quod ab aliquo inde tempore frequentioris est uſus apud Sacrarum Literarum interpretes, quam *Liberalitatis:* ac nulla est utique virtus in ſe magis commendabilis magisque ad C. S. dignitatem tuendam fructuoſa, quam quae hoc nomine vocatur; ſed nulla etiam est, quam pluris interſit recte ſibi definire, ne quis forte ſibi nomen arroget, qui rem ipſam minime teneat. Itaque genuina illa liberalitas nostro judicio ea est virtus, qua quis nec ſervili modo vetustam S. C. interpretandi rationem ſequatur, nec novam avide arripiat, ſed ab utrarumque partium ſtudio aeque alienus et libere et prudenter interpretetur. Liberalis nimirum interpretis non est ſive ex veterum plerorumque Christianorum more ad Rabbinorum, minus idoneorum ducum, exemplum compoſito in ſingulis Sacrorum Librorum dictis vocabulisque ipſum Deum ſibi loquentem audi-

Pars II. Cap. III. §. 5. dire videri, sive verba non ex naturali et ad sanas interpretandi regulas exacto, sed coacto et ad Theologica placita conformato sensu explicare, seu denique recentiorem quamcumque nonnullorum locorum explicationem aeque reformidare ac si, veteri illa ratione vel parumpar relicta, mox S. C. dignitas in summum discrimen adduceretur. Sed vero universam fere veterem istam rationem despicere, improbare, vilipendere, carpere, quidquid novitatis habeat commendationem, hoc impense mirari, verbis magnifice extollere, totoque animo et coeco quadam impetu amplecti, quaelibet ingenii inventa, figmenta, commenta in lucem protrudere, ipsam Sacrorum Librorum antiquitatem et historicam auctoritatem quibuscumque modis impugnare et labefactare, libidine magis de eorum sensu judicare quam ratione, nullibi Deum, sed solum ubique hominem videre, ac nihil omnino admittere, nisi quod cum assumtis a se opinionibus philosophicis plane congruere videatur; verbo: a vetustatis studio sic abhorrere, ut studio novitatis abripiaris, ac, dum Theologiae vincula penitus abjeceris, Philosophiae tibi vincula cudere, his temet ipsum constringere, iisque te tantopere oblectare, ut, quotquot ea gestare necdum velint, in hos velut in mentis ingenuae expertis homines superbius despicias; hoccine igitur genuinae liberalitis esse dicemus? Immo vero haec, haec, inquam, sola et est et vocari meretur interpretandi liberalitas, quae ab utrisque vinculis libera hoc sibi persuadeat, in Sacris Literis interpretandis nec Theologiae decretis, arbitrariis saepe et haud raro inter se oppositis, obtemperandum esse, nec Philosophiam tamquam unicam fidam ducem sequendam, quae modo hanc, modo aliam, modo autem aliam viam instituat, et qua nihil incertius, nihil magis instabile, nihil mutationi obnoxium magis esse, ipsa nostri aevi experientia luculenter demonstret.

Itaque, si liberaliter in Sacris Scriptis interpretandis versari cupimus, animum ad ea afferamus ab omni, quoad ejus fieri possit, partium studio alienum. et ab opinionibus praejudicatis quibuscumque liberum. Ita vero affecti colligamus sedulo insita in iis scriptis integritatis et historicae veritatis indicia, per captiosas et fallaces nonnullorum dubitationes ac suspiciones neque adhuc obscurata, neque umquam delenda; diligenter attendamus ad singularem doctrinae, haud paucis etiam nostri aevi viris, ad imperitum et credulum vulgus minime referendis, valde venerabilis visae, praestantiam, qualem a Divina origine, cui diserte ab ipsis ejus auctoribus adscribatur, repetere deceat: ac serio denique perpendamus miracula tam evidentia, tamque certa, ut haec omnia probabili successu tollere aut interpretando expellere necdum ii potuerint, quibus ea vehementer obstare viderentur. Sic quidem antiquam fidem nobis tenendam esse arbitrabimur, verum hanc tamen non coecam volemus esse, non superstitiosam, non ipsi, quam a

Deo

Deo accepimus, rationi adverſam, ſed, quantum in nobis fuerit, luminoſam, prudentem et cum ſana ratione conſentaneam. Quaecumque vero nobis obvenerint difficilia, impedita, abſtruſa, haec molesta quidem nobis accident, nec tamen inde fidem nostram, non opinionis commentis, ſed veritatis judiciis innixam, concuti patiemur. Si quae autem nobis offerat ſive vetustior ſeu recentior interpretatio, quibus quidquid offenſionis ſpeciem habeat, partim penitus dimoveatur, partim ita temperetur, ut in eo acquiescamus, haec laeto et alacri animo tamquam optatum fidei fulcrum amplectemur: verum ad mythicam interpretationem nos trahi aut compelli non ſinemus, ne ſenſim ipſa hujus fidei fundamenta labefactata et convulſa videamus. Pars II. Cap. III. §. 5.

2. Ad hoc periculum cavendum magnam utilitatem afferat alteram legem obſervaſe, quam ſic enuntiamus: *In Sacris Libris interpretandis oportet et temporum et hominum, de quibus agant, rationem habere.*

Hac lege, qaae ſua ſemet aequitate facile ipſa commendet, equidem hoc volo, ut quaecumque divinitus ſive tradita, ſeu peracta credamus, de his ſingulis non ex nostri aevi judicio atque indole, ſed ex hominum, ad quos proxime ſpectent, et ex temporum, ad quae referantur, ratione aestimemus. Quod ni faciamus, neceſſe est ut multa nobis videantur obſcura, aliena et offenſionis pleniſſima: ſin autem faciamus, tantos hinc tamque uberes utilitatis fructus percipiemus, ut, ſi hos undique prolatos exhibere vellem, immenſum atque infinitum opus aggrederer. Itaque, ut unum modo et alterum ſpecimen ſeligam et quaſi delibem: creati orbis deſcriptio, de qua quae P. I. Cap. 3. §. 7. Obſ. 4. fere med. et P. II. Cap. 2. §. 3. Obſ. 3. init. diximus, hoc etiam loco perpendi velimus; Cosmogonia igitur Moſaica, etſi naturali quodam rerum ordine eximie conſpicua, quem vel nostri aevi philoſophus merito admiretur, etſi adeo ad veritatem, quantum ejus capax eſſet primorum hominum imbecillitas, omnino expreſſa, non hoc tamen habebat conſilium, ut hi, nedum omnium temporum, etiam remotiſſimorum ipſique nostrae aetatis homines, modum acciperent accurate et ſubtiliter deſcriptum, quo res hujus orbis ad eumque proxime pertinentes in praeſentem formam confectae eſſent, ſed ut priſci illi, quibus ea Cosmogonia divinitus traderetur, omnium rerum adſpectabilium originem et formam ab uno potentiſſimo opifice Deo repetere, utque hunc ſumma veneratione proſequi, ſimulque de ſua ipſorum praeſtantia ex vero ſentire diſcerent. Ad hos ergo primaevae aetatis ipſiusque infantiae humanae uſus uberrimos, non vero ad nostros, neque ad hodiernorum phyſicorum decreta, quo magis quis istam Cosmogoniam exegerit, eo minus in ea reperi et quo offendatur, immo eo magis eam ſuſpiciet, Deique ſapientiſſimis conſiliis respondere animadvertet. — Quantae porro recentioribus offenſioni fuerit praeceptum

Pars II. Cap. III. §. 5. Abrahamo divinitus, uti Sacra refert hiſtoria, datum de unico filio immolando, neminem latet. At vere, ſi quo tempore hic vixit Patriarcha ab eoque ipſo recepta fuisſet ejusmodi philoſophia, ex cujus decretis pura, quae hodie dicitur, ratio, ſibi ipſa legislatrix, a tali praecepto vehementer abhorreat, tum ſane illud non daturus fuisſe cenſendus est Deus, quod pro iniquisſimo habitum iri, certo praevideret. Verum ea aetate nondum ſibi tantum ſumere didicerat ratio humana, de ſuaque vi non ita ſplendide praedicabat. Atque erat Abrahamus ejusmodi vir, qui, quamquam in admirabili ſua pro tractus Sodomitici incolis intercesſione magnifice ſe de aequitate Divina judicare ostenderet, nihil tamen a Deo praecipi poſſe ſibi perſuaderet, quod non aequisſimum esſet, etiamſi illud a ſe non perſpiceretur, et quod adeo, quantumvis difficile, a ſe non perfici oporteret: et erat ipſius Dei conſilium ejusmodi, ut, cum Abrahamum excelſae mentis virum et gentis ad verum ſui cultum ſeligendae conditorem futurum palam hac periclitatione talem demonſtrare vellet ac declarare, qualis esſet (1), eumque ut promtisſimae obedientiae et ſummae atque inconcusſae, ad quam unus idoneus esſet, fiduciae exemplum posteritati imitandum proponere, ideo ad nostras illud opiniones non exigendum ſit ſed ad viri, ad quod unice ſpectaret, indolem minime vulgarem, et ad aetatis, qua viveret, rationem. — In genere autem, ut hoc opportune moneam, gravisſime peccatur ab iis nostri aevi hominibus, qui acriter carpunt et vehementer cavillantur imperfectas istas Divinitatis notitias, quae in antiquioribus praeſertim S. C. partibus conſpiciantur et ad quas ipſum Deum ſaepe ſe accommodasſe exiſtimemus. Quid enim? Si quis, ut hoc utar, nova nostri temporis ac nobilisſima philoſophia imbutus, de ejusque veritate ac praeſtantia ſibi certisſimus omnes, quos haberet, liberos, nullo aetatis diſcrimine facto, ea ſic inſtituere vellet, ut univerſum ejus ambitum et maxime abſtruſa placita illos doceret, an hic ſuae philoſophiae commodis bene conſulere ac prudentis patris nomen mereri cenſeretur? Quam parum ergo conſentaneum, quam incongruum, immo quam ab ingenui philoſophi indole alienum ſit aegre ac moleste ferre, quod optimum generis humani patrem cum ſuis infantibus, ut ita dicam, infantili, cum juvenibus juvenili, cum viris denique adultis virili more egisſe, hoc est, cum diverſarum aetatum hominibus ea de rebus gravisſimis ad Religionem pertinentibus communicasſe ſola, quae caperent, et ad ſingulorum etiam cogitandi modum, quantumvis ſaepe mancum, debilem, imperfectum, circumſcriptum, exilem demiſisſe ſe, quo magis iis prodesſet, ac plane adeo accommodasſe dicamus? — Postremo, ne quid de viſionibus memorem, praeſertim propheticis, di-

(1). Geneſ. XXII. 1. coll. vs. 12.

divinitus quidem objectis, ſed ad temporum etiam hominumque, quorum uſibus inſervirent, ingenium comparatis: aliquid ſubjicere juvat de factis miraculoſis in S. C. narratis, in quibus dijudicandis temporum etiam hominumque rationem habere conveniat. Cujusmodi judicium quo magis quis fecerit, hoc animadvertet clarius, miracula non temere quaſi ac ſine conſilio, ſed prudenter, appoſite et ad praeſentes uſus perquam accommodate accidiſſe memorari: quod cum non diſertis verbis ſignificetur, ſed plerumque ex rerum indole et colligendum ſit, et haud difficulter colligatur, hoc ad perſuadendam nobis ipſarum relationum veritatem historicam poſſit quam plurimum. Nam ad Religionem Moſaicam mox inducendam, deinde autem turbatis Judicum temporibus tuendam, postea vero in corruptiſſimo decem tribuum regno vindicandam multo plura quam aliis temporibus, ſed Judaeorum in patriam reverſorum aevo ac deinceps, cum animi per ſe ſatis ad Religionem propenſi eſſent, plane nulla, et quo tempore tandem nova ſtabilienda eſſet eaque praeſtantior Religio, tum denuo et plurima et maxime illustria miracula facta fuiſſe narrantur. Ut verbo complectar: Divinus interventus, qualis in C. S. ſine ullo artificio deſcribitur, ita est comparatus, ut non ex opinione hominum quaſi de coelo in terram advocatus eſſe, ſed vere ac ſapientiſſime inſtitutus videatur, dummodo eum ad temporum hominumque rationem prudenter exigamus. Immo ſingulorum miraculorum ac divini interventus indiciorum conſilium, ſi idem illud de iis ex peculiari temporum hominumque ratione fiat judicium, plerumque non in obſcuro poſitum est, ſed adhibita attentione haud difficulter investigetur: quod quidem exemplis illustrare et confirmare non vacat; ſed quisquis eo animo hujus rei periculum fecerit, ut ſuam de vere divina Religionis Revelatae origine fidem corroboret, nae illud haud inutilem inſumturum eſſe operam, mihi perſuaſiſſimum est (1).

3. Multos etiam uſus afferat tertia, ſi obſervetur, lex: *ut in Libris Sacris interpretandis ratio habeatur ſermonis et uſus loquendi.* Scilicet fieri vix aliter potest, quam ut in libris, qui longe alio, atque quo nos utimur, ſermone, et ſub coelo multum diverſo, temporibusque a nostro aevo remotiſſimis conſcripti ſint, complura contineantur, in quibus propter ſolam hanc cauſſam haereamus, et molestiae, immo offenſionis aliquid reperiamus, quod auctorum verba praeter ipſorum mentem interpretamur: ut adeo, ſi rectior et ad ſermonis indolem atque uſum loquendi accommodatior inſtituatur interpretatio, haec rem, de qua agatur, mo-

(1). Utiliſſimi hanc in rem ſunt, qui in omnium manibus verſantur, *Heſſi* libri de Israëlitarum, Jeſu et Apostolorum hiſtoria. Idem autem ſcriptor nonnulla eamdem in rem generatim contulit in *Bibliotheca Hiſtor. Sacrae*, P. I. p. 35-41.

Pars II. Cap. III. §. 5. modo ad consuetum magis ordinem revocet, modo nobis reddat intellectu minus difficilem. Legis igitur de hac interpretatione a nobis indicatae observatio quam habeat vim ad Sacrorum Librorum decus a cavillationibus tuendum ac vindicandum, quamquam ex allatis superiori Cap. §. 3. Obs. 3 et 4. exemplis satis colligi posse videatur, haud inutile tamen fuerit unico coque notabili exemplo ulterius hoc loco confirmasse.

Itaque, quod de Loti uxore Genes. XIX. 26. refertur, ut, *cum respexisset, mutata sit in salis statuam*, hoc quantum offensionis jamdudum crearit, vix cuiquam ignotum sit, a *Bauero* autem id partim cum Eurydices respicientis, ideoque ad Inferos relapsae, partim cum Niobes in lapidem conversae fabulis comparatum fuisse, supra vidimus P. I. Cap. 3. §. 7. Obs. 2. Sed non convenienter cum vera scriptoris mente et respexisse dumtaxat illa mulier ponitur, et in statuam salis mutata esse. Nam, cum in eadem destructae vallis Sodomiticae historia Cap. XVIII. 6. *prospicere versus Sodomam* sine dubio significet *viam eo instituere*, quod patet ex adjuncta *comitandi* et *deducendi* mentione, consentaneum est certe, ut *respiciendi* illam notionem de *reditu instituto* accipiamus, utque ipsum adeo redeundi consilium disuasisse putemus Angelum, a quo Lotum hujusque comites commonitos fuisse legimus Cap. XIX. 17., ne respicerent, neque in universo isto tractu subsisterent, sed quantocius in montes aufugerent proximos, ne una interirent. Cum nimirum qui iter versus aliquem locum instituant, vultum eo soleant convertere, inde hoc pro illo dicere prisci consuevere: cujus vetustissimi usus vestigium quoddam superest Luc. IX. 51, 53., ubi Jesu *Hierosolymam proficiscentis facies* de certo itineris persequendi proposito dicitur. Quid? quod Loti uxor non memoratur respexisse אחריה *post se*, sed מאחריו, hoc est ad verbum ac barbare *a post eum*, scilicet *maritum suum*, sive *marito suo relicto*, ex vi, quam habet utriusque praepositionis conjunctio cum alibi, tum Ruth. I. 16., ubi מאחריך manifesto significat *te relicta*. Atque ad hanc interpretationem commendandam uti licet gravissima ipsius Jesu auctoritate, qui optimus omnino sit hujus formulae interpres. Hic enim cum Luc. XVII. 31, 32. discipulos hortetur, ut in proxima Hierosolymae destructione uxorem Loti in memoriam reducant, ac nemo, si ruri sit, ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω, id est, *retro se vertat*, sive *ad domum relictam redire instituat*, suam de reditu ab uxore Loti re ipsa instituto et Hebraicis verbis significato sententiam satis declarasse censendus est. — At quid tamen de singulari ista ac fabulam redolente *salis statua* judicabimus? Haec quominus vocabulo נצ׳ב designari existimetur, nulla quidem impedit ratio grammatica; sed obstare videtur usus loquendi: nam nullibi hoc sensu usurpatur in V. T., immo in ipso etiam Geneseos libro consuetum *statuae* vel *cippi* vocabu-

bulum Hebraicum est מצבה. Quod cum ita sit, non decet utique asſumta etiamnum *ſtatuae* ac mirae cujusdam metamorphoſeos notione locum aliorum offenſioni ac ludibriis objicere. Nec tamen *Clerici*, *Dathii* aliorumque ſententiam amplectendam putaverim, ex qua ותהי נציב כמלח ſit pro ותתיצב כמלח, ac vertatur, *ſubſtitit*, ſive *infixa haeſit in loco ſalſuginoſo;* nam haud ſcio an haec interpretatio probabiliter ad ſermonis Hebraici ac ſtructurae rationem exigatur. Quapropter ad literam ita potius verterim; *Et facta est portio ſalſuginis*, hoc est: *In temeritatis ſuae poenam ab erumpentibus ſubito et undique irruentibus ſalſae paludis aquis abſorpta iisque ſubmerſa interiit.* Scilicet נציב plane est Arabicum نصس, quod, aeque ac Hebraicum illud proprie *conſtitutum*, et hinc *partem*, *portionem* ſignificat. Simili vocabulo et ſimillimae cum ſtructurae, tum ſignificationis formula Pſalm. LXIII. 11. de impiis dicitur מנת שועלים יהיו *portio fient vulpium*, ſive *canum ſylvestrium*, id est: *In poenam impietatis a canibus ſylvestribus devorabuntur.* Conſtat autem ex Geneſ. XIV. 3., univerſam vallem Sodomiticam in magnam paludem mutatam fuiſſe, cui nomen datum ſit ים המלח *maris ſalſiſſimi*, et cujus adeo aquis jamjam erupturis et loca depreſſiora inundaturis ne ſubmergerentur, Loto ejus uxori, aliisque comitibus datum eſſet conſilium, ut quantocius fugerent in loca montana. Pars II. Cap. III. §. 5.

4. Tribus illis legibus ſubjicimus hanc quartam, ex qua *decet veram nobis informare extraordinarii cum in doctrinis, tum in miraculis interventus Divini notionem.*

Perdifficulter informari et Divini in rebus ad Religionem pertinentibus auxilii, et miraculorum notionem, ipſa arguit harum rerum abſtruſior nobisque per propriam experientiam plane incognita natura. At ſatis certas easdem eſſe nihilominus, ſupra §. 3. Obſ. 2. et 3. oſtendiſſe nobis videmur, quantum per inſtitutum liceret (1). Quamquam vero in ſe obſcurae ſint et conceptu difficiles, nobis tamen non modo licet, ſed ſuadet etiam nostra praeſertim aetate Religionis decus, ut, quoad ejus fieri poſſit, veram earum nobis notionem informemus. Quocirca noſtro propoſito congruenter hoc notamus, ſapientiſſimum Numen in iis, de quibus agimus, rebus, non cenſendum eſſe quamdam quaſi vim intuliſſe naturae, ejus ipſas mutaſſe leges, ejusque actionem penitus ſuſtuliſſe.

Ut, quid velimus, paucis exponamus, principio quidem animadvertimus, nos, eum inſpiratos, ſive divinitus adjutos fuiſſe Sacros religionis rerumve cum ea conjunc-

(1). Quod ad judicium de miraculis eorumque veritate hiſtorica attinet, legi hic meretur *Reinhardi* diſputatio, *utrum ad judicium de miraculis requiratur univerſae naturae accurata cognitio.* Est ea in viri opuſculis Academicis, P. I. p. 145 ſqq.

Pars II. Cap. III. §. 5.

junctarum Scriptores arbitremur, non ita tamen eos nobis informare, ac si tibiarum instar fuerint, quas Deus quasi inflaverit, ut diversos pro singularum diversitate ederent sonos: quae satis nota quorumdam Theologorum vetustiorum opinio quam improbabilis sit, ac paene in supremam sapientiam injuriosa, non est quod commonstremus. Itaque Scriptores Sacros naturalibus suis viribus omnino usos fuisse, nullum nobis est dubium: sed eos ita in harum usu fuisse adjutos existimamus, ut iis tamquam vere divinis scriptoribus fidem habere deceat; etsi tamen, quae horum, quae ipsius Dei partes fuerint, definiri nec possit, neque, ut fiat opus esse videatur. Verum de hoc nostram mentem jam satis declarasse censebimur alio loco idoneo, sive Obs. 2. paulo ante allegata.

Quod deinde ad ipsos attinet Legatos Divinos, qui Religionis doctrinas suo sermone hominibus attulerunt ac declararunt, et hos quoque naturalibus ingenii sui viribus, iisque quae suppeterent subsidiis usos fuisse, sed has vires direxisse, moderasse, et ubicumque opus esset, supplevisse, auxisse aliisque subsidiis necessariis locupletasse Deum statuimus. Quamquam autem ne hic quidem discernere queamus, quid Deo, quid homini debeatur, vel sic tamen omnibus, quae hi Dei nomine protulerint, Divinam auctoritatem merito adscribimus. Nec negamus igitur, Mosi plurimum profuisse cum eximias ingenii animique dotes, quas a natura accepisset, tum praeclaram Aegyptiorum prudentiam, in rebus praesertim civilibus positam, qua eum institutum fuisse, ex vero dixerit Stephanus Act. VII. 22. Immo in eo ipso agnoscimus Supremi Numinis sapientiam quod virum his naturae donis et doctrinae opibus instructum ac ditatum, suisque adeo, quae de Israëlitarum gente haberet, consiliis exsequendis maxime idoneum eligeret, ut hujus gentis legislator esset et ductor. Nec Prophetas etiam Hebraeorum in quasdam quasi machinas Divinas transformatos volumus, sed ingenio, arte studioque multum valuisse existimamus, et quotiescumque sermones sive de religione ac virtute, seu de futuris eventibus divinorum oraculorum habitu proferrent, tum convenienter quidem cum Numinis institutione consiliisque et sub ejus ductu locutos, verum propriae etiam intelligentiae viribus omnino usos fuisse, cum in universum, tum maxime ut res amplificarent, poëtice exornarent, et quo optime possent modo ad persuadendum componerent. — Jesum autem omnium divinorum legatorum maximum excellentissimumque, immo eum, in quo uno omnem ipsius divinitatis vim ac plenitudinem venerabundi suspicimus, naturales tamen, quas cumulatissime accepisset, mentis facultates usu et exercitatione a tenera inde juventute excoluisse, auxisse et ad doctrinae a se condendae compositionem conformationemque adhibuisse, cum arguit vera divinae sapientiae notio nobis informanda, tum dubitare non sinunt diserta Lucae verba Euang. II. 52., quibus Jesum, quo

ma-

magis adolesceret, hoc etiam majora prudentiae incrementa cepisse dicit seque et Deo et hominibus probasse vehementius. Nec denique, ut de ceteris Apostolis taceamus, intempestivum videatur tribus verbis notasse, Paulo raras illas, quae ipsi obtigisent, ingenii dotes in divino suo munere perfungendo non modo fuisse perutiles, sed vero etiam in caussa fuisse, quod ipse Jesus tanti viri animum extraordinario modo ad suam Religionem inflecteret, ad quam fortiter stabiliendam ac longe lateque propagandam unus omnium aptissimus foret. Pars II. Cap. III. §. 5.

Postremo animadvertimus, in multis rebus miraculosis cerni aliquid a natura non abhorrens, immo cum hac ita congruens, ut ne in his quidem, licet ita extraordinariis, ut ipsum intervenisse Numen Divinum luculenter appareat, naturae vires, quae adesserint, mutatas aut perversas, sed auctas, suppletas et a Deo suos in usus conversas fuisse, haud frustra ponamus. Et vero liquet hoc saepissime ex ipsarum rerum indole ac descriptione: quod, age, nonnullis exemplis allatis breviter ostendamus. — Tractus Sodomitici destructio ita narratur, ut ea pro extraordinaria poena divinitus inflicta omnino habenda sit: at eamdem tamen caussis naturalibus, moderante Divino Numine dispositis effectam fuisse, equidem vix dubitamus. Nam ignis coelestis ac sulphurei pluvia, Genes. XIX. 24., hoc est, coll. Psalm. XI. 6. Ezech. XXXVIII. 22., crebro fulminum jactu solum bitumine variis in locis erumpente, Genes. XIV. 10., imbutum flammas corripuisse, et ab aquis partim subterraneis, partim interjectis, Genes. XIII. 10., penitus deinde absorptum atque in lacum ingentem conversum fuisse videtur (1). — Trajecti ab Israëlitis ex Aegypto egressis rubri maris historia sic est descripta, ut hac in re extraordinariam providentiam agnoscere oporteat: at in eadem tamen caussis naturalibus, sive ventis vehementioribus, qui aquas pellerent, usum esse Deum, ipsa ejus relatio diserte declarat, Exod. XIV. 21. — Ex consueto rerum ordine nemo probabiliter explicet modum, quo Mannae cibus Israëlitis obtigerit in desertis Arabiae: at hujus ipsius Mannae varias species in his desertis naturales esse, constat quam certissime (2). — Subversos non casu fortuito, sed Deo interveniente fuisse Hierichuntis muros, docet historia Jos. VI.: at haud veri dissimile est, hoc per terrae motum accidisse (3). — Simsonem, inepte cum Hercule, in fabulis celeberrimo comparatum, haud sine Numine, immo ad aetatis,

(1). Vid. *Clericus* in dissert. de hoc argumento, Commentario in Genesin subjecta, *Michaëlis* in Commentt. Societati Gotting. praelectis, T. I. Comm. 5., et *Oedmanni* opus, quod inscribitur: *Vermischte Sammlungen aus der Naturkunde*, P. III p. 115 sqq.

(2). *Hamelsveldius* in *Bibl. def.* V. p. 154 sq.

(3). *Michaëlis*, Quaest. 26 et 53. coll. *Niebuhrio* in descr. Arab. p. 137-139. vers. Belg.

Pars II. Cap. III. §. 5. tis, qua viveret, rationem appoſite, extraordinarias corporis vires demonſtrasſe cenſemus in Philiſtaeorum detrimentum ac decus Religionis: at has ipſi vires per miraculum a natura abhorrens inſuſas fuisſe aut quavis opportuna occaſione excitatas, non est quod ſtatuamus. Has, quas ei dederat naturae auctor Deus, ſuis conſiliis temporumque uſibus et inſervire volebat, et re ipſa, quotiescumque opus esſet, eo accommodabat. Quid? quod aliquam, eamque haud levem crinibus esſe cum corporis viribus cognationem, haud temere arbitremur. — Eliam a *Corvis* nutritum, 1 Reg. XVII. 2-6., rident quam plurimi, ac notum est fuisſe, qui hos ut riſus compeſcerent, istos ערבים ſive in *Arabes*, ſive in *Orebitas*, ſeu in *mercatores* transformarent. Qua quidem ratione non tollitur peculiaris cura Providentiae Divinae, quae Prophetam complectebatur, ſed tollitur quidquid esſet offenſionis, ac res ad naturalem ordinem plane revocatur. Verum cum hanc rationem perquam improbabilem esſe arbitrer, praeëunte magno *Bocharto* (1), quem necdum a quoquam refutatum animadverti, non video tamen quid ea res tantopere rideatur. Quod enim Deus dicitur Corvis praecepisſe ut Eliam nutrirent, hoc, coll. 2 Chron. VII. 13., ſignificat, eos ad hoc propoſitum a Deo adhibitos fuisſe: et horum adeo avium naturalis ad rapacitatem propenſio ita a Divino Numine moderabatur, ut cibos, undecumque tandem petitos, et mane et vesperi in ſuos nidos comportarent haud procul a loco, ubi degeret Elias. — Umbram in Hiskiae horologio recedentem ſic memorat Jeſaias 2 Reg. XX. 9-11., ut regi pro Divino inſtaurandae valetudinis ac prolongandae vitae ſigno esſet futura. At quale, quaeſo, fuit miraculum? Num ejusmodi aliquod, quod a natura penitus abhorreret eive esſet contrarium, ut ſol ipſe recesſisſe ſumatur? At de eo nihil quidquam est in rei deſcriptione, quae non niſi ſolis umbram commemorat: hanc vero quam facile erat ſummo naturae Moderatori adhibitis causſis naturalibus inclinare? Neque ea res ſine exemplo esſe videtur, causſis adeo naturalibus effecta (2). — Denique, quando Jeſus magnae hominum multitudini inedia exhauſtae et confectae benigno miraculo ſuccurrisſe legitur, non novum quemdam cibum creavit, aut coelitus advocavit, ſed cibum auxit, qui ſuppeteret neque omnibus ſufficeret.

Hic igitur ipſius naturae uſus ad multa certe miracula adhibitus non eo utique valere debet, ut praeter perſpicuam ſcriptorum ſacrorum mentem miracula ubique et penitus tollere tentemus, et ad conſuetum naturae ordinem contorqueamus, ſed eam habere debet vim, ut miraculorum in S. C. relatorum fidem nobis reddat

(1). *Hierozoic* P. II. L. 2. Cap. 13. coll. *Hamelsveldio* in *Bibl. def.* III. p. 95 ſqq.
(2). *Hamelsv.* ibid V. p. 215 ſqq.

dat faciliorem: cumque tam in his, quam in ipsa religionis institutione extraordinaria summum Numen causis saepe naturalibus uti videamus, ideo in Librorum Sacrorum honorem agnoscere nos decet et Divinam sapientiam, quae in ipsis etiam miraculis tam prope naturam sequeretur, quam ferret eorum indoles, atque adeo omnem inanis gloriae speciem evitaret, et ingens inter haec atque inter falsa et ficticia miracula discrimen, quae quo magis a natura recedant, eo majorem vanae ostentationis gloriolam habere videantur (1). Pars II. Cap. III. §. 5.

5. Postrema, cujus observatio hac nostra aetate magnopere commendari mereatur, lex nos jubet *remotae antiquitatis et singularis argumenti Librorum Sacrorum semper meminisse, quae efficiant, ut multa nobis abstrusa et vix percipienda videantur.*

Est profecto laudabilis atque ab ipsa natura nobis ingeneratus veritatis indagandae et cognoscendae amor, quo quaecumque nostrae menti objiciantur ac praestantiae aut utilitatis commendationem habeant, haec intelligere, eorumque rationem perspicere conemur. Illo impulsore in variis studiis ac disciplinis stupendos sibique perhonorificos progressus jam fecit humanum ingenium, ulteriusque progredi cupit ac studet perpetuo. At eumdem tamen, si coeco impetu ei obtemperemus, a recto tramite imprudentes abripere, atque in devia trahere praecipites, docet ingenii humani haud raro ignominiosa historia. Quapropter, uti alii affectus nobis insiti prudenter moderandi sunt, ita ille, qui omnium maxime de nostrae naturae excellentia testatur, et dirigi semper debet et saepe inhiberi. Quo magis autem res a nostro conspectu remotae sunt et sua gravitate ac dignitate insignes, eo nos decet esse prudentiores, cautiores, modestiores, ne forte id, quod idoneae rationes nobis esse persuadeant, in dubium vocemus, immo negemus, propterea quod modum, quo fit, non plane percipiamus. — Jam vero Sacros nostros Libros esse universe antiquos, communi constat consensu; partim vero ita antiquos esse eos, ut, quaecumque exterae antiquitatis scripta ad nos pervenerint, haec longo post se temporis intervallo relinquant, in confesso est apud eos, quotquot de illis sin minus ex certo, quod per rei indolem non licet, at saltem ex eo, quod omnium maxime probabile sit ac plane satisfaciat, aestimare didicerunt, esse autem omnes et lingua peregrina nobisque non penitus ubique intellecta, et ab hominibus conscriptos, qui a nobis coelo, moribus, cogitandi agendique ratione magnopere diversi sint, ecquis inficietur? Deinde, cum non nisi imperfectiorem quemdam ac minus concinnum in Scriptis Sacris narrandi modum gentis et aevi indoles ferret, hinc Scriptores, quando res referunt sive ex re-

(1). Conf. *Muntinghius* in *Bibl. Crit. hum. histor.* P. IV. not. 62.

Pars II. Cap. III. §. 5. recentisſima memoria, ſeu ex aliis relationibus uberioribus ſua aetate cognitis, ſaepe nonnulla omittunt, eo, quo ſcribebant, tempore minus neceſsaria viſa, ſed quae tamen efficiant, ut nos ab eo tempore adeo remoti in multis haereamus, neque abſolutam aut conſummatam omnium rerum imaginem nobis informare poſſimus: et quamquam, quotieſcumque tempus rei cujusdam gestae aut locum ubi acciderit, commemorant, ita ſemper agunt, ut nihil ad ſummae fidei hiſtoricae perſuaſionem movendam concipi queat efficacius, plurimum tamen abest profecto, ut in omnibus concinnum temporis ordinem perpetuo ſequantur; quocirca vel exercitatisſimus interpres ſe haud raro turbatum videat atque impeditum. Denique, cum extraordinarii interventus Divini hiſtoriam ipſasque doctrinas, per hunc variis identidem temporibus traditas, ita complectantur, ut, ſi aequi eſſe velimus, istum peculiarem interventum agnoscere debeamus, eo ipſo argumentum continent a nostra conſuetudine atque experientia alienum, et in quo non eſſe non poſſint quam plurima, quorum modum ac rationem minime aſsequamur. — Quae quidem ſingula ſerio perpendens, et certorum, quibus circumſcripta est humana intelligentia, finium recordatus, haud miror profecto, in hujusmodi ſcriptis complura reperiri, quae, etſi nulli justae dubitationi obnoxia, ita tamen in obſcuro ſint poſita, ut, quis fuerit eorum modus, quae ratio, quodve conſilium, ipſe capere non queam, nedum aliis dilucide explicare. Immo vero, niſi ea in tantae antiquitatis, tamque ſingularis argumenti libris offenderem, quae a me non intelligerentur, meumque captum ſuperarent, tum ſane de ipſa eorum antiquitate, deque divino eorum argumento minus certa mihi perſuaſio foret.

Haec autem, quae dixi, nemo opinor, ſic accipiet, ac ſi de Scriptorum Sacrorum ſenſu rebusque, quas contineant, non ulterius inquiri velim, aut hanc inquiſitionem aliis diſſuadere. Nam, quantopere ejusmodi implicitam et quaſi inertem atque ignavam fidem mihi ipſe duxerim vitandam, vel in duarum ſuperiorum legum expoſitione ſatis mihi videor declaraſſe. Itaque auctor ſim, ut, quotquot iis ingenii dotibus ornati iisque doctrinae opibus inſtructi ſint, quae bonum faciant Sacrarum Literarum interpretem, hi in eorum interpretationem ſedulo incumbant, ut ſermonem, quo conſcriptae ſint, adhibitis quae ſuppetant, idoneis ſubſidiis magis magisque intelligere ſtudeant, ut ad uſum loquendi probe attendant, ut justas et rerum et doctrinarum notiones ſibi inſormare conentur. Sed velim, ut hoc fiat prudenter, modeste, et cum Librorum Sacrorum dignitate convenienter, non vero temere, ſuperbe, atque in Sacros Libros contumelioſe. — Scilicet, non ſatis commendari potest horum ſtudium, dummodo rite inſtituatur: et quo quis ad illud accesſerit neceſsariis ſtudiis munitior, atque ad omnia ex rerum, temporum, hominumque indole dijudicanda aptior, ſed ad tenendum, ubi de-

deceat, modum promtior paratiorque, eo majores atque uberiores fui laboris fructus in fuos aliorumque uſus colligat, ac Saerorum Librorum honori conſulat melius. Pars II. Cap. III. §. 5.

At horum, quae vivimus, temporum proprium est quoddam ſuperbiae atque arrogantiae genus, vero S. C. ſtudio incredibiliter noxium, quo quidvis fingere et comminiſci, immo divinis ſcriptoribus obtrudere malint homines, quam ea credere, quae ab eo, cui asſueti ſint, ordine recedant, et quorum rationem non plane asſequantur: quorum tamen interpretum haud pauci levi ſua atque exili opella ſuisque immaturis luxuriantis ingenii foetibus tam ſplendide, tantaque cum ſui fiducia gloriantur, ut doetioribus et prudentioribus Saerarum Literarum cultoribus modo riſum, modo indignationem merito moveant. — Ab hujus igitur, quod latius ſerpit in dies, vitii contagione diligenter ſibi caveant, quotquot rem ſanctisſimam etiamnum curae habent cordique. Librorum, quorum argumento nihil est praeſtantius, ſenſum investigent, in eoque eruendo viribus omnibus elaborent, ac rerum ipſarum rationem conſiliumque ſcrutentur: lieet hoc, immo decet, convenit, expedit quam plurimum; ſed quibus remotae antiquitatis divinique argumenti nodis per ingenuam interpretationem ſolvendis impares ſe videant, his ne vehementer offendantur, neve fortiter rem a ſe gestam esſe jaetent, quando admota, ut ita dicam, ſecuri mythologica, quam inventrix philoſophia manibus ingesſerit, uno eos ictu ſecaverint, porro humanae imbecillitatis numquam immemores, quidquid vere divini in Sacris Libris et contineatur et memoretur, hoc non ſemper ad nostri conceptus modulum exigi oportere ſibi perſuadeant, ſed, cum multa pasſim venerandae ſapientiae adſint indicia, eamdem ubique ſapientiam ſubesſe, etiamſi nos homunciones et ab antiquisſimis illis temporibus adeo remoti eam non perſpiciamus.

Haec igitur est postremae, quae a nobis expoſita est, legis atque univerſae fere disputationis ſumma: quam verbis exprimere juvat praeſtantisſimi Apostoli, ad nostrum propoſitum accommodatis atque aptisſimi adeo ſymboli loco adhibitis, quibus Christianos jubet *non altius de ſe ſentire quam deceat, ſed ita de ſe ſentire, ut modum tenere ſciant;*

Μὴ ὑπερφρονεῖν, παρὰ ὃ δεῖ φρονεῖν.
ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν.

Epiſt. ad Rom. XII. 3.

VERTALING

VAN

VORENSTAANDE

VERHANDELING.

OVERZIGT

van de Verhandeling over de Mythiſche Schriftuurverklaring.

VOORREDE. . . . . Bladz. 167

Hoofdſt. I. Over het woord Mythe en de beteekenis en verſcheidenheid der Mythen in het algemeen. . . . . —— 169

§. 1. Over het woord Mythe en het denkbeeld daar onder begrepen. . . . . —— ——

§. 2. Over de bepaling en velerleije ſoorten van Mythen. . —— 171

§. 3. Over de verſchillende manier door onderſcheidene lieden gevolgd in het behandelen der Mythen. . . —— 175

§. 4. Over het onderſcheid dat er is tusſchen Mythen, Allegoriën en Zedelijke Verdichtſels. . . . . —— 178

Hoofdſt. II. Over de verſcheidenheid der Mythen die gezegd worden in de Gewijde Boeken voor te komen en de wijze en verſcheidenheid van de Mythiſche verklaring derzelve. . . . . —— 179

§. 1. Over de Gelijkenisſen en Allegoriën der H. S. als niet tot de Mythen behoorende. . . . . —— ——

§. 2. Over de onderſcheidene ſoorten van Mythen in de Gewijde Boeken. . . . . —— 181

§. 3. Over de voornaamſte verſcheidenheden in de Mythiſche Schriftuurverklaring. . . . . —— 184

§. 4. Over de zonderlinge wijze daar van door ſommigen gevolgd. . . . . —— 186

§. 5. Over den loop der volgende Verhandeling en de verdeeling der onderwerpen daar in te overwegen. . —— 191

EERSTE GEDEELTE

der Verhandeling over de Mythiſche Verklaring der Gewijde Boeken.

Onderzoekende de kracht van het algemeen en voornaam bewijs waar van zich de voorſtanders dezer wijze van verklaring bedienen, ontleend uit het gebruik der Mythen, bij allerleije oude Volken, en derzelver overeenkomst met die der Hebreeuwen. —— 192

Hoofdſt.

Hoofdſt. I. Over den waren aard van het bewijs uit het algemeen gebruik der Mythen genomen, het welke overal in de eerſte beginſels der Wijsbegeerte en Geſchiedenis gezegd wordt plaats gehad te hebben. . . . Bladz. 196
§. 1. Over het geen men ſchijnt te moeten wraken in de wijze waarop dit Onderwerp behandeld wordt. . —— ——
§. 2. Over de eerſte beginſelen zelven der Wijsbegeerte onder de oudſte Volken. . . . . —— 202
§. 3. Over de eerſte beginſelen der geſchiedenis onder diezelfde Volken. . . . . —— 208
Hoofdſt. II. Over het regt, waar mede men, uit het algemeen gebruik der Mythen, toegeſchreven aan alle oude Volken, opmaakt, dat ook bij de Hebreeuwen dit gebruik in zwang was. . . . . —— 216
§. 1. Over de hiſtoriſche Mythen der Hebreeuwen . . . —— ——
§. 2. Over hunne philoſophiſche Mythen. . . . . —— 221
§. 3. Over hunne etymologiſche Mythen. . . . . —— 225
§. 4. Over derzelver poëtiſche Mythen. . . . . —— 226
§. 5. Over andere vormen van Mythiſche Verklaring. . . —— 228
Hoofdſt. III. Wat men waarſchijnlijk te oordeelen hebbe van de overeenkomst tusſchen de Mythen van andere Volken en die der Hebreeuwen. . . . . —— 232
§. 1. Van de overeenkomst die er zijn moge tusſchen de poëtiſche Verdichtſels der Hebreeuwen en die van andere Volken. . . . . —— ——
§. 2. Over ſommige Geſchiedkundige verhalen der H. Schrift en ſoortgelijke poëtiſche Mythen van vreemde Volken, te onregt met elkanderen vergeleken. . . . —— 234
§. 3. Over zekere achtereenvolgende reeks van Mythen bij de Hebreeuwen niet te vinden. . . . . —— 236
§. 4. Over de zuiverder leere aangaande den éénen waren God in de H. Schriften voorgedragen, waar door de voorname bron der Mythologie, zoo naauw verwant met het bijgeloof des veelgodendoms, voor die Schriften ganſchelijk geſtopt is. . . . . —— 237
§. 5. Over de verſchijningen van God en Engelen geenszins voor Mythen te houden, uit hoofde van medegedeelde verſchijningen der Goden van andere Volken. —— 246

§. 6.

§. 6. Over het aanmerkelijk onderſcheid dat er is tusſchen de Hebreeuwſche en vreemde Mythen, met elkanderen vergeleken, ten aanziene van de veel grootere voortreffelijkheid van inhoud en doel, die men in de eerstgemelden opmerkt. . . . . Bladz. 252
§. 7. Over den aard der gelijkſoortige Mythen, die men den Hebreeuwen gelijk anderen Volken toeſchrijft, in het algemeen en van nader bij beſchouwd. . . —— 254

TWEEDE GEDEELTE

van de Verhandeling over de Mythiſche Verklaring der Heilige Schriften.

Over de bijkomende bewijzen welke bijgebragt worden ter regtvaardiging van de Mythiſche Schriftuurverklaring. . . . . —— 267
Hoofdſt. I. Over het bewijs daar voor ontleend uit het opteekenen der hiſtoriſche Verhalen langen tijd na dat de zaken daar in vervat gebeurd zijn. . . . . —— ——
§. 1. Over de wijze waarop de beſchrijving der zaken in de Gewijde Schriften verhaald, gebragt wordt tot lateren leeftijd. . . . . —— 268
§. 2. Over de algemeene redenen welke verbieden om de geſchiedenisſen, in de Gewijde Schrifture vervat, afteleiden uit louter onzekere overleveringen. . . —— 270
§. 3. Over de hoogstvoldoende bewijzen voor de echtheid der vijf boeken van Mozes. . . . . —— 273
§. 4. Over het boek van Geneſis als opgemaakt uit de geloofwaardigſte geſchiedkundige oorkonden. . . —— 280
§. 5. Over de verdere hiſtoriſche boeken van het O. T. en derzelver hiſtorisch gezag. . . . . —— 285
§. 6. Over de hiſtoriſche Schriften van het N. T. geenszins geſchreven langen tijd na dat de zaken daar in verhaald gebeurd zijn. . . . . —— 292
Hoofdſt. II. Over het Bewijs voor de Mythiſche Schriftuurverklaring dat men zoekt, in eene overoude Mythiſche ma-

manier van ſpreken, waar toe de aard der tale en groote onkunde in den loop der Nature aanleiding zou gegeven hebben. . . . . Bladz. 297
§. 1. Over den aard en de wijze van dit veronderſtelde bewijs. —— ——
§. 2. Over den eerſten oorſprong der fabelen zoo naauw verbonden met het veelgodendom, en liever voornamelijk daar in te zoeken dan in den aard der oude tale en onkunde aangaande de verſchijnſels der nature. . . . . —— 299
§. 3. Over den invloed der vroegſte tale bijzonder bij de Hebreeuwen. . . . . —— 304
§. 4. Over den invloed der onkunde aangaande den loop der nature bij dezelfden. . . . . —— 313
§. 5. Over de geweldige overhelling der Oosterlingen om de dingen die zij verhalen, door woorden te verhoogen en met een wonderdadig voorkomen op te ſieren, waar in vergeefs eenige ſteun gezocht wordt voor de Mythiſche Verklaring der Gewijde Boeken. —— 325
Hoofdſt. III. Over de aanbeveling der Mythiſche Schriftuurverklaring daar in gezocht, dat men door die verklaring zelve de waardigheid der Gewijde Boeken kan handhaven. . . . . —— 333
§. 1. Over de wijze waarop de Mythiſche Schriftuurverklaring ter handhaving van de achtbaarheid der Gewijde Schriften wordt aanbevolen. . . . . —— ——
§. 2. Dat de Mythiſche Schriftuurverklaring die heilzame vruchten, die zij belooft, niet voortbrengt. . . . —— 334
§. 3. Dat het behartigen der Mythiſche Schriftuurverklaring zeer nadeelig is voor het hiſtoriſche gezag der Heilige Boeken, en den Godlijken oorſprong zoo van die boeken zelven als van de leeringen daar in vervat. . . . . —— 339
§. 4. Over het gevaar dat men te duchten heeft van de Mythiſche Schriftuurverklaring hoe naauw ook beperkt. . . . . —— 354
§. 5. Over de Wetten welker betrachting geſchikter is om het gezag en de waardigheid der H. Boeken beter te handhaven dan de Mythiſche verklaring. . . —— 358

ONDERZOEK

NAAR HET

GEWIGT EN DE KRACHT DER BEWIJZEN

AANGEVOERD WORDENDE

TER

BEGUNSTIGING EENER MYTHISCHE VERKLARING

DER

HEILIGE SCHRIFTEN.

DOOR

JOANNES HENRICUS PAREAU,

THEOL. DOCT. HOOGLEERAAR IN DE OOSTERSCHE TALEN EN GEW'DE OUDHEDEN enz. enz.

VOORREDEN.

Hoe zeer het veel gerucht makende gevoelen, ſedert eenigen tijd in Duitschland opgevat, aangaande de Mythen in onze Gewijde Schriften te vinden, derwijze in diens Vaderland bloeije, dat het aantal dagelijkseh vermeerdere van hun die het koesteren en aankweeken; kunt Gijlieden, Achtingwaardige Mannen, echter geenszins gerekend worden eenen nutteloozen arbeid te ondernemen, met de zaak zelve, bij zeer velen voor afgedaan gehouden, aan een openlijk onderzoek te onderwerpen, en er aldus voor uit te komen, dat Gijlieden die voor alsnog geenerleije wijze als beſlist aanmerkt. Trouwens wij Nederlanders zijn niet gewoon om ons door den glans van nieuwe leeringen zoo aanſtonds te laten verblinden; in het algemeen gaan wij in dezen langzamer en trager voort dan de naburige Duitſchers. En ook bevalt die Mythiſche Geest niet zeer aan het gros onzer landgenooten, ſchoon het onder dezelven niet ontbreekt aan dezulken die er mede ſchijnen op te hebben. Hoe het zij, Gijlieden, Mijne Heeren, kondet, in het vak der Godgeleerdheid, geene vraag opgeven geſchikter om de algemeene verwachting op eene aangename wijze te voldoen, beter berekend naar de behoeften van den tijd en den tegenwoordigen toeſtand der Godgeleerde Studien, geene vraag van meer gewigts of grootere aangelegenheid voor den hoogen eerbied verſchuldigd aan de gewijde bronnen van onzen allervoortreffelijkſten Godsdienst. Voorreden.

Gelijk nu dit gevoel van de hooge waardije der Gewijde Boeken Ulieden reeds in den jare 1807 aanſpoorde, om deze vraag optegeven, zoo kwam die naauwlijks ter mijner kennis, of dat zelfde gevoel boezemde mij eene ſterke begeerte in om ter beantwoording van dezelve mijne krachten te beproeven, begeerte die ik echter al aanſtonds moest beteugelen, ja, geheel onderdrukken uit hoofde van eene menigte van andere bezigheden waar mede ik al te lang als overkropt bleef, en afgetrokken van het gewigtig onderwerp dat mij gedurig als voor den geest zweefde, en toen eindelijk meerdere ruimte van tijd opdaagde, ſchoot er echter niet genoeg tijds over, om den gewenſchten arbeid met lust te ondernemen. Met dat al begon ik over de zaak ernstig natedenken, den geheelen omvang van het vraagſtuk oplettend te beſpiegelen, de onderſcheidene bijzonderheden daar in vervat naauwkeurig te ontwikkelen, en alzoo onder zekere hoofdſtukken te ſchikken het geen mij voorkwam tot de behandeling daar van te behooren, en eindelijk eenige bouwſtoffen, als het ware,

te

Voorreden. verzamelen, die ik hoopte dat mij van nut zouden zijn kunnen. Dan hoe ijveriger ik in dezen bezig was, zoo veel te klarer begon ik te beſeffen, dat het geringe overſchot van den tijd door Ulieden ter beantwoording van de vrage geſteld, bezwaarlijk zoude toereiken om een onderwerp van zoo veel gewigts zelfs vluchtig en voortvarend te behandelen, ik laat ſtaan, zoo te behandelen als deszelven waarde en wijde omvang mij ſcheen te vorderen. Beter keurde ik het, uit dien hoofde, den aangevangen arbeid te ſtaken en van mijn oogmerk af te zien, waar toe ik zoo veel te gereder meende te mogen beſluiten, als ik minder twijfelde, dat er zich Schrijvers zouden opdoen zoo bedreven in het onderwerp der Prijsvrage dat hunne Antwoorden, met Uwe volle goedkeuring vereerd, de zaak zelve in zulk een licht plaatſen zouden, dat aan het uiterſte uwer wenſchen, Verſtandige Mannen, die, te regt, den grootſten eerbied jegens de Heilige Schriften aan den dag legt, zoo wel als die van anderen, welke Ulieden hier in gelijken, zoude voldaan worden. Doch toen deze gewenschte uitkomst zoo ver was van op te dagen, dat Gijlieden het veeleer noodig oordeeldet om dezelfde Vraag nogmaals ter beantwoording aantebieden, gevoelde ik mij op nieuw opgewekt om het onderwerp wederom op te vatten, hoe zeer ik geenszins kan loochenen, dat het voorbeeld van hun, welker pogingen aan Ulieder hope niet beantwoord hadden, eene eigenaardige ſtrekking had om mij huiverig te maken. Terwijl ik inmiddels mij gedreven gevoelde door eene vermogende neiging om de eer van den Godsdienst te handhaven, en de proef te nemen welke Gijlieden verlangdet ter ſtaving van het gezag dier Gewijde Boeken, waar in dezelve van Gods wege geleerd wordt, kwam het mij voor, dat, indien ik al zoo gelukkig niet ware om Ulieder goedkeuring weg te dragen, ik echter aan mijnen pligt niet beter voldoen konde, dan door mijne zwakke pogingen daar toe in het werk te ſtellen.

Voor en aleer ik echter het onderwerp opvatte waar van Gijlieden het onderzoek verlangt, zult Gij, Geëerde Heeren, mij niet ten kwade duiden, dat ik over de beteekenis van het woord Mythus en den eigenlijken aard der Mythiſche Schriftuur-verklaring een weinig uitweide, en een gedeelte mijner Verhandeling, als bij wijze van Inleiding, daar toe ſchikke. Te weten, het is van aangelegenheid dat zulks op eenige voegelijke plaats geſchiede, en als, in één gezigtspunt vooraf ten toon geſteld worde, niet ten Uwen behoeve, Mijne Heeren! maar ten behoeve van anderen, bij welken dit min bekend, ja welligt bijna geheel onbekend mag zijn, ten behoeve, alzoo, van het gros der Lezers, indien althans dit mijn geſchrijf Ulieden niet onwaardig mogt voorkomen om ter kennisſe van het Publiek gebragt te worden. Trouwens zal eenige Verhandeling ordelijk en zonder verwarring voor het licht komen, dan behoort vooraf bepaald en omſchre-

ven

ven te worden de zaak waar over dezelve loopt, eer men op eene gepaste wijze opmake wat men van die zake te denken hebbe; terwijl tevens de eigenlijke beteekenis en gebruik der benaming, waar mede men haar aanduidt, voor al zoo die nieuw is, of althans sedert kort in allereije talen opgenomen, behoort bloot gelegd te worden. Ook schijnt Gij zelven, eindelijk, door in de Prijsvrage kortelijk stil te staan op de beteekenis van het woord, gewild, of ten minste verlangd te hebben dat zij, die het onderwerp mogten behandelen willen, niet onaangeroerd lieten zoo de benaming als de eigenlijke aard der zake. Voorreden.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over het woord Mythe, en de beteekenis en verscheidenheid der Mythen in het algemeen.

§. 1.

1. Dat het woord *Mythe* oorspronkelijk geen Latijnsch maar een Grieksch woord is, behoeft naauwlijks herinnerd te worden. Het werkwoord μύθω of μύζω, van het meer eenvoudige of oorspronkelijke μύω afgeleid, beteekent eigenlijk *sluiten*, *zamendrukken* en van hier *zekere onbestemde en flaauwe geluiden maken met gesloteene en zamengeperste lippen*. Het is het Latijnsche *musso* en *musito*. Van hier derhalve, of van μύθω komt μύθος (*musitatio*) dat is *preveling*, vervolgens *zamenspraak* in zachte en stille bewoordingen, en, meer algemeen, *rede* of *woord*: van waar afstamt μυθέομαι *zamenspreken*, *uitspreken*, *verhalen* en μυθίζω of μυθίζομαι nagenoeg van dezelfde beteekenis. En deze beduidenis van het woord is de oudste, en heeft het bij Homerus; doch in lateren tijde, is het gebruikt geworden van eene rede waarmede iets verhaald wordt als waarlijk gebeurd dat of in het algemeen verdicht of ten deele opgesierd is, met welk gebruik overeenkomt het Latijnsche woord *fabula* afgeleid van *fari*. Eustathius op Homeri Iliad. A. vs. 25 merkt aan, ὅτι μῦθον ἀεὶ ὁ Ποιητὴς ἁπλῶς τὸν λόγον φησί, τὸ δὲ ἐπὶ ψευδεῖ λόγου τεθῆναι αὐτὸν, τῶν ὑστέρων ἐστι. *Dat de Dichter het woord* μῦθος *altijd gebruikt in den eenvoudigen zin van rede, doch dat latere Schrijvers er de beteekenis aan hechten van eene verdichte rede*, en, wat later teekent hij in denzelfden zin aan: παρὰ τοῖς ὕστερον ὁ μὲν μῦθος εἰς ψευδολογίαν ἔρριπται. ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἀνθρωπίνης ὁμιλίας τίθεται· *Bij mannen van lateren tijde is het woord* μῦθος *wel gebezigd om verdichte verhalen aanteduiden, doch* λόγος *wordt gebruikt van eene gewone rede.*

Voorreden. Hoofdst. I. §. 1.

2. Dit Griekſche woord μῦθος nu is eerst in onzen leeftijd begonnen overgenomen te worden niet alleen in de Latijnſche (1) maar zelfs in de Hoogduitſche, en van daar in andere Europiſche talen. Ten deele kan men zulks toeſchrijven aan een ſoortgelijk gebruik, dat ook ſedert eenigen tijd in Duitschland in zwang geraakt is, volgens het welke velen de eigene namen der Grieken liever in het Griekseh dan in het Latijn bezigen, zoo dat zij, b. v. in plaats van *Jupiter*, *Neptunus*, *Ulyſſes* zich bedienen van de woorden *Zeus*, *Poſeidon*, *Odyſſeus*, ten deele heeft het zijn oorſprong daar aan te danken, dat, wijl de beteekenis van μῦθος uitgebreider is dan die van *fabel*, men de Griekſche benaming gepaster oordeelde voor de zaak waar om het te doen was; terwijl eindelijk daar toe ook al kan medegewerkt hebben zekere bekommering dat het gebruik van het woord *fabelen* of *verdichte verhalen* met toepaſſing zelfs op onze Heilige Sehriften, de zaak die er mede aangeduid wierd bij het groote gros in kleinachting mogt brengen. Althans dacht de beroemde *Heine*, die het eerst getracht heeft het denkbeeld van *Mythologie* naauwkeurig te omſchrijven (2) dat het woord Mythologie zelf niet gefchikt genoeg was, wenſehende, ja, zelfs aanradende, dat zieh daar van onthielden allen die over de geleerde Oudheid wilden handelen. „ Daar men toch, „ zegt hij, de beteekenis van dat woord bepaalde tot de uitlegging en verkla„ ring van fabelen, en men het woord *fabel* nam in den zin van verdichtſel en „ leugen, door woeste of meer beſehaafde menſchen verzonnen, heeft men in „ deze geheele zaak gedwaald en zieh tot hier toe bedrogen, met dat gevolg, „ dat alles wat onder deze benaming voorkwam, gerangſehikt wierd onder de „ ijdele en valſche ſpelingen van het menſchelijk vernuft. Men heeft alzoo niet „ bedacht, dat de oorſprong en lotgevallen van het Menschdom en van alle Vol„ ken der oudheid, ingewikkeld zijn in deze fabelaehtige verhalen, en daarin „ ſehuilen de eerſte beginſelen van alle menſehelijke wijsheid en geleerdheid; „ aan de andere zijde heeft men begrepen, dat aan het gezag der Heilige Schrif„ ten onregt geſehiede, wameer men, het geen er in verhaald wordt, nopens „ den

(1). Ik heb echter den naam Mythe, in de beteekenis van fabel of verdichtſel reeds aangetroffen bij *Mill.* in zijne Redevoering over de *Oosterſche Fabelen* p. 62 te vinden achter zijne *Diſſertationes Selectae*. Ja *Auſonius*, *Parental.* L. II. Sive *Commemor. Profeſſ. Burdigal.* Carm. 21 gebruikt *mythœ plasmata*, zich van twee Griekſche woorden bedienende, om verdichte fabelen aantenduiden. Doch oudtijds wierd het woord, op zich zelven ſtaande en buiten zamenſtelling, allerzeldzaamst gebruikt, en gebruikt wordende verſchilde het in beteekenis niets van het woord *fabel*.

(2). Hij deed zulks voornamelijk in eene Verhandeling die ten opſchrift heeft: *Temporum Mythicorum Memoria a corruptelis nonnullis vindicata*, te vinden in de *Commentt. Gotting.* T. VIII.

„ den oorſprong van het menſchelijk geſlacht en de oude geſchiedenisſen des Voorreden. Hoofdſt. I. §. 1, 2.
„ Joodſchen Volks vergeleek met zoodanige fabelachtige verhalen. Het denk-
„ beeld toch van leugen of verdichtſel moest de menſchen hier bij natuurlijk
„ voor den geest komen, een denkbeeld het welk hen in de ziel treffen moest,
„ zoo dat het hun tegenzin en afkeer inboezemde." (1)

Inmiddels heeft hij zelf meestal het Griekſche woord *Mythus*, vermits, zoo het ſchijnt, geen geſchikter hem voor den geest kwam, gebruikt, om dat hij met dat woord, in de Latijnſche tale als aangenomen, het denkbeeld dat hij wilde uitdrukken, gemakkelijker konde vereenigen, dan met dat van *fabel*, gelijk dan ook zijn voorbeeld in dezen andere Duitſche geleerden ter navolging heeft uitgelokt. Zelfs heeft hij in eene voorreden later geſchreven ter aanbeveling van een werk van zijnen leerling Herrmann over de Mythologie (2) in het Hoogduitsch geſchreven, de oude overleveringen van mond tot mond verbreid, en waarin hij begreep, dat de alleroudſte geſchiedenisſen en wijsgeerte waren gewikkeld, liever *Mythen* dan *Fabelen* willen noemen, om dat het eerstgemelde woord hem minder aanſtootelijk voorkwam, waarom hij zeide dat een groot aantal *Mythen* in *Dichterlijke fabelen* overgegaan zijn. (3) Geen wonder is het derhalve dat dit woord, ſedert eenigen tijd, zoo in de Latijnſche als Hoogduitſche, Franſche en Hollandſche tale het burgerregt als het ware heeft verworven.

§. 2.

Wat de geleerden van onzen tijd met het woord *Mythe* aanduiden willen, kan reeds voorloopig opgemaakt worden uit de aanſtonds aangehaalde woorden van Heijne; doch is het van belang om zulks klaarder en duidelijker te ontwikkelen.

1. De Mythen worden van allen niet op dezelfde wijze bepaald en omſchreven. Heijne, welken wij hier in de eerſte plaatſe raadplegen (4) zegt: „ Eene Mythe
„ is, elk verhaal, en elke uitſpraak van overoude tijden tot de onze overge-
„ bragt, bepaald binnen dien tijd voor nog de bedrijven, gevoelens en meenin-
„ gen der menſchen, door het reeds ingevoerde letterſchrift, het zij door de
„ ſchrijvers, het zij door hunne tijd- en land-genooten, der vergetelheid ontrukt
„ wierden." Kort te voren had hij geſchreven: „ dat hij meende wel opzettelijk te

(1). Loc. cit. p. 3, 4.
(2). Hermann's Handbuch der Mythologie, D. I. bl. 5.
(3). Aldaar bl. 7.
(4). Comment. Cit. p. 4.

Voorreden. Hoofdst. I. §. 2.

„ te moeten aanmerken, hoe groote verſcheidenheid van zaken door dit ééne „ woord aangeduid wierden, zaken van de uiterſte aangelegenheid, inzonderheid „ twee van dezelve: voor zoo ver ten eerſten onder de Mythen begrepen wierd de „ allereerſte ontwikkeling van alle menſchelijke wetenſchap en wijsheid, en ten „ anderen de vroegſte geſchiedenisſen der volken, voor dat zij beſchreven wier- „ den, door het gerucht, en de overleveringen der vroegere Voorvaderen, be- „ waard, bij wijze van Mythen wierden voorgedragen." *Heſſ* intusſchen in zijne Verhandeling over dit onderwerp, de Mythiſche verklaring der Heilige Boeken wrakende, (1) zegt „ dat men eene Mythe veronderſtellen mag daar men „ eenige ware of vermeende Leere, Geſchiedenis of Overlevering gewikkeld vindt „ in beelden die wel eenig voorkomen van gebeurde zaken hebben, doch tevens „ iets raadſelachtigs, iets wonderbaars, het geen men niet zoude aantreffen in „ de zaak zelve, wanneer die naauwkeurig en eenvoudig verteld wierd." *Bauer* verder, die eerſte voorſtander der Mythiſche Schriftuurverklaring, die zelfs eene Hebreeuwſche Mythologie van het Oude en Nieuwe Testament, in het Hoogduitsch beſchreven, uitgaf (2) noemt de Mijthen „ Hiſtoriſche Verhalen voor- „ namelijk van de eene of andere Stamme of Volk, betrekkelijk de alleroudſte „ geſchiedenis van den Aardbodem of van het Menschdom, en redekavelingen „ in den vorm van geſchiedenisſen gedrukt over de Cosmogonie (wording der „ Wereld) en Geogonie (wording der Aarde) over de Phyſike oorzaken der „ dingen en andere zaken onder het bereik der zinnen vallende bij wijze van „ wonderverſchijnſelen opgedischt en opgeſmukt op menigerleije wijze." Welke omſchrijving eenigermate verſchilt van die welke hij vroeger had gegeven in zijne Hermeneutica des O. Verbonds (3) waar hij de Mythen beſchrijft als „ Oude ver- „ tellingen door de Voorvaderen bij monde overgeleverd, het zij over den oor- „ ſprong der dingen (der Goden zelven en van de Wereld) en andere, inzon- „ derheid menſchelijke, zaken, het zij over de lotgevallen en bedrijven der „ Stamvaders van het Menschdom of van eenig bijzonder geſlacht, eerst mede- „ gedeeld in de oudſte tale, bij monde van menſchen, die al wat oud was in „ wonderen herſchepten, overgeleverd, en eindelijk door de dichters op verſchil- „ lende wijzen opgeſierd." Anderen echter geven nog andere omſchrijvingen. Hier-

(1). *Grenzenbeſtimming deſſen, was in der Bibel Mythos und was wahre Geſchichte ist*, p. 165. Men vindt die Verhandeling in zijne *Bibliothek der Heiligen Geſchichte* in het Hoogduitsch uitgegeven, II. D.

(2). *Hebraiſche Mythologie des Alten und Neuen Testaments*, D. I. bl. 3.

(3). Of in het vervolg op *Glaſii Philologia Sacra*, door Dathe uitgegeven, P. II. p. 351.

Hierom heeft *G. W. Meyer* in zijne Hermeneutiſche Proeve over het Oude Testament (1) verklaard, dat er dikwerf misbruik gemaakt is van de woorden Mythen en Mythologie, en dat dezelve vaak in eenen onzekeren en onbepaalden zin gebezigd zijn, zoo dat het niet zelden moeilijk ſchijne te bepalen wat al of niet onder de Mythen behoort; herinnerende echter, dat dit onbepaalde in de beteekenis dier woorden eerder moet worden toegeſchreven, aan de onopletten-heid van hun die verzuimden het denkbeeld daaronder begrepen naauwkeurig vast te ſtellen, dan aan de zaak zelve; weshalve het hem voorkomt dat men de Mythen, overeenkomstig het gewoone ſpraakgebruik zou kunnen beſchrijven, als „ overoude verhalen van de vroegſte Volken, die, naar de wijze van denken „ en vertellen der oude wereld, in het wonderbare gewerkt zijn, en de eigen-„ lijke Geſchiedenis voorafgingen, en alzoo uit die tijden voorgekomen zijn in „ dewelke men nog geene gelijktijdige ſchrijvers aantrof en nog niet in proſa „ ſchreef, als mede geſchiedkundige of daar naar zweemende vertellingen van „ die zelfde Volken, voornamelijk betreffende zaken die buiten het bereik der „ zinnen omloopen. Voorreden. Hoofdſt. I. §. 2.

2. Het gelust mij niet den tijd te ſpillen met ſcherp te onderzoeken wat in elk dezer beſchrijvingen, afzonderlijk, of wanneer men dezelve met elkanderen vergelijkt, met regt te wraken zij, wanneer men op juistheid en duidelijkheid gezet is. Bij eenige gepaste gelegenheid echter hoop ik te doen opmerken, hoe onberaden Bauer en vele anderen in de jongſte Boeken van het Oude, ja zelfs in het Nieuwe Testament Mythen gezocht hebben in den ſmaak als wij die tot dus ver beſchreven vonden. Intusſchen wil ik geenszins loochenen dat het gansch niet gemakkelijk is, om onder eene enkele, volkomen duidelijke en naauwkeurig beperkte omſchrijving te brengen, alles wat het woord Mythe in zich bevat. Doch, daar vrij algemeen aangenomen is de onderſcheiding der Mythen, in Hiſtoriſche, Philoſophiſche, Gemengde en Poëtiſche, willen wij deze afzonderlijke ſoorten ieder op zich zelve een weinig toelichten, om zoo veel te beter derzelver aard en eigenſchappen te kunnen beſchrijven.

Hiſtoriſche Mythen dan noemt men overoude verhalen van gebeurde zaken of bedrevene daden, voor de uitvinding der ſchrijfkunst of althans voor de beſchrijving zelve van geſchiedenisſen, bij monde verbreid en op onderſcheidene wijzen, naar de oude manier van denken en ſpreken vermeerderd en opgeſmukt. Te weten, daar onder de oude Volken de dingen die hun het meldingwaardigſte voorkwamen, bij monde verbreid wierden, voor nog het gebruik om dezelve te beſchrij-

(1). *Verſuch einer Hermeneutik des Alten Testaments.*

Voorreden. Hoofdst. I. §. 2.

ſchrijven was uitgevonden, hierom ſtelt men vast, dat hunne geſchiedenis naar den kinderlijken geest der eeuwe, gelijk men ſpreekt, bij de meerdere levendigheid der uiterlijke zintuigen, bij de onvolkomenheid der tale en de overneiging om de dingen te vergrooten en een geur van het wonderdadige bij te zetten; derwijze verhaald zij, en door aanhoudende en langdurige overleveringen veranderd, dat haar nu het uiterlijk voorkomen van fabelen aankleve, hoewel er altijd eenige waarheid onder verſcholen ligt, die behoorlijk moet onderſcheiden worden van die uiterlijke gedaante, die alleen in de bijzondere bekleeding van het verhaal beſtaat; en als ontkleed van het beelderijk gewaad waar mede zij omtogen is. Het zal niet noodig zijn om hier ter opheldering voorbeelden bij te brengen van deze ſoorte van Mythen, terwijl derzelver bijzondere aard vertrouw ik klaar genoeg wordt begrepen.

Eene andere ſoort van *Mythen* is die welke philoſophiſche genoemd worden mede bekend onder de benaming van *Philoſophemen*. Men wil daar mede aanduiden de berigten van overoude gevoelens over afgetrokkene zaken, voorgedragen door Mannen welke boven het gros in wijsheid uitblonken, en die veelal in een hiſtoriſch bekleedſel voor het licht kwamen. Men houdt namelijk voor toegeſtaan, dat er van de hoogſte oudheid af aan menſchen beſtonden die verlangden na te ſporen en te verklaren, van waar de zigtbare wereld ontſtond en haren oorſprong had, op welke eene wijze het menſchelijk geſlacht zijn aanwezen had bekomen, van waar het kwade ontſproot waaronder dat geſlacht gebukt ging en wat er meer van ſoortgelijken aard was, en die, terwijl de eeuw die zij beleefden, over het algemeen, nog geene afgetrokkene denkbeelden gedoogde, deze hunne meeningen, onder zekere hiſtoriſche gedaante, voor de uiterlijke zinnen van het gemeen, als het ware bloot legden. Tot deze ſoorte brengt men dus voornamelijk de beſchrijvingen van de vorming der wereld en onzen aardbol, die men aantreft bij de Indiers, Grieken, en andere Volken, gelijk mede zekere overoude gevoelens en leerſtellingen, over den ſtaat der menſchen na den dood des ligchaams. De *Mythen*, verder, zamengeſteld uit de beide kortelijk beſchrevene ſoorten, en welke dus iets hiſtoriſchs, en tevens iets wijsgeerigs aan zich hebben, worden *gemengde* genoemd. Men veronderſtelt namelijk, dat het ſomwijlen gebeurd zij dat ſommige begrippen door oude Wijsgeeren gevormd en in een historisch bekleedſel omwonden ten grondſlage hadden eenige geſchiedkundige waarheid, waarop die begrippen als gebouwd waren. Zoo zou het wijsgeerig verdichtſel der Goudene eeuwe en der eeuwen daarop gevolgd zijnen oorſprong kunnen ontleend hebben van de geſchiedkundige overleveringen nopens de oorſpronkelijk eenvoudige, doch allengskens veranderde levenswijze der Grieken

ken (1). Hier toe kan men mede betrekken het geen ten deele waarlijk gebeurd is en ten deele uit de Etymologie afgeleid zou zijn. Zoo zou het geen van Deucalion en zijne vrouw Pyrrha, als de eenig overgeblevenen uit zekere algemeene overstrooming, en van een groot aantal menschen door hun werpen met steenen voortgebragt, in zoo ver alleen waar zijn, dat deze echtgenooten na den vloed eene talrijke nakomelingschap gehad hebben, doch de wijze waarop zij er aankwamen, zou men moeten houden voor een Etymologisch verdichtsel, (2) in zoo ver als λαὸς *Volk* afgeleid wordt van λάας een *Steen*.

Eindelijk kan men *Poëtische Mythen* noemen, en, oude verhalen aangeduid met de benaming van historische, philosophische en gemengde Mythen, door de verbeelding der Dichteren wonderlijk uitgebreid en opgesmukt, en, zekere Volksgevoelens, of leeringen der wijzen, ook al aangeduid met de benaming van Philosophemen, en mede door de Dichters op hunne wijze bewerkt, en laatstelijk sommige geheel nieuwe verdichtsels door dezelfde Dichteren over allerleije zaken verzonnen, en waar van de oorsprong eerder te zoeken is in hunne verbeeldingskracht dan in de natuur der zaken zelve. Het komt mij noodeloos voor voorbeelden bij te brengen uit de eerste soort dezer Mythen, welke van eenen zeer ruimen omvang zijn. Uit de middelste soorte diene ten voorbeelde eens Volksgevoelens, het onderaardsche Rijk, dat aan het begraven der lijken, bijzonder in Ægypten plaats vindende, zijnen oorsprong verschuldigd is, en, van eene leerstelling der Wijzen, het verdichtsel van Virgilius waar mede hij de Platonische leer der Zielsverhuizing naar andere ligchamen, na langdurige zuiveringen, opschikt. (3). Tot de laatstgemelde soort behoort het beeld van Aurora, die, op eenen wagen gezeten, de Zon, bij haren snellen omloop, vooruitstreeft, alsmede dat van den Wind, door Æolus in eenen kerker opgesloten, en naar welgevallen losgelaten, en vele dergelijke.

§. 3.

Ziet daar wat ik gemeend heb over de verschillende soorten der Mythen te moeten voorafzenden, in de beschrijving van welken ik ten voornamen deele *Bauer* en *Meyer* gevolgd heb. Inmiddels acht ik het niet overbodig, bij wijze van

(1). *Schelling, über Mythen, historische Sagen, und Philosophemata der ältesten Welt*, p. 21. *in de Memorabilien van Paulus* 5de D.

(2). *Heyne* ad *Apollod. Biblioth.* I. 7, 2. p. 95.

(3). Æneid. VI. 703 sqq.

Voorreden. Hoofdst. I. §. 3.

van eene kleine uitweiding, aan te merken, dat dezulken uit de ſchool van Heyne zijn voortgekomen, die, op onderſcheidene wijzen, aan de alleroudſte Mythen hunne navorſchingen beſteed hebben, zoo als *Hermann*, *Wagner* en *Kanne*. *Hermann* heeft wel ſlechts eene Griekſche Mythologie gegeven en de leere van zijnen meester in klaarder licht geſteld en uitgebreid; (1) doch *Wagner* (2) heeft de geheele Mythologie der oudſte eeuwen tot zijn onderwep genomen, maar was van oordeel, dat de Mythen alleen tot de alleroudſte wijzen van Godsdienst betrekking hadden, en dus in zich bevatteden de zinnelijke vertegenwoordiging en inkleeding in woorden van alles wat onderſcheidene oude Volken over zaken den Godsdienst rakende gelooft en gedacht hebben. (3) Dezelfde Schrijver nogtans, het is zeer opmerkelijk, is van oordeel, dat alleen van de beſmetting der Mythen vrij gebleven zijn de afſtammelingen van Sem of de Hebreeërs, welker zuivere Godsdienst de Geſchiedenis zelve zuiver bewaard hebbe, in diervoege, dat indien ergens uit de hooge oudheid eenige geſchiedenis als geloofwaardig mag beſchouwd worden, het buiten twijfel deze zij. (4). Immers hun Godsdienst alleen, beweert hij, heeft zich zelven, met den tijd, ten eenenmale van al het Mythiſche gezuiverd (5), terwijl de oudſte geſchiedenisſen van alle overige Volken niets bevatten dan vertellingen door het gros der geſchiedſchrijveren kwalijk begrepen, van de oude Godsdiensten en derzelver uiterlijken vorm, of beſchrijvingen van dien vorm zelven, door den ijdelen waan der tijden en volken, geſteld en opgeſmukt, onder het verloren gaan van den Godsdienst zelven. (6) Verder is hij van oordeel dat de oorſpronkelijke Godsdienst louter van eenen beſpiegelenden aard was (7), dat het Vaderland van alle Godsdiensten en alle Wijsbegeerte Indiën geweest is, en al het Mythiſche, dat er op den ganſchen Aardbodem voorhanden is, van daar bij overlevering, wijd en zijd verſpreid, door andere Volken opgenomen, en door elk hunner naar zijnen bijzonderen aard gewijzigd is (8).

Wat eindelijk *Kanne* betreft, deze heeft wel ten deele denzelfden weg ingeſlagen als Wagner, doch ook ten deele eenen gansch verſchillenden. Hij zegt, (9) dat

(1). *Hermann's Handbuch der Mythologie*, III. D. Berl. und Stettin 1800.

(2). *Wagners Ideën zu einer algemeine Mythologie der alten Welt. Frankf. am Main* 1808.

(3). Bl. 85.

(4). *Wagner* ter aangeh. pl. bl. 71.

(5). Ibid bl. 85. vergl. pl. 297.

(6). Ibid bl. 3. — (7). bl. 40, 41. — (8). bl. 184.

(9). *Erſte Urkunden der Geſchichte, oder allgemeine Mythologie von Johan Arnold Kanne*, 2 D. *Bayreuth* 1808.

dat de Geſchiedenis haar begin rekent van den tijd, toen de vestiging der Staten, en derzelver onderlinge betrekkingen tot elkanderen, de bijzondere opletтenheid der Menſchen vorderden; dat de vroeger gebeurde zaken, die men minder ter harte nam, ſpoedig het geheugen ontſnapten, maar dat men alle mogelijke zorg droeg om zulke zaken der vergetelheid te ontrukken, en te beſchrijven, welke men voor heilig hield, zoo als de lotgevallen der Goden, de almanakken, de horoskopen, de zedeleer, en eindelijk de wetten op naam der Goden gegeven, dingen alle, welke in de Schrijfkunst als in eene ſoort van heiligdom, door eene Godheid zelve uitgevonden, namelijk in de letters van het Alphabeth, als Mythiſche vertegenwoordigingen van de Goden zelven, vervat zijn geworden; dat alzoo geheele eeuwen, rijk in gewigtige gebeurtenisſen verloopen zijn, die der nakomelingſchap geheel onbekend zijn gebleven, en er dus niets geſchiedkundigs vervat is in de fabelen noch der Grieken, noch van eenige andere hoe ook genaamde Volken, en dat alle aartsvaders, regters, profeten, koningen, Goden zijn geweest, want, dat de vroegſte geſchiedenis, geene geſchiedenis van menſchen, maar van Goden was, van Goden door Mythen in menſchen als herſchapen, en ons alleen overgebleven was de geſchiedenis van de inwendige geſteldheid der menſchen, dat is van hunne gedachten, inwendige gevoelens, en verbeeldingen, dat, voor het overige de geheele ſom van derzelver overleveringen, beſtaat in eenen beſpiegelenden Godsdienst, namelijk in eene Heilige leere onder de gedaante van een philoſopheme voorgedragen, volgens welke de Natuur is het ligchaam der Godheid, de Godheid zelve de Ziel der wereld, welke leer, in een Mythisch bekleedſel omwonden, de Indiërs zuiverst bewaard hebben, en van welke leere de verst verwijderde afdrukſels, bij onderſcheidene Volken, wonderbaar naar het oorſpronkelijke gelijkende, worden aangetroffen. (1) Maar nu, daar de leer van *Kant* over de tweederleije vormen van beſpiegelng, of over de ruimte en den tijd, volgens het oordeel van Kanne, moest gezocht worden in de kindscheid van het Menſchelijk geſlachte, en daar, dieshalve, onder deze vormen de Godheid, door de ouden wierd beſchouwd (2) zoo brengt hij tot de tijdsaanwijzingen, alles wat er ſabelachtigs, historisch, geographisch of astronomisch, in de hooge oudheid wordt gevonden, en betrekt hier mede toe, zoo wel de etymologie der woorden en derzelver overeenkomst hoedanig die ook zijn moge, in talen die zelfs dikwerf van elkanderen verſchillen als de gedaante zelve der letteren.

Voorreden. Hoofdſt. 1. §. 3.

§. 4. Eer

(1). bl. 3 14. — (2). bl. 22.

Voorreden. Hoofdst. I. §. 4.

§. 4.

Eer wij dit Hoofdstuk besluiten zal het zeker niet overbodig zijn kortelijk aantetoonen het onderscheid dat er, onzes achtens is tusschen Mythen en tusschen Allegorien, en Zedelijke Fabelen.

Er is namelijk eenige overeenkomst tusschen Allegorien en die Verdichtsels welke wij tot de laatstgemelde soorte van Poëtische Mythen gebragt hebben. Beiden toch zijn louter schijnbare vertooningen van zaken in beelden die onder het bereik der zinnen vallen. Doch dezen behooren meestal bij de dichters te huis of in eenen verhevenen en sierlijken stijl, terwijl genen ook in prosa en zeer eenvoudige redenen gebruikt worden; dezen kunnen zeer kort zijn en weinig of niets gemeens hebben met den aard der zaken welke zij vertegenwoordigen, genen daarentegen, uit achtereenvolgende leenspreuken zamengesteld, zijn doorgaans langer, en hebben eenige, het zij ware en natuurlijke, of verzonnene en vermeende overeenkomst met de zaken waar van zij de beelden, in woorden omschreven, uitmaken. Intusschen zijn er geweest die meenden, dat men sommige Philosophische Mythen of Philosophemen met den ouden naam van Allegoriën even goed mogt bestempelen. Doch hier van bij eene andere gelegenheid. Thans moet ik aanmerken, dat sommigen al mede tot de Philosophemen brengen, die verdichtsels, die eenige zedelijke leeringen, om te behagen en te overreden in eenig historisch kleed gewikkeld, voordragen (1). Te regt wel, in zoo ver het Griekse woord μῦθος overeenkomst met het Latijnsche *fabula*. Ook worden de fabelen van Æsopus, μῦθοι genoemd. Doch, om den omvang der Mythen waar over wij handelen niet al te ruim te nemen zal het misschien verkieslijker zijn om zoodanige verdichte verhalen van het getal der Mythen waarover Gij-

lie-

(1). Zie *Schelling*, hier boven bij §. 2. aangeh. bl. 60, *Hes* mede aldaar aangehaald bl. 172, en *Muntingh*, in zijn *Onderzoek nopens het Mythische in de Schriften van het O. Verbond* bl. 18, voor zijn voortreflijk Werk over de *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, V. D. En deze brengt tot die soort met name de Fabelen van Æsopus. Daar toe kan men dus ook brengen het verdicht verhaal van Menenius Agrippa, te vinden bij *Livius* II. 32. over de ledematen van den mensch met den buik twistende, en de hier mede eenigszins overeenkomstige 32ste fabel van Locman, gelijk mede de allegorische redekaveling van den Apostel 1 Cor. XII. 14-26. Heyne was hier in voorgegaan, die in zijn Comment. *de Orig. et Causs. Fabul. Hom.* p. 50 enz. zegt: „ dat er reeds voor Homerus Mythen bestonden van „ *zedelijken* inhoud, met dat oogmerk van de oude dichters uitgevonden, om, of, als „ door een sprekend voorbeeld een voorschrift der wijsheid aan het licht te brengen of het „ voorschrift zelven zinnebeeldig op te geven, gelijk men in latere tijden met zulke oog„ merken zich van allegorien bediende." Tot deze soort betrekt hij *Até*, of de onbezonnenheid en dwaasheid van Gods wege toegezonden. Iliad. T. vs. 91 sq., 126 sq.

lieden, Wel-Edele Heeren, wildet gehandeld hebben, uittesluiten. Te regt heeft ook *Meyer* (1) dezelve liever genoemd παραβολὰς of ἀπολόγους (parabels) gelijkenisſen en de behandeling van dezelve afgeſcheiden van de behandeling der Mythen. Ja, zoo ik Ulieder meening wel begrepen heb, hebt Gijlieden in de voorgeſtelde vrage zelfs niet eens gedoeld op de laatſte ſoort van Poëtiſche Mythen door mij opgenoemd. Om dat, inmiddels, *Bauer* (2) ook zulke Poëtiſche verdichtſels met het woord Mythen heeft aangeduid en hij in deze geheele zake als de voornaamſte autheur voorkomt, heb ik gemeend dezelve niet geheel te kunnen voorbijgaan. Trouwens, dat geen waar over wij boven §. 2. Meyer hoorden klagen, dat zelfde heb ik niet zonder onaangenaam gevoel ontwaard; de beſchrijving der Mythen is doorgaands al te onbepaald, zoo dat men gedurig in twijfel blijſt hangen wat men er al en wat men er niet toe betrekke. Intusſchen geloof ik dat aan het oogmerk voldoen zal, het geen ik, uit al het overige, als uitgekipt heb. Weshalve, daarlatende andere onderſcheidingen tusſchen de Mythen, die van mindere aangelegenheid en der melding min waardig zijn, zullen wij overgaan om te onderzoeken, welke Mythen men gelooft in onze Gewijde Schriften voorhanden te zijn, en aantetoonen de wijze der Mythiſche verklaring van dezelve geregeld naar den aard der onderſcheidene Schrijvers over dit onderwerp. Voorreden. Hoofdſt. II. §. 1.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de verſcheidenheid der Mythen die gezegd worden in de Gewijde Boeken voortekomen, en de wijze en verſcheidenheid van de Mythiſche verklaring derzelve.

§. 1.

Voor zoo ver wij noch verzonnene gelijkenisſen noch verdichte Allegorien tot die Mythen brengen waar over wij ſpreken moeten, is het noodeloos daar op ſtil te ſtaan bij de beſchrijving van de Mythiſche verklaring der Gewijde Boeken. Dan uit hoofde van die ſchijnbare overeenkomst in den uiterlijken vorm tusſchen deze en de Mythen, waar van wij ſtraks gewaagden, zullen wij kortelijk, en zoo wij meenen hier ter plaatſe niet ongepast, er dat van aanteekenen het geen tot ons voorname ontwerp noodig is en er voorts in onze geheele Verhandeling van zwijgen.

Ge-

(1). *Hermeneut. des Alten Test.* I. bl. 570.
(2). *Hebr. Mythol.* II. bl. 277 env.

Voorreden. Hoofdst. II. §. 1.

Gelijk er nimmer iemand was die loochende, dat er gelijkenisſen en allegorien in de H. Schriften gevonden worden, zoo weet ik tevens van geen mensch die zich daar over met eenige reden ergerde. Trouwens daar deze manier van onderwijzen door Gelijkenisſen en Fabelen reeds lang in het Oosten plaats had en zeer berekend was voor de bevatting der Oosterlingen, zou het waarlijk een wonder zijn indien men dezelve niet aantrof in onze Gewijde Boeken, die toch onder den invloed der Oosterſche luchtſtreek geſchreven zijn. Ook bevatten dezelve niets van dien aard, dan het geen zeer gepast en ten vollen overeenkomstig is met de waardigheid der Heilige Schrifture. Wat zeg ik? De Fabelen, die in het Oude Verbond zijn bewaard gebleven, zoo als, van de boomen die eenen koning over zich verlangden, Regt. IX. 8-15; van den rijken man, die het eenige geliefde ooilam eens armen roofde, om het eenen gast voor te zetten, 2 Sam. XII. 1-14; van de distel op den Libanon van den ceder deszelven dochter voor zijnen zoon ter vrouwe vragende, doch van het wild gedierte vertreden, 2 Kon. XIV. 9, hebben eene verwonderlijke kracht en uitſtekend vermogen, om het geen de uitvinders eigenlijk bedoelden, hunnen lezeren of hoorderen aan het verſtand te brengen; om nu nog niet te gewagen van die vele en veelſoortige gelijkenisſen die in het Nieuwe Testament gevonden worden, en waar in niemand miskent de hooge wijsheid van onzen verhevenen en Godlijken leeraar Jezus, zelfs vindt men in het Oude Verbond twee geheele Boeken, dat van Job en Jonas, welken vele uitleggers houden voor eene bijzondere foort van lang uitgerekte gelijkenisſen, het geen althans ten aanzien van het boek van Job zoo goed als buiten kijf is: want, het zij de geheele inhoud verdicht is, of liever ten deele eene ware gebeurtenis ten grondſlag heeft, zeker heeft het meer den vorm van eene gelijkenis, dan van een verhaal van waarlijk gebeurde zaken, en is, volgens het oordeel van de meest bevoegde Regters, een allervoortreffelijkst boek, dat onder de Gewijde Boeken een hoogen rang verdient. Maar wat betreft het boek van Jonas, hieromtrend is meer onzekerheids; doch, wijl dit naauw met eenige mogelijkheid voor eene ware geſchiedenis kan gehouden worden, is het waarſchijnlijk, dat men het moet aanmerken als eene zedekundige gelijkenis, waar van het zeer gewigtig oogmerk was om te leeren, hoe onbillijk de haat was welken de Israëliten de vreemde Volken toedroegen, daar Jehova zelf zich dier Volken aantrok, terwijl tevens als in een beeld wierd afgeſchaduwd de toekomstige bekeering der Heidenen tot eenen volmaakteren Godsdienst. Verder ben ik niet vreemd van de gedachte, dat er waarlijk iets gebeurd is dat eene goede aanleiding gaf om zulke eene gelijkenis te verzinnen, zoo dat, en de Nineviten moeten geacht worden zich bekeerd te hebben op de pre-

prediking van dien zelfden Jonas, waar van 2 Kon. XIV. 25 gewaagd wordt, en Jonas zelf moge verondersteld worden, gedurende drie dagen, op zijne reize over de zee, in zulk een groot levensgevaar verkeerd te hebben, dat hij zich, om zoo te spreken, reeds als onder de dooden rekende; schoon hij vervolgens, door de Godlijke ontferming als tot het leven te rug keerde (1). Eindelijk komt het mij voor dat het Gezang, dat in het tweede Hoofdstuk des boeks gevonden wordt, van Jonas zelven opgesteld is ter gedachtenis aan zijne wonderbare verlossing, doch het overige gedeelte van het boek schijnt mij te huis te behooren in eene latere eeuwe waar van het den heerschenden toon voert, en opgesteld door eenigen Gewijden Schrijver, met oogmerk om het eigenlijk gebeurde in eene voorzigtig gekozene gelijkenis omkleed, meer krachts bij te zetten op de gemoederen van menschen van doorzigt. Wat nu aangaat de Allegorien welke eenige overeenkomst hebben met sommige zoogenoemde Poëtische Mythen, dezen, daar het louter zinspelingen zijn, bij de Oosterlingen bijzonder in den smaak vallende, kan niemand achten dat strijdig zouden zijn met den aard der Gewijde Schriften, voor al de dichterlijke stukken in dien bondel begrepen. De lang uitgehaalde Allegorien intusschen, die men in de ruimte aantreft bij de Profeten, komen ten deele het naaste bij de gelijkenissen. Ten voorbeelde strekken Jez. V. 1-7. Ezech. XVI. XVII. 3-10. XXIII. 2-34. XXXI. 3-17. Doch hier langer op stil te staan vordert noch gehengt het doel dezer Verhandeling. Wij gaan dus over, om de Mythen, die men in de Gewijde Schriften verondersteld, onder een algemeen overzigt te rangschikken, en de verscheidenheid van de voornaamste gevoelens over dezelve gekoesterd, bloot te leggen. Voorreden. Hoofdst. II. §. 1, 2.

§. 2.

1. Om nu te beginnen met de *Historische Mythen*, men meent dat er in de H. Schrifture gevonden worden overoude verhalen, langen tijd van mond tot mond overgeleverd, op verschillende wijze veranderd, en vermeerderd naar den vergrootenden geest der eeuwe, ja tot het wonderdadige opgevijzeld, vervolgens in

(1). De parabelachtige beschrijving van de ware gebeurtenis heeft Jezus zeer gepast tot zijn oogmerk gebruikt Matth. XII. 39, 40. XVI. 4., daar dezelve zijne Opstanding, die drie dagen na zijnen dood volgen zou, als in een klaar beeld, aan zijne landgenooten voor oogen stelde. Dan dit gebruik, hetwelk, mijns bedunkens, Jezus daar van gemaakt heeft, reken ik genoeg om met een woord aangestipt te hebben. Het behoort tot mijn oogmerk niet om het uitvoerig te verdedigen.

Voorreden. Hoofdst. II. §. 2.

in die gedaante, welke zij met den tijd aangenomen hadden in schrift gesteld, welke dus Mythisch moeten verklaard worden, zoo namelijk, dat de gebeurtenis zelve, welke daar in vervat is, ontkleed van de bijvoegselen en uitwendige versierselen voor het licht kome; zoo dat, om slechts dit eene en opmerkelijke voorbeeld hier bijtehalen dat voorkomt Genes. XXII. 1-19, in dit overbekende verhaal het bevel, waar door Abraham van Gods wege gelast wierd zijnen eenigen zoon opteofferen en de Engel die verscheen om hem te weerhouden toen hij gereed stond om dat bevel te gehoorzamen, beide tot het Mytische moet gebragt worden, terwijl de eigenlijke gebeurtenis, die in dit bekleedsel schuilt zich aldus zou toegedragen hebben. Abraham peinzende op het bijgeloovig gebruik van sommige naburige Volken om hunne kinderen den afgoden te offeren, viel eenmaal op de gedachte dat het misschien betamelijk ware, om een soortgelijk blijk te geven van den diepen eerbied welken hij zijnen God of Jehova toedroeg, en alzoo zijnen eenigen zoon bij Sara verwekt, dien teedergeliefden zoon den Heere ten offer te brengen. Met dit denkbeeld inslapende en droomende over het geen zijnen geest dagelijks bezig hield, heeft hij dezen droom, welke hem versterkte in het denkbeeld van de betamelijkheid der zake, naar den smaak des tijds dien hij beleefde, aangemerkt als van God ingegeven: toen hij inmiddels gereed stond om te volvoeren het geen hij waande hem van Gods wege bevolen te zijn, ontdekte hij bij toeval eenen ram, en begreep nu dat deze hem, om in stede van zijnen zoon opteofferen, toegeschikt wierd van de Godheid zelve die met zijnen wil voldaan was. Dit is het voornaamste dat ik bij Bauer (1) over dit verhaal aantrof, die de Griekse Mythe welke hem van dezelfde soorte toeschijnt hier mede vergelijkt, die gevonden wordt bij Homerus Iliad Θ 245 sqq. volgens welke Jupiter gezegd wordt aan Agamemnon, toen deze zich bekommerde over zijn leger, dat door Hector op de vlugt gejaagd was, eenen arend, voor een gelukspellenden vogel gehouden, gezonden te hebben die een reebokjen in zijne klaauwen hield en nederwierp op het altaar waarop men gewoon was offerhanden ter eere van dien God te branden.

2. Ook beweert men dat er in de Gewijde Boeken gevonden worden *Wijsgerige Mythen* of loutere proeven van het menschelijk verstand, over den oorsprong en de oorzaken van duistere en verborgene zaken, in een historisch bekleedsel gewikkeld, waar onder dus geenerlei wezenlijke daadzaak geächt wordt te schuilen, Philosophemen alzoo voornamelijk door de oude Wijzen uitgedacht. Onder deze soorte rangschikt men de beschrijving van de Schepping bij Mo-

(1). Hebr. Mythol. I. bl. 245 env.

Mozes, waar door het menſchelijk vernuft zou gepoogd hebben, den oorſprong der zigtbare dingen als voor oogen te ſtellen en voor het verſtand bevattelijk te maken. Zulke beſchrijvingen van de wording der wereld worden ook, zegt men, bij andere Volken gevonden. Tot dezelfde ſoort van Mythen wordt betrokken het geen men Geneſ. III. leest, dat wel het voorkomen heeft van eene ware geſchiedenis, doch indedaad, zoo men denkt, verzonnen, moet aangemerkt worden als een Philoſophisch verdichtſel, waar mede het welig vernuft der hooge oudheid de moeilijke vraag naar den oorſprong der menſchelijke rampen eenigermate poogde te beäntwoorden en men meent dat hiermede wel eenige overeenkomst of ten minste aan ſoortgelijke wijze van voorſtellen haren oorſprong te danken heeft, die in de fabelen zoo beruchte doos van Pandora, welke, toen het dekſel, door de rockeloosheid van Epimetheus opgeligt wierd, alle ſoorten van kwalen over het, tot daar toe hoogst gelukkig menschdom uitſtorte (1).

3. Voorts veronderſtelt men dat in de Gewijde Boeken al mede niet ontbreken *Gemengde Mythen* van geſchiedkundigen en wijsgeerigen aard tevens, waar onder dus eenige hiſtoriſche waarheid ſchuilt, doch van den eenen of anderen wijzen man overgenomen, en met zijne eigene verdichtſels opgeſmukt, ten einde om de zaak zelve aannemelijk te maken. Zoo wordt de beſchrijving van den Zondvloed, waar uit Noach behouden wierd, zoo zeer gelijkende naar die welke Ducalion geächt wierd beleefd te hebben, gehouden voor eene Mythe, ten deele hiſtorisch, voor zoo ver dezelve ten grondſlag had zekere geweldige overſtrooming, waarbij een groot aantal menſchen omkwam, en ſlechts één familie behouden bleef, doch waar van het eigenlijk gebeurde door overlevering vermeerderd en uitgebreid was; en tevens ten deele van eenen wijsgeerigen aard, voor zoo ver dezelve te gelijk reden gaf waarom velen vergingen en ſlechts één familie behouden wierd. Ook wordt tot deze zelfde ſoorte van gemengde mythen door ſommigen gebragt, het verhaal over den oorſprong der verſchillende talen in Geneſ. XI. voorhanden, zoo dat er wel waarlijk iets gebeurd zij, dat tot dit verhaal aanleiding gaf, zoo als de opregting van eenigerhande pijramide in de ſtad *Babel*, doch dat juist de naam zelf der ſtede בבל a בלל *verwarren* afgeleid het wijsgeerig verdichtſel, van de verwarring der talen veroorzaakt hebbe (2).

4. Aangenomen zijnde dat er in de H. Schrift hiſtoriſche, philoſophiſche en gemengde Mythen gevonden worden, was het zich zelven gelijk te blijven wanneer men vaſtſtelde dat zoodanige Mythen ook van de heilige dichters overge-

no-

(1). *Bauer* als boven bl. 59 enz. 85 enz. — (2). bl. 219 enz.

Voorreden. Hoofdst. II. §. 2, 3.

nomen en op *dichterlijken* trant opgesmukt zijn. Zoo moet dan de doortogt der Israëliten door de Roode Zee, welke men zegt een Mythisch verhaal te zijn, en dus eene historische Mythe, geächt worden in poëtische bijsieraden gehuld te zijn Exod. XV. Verder, het geen in de Mosaïsche beschrijving der Schepping als eene philosophische Mythe wordt aangenomen, dat zelfde, hoewel sleehts voor een gedeelte, wordt dan heerlijk opgesmukt Job XXXVIII. 4-11. En het Philosopheme van het Rijk der Dooden, overoud als het is, moet dan bij de Hebreeuwsche dichters eene menigte uitbreidingen en opsiersels aangenomen hebben. Voorts, indien iemand tot de gemengde soort van Mythen, met *Bauer* (1) betrekt de menigte van kwakkelen en het manna, waar mede zich de Israëliten, in de Arabische woestijnen rondzwervende, mogten voeden, zoo dat zij wel beiderleije soort van spijze gebruikt hebben, doch niet op die wonderdadige wijze toegeschikt zoo als het verhaald wordt bij wijze van gemengde Mythe, en dat die spijs, door Moses Philosophematiseh voorgesteld wordt als regelregt van God afdalende: wanneer men zich de zaak aldus voorstelt, zeg ik, dan zal men, buiten twijfel, de opsiering van de historische Mythe meenen te vinden in den LXXVIIIsten Psalm van het 23ste tot het 28ste vers. Eindelijk worden de Hebreeuwsche of Gewijde dichters, geächt nieuwe Mythen verzonnen te hebben, bijzonder door *Bauer* (2) welke daar toe brengt, behalven anderen, de Aurora toegerust met vleugelen, waar op zij der Zonne vooruitvliegt Ps. CXXXIX. 9, en de Winden, door God in holen opgesloten, waar uit hij dezelve wanneer hij wil loslaat Jerem. X. 13. LI. 16. Mijthen die hier mede eenige overeenkomst hebben, haalden wij reeds uit buitenlandsche dichters aan in het vorige hoofdstuk aan het einde van §. 2.

§. 3.

Uit de weinige voorbeelden die ik heb bijgebragt, blijkt, ter bereiking van het doel dezes geschrijfs, meen ik, ten overvloede, welke regelen over het algemeen volgen de uitvinders van de mythisehe wijze der Schriftuur-verklaring. Want die in de hoofdzaak het ten vollen eens zijn heb ik dikwerf bevonden dat zeer verschilden in de toepassing der zake op bijzondere plaatsen der Schrifture, zoo dat de een op deze, de andere op gene wijze eene historisehe mythe verklaart, en tot de oorspronkelijke eenvoudigheid het bedrijf daarmede omkleed te rug brengt, de een dit een ander iets anders aan een philosopheme toeschreef, de

(1) Als boven bl. 289 enz. — D. II. bl. 277 enz.

de een dit, een ander weder iets anders tot nieuwe poëtiſche verdichtſels maakt. Voorreden. Hoofdſt. II. §. 8.
Wilde ik deze kleine verſcheidenheden met voorbeelden ophelderen, ik zoude Ulieden, Geëerde Mannen, te regt toeſchijnen veel te lang aan den dorpel te toeven. Doch Gij zult mij toeſtaan, ja het zal, hoop ik, Uwe goedkeuring wegdragen, indien ik de meer gewigtige verſcheidenheden, waartoe deze Mythiſche wijze van Schriftuur-verklaring natuurlijk leidt, afzonderlijk, hoewel beknopt, bloot legge, om des te gemakkelijker en beter dezelve vervolgens te beoordeelen.

Zoo zijn er dan, die geene Mythen of daar naar zweemende verhalen zoeken dan in de alleroudſte gewijde Geſchiedenisſen, voornamelijk in het boek Geneſis, gelijk *Seiler* (1): die ook behalve de hiſtoriſche Mythen, waarin eenige ware gebeurtenis gewikkeld zij, Theologisch-philoſophiſche aanneemt, of dezelfden die bij anderen Philoſophemen heeten, en Poëtiſche of loutere verdichtſels. Van hem verſchilt niet zeer onze *Muntinghe* (2), die van oordeel is dat niet de oudſte geſchiedenisſen in het boek Geneſis verhaald zelve Mythen zijn, doch dat alleen de wijze waarop dezelve verhaald worden, voor Mythisch gehouden moet worden; voor het overige laat hij ook, behalve de aldus bepaalde hiſtoriſche Mythen, Philoſophiſche toe, oorſpronkelijk uit de alleroudſte volksgevoelens en den aard der overoude ſprake. Eindelijk worden ook in zeker Hollandsch boeksken van eenen naamloozen Schrijver en onlangs in het licht gekomen (3), uit diezelfde overoude gedeelten der Gewijde Schrifture ſommige Mythen bijgebragt zoo hiſtoriſche als wijsgeerige, uit het Hiëroglyphisch ſchrift oorſpronkelijk en te verklaren.

Dan daar men bij den aanvang dezer Mythiſche Schriftuur-verklaring geene Mythen zocht dan in de alleroudſte gedeelten der geſchiedenis, hebben niet lang daarna velen diezelfde wijze van verklaring uitgeſtrekt tot bijna alle Boeken van het Oude, ja zelfs eindelijk tot die van het Nieuwe Verbond. Hier moet ik in het bijzonder *Meyer* en *Bauer* noemen, die, offchoon beiden beweren dat de overblijſſels der oudſte geſchiedenisſen en wijsgeerte in Mythen zijn ingekleed, echter Mythen meenen te vinden in bijna alle Boeken van het Oude Verbond. *Bauer* daarenboven, die de geheele Hebreeuwſche Mythologie als omvangen heeft, ſtelt dat zij ook in het Nieuwe Testament gevonden worden, en brengt niet weinigen daar uit te voorſchijn: en de recenſent van zijne Mytho-

lo-

(1). In zijne *Bijbelſche Uitlegkunde* in het Hoogduitsch geſchreven en vertaald in het Hollandsch §. 75 en 130-138.

(2). In zijn Comment. op Hoofdſt. 1. §. 4. reeds aangehaald.

(3). *Geſprekken over de Mythen in den Bijbel*, Haarlem 1809, bl. 93 eny.

Voorreden. Hoofdst. II. §. 3, 4.

logie, in het Theologiſche Tijdſchrift van *Gabler* (1) bij gelegenheid onderzoekende, of men ook in het Nieuwe Testament Mythen behoorde te erkennen, beantwoordt met veel vertrouwen die vraag bevestigenderwijze en geeft zijne verwondering te kennen, dat eene menigte verhalen in het Nieuwe Testament, die alleen door eene mythiſche verklaring eenige toelichting kunnen bekomen, door Bauer niet onder de Mythen zijn gerangſchikt.

§. 4.

Al het bijgebragte zoude, overeenkomstig onze bedoeling, volſtaan kunnen voor een algemeen berigt nopens de Mythiſche wijze van Schriftuurverklaring dat wij wilden voorafzenden, waren er niet, zoo als het gaat, die verder gingen. Over dezen moeten wij dus nog een weinig uitweiden.

1. In het vorige Hoofdſtuk §. 3. hebben wij aangeduid, welke eene nieuwen weg *Kanne* meent te moeten inſlaan, die, veronderſtellende, dat in de oude geſchiedenis der Hebreeuwen zoo wel als van andere Volken, niets wezenlijk historisch gevonden wordt, gepoogd heeft, om de oudſte ſtukken daar van overeentebrengen met de Indiſche mythologie, waar van zij als het ware zinnelijke afbeeldingen zijn, afbeeldingen die even zoo wel als het oorſpronkelijke het welk zij afmalen, moeten te rug gebragt worden tot astronomiſche berekeningen of tijdrekenkunde. Ten dezen einde bedient hij zich, behalve van andere, voornamelijk van ſchijnbare overeenkomsten van woorden en etymologien, die dikwerf zeer ver gezocht zijn. Volgens hem is *Abraham* de *Brama* der Indiërs, die gelijk hij om de hondert jaren ſterft, waarmede de aanvang van een nieuw tijdperk wordt aangeduid, zoo verwekte Abraham honderd jaren levens bereikt hebbende zijnen zoon Izaäk, en gelijk hun God dezen Brama de Schepping der wereld opdroeg, zoo wierd dit afgebeeld door het verbond dat Jehova met Abraham oprigtte, en wierd Brama gedrongen om zekere Godheid, het zinnebeeld van het vuur, voor zijnen heer te erkennen, juist daarom noemde Abraham den allerhoogſten שַׁדַּי het geen beteekenen zal mijn *verdelger* (2). Verder is der Hebreeuwen Aartsvader Joſeph יוֹסֵף, als het ware *bijvoeger*, *eene inlandſche Godheid der Ægyptenaren en de God des tijds*, *de Ganeſcha der Indiërs.* (3) *Benjamin* בֶּן יָמִין *de Zoon des Middags is de Syrius of Hondſter der Hebreeuwen het geſternte-*

der

(1). *Gablers Journal fur auſerleſene Theol. Literatur.* IIde D. 1ſte Stuk 40-59.
(2). Zie het bovenaangeh. Werk D. I. bl. 121-123. — (3). bl. 296, 300 env.

der hitte (1). *Laban* de God der Maue om dat לבנה *de Maan* zal beteekenen of eigenlijk *de Witte*, het Gricksche Λευκοθέα (2), gelijk לבנן de berg *Libanon* de *Berg der Mane* heeten zal (3) et שמשון *Simſon* de *Zonneman* van שמש dat *de Zon* beteekent (4) פעור eindelijk, om eene menigte andere ſpelingen daar te laten, of de God der Moabiten, is niemand anders dan *Bileam* met zijnen ſprekenden ezel of de God des vuurs, om dat dit woord zamengeſteld wordt geächt uit פי עור *de mond eens ezels*, waar van vervolgens door omzetting der letteren gemaakt wordt עורפה *Orpheus* de inſteller der geheimen van Bachus, welke een ſprekend ezel nahield (5). In hoe verre intuſſchen en op welke wijze Kanne de Hebreeuwſche Geſchiedenis heeft willen brengen tot ſoortgelijke Mythen, dit heb ik in de beide deelen van het Mythologisch werk door hem uitgegeven nergens duidelijk met woorden of voorbeelden verklaard gevonden: maar dat zelfs de tijden der geboorte van Christus bij hem niet ten eenenmale vrij loopen van dien geest der navolging dier Indiſche, zinnebeeldige en ſterrekundige mythologie, blijkt genoegzaam, zoo van elders als bijzonder daar uit, dat de geboorte des Zaligmakers uit eene maagd hem toeſchijnt afgeleid te moeten worden uit oude overleveringen, die en elders, en, bij uitſtekenheid onder de Indiërs voorhanden zijn; vervolgens dat de verloſſer en heiland der Indiërs *Chrisna* ἰησοῦ naar aanleiding der etymologie hem toeſchijnt reeds geweest te zijn die *Joſua*, die met *Caleb* het Hondsgeſternte, (6) de Israëliten in het beloofde land bragt; en eindelijk dat hij ons vertelt dat de wreedheid van Herodes, aan welken het Romeinſche leger de kroon genoeg beveiligd tegen den zoon eens timmermans geſchonken had, reeds vroeger was toegeſchreven aan *Chrisna*, die met hulp van *Canſa*, alle kinderen van *Dewagi* vermoord had, zoo als Herodes gezegd wordt de Bethlehemſche kinderen te hebben omgebragt die den ouderdom van twee jaren nog niet bereikt hadden, eene wreedheid welke, zijns oordeels, onder de regering van Keizer Augustus niet meer mogelijk was. (7)

Voorreden. Hoofdſt. II. §. 4.

2. Op eene gansch verſchillende wijze heeft *de Wette* den geheelen Mozaïſchen Pentateuchus tot zeker Mythisch werk gezocht te maken. Te weten het boek van Geneſis en het begin van Exodus, houdt hij al aanſtonds voor één oorſpronkelijk geheel het geen vroeger beſtond dan de overige deelen van den Pentateuchus, welke naar dit voorſchrift als geſteld, moeten geächt worden daarbij gevoegd

(1). bl. 112. — (2). II. 485 Noot. — (3). bl. 490. — (4). I. bl. 207. — (5). als boven II. bl. 676 en 681.

(6). Te weten כֶּלֶב beteekent een *Hond*. — (7). Kanne I. bl. 359 env. in de Noot.

Voorreden. Hoofdst. II. §. 4.

voegd te zijn als zekere soort van verklaring en uitbreiding (1). Hij noemt dit een *Heldendicht* wel niet te beoordeelen naar de Griekſche kunstwetten, maar een Hebreeuwsch heldendicht voortreffelijk en ſchoon in zijne ſoorte (2). Maar na het afloopen zijner Mythiſche verklaring van alle boeken van Mozes, zegt hij, dat dit Heldendicht door den geheelen Pentateuchus doorloopt en begint met de roeping van Abraham en de toezegging van het beloofde land, eindigende met de vervulling van die belofte (3). Hij noemt het dus een Heldendicht, om dat het geene Geſchiedenis is, maar een Gezang, met een zeker oogmerk opgeſteld, en houdt het voor een oorſpronkelijk heldendicht, tot het Hebreeuwſche volk alleen betrekking hebbende, geſchikt voor deszelven behoeften en diens geest ademende, of een *Heldendicht van de Hebreeuwſche Godsregering*; zoo dat, gelijk Virgilius de eerſte beginſelen van het Heilig Romen als uit de puinhoopen van het Trojaanſche Volk in zijne Æneade ophaalt, en in dezelve beſtendig doelt op het Romeinſche Volk, zoo zou dan ook de een of ander Hebreeuwsch dichter den oorſprong van het Gode geheiligd volk en de wijze van deszelven opvoeding, ten gebruike zijner tijdgenooten en op dezelven ſteeds doelende, hebben opgezongen (4). Hij ſtelt uit dien hoofde dat er in den Pentateuchus noch Philoſophemen te vinden zijn, noch hiſtoriſche Mythen, aan eenigerhande ware gebeurtenis hare geboorte verſchuldigd zijnde: dat, bij voorbeeld, de geſchiedenis der Schepping een louter verdichtſel is van poëtiſche verbeelding en eene ſoort van gepaste inleiding tot het Theocratisch Heldendicht (5). Al wat er voorts verhaald wordt van Abraham en de overige aartsvaders, van Mozes, van den uittogt uit Ægypten, van de Wetgeving op Sinaï, en van andere gewigtige zaken, dat alles moet men niet hiſtorisch opvatten, maar poëtisch, en even zeer voor mythiſche verdichtſelen houden als de Goden en Helden van Homerus en de daden door dezen verrigt, dat het iemand wel kan voorkomen dat er ſommige overleveringen onder loopen kenbaar aan zekere ſoort van oorſpronkelijkheid, doch dat deze door den dichter derwijze geplooid zijn naar zijn hoofddoel, en omwonden in mythiſche verdichtſels, dat men die gerustelijk op dezelfde wijze mag behandelen als al het overige: (6) om het met weinige woorden te vermelden; dat dit ganſche Heldendicht beſtaat uit bedrijven en gebeurtenisſen, naar welgevallen, ter bereiking van zeker oogmerk verzonnen, uit ſommige overleveringen ten deele onzeker en niet zelden elkanderen omverſtootende, ten deele eenige waar-

(1). *Kritik der Israël. geſchichte, von W. M. L. de Wette*, D. I. bl. 28, 29, *Halle* 1807.
(2). bl. 31. — (3). bl. 395. — (4). bl. 32. — (5). bl. 36. — (6). bl. 396-405.

waarſchijnlijkheid aan zich hebbende, verder uit etymologiſche verdichtſels, en eindelijk uit eene menigte regtsgeleerde mythen, of Wetten en Inzettingen van latere tijde doch hier aan Mozes toegekend; en dat dit gedicht niet afgewerkt is voor den tijd van Koning David. Voorreden Hoofdſt. II. §. 4.

3. Tot een ſoortgelijk gevoelen ſcheen reeds overtehellen en had zeker zijn werk gemaakt om den Pentateuchus met denzelfden naam te noemen *Augusti* (1), die te verſtaan geeft dat de meeste zwarigheden die de geſchiedkundige verklaring van deze boeken drukken, opgeheven zijn, wanneer wij aannemen dat zij een *hiſtorisch Heldendicht* uitmaken, dat niettegenſtaande de groote verſcheidenheid van onderwerp en vorm best kan vergeleken worden met de *Ilias* van Homerus en alzoo den naam van *Moſaïde* zou dragen kunnen, en waarin naar den ſmaak der oudheid even zeer toevlugt wordt genomen tot het verzinnen van wonderwerken en Godlijke verſchijningen; dat, uit dien hoofde, de vijf boeken van den Pentateuchus mogen gehouden worden voor zoo vele *Rhapſodiën* waar in poëzij en proſa elkanderen beurtelings afwisſelen; doch dat het onderwerp ſteeds gewigtig blijve, wordende Mozes daar in voorgeſteld als een Godlijk Gezant en zijne Wetten als door God zelven gegeven om het Israëlitiſche Volk op te leiden tot de hoogſte volmaaktheid en het hoogſte geluk waar voor het vatbaar was; dat voorts in dat werk voorkomen ſommige *Epiſoden*, zoo als de hiſtorie van Lot, Eſau, en Bileäm, en, gelijk de Ilias als het ware een hoorn des overvloeds was, waar in alle kunsten en wetenſchappen van het oude Griekenland voorhanden waren, even zoo, ja nog volledíger, beweert Augusti dat in den Pentateuchus de geheele omvang der Hebreeuwſche en Oosterſche beſchaving ontvouwd wordt: dit, meent hij, kan men even goed aannemen, het zij men Mozes zelven, volgens het oude gevoelen, voor den Schrijver van den Pentateuchus houdt, het zij men liever eenen anderen veronderſtelt die veel later, en wel, gelijk hij waarſchijnlijk acht, kort voor de Babyloniſche gevangenis geleefd heeft. Om voorts dit zijn gevoelen regt aannemelijk te maken geeft Augusti te verſtaan, dat het hem voorkome, dat de innerlijke aard onzer *Euangeliën* veel heeft van het *Heldendicht*, en die eene in het oog loopende en geenszins toevallige overeenkomst hebben met den Pentateuchus, als Heldendicht beſchouwd, eene overeenkomst voor al niet minder dan die men waarneemt tusſchen de *Æneade* en *Iliade*.

4. En met dit heldendichtmatige van de Euangeliſche Geſchiedenis zijn, in Duitsch-

(1). *Joh. Christ. Wilh. Augusti*, *Grundriſs einer hiſtorisch-kritiſchen Einleitung*, in 's A. T. Leipſ. 1806. §. 89-103.

Voorreden. Hoofdst. II. §. 41

Duitschland, niet weinigen zeer verkuischt. Onder dezen behoort bij uitstekenheid *Krummacher* (1); volgens wiens gevoelen men in de Euangeliën aantreft een historisch Heldendicht, dat zelfs tot in den eersten oorsprong der beschrijving kan vergeleken worden bij de gedichten van Homerus: Gelijk immers Homerus niet voorzien konde, dat zijne gedichten ten eenigen tijde het grootste vermogen zouden hebben om in den geest der Grieken het gevoel voor het schoone op te wekken, zoo hebben zijns oordeels de Schrijvers van het Euangelie nimmer denken kunnen dat de Goddelijke Voorzienigheid deze bladertjes, die zij strooiden, ter verbetering van der menschen zeden, zou bewaren; voorts beweert hij dat deze boeken historische boeken zijn, wat betreft het eigenlijk historisch onderwerp, maar heldendichtmatig wat aangaat den geest waarmede, en de wijze waarop, de zaken verhaald zijn, en het dus niet betame om de Euangelische Geschiedenis, volgens de naauwgezetheid van een historisch berigt te behandelen, wil men geen gevaar loopen om de geloofwaardigheid daar van in twijfel te trekken; (2) dat men in het bijzonder het verhaal van de wonderwerken, die Jezus zoude verrigt hebben, niet naar den letter moet opvatten, hoewel dezelve van de Euangelisten voor ware wonderwerken gehouden wierden, en de wijze waar op dezelve verhaald worden niet weinig toebrenge, tot de schoonheid de, niet zelden, dichterlijke schoonheid van het verhaal (3). Zoo was de beschrijving der verheerlijking van Jezus op den berg voor drie zijner leerlingen uitmuntend gesteld, overeenkomstig met de zinnelijke gewaarwording dier getuigen, doch van den waren aard der zake die gebeurd zoude zijn, wisten zij niets, die dezelve, buiten twijfel zeer fraai doch echter zoo beschreven, slechts zoo, als die hun, nog naauwlijks volkomen wakker zijnde, voorkwam. (4)

Maar ik heb bij zekeren naamloozen Schrijver, die nog verder gaat, (5) den geheelen Christelijken Godsdienst misvormd gevonden in een louter mythisch of poëtisch verdichtsel, doch in een verdichtsel dat heilig zij, dat met den aard en het belang van den mensch volkomen strooke, dat alleszins geschikt zij om in het hart Godsdienstige aandoeningen optewekken, dewijl de leer van de bovennatuurlijke geboorte van Christus, van zijne Goddelijke natuur; van zijne wonderwerken, van zijne opstanding en hemelvaart, en welke andere leerstellingen ook

(1). *F. A. Krummacher, über den Geist und die Form der Euang. Gesch. in historischer und aesthetischer Hinsicht. Leipz.* 1805, in het Hollandsch overgezet 1809.

(2). Als boven §. 18-20. — (3). §. 32-40. — (4). §. 56-58.

(5). Zie *Henke, Neues Magazin fur Religionsphilosophie, Exegese und Kirchengeschichte.* Deel VI. Stuk 3. bl. 441 env.

ook aan dien Godsdienst eigen zijn, hoe onbeſtaanbaar dezelve ook zijn mogen, zoo wel voor het bloote verſtand als voor de bloote reden, echter naar het innig gevoel des harten beoordeeld de uitnemendſte geſchiktheid bezitten om het gemoed op eene heilzame wijze te roeren. Voorreden. Hoofdſt. II. §. 4, 5.

§. 5.

Ziet hier, Beroemde Mannen, wat ik meende te moeten vooraf zenden zoo over de Mythen op zich zelven beſchouwd, als over derzelver betrekking tot de verklaring van onze Gewijde Boeken. Er is overig dat ik kortelijk den weg aanwijze welken ik mij zelven gebaand heb ter beantwoording van de Vrage door Ulieden dienaangaande voorgeſteld.

Het komt mij voor dat men tot vier hoofdſtukken kan brengen het geen wij door de voorſtanders van de mythiſche verklaring der H. Schrift en hunne volgers zagen aanvoeren ter ſtaving en verbreiding van het geen zij drijven. Niets toch is gemeener onder hen, dan te redekavelen op grond van Mythen bij allerleije ſoort van oude Volken gebruikelijk en zeer overeenkomende met die der Hebreeuwen. Verder om deze wijze van redekavelen des te meer kracht bij te zetten en om het gebruik van Mythen, door de Gewijde Schriften van alle eeuwen verſpreid, door anderen te doen aannemen, wordt niet alleen de leeftijd van deze Schrijveren gewoonlijk ver verwijderd van de gebeurtenisſen zelve die zij verhalen, maar men zoekt ook groote hulp bij de bijzondere wijze van ſpreken, welke de aard der oude tale, en de aanmerkelijke onkunde van natuur en natuurlijke oorzaken, te wege gebragt zal hebben, en zoekt een fraaijen glimp aan zijne ſtelling te geven door de bedenking, dat men door de Mythiſche verklaring, oneindig beter dan door de Geſchiedkundige, te rade gaat met de achtbaarheid en hooge waardij der Heilige Schriften. Wij zullen dus met het voornaamſte en algemeene bewijs beginnen en hetzelve in het eerſte gedeelte onzer Verhandeling overwegen en beoordeelen, de drie andere hier aan als ondergeſchikte bewijzen in de tweede plaatſe willende beſpiegelen. De beſchouwing van het laatste zal ons van zelf gelegenheid geven om, overeenkomstig met Ulieder oogmerk, te onderzoeken naar den invloed welke de Mythiſche verklaring der Gewijde Schriften moet hebben op derzelver waardigheid en gezag.

EER-

EERSTE GEDEELTE

DER

VERHANDELING

OVER DE

MYTHISCHE VERKLARING DER GEWIJDE BOEKEN,

ONDERZOEKENDE

De Kracht van het Algemeen en Voornaam Bewijs, waarvan zich de voorſtanders dezer wijze van verklaring bedienen, ontleend uit het gebruik der Mythen bij allerleije Oude Volken en derzelver overeenkomst met die der Hebreeuwen.

Verhand. Ifte Deel.

Bij het onderzoek naar de kracht der voornaamſte bewijzen, aangevoerd ter begunſtiging eener Mythiſche verklaring van de Gewijde Schriften, vordert de natuurlijke orde, dat men beginne met een bewijs, dat als het algemeenſte en voornaamſte mag gehouden worden. En de beginſelen dezer Mythiſche verklaringwijze moet men uit dienzelfden tijd ophalen, waarin men het eerst begon te letten op het algemeen gebruik van Mythen bij de oude Volken, en derzelver aard en natuur opzettelijk natevorſchen.

HEYNE, te weten, die de eerſte ſcheen om de oude fabelen, voornamelijk van de Grieken, terug te brengen, ten deele tot het geen waar is in de hiſtoriſche overleveringen, en ten deele tot eenvoudige proeven van ſommigen in de eerſte beginſelen der wijsgeerte, zoo als wij reeds hebben aangeduid in de Voorrede Hoofdſt. I. §. 1. aanm. 2., Heyne, zeg ik, heeft, ter plaatſe zelve, die wij aldaar overſchreven, met zoo vele woorden beweerd, dat de oudſte geſchiedenisſen, en de eerſte beginſelen der wijsheid, bij alle Volken, in Mythen gewikkeld waren, en heeft daarenboven vrij duidelijk verklaard, dat, het geen in de Gewijde Boeken verhaald wordt wegens den oorſprong van het menſchelijk

ge-

geſlacht, en de oude geſchiedenisſen des Israëlitiſchen volks, hem toeſchijne dien vorm te hebben, dat het met deze mythen van onderſcheidene andere volken te regt konde vergeleken worden. Hij is namelijk van oordeel, dat de mythen in het algemeen, in de vroegſte tijden, hare geboorte verſchuldigd zijn zoo aan den aard der oudſte tale, gebrekkig als die was en vol van beelden om de zaken te verzinnelijken, als aan de onkunde ten aanzien van den loop der nature, zoo vruchtbaar in het verzinnen van wonderen (1). Dezelfde ſchrijver, trouwens, meent den oorſprong van eene menigte oude fabelen en mythen, bijzonder bij Homerus, voornamelijk te moeten zoeken in natuurlijke oorzaken. (2) Hij is namelijk van oordeel „dat, reeds voor de tijden van Homerus, bij de Phoeniciers en „ Ægyptenaren het wijsgeerig navorſchen van de beginſelen en den oorſprong „ der dingen in gebruik was, en, daar de vroegſte taal en manieren medebrag- „ ten om zelfs afgetrokkene en door verbeelding geſchapene dingen als perſonen „ voor te ſtellen, gaf dit aanleiding tot de zoogenaamde *Cosmogoniën* en daaruit „ getrokkene *Theogoniën:* en daar deze door oudere Griekſche dichters reeds in „ dichtmaat geſteld waren, kwam naderhand Homerus te voorſchijn, die, uit „ deze oude Cosmogoniën en Theogoniën, fabelen, uitgedacht om zaken van „ natuurkundigen aard te verklaren, in een heldendichtmatig verhaal overgeno- „ men en uitgebreid heeft, als waren het gebeurde zaken door de allervroegſte „ berigten overgeleverd." Dit nu, reeds vroeger eenigermate doorgezien van ſommige geleerden, verklaart hij voor de opheldering van alle oude, ook van de Gewijde Schriften, allerbelangrijkst te zijn. (3).

En op dezen vermeenden grondſlag begon men ſpoedig te bouwen de Mythiſche verklaring van ſommige verhalen der Heilige Schriftuur. Te weten de roem, welke deze Schrijver, door groote en aanhoudende verdienſten had verworven, en zijn, hier uitſpruitend, aanmerkelijk gezag bij zijne landgenooten, en de in de daad waarſchijnlijke wijze waarop hij zelf zijn gevoelen over de Griekſche Mythen ſcheen te ontvouwen, waarop al mede zijn leerling *Hermann* (4) die ſcheen te behandelen; dit eene en andere kon niet nalaten te wege te brengen, dat zeer ve-

(1). Ziet zijne *Opusc. Acad.* I. bl. 189 env. en *Temporum mythicorum memoria a corruptelis nonnull. vindicata* in Comment. Soc. Gotting. T. VIII.

(2). In Commentat: *de origine et causſis fabularum Homericarum* in novis Commentar. Soc. Gotting. T. VIII. en *de Theogonia ab Heſiodo condita* in Comment. Soc. Gotting. A. 1779 T. II.

(3). Zie de aanſtonds aangeh. Comment. etc. p. 39, 40 in de noot.

(4). Vergelijk onze Voorrede hoofdſt. I §. 3. aan het begin.

Verhand. Ifte Deel. velen in Duitschland aan dit gevoelen hun zegel hingen. Het geen derhalve Heyne in het ontwikkelen der Griekſche Mythen uitvoerde, en voorwaar zeer gelukkig uitvoerde naar het oordeel van zeer velen, ja het geen hij zelf aanried om het op de Gewijde Boeken toetepaſſen, is daarop zoo veel te ijveriger toegepast, als er meer werk gemaakt wierd, om deze Boeken te verklaren, en derzelver verklaringen gedurig meer en meer toenamen bij de Duitſchers, onder het wenſchen en zoeken naar meerdere hulpmiddelen daartoe.

„ Immers, zeggen zij, indien bij allerleije andere oude Volken, aanmerkelijke „ bedrijven en gebeurtenisſen, langen tijd niet dan bij monde overgeleverd zijn, „ daar de ſchrijfkunst nog niet was uitgevonden of gewoonlijk in gebruik; in„ dien, het geen bij monde overgeleverd wordt, zoo, door gebrek aan genoeg„ zaam geheugen bij de genen die het navertellen, als door hunne eigene ſchuld, „ zelfs in een kort verloop van tijd, een geheel ander voorkomen verkrijgt, dan „ de waarheid medebrengt; indien de armoedige taal der Ouden, hunne rijke „ verbeeldingskracht, hunne zeer groote onkunde in den natuurlijken loop der „ dingen, hen nu eens noodzaakten tot het gebruik van min eigenaardige en min „ gepaste bewoordingen, dan eens verlokten om zich te bedienen van eene me„ nigte verdichtſels eener weelderige verbeelding, en eindelijk vaak aandreven tot „ het zoeken van wonderen en meer dan menſchelijke bedrijven, zoo dat, het „ geen latere geſlachten van hunne verhalen lezen, meer het voorkomen heeft „ van fabelen, dan van wezenlijk gebeurde zaken; indien verder de allervroegſte „ menſchelijke wijsheid, de naſpooriter der natuurlijke dingen en van derzelver „ verborgene oorzaken, zoo onvolkomen als die was, zoo onbeſchaafd, zoo „ ruw, zoo onbekwaam om zich afgetrokkene denkbeelden te vormen, hare gis„ ſingen, de ſpelingen van hare verbeelding, ja zoo waar hare dwalingen, in „ een geſchiedkundig gewaad, om zoo te ſpreken, inkleedde, om dezelve als „ met de oogen te doen beſchouwd worden, door hun, die alleen geroerd wor„ den door dingen, die onder het bereik der uiterlijke zinnen vallen; met een „ woord, indien de Geſchiedenis en Wijsbegeerte der overige oude Volken be„ gonnen is in Mythen voorgedragen te worden, waarom mogen wij dan dit„ zelfde niet veronderſtellen ten aanziene van die der Hebreeuwen? Kan het „ door den beugel, om het gebruik van Mythen toetekennen aan volſtrekt alle „ andere oude volken, dat volk alleen uitgezonderd? Daarenboven, wie kan „ loochenen, dat er tusſchen de oude oirkonden van het laatstgemelde, en de „ mythen der overigen eene zoodanige overeenkomst beſpeurd worde als men „ met mogelijkheid kan verwachten of zich verbeelden bij zoo vele verſcheiden„ heid van inborst begrippen en tale? Welk mensch van gezonde herſenen kan

de

„ de Godlijke verſchijningen, bij voorbeeld de verſchijningen der Goden en de
„ beſchrijvingen van de wording der aarde bij de Grieken voor ware gebeurte-
„ niſſen houden? Is het derhalve voegelijk om de veelvuldige verſchijningen der
„ Godheid, en de Mozaïſche beſchrijving van de ſchepping, in den ſmaak van
„ geſchiedenisſen, zoo te verklaren als of het in waarheid aldus was voorgeval-
„ len? Of zou de mythiſche wijze van verklaring, die bij de ſchriften van de
„ hoogſte oudheid algemeen voor de regte erkend wordt, volſtrekt niet te pas
„ komen, bij die wel Gewijde fragmenten, doch die evenwel door menſchen
„ handen beſchreven zijn, en, in de vroegſte eeuwen der wereld te huis behoo-
„ ren? ja, toegeſtaan zijnde, dat bij deze hoogbejaarde Mozaïſche verhalen de
„ mythiſche wijze van verklaring te pas kome, waarom zou men dezelve niet
„ al mede aannemen bij die nieuwere, die toch veelal in denzelfden ſmaak ge-
„ ſteld zijn? Immers de verhalen betreffende Mozes, Jozua, de Regteren, de
„ Koningen, ja zelfs Jezus en diens Apostelen rakende, bevatten zoo vele ver-
„ ſchijningen der Godheid of van Engelen, zoo veel, behalve die, dat naar het
„ wonderdadige ruikt, dat er de geſchiedkundige waarſchijnlijkheid volkomen aan
„ ontbreke, en zoo ſchijnt de eenvoudigheid en billijkheid te raden, ja zelfs
„ dringend te vorderen, dat men in de verklaring ook van deze Schriften, het
„ aanwezen van mythen in dezelve vaſtſtelle."

Zoo of zoo omtrent redekavelen dezulken die wij, als voorſtanders der mythiſche verklaring van de Heilige Schriften hebben kennen geleerd (1) en wij vrezen geenzins verdaeht te zullen gehouden worden van de kracht dier redekaveling door onze voordragt eenigzins te hebben verzwakt. Wat? Zoo wij ons niet geheel vergisſen, moet een iegelijk, die dezelve, zoo als zij door ons voorgeſteld wierd, met een oppervlakkig oog beſchouwt, het waarſchijnlijke en innemende van haar voorkomen openhartig erkennen.

Intuſſchen is het zeer ver van daar, dat, bij eene nadere en bedaarde beſchouwing, die redekaveling dat gewigt zoude hebben dat zij er aan hangen die ons dezelve willen opdringen. Wij hebben voorzeker vrij wat aantevoeren, waarmede wij meenen de kracht derzelve te kunnen ontzenuwen. Om hierin met eenige orde te werke te gaan, zullen wij eerst onderzoeken, van welk eenen aart dat gebruik der Mythen was, het geen gezegd wordt overal plaats gegrepen te hebben bij de eerſte beginſelen der Wijsbegeerte en Geſchiedenisſen, vervol-

(1). Ziet inzonderheid *Meyer in zijn Hermeneut. des A. T.* II. bl. 552-554, *Bauer Hebr. Mythol.* I. bl. 24 env. en *Gabler's Journal* boven aangeh. II. 1. bl. 43-53.

Deel I. Hoofdſt. I. §. 1.

volgens met welk regt, uit dat gebruik der Mythen, dat men dan toeſchrijft aan alle oude Volken, buiten uitzondering, beſloten worde, dat dit ook bij de Hebreeuwen moet plaats gehad hebben, en eindelijk wat men te oordeelen hebbe van de overeenkomst tusſchen de Mythen van vreemde Volken en die der Hebreeuwen. Voor het overige hebben wij bij het voorſtellen van dit voornaam bewijs, melding gemaakt van overleveringen, van de gebrekkige taal der ouden en hunne onkunde in den loop der nature, als van de voorname oorzaken van de geboorte der Mythen: doch wijl hieruit, veel beteekenende drangredenen, zoo als men meent, gehaald worden, om, uit hoofde van het algemeen gebruik der Mythen, eene Mythiſche verklaring ook der Heilige Schriften toe te laten, en wij, alzoo, over derzelver aart en kracht elders afzonderlijk zullen handelen moeten, gelijk wij bij de verdeeling der onderwerpen door ons te behandelen reeds hebben aangeduid; zoo zullen wij over deze oorzaken der Mythen hier alleen aanſtippen het geen op het naauwſte verbonden is met de beſchouwing van het veronderſtelde algemeene gebruik der Mythen.

EERSTE HOOFDDEEL.

Over den waren aard van het Bewijs uit het algemeen gebruik der Mythen genomen, het welke overal in de eerſte beginſels der wijsbegeerte en geſchiedenis gezegd wordt plaats gehad te hebben.

§. 1.

1. Alhoewel er velen geweest zijn, welken het gevoelen van Heyne, waarvan wij berigt gaven, dermate beviel, dat zij het roemden als eene nieuwe en heerlijke uitvinding, waardoor de verborgenheden der vroegſte eeuwen eindelijk uit de langdurige en dikke duisternisſe gelukkig in het licht geſteld, en ontkleed zouden worden van hare fabelachtige omhangſelen, het heeft echter tevens niet ontbroken aan mannen welke voor dat gevoelen geheel niet konnen gewonnen worden. Ik zal er ſlechts een paar van noemen en wel beroemde mannen en Duitſchers, te weten *Jan Hendrik Voſ* en *Chriſtoffel Meiners:* waar van deze het gevoelen van Heyne, door Hermann, gelijk wij gezien hebben, breeder ontwikkeld, fel beſtreden heeft, bewerende, dat vele fabelen van Homerus reeds op gelijkſoortige wijze, ja beter verklaard zijn door *Natalis Comes*, en dat de woorden *Mythus en Philoſopema* ſlechts nieuwe uitdrukkingen zijn om *Fabel*

en

en *Allegorie* aan te duiden (1) de andere daarentegen, die zich doet kennen, als een vriend en hoogachter van Heyne, verſchilt echter in gevoelen van hem, en dat, zoo om andere redenen, welke het ten deele vreemd, en, in allen gevalle, te langwijlig zou zijn om hier optehalen, als voornaamlijk om deze: „ dat „ zulk een vermogen om Cosmogoniën te dichten, hoedanig de beroemde Heyne „ gist dat plaats had voor de tijden van Homerus, dat verder eene zoo ſcherpe „ navorſching der nature en verwonderlijke ſchranderheid in het bekleeden van „ de ſijnst uitgeplozene kennis van zaken met het gewaad van fabelen, niet al „ te wel veronderſteld kunnen worden in die overoude tijden." (2)

2. En voorzeker, wat aangaat die Philoſophemen, waar in Heijne zich verbeeldt een zoo krachtig hulpmiddel ter verklaring van Homerus te hebben gevonden, ik zie niet waarin de meesten dezer van Allegorien zouden verſchillen. Want „ dat de denkbeelden der dingen, in het bijzonder van de hoofdſtoffen, „ zoo wel als derzelver oorzaken, uitwerkſelen, krachten, en kenmerkende „ eigenſchappen, gelijk hij zegt, veranderd zouden zijn in perſonen, die weder„ om onderſcheiden wierden in Goden Daemons en Helden (3) en aldus door „ de Goden van Homerus de onderſcheidene elementen, zoo als hij meent, „ worden aangeduid, dat de gedurige ſtrijd tuſſchen de boven- en beneden„ lucht of onze dampkring, derzelver beweging en als weerkeerige drift, aan„ geduid door de oneenigheden tuſſchen Jupiter en Juno, de geboorte gegeven „ hebben aan de fabelen van Homerus, van de gedurige kibbelarijen tuſſchen „ Jupiter en Juno; verder dat het verdichtſel het geen ons nu doet lagchen van „ den keten door Jupiter uit den Olympus afgelaten, en de Goden daar aan „ hangende, geenen anderen oorſprong zoude gehad hebben, dan dat eenig „ overoud dichter de rangſchikking der hoofdſtoffen als uit den luchthemel ko„ mende heeft verklaren willen; dat eindelijk, zoo als hij beweert, met de „ fabel van Vulkaan uit Juno geboren, het vuur wordt aangeduid als verwekt „ door de lucht, en dat zijn mank gaan en zwakheid door den val veroorzaakt, „ vernuftig zoude uitgevonden zijn, om den aard der vlamme te beteekenen, „ zwak in zich zelve, en verloren gaande bij gebrek aan toereikend voedſel" (4): dit alles en wat er meer van dien aard is, waar in toch verſchilt het van die Allegoriſche wijze die, onder de Ouden, door de Stoicijnen het eerst gevolgd wierd, en,

(1). In zijne *Mythologiſche Briefe* D. bl. 12 en 28 en de Voorrede bl. 5.
(2). *Hist. Doctrinae de vero Deo*, pag. 173 env.
(3). *Heyne ad Apollod.* L. 1. 1. p. 5.
(4). *De orig. et caus. Fab. Homer.* p. 40–43.

Deel I. Hoofdſt. I. §. 1.

en, in welker geest *Cicero Balbus* aldus ſprekende invoert: „ Uit eene phij-„ ſiſche wijze van behandelen is de menigte der Goden voortgeſproten; de „ lucht, tusſchen den hemel en de zee zich bevindende, wierd onder den „ naam van Juno geëerd, zij wierd de vrouw en zuster van Jupiter genoemd, „ uit hoofde van hare aanmerkelijke overeenkomst en naauwe verbindtenis met „ den luchthemel, zij wierd door de Stoicijnen tot een vrouwelijk wezen, onder „ den naam van Juno, verklaard, om dat er niets dat zachter en fijner is ge-„ vonden wordt" enz. (1)

3. Doch wij willen over woorden niet twisten. Het is ons om het even, of de dingen waar over wij ſpreken *Allegoriën* genoemd worden, of *Philoſophemen* of *Philoſophiſche Mythen*. Liever treden wij ter zake.

Meyners, derhalve, die, met vele geleerdheid, gevorscht heeft naar de gevoelens der Ouden over den Godsdienst, ſchijnt mij toe, ter ſtraks aangehaalde plaatſe, met vele waarheid te hebben aangemerkt, dat men, het gevoelen van Heijne aannemende, zich al te verhevene denkbeelden vormt van de wijsbegeerte dier overoude tijden. Men behoeft wel niet te twijfelen of er zijn, voor de tijden van Homerus in het Oosten menſchen geweest die de wijsbegeerte beoefenden, en zich toelegden op het nafpooren van de voorwerpen der natuur: de oorſprong toch der wijsbegeerte, bijzonder in Ægypten, moet gezocht worden in de oudſte tijden, of ten minste, in veel vroegere dagen dan welke Homerus beleefde, en van de Phoeniciers, oudtijds beroemde meesters in de voortreffelijkſte kunsten, bijzonder in de ſterre- en reken-kunde, verhaalt Strabo (2) een ſchrijver van zeer groot gezag, naar aanleiding van Poſidonius, dat zij onder zich hadden een Sidoniseh man *Moschus* of *Mochus* genaamd, die geleefd had voor de tijden van Troje, en die dezelfde leer van ondeelbare deeltjes predikte, welke, veel later, eenige Griekſche Wijsgeeren voordroegen. Doch eene zoo uitgebreide, zoo naauwkeurige, zoo diepe kennis aan de natuur en hare voorwerpen en wetten, als men, voor de tijden van Homerus onderſtellen moet, zoo het gevoelen van Heijne eenigermate gegrond is, kan men, ter naauwernood, aan die oudſte volken van het Oosten toekennen. Trouwens Heijne erkent zelf (3), dat men de ſporen van eenigerhande fijn uitgeplozene wijsgeerte in de Mythen der oude Grieken niet behoort te zoeken, als kunnende zulks niet verwacht worden van de onbeſchaafde eenvoudigheid dier tijden en menſchen, en dat, het geen zij

(1). *De Nat. Deorum* II. 24-28.
(2). L. XVII. p. 1098.
(3). *Ad Apollod.* L. I. 1. p. 4., 5.

zij wijsgeerigs van elders hadden overgenomen, door hunne dichters dermate was verwerkt, dat het al het wijsgeerig voorkomen, om zoo te ſpreken verloren had: ofſchoon hij zelf die dingen, hoofd voor hoofd, zoekt te rug te brengen, tot eene philoſophiſche diepzinnigheid. — Althans de beoefening der natuurkunde en natuurlijke geſchiedenis ſchijnt het eerst door Thales bij de Grieken ingevoerd te zijn: en, zoo als Plutarchus getuigt (1) de oudſte Godgeleerden en Dichters τοῖς ἀναγκαίοις καὶ φυσικοῖς οὔκ ἔτι προσήεσαν αἰτίοις· οἱ δὲ νεώτεροι τούτων καὶ φυσικοὶ προσαγορευόμενοι τοὐναντίον ἐκείνοις — ἐν σώμασι καὶ πάθεσί σωμάτων, πλαγαῖς τε καὶ μεταβολαῖς καὶ κράσεσι τίθενται τὸ σύμπαν, *zijn nimmer opgeklommen tot de natuurlijke en noodzakelijke oorzaken der dingen, doch de Wijzen van lateren tijde, aan welken men den naam gaf van Natuurkundigen, eenen anderen weg dan de eerstgemelden inſlaande, hebben het grootſte belang geſteld in de beſchouwing van de ſtoffe der ligchamen, van derzelver eigenſchappen, botſingen, veranderingen en vermengingen.* — Doch, bijaldien men zelfs eene zoodanige kennis der nature, in die oude eeuwe der Grieken veronderſtelt, kan men zich wijs maken, dat dezelve met zoo veel kunst bewerkt en omkleed zoude zijn, als men aan Homerus en ook vroegere dichters zou moeten toeſchrijven? Indien de zinnebeeldige inkleeding van genen en dezen, voor het gros des volks in die eeuwen, ten eenenmale verborgen en onmogelijk te verſtaan was, waarom moeten zij geächt worden zich daarvan bediend te hebben? Waarom zou inzonderheid Homerus, die voortreffelijkſte der dichters, door zulke geheimzinnige bekleedſelen, zich, bij zijne landgenooten den ſchuld der verdichting van ongerijmdheden op den hals geladen hebben? Of, zoo in het tegendeel het begrip daarvan bij het gros des volks van die oude tijden, of zelfs maar bij de meestgeoefende Grieken, plaats had, waar zullen wij dan eenige aannemelijke redenen vinden, om te verklaren, dat dezelve naderhand bijna gansch en al uit het geheugen der menſchen als weggevaagd, zich vele eeuwen na elkanderen heeft ſchuil gehouden, dood en begraven als het ware, tot dat de Stoicijnen het eerst dezelve om zoo te ſpreken weder volkomen deden herleven, en voor aller oóg bloot legden? Want dat het Griekſche boekske over *de Allegoriën van Homerus* niet moet geächt worden geſchreven te zijn door *Heraclides Ponticus*, wiens naam het draagt, en die omſtreeks vijftig jaren voor Zeno den ſtichter der Stoïſche ſecte gebloeid heeft, is reeds door *Voſſius* aangemerkt. (2). En, ofſchoon daarenboven *Plato*, die ruim eene eeuw vroeger dan Zeno geleefd heeft, zou kunnen ſchijnen eene

zo-

(1). *De Oracul. def.* p. 436. D.
(2). *De Hiſtoricis Graecis*, p. 45.

Deel I. Hoofdſt. I. §. 1.

zekere allegoriſche verklaring der fabelen, vooral van Homerus, aangeraden en eenigzins beproefd te hebben, om dat hij dezelve aanſtootelijk en met de Godsvrucht en zedelijkheid gansch niet overeenkomstig oordeelde (1) hebben wij echter volkomen regt, om *Ciceróns* voorbeeld en gezag te volgen, die zegt dat Zeno de eerſte was, welke de gemelde verklaring op zich genomen heeft (2).

4. Wanneer ik dit eene en andere nadenk, ſchijn ik mij, zoo waar, van Heyne bijna het zelfde te mogen zeggen, het geen Cicero den Academicus *Cotta* in den mond legt betrekkelijk dienzelfden *Zeno*. (3) „ Hij heeft eenen lastigen „ arbeid ondernomen, en buiten alle noodzakelijkheid gepoogd om reden te „ geven van louter verdichte fabelen, en de oorzaken uit te vorſchen, waarom „ elke Godheid juist met dat woord aangeduid wierd, waar mede men haar „ noemde." Doch dit zelfde meen ik vooral, en in volle kracht te kunnen gezegd worden over het zonderling gevoelen van *Kanne*, waar van ik berigt gaf in mijne Voorrede Hoofdſt. 1. §. 3. en Hoofdſt. 2. §. 3. Deze toch, terwijl hij de vroegſte geſchiedverhalen van volſtrekt alle oude volken, tot enkel zinnebeeldige verdichtſels verdraait, poogt, met zeer lastigen arbeid voorzeker, reden van dezelve te geven, en misvormt die, gelijk zeker vriend van hem het niet ongepast uitdrukt, tot eenen ellendigen almanak. (4) Dezelfde ſchrijver, verder, volgt, in het ſtellen van de oorſprongen der woorden en al zijn etymologisch bedrijf, zulk eenen trant, dat zijn geheele gevoelen even zeer gerangſchikt mag worden onder de loutere ſpelingen van een vernuft, dat zich vermaakt met overeentebrengen het geen het meest met elkander ſtrijdt en verſchilt, als de nieuwere, met zekere praal van geleerdheid opgeſmukte meening, welke op de fijnſte en wonderlijkſte woordafleidingen gebouwd wordt, die veronderſtelt, dat de geſchiedkundige oorſprong van de oudſte verdichtſels, bijzonder die over het rijk der dooden loopen, in dit ons Nederland en de naburige ſtreken moet gezocht worden; dat met de Elyſeeſche Velden aangeduid wierd een gemeenebest van regtvaardige en vrome menſchen, aan de uiterſte noordelijke grenzen van Frankrijk op de eilanden van den Nederrhijn gelegen, dat aldaar de wieg was van kunsten, wetenſchappen en mythologie, en dat men derhalve van

(1). *De Republ.* Lib. II. en III. in het tweede deel der editie van *Serranus*, vooral p. 378, E. en p. 391, B. In *Theaetet.* T. I. p. 153, C. D. In *Alcibiad.* T. II. p. 147. B. C. In *Phaedr.* T. III. p. 229, B. C. D.

(2). *De Nat. Deor.* III. 24.

(3). Ter ſtraks aangevoerde plaatſe.

(4). In de Voorrede ter aanprijzing van het Werk geſchreven, bl. 5.

van daar beginnen moet, om den oorſprong te vinden der beſchaving van de oude volken, zelfs van de Ægyptenaren en Grieken; dat de Goden in de fabelen niets anders waren dan zinnebeeldige afmalingen, van wetten en inzettingen van het Elyſeeſche Gemeenebest, en dat het beeld dier inzettingen zoo wel als van de wijsgeerte der wetgevers van dien Staat te zien is in den ſtarrenhemel; ja dat zelfs Homerus en Heſiodus geborene Nederlanders geweest zijn (1).

4. Doch, om op onzen weg, van welken wij echter niet ver verwijderd waren, terug te komen, het bijgebragte, dat wij niet verder mogen uithalen, zullen wij ons voorgeſtelde ontwerp getrouw blijven, en niet vlugtig henen lopen over andere ſtukken die wij noodzakelijk moeten behandelen, ſchijnt ons toereikende te zijn om tot het beſluit te komen dat het niet ontbreekt aan bewijzen die den voornamen grondſlag van het bovengemelde gevoelen van Heyne doen wankelen. Het geen, derhalve de geleerde man op het naauwſte met zijne zinnebeeldige voorſtelling der Mythen verbonden heeft en beſchouwde als zekere onmiddelijke gevolgtrekking, kan niet geächt worden die kracht te hebben welke hij daar in veronderſtelde. Want na dat hij gezegd had: „Uit die bronne en „uit dat beginſel, waaruit de oude Grieken hunnen Godsdienst afleiden, kun„nen ſommige andere dingen geſtaafd en toegelicht worden, waarmede anders„zins de naauwkeurige onderzoeker geen raad zoude weten" voegt hij er bij: „dat de onderlinge gevechten der Goden, of hun ſtrijden ten behoeve der ſter„velingen, in gebruik zijn gekomen in navolging van de Cosmogonie, waarin „de ſtrijd der hoofdſtoffen afgebeeld wierd door ſtrijdende Goden; dat dierhalve „Homerus hierin eene ruime ſtoffe en goede verdediging voor zijne uitvinding „aantrof, en dat de menſchen van dien tijd er niets in moeten gevonden heb„ben dat vreemd was of mishagen konde." Nog laat hij aanſtonds hierop volgen: „dat het een beſtendig gebruik was, zoo in het Oosten als bij de oude „Grieken, dat alles, wat er buitengewoons gebeurde, of waar van men de „werkende oorzaken niet gemaklijk wist opteſporen, alles wat zich geheel „onverwacht vertoonde, aan de tusſchenkomst van Goden wierd toegeſchre„ven, dat zij de Godheid, in elk bedrijf van aanbelang mengden, alle onver„wachte voorvallen, zelfs die dingen die door beleid, kunst, of ſchranderheid „voorbereid waren, aan de tegenwoordigheid en werking der Goden toeſchre„ven." (2) Allen zijn het dus daar in eens, dat dit bij Homerus beſtendig al-

(1). De titel van het Werk is: *La Republique des Champs Elyſées, par M. Charles Joſeph de Grave, à Gand* 1806, 3 vol.

(2). *De orig. et cauſ. fab. Homer.* p. 45 ſqq.

Deel I. Hoofdst. I. §. 1, 2.

alzoo in gebruik was, maar met welk regt de oorsprong van dit gebruik uit de Cosmogonien wordt afgeleid, blijkt uit het voorgaande. Doch, voor een oogenblik, dezen oorsprong aannemende, weet ik niet hoe men staande zal houden dat de uitstekendste dichter zich zelven behoorlijk gelijk gebleven is, daar hij nu eens, zijne Goden invoert, als enkel in zinnebeeldige voorstellingen van de hoofdstoffen, en dan weder, als op zich zelven bestaande personen, als krachtdadige medehelpers der menschen, die alle dingen met onweerstaanbaar vermogen daarstellen.

Maar misschien zal iemand zeggen: „ Wat men ook denke van de bijzondere „ wijze, waarop Heyne de fabelen van Homerus verklaart, kan men in waar„ heid loochenen, dat zoo wel de wijsbegeerte als de geschiedenissen der oude „ volken uit de Mythen moeten opgespoord worden?" Om hier op, overeenkomstig met ons voorname ontwerp, kortelijk te antwoorden, moeten wij over de eerste beginselen van beiden bij de oude volken, een weinig uitweiden.

§. 2.

1. Voor alle dingen stemmen wij toe, dat niet weinigen der oude volken, het sterkste, of bijna alleen, geroerd wordende, door dingen die onder het bereik der uiterlijke zinnen vallen, zich zullen bedient hebben van eene tale en spraakgebruik, volkomen gewijzigd naar dezen eenvoudigen en onbeschaafden toestand, en wij stemmen dit te gereeder toe, om dat wij zeer wel weten, dat dit al mede zoo plaats heeft bij onbeschaafde volken die men in lateren tijd ontdekt heeft. Wij twijfelen dus in geenen deele, of zij, die wijzer waren, indien zij er waren, in de vroegste eeuwen, dan het gros hunner tijdgenooten, zullen zich geschikt hebben, naar de toen gebruikelijke onvolkomene en figuurlijke manier van uitdrukken. Maar wij twijfelen wel zeer, of er, in die woeste en luttel beschaafde tijden, menschen zijn geweest, die, of, over den oorsprong der zigtbare dingen, of den aard en wijze van eenigerhande afgetrokkene zaken, naauwkeurige navorschingen in het werk stelden, en houden ons, met eene bijna volledige overtuiging verzekerd, dat de Philosophie, of, zoo als Cicero (1) het uitdrukt, „ de kennis van Goddelijke en menschelijke zaken, en „ van het verband tusschen dezelve", eerst in meer beschaafde tijden haar aanwezen bekomen heeft. Bij de Grieken behoort men haren oorsprong naauwelijks te zoeken dan in den tijd der zoogenaamde Zeven Wijzen; en dat de voortrefse-

(1). De Offic. II. 2.

felijkſte wijsgeeren, zelfs van latere eeuwen, naar het Oosten trokken, om zich in die wetenſchappen te volmaken, is eene overbekende zaak. Doch de Romeinen hebben die niet dan laat beoefend, en aan de Grieken dank geweten. Daar intuſschen de geſchiedenis der wijsgeerte van beide deze zeer beſchaafde volken in veel helderer licht geplaatst is, dan die van anderen, die bij de oudheid het meest beroemd zijn geworden, behoort men dan in dien ſmaak te oordeelen over de beginſelen hunner philoſophie, dat men dezelve toeſchrijft aan tijden die de beſchaving voorafgingen? Trouwens zij, die, onder de Americaanſche volken, minder onbeſchaafd dan de overigen waren, die van Mexico en Peru namelijk, ſchijnen nimmer tot de wijsgeerte, die keurige naſpoorſter der nature, gekomen te zijn, daar zij volſtrekt onvatbaar waren voor afgetrokkene denkbeelden, en naauwelijks eenigen enkelen ſtap verder gingen, dan tot het geen de uiterlijke zinnen aandeed (1) en zoo zeer ſchoten de Mexicanen in dezen te kort, niettegenſtaande zij reeds tot dien trap van beſchaving geklommen waren, dat zij uitgevonden hadden, om den tijd, na den jaarlijkſchen loop der zonne, naauwkeurig aftemeten. (2)

2. Gelijk nu de algemeene overeenſtemming der oudſte oorkonden verbindend voorſchrijft, om het vaderland der wijsgeerte in het Oosten te zoeken, zoo is het, voorzeker, niet gemakkelijk, om den juisten ſtaat harer kindſcheid aldaar, naar waarheid te beoordeelen. En welk mensch, die ſlechts eene geringe maat van verſtand bezit, zal loochenen, dat er niets duisterder, niets meer bedekt, en in de geſchiedenis der menſchelijke kundigheden en meeningen niets moeijelyker is om natevorſchen en uittevinden, dan de eerſte oorſprong der Oosterſche wijsbegeerte? Zij beſtond, bij manier van ſpreken, uit vele familien, die, hoewel zij, door verſchil van tijd en plaats zekere onderſcheidene houding en voorkomen aannamen, echter ſteeds eenige trekken behielden van zekere verwantſchap, die aantoonden dat alle van ééne moeder afſtamden. Doch, in welk gedeelte van het Oosten men hare geboorteplaats zoeken moet, hoe zij opgewaſſen is, en zich heeft uitgebreid, dit, vrees ik, zal, bij het zeer groot gebrek aan gedenkſchriften, wel nimmer uitgemaakt worden. Hoewel dus niemand ligt zal uitvorſchen, hoe het in allen deele geſteld was, met die allervroegſte wijsbegeerte, en hoe zeer ons ontwerp niet gedoogt, om aan het naſpooren hier van veel tijds te beſteden, zal het echter niet onvoegzaam geächt worden, om er eenig gewag van te maken ten minsten voor zoo ver het met hooge waarſchijnlijkheid geſchieden kan.

Voor

(1). Zie *Robertſons Geſch. van America.* D. IV. bl. 215. — (2). Aldaar bl. 49.

Deel I. Hoofdst. I. §. 2.

Voor eerst dan, kan men niet twijfelen of de beoefening der wijsbegeerte is reeds vroeg behartigd in het Oosten; doch wij hebben geene de minste reden om vast te stellen, dat dezelve, zoo als die dan was, plaats gehad zou hebben, reeds in de tijden der woeste onbeschaafdheid. Trouwens, daar het zeker en ontwijfelbaar is, dat der menschen verstanden, aldaar, reeds vroeg tot menschelijkheid ontwikkeld wierden, spreekt het als van zelf, dat wij de eerste beginselen dier wijsgeerte, die zich op het onderzoek van de natuur en oorzaken der dingen ijverig toelegt, ook daar, moeten bepalen tot de tijden der beschaafdheid. Voorts zal, vermoed ik, niemand van mij daar in verschillen dat de sterrekunde en daarmede verbondene berekening van den tijd van eene zeer hooge oudheid zijn bij sommige volken van het Oosten, welken, terwijl zij daar toe als van zelf opgeleid wierden door het gedurig aanschouwen en gemakkelijk waarnemen van eenen zeer helderen hemel, in deze oefening geene geringe vorderingen schijnen gemaakt te hebben, voor zij nog eenige meldingwaardige vorderingen hadden gemaakt in de beschaving van hun verstand en zeden; doch dat voornaam gedeelte der wijsgeerte, welke bestaat in het nasporen en verklaren van de oorzaken der dingen, schijnt veel later door hun behandeld te zijn. Eindelijk, en ook dit veronderstellen wij niet op losse grond, al wat oudtijds tot de beoefening der wijsgeerte betrokken wierd, behoorde niet alleen den bedienaren van den eerdienst of den priesteren als hun bijzonder eigendom, maar was ook met den Godsdienst door eenen vasten band zamengebonden. En dit schijnt ons zoo volkomen zeker en boven het bereik van allen twijfel dat wij hopen durven dat zulks ons algemeen toegestemd worde. Ook zal niemand loochenen, en de natuur der zake brengt het mede, dat de Philosophemen, ten behoeve van welke, ik meende deze weinige aanmerkingen te moeten maken, of de allereerste beginselen der wijsbegeerte, in de naauwste verbindtenis staan met de vroegste Godgeleerdheid der volken. Weshalve, om, zoo veel het in ons vermogen is, te bepalen, of de philosophie der oude Oosterse volken onder welke dezelve als geboren is, of ten minste bij uitstekenheid vroeg beoefend, al of niet begonnen is in Mythen voorgedragen te worden, zullen wij kortelijk naar de oorspronkelijke gedaante en voorkomen van derzelver Theologie onderzoek doen.

3. Hoe naarstiger, derhalve, ik gevorscht heb naar den aard van den ouden Godsdienst in het Oosten zoo veel te waarschijnlijker, des te zekerder bijna, is het mij voorgekomen, dat dezelve niet dan na verloop van tijd begonnen is ingekleed en misvormd te worden in Mythen en zinnebeelden, terwijl dezelve in zijnen eersten oorsprong allerzuiverst en hoogst eenvoudig was.

En om hier met de Indiërs te beginnen, uit de schriften van dezulken, die

over

over den Indiſchen Godsdienst geſchreven hebben, blijkt ten klaarſten, dat de gemelde juist de oorſpronkelijke toeſtand was van hunnen Godsdienst, die beſtond in de kennis en veréering van éénen God, doch die meer en meer verbasterde naar mate zij allengskens begon gewikkeld te worden in Mythen en zinnebeeldige bekleedſels. (1) Voor het overige ſchijnen de Indiërs, hoe zeer beroemd door hunne ſtarrekundige berekeningen, in het navorſchen van de natuurkundige voorwerpen oudtijds geene groote vorderingen gemaakt te hebben, (2) en van de Braminen, of hunne wijzen, die bijzonder hun werk maakten van het beoefenen van den Godsdienst, verhaalt *Strabo* (3) dat zij, meenende, dat het voornamelijk aankwam op ijverige deugdsbetrachting, *τὰ περὶ φύσιν, τὰ μὲν εὐήθειαν ἐμφάινειν, ſommige van die dingen, die tot de kennisſe der nature behoorden, voor dwaasheid hielden.*

Offchoon men nu, om over den ouden Godsdienst van andere Oosterſche volken te oordeelen, min duidelijke aanwijzingen hebbe, er zijn toch, waar uit men met vrij wat waarſchijnlijkheid mag opmaken, dat zij nopens de Godheid, en Godsdienstige onderwerpen, in het eerſte eenvoudiger en zuiverder geoordeeld, of, zoo gij wilt, gephiloſofeerd hebben, doch dat zij allengskens hunne begrippen, naar mate die meerder verbasterden, des te meer voorſtelden in Mythen en zinnebeelden, om dezelve alzoo onder het bereik der zinnen van het groote gros te plaatſen. Want om nu te zwijgen van de oude Perſen, (4) Arabieren, (5) Phoeniciers, (6) en andere oude volken, die, of in het Oosten woonden, of met de Oosterſche volken naauw verbonden waren, (7) bij welken de ſporen van zuiverder en eenvoudiger Godsdienst langen tijd merkbaar bleven, zullen wij een vlugtig oog ſlaan op de Ægyptenaren en Chineezen, in zinnebeeldige manier van voorſtellen niet zeer van de Indiërs verſchillende.

Wat de Ægyptenaren betreft, dezen, zeer beroemd als zij waren, wegens eene zeer vroege beſchaving, vooral, wegens hunne ſtaatkunde en wezenlijke vor-

(1). Zie inzonderheid *La Croze, du Christianisme des Indes*, T. II. p. 220 et 259 etc., *Wagner, Idëen zu einer allgem. Mythol.*, p. 86, *Schlegel, über die Sprache und Weisheid der Indiër*, p. 102 env. en *Mythologie des Indous, par Mad. de Polier*, T. II. p. 662. —

(2). *La Croze*, als boven, p. 301 etc.

(3). Lib. XV. p. 1039.

(4). *Hyde, de Relig. Vet. Perſ.* Cap. I.

(5). *Millius*, in *Diſſert. Sel.* p. 11.

(6). *L'Abbé Mignot.* Tom. XXXVI. *de l'Acad. des Inſcript. et Bell. Lettres*, p. 30 etc.

(7). Zie *Cudworth, Syst. Intel.* I. p. 373 ſeqq. et 682 ſeqq. Met betrekking ook tot de Grieken in het bijzonder kan men, hieromtrent vrij wat vinden in de Verhandeling van *Wyttenbach*, door beſtuurders van het Stolpiaansch Legaat bekroond, in den jare 1780 uitgegeven, bl. 7 env.

Deel I. Hoofdſt. I. §. 2.

vorderingen in ſtarre- en meet-kunde, ja ook, met betrekking tot de beoefening der nature, hunne leeftijd in aanmerking genomen, gansch niet te verſmaden, hebben hunne Godgeleerdheid, in zoo vele Mythen en zinnebeelden verward nagelaten, dat, uit de geheele oudheid, geene zoo moeijelijk te verklaren is. Doch deze zelfde uiterlijke vorm van hunne Godgeleerdheid, vereenigd met groote praal van den eerdienst en vele ſchitterende plegtigheden, begon ſlechts te beſtaan ten tijde van des volks beſchaving, even als die verſijnde wijsheid waar in zij van ouds zich beroemd gemaakt hebben. Zij beſtond zeker reeds ten tijde van Mozes, ja van den aartsvader Joſeph, toen de Ægyptenaren al geklommen waren tot eenen hoogen trap van beſchaving, gelijk men mag opmaken uit de boeken van Geneſis en Exodus. Maar, dat zij, in veel vroegere en dus, min beſchaafde tijden eenen eenvoudiger en zuiverder Godsdienst gehad hebben, en alzoo het geloof in éénen God, allengskens door het bijvoegen van meerdere Goden en eenen vervaarlijken ſleep van Mythen en zinnebeelden ontluisterd is, kan men niet onduidelijk, uit ſommige kenteekenen, opmaken (1).

De Chineezen, het zij zij eene volkplanting van de Ægyptenaren afkomstig uitmaken, of niet, het geen hier om het even is, doch van welken algemeen bekend is, dat zij veel ſmaak vinden in Mythen en zinnebeelden en van zeer oude herkomst zijn, de Chineezen, zeg ik, ſchijnen dezen ſmaak niet gekregen te hebben, dan met de toenemende beſchaving hunner verſtanden, of te hebben aangenomen in navolging van andere volken. Een man (2) bij uitſtek ervaren in al wat de Chineezen betreft, heeft reeds opgemerkt, dat zij, in overoude tijden éénen opperſten God geëerd hebben, dien hunne hulde toebrengende niet in tempelen met handen gemaakt, maar onder den blooten hemel op verhevene plaatſen, en op de eenvoudigſte wijze, dat zij oudtijds bijna alleen werk maakten van het zedelijke gedeelte der wijsbegeerte, en niet dan in de tiende en elfde eeuwe onzer Christelijke jaartelling begonnen zijn naar den oorſprong van het Geheelal naauwkeurig te vorſchen en daarover te redekavelen.

Dit, en al wat wij meer van de geſchiedenis der oude Godsdiensten en wijsbegeerte hebben opſporen kunnen, verbiedt ons althans te twijfelen, dat die Mythen en zinnebeelden, waarin, oudtijds, ſommige gevoelens waren ingewikkeld, meer in den beginne geboren zijn uit de verbastering der Godsdiensten, dan

(1). *Cudworth*, als boven, p. 498 ſeqq. *Jablonski Panth. Ægypt. Prolog.* Cap. I.

(2). *De Guignes Memoire ſur l'etude de la philoſophie chez les Anciens Chinois*, p. 273-275. Tom. XXXVIII. *de l'Acad. des Inſcript. et Bell. Lettres*, vergelijk ook *Memoire sur la Literature des Chinois*, van denzelfden Autheur, ald. Tom. XXXVI. p. 198 et 199.

dan uit het naſporen van natuurlijke dingen en derzelver oorzaken, het welk later door de wijzen ondernomen wierd, en zoo meenen wij, dat, toen de menſchen, eenmaal van den eenvoudigen en zuiveren dienst van den eenigen God, door de allengskens toenemende verdwazing waren afgeweken, en in velerleije dwalingen geſtort, zij hunne gevoelens over den Godsdienst, met onderſcheidene beelden hebben opgeſierd, waar toe hunne taal te gereeder aanleiding gaf, naar mate dezelve beeldrijker was, en die zij vervolgens, in zeker ſymboliſche vormen gedrukt, als voor oogen ſtelden, en met heiligen eerbied deden beſchouwen, en dat, eindelijk, de Mythiſche en zinnebeeldige voordragt dezer Godsdiensten in zwang geraakt zijnde, er naderhand onder de volken ſommige wijzen zijn opgeſtaan, die in deze verdichtſels der dwaling, de afbeeldſels zochten en vonden van natuurlijke, in het bijzonder, astronomiſche verſchijnſelen, zoo omtrent als de Stoicynen, gelijk wij boven §. 1. aanm. 3. zagen, in de Goden van Homerus, zinnebeelden van de hoofdſtoffen ontdekten, waar van Homerus zelf nimmer gedroomd had.

4. Maar, wat zullen wij nu zeggen van de *Cosmogoniën*, die zoo vele, velerleije, en gemeen zijn aan de meeste volken der hooge oudheid, en die men alzoo behoorde op te geven als overoude philoſophiſche Mythen of de vroegſte navorſchingen der wijzen omtrent den oorſprong der dingen? Wat dezen aangaat, hier ter plaatſe wil ik er hoofdzakelijk het volgende van zeggen.

Vooreerst moet ik aanmerken, dat wij hier ter plaatſe niet handelen over die ſcherpzinnig wijsgeerige begrippen nopens den oorſprong der dingen, hoedanige wij, bij voorbeeld, boven §. 3. aanm. 3. uit Strabo aangeduid hebben van zeker Phoenicisch wijsgeer, die denzelven uit ondeelbare deeltjes wilde afleiden, voor den tijd reeds van den Trojaanſchen oorlog. Zulke leeringen toch zal niemand verwachten van eene wijsbegeerte die nog in hare geboorte is, maar alleen van de zoodanige die reeds vrij wat gevorderd is, en bekend is het, dat de Phoeniciers zeer vroeg tot zekeren trap van beſchaafdheid geklommen waren. Wij gewagen nu ſlechts van elke hoe ook genaamde beſchrijving van de eerſte vorming der dingen, blootgelegd voor de uiterlijke zinnen, en gewikkeld in een zinnebeeldig bekleedſel, welke de pas geborene wijsbegeerte geächt wordt voortgebragt en het allereerst daarin hare krachten beproefd te hebben, offchoon wij die diepzinnige leere, en ervarenheid in den loop der nature, die in ſommige Cosmogoniën wordt gevonden, gelijk wij §. 1. aanm. 3. reeds herinnerd hebben, met geringe waarſchijnlijkheid veronderſtellen mogen, in de eerſte kindſchheid der wijsbegeerte.

Verder moeten wij doen opmerken, dat niet alle deze Cosmogoniën even oud zijn.

Deel I. Hoofdst. I. §. 2, 3.

zijn. Velen zijn er bij de Indiërs, en die, eenvoudiger naar mate zij ouder zijn, (1) het geen zeker zeer merkwaardig is en niet onduidelijk te kennen geeft, dat zij, de vroegste en eenvoudigste niet zelven uitgevonden, maar den vorm daar van van elders zich aangeschaft hebben, welken zij des, al aanstonds, naar hunne denkwijze verbogen, en, in volgende eeuwen, meer en meer uitgebreid hebben.

Daarenboven treft men, tusschen verschillende Cosmogoniën van onderscheidene oude volken, zulke eene overeenkomst aan, dat, wanneer men in het oog houdt de onderscheidene tijden, en de onderscheidene denkwijze en spraakgebruik, dier volken zelven, men het zeer waarschijnlijk daarvoor moet houden, dat die Cosmogoniën geenszins bijzondere uitvindingen zijn van elk bijzonder volk, maar door het eene van het andere overgenomen, en alle, uit eene algemeene bronne, als zoo vele beekjes, gevloeid zijn.

Daar nu, eindelijk, van alle oude Cosmogoniën, die ter kennisse van het nageslacht zijn gekomen, ver de eenvoudigste is die welke wij aantreffen in het eerste hoofdstuk des boeks van Genesis, is het billijk dat wij de eerste bron van alle anderen daar zoeken: waar mede wij echter niet willen geächt worden te bewerên, dat deze zelfde beschrijving der Schepping, door Mozes overgenomen, en zijnen landgenooten medegedeeld, uit derzelver boeken ter kennisse gekomen is van de andere volken, maar dat de zaak zelve, onder die gedaante, waaronder wij haar aldaar aantreffen, en die de Hebreeuwen ons in hare oorspronkelijke eenvoudigheid en zuiverheid hebben overgeleverd, onder de oude Oosterſche volken overvloedig bekend was, door gedurige overleveringen der vergetelheid onttrokken, wijd en zijd bij monde verspreid, en door verschillende volken, die dezelve vervolgens aangenomen hebben, elk op zijne wijze, en naar zijne bijzondere behoeften omgevormd of gewijzigd is. Doch het zij genoeg dit met een enkel woord te hebben aangevoerd. Elders zullen wij er nogmaals van gewagen, te weten in het 2de Hoofdstuk §. 2. en Hoofdstuk 3. aan het einde, en, bij die gelegenheid onderzoeken, of men die Cosmogonie, welke men de Mozaïsche pleegt te noemen, onder de philosophemen behoore te rangschikken of niet.

§. 3.

Thans komen wij tot het andere onderwerp naar het welk wij vorschen willen,

(1). Zie *Wagners Mythol.*, boven aangeh. bl. 85 env.

den, tot de eerſte beginſelen namelijk der geſchiedenisſen bij de oude volken: doch wij twijfelen geenszins of er zullen gevonden worden, die zich verwonderen, dat wij onderzoek doen, naar een ding zoo klaarblijkelijk in zich zelven, terwijl het een algemeen aangenomen gevoelen is, dat de eerſte beginſelen der geſchiedenisſen bij alle oude volken zonder onderſcheid van Mythiſchen aard zijn, dat dezelve, de ſchrijfkunst noch uitgevonden noch ingevoerd zijnde, alleenlijk bij monde wierden overgeleverd, dat de zaken zelve dikwerf verkeerd overgebragt, uitgebreid en op eene ongelooflijke wijze vergroot wierden, dat de oude taal arm was in woorden, maar verbazend rijk in overdragtige en zinnebeeldige ſpreekmanieren, en dat, eindelijk, de nog onbeſchaafde volken, in hunne onkunde aangaande de natuur en natuurlijke oorzaken der dingen, zich allerhande ongehoorde en vreemde wonderen ſcheppen, die hunne nakomelingen niet alleen met een blind geloove aannemen, maar daarenboven met hunne bijvoegſels verrijken; dat, uit dien hoofde, onder deze vertellingen wel eenige waarheid ſchuilt, doch die wel degelijk moet afgeſcheiden worden van die bijvoegſelen der uitvinding en overlevering. Wij ontkennen geenszins, dat al dit bijgebragte veel waarheid aan zich hebbe, ſchoon wij echter van oordeel zijn dat het er zoo mede geſteld is, dat er wel eenige uitzonderingen op kunnen gemaakt worden.

Wij ſtaan gereedelijk toe, dat, bij de Grieken, de beginſelen der oudſte geſchiedenis in fabelen of Mythen waren ingekleed, en hebben reeds §. 1. 4de aanm. te kennen gegeven, dat wij geheel niet ſtaan in het gevoelen van *Kanne*, die alles wil wringen naar den ſymboliſchen trant der Indiërs. Daar dan nu bij de Grieken de ſchrijfkunst bij uitſtek laat wierd ingevoerd, vermeldden zij in gedichten de zaken die zij aan het geheugen der menſchen wilden aanbevelen, voor en aleer er nog eenig geſchiedſchrijver beſtond. Terwijl intusſchen de aard der dichtkunste medebrengt, om de onderwerpen opteſmukken, te vergrooten, en op allerleije wijzen de verwondering gaande te maken, en daar de Grieken levendig van geest en als verzot zijn op verbazing wekkende verdichtſels, kan niemand bevreemden de ontzettende menigte fabelen die men bij hen aantreft, uit welker blinkende boeijen, mag ik zoo ſpreken, hunne oude geſchiedenisſen moeijelijk ontwikkeld, en tot eenvoudige hiſtoriſche waarheden te rug gebragt worden. Maar dat Heyne en zijne volgers dit voorbeeld der Grieken aldus voorſtellen, dat men, naar dien maatſtaf, alle andere volken zou moeten beoordeelen, dit weet ik niet of volkomen ſteek houde. Wat? Hadden dan alle die oude volken, gelijk de Grieken, hunne dichters, en die leefden, voor nog hunne geſchiedenisſen in geſchrifte geſteld wierden? Hadden zij die zelfde zucht voor het verzinnen van ongeloofelijke dingen? De vroegſte geſchiedenisſen der Indianen

Deel I. Hoofdſt. I. §. 3.

nen zijn ook al door hunne dichters bijster ingewikkeld en misvormd. (1) Maar moeten wij juist vastſtellen, dat dit zelfde het geval geweest is bij alle overige volken zonder onderſcheid? Wie toch zijn die dichters geweest, die de oude geſchiedenisſen der Ægyptenaren, Chineezen, Aſſyriers, Romeinen, Perzen, hoe beroemd ook, in latere tijden, in dichtkundige oefening, bezongen hebben, voor nog eenige hiſtoriſche berigten onder hen aanwezig waren? (2) Bekend is het wel dat het bij de oude Arabieren in gebruik was, om lang verledene zaken, die hun gedenkwaardig voorkwamen, alzoo in gedichte te bewaren en der vergetelheid te ontrukken, doch hun voorbeeld is zoo ver van het voorbeeld van de Grieken ontleend te bevestigen, dat het veel eer hetzelve aanmerkelijk van kracht berooft. Immers de gedichten, hiertoe betrekkelijk, die in het licht zijn verſchenen, hoedanige er gevonden worden in de *Monumenta vetustiora Arabiae* door *A. Schultens* uitgegeven, en ſommige ſtukken uit de *Excerpta Hamaſae*, hoe zeer in den echten Oosterſchen geest geſteld, en wel ſtrookende met den aard der oude tale, hebben volſtrekt niets aan zich van dien Mythiſchen trant en wonderdadigen ſchijn, die, om dat zij in Homerus en andere oude Griekſche dichters gevonden wordt, uit dien hoofde, te onregt, geoordeeld wordt algemeen te zijn onder alle dichters der hooge oudheid.

2. Wij vreezen zeer, dat er veel meer, dan het behoort, wordt toegeſchreven aan de bedriegelijkheid der overleveringen, aan de oude onbeſchaafde tale, en de zucht voor het wonderdadige. Want, om een voorbeeld te ontleenen van de meest beroemde Americaanſche volken, de Mexicanen bezitten overleveringen, betrekkelijk hunnen vroegſten oorſprong, die, hoe onvolmaakt, zoo als de aard hunner tale, en van hun volk medebragt, echter vrij naauwkeurig en zeer geloofwaardig zijn naar het oordeel van den, in dezen, hoogstbevoegden regter *Robertſon* (3). De Peruvianen verhalen ons, dat zij, na, langen tijd, meer in den ſmaak van wilde dieren dan als menſchen geleefd te hebben, van deze woeste levenswijze verlost geworden zijn door zekeren man en vrouwe, met name *Manco Capac* en *Mama Ocollo*, die beweerden door de Zonne geteeld, en van hunnen wel-

(1). *La Croze Christian. des Indes*, II. p. 285 etc. en 329.

(2). De Perzen hebben, ik beken het, hunnen zeer beroemden dichter *Ferdus*, die in een werk met name *Schahnameh*, de oude gebeurtenisſen van zijn volk uitvoerig bezongen en er als het ware eene Mythiſche geſchiedenis van beſchreven heeft. Dan deze is van eenen lateren tijd, hebbende lang na de voormalige jaarboeken der Perzen geleefd. Hij ſtierf in het jaar 411 van de *Hegira*, het welk met het jaar 1020 der Christelijke jaartelling overeenkomt. Zie over hem en zijn gedicht *Herbelot*, in zijne *Biblioth. Orient.* op de woorden *Ferdouſi Schahnameh* en *Aſſedi*.

(3). *Geſchied. van America* D. II. bl. 68.

weldadigen Vader gezonden te zijn (1). Dat de Peruvianen, nu, naar waarheid dit alzoo verhaald hebben, lijdt geenen twijfel, daar het bekend is, dat ook de oude wereld hare wetgevers, hervormers en ſtichters der volken had, die, om zoo veel te meerderen invloed te maken op de gemoederen der menſchen, beweerden eene Godlijke zending te hebben. Voor het overige vindt men onder alles, wat Robertſon, wegens deze hervormers van het Peruviaanſche Volk uit eene overlevering verhaald heeft, niets te wondervols of waar aan de ſchijn der waarheid ontbreekt, in het tegendeel komt het zoo waarſchijnlijk voor, dat het ten vollen als geloofwaardig verdient beſchouwd te worden: immers is het van zeer weinig belang, en was het zeer overeenkomstig met het gevoel van onbeſchaafde wilden, die nimmer iets gezien hadden, dat vergeleken kon worden, met de gemelde beruchte echtgenooten, uit welk een oord der beſchaafde wereld tot hun overgekomen, dat zij gingen verbreiden, dat deze hunne ſtichters zich het eerſte in het heerlijkſte gewaad, en eene bijna meer dan menſchelijke gedaante aan hun vertoonden, nagenoeg gelijk de Mexicanen, wat zeg ik? deze zelfde Peruvianen, na dat zij reeds eenige vordering in beſchaafdheid gemaakt hadden, den Spanjaarden iets verhevens en meer dan menſchelijks toeſchreven, alleen om dat zij beſpeurden, dat zij voortreffelijker, dan zij zelven, gekleed waren, en in andere opzigten aanmerkelijke meerderheid boven hen bezaten (2).

Daarenboven mogen wij aanmerken, dat diezelfde Arabieren, van welker geſchiedkundige, en gansch niet Mythiſche, gedichten, wij, bij gelegenheid van de vorige aanmerking gewaagd hebben, en die de dingen, waarin zij het grootſte belang ſtelden, bijzonder hunne geſlachtrekundige tafelen, met de grootſte zorgvuldigheid in het geheugen inprentten, en dus tot de nakomelingſchap overbragten (3) ons het voorbeeld geven van overleveringen, langen tijd bij monde voortgezet, die allen geloof verdienen en van het hoogſte gezag zijn: ja, met hoe vele naauwgezetheid zij zich in dezen toeleiden op eenvoudigheid en waarheid, blijkt uit het geen *A. Schultens* van de alleroudſte geſchiedenisſen der Joctaniden, een volk van gelukkig Arabiën, heeft uitgegeven. Men kan wel niet loochenen dat die ſtukken gebrekkig en zeer onvolkomen zijn, en niets minder dan naauwkeurige zamenſtelſels eener volledige geſchiedenisſe; doch, wanneer gij eene zeer zeldzame uitzondering daar laat, zult gij er naauwlijks iets in vinden, dat tegen de waarſchijnlijkheid aandruischt en alzoo geene wonderen, geene verſchijnin-

(1). Als boven III. bl. 278 env.

(2). *Robertſon* als boven III. bl. 84 en 287 vergel. bl. 301 *in de Noot*.

(3). Zie *Eichorn*, *Monumenta Hiſtor. Antiq. Arab.* §§. 6-13.

Deel I. Hoofdſt. I. §. 3.

ningen van Goden, of andere bewoners van den Hemel, niets, met een woord, dat de minſte overeenkomst heeft met dien Mythiſchen geest der Grieken, welken in hunne dichtſtukken doorſtraalt. En dit is zoo veel te opmerkingwaardiger, als het zekerder is, dat de Arabieren, ten allen tijde, zeer levendig waren van verbeelding, en, in latere dagen, zoo als wij elders (Deel II. hoofdſt. 2. §. 5. 1ſte aanm.) zien zullen, krachtig overhellende tot alles wat fabelachtig mag genoemd worden.

Eindelijk, hoe waar en geloofwaardig, zelfs bij de oude Grieken, ſommige voorvaderlijke overleveringen geweest zijn, ſchijnt men, mijns oordeels, uit *Homerus* zelven te kunnen opmaken, die, hoe rijk in verdichtſels, uit vroegere dichters overgenomen, of door hem zelven verzonnen, desniettegenſtaande, over perſonen en zaken, tot den Trojaanſchen oorlog, zoo langen tijd vóór hem gevoerd (1) betrekkelijk, zoo geſchreven heeft, dat men het daarvoor ſchijne te mogen houden, dat hij zekere hiſtoriſche overleveringen gevolgd heeft, die alle geloof verdienden. Te regt heeft immers *Lactantius* gezegd: (2) „ De dichters „ hebben geenszins de gebeurtenisſen, die zij opgaven, verzonnen, maar er „ alleen zekere kleuren aan gegeven."

3. Om echter, het geen men, nopens de Mythiſche beginſelen der geſchiedenis, opgeeft, naar ons vermogen, en overeenkomstig met ons groote doel, te beter op te helderen, wel aan, laten wij eens onderzoeken welk eenen trant men, in de zoogenaamde Mythiſche eeuwen, volgde bij andere beroemde volken der oudheid.

Voorloopig weten wij, dat de eerſte beginſelen der Romeinſche geſchiedenis ten deele onzeker, ja, eenigszins fabelachtig zijn; doch wie, die eenige kennis bezit van de Romeinſche en Griekſche geſchiedenisſen, zal ons niet toeſtemmen, dat er een aanmerkelijk onderſcheid beſpeurd wordt tusſchen die beiden, alleen in de manier waar op hunne oude oorkonden geſteld zijn, en dat men de oorzaak van dit verſchil voornamelijk daar in moet zoeken, dat het den Romeinen, gelijk wij reeds aanm. 1. te kennen gaven, mangelde aan dichters, die, zoo als bij de Grieken, de meeste gebeurtenisſen vermaakshalve en om er gewigt aan bij te zetten onder een wonderdadig bekleedſel voorſtelden?

Wat

(1). Volgens de Marmora Oxonienſia moet hij geleefd hebben 302 jaren na het innemen van Troje; doch in het leven van Homerus, het welk aan Herodotus toegeſchreven wordt, wordt hij, op het einde, gezegd 168 jaren na den Trojaanſchen oorlog te hebben geleefd. Van nog andere gevoelens gewaagt *Marsham* in *Can. Chron.* bl. 437 env.

(2). *De Fals Rel.* B. I. Hoofdſt. 11. in het midd. doch de geheele plaats verdient gelezen te worden.

Wat de Indianen betreft, waarvan wij boven ook reeds met een woord gewaagd hebben, daaromtrent moeten wij aanmerken, dat men uit hunne boeken, zoo velen er nog bekend zijn, bijna niets kan beſlisſen, nopens de eerſte beginſelen hunner geſchiedenisſen. Want, offchoon ik weet dat er zijn, die aan de beſchaafdheid en de boeken der Indiërs eene hooge oudheid toeſchrijven (1) komt mij echter het gevoelen der zulken waarſchijnlijker voor, die de vroegſte beginſelen der beſchaving onder deze volken later ſtellen, en meenen dat *Budda*, of, zoo als hij van *Clemens den Alexandryner* genoemd wordt (2) *Butta* een man beroemd in hunne geſchiedenisſen, en onder hen de uitvinder en verbreider van kunsten en wetenſchappen, eerst geboren is in het 683ſte jaar van onze Chriſtelijke jaartelling. (3) Dat, voorts, hunne boeken van veel lateren tijd zijn, dan ſommigen daar voorſtellen, blijkt, zoo van elders (4) als bijzonder daaruit, dat er duidelijke ſporen in gevonden worden van kennis aan den Joodſchen niet alleen (5) maar zelfs aan den Chriſtelijken Godsdienst (6). Dus, om dit alleen maar bij te brengen, daar zij hetzelfde van de geboorte van hunnen *Chrisna* verhalen, het geen, met betrekking tot den Stichter van onzen Godsdienst in de Euangeliſche geſchiedenis voorkomt, blijft er geen twijfel over, of zij hebben dit daaruit overgenomen: want de woorden *Chrisna* en *Chriſtus* hebben eene genoegzame overeenkomst, om met reden vaſtteſtellen, dat het eerſte van het laatſte, ontwijfelbaar Griekſche, en waarmede het Hebreeuwſche משיח vertaald wordt, ontleend zij, waar uit, om dit, in het voorbijgaan, aantemerken, blijkt, hoe verkeerd het gevoelen van *Kanne* over deze zaak is, dat wij vermeld hebben in onze Voorrede Hoofdſt. 2. §. 4. Aanm. 1. aan het einde. Voor het overige, en ook dit achten wij geenszins overtollig, ter dezer geſchikte plaatſe te doen opmerken, dat de verbazende tijdrekenkundige tafelen der Indianen ganſchelijk verdicht, en naar zekeren willekeurigen regel geſteld zijn, heeft *Sonnerat*

zoo

(1). Zoo als *Anquetil* in de Voorr. voor een Indisch werk dat ten titel heeft: *Oupnekhat*, bl. 7. en *Jones* in de Voorrede voor een Indisch Wetboek, uit het Engelsch in het Hoogduitsch vertaald, onder den titel: *Hindu Gezetzbuch* (Weimar 1797) bl. 13-16. Vergelijk mede een boek genoemd *Mythologie des Indous* par *Mad. de Polier*, Tom. I. p. 93 etc.

(2). *Stromatum*, Lib. I. p. 305. B.

(3). *Recherches ſur les Philoſophes appellés Samanéens par Mr. de Guignes*, *Acad. des Inſcript. et Bell. Lettr.* Tom. XXVI. p. 780, en *Ezour Vedam Obſerv. Prelim.* p. 70 et 80.

(4). *Reflexions ſur un livre Indien*, *intitulé Bagavadam*, *par Mr. de Guignes Acad. d. Inſcr. et Bell. Lettr.* Tom. XXXVIII.

(5). *Ezour Vedam* als bov. p. 80-84.

(6). Als boven bl. 94-98. en *Hiſt. Doctr. de Vero Deo*, van *Meiners*, p. 131.

Deel I. Hoofdſt. I. §. 3.

zoo klaar bewezen, dat hieromtrend geen twijfel meer overblijft (1). Daar het derhalve, met dit eene en andere alzoo gelegen is, meen ik, met veel vertrouwen te mogen beweren, dat der Indianen Mythiſche eeuw, tot eene ongeloofliike oudheid reikende, ons eigenlijk weinig raakt, daar wij van dezelve niets hebben dan enkele verdichtſels, en die nog voor het meerderdeel van onderſcheidene latere eeuwen, gewijzigd naar verzonnene ſtarrekundige berekeningen en ſymboliſche of allegoriſche voorſtellingen, waarmede de geſchiedenis van zekere bovennatuurlijke of geestelijke wereld, zoo als zij die noemen, wordt aangeduid, vermengd met overgenomene Godgeleerde gevoelens van onderſcheidene volken, en allengskens meer en meer als inſmeltende in de geſchiedenis van de aarde die wij bewonen, (2) in diervoege, dat men, behoudens zeer weinige uitzonderingen, moge achten, dat niets, van het geen in de boeken der Indianen voorkomt, in de natuur der dingen, maar alles alleen in hunne herſenen aanwezig was.

Voorts hebben de Chineezen boeken, waar in zij de geſchiedenisſen huns volks van den eerſten oorſprong af ophalen. En met dezen is het zeker geheel anders geſteld, dan met die der Indianen. Offchoon, intusſchen, en hunne chronologie zeer duister en verward is, en hunne vroegere geſchiedenis eerst in lateren tijd ſchijnt opgeteekend te zijn (3), is desniettemin zelfs het verhaal van de allervroegſte gebeurtenisſen geheel niet opgevuld met ſoortgelijke Mythen als wij bij Homerus aantreffen — wat zeg ik? het bevat geheel geene Mythen, dan zoo als men die vindt in de oudſte geſchiedenis der Romeinen, dat is bij uitſtekenheid weinige (4).

Meerdere overeenkomst met den Mythiſchen trant der Grieken beſpeurt men in de gemeenzame verhalen der Perzen van hunne vroegſte tijden, waarin b. v. nog Goden, Halve Goden en Daemonen voorkomen, waarmede de vroegſte vorsten

(1). Zie zijn *Reize naar de Oost-Indiën en China*, D. II. bl. 137–149, en vergel. het uitmuntend Werk getiteld: *Geſchichte der Erde und des Menſchlichen Geſlechtes nach der Bibel, von Philipp Howard*, (Hanover 1799), bl. 184–186, en het boek *Ezour Vedam*, T. II. p. 212–219, alwaar bl. 216 aangemerkt wordt, dat de geleerdſten der Braminen, weinig geloof ſloegen aan de fabelachtige tijdberekeningen van hunne landgenooten.

(2). *Mythol. des Indous*, T. II. C. 18.

(3). Zie *Examen Crit. des Annales Chin. par Mr. de Guignes*, Tom. XXXVI. de *l'Acad. des Inſcript. et Bell. Lettr.*

(4). *De Guignes*, ter aangeh. plaats, p. 182. Men kan er bijvoegen: *Abdallae Beidavei Hiſt. Sin.*, p. 16 env. *Algemeene Hiſtorie door Westerbaen*, D. XVII. bl. 707 env. En *de Extraits des Hiſtoriens Chinois*, achter het voortreffel. Franſche werk *de l'Origine des Loix des, Arts et des Sciences.*

ten te ſtrijden hadden. (1) Doch behalven dat deze fabelen al vele overeenkomst hebben met die der Indianen, heeft men ook goede redenen om te twijfelen, of wel alle die vertellingen, het zij uit de geſchiedkundige jaarboeken der Perſiers zelven, of uit voorvaderlijke overleveringen geput zijn, daar zelfs de beste ſchrijvers die bekend geworden zijn, later geleefd hebben dan de eeuw van Mahomed, en de ramp der Perſen, door de Mahomedanen onder het juk gebragt, allerverderfelijkst geweest is, voor de oude gedenkſchriften onder de eerſten voorhanden. (2) Zeker heeft geen van alle Oosterſche volken, ten opzigte van eene levendige en tot het fabelachtige overhellende verbeelding, zoo vele overeenkomst met de Grieken.

Eindelijk, om niet verder uit te weiden, willen wij niet loochenen, dat de oude geſchiedenisſen van vele voormalige volken, waar van de Griekſche ſchrijvers gewaagd hebben, en ten uiterſten onzeker, en, door het bijmengen van Mythologiſche verdichtſels, geweldig verduisterd en verward zijn, zoo dat *Diodorus Siculus* (3) met reden klaagde over de moeijelijkheid om dezelve optegeven: met dat al zal men, overal elders, vruchteloos zoeken, naar die algemeene overhelling, om de vroegſte geſchiedenisſen in een wonderdadig kleed te ſteken, welke Homerus wegſleepte, ja de verhalen zelve van *Cteſias*, over de oudſte geſchiedenisſen der Asſyriers geboekt, hoewel ongeloofelijk, of ten minste in die mate opgeſmukt, dat de meesten die voor fabelen houden, zijn gansch niet opgevuld met wonderdaden of gedurige verſchijningen van Godheden.

(1). *Reflexions sur l'utilité, que l'on peut retirer de la lecture des Ecrivains Orientaux, par Mr. Anquetil.* Tom. XXXV. de *l'Acad. des Inſcr. et Bell. Lettr.*; bijzonder p. 152, en *Richardſon, über die Sprachen, Literatur und Gebrauche Morgenl. Völker*, bl. 80.

(2). *Richardſon* zelf, bl. 75, ontkent dit niet, offchoon hij het gezag van deze ſchrijvers niet geheel ſchijnt te verſmaden.

(3). Eerſte boek aan het begin.

TWEE-

Deel I. Hoofdst. II. §. 1.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over het Regt, waarmede men, uit het algemeen gebruik der Mythen, toegeſchreven aan alle oude volken, opmaakt, dat ook bij de Hebreeuwen dit gebruik in zwang was.

Het geen wij, tot dus ver, verhandeld hebben over het algemeen gebruik van Mythen, dat der oudheid wordt toegeſchreven, en de wijze daaromtrent gevolgd, betoogt, onzes oordeels, genoegzaam, dat die veronderſtelde algemeenheid niet zoo onbepaald is, als zij willen, die bij zich zelven als beſloten hebben, om ook de Hebreeuwen daaronder te begrijpen. Doch, dit nu eens daargelaten, willen wij thans onderzoeken, met welk regt den Hebreeuwen wordt toegeſchreven het geen elders doorgaans plaats gehad zou hebben.

§. 1.

Om van de *Hiſtoriſche Mythen* te beginnen, men wil algemeen gelden laten de drie onderſcheidene tijdvakken, waarvan *Varro* ſpreekt (1) het eerſte beginnende met den oorſprong van het menschdom, en voortgaande tot den eerſten watervloed (2) en het welk uit hoofde der onkunde genoemd wordt ἄδηλον (onzeker); het andere beſloten tuſſchen dien eerſten watervloed en de eerſte Olympiade, het geen, om dat men er veel fabelachtigs van leest μυθικὸν (fabelachtig) wordt geheeten; het derde van de eerſte Olympiade tot aan onzen tijd, den naam dragende van ἱϛορικὸν (hiſtorisch), om dat het daar in gebeurde tot de ware geſchiedenis behoort.

1. Dat deze onderſcheiding op de tijden der Grieken toegepast zeer waar is, zal niet ligt iemand loochenen, en het is noodeloos om te bewijzen, dat Varro alleen geſproken heeft van de tijdvakken bij de Grieken, of ten minſten bij uitſluiting, bedoeld de Griekſche ſchrijvers, die over de geſchiedenisſen hunner, en van andere natien geſchreven hebben, en die alleen door de Romeinen gebruikt wierden ten tijde van Varro. Doch, men late vrij deze onderſcheiding gel-

(1). Op. I in fragmentis p. 369. Edit. Bipont., ex *Cenſorino de die natali*, C. 21.

(2). Dezen noemen zij, zoo als Cenſorinus naderhand opteekent, de Ogygiſche, en ſtellen die vroeger dan die welke plaats had ten tijde van Deucalion.

gelden voor alle overige volken, met betrekking tot de Hebreeuwſche Natie gaat zij volſtrekt niet door. Veronderſtellen wij toch eens voor een oogenblik, dat ook de Hebreeuwen hunne Mythiſche tijden gehad hebben hoe is het dan bijgekomen, dat dier Mythiſche tijden niet voorafgingen de ἄδηλα, de duistere, de onzekere, uit welken volſtrekt niets, zelfs niet door de fabelachtigſte overlevering ter onzer kennis zij gekomen? Zulke tijden van onzekerheid onderſtelt men indedaad bij alle andere volken. Doch welke mag, bid ik U, de reden zijn, dat men die bij de Hebreeuwen in het geheel niet aantreffe? Over deze oorſpronkelijke tijden van het menſchelijk geſlacht vindt men wel niet veel aangeteekend in de Hebreeuwſche Schriften, en dat weinige is nog niet eens volkomen klaar en in allen opzigte volledig, zoo dat er niets overblijſt, dat men zou wenſchen kunnen te weten. Maar, hoe komt het toch bij, dat daar, waar de ſchrijvers van alle andere hoegenaamde volken ons in het duistere laten, juist alleen de Schriften der Hebreeuwen, ons berigten geven, die ons als bij de hand leiden tot den oorſprong van alle oude immer bekende volken, ja tot den gemeenenen ſtam waar uit zij allen, hoofd voor hoofd, geſproten zijn. Indien wij zelfs eene Mythiſche verklaring van ſommige dezer aldaar verhaalde gebeurtenisſen toelieten, zouden er, desniettegenſtaande, zoodanige eenvoudige berigten, over den oorſprong der onderſcheidene volken, overblijven, als van elders ten vollen konden geſtaafd worden. Met één woord, door dezelfde Hebreeuwſche Schriften, is een verwonderlijk licht ontſtoken het geen de duisterheid der afgelegenſte tijden gelukkig opheldert. Doch zonder die Schriften zouden wij, omtrent de vroegſte eeuwen der wereld, van rondsomme met de dikſte duisternisſe omgeven zijn, en allengskens in de onderſcheidene deelen der aarde volken kennen leeren, die als uit den hemel gevallen, zelven voor het grootſte gedeelte niet wisten van waar zij gekomen waren.

2. Vervolgens, en ook dit verdient wel degelijk onze opmerking, treft men de Mythen, welke men den Hebreeuwen toeſchrijft, veelvuldiger dan in vroegere dagen, na den leeftijd van Mozes, en bij uitſtekenheid in de, zoo men zegt, ware helden-eeuwen van Jozua, en, vooral, der Regteren aan. Indien, immers, ten opzigte der Hebreeuwen, de aangevoerde onderſcheiding van Varro, in alle hare kracht, geldt, zoo dat, bij hen, plaats greep, het geen men, te regt, ten aanziene van de Grieken vaſtſtelt, dan zullen hunne helden-eeuwen, of meest Mythiſche tijden, veel later komen dan die onderſcheiding vordert. Te weten bij de Grieken zullen zij beginnen voor nog de geſchiedenis eenige reeks van tijden bevatte, bij de Hebreeuwen daarentegen met de geſchiedenis zelve, die eerst van Mozes zijnen aanvang neemt, terwijl het echter voegelijker zoude wezen, dat die helden-eeuwen voor Mozes kwamen, dan dat men voor

Deel I. Hoofdſt. II. §. 1.

zijnen leeftijd als herders beſchreven vond, de ſtamvaders van het volk, en die als menſchen, die, in levenswijze en zeden, hoogsteenvoudig, geen zweem van overeenkomst hadden met de helden der Grieken. (1) In het algemeen, intusſchen, is het zeer opmerkelijk, dat men de Mythen, in veel minderen getale aantreft in de alleroudſte Schriften van onzen Gewijden Bondel, dan in min bejaarde, en dat de geſchiedenis, b. v. van Elias en Eliza, ja zelfs de veel jongere van Daniël, veel meer voorkomen van het Mythiſche hebben, dan de aartsvaderlijke, daar toch bij andere volken de hiſtoriſche Mythen gemeener geächt worden in de overoude tijden, en allengskens zeldzamer voorkomen.

3. En uit het zoo even aangevoerde, kunnen wij opmaken een ander, en zeer in het oog loopend, onderſcheid, tusſchen andere volken en het Hebreeuwſche hierin beſtaande, dat hunne Mythiſche tijden, wil men hun dan dezelve toeſchrijven, ik zeg niet, na de invoering van de ſchrijfkunst, maar zelfs voortgeduurd hebben, zeer lang na dat men reeds begonnen was de geſchiedenisſen openlijk in geſchrifte te ſtellen. Te weten, die Mythiſche verhalen welke bij andere volken gebruikelijk waren, acht men opgehouden te hebben toen er, na de invoering van de ſchrijfkunst, zich menſchen opdeden, die de gebeurtenisſen zelve niet meer alleen bij monde maar in geſchrifte, der nakomelingſchap bekend maakten. Maar, wat is nu de oorzaak, dat dit bij de Hebreeuwen niet even alzoo is toegegaan? Hunne Mythen, immers, worden niet alleen gehaald uit de tijden, toen men nog van de ſchrijfkunt veronderſteld wordt niets geweten te hebben, maar zelfs gezocht in eeuwen, waarvan men niet twijfelen mag, of die kunst was reeds lang in gebruik geweest, ja zelfs in die tijden, van welken niemand immer zal loochenen, dat de Hebreeuwen, gedurende dezelven, hunne geſchiedſchrijvers hadden. Want, om niet te ſpreken van den leeftijd van Abraham, ten tijde van Mozes was zeker de ſchrijfkunst lang in gebruik geweest, en, om de tusſchentijden daar te laten, vaak worden de uitgebreide gedenkſchriften van de Joodſche en Israëlitiſche koningen aangehaald in de boeken die nu nog overig zijn, terwijl, intusſchen, naar het gevoelen van velen, zelfs in dien lateren tijd, waarin men zeker weet, dat de geſchiedenisſen te boek geſteld wierden, geene Mythen bij de Hebreeuwen ontbraken.

4. Doch daar zeer velen nog veel verder gaan, en, zelfs in de hiſtoriſche gedeelten van het Nieuwe Verbond Mythen willen gezocht hebben, moeten dezen geächt worden iets aan te nemen, dat nog veel zonderlinger is, dan alles wat wij aanroerden. Hoe, toch, zou het bijkomen, dat het gebruik van Mythen in de

(1). Zie *Heſs, Biblioth. der Heil. Geſchichte* II. bl. 197 env.

de geſchiedenisſen, dat allengskens afnam tegen den tijd der Babijloniſche gevangenis, en waar van ſpoor noch ſchaduw gevonden wordt in de boeken van Ezra en Nehémia geſchreven na de wederkeering uit die gevangenis, ten veel lateren tijde van Christus en zijne Apostelen zijnen vorigen bloei zou terug bekomen hebben, en, ſedert lang verſtorven, als weder opgewekt zou zijn in eene volkomene gelijkheid aan zich zelven? Want uit al den tijd, die verloopen is ſedert Ezra en Nehemia, zijn hoegenaamd geene Joodſche hiſtoriſche boeken in den Gewijden Bondel opgenomen, en het eenige dat zich aanbeveelt door een aanmerkelijk hiſtorisch gezag, ik bedoel het eerſte boek der Makkabeeuwen, hoe zeer het handelt over zaken van het zwaarſte gewigt, en die alle mogelijke geſchiktheid hebben om het hart te roeren, bevat niets in zich, dat ſterker afwijkt van den gewonen loop der dingen, dan het geen in de ſchriften van Ezra en Nehemia voorkomt.

5. Men heeft er, zoo waar, gevonden, die, reden willende geven, van dit langdurig gebruik der Mythen bij de Hebreeuwen, en het met hunne omſchrijving van Mythen pogende overeentebrengen, om zich zelven niet ongelijk te zijn, voorgaven, dat, wanneer zij beweerden, dat de Mythen bijzonder eigen waren aan overoude en de hiſtoriſche oorkonden voorafgaande tijden, zij desniettemin van oordeel waren dat zeer vele verhalen van latere dagen Mythisch opgevat moesten worden, en, om de blaam der ongerijmdheid, gelegen in het gebruik des woords buiten den vooraf bepaalden zin, van zich te weren, merken zij aan, dat, in eene uitgebreidere beteekenis diens woords, ook die geſchiedenisſen Mythisch kunnen genoemd worden, die, ten tijde toen men de gebeurde zaken reeds lang had begonnen opteſchrijven, door den grooten hoop ſlechts van mond tot mond verbreid wierden (1), ja dat de oorſprong van den Christelijken Godsdienst zeker nieuw is, in vergelijking met den Mozaïſchen, maar zeer oud, wanneer hij vergeleken wordt bij de eeuwe die wij thans beleven, en dat alzoo de verhalen van het leven en de daden van Jezus, bij monde verbreid, en met een wonderdadig kleed als omgeven, eer zij dadelijk beſchreven wierden, met het hoogſte regt als Mythisch mogen beſchouwd worden. (2) Ik weet voorwaar niet, of men dit niet voor eene loutere uitvlugt te houden hebbe. In allen gevalle wordt het gebruik van het woord dus veel verder uitgeſtrekt, dan *Hei-*

(1). Zie *Schelling* in de Memorab. van Paulus V. p. 2. in de noot, en *Meijer* in zijn *Hermeneut. des A. T.* II. bl. 203., die beweerd heeft dat het gebruik der Mythen verder konde en behoorde uitgeſtrekt te worden. Vergel. ook *Bauer*, *Hebr. Mythol.* I. 39 env.

(2). Zie *Gabler's Journal fur auſerleſen Theol. Literat.* II. 1. bl. 48 env.

Deel I. Hoofdſt. II. §. 1.

Heine deszelven uitvinder en pleegvader, als het ware, had voorgeſchreven, terwijl de natuur zelve van het ding, dat er eerst mede aangeduid wierd, vrij wat vervormd wordt, en het beter was geweest daarvoor in de plaats te ſtellen het woord *vertelſel* of onzekere en zeer fabelachtige overlevering van zaken, of eenig ander woord, dat nog gepaster mogt geoordeeld worden.

6. Naauwkeuriger, derhalve, letten op het oorſpronkelijk gebruik des woords, zij die de Mythen alleen zoeken in de oudſte ſtukken van den Pentateuchus, alhoewel echter, wanneer wij over de zaak zelve, en niet over den naam handelen, ook dezen zich zelven niet in allen deele ſchijnen gelijk te blijven, daar zij bij dezelfde wijze van verhalen, welke de gewijde hiſtoriſche boeken van bijna alle eeuwen volgen, niet volgen dezelfde wijze van verklaren. Hoe nu? Is de wijze van verhalen, die beſpeurd wordt in het geheele boek van Geneſis, en voornamelijk in de eerſte hoofdſtukken van dat boek, zoo magtig verſchillende van die welke plaats greep in latere tijden, zelfs in die van Christus en zijne Apostelen, dat die verſcheidenheid eene verſchillende manier van uitleggen gebiedend vordere? Zou men niet het verſchil dat hier mag plaats vinden, veel eer behooren te zoeken, in de overoude manier van ſpreken, onvolkomener, ongepaster, en zinnebeeldiger als die was? In welk opzigt zijn minder buitengewoon de verhalen die men aantreft nopens Bileäm, Simſon, Elias, dan het geen men leest betrekkelijk onze eerſte ouders, of Noach of Abraham? Bijaldien de verſchijningen van God of van Engelen, in de geſchiedenis der aartsvaders vermeld, geächt worden niet wezenlijk gebeurd te zijn, om dat zij in zich zelve niet waarſchijnlijk zouden zijn en eenig voorkomen van Mythen hebben, kan het dan door den beugel, om dezelve niet voor Mythen te houden, wanneer men die aantreft in de geſchiedenis van Christus en zijne Apostelen? Wat mij betreft, indien ik eenigerhande Mythiſche verklaring der Gewijde Schrifture toeliet, ik zou meenen die overal te moeten toelaten, uit hoofde van de gelijkvormigheid der maniere van verhalen, die ik duidelijk opmerk, in onze Heilige Schriften van wijd uit elkander loopende eeuwen, en ik houd mij ten vollen overtuigd, dat die wijze van Schriftuurverklaring eenmaal aangenomen zijnde bij de alleroudſte verhalen, men onmogelijk ſcherp en juist bepalen of beſchrijven kan, hoe ver men in dezen gaan moge, en waar men zou moeten ſtilſtaan. Wel weet ik dat men zich hier eenigzins poogt te redden met de langdurige mondelinge overlevering van die verhalen, die het in geſchrift ſtellen van dezelve ver zou zijn voorafgegaan, maar welke kracht hier ook in gelegen zij, het geen in het eerſte hoofdſtuk van ons laatſte hoofddeel zal moeten blijken, het zou voor zeker kunnen geächt worden eenig gewigt bij te zetten aan de Mythiſche verkla-

klaring van die verhalen, indien niet in dezelfde tijden, toen de Hebreeuwen reeds gewoon waren hunne geſchiedenisſen in geſchrifte te ſtellen, ſteeds beſpeurd wierd dezelfde wijze en vorm van verhalen. Deel I. Hoofdſt. II. §. 1, 2.

§. 2.

Het geen wij tot dus ver gezegd hebben over het gebruik der hiſtoriſche Mythen, het welk den Hebreeuwen, met geringe waarſchijnlijkheid, op het voorbeeld van andere volken, wordt toegeſchreven, betoogt reeds eenigermate, op welken zwakken grond men dierzelfde natie toeſchrijve het gebruik van *Philoſophiſche Mythen* of *Philoſophemen*. Immers, daar eenig Mythisch tijdvak, tegen alle waarſchijnlijkheid, onder haar veronderſteld wordt, heeft het zeker ook luttel ſchijn van waarheid, dat zij, in hunne Gewijde Geſchiedenisſen philoſophemen zouden ingevlogten hebben; maar wel heeft het dien ſchijn, dat zij die het eerst deze verhalen als waarlijk gebeurd opteekenden niet alleen dezelve als zoodanig geloofd hebben, maar ook begeerd, dat anderen die geloofden, en alzoo geene, geheel of ten deele, philoſophiſche Mythen in hunne ſchriften moeten gezocht worden. Intusſchen komt het ons der moeite waardig voor, om een eenigzins bepaald onderzoek te doen naar ſommige verhalen in het boek van Geneſis voorkomende, en die men niet voor gebeurtenisſen, maar voor enkele philoſophemen pleegt te houden.

1. Daar dan de Mozaïſche verhalen, zoo van de ſcheppinge der wereld, als van den oorſprong van onderſcheiden kwaad onder de menſchen, onder de philoſophemen diens overouden tijds worden gerangſchikt, verklaren wij niet door te zien, hoe, met eenigen ſchijn van reden, in eene zoo hooge oudheid, als waar aan men de uitvinding dezer philoſophemen zou moeten toekennen, reeds aan de wijsbegeerte het vermogen zou kunnen toegeſchreven worden om, en over den oorſprong der zigtbare dingen, en over de oorzaken van zedelijk en natuurlijk kwaad niet alleen natevorſchen, maar het zelfs te wagen, om het eene en andere onder de zinnen van het gemeen te brengen. Bij aldien, immers, gelijk wij, Hoofdſt. 1. §. 1. Aanm. 3. opgemerkt hebben, eene zoo ſcherpe navorſching van de natuur en natuurlijke oorzaken, als *Heyne* heeft toegekend, aan tijden, welke den leeftijd van Homerus voorafgingen, aan die oude eeuwe der Grieken, op geenen goeden grond mag toegeſchreven worden, kan men dan in goeden ernst gelooven, dat men die ſcherpe navorſching, met vertrouwen, zou mogen veronderſtellen in nog veel vroegere en oneindig minder beſchaafde eeuwen? Immers in beiderlei Mozaïsch berigt vindt men diepe

Deel I. Hoofdst. II. §. 2.

ſporen van de allervroegſte, den leeftijd van Mozes ver achter zich latende, oudheid; wat zeg ik? Het eene en andere ademt onmiskenbaar, de kindscheid zelve van het menſchelijke geſlachte; doch, het geen er van de wording der aarde of van de wereld in voorkomt, ademt, in de kinderlijke eenvoudigheid zelve, indien ik zoo mag ſpreken, eene dusdanige verhevenheid, zulke eene majesteit, dat het alle Cosmogonien van andere volken, door zijne onvergelijkelijke uitmuntenheid, zeer ver te boven gaat. Maar is het nu wel te gelooven, dat de geſchapene dingen, in zulke eene eigenaardige en geregelde orde konden voorgeſteld worden, door menſchen die in de kennisſe aan den loop der nature ten uiterſten onbedreven waren? Is het te gelooven, dat die vroegstgeborenen onder het menschdom, zich reeds konden verheffen; tot zulk een voortreflijk denkbeeld van den Schepper, dat zij onderſcheidenlijk aanduiden, hoe die Schepper alleen door zijn onweerſtaanbaar bevel de wereld ſchiep, en alles wat hij geſchapen had ten vollen goedkeurde? Is het dus wel te gelooven, dat deze oorkonde der hoogſte oudheid, en het ſtuk dat er onmidlijk op volgt, wonder wel ſtrookende, als dat is, met de menſchelijke nature (1) niets anders zoude zijn dan eene proeve der pas geborene wijsgeerte? Voorwaar, eer de menſchen op eenigerhande wijze leerden philoſopheren, over den eerſten oorſprong der dingen die zij beſchouwden, en van de zonde en ellende die hen ter neder drukte, eer zij hier over, naar het verſtand en de bevatting hunner eeuwe, onder het enkel geleide van de reden, zoo als men dan veronderſtelt, vrij wel leerden philoſopheren, moesten zij tot veel hoogeren trap der beſchaving van hunnen geest opklimmen, dan de eerstgeborenen onder het menschdom kunnen beſtegen hebben. Ten zij men dit erkenne, moet de wijsgeerte, die vlijtige, en gansch niet ongelukkige naſpoorſter der dingen en van derzelver oorzaken, reeds in de onnoozele kindscheid zelve van het menſchelijk geſlachte, geächt worden zeer aanmerkelijke, ja verbazende vorderingen gemaakt te hebben, zoo dat men, bij manier van ſpreken, aan jonge kinderen moet toekennen, het geen men van rijper leeftijd ter naauwernood zou durven verwachten. Want dat er oudtijds velen waren, die, zeker niet met oogmerk om de uitvinding der philoſophemen te begunstigen, welke hun nog volkomen onbekend waren, niet alleen Abraham, maar Noach — wat zeg ik? — Adam zelven voor groote wijsgeeren hielden, diep ervaren in alle kunsten en wetenſchappen (2), dit door

(1). *Tobler Anmerk. zur Ehre der Bib.* I. bl. 86-88, heeft te regt aangemerkt, dat het naauwelijks mogelijk ware, dat iets dergelijks ooit verdicht wierd.

(2). Zie *Budd. Introd. ad Hiſt. Philoſ. Hebr.* §. 1, 6, 8. en vergel. *Fabr. Cod. Pſeudopigr. V. T.* P. I. p. 1-34, 263, 264, 350-390.

door het vernuft der Rabbijnen, uitgedacht verdichtſeltje, zal elk verſtandig man van onze dagen eer belachgelijk, dan wederlegging waardig keuren.

2. Met mindere waarſchijnlijkheid, worden die philoſophemen, zoo als men die dan noemt, toegeſchreven aan ſommige wijze mannen uit het Hebreeuwſche volk, of deszelven ſtamvaderen. (1) Want, behalven dat zij, zoo als wij ſtraks zien zullen, en ook vervolgens doen opmerken, de kenteekenen in zich hebben van eene veel hoogere oudheid, is het ook ten vollen bekend, en rust geenszins op loutere meening of gisſing, dat nimmer bij de oude Hebreeuwen, zelfs niet ten tijde hunner grootſte beſchaafdheid, eene zoodanige beoefening der wijsbegeerte plaats had, welke hen ſcherp deed vorſchen naar de oorzaken van al wat het meest in het duistere lag. Ja het is boven allen twijfel verheven, dat de Hebreeuwen nimmer roem op wijsbegeerte dragen konden, en hij, die er nog het meeste regt toe had onder hen, koning Salomo te weten, zijne wijsbegeerte beſtond, en, in eene uitgebreide kennisſe van allerleije dingen die in de natuur overal aangetroffen worden, (2) en, in eene voortreffelijke zedenleere en levensregelen, in vernuftige gezegden en heerlijke ſpreuken vervat (3) doch geheel niet in een ſcherpzinnig onderzoek en ontvouwing van het geen betrekkinng had tot den eerſten oorſprong der wereld of dien van menſchelijke boosheid of ellende. (4) Verder vindt men onder de Hebreeuwen zeker wijsgeerig gedicht, omſtreeks den leeftijd van Salomo geſteld, en toegekend aan Aſaph, namelijk den LXXIIIſten Pſalm, waar in gevorscht wordt naar de oorzaken, waarom God ſomwijlen toelate, dat het den boozen welga; ja, men vindt een geheel boek van Job, beärbeid in den vorm eener languitgerekte parabel, zoo als wij reeds te kennen gaven in onze Voorrede Hoofdſt. II. §. 1., en waar van ſommigen eenigen Hebreëër, voor Mozes geleefd hebbende, voor ſchrijver houden, en waar in gezintwist wordt over de oorzaken waarom den vromen ſoms meer dan gewone rampen bejegenen, een boek dat men zou mogen houden voor eene *Theodicé* van de hoogſte oudheid. Dan, beide deze wijsgeerige ſchriften loopen over een onderwerp, waar toe de ondervinding zelve, die hen leerde dat het doorgaans den vromen wel en den boozen kwalijk ging, zoo veel te gemakkelijker aanleiding gaf om er over natedenken, als bij de Hebreeuwen meer algemeen

(1). Zie *Schuster* in een Hoogd. boeksken, getiteld: *Die altesten Sagen der Bibel*, bl. 9.

(2). 1 Kon. IV. 33. — (3). 1 Kon. IV. 32.

(4). In het boek zelfs de *Prediker* genaamd, het zij men dat dan toeſchrijve aan Salomo zelven, of aan den een of anderen Gewijden Schrijver van lateren tijde, in dat boek, zeg ik, hoe zeer het eenigszins eenen wijsgeerigen vorm hebbe, vindt men echter niets van zoodanige ſcherpzinnige onderzoekingen als waarvan wij hier handelen.

Deel I. Hoofdst. II. §. 2.

meen aangenomen en van hoogerhand op onderscheidene wijzen gestaafd was het geloof dat dit der Voorzienigheid alzoo betaamde. Maar wat betreft de wijze, waarop of de tegenwoordige orde der zigtbare dingen bestond, of het gros der menschen onderworpen was geworden aan eene menigte van allerleije onheilen aan dit onderwerp, min verbonden met de dagelijksche ervarenis, schijnen de Hebreeuwsche wijzen nimmer opzettelijk hunne navorschingen besteed te hebben, of het zelfs maar te hebben ontwikkeld, uit dat fabelachtig en mythisch omkleedsel, waar in het veronderstelde wordt oudtijds omwonden geweest te zijn. Wat? Er is niets uit te denken, dat slechts het geringste vermoeden geeft, dat die dingen, die, in het boek van Genesis, verhaald worden, over de schepping van deze wereld, en den overgang der menschen, uit den oorspronkelijken staat van regtheid en geluk tot dien van boosheid en velerleije ellende, door de oude Hebreeuwen immer in eenigen anderen zin opgevat zijn, dan als ware gebeurtenissen. En ook hetgeen tot onze eerste stamouders in betrekking staat, heeft even zeer het voorkomen eens verhaals van gebeurde zaken, als vele andere dingen hen betreffende die er mede in een onmiddelijk verband staan. (1) En dat deze beschrijving der schepping niet anders opgevat is, dan als iets dat wezenlijk gebeurd is in zich bevattende, blijkt zoo wel van elders, en uit die plaatsen der dichteren zelven, waar in dezelve ten deele uitgebreid en opgesierd, waar in daar op gezinspeeld wordt, als bij uitstekenheid uit dat gebod van de Wet der Tafelen, het geen de waarneming van den Sabbath betreft. Want dit gebod bijna alleen, moet hen, die gemelde wet houden voor Godlijk en van het hoogste Wezen zelven voorgeschreven, huiverig maken om die beschrijving tot een philosopheem te maken of tot een eenvoudig verdichtsel van menschelijke uitvinding waar uit God zelf zou moeten geächt worden, de Heilige Wet nopens zijnen eerdienst, en de gewigtigste beweegreden tot de waarneming daar van, te hebben ontleend.

3. Hoe zeer wij inmiddels ten vollen overtuigd zijn, dat zulke philosophemen of philosophische Mythen al te ligtvaardig veronderstelt worden, willen wij echter gaarn erkennen, dat er sommige dingen in de Gewijde Schriften gevonden worden die zelfs den schijn van gebeurde zaken niet hebbende, maar met den naam van philosophemen bestempeld, buiten twijfel als zoodanige kunnen aangenomen worden. Te weten veelvuldige malen wordt in de Schrifture gewaagd van het Rijk der Dooden, en hetzelve beschreven, ten deele naar het algemeen gevoelen van dien tijd, en ten deele naar de leere der wijzen in het Oosten en voor-

(1). Zie *Herders Briefe das Studium der Theol. betreffend.* D. I. bl. 15 env.

voornamelijk der Ægyptiſche wijzen; en verkiest men deze beſchrijvingen met den nieuwen naam van *Philoſophemen* of *Philoſophiſche Mythen* voor te dragen, zulks maakt in de zaak zelve geen onderſcheid. Deze beſchrijvingen, toch, heeft men reeds lang beſchouwd als proeven van het menſchelijke verſtand vorſchende naar den ſtaat der dooden, proeven, zoo ver althans als zij door de dichters worden voorgedragen, ten goeden deele, uit loutere inbeelding gehaald. Doch er zal ſtraks gelegenheid voorkomen om hierover nog kortelijk te handelen. Deel I. Hoofdſt. II. §. 2, 3.

§. 3.

Voor zoo ver de zoogenoemde *Etymologiſche Mythen* ten deele tot de wijsgeerige, ten deele tot de hiſtoriſche gebragt worden, zoo zullen wij daarover afzonderlijk moeten handelen, doch van andere gemengde Mythen te gewagen is minder noodzaaklijk, terwijl het, uit het geen wij gezegd hebben van de beide ſoorten waaruit zij zamengeſteld zijn, genoeg kan blijken, hoe wij over dezelve denken.

Tot deze Etymologiſche Mythen nu, wordt vooral, gelijk wij Hoofdſt. II. §. 2. aanm. 3. van onze Voorrede te kennen gaven, gebragt, het verhaal van Mozes van de verwarring der ſprake te Babel, het geen geächt wordt eene wezenlijke gebeurtenis ten grond te hebben, doch gewikkeld in een wijsgeerig bekleedſel, dat zijnen oorſprong verſchuldigd zou zijn, aan de beteekenis van het woord בבל afgeleid van בלל dat verwarren heet. Dan, zulke eene etymologiſche voorſtelling, welke aan zeker hiſtoriſch verhaal ten deele den oorſprong gaf, is niet alleen in zich zelve volſtrekt willekeurig, en wordt te voorbarig en tegen alle waarſchijnlijkheid, dier hooge oudheid, zoo vreemd van alle fijn geſponnene etymologiſche redekavelingen, toegeſchreven, maar ſtrijdt daarenboven volkomen met de doorgaande houding in de Gewijde Schrifture overal optemerken. In die Schrifture, te weten, worden niet de zaken uit de namen afgeleid, maar de namen naar de zaken geſchikt, van welke ſommigen dezer de beſtendige zinnelijke vertegenwoordigers waren. Te weten in de alleroudſte tijden, bediende men zich, zoo van andere hulpmiddelen, om allerleije, inzonderheid gedenkwaardige dingen, tot de nakomelingſchap over te brengen, als bij uitſtekenheid daar van, dat men namen uitdacht met de nature dier dingen ſtrookende, waar van die namen alzoo zekere, indien ik zoo mag ſpreken, beſtendige en hoogsteenvoudige gedenkteekenen waren, regt geſchikt om dezelve in het geheugen te rug te roepen. Deze manier van doen, die reikt tot de kindscheid zelve van het menſchelijk geſlachte, terwijl de kenteekenen daar van

Deel I. Hoofdst. II. §. 3, 4.

reeds beſpeurd worden in de geſchiedenis onzer eerſte ouderen (1) en waar van de eenvoudigheid indedaad den geest dier vroegſte eeuwe zoodanig ademt dat zij toen ſchijnt geboren te zijn; deze manier van doen, zeg ik, wierd zoo algemeen, en ſchoot zulke diepe wortelen, dat zij zelfs ſtand hield tot latere tijden, tot den tijd zelven waar in Christus op aarde verkeerde, gelijk blijkt zoo uit den nieuwen naam welken Apostel *Petrus* bekwam, door welken, en voor zijnen, en voor den geest der nakomelingſchappe, als vertegenwoordigd wierd de waardigheid der bediening, waar mede hij vereerd wierd, en de vastheid van den Godsdienst, welken hij zoude verkondigen, als uit dien naam ook, welken de Joden verhaald worden gegeven te hebben aan zekeren akker, gekocht voor de penningen, door den verrader onzes Heeren terug gebragt, ter eeuwigdurende gedachtenis aan deze opmerkelijke gebeurtenisſe. Weshalve alles ons aanſpoort, om, willen wij liever acht geven op eene beſtendige gewoonte, dan de verdichtſels van eigene verbeelding, der oudheid, zonder haar weten, en tegen haren dank opdringen, het zoeken van zoodanige ethymologiſche Mythen bij de oude Hebreeuwen, ganſchelijk te vermijden.

§. 4.

Thans zijn wij gevorderd tot de dichterlijke Mythen, waar over wij echter niet breed behoeven uitteweiden.

1. Uit het geen wij tot dus ver verhandeld hebben, blijkt genoegzaam, wat men, onzes oordeels, te houden hebbe van de Mythen, het zij hiſtoriſche het zij philoſophiſche, of uit beiderleije ſoort zamengeſtelde, welke de Hebreeuwſche dichters zouden overgenomen, uitgebreid en opgeſmukt hebben. Evenwel kunwij niet nalaten nog daarenboven optemerken, dat, het aanwezen van zulke Mythen in de ſchriften der Hebreeuwen veronderſteld zijnde, men zich ten hoogſten moet verwonderen, dat, terwijl men dezelve door de dichters van andere volken, voornamelijk door de Griekſche dichters grootelijks vermenigvuldigd vindt, zij bij de Hebreeuwen, die op de dichtkunst ten ſterkſte geſteld waren, wel in de geſchiedkundige oorkonden, in die menigte gevonden worden, dat zij zich bijna overal als opdringen, aan lezers, die er bijzonder mede verkuiscbt zijn, doch, daarentegen, zoo ongemeen zijn in de liederen van hunne dichters, dat de ſcherpſte navorſching van de voorſtanders der Mythologiſche Schriftuurverklaring, niet dan zeer weinige voorbeelden van die ſoorte daar uit heeft kunnen bijbrengen.

2. Er

(1). Gen. III. 20. IV. 1.

2. Er zijn dus nog overig, ſommige gevoelens, of van het gemeen, of van de wijzen der oudheid, zoo als die door de dichters zijn voorgeſteld, en andere poëtiſche verdichtſels, welken men ook al, in onze dagen, met den naam van Mythen heeft gelieven te beſtempelen; en zoo iemand op dien naam bijzonder gezet is, wij kunnen er in berusten niet verkiezende over woorden te twisten. Immers, wat de zaak zelve betreft, dat de dichters der Hebreeuwen, even als die van alle andere volken, hunne verdichtſels hadden, die zij, of zelven verzonnen, of van elders hadden overgenomen, kan niemand loochenen, ten zij men den eerstgemelden wilde betwisten die vrijheid van verzinnen, welke allen dichteren van regtswege toekomt, en welke zij in hunne eigene gedichten zoo duidelijk aan den dag leggen. Ja het komt mij voor, dat het niets minder dan beleedigend is voor de Gewijde Schriften, maar veel eer ten hoogſte goedtekeuren, dat *J. D. Michaëlis* (1) den ouden Hebreeuwen toeſchreef, het gebruik van dichterlijke *fabelen;* offchoon ik het, ten opzigte van ſommige voorbeelden, die hij daar van bijbrengt, niet ten vollen met hem eens ben.

3. In het bijzonder komt mij zeer gegrond voor, zoo wel andere dingen die hij van de dichterlijke beelden der Hebreeuwen bijbrengt, als, bij uitſtekenheid, dat hij beweert, dat het verzonnen Rijk der Dooden door hunne gedichten magtig opgeſierd is, even als door die der Grieken en Romeinen, die met hun uit dezelfde Ægyptiſche bronne geſchept hebben. Doch dat hij donderende paarden aan Jehova toeſchrijft, gelijk men Jupiter plagt toetekennen, dit kan ik waarlijk niet even zeer goedkeuren. Want zoo dikwerf als Jehova, wanneer het dondert, beſchreven wordt als zittende op Cherubynen, zou ik meenen dat dit beeld niet ontleend is uit eenigerhande fabel, maar uit de geſteldheid van den eerdienst onder de Hebreeuwen, die aan Jehova hunne hulde toebragten, als aan hem die allerbijzonderst tegenwoordig was boven de Cherubynen, welke het dekſel van de Gewijde Arke des Verbonds bedekten en bewaakten; waar de Godheid als op zijnen troon gezeten was in het Heilige der Heiligen, als Beſcherm-god der Israëliten, welk eigen beeld de dichters van de aarde naar den hemel overgebragt hebben, den Allerhoogſten beſchrijvende als zittende op Chérubynen en door dezelve over de wolken gevoerd, wanneer zij zijne majesteit en tegenwoordigheid als het ware in eenen zwaren donder wilden ſchetſen. Verder, om andere dingen van mindere aangelegenheid overteſtappen, kan ik mij niet vereenigen met Michaëlis, welken de ganſche ſchare van Mythologiſche Schrif-

(1). In Epimetro ad *Lowthi Prael. 9. de S. Poëſi Hebr.*

Deel I. Hoofdſt. II. §. 4, 5.

Schriftuurverklarers, ja zelfs onze Muntinghe volgt (1), wanneer hij de dichterlijke beelden der Goudene Eeuwe die men bij de Grieken en Latijnen aantreft (2) bij de Hebreeuwen meent te vinden. Want, dat ik de beelden in Jeſ. XI. 6-8. en andere plaatſen die hier mede eenige overeenkomst hebben, niet meene te moeten ontleenen van de fabelachtige beſchrijving der Goudene Eeuwe, ſteunt op dezen grond, dat de allereerſte toeſtand van het menſchelijk geſlacht, die in het boek van Geneſis zoo hoogsteenvoudig en zoo overeenkomstig met den waren aart der zaken wordt beſchreven, bij de Hebreeuwen, ja zelfs bij hunne dichters, niet vertoond wordt onder ſoortgelijke beelden, waarvan zich Heidenſche dichters bedienden bij hunne beſchrijvingen van de Goudene Eeuwe, en offchoon de Hebreeuwen ſoortgelijke beelden gebruiken, om het geluk der toekomstige tijden dichterlijk aftemalen, bedienen zij zich daarvan op zulke eene wijze, dat zij geheel niet ſchijnen, eenen zoo gelukkigen toeſtand dier vroegſte eeuwen, zelfs in hunne verbeelding, te hebben toegekend.

§. 5.

Er is overig dat wij onze meening verklaren, over andere vormen van Mythiſche Schriftuur-verklaring, grootelijks verſchillende van die, waarover wij tot nog toe hebben gehandeld.

1. Lang zoude het ons ophouden en ons eenen zeer moeilijken en vervelenden arbeid berokkenen, wilden wij het gevoelen van *Kanne*, het geen wij Hoofdſt. I. §. 3. en Hoofdſt. II. §. 3. van onze Voorrede ontvouwd hebben, in die orde voorgeſteld dat het een onderwerp van naauwkeurig onderzoek konde worden, afzonderlijk en in het breede toetſen. Trouwens dit ſchijnt in geenen deele noodzakelijk; want de enkele proeven, die wij, ter laatst aangeduide plaatſe, hebben uitgekipt van den zonderlingen trant zijner redekaveling, betogen overvloedig, zonder dat wij het behoeven aantetoonen, hoe willekeurig, hoe onbepaald, hoe tegen alle waarſchijnlijkheid aandruiſchende, dezelve moet geächt worden. Weshalve, om nu niet te herhalen of aantedringen, het geen wij, bij eene gepaste gelegenheid, §. 1. van het voorgaande Hoofdſtuk, hebben aangemerkt, willen wij alleenlijk opteekenen, dat het ons, al aanſtonds bijna, verbaasde en bevreemde, dat een man van gezond verſtand, ik zal niet zeggen, giſſen of vermoe-

(1). In zijne Nederduitſche Verhand. over het Mythiſche in de Schriften des O. V., bl. 404.

(2). Ter aangeh. plaatſe p. 191.

moeden, neen, ſtellig en in goeden ernst verklaren, en met zelfgerustheid anderen durfde opdringen, dat de ganſche geſchiedenis der Hebreeuwen, zoo als die in den Bijbel voorkomt, of althans de vroegſte oorkonden van die ſoorte, behooren tot zekere wijsgeerige Mythe, waarvan men de verklaring zou moeten zoeken in de monstreuſe en afgrijsſelijk verwarde Symboliſche Godgeleerdheid der Indianen. Immers, vestigt men ſlechts oog en aandacht op de oude aardsvaderlijke geſchiedenis, welke Kanne voornamelijk ten zijnen behoeve heeft verwrongen, daarin worden en de plaatſen en de zeden der eeuwe, zoo wel als der menſchen verſchillende bedrijven, onderſcheidene inborst, gebreken, deugden, hunne algemeene manier van doen, en het bijzonder eigene zelfs van hunne huisſelijke levenswijze, zoo kunsteloos, moet ik zeggen: beſchreven? of, naar het leven geſchilderd, dat men niet zoo zeer ſchijne te lezen, maar als met eigene oogen te zien, wat er gebeurde. En deze zelfde hoogsteenvoudige verhalen, uit Indiſche fabelen te willen afleiden, wat is dit anders, bid ik U, dan de helderſte en zuiverſte wateren te willen doen afſtroomen uit vuile en deerlijk beroerde bronnen? Dat Kanne, intusſchen, de geſchiedenis der geboorte van Christus, tot zekere Indiſche Mythe vernedert, wat men hiervan te denken hebbe, hebben wij reeds vroeger aangeroerd in het voorgaande Hoofdſtuk §. 3. aanm. 3. in het midden. — Doch alle deze dingen hebben eenige overeenkomst met het gevoelen van *Dupuis* en *Volney*, volgens het welke men den oorſprong van den Mozaïſchen en Christelijken Godsdienst niet moet zoeken in de daadzaken en gebeurtenisſen, die er van verhaald worden, maar uit den eerdienst aan de Zonne gerigt. Trouwens wij leven in eene eeuwe, waarin niets zoo wanluidende, niets zoo ongerijmd is, dat een weelderig vernuft niet heeft weten uittedenken, en ik verwonder mij niet meer over ſoortgelijke verdichtſels, wanneer ik mij herinner eenen Engelſchen brief van zekere *Hamilton*, niet lang geleden in het licht verſchenen, die mij onlangs onder het oog kwam, waarin met ſtijve kaken geloochend wordt dat er immer een Joodsch volk beſtond, en onbeſchaamd beweerd dat de ſecte der Joden zich het eerst vertoond heeft omſtreeks het jaar 240 onzer gewone tijdrekening, en dat die der Christenen daar uit geſproten is omſtreeks het jaar 270; dat, verder, de ſchriften van vroegere dagen, melding makende van Joden of Christenen, vervalscht of ondergeſchoven zijn; dat eindelijk de Hebreeuwſche taal onder de ſecte der Joden eene loutere uitvinding is van hunne priesters. (1)

2. Voorts

(1). *Letter to a youngh Englisch ſtudent at the univerſity of Jena, by James Edward Hamilton.*

Deél I. Hoofdſt. II. §. 5.

2. Voorts weet ik naauwlijks of dezulken zelfs eene ernſtige wederlegging waardig ſchijnen, die, zoo als wij in de Voorrede Hoofdſt. 2. §. 4. aanm. 2-4. gezien hebben, den Mozaïſchen Pentateuchus of de Euangeliſche Geſchiedenis voor een heldendichtmatig werk houden. Waar is het, buiten twijfel, dat iemand te regt zou kunnen beweren, dat en de Geſchiedenis van Mozes, en die van Christus, een voortreffelijk onderwerp zoude uitleveren voor een Heldendicht: maar om de Mozaïſche of Euangeliſche Boeken zoo maar met één woord te vervormen tot een hiſtorisch, dichterlijk of mythisch heldendicht, dit is voorzeker niets minder dan een werk van een geheel nieuwen aard en ſoorte te verdichten, hoedanig nimmer aanwezig was in de natuur der dingen, of, om beter te ſpreken, zich zeker wanſtaltig Epiſch monster te ſcheppen, waarvan ik naauwlijks begrijpen kan, hoe het bloote denkbeeld in iemands geest kan opkomen.

3. Wat nu, in het bijzonder, *de Wette* aangaat, die, bij uitſtekenheid zijn werk gemaakt heeft om den Pentateuchus eene heldendichtmatige gedaante te geven, laten wij voor een oogenblik vooronderſtellen, het geen wij vervolgens beweren willen niet te kunnen geſteld worden, dat de geheele Pentateuchus niet voor den tijd van Koning David beſtond; zou men dan nog, met den geringſten ſchijn van waarheid, kunnen aannemen, dat de een of ander later ſchrijver de heilige wetten en inzettingen van zijnen tijd aan Mozes zou hebben toegeſchreven, uit verſchillende, met elkanderen luttel zamenhangende brokken, den Pentateuchus zamengeflansd, en dit zijn Theocratisch gebouw, indien ik het zoo eens mag noemen, als op een geſchikt fondament, zou opgetrokken hebben op Mythen, die zekere geſchiedenis opleverden, met den oorſprong van het menſchelijke geſlacht beginnende en tot den tijd van Mozes doorloopende, geſchiedenis, naar het doel van den ſchrijver verzonnen, ſchoon misſchien in enkele kleine bijzonderheden uit de eene of andere overlevering gehaald? Maar vooronderſtellen wij nu verder, dat dit Theocratich Heldendicht, ſchoon in zijne ſoorte en voortreffelijk als het is, dezerwijze zijn beſtaan hebbe gekregen, hoe toch heeft onder het Israëlitiſche volk, die zoo men zegt ruwe en luttel beſchaafde natie, een heldendicht, dat alleen over den eerdienst aan den éénen waren God loopt, en waarbij niets dat er naar gelijkt zelfs bij de allerbeſchaafdſte volken der oudheid gevonden wordt, zijn beſtaan gekregen? Of, bijaldien alles verdicht is, wat in den Pentateuchus voor Mozes leeftijd verhaald wordt gebeurd te zijn; hoe kan men zich wijs maken, dat eenig ſchrijver gelijktijdig met, of na David geleefd hebbende, dingen zou hebben verzonnen die, in allen opzigte, zoo uitnemend ſtrookten met den geest diens tijds, waar van hij zelf zoo ver verwijderd was, en zich met zijne geheele ziele, zoo gansch en al

ver-

verplaatst in de allengskens afnemende eenvoudigheid dier overoude tijden, dat men zich niet anders kan verbeelden of men hoort en ziet, niet een man van lateren leeftijd, maar de menſchen zelven van die vroegſte eeuwe der menscheid denken, ſpreken en handelen? Voorwaar, indien eenig dichter, of welken naam men ook aan den uitvinder moge geven, aldus verzinnen konde, en tevens bij de hooge en onvergelijkelijke voortreffelijkheid van zijn doel en onderwerp, zoo weinige kunst, zulk een gebrekkig oordeel, en zoo luttel overeenkomst in zijn geheele heldendicht, uit verſchillende en als door elkanderen nedergeſmetene deelen zamengeflanst, aan den dag legde, dat het, met *de Wette* zelven, voor een verward en wanſtaltig werk (1) kan gehouden worden, de zoodanige zoude terwijl hij Homerus in ſcheppende kracht van geest, ongelooffelijk ver overtrof, geächt moeten worden, te gelijk de grootſte beroering en zwakheid van verſtand ten toon te ſpreiden.

4. Wat zal ik, eindelijk van de zulken zeggen, die in de ganſche Euangeliſche geſchiedenis zelve niets vinden, of wenſchen door anderen gevonden te worden, dan een hiſtorisch, poëtisch of mythisch heldendicht? Trouwens ik beſef niet al te wel wat zij eigenlijk bedoelen, maar, indien ik mij niet zeer bedriege, moet men hen, die meenen, dat de Euangeliſche Schrijvers minder bedoelen gebeurtenisſen opteteekenen die wij met ons verſtand te gelooven hebben, dan wel om Godsdienstige gevoelens in het harte te verwekken, rangſchikken op den lijst der zulken, die, terwijl zij zich luttel bekommeren over het wikken en wegen van de bewijzen voor de geſchiedkundige waarheid der Euangeliſche verhalen, meenende zelfs, dat men het ſtaven en verdedigen van die waarheid als eene wanhopige zaak moet opgeven, anderen door het lokaas van mijstieke raaskallingen, waarin ſommige Duitſchers ten huidigen dage behagen ſcheppen, tot, ik weet niet welke, innige Godzaligheid trachten aanteſporen of terug te brengen. Doch wij hebben met dezen, althans hier ter plaatſe, eigenlijk niet te ſchaffen. Alhoewel, intusſchen, *Krumacher* van deze hiſtoriſche waarheid hier en daar zijne lezers ſchijnt te overtuigen, en niet zelden daar over niet ongelukkig uitweidt, komt het mij toch eenigzins bedenkelijk voor, of men hem zelven, daar hij die waarheid, uit de kenmerken van dichterlijke en epiſche ſchoonheid, welke die verhalen in zich bevatten, meent te moeten opmaken, en meer voor de zinnen dan voor het verſtand wil blootgelegd hebben, wel zoo geheel afkeerig moet ſchatten van het aanbevelen van een mijstiek geloove. Althans, hij zegt met zoo vele woorden: dat het denkbeeld van een hemelsch

ko-

(1). Zie zijn boven aangehaalde boek pag. 26.

Deel I. Hoofdſt. III. §. 1.

koningrijk niet alleen louter inbeeldig en mystiek is, maar dat het van Jezus zelven daar voor gehouden en alzoo beſchreven wierd, en dat het uitkomt op twee even zeer inbeeldige zaken, te weten op heiligheid van wandel en waar geluk, (1) en, om niet ſtil te ſtaan op andere dingen, dat het tijdſtip, waarop Jezus leerde, en zijne leer van het Koningrijk der Hemelen door gelijkenisſen verklaarde, het mystieke tijdvak, als het ware, van den Christelijken Godsdienst mogt genoemd worden. (2)

DERDE HOOFDSTUK.

Wat men waarſchijnlik te oordeelen hebbe van de overeenkomst tusſchen de Mythen van andere volken en die der Hebreeuwen.

Onderzoeken wij nu eens wat men waarſchijnlijk denken moet van die beruchte overeenkomst, welke de voorſtanders der Mythiſche Schriftuur-verklaring, tusſchen de Mythen der andere volken en die der Hebreeuwen meenen te vinden. Doch, bij den grooten en bijna eindeloozen overvloed dezer ſtoffe, zullen wij alleenlijk de voornaamſte bijzonderheden even aanroeren kunnen.

§. 1.

Wij erkennen gaarne dat er geene geringe overeenkomst plaats heeft tusſchen de verdichtſels waarmede de Hebreërs hunne dichtſtukken hebben opgeſierd, en die van de Latijnſche en Griekſche dichters, eene overeenkomst die zeer merkbaar is in de voorbeelden die wij daarvan bijgebragt hebben, in onze Voorrede, Hoofdſt. II. §. 2. aan het einde; doch, welk oordeel men te vellen hebbe, over het gelijkſoortige in deze dichterlijke beelden, hebben wij reeds ten deele aangeroerd in het voorgaande Hoofdſtuk §. 4., en blijkt ten deele daaruit, dat er bij beiden, niet zeer vele gelijkſoortige verdichtſels te vinden zijn, en naauwlijks eenige enkele die eene volkomene overeenkomst aanduiden, en dat, hoezeer de Hebreeuwen zelfs de Grieken verbazend ver overtreffen in ſtoutheid van verbeelding, zij echter in het aanwenden van verdichtſels, veel ſpaarzamer, naauwgezetter en omzigtiger zijn.

Het

(1). Zie zijn boven aangehaalde werk §. 186.
(2). Aldaar §. 204.

Het zal zijn nut kunnen hebben dit laatstgemelde een weinig breeder te ontwikkelen. Hoedanige en hoe alles overtreffende de ſtoutheid der verbeelding is bij de Hebreeuwen, blijkt b. v. uit het overoude gedicht van Job. Doch wanneer men dit, het oog houdende op het aantal eigenlijk gezegde verdichtſels, vergelijkt met der Grieken alleroudſte gedichten, met die van den min hoogdravenden Homerus, welk een verbazend onderſcheid zal men aantreffen! Bij Homerus komen de Goden in grooten getale, en veelvuldige malen, tusſchen beide, om zich met der menſchen aangelegenheden te bemoeijen: In het boek van Job verſchijnt een eenig God ſlechts eene enkele reize. Bij Homerus overtreffen de Goden en Godinnen den mensch, ja, in magt en kennisſe, doch voor het overige zijn zij niet beter, wat zeg ik? zoo gebrekkig, dat derzelver invoering, bij de Grieken zelven, van latere dagen zeer gewraakt geworden is. In het andere boek komt de Godheid op zulke eene wijze tusſchen beide, dat men zich niets hoogwaardigers, niets dat heiliger of meer overeenkomstig is met de majesteit des Allerhoogſten, kan begrijpen of uitdenken. Bij Homerus boogt de held van het gedicht, Achilles, op zijne Goddelijke afkomst, van moeders zijde, en bezit alzoo eene zeer wezenlijke voortreffelijkheid boven andere menſchen: de Hebreeuwſche dichter daarentegen ſchetst den zijnen, Job namelijk, als een mensch, en meerder niet, een mensch die alleen boven zijne tijdgenooten uitſchitterde, door die mate van rijkdom welke zijn leeftijd gehengde, zoo wel als door zijne Godsvrucht en deugdbetrachting. In het Grieksche dichtſtuk is alles met wonderen als opgevuld, zoo dat men zelfs menſchen in varkens ziet veranderd worden: in het Hebreeuwſche, ja, wordt eene Hemelſche Raadsvergadering als belegd, volgens welker beſluit Job zal verdrukt worden, maar op aarde wordt niets bovennatuurlijks waargenomen, en wordt Job geſchetst, als in een oogenblik, om zoo te ſpreken, in de uiterſte ellende verzonken, en even ſpoedig in allen deele tot vorigen welvaart herſteld, men ziet er echter geene zoodanige herſcheppingen, als bij Homerus en Ovidius voorkomen, en er is, in de eenvoudige en klare verzinning van het geheel, iets zoo zedigs, zoo welvoegende, en zoo zeer berekend naar den gewonen loop der dingen, dat, in deze opzigten, niets minder gelijkt naar de voortbrengſelen van Homerus of van eenigen Grieksſchen of Latijnſchen dichter.

Om echter, na dat wij den eenen dichter met den anderen vergeleken hebben, ook eens een voorbeeld te ontleenen van de zaken, die zij verhandelen, of van eenig bijzonder poëtisch verdichtſel; in geen ding vindt men meerdere overeenkomst tusſchen de Hebreeuwſche, Grieksche en Latijnſche dichters, dan in hunne beſchrijvingen van het Rijk der Dooden. Bij allen vindt gij dit geſchetst

Deel I. Hoofdst. III. §. 1, 2.

schetst als diep onder de oppervlakte der aarde bedolven, verschrikkelijk door dikke duisternisse, vol diepe en modderige draaikolken, en wat er meer van dien aard is. (1) Doch bij de Hebreeuwsche dichters vindt men in het onderaardsche rijk noch Cerberus, noch Caron, noch Pluto en Proserpina, noch de Furien, noch iets dat het vernuft der overige dichters daarbij verder verzonnen heeft. Dat den eerstgemelden intusschen geenszins het vermogen ontbrak, om in dezen iets te verzinnen, blijkt, met name, ten duidelijkste uit die uitstekend sierlijke plaats, van den hoogstbeschaafden Hebreeuwschen dichter Jesaiäs, die men aantreft in het XIVde Hoofdst. van zijn boek vs. 9-12, alwaar de trotsche dwingeland van Babel geschilderd wordt, als van den hoogen troon zijner majesteit nedergeworpen in de diepste helle, terwijl, bij zijne aankomst aldaar, de vroeger gestorvene vorsten als van hunne zetels oprijzen, om den nieuwen gast te begroeten, en hem zijne vorige grootheid, nu voor altijd verloren, smalend te verwijten. Met één woord bij een scheppend vermogen van de hoogste vlugt, en de groote overeenkomst hunner verdichtselen, zijn de Hebreeuwen zoo ongelijk aan de Griekfche en Latijnsche dichters, dat dezen mogen geächt worden als gretig hakende naar al wat verdichtsel mag genoemd worden, terwijl de anderen zich daarvan zeer spaarzaam bedienden, en dan nog eene zeer voorzigtige keuze deden, waaruit men dan niet te onregt mag opmaken, dat de Grieken en Romeinen zeer verkuischt waren met Mythen, terwijl de Hebreeuwen daar toé geheel niet geneigd waren.

§. 2.

Verder willen wij niet loochenen, dat er eenige overeenkomst is tusschen vele geschiedverhalen in de Gewijde Boeken en de Mythen van andere volken die daar mede vergeleken worden. Maar men bedenke voor al dat deze Mythen doorgaans, niet uit ongewijde geschiedschrijvers, maar gehaald worden uit de dichters, bijzonder uit Homerus, (2) terwijl het toch voorwaar niet te pas komt om de geschiedschrijvers met de dichters te vergelijken. Immers indien iemand eenen schrijver, even veel van welke eene natie, die louter gebeurde zaken verhaalt, zonder eenigen dichterlijken stijl natebootsen, met de dichters van andere volken wilde vergelijken, die zou met het grootste regt geächt

(1). Zie *Scheidius* ad *Cant. Hisk.* p. 29 env.

(2). Dit blijkt uit *Bauers* Mythologisch werk en uit *Michaël Wicklein*, *Progr. de Liberaliori V. T. interpretatione Esfend.* A. 1806.

acht worden het ſpoor bijster te zijn, en ongelijkſoortige dingen met elkanderen te willen vermengen. En zoo is het al mede ten uiterſten onvoegelijk om de Hebreeuwſche geſchiedſchrijvers, hoogsteenvoudig als in het algemeen hunne verhalen zijn, te vergelijken met Griekſche en Latijnſche dichters, met hunnen ſierlijk opgeſmukten en hoogdravenden trant van voorſtellen. Doch misſchien merkt iemand aan, dat Homerus, dien wij hier toch bij uitſtekenheid op het oog hebben, met overal de Godheid als onmidlijk tegenwoordig intevoeren, en vaak wonderdaden te verzinnen, zeer eigenaardig uitgedrukt hebbe de manier en ſmaak dier oude eeuwen, zoo kenbaar aan hare Godsdienſtige en bijgeloovige vroomheid, en aldus, in dit opzigt ten minſte als geſchiedſchrijver moge beſchouwd, en geacht worden een ſoortgelijk gezag te verdienen; ja dat ook niet weinige ſporen van die zelfde Godsdienſtige denkwijze bij latere dichters, inzonderheid bij de Griekſche Treurſpeldichters, voorkomen. — Doch dat deze zoogenaamde Godsdienſtigheid, in allen deele, zoo ver ging als de dichters haar geſchetst hebben, kan ik bezwaarlijk toeſtemmen, om niet te herhalen, het geen ik reeds aanvoerde Hoofdſt. I. §. 3. Aanm. 1., dat men uit de wijze van doen bij de Griekſche dichters, met geene waarſchijnlijkheid altoos, kan beſluiten tot die der overige oude volken in het gemeen. In het tegendeel komt het mij voegzamer voor om te ſtellen, dat de Griekſche dichters, op de denkwijze van het gros hunner tijdgenooten lettende, eene zekere vrome gewoonte bij hetzelve ontdekten, om de meeste gebeurtenisſen die er voorvielen, aan de Goden als bewerkers toeteſchrijven, gewoonte, die zeker de Grieken met niet weinige andere volken der oudheid ſchenen gemeen te hebben, doch, dat alles, wat zij van Godlijke verſchijningen en bovennatuurlijke verrigtingen of voorvallen verhalen, voor ver het grootſte gedeelte door hun verdicht is en gewijzigd naar die overhelling van het groote gros tot algemeen bijgeloof. Trouwens, bijaldien de Griekſche geſchiedſchrijvers volkomen dezelfde manier van verhalen hadden, die men bij de oudſte dichters aantreft, zou de veronderſtelde overeenkomst en vergelijking beter ſteek houden. Doch men ontdekt die zelfs in geenen deele bij Herodotus dien vader, als het ware, der geſchiedſchrijvers, en, het geen opmerkelijk is, en de kracht der opgeraapte vergelijking grootelijks ontzenuwt, men is buiten ſtaat, om eenige geſchiedſchrijvers van één en hetzelfde volk te noemen, die, ſchoon geleefd hebbende in zeer uit elkanderen loopende eeuwen, eenige overhelling tot het Mythiſche aan den dag leggen, eenigzins gelijkende, naar die, welke den meesten Hebreeuwſchen ſchrijveren van de hoogſte oudheid af aan tot aan latere tijden toe vrij algemeen eigen veronderſteld wordt geweest te zijn.

Deel I. Hoofdſt. III. §. 3.

§. 3.

In diezelfde zoogenaamde overeenkomst tusſchen de Mythen der Hebreeuwen en die van andere volken, laat zich ook de volgende ongelijkheid opmerken; dat men den eerstgenoemden niet kan toeſchrijven eenige aanhoudende en onafgebrokene aaneenſchakeling van Mythen, in die maté met elkanderen zamenhangende, dat zij een zeker Mythisch ſtelſel als het ware uitmaken. Ware dit het geval geweest bij de Hebreeuwen, hunne dichters zouden dien volgreeks overgenomen, verder uitgebreid en opgeſmukt hebben, zoo als wij weten dat de Griekſche en Latijnſche dichters deden (1). Te weten, de Grieken hebben hunne volgreeks van Mythen of Fabelen, en de Latijnen hebben die van hun ontleend. De oudé Ægyptenaren hebben de hunne, zoo als ten goeden deele blijkt zoo uit het-boeksken van *Plutarchus over Iſis en Oſiris*, als uit het *Pantheon Ægyptiácum* van *Jablonski*. De hunné hebben de Indiſche volken, welke zeer onlangs, in een Fransch werk, in zekere geregelde orde wierd gerangſchikt (2). Ook andere oude volken hebben eene dusdanige aaneenſchakeling van Mythen, welke *Wagner* gepoogd heeft te ontwikkelen (3). Doch waar is nu de volgreeks der Hebreeuwſche Mythen? Dit volk, in Ægypten gevormd, als het ware door de reeds vrij beſchaafde moeder zelve der fabelen, verſchaft ons geenerhande aaneenſchakeling van verdichtſels, eenigszins gelijkende naar de Griekſche fabelen die voornamelijk in Ægypten verzonnen waren. Waar is het, dat men vele, zeer vele, Mythen uit hunne ſchriften bijbrengt, doch met de meesten dezer is het hoofdzakelijk zoo gelegen, dat de Hebreërs, het zij door verdichtſels uit vooroordeelen of onkunde ontſtaan, het zij door den vermeerderenden aanwas van langdurige overleveringen, een zeker wonder voorkomen bijgezet hebben aan zaken, waarbij eigenlijk niets plaats had dat den gewonen loop der nature te boven ging, of dat zij ſommige droomen aan Godlijke ingeving toeſchreven, of dat zij eindelijk op welke wijze ook overal de hulp der Godheid bij de gebeurtenisſen deden tusſchenkomen. Bij uitſtek weinige proeven van Mythiſche naſporingen over wijsgerige zaken, in zeker gewijd hiſtorisch kleed gehuld, weet men bijtebrengen, ja zelfs niet uit hunne dichters, met welke eene

(1). Dit is eene zeer juiste aanmerking van *Heſs*, in zijne *Biblioth. der Heil. Geſchichte*, boven aangeh. D. 2. bl. 212, 213.

(2). *Mytholog. des Indous, par Mad. de Polier*, 2 *Tom. à Rondolſtadt et à Paris*, 1809, vergel. almede *Sonnerat*, *Reize naar de Oost-Indien en China*, 2de Boek, 1ſte en 2de Hoofdſt.

(3). Zie hier over onze Voorrede Hoofdſt. I. §. 3.

eene ſtoute en waarlijk Oosterſche verbeeldingskracht en dichtvermogen anders begaafd, die hen gewoonlijk geest en leven, om zoo te ſpreken, aan alles deden bijzetten; uit deze hunne dichters zelfs, zeg ik, kan men niets halen dat den naam van een geregeld zamenſtel van Mythen zou dragen kunnen. Men leze ſlechts het werk van *Bauer*, dat hij getiteld heeft: *Hebreeuwſche Mythologie.* Daar in heeft hij onderſcheidene ſoorten van Mythen in zekere orde gerangſchikt, en gepoogd om zeer vele plaatſen der H. Schrifture mythisch te verklaren; maar, eene eigenlijk gezegde Mythologie, dat is een geregeld ſtelſel van Mythen, heeft hij geenszins opgemaakt. Trouwens de geſchiedkundige volgreeks der zaken zoude hier bloot gelegd, en van de eerſte wording dezer wereld af aan, tot aan de vestiging van den waren Godsdienst door Jezus Apostelen doorgegaan moeten worden, indien men eenigerhande aaneengeſchakelde volgreeks van Hebreeuwſche Mythen wilde opgeven: deze Mythen toch, hangen met de geſchiedkundige volgreeks zelve, door eenen onverbreekbaren band te zamen en brengen zoo wel op zich zelve, als in dat verband beſchouwd voor den geest het ééne hoogsteenvoudige, en in vergelijking met de eindelooze verſcheidenheid der Mythen van andere volken, zeer weinig in zich bevattende denkbeeld, dat God, de Schepper van deze wereld en der menſchen Vader, van den beginne af aan zich bijzonder aan deze zijne kinderen liet gelegen liggen, en dikwerf op eene buitengewone wijze zich aan hun openbaarde, doch bijzonder hun, om zijnen dienst onder hen intevoeren, te ſtaven en te handhaven, behulpzaam was. Hoe meer men dit bedenkt, des te meer mag men zich ten volle overtuigen, dat er in waarheid een allergrootstst verſchil is, tusſchen de Mythologie der Grieken en andere oude volken, en die men de Hebreeuwen toeſchrijft.

Deel . Hoofdſt. III. §. 3, 4.

§. 4.

1. Te weten, het geen ik nog daarenboven en wel met nadruk moet aanmerken, bij de overige volken is de Mythologie niet alleen verbonden met de bijgeloovige erkentenis van eene menigte van Goden, maar dit bijgeloof is juist de voorname bron van deze Mythologie. Daar toch, zoo als wij boven, Hoofdſt. I. §. 2. Aanm. 3. reeds hebben aangeduid, vrij duidelijke ſporen hier en daar ontdekt worden van het geloove in, en het dienen van éénen God onder de alleroudſte volken, zou men hier uit mogen opmaken, dat het erkennen en dienen van vele Goden, uit de allengskens toenemende verbastering, van dien zuiveren en eenvoudigen Godsdienst, die ſlechts éénen God kende en eerde, met den tijd zij voortgeſproten. Zoo wierden Zon en Maan en andere Hemel-

Deel I. Hoofdſt. III. §. 4.

bollen, in het eerſte, wel voor zinnebeelden der Godheid, die men zelve niet aanſchouwen kon, doch daar na voor zoo vele onderſcheidene Goden, of derzelver woonplaatſen als het ware gehouden. Zoo wierd al wat maar verwondering wekte of vrees aanjoeg, ja de buitenſporigheden zelve der ſtervelingen zoo wel als hunne deugden als eerbiedwaardige Godheden geëerd, en er was bijna niets in den hemel, op aarde, in de onderaardſche gewesten, in de geheele nature zoo ver als die van menſchen kon overgezien worden, of het bevatte zijne Goden. Van hier onderſcheidene rangen van Goden, en hunne onderſcheidene bedienden. Van hier eene menigte Goden die alles vervulde. Van hier kon de krachtdadige hulp der Goden, tot vele menſchelijke zaken, van de dichters, die er waren, ingeroepen worden, en verſchafte dezen eene ruime ſtof tot het verzinnen, opſieren en uitbreiden van allerleije verdichtſels. Van hier wierden ſommige menſchen, die, als volksſtichters, of uitvinders van nuttige kunsten en wetenſchappen, bekend waren, of die zich door dappere daden bij hunne tijdgenooten verdienstelijk gemaakt hadden, voor kinderen der Goden gehouden, terwijl anderen om hen te vereeren of dankbaarheid te bewijzen, in de klasſe zelve der Goden wierden opgenomen. Van hier die veelſoortige en wanſtaltige gedaanteverwisſelingen welke Ovidius, door zijne gedichten, zoo beroemd gemaakt heeft. Met één woord, van hier heeft haren oorſprong die onoverzienbare reeks van Mythen die zich onderſcheidt naar gelange van het onderſcheid tusſchen volken en volken. Doch dit verband tusſchen Mythologie en veelgodendom, gelijk tusſchen eene beek en de bron waar uit die voortvloeit, willen wij lager Deel II. Hoofdſt. 2. §. 2. nogmaals behandelen, en pogen aantetoonen welke eene kracht dezelve in het algemeen hebbe.

2. Gelijk nu de Godsdienst, in onze Heilige Boeken vervat, gebouwd is op de leere van eenen eenigen God, leere, die wel, van tijd tot tijd, zuiverder en volmaakter wierd, doch die ſteeds, zelfs van de wording der wereld af, niet alleen zuiver was van veelgodendienst, maar zelfs lijnregt daar tegen overſtond en zulk eenen dienst hoogstvijandig was, zoo ſtopte zij voor zich zelve ten eenenmale die rijke bron van Mythologie waar van wij zoo even ſpraken. Het was deze in het oogloopende waarheid zelve welke *Wagner* deed beweren, dat de Hebreeuwen alleen vrij waren van de algemeene beſmetting der Mythologie, zoo als wij herinnerden Hoofdſt. I. §. 3. van onze Voorrede. En voorzeker bij de Hebreeuwen treft men niets aan van die dingen, waarvan wij de hoofdpunten even aangeſtipt hebben in de voorgaande aanmerking: en zoo er, hier of daar iets van dien aard in onze Gewijde Boeken voorkomt, dit geſchiedt altijd op zulk eene wijze, dat er duidelijk uit blijkt, dat de Godsdienst der Hebreeuwen, volſtrekt niets gemeens heeft met zoodanige verdichtſels van het bij-

bijgeloof. En van hier heeft het bijzonder zijnen oorſprong, om andere aanmerkingen daar te laten, dat niet alleen de Geographie der Hebreeuwen geene Mythen gehenge, geene verdichte eilanden b. v. zoo als Homerus verzonnen heeft, geene rivieren, bergen of bosſchen, door Goden bewoond, maar zelfs hunne geſlachtrekeningen zoo vrij, ja, zoo afkeerig zijn van alle Mythen, dat men niets kan noemen dat zuiverder hiſtorisch is. Die geſlachtrekeningen immers, bij de Ægyptenaren, Grieken en andere oude volken, hoe hooger zij klimmen, tot boven de hiſtoriſche oorkonden, bevatten zoo veel te meerdere zonen van Goden en halve Goden. Maar in de ſchriften der Hebreeuwen, zoo geheel zuiver van dit Mythisch bijgeloof, ontleenen, noch de uitvinders der kunsten voor den zondvloed, noch Abraham, die hoogberoemde ſtichter van het Hebreeuwſche volk, noch aartsvader Joſeph, hoe zeer, indien ik zoo ſpreken mag, bijna een Ægyptenaar, noch Mozes nagenoeg geboren en geheel opgevoed aan het Ægyptiſche Hof, noch zelfs die mannen, die men met de Griekſche helden vergelijkt, Gideon, Simſon, en andere zoogenaamde Regters, hunnen oorſprong van eenige Godheid, zelfs niet van eenigen Engel.

3. Ik weet wel, dat, vooral in onze dagen, door de voorſtanders der Mythen bij de Hebreeuwen, ſommige ſporen van veelgodendom, en daaruit geſprotene Mythen, in de alleroudſte berigten van Geneſis, worden aangewezen (1). Zij halen die zoo uit den meervoudigen uitgang van het woord אֱלֹהִים (Elohim), dat reeds in het eerſte hoofdſtuk van Geneſis voorkomt, als wel bijzonder daar uit, dat God, van zich zelven ſprekende wordt ingevoerd als ſprekende in het meervoudige getal Gen. I. 26. XI. 7. en in die zeer opmerkelijke plaats, welke voorkomt Hoofdſt. III. 22. alwaar God zegt: *De mensch is geworden gelijk één onzer*, eindelijk uit Geneſ. VI. 2., alwaar even als Job I. 6. II. 1. en XXXVIII. 7. de *Zonen der Goden* uitdrukkelijk vermeld worden.

Moet men intuſschen niet verbaasd ſtaan, dat men nog ten huidigen dage iets, ten voordeele der aangeduide meening, oordeelt te kunnen halen uit den meervoudigen uitgang van het woord אֱלֹהִים, daar leerlingen in de Hebreeuwſche

(1). Zoo als B. V. *Bauer* in zijne *Hebr. Mythol.* I. p. 118 env. en in zijne *Theol. des A. T.* I. bl. 20 enz., offchoon hij, in het eerstgenoemde werk, I. bl. 56. te kennen geeft, dat alleen de Hebreeuwſche Mythologie tot de leer van eenen eenigen God behoort, of, om zijne eigene uitdrukking te gebruiken, *monotheistisch* is. In hetzelfde denkbeeld verkeert de naamlooze Nederlandſche Schrijver van de Zamenſpraken over de Mythen zie bl. 60, 90 env. *Wagner* ook in zijne *Ideën zu einer algemeine Mythologie der alten welt* bl. 297., hoewel hij de wijze van verhalen der Boeken van het O. V. erkent geheel vreemd te zijn van het veelgodendom, meent echter in den boven vermelden meervoudigen uitgang ſporen van hetzelve te ontwaren.

Deel I. Hoofdst. III. §. 4

fche tale weten, dat men in dezelve gewoon is, om, het geen in zijne foorte groot en voortreflijk is, in het meervoudige getal te ftellen. Het woord beteekent dus, naar den aard der tale *dien*, *boven welken niets geëerd mag worden.* Van אלה of het Arabifche الٰہ eigenlijk: *Hij heeft gefidderd:* en ik zou meenen, dat, met dit woord, zelfs niet gezinfpeeld wordt op vele en te onregt erkende Goden, maar dat menfchen van de hoogfte oudheid אלהים noemden alle perfonen die hunne vrees of eerbied opwekten, van welk gebruik men, onder anderen, fporen ontdekt daar in dat de Overheden met dien naam beftempeld wierden zoo als Exod. XXI. 6, waarom dan ook met de grootfte gepastheid aldus genoemd wierd dat Wezen dat, bij uitftekenheid, aller hoogfte eerbied waardig is. Trouwens het woord אדונים wordt, in den zelfden fmaak, fomwijlen gebezigd van een eenig groot Heer, zoo als b. v. Genef. XL. 1. XLII. 30. Zoo vergisfen zich dan, zoo wel, zij, die in dezen meervoudigen uitgang fporen van het veelgodendom meenen te vinden, als die vele Godgeleerden die voormaals waanden, dat men er eenig bewijs uit halen konde voor de Drieëenheid of ten minste voor de vereeniging van meerdere perfonen in het eenig Godlijke wezen. (1)

Wat nu de overige plaatfen betreft, dezen zouden misfchien wel eenigen fchijn kunnen hebben, indien niet de befchrijving der fcheppinge zoo als die Geneſis I. voorkomt, door haar onderwerp zelven regtdraads ftrijdig was met de leere van het veelgodendom, zoo dat het eene volmaakte ongerijmdheid in zich zelven zoude zijn, zich te verbeelden, dat die leer daar in diep verborgen fchuilde, welke nergens elders duidelijk aan het licht komt, ja daar de fchriften der Hebreeuwen het doorgaans geweldig op geladen hebben. Want offchoon er zijn, die beweren, dat Jehova, de befcherm-god der Israëlleren, flechts door Mozes wordt voorgefteld, als verheven boven de Goden van andere volken, welke laatsten door hem niet geloochend, of uit de natuur der dingen geweerd worden, (2) is dit toch niet van dien aard, dat het de kracht onzer redekaveling in het minste zou kunnen ontzenuwen. Trouwens, om andere aan-

(1). Zeer onlangs ondekte ik echter, dat eenig fpoor van de leere der Drieëenheid, zoo als die onder de Christenen wordt aangenomen, en die met de Indifche vele overeenkomst zal hebben, gezocht wordt in het boek van Geneſis door de Schrijfiler eener Indifche Mythologie in het Fransch geſteld en boven aangehaald, T. II. p. 662. En fchijnt met deze inteſtemmen *F. Schlegel* in een werkje dat hij getiteld heeft: *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier*, bl. 199.

(2). Zie *Bauer* in zijne *Theol. des A. V.* II. bl. 48-50. en *Steger* in *Henke's Theſaurus* of *Magazin für Religionsphiloſophie* &c. IV. 1. abhandel. 5. bijzonder bl. 148 env.

aanmerkingen daartelaten, wanneer Mozes nu of dan van de Goden van andere volken gewaagt, als van dadelijk beſtaande wezens, dan ſchikt en voegt hij zich ſlechts naar de aangenomene gewoonte van zijnen tijd, en zoo deed hij als een zeer voorzigtig man, die in het oog moest houden, dat hij te doen had met een volk dat geweldig overneigde tot afgoderij en den dienst van vele Goden, een wrevelig en weerbarstig volk, in welker zielen dit bijgeloof diepe wortelen had geſchoten: terwijl hij tevens echter, om deze ongerijmde denkbeelden allengskens te wisſer te ondermijnen, en zoo het mogelijk was, met den tijd, geheel uitteroeijen, Jehova, die de bijzondere beſcherming van het Hebreeuwſche volk had op zich genomen, voorſtelde als Schepper van het geheel-al en den eenen waren God, Deut. IV. 35, 39. VI. 4-8. VII. 6-9. XXXII. 39, en zoo deed hij, daarenboven niet alleen bij het beſchrijven der Schepping door hem overgenomen en lijnregt tegen het veelgodendoom aangekant, maar tevens in die hoogstbelangrijke wet die het vieren van den Sabbath regelde Exod. XX. 8-11. XXXI. 17. Ook kan Bauer geen baat hebben van de blijkbaar gedwongene uitzondering welke hem doet aannemen, dat een later verzamelaar van den Pentateuchus de meer gezonde leere van den eenen waren God aan Mozes heeft ondergeſchoven. (1) Want, behalve dat wij elders zullen betogen dat dit zonder grond aldus wordt aangenomen, zegt Bauer, zich zelven ongelijk als hij zich vertoont, dat deze leer van Eenen God den Schepper aller dingen reeds ten tijde der aartsvaders en door dezen was aangenomen, en dat Mozes met naauwgezetheid hunne voetſtappen gedrukt heeft. (2)

4. Doch laten wij de plaatſen zelven, die men ons tegenwerpt, een weinig van naderbij beſchouwen. In het algemeen merken wij daarop aan, dat in de overoude oorkonden zelven van Geneſis, waarin men die plaatſen aantreft, bijna altijd het woord אלהים, toegepast op God, in verband komt met eenig woord in het enkelvoudige met betrekking tot de beteekenis, allerzeldzaamst met het meervoudige, zoo als Geneſ. XX. 13, alwaar Abraham ſpreekt, welken Bauër zelf houdt voor een verëerer van éénen God, en Hoofdſt. XXXV. 7., alwaar Jacob het woord voert, na dat hij kort te voren zijnen afkeer van den dienst der afgoden had te kennen gegeven. Zoo noemt ook, dat nog meer is, de Propheet Jeremias, ter plaatſe zelve waar hij ijverig bezig is om het bijgeloof aangaande het veelgodendom ſtreng te gispen, Jehova אלהים חיים eigenlijk *de levende Goden*, dat is te zeggen *den eenen waren God*, Hoofdſt. X. 10. Verder is het op-

(1). Als boven bl. 50-52.

(2). Als boven I. bl. 17.

Deel I. Hoofdst. III. §. 4.

opmerkelijk, dat, in diezelfde plaatsen uit het boek van Genesis waar over wij thans handelen, de schrijver vrij klaar doet blijken, dat hij, God, in het meervoudige getal, sprekend invoerende, slechts aan éénen God dacht, niet aan meerderen. Want Gen. I. 27 laat hij aanstonds in het enkelvoudige volgen: dat de mensch, door God, naar zijn eigen beeld geschapen is. Eindelijk, hij die Genes. XI. 7 sprekend ingevoerd wordt, wordt geen אלהים (Elohim,) maar יהוה (Jehova) genoemd, en van hem verder gewaagd in het enkelvoudige getal. Vraagt men nu, hoe men aan dit meervoudige getal komt, wanneer er slechts van éénen God gesproken wordt, ik zou de oorzaak hiervan niet durven zoeken in het diepzinnig geloove aan de Driëenheid of de meerderheid van personen in het Godlijk wezen, het geen men bezwaarlijk kan veronderstellen in eene zoo hooge oudheid, maar veel eer denken dat die oorzaak te vinden is in de overoude gewoonte, om den Allerhoogsten, uit een beginsel van grooten eerbied, in het meervoudige te noemen. Ook is het gansch niet vreemd van den geest dier oude tijden, veel eer schijnt het daarmede uitnemend te strooken, om de Godheid, welker naam men zich gewend had in het meervoudige te stellen, wanneer men die sprekende invoerde, van zich zelve in het meervoudige te laten spreken om aldus zijnen eerbied jegens dezelve aan den dag te leggen. En het is hier uit te verklaren, dat God, Genes. III. 22. zegt: *de mensch is geworden* כאחד ממנו *als onzer één*, het geen zeker niet hetzelfde is met *gelijk wij*, maar eigenlijk aanduidt: *gelijk iemand van hun die als wij zijn en ons gelijken*, hoedanig te weten de mensch was, geschapen naar het beeld en de gelijkenisse Gods, en alzoo aangesteld als een God op aarde: welke verklaring de plaats zekerlijk gehengt, vooral wanneer men let op de mindere naauwkeurigheid van spreken en schrijven in eene zoo hooge oudheid. In hetzelfde Hoofdstuk, verder in het 5de vers, waarop ter aangehaalde plaatse, buiten twijfel, gedoeld wordt, heeft de spreekwijze כאלהים *als God* eene hiermede overeenkomstige beteekenis, zoo dat de zin is: „ Zoo zult gij eindelijk het beeld Gods of uwe „ gelijkenis naar God dadelijk openbaren, en de kracht en invloed daarvan on„ dervinden." Zoo iemand intusschen bij de eerstgemelde plaats, in den nu verklaarden zin opgevat, denken mogt, dat er gedoeld wierd op andere redenmagtige en naar Gods beeld gevormde schepselen, ik zou er mij voorwaar niet tegen verzetten, maar het veel eer ten sterksten voorstaan.

5. Maar wat moet men eindelijk denken van de *Zonen Gods* בני אלהים waarvan men eene duidelijke melding meent te vinden Genes. VI. 2, en mede in het boek van Job? Schijnen zelfs dezen niet naar het veelgodendom en alzoo naar het Mythische bijgeloof te ruiken? Is niet tusschen dezen, en de zonen

der

der Goden, waarmede de fabelachtige geſchiedenis van andere volken opgevuld is, eene zoo ſterke overeenkomſt dat men zich naauwelijks eene meer in het oogloopende verbeelden kan? Wie toch zal met grond loochenen dat uit de vereeniging van dezen met de dochteren der menſchen, de oorſprong moet gezocht worden der reuzen en ſterke mannen, die zich beroemd gemaakt hebben, ja van hun zelven, die de overige oudheid Helden en Halve Goden noemde? Eindelijk daar, Job I. 6 en II. 1, deze zelfde *Zonen van Elohim* of *der Goden* verbeeld worden als raadslieden der Godheid en Hoofdſt. XXXVIII. 7. als tegenwoordig bij de nieuwgeſchapene wereld, in welke betrekking zij aldaar *Morgenſterren* genoemd worden, welke ſterren de Chaldeeuwen geloofden door Engelen bewoond te worden; ſchijnt het dan niet zeer eigenaardig om hen te houden voor Goden van lageren rang, die nu wel eens אלהים genoemd wierden in het boek van Geneſis, doch dan weder מלאכים of *Engelen*, en waar van de Heidenen, onder verſchillende benamingen vele ſoorten erkenden, allen onderworpen aan de opperſte Godheid, en hare dienſtknechten? Zoo heeft boven anderen *Bauer* (1). Dit alles heeft voorzeker eenigen ſchijn, doch ook maar alleen ſchijn, eigenlijke kracht ſteekt er niet in.

Immers behalve dat men hier veronderſtelt, dat de Engelen, waar van de H. S. hier en daar gewaagt, ſlechts verdichte en Mythiſche perſonen zijn, het welk met wat regt het geſchiede wij vervolgens willen onderzoeken, wij meenen reeds klaar genoeg betoogd te hebben dat er onder het meervoudig naamwoord אלהים geen denkbeeld ſchuile van meer dan éénen God, zoo dat, in de thans bedoelde plaatſen niet van *der Goden* maar van *Gods zonen* gehandeld wordt. Wie, nu, voorts, aldus genoemd worden in het boek van Geneſis, mag men opmaken uit eene vroegere plaatſe van dat zelfde boek, uit Hoofdſt. IV. 26, waarop niet onduidlijk gezinſpeeld wordt in de plaatſen die wij thans overwegen, en die hoogwaarſchijnlijk de volgende vertaling gedoogt: *Ten dien tijde begonnen de menſchen zich naar den naam van Jehova*, dat is, van den éénen waren God *te noemen*. (2). De benaming derhalve van *Zonen* of *Kinderen Gods* (vergelijk Deut. XIV. 1.) moet geächt worden aanteduiden *de vereerers van God*, zoo als vrij algemeen is aangenomen, of, wilt gij eene nieuwere verkla-

(1). Zie zijne Theol. des A. T. I. bl. 22 env. vergel. met bl. 171 env. en de *Hebr. Mythol.* I. bl. 122 env.

(2). Zie *Muntinghe*, *Geſch. der Menſch. naar den Bijbel.* I. noot bl. 91 en 92, alwaar hij aanmerkt, dat volgens de Griekſche overzetting voor יהוה misſchien אלהים moet gelezen worden, welke lezing aangenomen wordende, loopt zeker de overeenkomst van die plaats met deze benaming meer in het oog.

Deel I. Hoofdſt. III. §. 4.

klaring (1) *hen*, *die hemelſche dingen behartigden*, in tegenoverſtelling vandie zonen van den, uit aarde gevormden *Adam*, *welken op het aardſche hunne zinnen gezet hadden*, of, eindelijk dezulken, die, naar het beeld Gods, naar het welk de eerſte mensch geſchapen was, zich zoo veel mogelijk zochten te vormen, en alzoo Gode als *te gelijken* poogden. Zie Matth. V. 45, waar tegen men aldus kan overſtellen de *Zonen van Adam*, of des *menſchen Zonen* die niets ter harte namen dan het geen *menſchelijk*, *Gode ongelijk en bedorven* was; hoe men intusſchen ook deze benaming verklaart, zij vervat volſtrekt niets in zich dat naar het veelgodendom ruikt, maar moet betrokken worden tot den dienst van den éénen God en eenen vromen levenswandel. Zij komt dikwijls voor in de Gewijde Schriften, ſchoon men haar niet altijd in denzelfden zin heeft optevatten, doch altijd heeft zij hare betrekking tot den eenen waren God: trouwens, niets is gemeener bij de Hebreeuwen dan *Zoon* van eenig perſoon of zaak te noemen, dien die er eenige bijzondere betrekking toe heeft. Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat aan de perſonen, die veronderſteld wierden in de raadsvergadering der Godheid gezeten te zijn, in het dichtſtuk van Job, dien naam gegeven wordt, met welke hoogstvoegzame benaming de Engelen of Hemelbewoners worden aangeduid, niet als op eenigerhande natuurlijke wijze geteeld, maar door God zelven onmidlijk geſchapen; zoo als naderhand Adam, volgens een voorvaderlijk gebruik, zoo het ſchijnt Luc. III. 18 *de Zoon Gods* genoemd wordt. En deze zelfde Engelen worden *Morgenſterren* geheeten Job XXXVIII. 7., om dat men hen hield voor inwoners der ſterren, welke verdichting indedaad ook elders gevonden wordt in het zelfde boek Hoofdſt. XXV. 4.; doch daar die zelfde wezens in de gelijkluidende plaats XV. 15. שמים, dat is *inwoners van den Hemel* worden genoemd, en daar de zigtbare Hemel uit Zon, Maan en Sterren beſtond, heeft de dichter, volgens het gemeen gevoelen zijner tijdgenooten, en zeer natuurlijk tevens, deze zigtbare deelen van den Hemel den Engelen ter bewoning als toegewezen. (2). Zoo nu, intusſchen, iets, dat naar dit verdichtſel zweemt, bij de Chaldeeuwen gevonden wordt, die de Sterren des Hemels meenden door geesten geregeerd te worden (3), is die overeenkomst voorwaar niet van zulk eene aard, dat zij den geringſten ſchijn geve als of men de leer van het veelgodendom aantrof in het boek

(1). Zie *Pareau Comment. Jobéa*, p. 96.

(2). Het zijn, nagenoeg, de woorden van *Pareau*, ter aangeh. plaatſe, p. 129.

(3). Immers ſchijnt dit de ware leer der Chaldeeuwen geweest te zijn. Zie *Brucker's Hiſt. Philoſ.* I. p. 133 en 135.

boek van Job, het welk zulke voortreffelijke denkbeelden oplevert aangaande den éénen waren God, en zoo regtſtreeksch XXX. 26-28 het alleroudſte eerbewijs zelven, aan Zon en Maan gerigt, wraakt en verwerpt, dat, die geen zich ſchijnt ſchuldig te maken aan eene ſchreeuwende onrechtvaardigheid die dezen ſchrijver de minste kladde aanwrijft van geloof aan mindere Goden die de Sterren zouden beheeren.

Wat nu, eindelijk, betreft de plaats bij Gen. VI. 4, ik wil niet loochenen, dat het aldaar ter nedergeſtelde berigt wegens reuzen en wijdberoemde ſterke mannen, in zeker verband voorkomt met het verhaal van huwelijken tusſchen de zonen Gods en de dochteren der menſchen. Doch נפילים en גבורים beteekenen niet zoo zeer *reuzen* en *ſterke mannen* als wel *Mannen van kloeker voorkomen en meerdere krachten, en onderdrukkers van anderen* (1). Vervolgens moet men hier bijzonder in het oog houden, dat deze geweldige onderdrukkers niet gezegd worden voortgeſproten te zijn uit zulk een huwelijk, maar dat zij leefden ten tijde toen men die huwelijken aanging en later, en zulk eene dwingelandij oefenden over anderen, dat hun naam wijd en zijd, zelfs bij de nakomelingſchap, ſchrik en angst verſpreidde. Immers toont het verband des verhaals klaar genoeg, dat, het geen er bijgevoegd wordt, geheel niet tot lof van deze menſchen wordt bijgevoegd. Zij waren derhalve ongeveer van die ſoort van menſchen, waarvan de verſpieders van Canaän gewaagden Num. XIII. 33, menſchen wel van eene meer dan gemeene ligchamelijke grootte, hoedanigen in die oude tijden niet zeldzaam waren, en waarvan men ook nu en dan in onze dagen hoort, doch geene eigenlijk gezegde Reuzen zoo als de fabelachtige oudheid heeft verzonnen: want dat, het geen die verſpieders van derzelver voorkomen verhaalden, geweldig vergroot was, is blijkbaar uit vers 32. Dit nu, en het geen wij een weinig vroeger herinnerd hebben, in aanmerking genomen wordende, ſchijnt de ſchrijver van dit oude gedenkſtuk althans te hebben willen aanduiden, dat er gedurende eenigen tijd menſchen geweest zijn, die uitmuntten in degelijkheid van leven en zeden, en niet alleen eene bijzondere maatſchappij uitmaakten, onderſcheiden van die der goddeloozen, doch dat zij zelfs de laatſten onder bedwang hielden en beletteden om anderen te beleedigen; dan dat, hoe ſterker het menſchelijk geſlacht vermenigvuldigde, het getal, en de invloed der vromen evenredig verminderde, het geen voornamelijk daaraan zijnen oorſprong te wijten had, dat de ſchoone maagden, die er onder de boozen gevonden wierden, de anderen door allerleije kunsten verlokten, waaruit dan kwalijk gemengde huwelijken ge-

(1). Zie *Muntingh* ter aangeh. plaatſe I. not. bl. 954.

Deel I. Hoofdst. III. §. 4, 5.

geboren wierden, en de band welke de maatschappij der Godvrezenden zamenhechte, allengskens los gemaakt, en eindelijk geheel verscheurd wierd; doch, daar nu de goddeloozen, hierdoor, geenen teugel meer hadden, verhieven, van dien tijd af, mannen die in grootte of krachten boven anderen uitstaken moedig het hoofd, en pleegden straffeloos allerlei geweld." Wanneer men nu deze alleszins gepaste verklaring volgt, wie vindt dan, bid ik, in dat kort berigt iets van Helden, en beruchte Godenzonen, of van Titans en Reuzen, aan welken men het bevechten van den Hemel zelven toedichte?

Ik meende dit een en ander met eenige meerdere uitvoerigheid te moeten behandelen, om te duidelijker te doen blijken, hoe weinig de Schriften der Hebreeuwen het veelgodendom, die voornaamste bron der fabelen, begunstigen, en hoe vruchteloos de pogingen zijn van hun, die hun best doen om deze bron van daar te doen uitvloeijen, om dezelve vervolgens afteleiden in de beekjes van velerleije Mythen.

§. 5.

Gaan wij nu over tot een ander, en, zoo men zegt, duidelijk en onloochenbaar kenmerk, waardoor men eene Mythe, zoo wel in de Gewijde Schriften, als in andere verhalen der oude tijden, zal moeten uitvinden kunnen, kenmerk, dat men beweert door de verschijningen eener Godheid te worden opgeleverd. Daar men nu deze Goddelijke verschijningen voor fabelen moet houden, wanneer zij voorkomen in de verhalen van andere volken, zal men dit zelfde vonnis te meer vellen moeten over die veelvuldige verschijningen van God en zijne Engelen, van hunne onderhandelingen met den mensche, die in de Gewijde Schrifture verhaald worden, hoe die Engelen te meerdere overeenkomst hebben met de Geniusen Daemonen, en andere verdichte personen, die vele volken zich voordroomden als middelaars tusschen hen en de Goden, en op welken lijst men alzoo de Engelen moet aanteekenen. Doch hierop zullen wij slechts een paar aanmerkingen maken, de eene, die verschijningen in het algemeen betreffende, en de andere in het bijzonder de Engelen rakende.

1. De verschijningen van Goden, hier, ter vergelijking, gewoonlijk bijgebragt, voornamelijk uit Homerus, en diens nabootser Virgilius, schenen den schrandersten mannen onder de Grieken en Romeinen zelven als verdichtsels toe, en nooit is het iemand hunner in gedachte gekomen om dezelve voor ware gebeurtenissen te houden. Doch die verschijningen, waarvan de H. Schrift gewaagt, zijn, ik zegge niet, van het ligtgeloovig gemeen, maar zelfs van die voortreffelijke man-

mannen, welken de voorſtanders zelven van de Hebreeuwſche Mythologie niet kunnen nalaten te eerbiedigen, zulkerwijze erkend en aangenomen, dat zij dezelve uit eene innerlijke overtuiging des gemoeds, voor ontwijfelbare en waarlijk gebeurde zaken gehouden hebben. Het zal der moeite waardig zijn om hiervan een en ander voorbeeld bij te brengen.

Mozes derhalve heeft, niet alleen tot de plegtige verſchijning van Jehova op den berg Sinaï, die hij vooraf wist dat plaats zoude hebben, de Israëliten willen voorbereiden Exod. XIX. 14-17., maar ook daarna van dezelve, in dien ſmaak geſproken als iemand die van de zaak zelve ten volle overtuigd was, vs. 20. en Deut. IV. 7-12. V. 1-29. Wat zeg ik? Deut. IV. 32-35. beroept hij zich, en op die grootheerelijke en ſchrikwekkende verſchijning Gods, en op andere volſtrekt buitengewone kenmerken der onmiskenbare tegenwoordigheid des Allerhoogſten, ten toon geſpreid voor allen die het aanſchouwden, van hoedanige men nimmer te voren gehoord had, en waardoor de Hoogſte Magt het Israëlitiſche volk, van alle overige volken heeft willen onderſcheiden. Indien nu de waarheid dezer gansch buitengemeene gebeurtenisſen bij Mozes niet volkomen vast ſtond, zou het hem luttel betaamd hebben om op dezen trant te ſpreken: en die beweren durft, dat Mozes, of, deze dingen verzonnen heeft, in den ſmaak van andere oude Wetgevers, die voor zich en hunne wetten, gaarn een Goddelijk gezag voorwendden, of ſommige toevallige gebeurtenisſen, zoo als b. v. het onweder op den berg Sinaï, toen hij de Wet der Tien Geboden aan de Israëliten wilde ter hand ſtellen, en de vreeſelijke volksplagen, ten tijde toen hij hen uit Ægypten poogde te verlosſen, tijdig en gelukkig plaats grijpende, bij zich zelven geloofde, of anderen trachte wijs te maken (1) bewijzen te zijn dat de Godheid zich zijner bijzonder aantrok; de zoodanige neemt iets aan ten uiterſten honende voor de waardigheid van Mozes, dien achtbaarſten en ſchranderſten man der geheele oudheid, welken hij moet geächt worden te verlagen tot eenen uiterst ſchaamteloozen bedrieger of een begunſtiger van het verachtelijkſte bijgeloof.

Propheet Jeremias verſchaffe ons een ander voorbeeld van de zaak waarover wij handelen, die, zoo hij zich den Allerhoogſten verdicht heeft, als op eene buitengewone wijze zich aan hem openbarende, om Godſpraken, den Joden hoogst-onaangenaam, ter hunner kennis te brengen, zeker onder geenerleije voorwaarde, daar hij een zachtaardig, ligt geroerd man was, geheel niet opgewaſſen tegen de gewigtige zwarigheden welke hem in den weg lagen, zulk een zwaar

en

(1). Zie onder anderen *Bauer Hebr. Mythol.* I. 270-300.

Deel I. Hoofdſt. III. §. 5.

en hoogstgevaarlijk werk zou op zich genomen en volbragt hebben, als dit was in de tijden van beroering, die den ondergang van het Gemeenebest onmidlijk voorafgingen, ten zij men aanneme zijne vaste overtuiging dat het hem van God zelven, op eenigerhande buitengewone en onmiskenbare wijze was opgedragen. Ja, hoe had hij het wagen durven, indien men der waarheid hulde wil doen, om te zeggen en in geſchrifte te ſtellen, dat hij, als in weerwille van zich zelven en niet dan na veel tegenſtribbelings het hoogstmoeilijk werk had op zich genomen. Hoofdſt. I. 6-8 en 17-19, zoo zelfs, dat hij het volſtrekt zoude geſtaakt hebben, had hij wagen durven om zich tegen het Godlijk bevel te verzetten. XX. 7-9? (1) Immers die Propheten onder de Hebreeuwen die voorgaven met de Godheid afzonderlijk te ſpreken, toonden zich zeer ongelijk, zoo wel ten opzigte van het onderwerp hunner Godſpraken als in deftigheid van leven en zeden, met die zieners van andere oude volken op allen welken mag toegepast worden het zeggen van Cicero van de wigchelaren onder zijne landgenooten. „ Het ſchijnt verwonderlijk dat een wigchelaar eenen anderen wigchelaar zonder lagchen kan aanzien (2).

Het laatſte voorbeeld eener ware verſchijning van Gods wege verſchaffe ons de uitſtekendſte aller Leeraren Jezus Christus, en dat wel ontleend uit de merkwaardige gebeurtenis die verhaald wordt Matth. XVII. 1-9. Marc. IX. 2-9. Luc. IX. 28-36. Dat deze zonderlinge en gansch buitengewone verſchijning, welke den Heiland bejegende op zekeren hoogen berg in tegenwoordigheid van drie zijner leerlingen, en die zijne uitwendige gedaante eenen zeer ſchitterenden glans bijzette, zeker Mythisch moet worden opgevat, ſtellen zeer vele nieuwere Schriftuurverklarers, hoe zeer zij onderling verſchillen over de wijze waarop, het waarlijk gebeurde, uit het wonderdadig omkleedſel behoore ontwikkeld te worden. Doch *Bauer* die breedvoerig over dit verhaal heeft uitgeweid (3) vindt meest waarſchijnlijk het gevoelen, volgens het welke aan dit Mythische voorkomen eeniglijk aanleiding heeft gegeven een onweder van donder en blikſem vergezeld, met dat gevolg, dat het geweldig geluid des donders, het geen de ſlapende leerlingen onverwacht wekte, hun toeſcheen de ſtem zelve van God te zijn, die Jeſus voor zijnen tederstgeliefden Zoon verklaarde, terwijl intuſſchen het ſchit-

(1). Zie aldaar *Dathe.* Men kan ten zelfden einde eene opmerkelijke plaats vergelijken 1. Sam. III. 1-9., als waaruit blijkt dat noch de Heilige Schrijvers geneigd waren om Goddelijke verſchijningen te verdichten of te vergrooten, noch zij aan wien dezelve te beurte vielen ligtgeloovig waren in dezelve aantenemen.

(2). *De Nat. Deorum* II. p. 232 ſeqq.

(3). *Hebr. Mythol.* II. bl. 233 env.

ſchitterend licht van den blikſem, dat Jezus van alle zijden omſcheen, hem niet alleen zeker heerlijk voorkomen bijzette, maar tevens, door een zeer natuurlijk bedrog der zinnen, in het holſte van den nacht zoo vreemd niet, hem een paar medgezellen ſcheen toetevoegen, die de leerlingen voor Mozes en Elias hielden, die men toch allenthalve verwachte dat verſchijnen zouden ten tijde der openbaring van den Meſſias. Voor het overige beweert hij, dat Jezus, bemerkende dat de inbeelding zijner leerlingen hen de zaak met een veel vergrootend oog deed beſchouwen, hen vermaande om er geen gerucht van te maken, maar het gebeurde voor zich te houden.

Doch, om niet breedvoerig te zijn in het ernſtig wederleggen van zulke bloote ſpelingen van vernuft, merken wij alleen aan, het geen bij ons oogmerk hier ter plaatſe, voor alle dingen te pas komt, dat deze geheele verſchijning, hoe waarlijk zonderling, door Jezus niet gehouden wierd voor een toevallig ding, dat ſlechts door zijne leerlingen vergroot wierd, maar voor eene wezenlijke gebeurtenis, waarvan het doel zeer gewigtig was, ja die hij vooruitgezien had dat plaats zoude hebben. Immers in de vermaning van Jezus, ſteekt volſtrekt niets, dat ons zou kunnen vermoeden doen, dat zijne leerlingen hem toeſchenen in een verkeerd begrip te ſtaan. Ook vermaant hij hen niet, om, van het geen zij gezien hadden, volſtrekt te zwijgen, maar alleen om dit niet eerder te verhalen voor hij uit den dood zoude verrezen zijn: de reden van welke vermaning blijkbaar daar in moet gezocht worden, dat Jezus begreep, dat het eerst na zijne opſtanding konde worden doorgezien, hoe door de heerlijke verſchijning en gedaanteverandering, waar van wij gewagen, eenig afbeeldſel gegeven ware, van die heerlijkheid tot welke hij na zijne opſtanding zou geraken. Intuſſchen waren zij, die hier als getuigen tegenwoordig waren, Petrus, Jacobus en Joannes, zijne meest vertrouwde leerlingen, welken dan de waarheidlievende Leeraar, wars, gelijk hij was, van het najagen van ongepasten roem, uit toevallig bedrog der zinnen geſproten en opgedrongen als het ware, dermate in hunne dwaling moet bevestigd hebben, dat twee van dezelven, gedachtig aan des meesters vermaning, na dat die van de aarde verhoogd was, niet ſchroomden openlijk te gewagen van die verſchijning als hoogstverëerende voor den Heiland, welk denkbeeld zij tevens in geſchrifte onder de nakomelingſchap zochten te verbreiden. Ten minſten komt mij hoogstwaarſchijnlijk voor het gevoelen, dat Joannes hier op doelde Euang. I. 14, toen hij te verſtaan gaf dat hij de heerlijkheid van Jezus gezien had, en Petrus 2de Brief I. 16-18 ſchreef, dat hij van de waarheid der zake zoo ten vollen verzekerd was, dat hij ſtellig beweerde, dat hij geene verdichte fabelen, maar het getuigenis van zijne eigene oogen

Deel I. Hoofdst. III. §. 5.

gevolgd was, toen hij gewaagde van de heerlijkheid en majesteit van Jezus (1). Ook heeft Jezus, volgens het hoogstwaarschijnlijk gevoelen van de meeste oude en vele nieuwere Schriftuurverklarers, te voren aangeduid, dat hij, van de heerlijkheid tot welke hij éénmaal in den Hemel zoude opstijgen, een schaduwachtig beeld wilde vertoonen op eenen berg, Matth. XVI. 28. Marc. IX. 1. Luc. IX. 27.

Deze voorspelling toch wordt bij elk dier geschiedschrijvers in zulk een verband gebragt, met deze zelfde beschrijving der luisterrijke verheerlijking, dat die buiten twijfel daar toe moet betrokken worden. Daarenboven wordt Jezus op zulke eene wijze gezegd, zijne meest vertrouwde leerlingen afzonderlijk te hebben met zich genomen op eenen zeer hoogen berg, dat men gemakkelijk begrijpe dat hij wilde, dat dezen, en dezen alleen, getuigen zouden zijn van de zonderlinge gebeurtenis welke hij vooruitzag. Daar nu dit alles zoo is, moet ons het allergewigtigst gezag van Jezus te rug houden, dat wij ons niet in het hoofd gaan zetten, om zelfs de meest buitengewone Goddelijke verschijningen in de H. S. vermeld, aantemerken als ontwijfelbare kenteekenen van Mythen dragende.

2. Bij deze algemeene aanmerking voegen wij eene andere, meer bijzondere, over de Engelen, welke men voorbarig aanneemt dat louter verdichte personen zijn, zoo als de Geniusen en Daemonen, hun zoo zeer gelijkende, welken door andere volken erkend worden. Want hoe kan ooit geloochend of in twijfel getrokken worden de hooge waarschijnlijkheid, dat de menschen, onder de eindelooze menigte en verscheidenheid der geschapene dingen niet de eenige redenmagtige schepselen zijn? Dit heeft zelfs *Bauer* niet ontkend, wat zeg ik? Hij heeft met zoo vele woorden verklaard, dat het hem eigenaardig toescheen, dat er tusschen God en den mensch geächt wierden te bestaan onderscheidene schepselen, die in redelijke bekwaamheid den mensch zeer ver overtreffen (2). Doch het geen hij er op volgen laat, dat de vroegste stervelingen, niet door de waarschijnlijkheid der zake zelve overgehaald zijn, om, bij zulke eene gebrekkige en beperkte kennis van zaken, het aanwezen van Engelen te erkennen, wil ik geheel niet loochenen, maar ik beset niet hoe er uit volge, dat de Engelen, waarvan de Heilige Schrift melding maakt, Mythische personen zijn. Bauer meent wel dat men hunnen oorsprong in het veelgodendom moet zoeken. Doch dat deze redekaveling tegen alle waarschijnlijkheid aanloopt, mag men opmaken uit het

(1). Dat deze Brief van Petrus waarlijk echt is, en alzoo aan hem als schrijver moet toegekend worden, heeft *Michaëlis* in zijne *Inleid. tot het N. T.* zeer bondig besloten, voornamelijk uit de innerlijke kenteekenen van het geschrift.

(2). Theol. des A. T. I. bl. 172.

het geen in onze onmiddellijk voorgaande §. verhandeld is. Niets is dus eenvoudiger dan de gedachte, dat het geloof aan het beſtaan van Engelen bij de vroegſte menſchen eerst van daar ontleend moet worden, dat zij zagen hoe dezelve van tijd tot tijd door de Godheid hun toegezonden wierden, om of hare bevelen op aarde uittevoeren, of haren wil bekend te maken, van waar dan ook dier Geesten de zeer gepaste benaming wordt gegeven van מלאכים, dat is *Boden*, *Gezanten*, en daar nu de Gewijde geſchiedenis berigt dat dezelve vaak en vaak verſchenen zijn in de allervroegſte tijden, en die waardigheid van Godlijke gezanten duidelijk vertoonden, zoo is niets natuurlijker, dan dat men het eerſte geloof aan hun beſtaan, uit deze hiſtoriſche daadzaken zelven verklare. Er komt bij, dat deze verſchijningen van Engelen, gelijk die van God zelven, zoo als zij in de H. Schrifture voorkomen, niet hier of daar zonder oorzaak of doel als tusſchen geworpen, of uit fabelachtige volksgevoelens bijgeſleept, worden waargenomen, maar in zulk een verband voorkomen met eene bijzondere tusſchenkomst van het Godlijk wezen, overal in de geſchiedenisſen en leere der H. Boeken duidelijk doorſtralende, dat zij een voornaam gedeelte daar van uitmaken, en dat de voorſtanders der Mythiſche Schriftuurverklaring, zoo zij zich zelven gelijk willen blijven, deze verſchijningen ontkennende, zeer gemakkelijk overgaan om tevens elke buitengewone tusſchenkomst der Godheid te loochenen. Trouwens ver de meesten maken hier in geene zwarigheid altoos. Wij intusſchen, welken die tusſchenkomſten, in zaken van het zwaarſte gewigt, en alzoo met betrekking tot den waren Godsdienst, ten vollen erkennen, meenen, dat men ook de verſchijningen van Engelen als wezenlijk gebeurde zaken behoore aantenemen. Derhalve, zoo als wij reeds aangeduid hebben, de geſchiedkundige waarheid der verſchijning van Engelen aangenomen zijnde, laat zich daar uit verklaren het Oosterſche geloof aan het beſtaan van redenmagtige wezens, tusſchen God en menſchen, zoo dat hetzelve niet uit het veelgodendom ontſproten is, maar in het tegendeel het geloof aan wezenlijk beſtaande Engelen, met den dienst des éénen waren Gods op het naauwſte verbonden, doch weldra, door de overleveringen, door de verbijstering der ſtervelingen, en de onberadene zucht om den wijsgeer te ſpelen, verdorven zijnde, éene van de veelvuldige en rijke bronnen van het veelgodendom en andere bijgeloovigheden ongelukkig heeft geöpend. Voor het overige wijl de oudſte overleveringen berigten, dat deze voortreffelijke perſonen zich reeds aan de eerſte menſchen zigtbaar vertoonden, is het niet vreemd dat de Oosterſche wijsgeeren al ſpoedig op het denkbeeld gekomen zijn, dat dezelven vóór den mensch of vroeger dan deze geſchapen zijn, en dit gevoelen heeft vervolgens het beruchte leerſtuk voortgebragt van eene voor de uitwendige zin-

Deel I. Hoofdſt. III. §. 5, 6.

nen verborgene wereld die reeds voor deze zigtbare beſtond, een leerſtuk dat door de Indianen zoo wonderlijk opgeſierd is (1). Doch over de gelijkvormigheid van ſommige Mythen der vreemde volken met de verhalen der H. Schrifture, welke in de overleveringen te zoeken is, willen wij nog aan het einde van dit Hoofdſtuk uitweiden, en dat de Engelen bijzonder geene Mythiſche, maar waarlijk beſtaande wezens zijn, zullen wij op nieuws trachten aantetoonen in ons Tweede Deel Hoofdſt. 2. §. 4. Aanm. 4.

§. 6.

In die hoog opgevijzelde overeenkomst tusſchen de Mythen van andere volken en die der Hebreeuwen, is toch eenig, en wel een zeer merkwaardig verſchil, hier in beſtaande, dat men in de eerſten ontdekt eene verſpillende kracht van menſchelijk vernuft, met eene geweldige overhelling tot het verdichten van alles wat hoogstongerijmd, godloos, vervarelijk en monsterachtig mag heeten, terwijl in de anderen daarentegen ſteeds iets verhevens, Godewaardigs en hoogst doelmatigs vrij duidelijk uitblinkt.

1. En hier zouden wij een onoverzienbaar veld voor ons hebben, wilden wij alles wat men ontdekken kan van de Mythologie der Phœniciers, Ægyptenaren, Indianen en andere volken, met een naauwlettend oog naſporen en onpartijdig vergelijken met die Mythologie welke men den Hebreeuwen gelieft toeteſchrijven. Bepalen wij ons eenige oogenblikken bij die beroemde Mythologie van Homerus, die eenigermate door allen kan beoordeeld worden, en die men, bij uitſtekenheid gewoon is met de veronderſtelde Hebreeuwſche in vergelijking te brengen. Hoezeer deze door Plato en andere ſchrandere mannen van Griekenland zelven gewraakt is, is zoo bekend, dat het niet behoeft als met den vinger te worden aangewezen. En wie is in de geſchiedenis der verklaring van de fabelen van Homerus zoo onbedreven, of hij wete, dat er, van den tijd der Stoïcynen af aan, zeer velen waren, die zich eene ſchromelijke moeite gaven om derzelver afzigtige zijde uit het oog te zetten en dezelve met het gezonde verſtand te doen rijmen? Misſchien moest ik zeggen om haar te verdraaijen? terwijl het onder de nieuweren al mede niet ontbrak aan dezulken die zich met de uiterſte inſpanning bemoeiden, om misvormde oude oorkonden, of wijze leerſtellingen, onder het kleed van vernuftige leenſpreuken verborgen, daar uit te trekken, en in derzelver ware, of ten minste vermoedelijke, gedaante als voor oogen te ſtellen.

(1). Mythologie des Indous II. p. 664.

len. Eindelijk hebben wij boven Hoofdſt. I. §. 1. te kennen gegeven, wat ten huidigen dage door den beroemden *Heyne* beproefd is om Homerus van allen ſchuld vrijtewaren. Maar nu, alles wat in de ganſche H. S. veronderſteld wordt van Mythiſchen aard te zijn, daar in, ſchoon het niet zelden, geſchiedkundig opgevat, iets zonderlings aan zich hebbe, vindt gij bijna altijd een zeker nabij- of afgelegen verband met de ware leere des Eenigen Gods, en het is juist geſchikt om die leer aan het licht te brengen, overtuigelijk te maken, aantebevelen, te doen ſtand houden, en te hoeden voor verſmading of beſpotting. Met één woord, het onderſcheid tusſchen beiderleije Mythologie is zoo groot, dat zij zelven waar mede wij thans te ſtrijden hebben niet loochenen durven, dat dit grootelijks ter eere ſtrekke van de Hebreeuwſche. (1) Deel I. Hoofdſt. III, §. 6.

2. Doch misſchien denkt iemand: „Er zijn toch, in de Gewijde Boeken, „ zoo der Hebreeuwen, als van de Christenen, niet weinige Mythen waarover „ men niet zoo gunstig mag oordeelen. Immers wie kan zich wijs maken of „ beweren, dat het ſtrooke met de hooge wijsheid der Goddelijke bedoelingen en „ de waardigheid der Gewijde geſchiedenisſen, het geen wij lezen van die ribbe „ van Adam, waaruit Eva zou gevormd zijn, van de Slange in de beſchrijving „ der eerſte verzoeking van den mensch tot zonde, of het ſprekend Ezel toen „ een Engel den weg verſperde, in de hiſtorie van Bileäm, van den Goddelij- „ ken last die vader Abraham ontving, om zijn kind met eigene handen te ſlag- „ ten en te offeren, van het omvallen der muren van Jericho door het geklank „ der bazuinen, van het ſtilſtaan van Zon en Mane op de begeerte van Joſua, „ van Simſon, den zoogenoemden Goddelijken held, en zijne bijna Herculiſche „ verrigtingen, van Elias door de raven gevoed, en vervolgens op eenen vuri- „ gen wagen door vurige paarden hemelwaards opgevoerd, van de teruggaande „ ſchaduw op den zonnewijzer van Hiskias, van den Engel op zekere tijden „ van den Hemel dalende, om het badwater Bethesda te beroeren, en bekwaam „ te maken om allerleije ziekten te genezen, en wat er meer van dien aard is?" Doch ſommige dezer dingen hopen wij hier en daar elders toetelichten, en, om nu niet te vermelden, het geen op geſchikter plaats zal opgeteekend worden, ten einde ſoortgelijke zwarigheden tegen de geſchiedkundige verklaring aange- voerd, ten deele opteruimen, ten deele te verligten, zullen wij hier ter plaatſe alleen aanmerken, dat, in weerwille der aangedrongene tegenwerping, het echter boven het bereik van allen twijfel is, het geen wij ſtraks bijgebragt hebben we- gens het verband, dat, het geen Mythisch verklaard wordt, in het algemeen heeft

(1). *Bauer Hebr. Mythol.* I., bl. 56.

Deel I. Hoofdst. III. §. 6, 7.

heeft met den waren Godsdienst en den dienst des Eenigen Opperwezens, welk verband, van hoedanigen aard het is, genoegzaam blijkt uit het geen wij §. 3. bijgebragt hebben. En dit strekt onzer H. Schriften tot zoo veel te grooter eere, als de verdichtsels van de Mythisch-godgeleerde stelsels bij andere volken, en vooral bij Homerus ongerijmd zijn. Daarenboven vindt men in die plaatsen zelve, die Mythisch opgevat worden, zoo als in de ganſche Gewijde Schrifture, zulke verhevene denkbeelden over de hoogste Godheid, over zijne volmaaktheden en over het Goddelijk Bestuur der menschelijke zaken, in den aanvange wel eenvoudig, en naar der menschen bekrompenheid meerder geschikt, doch allengskens toenemende in omvang en volkomenheid, dat men, zelfs uit de schriften van de voortreffelijkste Griekſche of Romeinſche Wijsgeeren, niets kan bijbrengen, dat, in verhevenheid, daarmede eenigszins kan vergeleken worden.

§. 7.

Bij alles, wat wij tot dus ver gezegd hebben, wegens die beruchte overeenkomst van de Mythen van andere volken met die der Hebreeuwen, hebben wij nog meer te voegen, het geen wij, ten besluite, willen omvangen in ééne algemeene beſpiegeling, waarin wij den eigenlijken aard dezer overeenkomst van wat naderbij zullen beſchouwen.

Die overeenkomst, namelijk, is wel, ten deele, van dien aard, dat men dezelve kan afleiden uit gemeene oorzaken, of ééne en dezelfde bronne, doch ver ten grootſten deele, is zij geheel geene, of slechts toevallig, of eindelijk van dien aard, dat het niet moeilijk te bemerken is, dat de Mythen van andere volken haren oorſprong ontleenen van die zaken zelve waarvan de hiſtoriſche berigten in de Gewijde Boeken voorhanden zijn.

1. *Bauer* zegt wel (1) dat de groote en in het oog loopende gelijkvormigheid, tusſchen de Mythen van andere volken en die der Hebreeuwen, oudtijds, te onregt daaruit wierd afgeleid, dat die andere volken, voornamelijk de Grieken en Romeinen, de geſchiedenisſen der Hebreeuwen tot fabelen misvormd hebben; doch dat dezelve moet gezocht worden in de Philoſophiſche Mythen, oorſpronkelijk uit eene gelijke denkwijze onder de menſchen, welke ſterk na elkanderen zweemende Cosmogoniën, Beſpiegelingen over den oorſprong van het kwade, en Tafereelen van het Rijk der Dooden heeft doen geboren worden, doch in de hiſtoriſche, uit de gelijkſoortige wijze, waarop dezelve, overeenkomstig den algemeenen ſmaak en overhelling tot het Mythiſche, verhaald wierden; het geen aanlei-

(1). *Hebr. Mythol.* I., bl. 42 env.

leiding gaf tot de overeenkomst tusſchen den Noächiſchen en Deucalioniſchen Zondvloed, hoe zeer de eerſte in een ander tijdſtip in eenig gedeelte van Azie, de laatſte op eenen verſchillenden tijd in Griekenland plaats greep; dat er, eindelijk, eenige overleveringen uit de oudſte eeuwen wijd en zijd verſpreid waren, die het eene volk van het andere overnam, en het, uit dien hoofde, niet te verwonderen is, dat de Oosterſche overleveringen, hoe zeer met den naam van Hebreeuwſche niet te beſtempelen, tot de Grieken zijn afgedaald, die ten deele Azie bewoonden, ten deele daaruit afſtamden, en ook met de Pheniciers in handelbetrekkingen ſtonden.

Dan, wat betreft deze overeenkomst en derzelver bijzonderen aard, voor zoo ver zulks hier te pas komt, merken wij in voorraad aan, dat de Hebreeuwen met andere volken gemeen hebben ſommige dingen, uit gemeene oorzaken of dezelfde bronne voortkomende, die men den naam van *Mythen* geeft. Hiertoe zou ik brengen de gelijkſoortige verdichtſels zoo van Hebreeuwſche als Griekſche en Romeinſche poëten, welken een met elkander overeenkomstig vermogen van verzinnen, nagenoeg dezelfde kleur en houding heeft bijgezet, alsmede ſommige volksgevoelens en leeringen der wijzen, door de dichters aangegrepen en opgeſmukt, en de afbeeldſels van het Rijk der Dooden bij uitſtekenheid, die daarom onderling eene groote gelijkheid hebben, om dat zij te zamen uit ééne gemeene Ægyptiſche bronne gevloeid zijn, over beide welke ſoorten, met het woord *Mythen* gewoonlijk aangeduid, wij reeds vroeger zagen wat men te oordeelen hebbe, Hoofdſt. II. §. 2. Aanm. 3. en §. 4. Aanm. 1.

2. Dat er ten grooten deele geenerleije overeenkomst is tusſchen de Mythologie der Heidenſche volken, en die der Hebreeuwen, meenen wij reeds aangetoond te hebben ter plaatſe waar wij aanmerkten, dat de voorname bron der Mythologie, het veelgodendom, voor de Hebreeuwen niet vloeide §. 4. Daarom zullen wij nu voornamelijk aandringen, dat die overeenkomst bij het vergelijken van Mythen met Mythen gezocht, niet zelden louter ingebeeld en eigenlijk geheel geene is. Van dien aard is de vergelijking tusſchen het eten der vruchten van den verboden boom in het Paradijs door Adam ten nadeele van zich zelven en het geheele menſchelijke geſlacht, met de doos van Pandora, bij het openen van welker dekſel, allerleije ſoorten van onheilen zich verſpreidden; tusſchen den regenboog na het ophouden van den Zondvloed van God aangewezen tot een teeken dat zulke eene Zondvloed nimmer zoude wederkomen, met de Iris bij Homerus, der Goden dienstmaagd; tusſchen de vrouw van Lot, zoo als zij, in weerwil van het bevel des Engels, omziende deswege geſtraft wierd, en Euridice daarom terug keerende naar het onderaardſche rijk, om dat Orpheus haar

Deel I. Hoofdst. III. §. 7.

haar echtgenoot, de opgelegde voorwaarde vergetende, haar met gretige oogen aanzag, eer zij dat rijk nog ten vollen verlaten hadden; tusschen diezelfde huisvrouw van Lot, zoo als zij in een Zoutpilaar veranderd wierd, en Niobe die tot een steen wierd omgevormd; tusschen den ram door Abraham op Gods bevel, in stede van zijnen zoon op de houtmyt gelegd en geöfferd en het reebokje van Agamemnon, uit den hemel, op het altaar nedergeworpen, tusschen de worsteling van aartsvader Jacob met eenig Godlijk persoon, en den strijd der Goden en Helden, bij Homerus; tusschen Mozes in den Nyl te vondeling gelegd, en van eene Ægyptische Vorstin op eene zeer natuurlijke wijze in het leven bewaard en opgevoed, en Romulus en Remus in den Tiber te vondeling gelegd, en aanstonds op eene alleszins zonderlinge wijze, door eene wolvin, op hun geschreeuw toeschietende, gezoogd, en vervolgens door de vrouw eens Koninglijken herders opgevoed; tusschen dienzelfden Mozes, daar hij, met zijnen staf op eenen rots slaande, water uit dezelve voortbragt, en Pegasus, door het slaan met zijnen hoef, de bron Hippocrene voortbrengende; tusschen de terugwijkende schaduw op den zonnewijzer, op last van Jezaiäs, en Phaëton te ligt bevonden om den zonnewagen te mennen en met dezelve van den regten weg afgevoerd; tusschen den Goddelijken Geest, onder het zinnebeeld eener duive op Jezus nederdalende, en de Goden van Homerus, die zich somwijlen aan de menschen vertoonden in de aangenomene gedaante van den een of anderen vogel, of vogelen zelven die door zekere bijzondere manier van vliegen, geluk voorspelden; tusschen de stemme gelijktijdig uit den hemel gehoord, die niets anders was dan het geluid van den donder, en een onverwacht en groote dingen spellend onweder: het welk alles het scherpzinnig vernuft van den éénen *Bauer* onderling heeft weten te vergelijken en met elkanderen uitermate gelijkvoortig te vinden (1). Doch wie, bid ik, die zulke opzettelijk gemaakte vergelijkingen met een oppervlakkig oog beschouwt zonder eenige vooringenomenheid, zal niet met mij instemmen dat dezelve met geen ander oogmerk worden aangenomen, dan om, het gâ zoo het gâ, der H. Schrifture Mythen op te dringen, zoo als men vindt in de schriften en overleveringen van andere volken. Nu, er zijn in de Gewijde Boeken nog eene groote menigte plaatsen, die Bauer wil dat Mythisch moeten verklaard worden, doch, waar van hij schijnt niets gelijkvoortigs elders te hebben vinden kunnen.

3. Ook worden er niet weinige Hebreeuwsche Mythen opgegeven, welke met die

(1). *Hebr. Mythol.* I. bl. 97, 192, 243, 248, 356, 294. II. 208, 209, 229 env.

die van andere volken eenige flechts toevallige overeenkomst hebben, waar van het genoeg zal zijn een en ander enkel voorbeeld bij te brengen. Deel I. Hoofdft. III. §. 7.

Zoo is er eene in het oog loopende gelijkheid tusfchen de befchrijvingen der Griekfche en Romeinfche dichters van de Goudene Eeuwe, en de beelden door de Hebreeuwfche Propheten gebruikt bij het afmalen der gelukkige tijden welke de Mesfias zoude aanbrengen. Doch, naardemaal, gelijk wij boven, Hoofdft. 2. §. 4. aan het einde, gezien hebben, de Hebreeuwfche dichters nimmer fchijnen gedacht te hebben aan zulke eene Goudene Eeuwe, die lang voor hunnen tijd zoude plaats gehad hebben, moet men, zou ik meenen, de aangeduide overeenkomst der beelden, hier louter toevallig fchatten, en daar zij, in dichterlijke befchrijving en uitbreiding van zaken, uitermate fierlijk en rijk zijn, hebben zij alles wat de fcheppende kracht van hun vernuft, die groot bij hen was, hun opleverde, te zamen gebragt op het fchilderachtig tafereel der toekomende gelukkige tijden; doch hebben nu ook de Heidenfche dichters een tafereel opgehangen, om de gelukkige dagen die lang voorbij waren, als voor oogen te fchilderen, meer bewijst dit, voorwaar, niet, dan dat zij, door eene foortgelijke fcheppende kracht, foortgelijke beelden gefchetst hebben. Trouwens ook in de befchrijving van andere zaken, zijn veelal de dichterlijke beelden bij Joden en Heidenen gelijkaardig, welke gelijkaardigheid in zich zelve louter toevallig is, en in de dichtkunst, welke hoofdzakelijk hetzelfde pad bewandelt bij allerleije volken, hoewel gewijzigd naar den verfchillenden aard dier volken, uit dezelfde, dat is de naaste oorzaak, alleen zoo het fchijnt moet worden afgeleid. Doch wij hebben dit reeds te voren bijna afgehandeld, aan het flot onzer eerfte Aanmerking.

Vervolgens wordt de vaak vermelde overeenkomst aangenomen, het geen van meer gewigt is, tusfchen de droomen, aan welken de bijgeloovige oudheid fomwijlen iets Goddelijks toefchreef, en die genen, welke de Allerhoogfte meer dan eens in de H. S. gezegd wordt in der menfchen zielen verwekt te hebben, zoo dat men, in beide gevallen, zou moeten denken aan eene philofophifche Mythe of Philofopheme (1). En over deze foort van bijgeloof kan geen de minste twijfel vallen. Ja, tot welk eenen hoogen ouderdom het reikt, blijkt duidelijk uit Genef. XLI. 8, alwaar opzetlijk melding gemaakt wordt van dezulken, die, onder de Ægyptenaren, zich voor uitleggers van droomen verklaarden. Dan, met welk regt wordt, wegens deze overeenkomst, het zelfde bijgeloof aldus toegefchreven aan de Hebreeuwen, zoo dat, waar ook in de H. Schrifture wordt gewaagd van Godlijke droomen en derzelver bedoelingen, dit ook daar zou

(1). *Bauer Hebr. Mythol.* I., bl. 110, 111, 113.

Deel I. Hoofdst. III. §. 7.

zou moeten verklaard worden uit volmaakt het zelfde beginsel, en alzoo gerangschikt onder de zoogenaamde Philosophemen? Deze overeenkomst spruit uit verschillende oorzaken en moet aldus voor bloot toevallig gehouden worden. Wanneer bij andere volken de droomen somwijlen iets zonderlings aan zich schenen te hebben, dan poogde men daar uit de kennis van de toekomst even zeer te halen als uit eene menigte andere dingen: ook waren er propheten van verschillende soorte, aan welken bijgeloof en ligtgeloovigheid eene bijzondere kennis toeschreef, van waar dan ook gehaald, van toekomende dingen: Doch de zuiverder Godsdienst der Hebreeuwen was zoo ver van dit ongerijmde bijgeloof te begunstigen, dat hij veel eer hetzelve regtstreeksch en op het strengste verbood. Zie Deuter. XIII. 1-5. Jerem. XXIII. 25 enz. Zach. X. 2. Maar verder, wie durft beweren, dat het Gode onwaardig zijn zoude, dat hij, die ook op andere wijzen zijnen wil aan het menschdom heeft bekend gemaakt, dien zelfden wil naderhand ook door opzetlijk verwekte droomen openbaarde, en zoo openbaarde, dat het ten duidelijkſten bleek, dat deze droomen geene gewone droomen waren, maar door God zelven ingegeven, van hoedanige onmiskenbare openbaring een voorbeeld voorkomt Genes. XLI. vs. 15, 16, 25, 28, 38, 39. Indien wij derhalve niet willen loochenen alle buitengewone tusschenkomsten van God in de Gewijde Geschiedenissen vermeld, behooren wij, om ons zelven gelijk te blijven, ook aan die oorzaak zulke droomen toetezchrijven. Eindelijk zoodanige openbaringen van Gods wege door droomen bekend gemaakt, vindt men dat nimmer plaats hadden om redenen van geringe aangelegenheid, maar hadden steeds, even als alle andere tusschenkomsten der Godheid op onderscheidene wijzen blijkbaar, eene hoogwijze bedoeling naauw verbonden met den waren en den voortreffelijkſten Godsdienst.

Het laatste, en wel het allergewigtigste voorbeeld van die gezochte en toevallige overeenkomst van Mythen, wordt gehaald uit de bijzondere wijze waar op de Zaligmaker der menschen gezegd wordt geboren te zijn. *Bauer* (1) namelijk onder anderen verzekert ons met vertrouwen, dat Jezus de zoon was van Jozeph en Maria, doch, om dat men begreep, dat het zulk een buitengewoon mensch, die de toekomstige Messias zijn zoude, niet betaamde, om op eene gewone en menschelijke wijze in de wereld te komen, moeten wij als eene philosophische Mythe of een Philosopheme opvatten, het geen er in de Euangelische geschiedenis wordt berigt van de buitengewone wijze waarop de Heiland geboren wierd: dat even alzoo bij andere volken groote mannen of vorsten verdicht wierden geboo-

(1) Ter aangeh. plaatse bl. 192 env.

boren te zijn op eene wijze van de gemeene gewoonte afwijkende en of van eenigen God of Geest geteeld, of van eene moedermaagd ontvangen te zijn. Dat het bij andere volken niet mangele aan uiterlijke voorbeelden van zulk eenen bijgeloovigen eerbied, weet ik en kan het dus in geenendeele loochenen: Intusschen beſef ik niet, met welk regt, aan een ſoortgelijk verdichtſel van het bijgeloof zou kunnen toegeſchreven worden de buitengewone geboorte van dien, met welken, in leere of voortreffelijkheid nimmer eenig ſterfelijk mensch kon vergeleken worden, en die, meer dan eens, zich zelven, iets bovenmenſchelijks toeſchreef, en van hun, die hem van nabij kenden, gehouden wierd voor een Godlijk man, ver overtreffende allen die zich immer vertoond hadden, en zoo dat hij de geheele kracht der Goddelijke natuur zelve in zich geächt wierd te bevatten. Ook is er geen één voorbeeld in de Gewijde Schriften van eenige ſoortgelijke vereering, aan hunne overige groote mannen door het Hebreeuwſche volk bewezen. Indien derhalve noch aan Abraham, dien edelgeſchatten ſtamvader des geheelen volks, noch aan Mozes, dien hoogberoemden wetgever en grondlegger van het Gemeenebest, noch aan David, boven welken geen koning van het volk geächt wierd, bij derzelver geboorte iets door oudere eeuwen wierd toegeſchreven dat afweek van het gewoon beloop der nature, waar door hunne verhevenheid boven de doorgaande natuur en geſteldheid van den mensch wonderdadig als opgevijzeld wierd; is het dan in zich zelven eenigszins geloofljk, dat er, in lateren tijd, gevonden wierden, die, onderwezen in de voortreffelijkſte en der Heidenſche bijgeloovigheden hoogstvijandige leere, zoodanig iets overeenkomstig deze bijgeloovigheden overnamen, waar door aan den prediker en inſteller dier leere, de eer eener buitengewone geboorte wierd toegeſchreven, zoo dat zij zelfs al vroeg bij ieder een dit zonderling verdichtſel wisten aannemelijk te maken? Men zegge niet, dat de plaats Jezaiäs VII. 14. misſchien eene gunstige gelegenheid verſchafte tot dit verdichtſel. Want het was ten dien tijde wel gebruikelijk om de Godſpraken der oude Profeten op zekere gebeurtenisſen toetepaſſen, die door dezelve ſchenen voorgeſpeld te worden, geenszins, zoo veel mij bekend is, om zelven gebeurtenisſen te verzinnen, waar op ſommige Godſpraken konden te huis gebragt worden. Ook is er regtmatige reden om te twijfelen, of de Joden ten tijde toen zij hoopten op de geboorte van den Mesſias, uit kracht dezer Godſprake verwachteden dat hij uit eene maagd zou geboren worden: zeker vindt men nergens in hunne ſchriften eenige in het oogloopende aanduiding hier van (1). Voor het overige, om dit in het voorbijgaan en kortelijk aantemerken, die belang-

(1). Zie *Schoetgen. Horae Hebr. et Talm.* II. p. 159 en 421 ſqq.

Deel I. Hoofdſt. III. §. 7.

langrijke plaats uit Jezaiäs, ſchijnt mij, naar de bedoeling van den Profeet zelven, ontwijfelbaar te zien op de geboorte van den Meſsias, en alzoo geen gering gewigt bij te zetten aan de geſchiedkundige waarheid van het verhaal zelven der geboorte van den Meſsias. Immers eene andere plaats van denzelfden Godlijken Ziener, die gevonden wordt Hoofdſt. IX. 6., alwaar de aangeduide geboorte hem als voor oogen zweefde, is bij uitſtek overeenkomstig met zijn eerstaangehaalde voorſtel, offchoon ik beken dat het verband zijner rede aldaar een weinig meer ingewikkeld is; doch misſchien is die moeilijkheid daarin gelegen, dat wij niet de geheele redevoering van Jezaiäs, maar ſleehts den voornamen inhoud daar van overig hebben.

4. Eindelijk, hoe zeer wij geenszins van gedachte zijn, dat de oorſprong van zeer vele zoo wel andere als vooral Griekſehe en Romeinſche fabelen, zou moeten gezoeht worden in de geſehiedenis der Hebreeuwen, waar uit dezelve als beekjes uit ééne gemeene bronne zouden vloeijen, welk denkbeeld *Bauer* (1) te regt heeft verworpen; maak ik eehter geene zwarigheid om te erkennen, dat er vreemde Mythen zijn, waar van de oorſprong hoogstwaarſchijnlijk moet afgeleid worden uit die gebeurtenisſen waar van de Gewijde Schriften der Hebreeuwen gewagen; hoe wel dezelve niet uit die Sehriften zelven ontleend zijn maar uit overleveringen wijd en zijd verſpreid en langen tijd bewaard, betrekkelijk die zaken, waar van wij de ware verhalen in deze Gewijde Schriften aantreffen.

Bauer namelijk erkent, zoo als wij in het begin van deze §. vermeld hebben, dat er overleveringen zijn, die uit het Oosten gemakkelijk in Griekenland doordrongen. Maar nu, indien de aard dezer overleveringen zoodanig is, dat zij met de Hebreeuwſche verhalen, waar mede zij eene aanmerkelijke overeenkomst hebben, vergeleken wordende, de Hebreeuwen de zuivere bron ſchijnen bezeten te hebben, waar uit en deze Grieksche en andere overleveringen bij andere volken aantetreffen als beekjes gevloeid zijn, welke door de ſchuld van tijden, plaatſen en menſchen verdorven zijn geworden: indien dit, zeg ik, zoo is, dan zal het voorwaar blijkbaar zijn, wat men over die overeenkomst te oordeelen

(1). Onlangs heb ik den oorſprong van alle de fabelen uit het boek Geneſis afgeleid gevonden in een Fransch boek te Parijs in het jaar 1807 uitgegeven onder deze titel: *l'Antiquité dévoilée au moyen de la Geneſe.* Het is indedaad een voortreffelijk werkje, het welk ter handhaving van de eer en de waardigheid der H. Schrift is vervaardigd, en het bevat niet weinig dat zeer wel behandeld is. Ik twijfel echter of men het wel overal even grondig beredeneerd zal bevinden.

len hebbe, en hoe zeer die ſtrekke ter eere van de Gewijde Boeken (1). En wij veronderſtellen dit zeker niet ligtvaardig. Want, om niet te herhalen, het geen wij reeds te voren §. 5. Aanm. 2. hebben bijgebragt over de perſonen die men als middelwezens tuſſchen God en de menſchen kan beſchouwen, het geloof aan welken, door geheel het Oosten aangenomen, eerst gebouwd is, op ware verſchijningen van Engelen, die door overlevering misvormd zijn; willen wij nu liever, ter bereiking van hetzelfde einde, andere voorbeelden bijhalen. Deel I. Hoofdſt. III. §. 7.

Om, derhalve, te beginnen met het geen na verwant is aan dat het welk wij boven ter aangehaalde plaatſe verhandeld hebben. De Goddelijke verſchijningen, waarmede de Mythiſche oudheid der Grieken niet alleen maar ook van andere volken als opgevuld is, gelooven wij, dat hoogstwaarſchijnlijk haren eerſten oorſprong moeten ontleenen van volkomen ware gebeurtenisſen van de hoogſte oudheid, te weten, in verſchijningen van God zelven, welke wel niet alle, maar waar van ſlechts ſommige der voornaamſte vermeld worden in de overoude en zeer beknopte hiſtoriſche gedenkſtukken van het boek Geneſis, en waar van de aartsvaderlijke en zelfs aangename overlevering, eene zeer gereede aanleiding gaf tot het verdichten van onderſcheidene fabelen. Trouwens laten zij, die zoo vaardig ſchermen, met deze overeenkomst tuſſchen onderſcheidene Godlijke verſchijningen, op eenige aannemelijke wijze verklaren, hoe toch, bij de menſchen van den ouden tijd, het denkbeeld zij opgekomen, dat de onſterfelijke Goden zich zouden vernederen om de ſterfelijke inwoners van deze aarde ſomtijds te bezoeken? Zeer wel begrijpen wij, hoe het vrome bijgeloof, langs verſchillende wegen, zich eene menigte van Goden verdicht hebbe, en, daar die Goden onder het bereik der menſchelijke zintuigen niet vielen, de menſchen er toe kwamen om zich dezelven te verbeelden onder de gedaante van dingen in de nature voorhanden, ja zelfs afbeeldingen daar van te maken, door middel van welken zij zich die Goden voor het oog en den geest konden ſtellen; doch, hoe dit zelfde overoude en vrome bijgeloof zich in het hoofd zoude gezet hebben, dat deze Goden, die zij met de uiterſte vlijt en op allerleije wijzen zich als tegenwoordig voor den geest bragten, nu en dan, onder eene menſchelijke gedaante op aar-

(1). De Schrijffter eener Indiſche Mythologie heeft, met de beste bedoeling, die vergelijking in het werk geſteld (*Mythol. des Indes par Mad. de Polier*, T. II. p. 640 tot aan het einde) doch zij neemt aan, dat reeds aan Adam zelven eene groote menigte zaken van Godswege geöpenbaard was, voornamelijk betreffende de natuur der Godheid en van die Geesten die voor den mensch waren geſchapen, zaken die reeds vroeg door overlevering ter kennis van de Indianen en daarna van andere volken zouden gekomen zijn: het geen ik, zoo waar, vrees, dat in het algemeen door de ſchranderſten niet zal goedgekeurd worden.

Deel I. Hoofdst. III. §. 7.

aarde verkeerden, dit beſef ik geheel niet, ten zij men ſtelle dat er in waarheid iets gebeurd is, het geen tot dit zonderling verdichtſel geregelde aanleiding heeft gegeven. Zeker kan men, de geſchiedkundige waarheid dier Goddelijke verſchijningen veronderſteld zijnde, zulks daar uit afleiden en geene meer natuurlijke oorzaak daar van verzinnen (1).

Dit zelfde mag men mede beweren van de beſchrijving der langlevenheid van de vroegſte menſchen, welke, onder anderen, *Bauer* zegt, dat men mag houden voor een Mythisch verdichtſel, afteleiden uit oude volksgevoelens (2). Immers, beſtond er nimmer waarlijk een tijdvak, waar in de menſchen veel langer leefden, dan tegenwoordig het geval is zelfs van de langstlevenden, hoe kan men zich dan wijs maken, dat de menſchen droomen of verzinnen konden iets dat ten eenenmale aandruischte tegen de ſtandvastige ondervinding van volſtrekt alle tijden? „ Wel hoe, zegt gij, wat zou hen beletten om zulks te verzinnen, die „ zich eene Goudene Eeuw konden dichten, welke toch elk mensch van gezonde herſenen weet dat nimmer aanwezig was?" Dit weet ik voorwaar: doch zelfs dit laatstgemelde verdichtſel zou, geloof ik, nimmer in eenig menſchelijk brein zijn opgekomen, had niet de overlevering wegens de vroege degelijkheid en het daarmede verknocht geluk der menſchen, waar van de Gewijde Schrift, overeenkomſtig met de natuur der zake, en de wijsheid en goedheid van het Hoogſte Wezen, gewaagt, daar toe de eerſte en eene geregelde aanleiding gegeven. Gij dringt er echter op aan, dat deze langlevenheid hoogst-onwaarſchijnlijk in zich zelve is, daar de geſteldheid van het menſchelijke ligchaam zoodanig is, dat zij een leven van eenige eeuwen niet gedooge. — Ik hoor het — Maar gij, die uit ontleedkundige waarnemingen te regt beſluit, dat het thans waarlijk alzoo met de zaak gelegen, met welk regt toch beweert gij, dat dit altijd even eens geweest is, en de menſchen, in de allervroegſte tijden, bij grootere oorſpronkelijke levenskracht, en eene zeer onderſcheidene geſteldheid der aarde, vooral voor den Zondvloed, niet veel langer konden leven? Wat mij althans betreft die van gedachte ben, dat dit niet uit de hedendaagſche waarnemingen en berekeningen der geneeskundigen, moet opgemaakt, maar geſchiedkundig beoordeeld worden, ik kan niet zien, waarom wij ons zeer zouden ſtooten aan die langlevenheid, die vrij duidelijke kenmerken van hiſtoriſche waarheid draagt. Trouwens, het geen over dit onderwerp door andere volken verhaald wordt, daar dit het leven dier eerſtelingen van het menſchelijke geſlachte nog veel langer maakt, en rekt tot

(1). Vergelijk Tobler's Anmerkungen zur Ehre der Bibel II. bl. 46.
(2). *Hebr. Mythol.* I. bl. 196 ſqq.

tot duizenden van jaren, is blijkbaar zeer vergroot, doch doet tevens de aangeduide berigten in het boek van Geneſis zeer waarſchijnlijk voorkomen, en doet ſterk vermoeden dat het zelfs als bij overlevering van die berigten afſtamt. Ook was deze langlevenheid bij uitſtek tijdig en voegzaam voor de eerſte beginſelen der menſchelijke zaken, voor de onderſcheidene behoeften van des menschdoms kindſchen ſtaat en zoo zelfs voor de bevordering der Godlijke oogmerken. Allengskens daarenboven vinden wij die langlevenheid vermeld als dermate afgenomen, dat aartsvader Jacob, toen hij het honderd en dertigſte jaar zijns levens bereikt had, en vermoedde dat het einde zijner dagen begon te naderen, verklaarde, dat dit zijn leven korter was dan dat zijner voorvaderen Gen. XLVII. 9, zoo dat eindelijk, ten tijde van Mozes, het leven van den mensch als bepaald wierd tot dien tijd welken daar voor nu nog gerekend wordt, gelijk men met waarſchijnlijkheid opmaakt uit Pſ. XC. 10. (1). Voor het overige dat men bij de beſchrijving der aangeduide langlevenheid, aan volle jaren moet denken, is van velen zoo bondig bewezen, dat daaromtrent naauwelijks eenige twijfel meer vallen kan (2).

Doch nergens vindt men duidelijker ſporen, der afleiding van de Mythen van andere volken, uit diezelfde zuivere bronne, welke voor ons nu nog toegangelijk is, dan in de Cosmogonien. Wij gewaagden hier van reeds Hoofdſt. I. §. 2. Aanm. 1. Wat nu de Cosmogonie van Sanchionaton betreft, waar over men twist of hij immer beſtond, en of hij dat geen, dat op zijn naam gaat, al of niet ſchreef, doch die althans ruim twee eeuwen na Mozes veronderſteld moet worden geleefd te hebben (3), deze Cosmogonie is blijkbaar afkomſtig uit die overoude, welke Mozes overgenomen heeft. Doch indien wij deze of die gene, welke bij de Indianen de oudſte, eenvoudigſte en met die van Mozes de meest overeenkomſtige is, ſchoon ver beneden deze in verhevenheid en grootschheid, of

(1). Zie *Muntinghe* over dien Text.

(2). Zie *Michaëlis N. Biblioth. Or.* IX. bl. 201 env. *Hamelsveld Bijbel verd.* IV. bl. 158, en *Heringa* op *Scilers Bijbelſche Uitlegkunde* bl. 161 ſeqq. en vergelijk met het gezegde *Heſ.* in *de Geſch. d. Israël.* Th. I. bl. 60 env. van de Hoogd. uitgave, en *Jahnus Hoogd. Inl. in het O. V.* II. 1. bl. 114 env. die aldaar bl. 119 env. te regt aanmerkt, dat het van die oude menſchen, noch ſtomp noch afgetrokken door de moeilijkheden van het leven, niet zoo bezwaarlijk was om hunne jaren te berekenen naar den juisten loop van Zon en Maan. Zie, wegens de overleveringen, aangaande diezelfde langlevenheid bij de Chineezen en andere naburige volken *Bayer.* in *Muſeo Sin.* II. p. 283 ſeq., alwaar hij meer andere dingen heeft opgeteekend door de Chineezen uit dezelfde bronne geſchept.

(3). *Christ. Saxe* brengt Mozes leeftijd tot het jaar der wereld 2507 en die van Sanchionaton tot het jaar 2729. Zie zijn Onomast. Literar. T. I. p. 4. et 7.

Deel I. Hoofdſt. III. §. 7.

of andere die daarenboven voorhanden zijn hier in oogenſchijn nemen en met derzelver eerſte en zuivere bronne vergelijken wilden, zouden wij verre buiten ons voorgeſtelde doel moeten uitweiden. Trouwens anderen hebben die vergelijking reeds zoo voorgeſteld, dat wij ons dien arbeid gemakkelijk kunnen beſparen (1). Hoe naauwkeuriger wij intuſſchen gelet hebben op de overeenkomst tuſſchen de onderſcheidene Cosmogonien, zoo onderling met elkanderen, als met die van Mozes, zoo veel te klarer is ons gebleken de voortreffelijkheid dier één waar uit allen zijn gevloeid, die waarlijk als ongemeen en Godlijk mag beſchouwd worden. Wij zijn het, uit dien hoofde, ten vollen eens met *Heusler* een liberaal geleerde Duitſcher (2), die beweerd heeft dat de Cosmogonien van andere volken der oudheid, de ſchranderſte niet uitgezonderd, ongerijmd waren, en er geene enkele gevonden worde die een zweemſel heeft van die voortreffelijkheid, waardoor de Mozaïſche zich zoo voordeelig onderſcheidt, en gulhartig verklaard, dat niemand zich behoefde te ſchamen getrouw te blijven aan het oude geloof, het welk dezer Cosmogonie eenen Goddelijken oorſprong toeſchrijft, aan welk geloof ook wij, niet zonder gewigtige redenen, ons vast houden, zoo als wij reeds aangeduid hebben, Hoofdſt. II. §. 2. in de eerſte Aanmerking.

Doch er is meer, waar van, door overlevering, de kennis tot andere volken is overgegaan nopens de dingen van welken in het alleroudſte gedeelte van het boek Geneſis gehandeld wordt. *Howard* (3) maakt hier van melding, en heeft, in het bijzonder, aangetoond, dat de overleveringen nopens eenigen geweldigen watervloed en overſtrooming zoo algemeen zijn en over den geheelen aardbodem verſpreid, en zoo zeer overeenkomstig met het Mozaïsch verhaal van den Algemee-

(1). Hoe vereerend voor de Hebreeuwſche Cosmogonie die vergelijking is, kan zelfs blijken uit *Bauer* Hebr. Mythol. I. bl. 67 env. Vergel. verder *Algem. Geſch.* door *Weſterbaan* uitgegeven D. I. aan het begin, *Heſſ. Geſch. d. Israël.* I. bl. 70 env., Abt *Jeruſalem vierde Verhand. over den Godsd.* 3de afd. aan het einde, *Herder* in een werk, dat ten titel voert: *Alteſte Urkunden des Menſchl. geſlechtes* Th. II. und III., *Muntinghe in de Geſch. der Menſcheid naar den Bijbel* III. bl. 209. in de Noot. vergel. met IV. 159. en de Noot, en, om van anderen te zwijgen, *Howard* in zijn voortreflijk werk boven reeds aangehaald, dat ten deele in het Hoogduitsch is uitgekomen onder den titel: *Geſchichte der Erde und des Menſchengeſlechtes nach der Bibel*, bl. 55. Over *Sanchionaton* en diens Cosmogonie verdient gelezen te worden Michaëlis, in het deeltje *Einleit. in das Alt. Test.* bl. 205 env.; en over de alleroudſte Indiſche Cosmogonie, *Hindu's Geſetzbuch von W. Jones* in het begin voornamelijk, bl. 2. en de Noot aldaar.

(2). In een boek getiteld: *Bemerkungen uber ſtellen in die Pſalmen und der Geneſis*, bl. 200. Ook *Wagner*, in zijne Mythol. bl. 319-321, heeft de in het oog loopende voortreffelijkheid van de Mozaïsche Cosmogonie erkend.

(3). In het aangeh. boek bl. 55. env.

meenen Zondvloed, dat men niet meer behoore te twijfelen, om die overleveringen, uit dat verhaal, als uit eene gemeene bronne, afteleiden: het geen door hem bondig bewezen zijnde, en ook door vele anderen reeds lang opgemerkt, ons de moeite kan uitwinnen om bij den grooten overvloed van dingen, die wij nog behandelen moeten, hier over in het breede uit te weiden (1). Dit eene, echter, kunnen wij niet voorbij kortelijk te doen opmerken, dat, namelijk, in dit verhaal van Mozes, hoe zeer, door de natuur der zake, voor geene volledige verklaring vatbaar, alle kenmerken gevonden worden eener ware, en op de eenvoudigſte wijze verhaalde geſchiedenisſe, zoo zelfs, dat en de tijd welken de overſtrooming geduurd heeft naauwkeurig bepaald wordt, en de natuurlijke oorzaken, welke dezelve eerst allengskens te wege bragten, en vervolgens allengskens deden ophouden, zoo duidelijk worden opgegeven, als de toeſtand dier overoude eeuw gehengde. Voorzeker, hoewel dit verhaal gedrukt wordt door vele en gewigtige zwarigheden, is het, desniettemin, zoodanig ingerigt, dat ik mij ten vollen overtuigd houde, dat het niet, gelijk de overleveringen die er mede vergeleken worden, eerst in latere dagen, uit onzekere en verwarde overleveringen opgemaakt, maar dadelijk medegedeeld is door eenen man, die bij alles zelf tegenwoordig was, en alles met een naauwlettend oog heeft waargenomen, en dat het alzoo de eenige en heldere bron voor ons opent van alle die andere overleveringen.

Dit zelfde zij eindelijk gezegd aangaande de overeenkomst die er is tusſchen ſommige Mythen bij andere volken en het Mozaïsch verhaal van den oorſpronkelijken ſtaat der menſchen, en den oorſprong der rampen. Dat de fabel van Pandora niet van dien aard is om hier mede te kunnen vergeleken worden, hebben wij boven bij onze tweede aanmerking reeds te kennen gegeven. Doch *Bauer* (2) vergelijkt nog zekere twee Mythen, hier in overeenkomende, dat er menſchen in geſchetst worden, die, ſommige ſpijzen genuttigd hebbende, verloren die kracht en voortreffelijkheid van ligchaam en geest, waar mede zij voor dien tijd waren begiftigd; doch daar in ver afwijkende, dat er de ongerijmdſte verdichtſels zijn bijgevoegd, zoo als, bij voorbeeld, dat in beide Mythen verondersteld wordt, dat de menſchen te voren geene aardſche ſpijze hoegenaamd hadden

(1). Men kan hier raadplegen, de *Algem. Geſch.* ſtraks aangehaald, p. 270 env. *Heſ.* als boven bl. 118 env. Abt *Jeruſalem* IIIde Verhand. 1ſte Afd. aan het begin. *Tobler* in zijn werk getiteld: *Aanm. zur Ehre der Bibel* Th. II. bl. 6 env. en *van Beeck Calkoen*, in zijne Verhandeling ſtraks nader aantehalen bl. 69 env. in de Noot.

(2). *Hebr. Mythol.* I. bl. 98 env.

Deel I. Hoofdst. III. §. 7.

den noodig gehad om het leven te onderhouden, in de eerste daarenboven die toegeschreven wordt aan de Kalmukschc Tartaren, dat de menschen oudtijds hun leven rekten tot 80000 jaren, en met behulp van hunne vleugelen zich tot den Hemel toe wisten te verheffen, in de andere, onder de Persen aangenomen, dat de menschen door eenen kwaden geest verleid, het eerst, onder het jagen, spijs begonnen te gebruiken, waar van zij de nadeelige gevolgen ondervonden, doch dat zij, door het gebruik van zekere vruchten, welke dezelfde booze geest hun aanbood, van al het goede dat hun omringde, beroofd waren. En wie erkent niet met mij dat de eerste bron dier verdichtsels moet gezocht worden in het hoogst-eenvoudig verhaal van Mozes? En dat dit zelfde verhaal al mede aanleiding heeft gegeven tot andere verdichtsels, door het Oosten verspreid, waar voor het als tot een modèl diende, is zoo bondig bewezen in eene Verhandeling tegen *Dupuis* en *Volney* gerigt, die volgens het oordeel van U zelven, Geleerde Heeren, den prijs behaald heeft, (1) dat wij zouden meenen een overbodig werk te ondernemen, indien wij daar over, als over een ding dat nog niet ten vollen beslist was, voor Ulieden wilden uitweiden. Weshalven wij dit eerste gedeelte onzer Verhandeling hier mede zullen besluiten, het geen ons trouwens langer dan wij zelven verwacht hadden heeft opgehouden. Doch wij meenden dit algemeene en voornaamste bewijs, door de voorstanders der Mythische Schriftuur-verklaring aangedrongen, van alle zijden te moeten beschouwen, op dat het bleek dat het geenszins van die kracht was om zulke eene verklaring te begunstigen. Trouwens, hadden wij ons zelven niet met opzet bedwongen, wij zouden in deze beschouwing veel breedvoeriger geweest zijn.

Wij gaan dan nu, zonder verder verwijl, over tot het tweede Hoofdgedeelte onzer Verhandeling, waar in wij onderzoek willen doen naar andere bewijzen door de Mythische Schriftuur-verklarers achter hun hoofdbewijs als eene bedekking of reserve geplaatst, welker zwakheid en eigenaardige strekking om de waardij en het gezag der Gewijde Boeken te ondermijnen, wij zoo duidelijk hopen bloot te leggen, dat wij geöordeeld mogen worden de eer van die Boeken naar eisch te hebben gehandhaafd. Dat oordeel laten wij Ulieden over, Beroemde Mannen! In allen gevalle zult Gijlieden bemerken dat wij onze uiterste krachten daar toe hebben ingespannen.

TWEE-

(1). De Schrijver dier Verhandeling is, zoo als elk weet, *van Beeck Calkoen*, en het stuk te vinden in het XIXde Deel der Verhandelingen van Teyler's Godgeleerd Genootschap.

TWEEDE GEDEELTE
VAN DE
VERHANDELING
OVER DE
MYTHISCHE VERKLARING DER HEILIGE SCHRIFTEN,

Over de Bijkomende Bewijzen welke bijgebragt worden ter regtvaardiging der Mythiſche Schriftuur-verklaring.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over het bewijs daar voor ontleend uit het opteekenen der Historiſche Verhalen, langen tijd na dat de zaken daar in vervat gebeurd zijn.

Toen de Mythiſche verklaring der Gewijde Schrifture het eerst in de mode kwam, en men alzoo, bijna alleen in de oudſte oorkonden of fragmenten van Geneſis Mythen plagt te zoeken, legde men, ten grondſlage van dat hoofdbewijs waar over wij tot dus ver hebben uitgeweid, dat de verhalen in dat gedeelte des boeks van Geneſis opgeteekend, eerst langen tijd van mond tot mond voortgeplant wierden, eer men dezelve in geſchrift ſtelde: waar door dan ook voornamelijk veroorzaakt zou geworden zijn, dat die verhalen zoodanige uitbreiding en wonder fraaijen opſchik bekwamen, dat zij natuurlijk hun tegenwoordig voorkomen van Mythen ontvingen. Toen men nu, vervolgens, uit hoofde van de gelijkſoortige en doorgaande manier van verhalen die men in de Gewijde Schriften aantreft, overal, niet alleen in de hiſtoriſche boeken van het Oude, maar ook van het Nieuwe Verbond, Mythen begon te zoeken en te vinden, was het voorwaar zeer doelmatig, om deze wijze van doen te handhaven en bij anderen aannemelijk te maken, om al wat er hiſtorisch gevonden wierd in de Heilige

Verhand. IIde Deel. Hoofdſt. I.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 1.

Schriften van welke eene eeuwe ook, en geächt wierd eenig Mythisch voorkomen te hebben, zoo niet in het algemeen, ten minſten ten grootſten deele, te beſchouwen, als beſchreven langen tijd na dat het voorviel. Noodzakelijk achten wij het dus, om, zoo veel de naauwe grenzen, welke ons beperken, dit gehengen, te onderzoeken, hoe luttel krachts er gelegen is, in dit bijkomend drangmiddel ter regtvaardiging van het Mythisch verklaren der Gewijde Schrifture.

§. 1.

Na dat de Mythiſche wijze, om de Heilige Boeken te verklaren geboren was, en regt ſpoedig lustig begon veld te winnen, waren er in Duitschland, die alle hunne krachten inſpanden om aan Mozes het ſchrijven van den Pentateuchus te betwisten, en zulks aan lateren tijd toetekennen. Ook hier te lande kent men *Vater* en *de Wette*, waar van gene, in zijne verhandeling achter den Commentarius over den Pentateuchus (1), deze in zijne Critiſche Proeve over de geloofwaardigheid van de boeken der Chronijken, waar bij de geſchiedenis van den Pentateuchus en der Wetgeving van Mozes bijzonder in aanmerking wordt genomen, beiden, trouwens, met magtigen ijver, alles bij een halen, om het geenszins nieuw gevoelen van ſommigen, over de veel latere zamenſtelling van den Pentateuchus opteſmukken en ſmakelijk te maken. En het is op dit gevoelen, dat Wette als op eenen vasten grondſlag gebouwd heeft zijn zonderling ſtelſel van de heldendichtmatige zamenſtelling van den Pentateuchus, het welk wij voorgedragen hebben Hoofdſt. 2. §. 4. 2de Aanm. van onze Voorrede.

Bijzonder intuſschen heeft *Hartman* in het eerſte gedeelte van zijn werk hier beneden aangehaald (3) beweerd, dat noch het Geographisch tafereel, Geneſ. X., noch de Mythe die er onmiddelijk op volgt, Gen. XI. 1-9., noch die gedeelten van Geneſis die het eene en andere voorafgaan, van Mozes geſchreven, doch dit alles vruchten zijn van de Babijloniſche Gevangenis, zoo dat deze optelling van volken, eene aanduiding of zeker tafereel als het ware zij, van die natiën en landen, welke in het magtige rijk der Chaldeeuwen begrepen waren, en het verhaal van den Zondvloed ten tijde van Noach, zoo overeenkomstig met dat van

(1). *J. S. Vater's Commentar uber den Pentateuch*, Halle 1802-1805. III. Theil.

(2). *W. M. L. de Wette's Kritiſcher Verſuch uber die Glaubwurdigkeit der Bucher der Chronik, mit hinſicht auf die Geſchichte der Mozaïſchen Bucher und Geſetzgebung:* ook al onder den titel: *Beitrage zur einer Einleitung in das Alte Test*, Halle 1806.

(3). *Th. Hartmann's Aufklärungen uber Aſien fur Bibelforscher* &c. II. Th. *Oldenburg* 1806, 1807.

van den Deucaliontiſchen, getrokken uit de Gewijde Oorkonden welke bewaard wierden in den Tempel, te Babijlon ter eere van Bel geſticht, uit welke bronne al mede zouden geſchept zijn de verhalen die men Hoofdſtuk IV. en V. aantreft, terwijl de beſchrijving van de Schepping der Wereld geächt wordt geput te zijn uit eene Egyptiſche bron, tot welken de Hebreeuwen geenen toegang hadden dan in het begin der regering van Nebucadneſar, en dat, eindelijk, het IIde en IIIde Hoofdſtuk de duidelijkſte kenmerken dragen van eenen lateren oorſprong, als getrokken zijnde uit den wijd en zijd verſpreiden Godsdienst, en Wijsbegeerte van Zoroaster. Deel II. Hoofdſt. I. §. 1.

Wat betreft de overige Boeken van het O. V., welke geſchiedenisſen behelzen die voor de Babijloniſche gevangenis zijn voorgevallen, daar dezen, even als die welken den naam van Mozes dragen, aangenomen worden als ſlechts uit overleveringen afkomstig, die eerst later in den vorm van geſchiedenisſen zijn opgeteekend, zoo beweert *Bauer* (1) dat volſtrekt alle deelen van de Israëlitiſche geſchiedenis, van Abrahams tijden af tot op die van Mozes, in Mythen zijn gewikkeld, en alzoo de geſchiedenis van Mozes als opgevuld is met Mythen; dat de in Egypte gedane wonderwerken, daar in verhaald, ten deele verborgene kunsten zijn van de Egyptiſche priesters overgenomen, ten deele natuurlijke rampen voorgeſteld als Goddelijke ſtraffen; en dat de bijzondere deelen dezer zelfde geſchiedenisſen door de overlevering verwonderlijk vermeerderd en opgeſierd zijn; dat verder de overige gedeelten der Israëlitiſche geſchiedenis op eene gelijkſoortige wijze hun aanwezen bekomen hebben, zoo dat, wat men er in aantreffe, van bijzondere tusſchenkomsten der Godheid, of ſchijn van eigenlijk wonderwerk, dit alles van dien Mythiſchen opſchik moet ontkleed, en met een meer natuurlijk gelaat, mag ik zoo ſpreken, behoore voorgeſteld te worden. Doch zelfs dit kwam zekeren recenſent dezes werks nog niet genoeg voor (2), meenende hij dat Bauer te veel gezags toekende aan de Hebreeuwſche Geſchiedſchrijvers, welker verhalen doorgaans, eenige eeuwen na dat de zaken gebeurden, wierden opgeteekend.

Daarenboven, wijl het boek van Daniël, betreklijk de Babijloniſche gevangenis, geächt wordt van Mythen als te grimmelen, zoo is er onlangs een nieuwe uitlegger van hetzelve opgeſtaan (3), die veronderſtelt, dat het zeer lang na den leef-

(1). *Handbuch der Geſchichte der Hebr. Nation. von ihrer Entſtehung bis zur Zerſtörung ihres Staats* II. Th. *Nurnberg und Altdorf* 1804, 1805.

(2). In *Gabler's Theol. Journ.* D. II. St. 2. bl. 327 env.

(3). *L. Berthold*, Erlang. 1806, 1808., 2. Th.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 1, 2.

leeftijd van Daniël, en door onderſcheidene ſchrijvers zamengeſteld is, die, ten deele, de verſchillende overleveringen van het gemeen, waar door de gebeurtenisſen misvormd zijn, verzameld hebben en opgeteekend, ten deele lang gebeurde zaken in het kleed van voorſpellingen geſtoken en er zulke eene gedaante aan gegeven hebben.

Eindelijk ſcheen niets gemakkelijker dan zelfs de Euangeliſche geſchiedenis Mythisch te verklaren, indien men ſlechts aannam, dat de Boeken der drie eerstgenoemde Euangelie-ſchrijvers uit eenig oorſpronkelijk Hebreeuwsch Euangelie getrokken en vervolgens met verwonderlijke bijvoegſels opgeſierd zijn. Bekend is het, dat *Eichorn* (1) de eerſte uitvinder en voorname voorſtander is van dit gevoelen. Trouwens, het Euangelie van Joannes zelf is niet geheel beveiligd gebleven tegen de vermetelheid dezer nieuwe verlichters, en toegeſchreven aan eenig Christen mensch die geleefd moet hebben, ten einde der eerſte of in het begin der tweede eeuwe: ja *Eckerman* (2) had weleer beweerd, dat dit zelfde Euangelie, gelijk de overige, zoo als mede de Handelingen der Apostelen afſtammen van zekere onbekende Christen ſchrijvers dier eeuwe, en, ten deele getrokken zijn uit beſchrevene verhalen, ten deele zamengeſlanst uit oude overleveringen.

§. 2.

Het zoude ons voor zeker te lang ophouden, wilden wij alles naauwkeurig wikken, wat in onzen leeftijd aan het licht kwam, ter ondermijning van het geſchiedkundig gezag der Gewijde Boeken, met oogmerk om de Mythiſche verklaring daarvan aannemelijk te maken (3). Trouwens dit ſchijnt niet zeer noodzakelijk te zijn. Want die dingen zijn, voorwaar, niet in allen deele nieuw, maar ten goeden deele reeds van overlang niet alleen voorgedragen, maar ook naauwkeurig overwogen en bondig wederlegd van hun die de verdediging van de eer der Gewijde Boeken op zich namen, en in allen gevalle zijn zij van dien aard

(1). Zie zijne *Algem. Biblioth. der Bibl. Literat.* Th. *V.* 5de en 6de Stuk, en *Einl. in das N. T.* Th. I. voornamelijk §. 84.

(2). *Theol. Beyträgen* Th. IV. band 2 bl. 147 env.

(3). Wat het O. T. betreft kan men hier bijzonder naſlaan, *Meyer* Hermen. des A. T. Th. II. §. 160 en 216.

aard, dat er van alle zijden een oogmerk in doorſtraalt, om alles wat er waarlijk Godlijks in die Heilige Oorkonden voorhanden is, daar uit te verdrijven. Doch over zulke eene bedoeling willen wij elders handelen. Thans gaan wij de zaak zelve onderzoeken.

Niets voorzeker is gemakkelijker, dan om nopens de Boeken in onzen Gewijden Bondel vervat, inzonderheid van de oudſten, over de geſchiedenis, tijd en aanleiding, van welker zamenſtelling ons berigten van elders ontbreken, verſchillende gevoelens uittedenken, waar door een ſchrander, gelukkig, en, in het verzinnen van nieuwigheden, of nieuw ſchijnende dingen, ſtout vernuft zich openbaart: en men vindt, in de geheele letterkundige oudheid, geene ſchriften hoegenaamd, waar in iemand, die eene weelderige verbeelding den vrijen teugel wil vieren, ſchoonere gelegenheid vindt om dien lust te koelen. Dit nu alzoo zijnde, is het onmogelijk, om tegen deze menigte van gisſingen en verdichtſelen over te ſtellen zoodanige alles afdoende bewijzen, welke hen, die in de eerſte ſmaak vinden, noodzaken zouden om de gretig aangenomene en ijverig begunſtigde gevoelens te laten varen. Intusſchen zijn hier toch bewijzen bij te brengen van dat gewigt, dat dezelve den onpartijdigen vriend van waarheid en Gewijde Schrifture volkomen kunnen en moeten voldoen.

In de daad, indien de algeheele geſchiedenis in de Gewijde Boeken verhaald grootendeels zamengeſlanst is uit overleveringen van het gros, langen tijd na dat de zaken waren voorgevallen, geboekt, met dat gevolg, dat het eigenlijk gebeurde daar door derwijze misvormd is, dat het hier uit niet dan hoogstbezwaarlijk of liever geheel niet kan ontwikkeld en in zijne oorſpronkelijke eenvoudigheid blootgeſteld worden; van waar komt het dan, bid ik U, dat, met betrekking tot den Godsdienst en het beſtuur der Voorzienigheid, doorblinke eene verwonderlijke orde en verband van zaken gedurende den loop van vele eeuwen, en eindelooze wisſelvalligheden in het lot des Hebreeuwſchen Volks, orde en verband geenszins gezocht, geenszins door de uitleggers er in gebragt, maar natuurlijk, duidelijk, en elken oplettenden beſchouwer van zelf in het oog loopende, ja bijna zich opdringende: dermate zelfs, dat, wegens de groote verwantſchap, die plaats vindt tusſchen de geſchiedenis van Mozes en Christus, hoe zeer geſcheiden door het belóop van vele eeuwen, men de eene en andere, gelijk wij in onze Voorrede Hoofdſt. 2. §. 4. Aanm. 3. gezien hebben, bijna tot een Mythisch Heldendicht onderling op elkander ſlaande zou maken? Van waar komt het verder, dat er tusſchen ſommige hiſtoriſche gedeelten der oude boeken, en ſommige dichtſtukken in het boek der Pſalmen eene zoodanige overeenkomst is van inhoud, dat beiden elkanderen niet weinig lichts bijzetten, en de eene

ter

Deel II. Hoofdſt. I. §. 2.

ter verklaring van de andere van tijd tot tijd ſtrekken kan? (1) Van waar komt het, dat het boek genaamd de Handelingen der Apostelen met de Euangeliën, en met beiden de Apostoliſche Brieven zoo uitnemend overeenkomen? Van waar komt het, dat men bij de ſchrijvers der Gewijde Boeken eene liefde tot de waarheid beſpeure zoo groot en zoo ongemaakt, dat elke onpartijdige vergelijking, welke men maken wil tuſſchen dezen, en elken anderen ſchrijver der oudheid, ook denzulken dien men het meeste gezag toekent, ſteeds uitloopt op de eer en voorrang der Gewijde Schrijveren? Van waar komt het, dat in de gantſche geſchiedenis der H. Schrift der menſchen karakters, onberekenbaar verſcheiden als zij zijn, zoo zeer naar het leven geteekend worden, dat geene boeken der oudheid zoo vruchtbaar zijn in heerlijke leſſen voor menschkunde? Van waar komt het, dat niet alleen in elk hiſtorisch boek alles volmaakt ſtrookt met den geest der tijden, zeden, en landen, maar ook in geene andere, zelfs niet in alle boeken van andere volken te zamen genomen, zoo vele hulpmiddelen voorhanden zijn, om den vroegſten oorſprong van verſchillende volken op te delven, en eene vrij goede ſchets optemaken voor de geſchiedenis der beſchaving van het menschdom? Eindelijk, indien ver het grootſte gedeelte van de oude Hebreeuwſche geſchiedenis uit volksoverleverlngen, weinig of geen geloof waardig, is zamengeflanst, waar moet men het dan aan toeſchrijven, dat het gros der Hebreeuwen zulke dingen gaarn heeft willen voortvertellen, die hun voorzeker geene eer aandeden, en dat dezelve van het geheele volk, tot deszelfs eeuwigdurende ſchande, als eene ware geſchiedenis wierden aangenomen? Indien, voorts, al wat wonderdadig ſchijnt in de nieuwere Euangeliſche geſchiedenis, in de daad niets dan ijdele ſchijn is, welke de overlevering voor het grootſte gedeelte haar heeft bijgezet, welke mag dan de reden zijn, dat dit niet, buiten uitzondering, is aangenomen, niet alleen van uitlandſche, of zoogenaamde Heidenſche Schrijveren, welken de walge ſtak van den nieuwen Godsdienst, maar van die Joden zelven, die, getuigen van de geboorte en voortgang van dien Godsdienst, denzelven eenen onverzoenlijken haat toedroegen? (2) Met één woord,

(1). Aldus, om niet te gewagen van de Pſalmen van David in allen deele met de geſchiedenis zoo volmaakt ſtrookende, de XCſte Pſalm die den naam, den geest, en het karakter van Mozes zoo zeer aan den dag legt, ſtrookt zoo uitnemend met den allerdroevigſten toeſtand der Israëliten in de woestijnen van Arabien en de aanleidende oorzaken daar toe, dat het lied daar door aanmerkelijk toegelicht worde en weêrkeerig aan het verhaal der gebeurtenisſen zelven, geen gering kenmerk van waarheid en geloofwaardigheid bijzette.

(2). Zie *Leſ*, *uber die Religion*, Th. II. Abſchn. 3. §. 23. en vergel. *Eiſenmeng Entd. Juthenth.* Th. I. bl. 148 env.

woord, hoe zeer in menig opzigt de Bijbelſche Geſchiedenis bij uitſtek zonderling is, en afwijkt van den gewonen loop der dingen, is zij echter in het algemeen zoo zamengeſteld, dat, indien men haar beſchouwde als bijna geheel gewikkeld in den dikken nevel van onzekere Mythiſche overleveringen, uit welke de eigenlijke gebeurtenisſen zelve niet dan hoogstbezwaarlijk zouden kunnen ontwikkeld worden, zij gelijken zoude naar eenig wonderwerk van den zonderlingſten en gansch ongelooflijken aart, ja grooter en onverklaarbaarder dan eenig wonderwerk dat zij ter onzer kennisſe brengt. — Voor het overige willen wij niet loochenen, dat men, voornamelijk uit de oudere Gewijde Schriften, dingen voor den dag brengt die eenen lateren tijd van ſchrijven zullen aanduiden. Doch dit wordt, ten deele, ſlechts veronderſteld zonder toereikenden grond, of bepaalt zich, ten deele, tot ſommige eigene namen, die in lateren tijde, ter bevordering van duidelijkheid, of bijgevoegd of in de plaats der oudere geſteld zijn, ten deele, zoo als b. v. in het boek van Deuteronomium, zijn het geögraphiſche en geſchiedkundige aanmerkingen, door Mozes of eenigen anderen Schrijver als kantteekening bijgevoegd en vervolgens in den text ingeſlopen, en de orde van ſchrijven blijkbaar ſtorende, ten deele, gelijk aan het einde diens boeks, zijn het bijvoegſels zeer gemakkelijk van het boek zelven te onderſcheiden (1), zoo dat de meeste van deze ſchijnbare tegenwerpingen de oudheid en geſchiedkundige waarheid meer verſterken dan verzwakken.

§. 3.

Doch om van deze algemeenheden, ſlechts te zamen genomen voorgeſteld, over te gaan tot meer bijzondere aanmerkingen, beginnen wij met den Pentateuchus van Mozes in zijn geheel beſchouwd. Dit zamenſtel, toch, verklaart zich als met luide ſtemme voor het werk van dien beroemden Schrijver.

1. In de daad het boek Deuteronomium is zoo geheel in den geest van Mozes, dat, wanneer wij het, alleen geleid door liefde tot de waarheid, lazen, wij naauwelijks zouden twijfelen kunnen of een man, gelijk Mozes, moest zoo ſpreken, als hij hier ſprekende wordt ingevoerd. Niets is er in de redevoeringen, hier opgeteekend, dat met zijn karakter ſtrijdig zij. Veel meer is alles zoo zeer overeenkomstig met des mans bijzonderen aard en de waardigheid die hij bekleedde, dat, indien eenig Schrijver van later tijd, Mozes hier ſprekende had in-

(1). Zie Deut. XXXIII. 1. en XXXIV. 10-12, alwaar de Schrijver zeer duidelijk te kennen geeft, dat hij een man is van Mozes onderſcheiden.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 3.

ingevoerd, deze, zonder zich van eenige kunstenarij te bedienen en op de allereenvoudigſte wijze, hem als naar het leven geſchilderd, en zijn perſoon op het allergelukkigſte zoude verbeeld hebben. Maar nu, het zelfde dat in de boeken van Exodus, Leviticus, en Numeri wordt verhaald, wordt, in deze redevoeringen van Deuteromium, die Mozes als ſteller ademen, aangenomen als bekende en nooit betwijfelde waarheid. En deze vier boeken ſtaan in zulk een natuurlijk verband met het eerſte, dat zij den inhoud en hiſtoriſche waarheid daar van krachtdadig bevestigen. Daarenboven is de orde en keuze der zaken, in het tweede, derde en vierde boek verhaald, van dien aard, als men zou verwachten van Mozes, eenen ſchrijver van dle hooge oudheid en die niet kan vergeleken worden met de geſchichtboekers van latere tijden en beſchaafdere volken. Zoo worden b. v. de wetten in geene andere orde voorgedragen, dan waar in zij gegeven wierden, en wordt tevens telkens opgegeven wat, bij gelegenheid daar van, gezegd of gebeurd is. Ook worden alleen die dingen vermeld, welken aan Mozes den leidsman en wetgever der Israëliten het merkwaardigſte moesten voorkomen; ten aanziene van het overige heerscht een diep ſtilzwijgen: en in het algemeen wordt er eene wijze van verhalen in acht genomen, die genoegzaam aanduidt dat de ſteller ooggetuige was van de zaken die hij opteekent, en zoo iemand die alleen de voornaamſte gebeurtenisſen in ſchrift ſtelde en deze, in dezelfde orde waar in hij dezelve had opgeteekent, aan zijne landgenooten overleverde. Indien derhalven die boeken in veel lateren tijd verdicht waren, hoe toch konde aan dezelven dit oude, hoogsteenvoudige, onopgeſmukte, natuurlijke en waarlijk oorſpronkelijk aanzien van Mozaïſche Schriften zijn bijgezet geworden? Eindelijk wordt, in zeer vele plaatſen van het O. V. van deze boeken, als van het werk van Mozes, zoo duidelijk gewaagd, dat, zoo wij niet vitten willen, wij erkennen moeten, dat zij reeds ten tijde van Mozes beſtonden. Want, behalven dat in den Pentateuchus zelven, het Boek of het Boek der Wet, waar in Mozes, en de Wetten en die gebeurtenisſen, welke hem het merkwaardigſte voorkwamen, had opgeteekend, vaak genoemd wordt, Exod. XVII. 14. XXIV. 4, 7. XXXIV. 27. Num. XXXIII. 1, 2. Deut. XXVIII. 58, 61. XXIX. 19, 20, 27. XXXI. 22, 24., en dat hij aan de Priesters en Leviten overgaf, om het te bewaren in het Heilige der Heiligen, en het om het zevende jaar voor te lezen in eene plegtige volksvergadering Deut. XVII. 18. XXXI. 9-13, 24-26: wordt er ook menigwerf in andere en latere hiſtoriſche boeken der Hebreeuwen melding gemaakt van de Wet, de Wet des Heeren, de Wet van Mozes, het Boek der Wet, zoo als reeds in het Boek van Jozua I. 7, 8. VIII. 32, 34, XXXIII. 3-16. door welke benamingen wij natuurlijk

mee-

nen dat buiten allen twijfel worden aangeduid die gedenkſtukken welke Mozes heeft opgeſteld en die wij nu nog voor zijne ſchriften erkennen. Onredelijk zou het dus zijn om voor boeken van die hooge oudheid meerdere en duidelijker kenmerken van echtheid te vorderen, doch die kenmerken te willen verzwakken of te zoek brengen door verſchillende giſſingen en envele vermoedens van een weelderig vernuft, is voorwaar ten uiterſten onbillijk. Genoeg ſchijnt het ons intusſchen de voorname gedeelten dezer zake ſlechts even aangeroerd te hebben. Anderen hebben dezelve opzettelijk behandeld en haar zoo uit een gezet, dat de kracht hunner bewijzen door de vermetelheid van *Vater* en *de Wette* noch ontzenuwd noch verzwakt kan worden (1).

2. Hoe zeer ons ontwerp geenszins vordere, dat wij verder uitweiden in het verdedigen van Mozes als Schrijver van den Pentateuchus tegen de brooddronheid der nieuwere verlichters, zal het echter zijn nut kunnen hebben, om, uit hoofde van de bijzondere aangelegenheid der zake, een paar, en wel de voornaamſte bewijzen waar door het tegengeſtelde gevoelen geſchraagd wordt, ter toetſe te brengen, op dat het blijke hoe weinig dezelve om het lijf hebben. Zij worden ontleend zoo van het gebruik der ſchrijfkunst, in den overouden tijd van Mozes, op ver na niet genoeg gevorderd, om groote boeken te kunnen zamenſtellen, alsmede van de gelijkaardigheid der Hebreeuwſche tale door alle Boeken van het O. T. henen doorſtralende, en niet wel verklaarbaar, indien men niet aanneme, dat de Boeken van Mozes eerst in latere dagen geſchreven zijn. Wij kunnen kortelijk afdoen het eerst geſtelde het geen *Vater* (2) zoo velen omſlagtigen arbeid gekost heeft. Want, daar in den Pentateuchus, gelijk wij in eene vorige aanmerking zagen, niet een enkel maal of ingewikkeld, maar vaak en duidelijk gewaagd wordt, van het beſchrijven van zaken als van iets dat en lang bekend en genoegzaam in gebruik en in het geheel niet moeijelijk was, beſef ik voorwaar niet hoe men dit zou kunnen in twijfel trekken. Ook daar uit, dat ſommige dingen van tijd tot tijd gezegd worden op ſteenen geſchreven te zijn, volgt niet, dat er nog geene andere ſtoffe bekend was, waar op men iets gewoon was te ſchrijven. Wat zeg ik? *Steenen* en *Boeken*, welke beiden men in die overoude eeuwe, hier toe bezigde, worden uit-

(1) Zie bijzonder Abt *Jeruſalem*, in zijne Hoogduitſche Brieven over de *Schriften en Wijsgeerte van Mozes*, *Eichorn Inleid. in het O. T.* D. II. bl. 231–277; *Jahn's* Einleit. Th. II. 1ſte ſt. §. 3–14, en in zijn *Latijnsch Compendium* p. 204–225, eindelijk *Michaëlis Einleit. in 's A. T.* bl. 150–208.

(2) *Ueber den Pentat.* III. bl. 522–542.

Deel II. Hoofdst. I. §. 3.

uitdrukkelijk van elkanderen onderscheiden. Zie Exod. XXIV. 7. vergeleken met vs. 12. Deut. XXVII. 2-8. vergel. met XXXI. 24-26. en Jozua XXIV. 26. En *het Boek der Oorlogen van Jehova* wordt aangehaald Num. XXI. 14. En Deut. XXIV. 1. wordt gewaagd van eenen *Scheidbrief* door eenen echtgenoot te schrijven en aan zijne verstotene vrouwe over te geven. Eindelijk leest men Num. V. 23. van een *cedelken* of *briefken*, waar op de priester zekere vervloekingen moest schrijven, die vervolgens met water moesten uitgedaan worden. Deze boeken derhalven of brieven waren, wat de stoffe betreft, onderscheiden van steenen of openbare gedenkteekens, waar op iets geschreven of waar in iets gegraveerd was. Van welk eenen aard die stoffe was, wordt niet gemeld; doch zeer waarschijnlijk wordt het uit de laatst aangehaalde schriftuurplaats, dat dezelve van zulk eene soorte was, dat er het noodige met inkt op geschreven wierd. Ja het is zelfs ten hoogsten waarschijnlijk, dat, voor dat de menschen bedacht waren om het bestendig aandenken aan eenig ding te bewaren door het graveren in steenen, zij zich zullen bediend hebben van andere dingen waar op zij schreven. Het is dieshalven met den aard der zaken zeer overeenkomstig het geen Plinius zegt: (1) „ dat men eerst begon te schrijven op de bladen der „ palmboomen, vervolgens op de bast van sommige boomen, en naderhand de „ openbare gedenkstukken op loodene bladen." En dat de bast der boomen bij sommige zelfs van de minstbeschaafde Americaansche volksstammen ten dien einde gebezigd wierd om er in het ruwe deze en gene dingen op te teekenen, verhaalt ons *Robertson*. (2) Doch Mozes vond nog eene andere stof waar op hij gemakkelijk zijne berigten, ook uitgebreide berigten kon schrijven. Ten zijnen tijde, namelijk, was het Egyptisch lijnwaat, door hem zelven dadelijk tot heilig gebruik gebezigd, reeds algemeen in zwang. Reeds vroeg wierd dit van hun, die iets te schrijven hadden gebruikt als eene zeer geschikte stoffe om op te schrijven, zoo als blijkt uit de zeer oude linnen windselen, waar mede de Egyptische lijken omwonden waren en waar op men sommige opschriften aantrof. Doch het gebruik van papier ten dezen einde, schijnt eerst lang na den leeftijd van Mozes in zwang geraakt te zijn. (3) Voor het overige is het ons om het even of men de schrijfkunst van lateren oorsprong stelle bij andere oude volken, inzonderheid het hoogstbeschaafde Griekse volk, daar het toch ten vol-

(1). *Hist. Nat.* XIII. 11.

(2). *Gesch. v. America* IV. bl. 39.

(3). Vergel. *Jahn's Bibl. Archeol.* I. 1. bl. 422 env. en *Eichhorn. Inleid. op het O. T.*, D. I. bl. 105 env.

vollen bekend is, dat men den eerſten en zeer vroegen oorſprong daar van zoeken moete in het Oosten. (1).

Over de andere veronderſtelling die men aanneemt om de oudheid der Mozaïſche boeken te betwisten, moeten wij een weinig meerder zeggen. Te weten om met duidelijker voorkomen van waarſchijnlijkheid de Boeken van Mozes tot lateren tijd te brengen, ontleent men zijn bewijs uit de geringe veranderingen, welke de Hebreeuwſche taal, volgens het aangenomen gevoelen, ondergaan heeft van den tijd van Mozes af tot aan de Babyloniſche gevangenis; waarom men het dan waarſchijnlijker acht, dat, niet voor den leeftijd van David, in welken eerst de Hebreeuwſche taal tot eenigen merkbaren trap van beſchaafdheid was geſtegen, de Boeken die men aan Mozes toekent, beſtaan konden, en geächt moeten worden hun aanwezen verſchuldigd te zijn ten deele aan overleveringen, misſchien ook ten deele aan ſommige geſchriften, in oudere en ruwere tale opgeſteld, en in eene meer beſchaafde overgebragt, ten deele eindelijk, aan de inrigtingen van lateren tijde en andere bijvoegſelén, uit al het het welke het geheel dan moge zamengeraapt zijn. Met dit oogmerk nu, maakt men eene vergelijking tuſſchen de Hebreeuwſche, en tuſſchen de Latijnſche en Hoogduitſche talen, welke beide laatsten in veel korteren tijd eene aanmerkelijke verandering ondergaan hebbende, zoo zou men niet kunnen ſtellen, dat de eerſte, van Mozes af tot op de Babyloniſche gevangenis toe, dat is, volgens de meest algemeen aangenomene berekening, bijna duizend jaren, zoo al dezelfde zoude gebleven zijn. (2)

Doch, om niet te zeggen, dat het ligtvaardig en geheel tegen alle waarſchijnlijkheid wordt aangenomen, dat men eerst ten tijde van David de Hebreeuwſche taal volkomener had beginnen te beoefenen, om niet aantevoeren het boek van Job, dat, naar het oordeel zelfs van de ervarenſte keurmeesters, de duidelijkſte kenmerken draagt eener zeer hooge oudheid, welke die van Mozes zelfs overtreffen moet; om niet op te merken dat de Griekſche taal, geduren-

(1). Bij de Hebreeuwen was ten tijde der Regteren de ſchrijfkunst zoo weinig onbekend bij het gemeen, dat een zeker jongeling uit een klein ſtadje over de Jordaan gelegen dezelve verſtond, Rigt. VIII. 14. Ja zelfs in den vroegeren leeftijd van Jozua waren er niet moeijelijk te vinden die eene beſchrijving van het ganſche land, hetwelk zij naauwkeurig moesten opnemen, konden opmaken, met bijvoeging zoo het ſchijnt van eene Geögraphiſche kaart, hoe gebrekkig dan ook vervaardigd, en dit aan Jozua zelven ter hand ſtelden, Joſ. XVII. 4–9.

(2). Zie *Vater.* ter aangeh. plaatſe bl. 668 env., en vergel. *Meyer Hermen.*, *des A. T.* I. Th. bl. 126, 127, gelijk mede het geen men aantreft bij *Henke*, in zijn *Magazin fur Religionsphiloſophie env.* Th. II. 3er band bl. 471 env.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 3.

rende een verbazend lang tijdvak, van de eeuwe van Homerus af, tot eenige eeuwen na de geboorte van Christus, voorwaar juist geene groote veranderingen ondergaan heeft, zelfs tot de vierde of vijfde eeuw onzer tijdrekening; want van de zesde eeuwe af aan is zij, door de invallen der buitenlandſche volken, begonnen geweldig te verbasteren, doch heeft nog tot de vijftiende eeuwe toe, dat is, tot het innemen van Konſtantinopel door de Turken, iets van hare eerſte voortreffelijkheid behouden (1); om niet te gewagen van de Chineeſche tale, altijd bijna dezelfde gedurende eene volgreeks van vele eeuwen, en nu nog het geen zij was ſedert de onheuchelijkſte tijden (2); om dit alles nu daar te laten, zal het genoeg zijn aan te merken en klaar te betoogen, hoe luttel het betame om zulke eene vergelijking tuſſchen de zeer oude en Oosterſche taal der Hebreeuwen met nieuwere Europiſche talen te maken en aan te dringen. Dit immers is zeer dikwerf opgemerkt en volledig bewezen, dat het eene bijzondere eigenſchap is der Oosterſche talen, dat zij met den tijd ſlechts zeer geringe verandering ondergaan, wanneer er geene van buiten aankomende oorzaken tot die verandering voorhanden zijn: en, gelijk de Oosterſche zeden, voornamelijk die der tentbewonende Arabieren, ten huidigen dage, volkomen dezelfde zijn die zij waren ten tijde der Hebreeuwſche Aartsvaders, naar de vroegſte Arabieren in velen opzigte ſterk zweemende (3), zoo is er tevens niets meer ſtandvastig, niets minder aan verandering onderhevig, niets gedurig meer aan zich zelven gelijk, dan de innerlijke geſteldheid zelve van eene door de Oosterlingen eenmaal aangenomene tale, zoo dat zij er zich gedurende den loop van verſcheidene eeuwen zelfs vast aan blijven houden (4). Van het Arabisch, met het Hebreeuwsch zoo na verwant dialect, dat thans nog alleen in het Oosten in zijne volle kracht aanwezig is, heeft *Niebuhr* (5) wel gezegd dat

(1). *Simonis Introd. in Ling. Gr.* p. 28 *Harles Introd. in Hiſt. Ling. Gr.* p. 464 ſqq.

(2). Zie *Wahls*, Geſch. der Morgenl. Sprachen bl. 48. De karakters door de Chineezen in het ſchrijven gebruikt, hebben wel van tijd tot tijd eenige verandering ondergaan, en zijn met den tijd volkomener en grooter in getale geworden, doch hebben evenwel denzelfden aard ſteeds behouden. Zie de jonge *de Guignes*, voyage à Pekin II. D. bl. 378 env.; alsmede een Chineesch Werkje in het Fransch vertaald, *Eloge de la ville de Moukden* bl. 127 env. en van de voorrede bl. 7.

(3). Deze overeenkomst is zoo ſterk, dat de Franſchen eene landing in Egypten gedaan hebbende, erkenden, dat de geſchiedenis van het O. V. daar uit het beste konde opgehelderd worden. Zie *Mémoires sur l'Egypte, publiées pendant les campagnes du général Bonaparte*, T. I. p. 104.

(4). Zie *Schult. Orationes* T. I. en II. achter zijne *Origines*, vergel. met Mich. Einleit. in 's A. T. §. 32. bl. 166–171.

(5). *Beſchr. van Arab.* bl. 80.

dat het zoo zeer verſchilt van het oude, waarin b.v. de Koran geſchreven is, als het hedendaagsch Italiaansch van het oude Latijn. Doch de verſcheidenheid van uitſpraak ſchijnt hem misleid te hebben. Allenthalve heeft *Fourmont* (1) aangemerkt, dat het beoefenen van den Koran zelf niet alleen zeer veel invloeds heeft op het behoud der tale, maar dat ook de gewone manier van ſpreken te Cairo zeer weinig van de tale des Korans verſchilde; trouwens de gelijkaardigheid en beſtendigheid dezer tale over het algemeen is, naar waarheid ook door andere zeer bevoegde regters beweerd (2).

Doch, behalve deze oorzaak, den Hebreeuwſchen volke met de overige Oosterlingen gemeen, waren er andere meer bijzondere voortſpruitende, zoo uit hunne afzondering van andere volken, als uit het beoefenen der Mozaïſche Schriften, die den Schrijveren van latere tijden ten beſtendigen voorbeelde, als het ware, ſtrekten om hunne taal en ſchrijfwijze naar te regelen, en allen, welke dezelven lazen, of van anderen voorlezen hoorden, zeer behulpzaam waren tot het onderhouden van dezelfde manier van ſpreken en ſchrijven. Voor den leeftijd van Mozes leefden de Israëliten, een gedeelte van Egypten bewonende, meestal afgezonderd, en was er geene aanleiding alzoo om de taal van hunne voorvaderen overgenomen, merkelijk te veranderen. Van den vroegſten oorſprong der menſchelijke zaken, tot dien tijd toe, waar op de Israëliten in Egypten kwamen, moest wel allengskens meer en meer uitgebreid worden deze oudſte van alle talen, welke, in haren innerlijken aard zelven, duidelijk ademt de kindscheid van het menſchelijke geſlachte (3). Intuſschen bleef zij aan zich zelve volkomen gelijk, daar er, voor den Zondvloed geene andere, zoo het ſchijnt, in gebruik was, en, toen nu, na dien Zondvloed, het menschdom verdeeld en wijd en zijd verſpreid, en door eene bijzondere tusſchenkomst der Godheid, verſcheidenheid van talen geboren wierd, konden zij, die deze oorſpronkelijke taal behouden hadden, dezelve zuiver en onbevlekt aan hunne nakomelingen nalaten.

Inmiddels onderging, buiten twijfel, de Hebreeuwſche taal eenige veranderingen voor de Babyloniſche gevangenis, doch die veranderingen waren geenszins

(1). *Descript. Geograph. du Caïre* env., bl. 52, 53.

(2). Gelijk *Whal*, ter aangeh. plaatſe bl. 424 en in zijn *Arab. Elementarbuch*, bl. 25-29, *Jahn* in zijne voorr. voor zijne Arab. Sprachlehre, bl. 10-22 en *Herbin*, *Principes de l'Arabe moderne*, in de voorrede bl. 2. Ook verdient hier vergeleken te worden *de Guignes*, Memoires sur les Langues Orientales p. 147, 148. Acad. des Inscript. et Bell. Lettr. Tom. XXXVI.

(3). Het geen wij hier ter loops aanduiden, hopen wij wat breeder te ontvouwen, Hoofdſtuk 2. §. 3. aan het begin.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 3, 4.

zins van zoo vele beduidenis als de Europiſche talen toelaten. Men kan niet ontveinzen dat er een zeer merkbaar onderſcheid plaats heeft tuſſchen de ſchrijfwijze in de boeken van den Pentateuchus en de overige ſchriften in den Gewijden Bondel der Hebreeuwen. Hoe later die ſchriften dagteekenen, zoo veel te meerdere en meer in het oog loopende kenmerken dragen zij van latere eeuwen, zoo dat, hoe nader zij komen bij den ondergang van den Staat, des te minder krachtig de taal wordt, en des te meer neigt zij na den Chaldeeuwſchen tongval: daar in het tegendeel die ſchriften iets ouderwetsch aan zich hebben, hoe ouder zij waarlijk zijn. Ja in de boeken van den Pentateuchus ademt de ſchrijfwijze zelve eene hoogere oudheid. Wat zeg ik? hij die het boek van Geneſis, het geen wij voor het oudſte van alle boeken houden, zonder vooroordeel en met oplettendheid leest, zal de kenmerken eener zeer hooge oudheid, en, indien ik zoo mag ſpreken, eener kindſche eenvoudigheid, zoo wel als van zekere weelderigheid, duidelijk en gemakkelijk ontwaren, en die zoo veel te meer in het oog loopen naar mate de onderſcheidene gedeelten van het boek, zeker door verſchillende Schrijvers opgeſteld, ouder zijn.

Daar nu dit waarlijk alzoo plaats heeft, laat het zich gemakkelijk beoordeelen, hoe geheel onwaarſchijnlijk het gevoelen zij over de latere zamenſtelling van den Pentateuchus, en met hoe weinige grond men het zoeke te ſtaven door de ongemeene gelijkheid der Hebreeuwſche tale gedurende eenige eeuwen. Voorts moet ik bekennen, dat ik mij naauwelijks een denkbeeld kan maken van de onbeſchaamdheid van iemand, die ſlechts eene oppervlakkige kennis heeft aan de Hebreeuwſche tale, en beweren durft, dat die overoude gedeelten van Geneſis zouden geſchreven zijn zelfs ten tijde van de Babyloniſche gevangenis, toen toch de taal een geheel nieuw aanzien had gekregen (zie §. 2. van dit Hoofdſt. aan het einde). Doch wat kan en vermag niet de liefde voor eenig gekoesterd gevoelen, en de jeukte naar nieuwigheden?

§. 4.

Het zal der moeite waardig zijn om hier, met name, iets bij te voegen over het boek zelven van Geneſis, waar van Mozes meer als Verzamelaar dan als Schrijver mag beſchouwd worden, en in welks eerſte gedeelte alleen het allereerſte mythen gezocht wierden, en volgens het oordeel van ſommigen ook nog waarlijk gevonden worden, en dat, alzoo, daar het gewaagt van dingen die alleen door overleveringen konden verbreid worden, zekerlijk het gemakkelijkst van allen kan geächt worden mythen in zich te bevatten. Te weten, daar de-

deze verhalen, uit hoofde van haren inhoud, gerekend worden te behooren tot een tijdvak veel vroeger dan dat, waar in men de gebeurde zaken begon op te teekenen, wat zou ons dan beletten om dezelven te plaatſen op den lijſt der overleveringen, dikwerf en lang achter een bij monde verbreid, en waar aan dus, zonder misſen, iets menſchelijks en eenig mythisch bijvoegſel natuurlijk moet kleven? Deel II. Hoofdſt. I. §. 4.

1. Zoo wij nu maar even los geven, dat er geen de minſte twijfel is, of die verhalen, zoo niet allen, ten minſten voor het merendeel, in haren oorſprong overleveringen geweest zijn, later in ſchrift geſteld; is dan nog de wijze van verhalen in dezelve zoo onderſcheiden van die, welke men waarneemt in de ſchriften van lateren tijde, dat men genoodzaakt zou zijn om die verſcheidenheid liever te zoeken in bijgevoegde menſchelijke verdichtſels, dan in de manier van doen in die hoogere oudheid? Voorts zoo bij ſommige andere volken, zoo, bijzonder, in het Oosten en bij de oorſpronkelijke Arabieren, in zoo vele opzigten gelijkende naar die oude Hebreeuwſche Aartsvaders, de geſlachtrekenkundige tafelen en de geſchiedenis van andere zeer merkwaardige zaken aan een getrouw geheugen aanbevolen worden, en daar van veel werks gemaakt wierd, (1) iets dat aan geenen twijfel onderhevig is, waarom zouden dan ook niet aan zulk een getrouw geheugen zijn bevolen geworden de dingen die in het boek van Geneſis verhaald worden, en bewaard in zuivere en onverbasterde overleveringen? Hier toe kon daarenboven van uitſtekend nut wezen, de eenvoudigheid der levenswijze door de veelheid en verſcheidenheid van bezigheden voorwaar luttel afgetrokken en de groote langlevenheid dier vroegſte menſchen, welke men geenszins, zoo als wij boven, Deel I. Hoofdſt. 3. §. 7. in het midden der 4de aanm. zagen, Mythisch behoeft op te vatten, en die alzoo verhoedde, dat er geene digt op een volgende reeks van geſlachten noodig ware, om telkens, het geen men wilde, overtebrengen aan eene nieuwe nakomelingſchap, en eindelijk, de opzettelijke moeite welke de zoodanigen, die beſtendig, hoe weinigen ook in getale, aan den dienst van den éénen waren God, en de liefde tot de deugd getrouw bleven, zich gaven, om de geheugenis van zaken, met den Godsdienst naauw verbonden, als een heilig pand, met geene mindere zorge voor verderf te bewaren, en aan hunne afſtammelingen overteleveren, dan die de Arabieren, waar van wij zoo aanſtonds gewaagden, zich gaven, in zaken hun volk betreffende.

2. Het geen wij intusſchen tot hier toe geſteld hebben, dat namelijk die oude vei-

(1). Zie *Eichhorn Antiquit. Monum. Histor. Ar.* p. 17 ſqq.

Deel II. Hoofdst. I. §. 4.

verhalen langen tijd bij monde verbreid en voortgeplant wierden eer men die in geschrift stelde, mag met regt nog wel betwijfeld worden. Immers steunt het op vrij wel bevestigde gronden, het geen ik in de vorige §. te midden van mijne tweede waarneming opzettelijk heb aangemerkt, dat de kunst van schrijven in het Oosten het vroegste van allen bekend geweest is. Want niet alleen zegt *Plinius* (1); „ Ik heb altijd gemeend dat de letteren bij de Assyriers uit- „ gevonden zijn, doch anderen geven er den Egyptenaren, en wederom ande- „ ren den Syriers de eere van: „ Maar ook *Lucanus* (2) laat er zich aldus „ over uit: „ De Phoeniciers waren de eersten, zoo het waar is het geen men „ zegt, die de woorden welke men in het geheugen wilde bewaren in ruwe „ figuren afteekenden. Ook *Josephus* (3) houdt het daar voor dat bij de Phoeniciërs voornamelijk het schrijven van een alleroudst gebruik is, en zeer bekend is het, dat de Grieken het gebruik der letteren van het alphabeth van hun geleerd hebben: eindelijk wordt Josua XV. 15. gewaagd van den naam eener Canaänitische stad קִרְיַת סֵפֶר dat is, zoo als de Alexandrynsche vertaling luidt *πόλις γραμμάτων* of volgens de verklaring in de Vulgata *Stad der letteren.* Met vele waarschijnlijkheid heeft dus *Bianconi* (4) gesteld, dat de Phoenicische of Hebreeuwsche letters of de oudsten waren onder het menschelijke geslacht, of ten minsten ouder, dan de verstrooijing der oude volken over den aardbodem, en dat dezelve door de zonen van Noach in derzelver afstammelingen naar verschillendeelen deelen der aarde overgebragt zijn, het geen zelfs volgens hem blijkt uit de zeer naar elkanderen gelijkende letteren der oudste Oostersche volken.

Wij meenen dus dat het ver van onwaarschijnlijk is, dat, ten minsten, de geschiedenissen der Aartsvaders, de Stichters van het Israëlitische volk, reeds lang voor den leeftijd van Mozes in geschrifte gesteld waren. Intusschen was toen ten tijde zelfs het schrijven nog in het dagelijksche leven waarschijnlijk in geen gebruik, waarom men het dan ook niet vreemd kan vinden dat er geene uitdrukkelijke melding van gemaakt wordt in de geschiedenissen der Aartsvaders. (5) Doch indien het gevoelen van sommigen, omtrent de hooge, en aan den leeftijd der Aartsvaders palende, oudheid van het boek Job, gegrond is, het

(1). *Hist. Nat.* VII. 56.

(2). *Pharsal.* III. 220 sq.

(3). *Advers. Apion.* I. 2. en 6.

(4). *De Antiq. literis Hebraeorum et Graecorum*, p. 64.

(5). Het schijnt echter dat het Zegel van Juda Gen. XXXVIII. 18., zoo wel als dat van Pharao Gen. XLI. 42., eenige letters bevattede die er op geschreven of gegraveerd waren.

het geen zeker het allerwaarſchijnlijkſte is, mag men zonder voorbarigheid uit Hoofdſt. XIX. 23. en XXXI. 35. van dat boek beſluiten, dat het toen reeds in gebruik was, om dingen, die men als zeer gedenkwaardig beſchouwde, in geſchrift te ſtellen. Ja zeer warrſchijnlijk is het dat de kunst, zoo al niet van ſchrijven, ten minſten om, als het ware, met een ruw penſeel te ſchetſen, en, het zij door zekere uiterlijke teekenen, naar den aard der hoogsteenvoudige deelen, waar uit de taal beſtond, en dus ook naar de behoeften der menſchen genoegzaam, zoo ver het de tijd medebragt geſchikt, het zij met zekere beelden nu eens naar het leven op de eene of andere wijze afgeſchaduwd, dan weder door eenige wáre of vermeende gelijkheid uitgedrukt, zaken en gedachten als voor oogen te ſtellen; welke kunst bij de oude Egyptenaren in gewijde dingen voornamelijk gebezigd, en met den tijd meer en meer beſchaafd, de *Hiëroglyphiſche* pleegt genoemd te worden, hoedanig iets men ook bij de Mexicanen, anders niet zeer beſchaafd, heeft waargenomen (1) en waar uit eindelijk de alleroudſte ſchrijfwijze der Chineezen ontſtaan is (2): Dat deze kunst, zeg ik, hoewel, in den beginne hoogstonvolkomen, om zijne gedachten ten eigenen gebruike of ten nutte van anderen ook voor het vervolg uit te drukken, reikt tot de verst afgelegene tijden, ja zelfs tot de kindscheid van het menſchelijk geſlachte; hoe zeer het zich gemakkelijk laat begrijpen, dat dezelve in de allervroegſte tijden, om hare groote moeijelijkheid, niet dan zeldzaam en in zeer gewigtige aangelegenheden zal aangewend zijn. (3) *Howard* meent dat deze kunst van ſchrijven, of liever van ſchilderen reeds bekend was voor den Zondvloed, (4) en dat bijna gelijktijdig gevormd wierden en de taal waar van de vroegſte menſchen zich in het ſpreken bedienden, en zekere ſchrijfwijze in zekere zinnebeeldige, door ruwe beelden uitgedrukte, wijze van dezelve te ſchrijven, meent een ſcherpzinnig ſchrijver, die bijzonder zijn werk gemaakt heeft om de Hiëroglyphiſche ſchrijfwijze der Egyptenaren te verklaren. (5) Doch

Schle-

(1). Zie *Robertſon Geſch. v. America*, D. IV. bl. 38 env.

(2). *De Guignes, Mémoir. de l'Academ. des Inſcript. et Bell. Lettr.* T. XXXIV. p. 1. env. en deszelfs zoon op de boven aangehaalde plaats de derde §. de tweede aanmerking in het midden; doch *Bayer, Mus. Sin.* I. p. 89 ſeqq. is van een ander gevoelen over de Chineeſche letteren.

(3). Vergel. *Muntingh. Geſch. der Menscheid naar den Bijbel*, D. II. bl. 288 env.

(4). *Geſchichte der Erde* u. s. w. bl. 157.

(5). *Analyſe de l'inſcription hiërogl. de Roſette* p. 3. (*par le Comte de Pahlin*) voyez *Magaz. Encyclop.* A. 1805 T. VI. p. 28.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 4.

Schlegel (1) is van gevoelen dat te gelijk met de ſprake ontſtaan is, niet het ſymboliſche of zinnebeeldig ſchrift, maar zekere manier van ſchrijven, die beſtond uit de eenvoudigſte, en met den aard der tale bijzonder ſtrookende teekenen. En *Herder* (2) ſtelt ook dat ſchrift en ſpraak van gelijktijdigen oorſprong zijn, en meent dat, niet zoo zeer het Hiëroglyphisch, maar wel degelijk het alphabetisch ſchrift reeds aan Seth, den zoon van Adam, overeenkomstig de alleroudſte overleveringen, zeer waarſchijnlijk, moet toegekend worden.

Dit eene of andere nu aldus geſteld zijnde, laat het zich gemakkelijk verklaren hoe het bijkome, dat 'er eene merkbare verſcheidenheid beſpeurd, en door velen reeds lang waargenomen en vrij algemeen erkend wordt, in den ſtijl (3) voornamelijk der vroegſte verhalen van Geneſis, maar dat tevens, hoe ouder die zijn met betrekking tot den inhoud, zij doorgaans des te korter zich voordoen, des te meer opgeſchikt in beelden en figuren, en gevolgelijk met den tijd en de allengs vorderende beſchaving en toenemend gebruik der ſchrijfkunst, in het algemeen rijker en uitvoeriger worden, ſchoon te gelijk, wat de zeggingswijze betreft, veel eenvoudiger. Doch men behoort tevens vaststeſtellen, dat deze ruwe het zij dan teekening of ſchrift, voor hun, die er aan gewoon waren, de zaken welke zij moest uitdrukken bijna niet minder naauwkeurig en duidelijk voor den geest bragt, dan de onder ons gebruikelijke ſchrift ons de gedachten van anderen voor het verſtand brengt: ook kan men niet in twijfel trekken of er wierden, inzonderheid bij zulke eene langlevenheid, en zoo groote belangſtelling van ſommigen in het bewaren van het geen tot den Godsdienst behoorde, ſteeds menſchen gevonden, die de aangeduide ſchriften voor anderen, zoo dikwerf zulks noodig was, lazen en verklaarden.

3. Hoe

(1). *Ueber die Sprache und Weisheid der Indiër*, bl. 65.

(2). *Alteste Urkund.* I. p. 121. en in de *Briefe das Studium Theol.* betreffende eerſte brief aan het einde.

(3). Te regt verwondert zich *Jahn Einleit in das A. T.* II. 1. bl. 95. dat *Koppen* (in zijn boek dat hij noemt: *Die Bibel ein werk der Götlichen weisheid* D. II. bl. 450–489. of van de Nederd. vertaling bl. 253–268) in twijfel heeft getrokken het algemeene gevoelen, wegens de zamenſtelling van het boek Geneſis, uit onderſcheidene bijeengevoegde verhalen. Te weten, hij meent dat de beſchrijving dezer geheele geſchiedenis haren oorſprong ontleene van eene bijzondere Godlijke openbaring of ingeving, welke alleen Mozes lijdelijk zou gevolgd hebben. Later intusſchen, en met een geheel ander oogmerk heeft dit zelfde algemeen gevoelen beſtreden *J. G. Haſe* in een boek dat getiteld is, *Entdekkungen im Felde der altesten Erd- und Menſchengeſchichte aus näherer Beleuchtung ihrer Quellen*, in 2 deelen. Doch dit geheele werk bevat niet anders dan roekeloos gewaagde en hoogstonwaarſchijnlijkę gevoelens. Die het nader verlangt te kennen, kan daar toe opſlaan de *Halliſche Literat Zeit.* van 't jaar 1807. N. 137, 138. In allen gevalle ſchijnt mij de zaak zelve tot dien trap van waarſchijnlijkheid gevorderd, dat er naauwelijks de zwakſte grond voor twijfeling overblijve.

3. Hoe zeer wij intusſchen krachtig overneigen tot het gevoelen, dat deze overoude gedenkſtukken in het boek van Geneſis niet door eene langdurige overlevering bewaard en voortgeplant zijn, maar reeds zeer vroeg op de eene of andere wijze wierden opgeteekend, zoo kunnen wij ons echter geenszins voegen bij de meening van hun, die ſommige van deze verhalen in diervoege rangſchikken onder de Hiëroglyphiſche beelden, dat zij volſtrekt Mythiſch moeten verklaard worden. Dit gevoelen is onlangs vrij wat opgeſmukt door zekeren naamloozen Hollandſchen ſchrijver, van *Geſprekken over de Mythen in den Bijbel* Hij toch verbeeldt zich, dat die verhalen, oorſpronkelijk uit langdurige mondelijke overleveringen, die naderhand, uit het Hiëroglyphisch ſchrift der oude Egyptenaren, door Mozes ten zijnen gebruike overgenomen wierden, alzoo uit eene Egyptiſche bronne geſchept zijn (1) en laat in eene Mythiſche verklaring van dezelve zijne verbeelding regt geestig ſpelemeijen. Doch daar wij den voornamen grond van dit gevoelen boven genoegzaam meenen ondermijnd te hebben. Deel I. Hoofdſt. 3. §. 7. Aanm. 4., alwaar wij, zoo wij ons niet bedriegen, duidelijk aantoonden, dat, in het boek van Geneſis de bron wordt gevonden, waar uit verſchillende overleveringen anderen volken zijn toegevloeid, en daar wij, zoo aanſtonds, andere bewijzen hebben bijgebragt om het hiſtorisch gezag des boeks van Geneſis te ſtaven, oordeelen wij het thans noodeloos, om ons met het beſchouwen van zulke en ſoortgelijke ſpelingen van vernuft langer op te houden. Deel II. Hoofdſt. I. §. 4, 5.

§. 5.

Wij gaan dus over tot andere Hiſtoriſche Boeken van het O. V., die dan, zoo het waar is dat zij langen tijd na de gebeurtenisſen daar in verhaald geſchreven zijn, eene menigte van Mythen moeten bevatten. Doch ſlechts een woord over elk derzelve.

1. In de eerſte plaatſe komt ons hier voor het Boek dat den naam van *Jozua* aan het voorhoofd draagt. Of hetzelve, zoo als wij het hebben, van lateren oorſprong zij dan de leeftijd van Jozua zelven, komt mij voor naauwelijks te kunnen betwijfeld worden. Dit blijkt naar het oordeel zelfs van *Carpzovius* (2) uit Hoofdſt. XV. 13-19. vergel. met Regt. I. 10-15, uit Hoofdſt. XVI. 10. vergel. met Regt. I. 29, uit Hoofdſt. XIX. 47. vergel. met Regt. VIII. 7. en XXIV.

(1). *Geſprekken* enz. bl. 88-90.
(2). *Introd. ad V. T.* P. I. C. 9. §. 5.

Deel II. Hoofdſt. I. §. 5.

XXIV. 29 env., bij welke plaatſen men voegen kan Hoofdſt. XV. 63. vergel. met Regt. I. 8. Intuſſchen ſchroom ik niet om ver het grootſte gedeelte van het Boek aan Jozua als Schrijver toe te kennen, zoo dat het uit zijne aanteekeningen opgemaakt is, met behoud, in den trant welken Mozes in het zamenſtellen des Boeks van Geneſis volgde, van de woorden des Schrijvers. Want daar de meesten zaken, zoo als velen, te regt, hebben aangemerkt, (1) zoo geſchikt zijn, als of zij beſchreven waren ten tijde toen zij gebeurden; wien zouden wij anders voor den Schrijver daar van houden dan Jozua, den man, uit allen, voor dat werk het best berekend? Letten wij in dezen voornamelijk op Hoofdſt. XXIV. 26. en bedenken wij hoe, in de beſchrijving der gebeurtenisſen, die ten tijde, en onder het opperbewind, van Jozua zelven voorvielen, de echte opvolger van Mozes doorblinkt. Ja zelf *Eichhorn*, ofſchoon hij, met geringe waarſchijnlijkheid den oorſprong van dit Boek later ſtelt dan de ſcheuring van het rijk in de rijken van Juda en Israël (2), ontkent echter, ook op die veronderſtelling, geenszins, dat het zelve uit ware en hoogbejaarde oorkonden zamengeſteld is, dewijl het uitnemend ſtrookt met den aard en zeden van den tijd die er in beſchreven wordt.

2. Op het Boek van Jozua volgt het Boek der *Rigteren*, dat is der eerſte magiſtraats-perſonen, die van tijd tot tijd onder het Israëlitiſche volk het opperbewind in handen hadden, gewagende ten deele van zaken die betrekking hebben tot het geheele volk, ten deele eenige meer bijzondere dingen er naderhand bijvoegende. Wie ook dit Boek mag geſchreven hebben, het behoort zeker niet tot eenen laten tijd, noch kan, offchoon het veel bevat dat geheel buitengewoon is, daarom geächt worden Mythiſche overleveringen te behelzen. Ik weet, dat er van overlang velen waren die zich ſtootten, aan de gansch zonderlinge verhalen voor al in dat gedeelte van het Boek dat loopt over de geſchiedenis van Simſon: en *Semler* b. v. zegt (3). „ De inhoud van dit Boek is van luttel aangelegenheids en van dien aard, dat ik niet twijfele, of Paulus, die „ wilde dat de Christenen zich zouden wachten voor Joodſche fabelen, bedoel„ de ſommige gedeelten van dit Boek." Doch, om niets te zeggen van dit vrij ellendig beroep op den Apostel Paulus, *Eichhorn* (4), heeft naar waarheid aan-

(1). Zoo als *Eichhorn* Inleid. op het O. T. D. II. bl. 415 env.

(2). Vergel. *Jahn Einleit* II. 1. bl. 161 env., die de kracht van de meeste bewijzen hier bijgebragt heeft ontzenuwd.

(3). *Apparat. ad liberal V. T. interpretat.* p. 109.

(4). Ter aangeh. pl. bl. 461 env.

aangemerkt, dat de geſchiedenis in het Boek vervat zoo geregeld voortgaat, en zoo vele kenteekenen van hiſtoriſche waarheid met zich voert, dat het geheel een volkomen geloof verdient. En, wie ook de ſteller zijn moge van het eerſte gedeelte of de XVI. eerſte Hoofdſtukken, het zij dan Samuël, zoo als niet zonder grond gegist wordt, het zij iemand anders, hij ſchijnt toch gebruik gemaakt te hebben van oudere oorkonden vervaardigd omſtreeks den tijd door hem beſchreven (1); ja, door zijne beſchrijving zelve van die ruwe eeuwe, weinig ter eere ſtrekkende van de Israëliten, bewijst hij overvloedig zijne liefde tot de waarheid. Beide aanhangſels, intuſſchen, hoewel, zoo het ſchijnt, van lateren oorſprong, ademen zoo zeer den geest der eeuwe, waar in zij, naar hunnen inhoud te rekenen, behooren, dat hier door zelfs, het later gedeelte des boeks, zoo wel als het eerſte, zijn gezag blijkbaar handhave. — Voor het overige, om dit in het voorbijgaan te herinneren, de hoogsteenvoudige geſchiedenis van Ruth, die tot den tijd der Rigteren behoort, hoe zeer, wat het boeksken betreft dat wij er van over hebben, niet beſchreven voor den leeftijd van David, is toch van dien aard, dat zij zeker uit eene oude oorkonde, misſchien onder de voorvaderen diens konings bewaard, en ten volle geloofwaardig, is opgemaakt.

3. De Boeken, verder, van Samuël en der Koningen, die de Israëlitiſche geſchiedenis van den laatſten der Rigteren Samuël, door den reeks van alle Koningen henen, tot de Babyloniſche gevangenis brengen, worden, te regt geöordeeld door eenen en denzelfden Schrijver, in die orde waar in wij dezelve aantreffen, te zijn vervaardigd. Zoo begrijpen het, bijzonder, *Eichorn* (2) en *Jahn* (3). En deze maakt zulks op uit de overeenkomst in ſchikking en ſtijl: wijl daarenboven 2 Kon. XXV: 27–30, gewaagd wordt van het ſtellen op vrije voeten van koning Jojakin, voormaals in de gevangenis geworpen, en niet van deszelven dood, meent hij, met reden, dat hier uit volge, dat die boeken voltooid waren voor den dood diens konings. Wie intuſſchen ook de Schrijver dezer boeken geweest zij, zeker heeft hij de gebeurtenisſen, die zijnen leeftijd voorafgingen, niet getrokken uit losſe en betwistbare overleveringen, maar uit breedvoerige hiſtoriſche gedenkſchriften, die hij, ten deele, zoo

(1) Zie *Clericus* in Diſſert. Libr. V. T. historicis praemiſſa. §. 3. en vergel. *Muntinghe Geſchied. der Menscheid n. d. Bijbel.* V. bl. 22. enz. Noot.

(2) Ter aangeh. pl. p. 481.

(3) Ter aangeh. plaatſe D. I. bl. 232 enz. en in het Lat. Compend. p. 275 seqq.

Deel II. Hoofdst. I. §. 5.

zoo als zij opgeteekend waren ingelascht (1), ten deele in een kort begrip, heeft zamengetrokken. Dat er namelijk zoodanige openbare vrij uitvoerige jaarboeken geweest zijn, zamengesteld door mannen van de grootste trouwe en geloofwaardigheid blijkt uit 1 Chron. XXIX: 29, en in de boeken der Koningen haalt de Schrijver zelf vaak aan de breedvoeriger aanteekeningen waar uit hij zijn berigt gehaald had, om nu niet te gewagen van de innerlijke blijken van waarheid, onder anderen, daar in doorstralende, dat niemands gebreken, zelfs niet die van David, ontveinsd of bedekt worden, maar alles verhaald met de grootste opregtheid.

4. Met de Boeken van Samuël en der Koningen komen, wat den inhoud betreft, ten grootsten deele overeen de beide boeken der Chronyken, welken, daar zij het einde vermelden van de Babylonische gevangenis, in het laatste Hoofdstuk vers 21, geenen twijfel toelaten of zij zijn, zoo niet geheel niet zamengesteld, ten minsten niet voltooid, voor de wederkeering uit de ballingschap. Intusschen schijnt er toch niet zeer lang na die wederkeering de laatste hand aan gelegd te zijn, daar zij met het berigt dier terugkomste eindigen: doch de verzen, na het aangehaalde 21ste vers nog bijgevoegd, het geen ik in het voorbijgaan herinner, behooren er niet toe, maar zijn, onzeker wanneer, en met welk oogmerk, uit het begin des boeks van Ezra overgenomen. Wie er de Schrijver van is, blijkt niet, doch er is naauw mogelijkheid om te twijfelen, of hij uit de beste bronnen, die hij dikwijls aanwijst, geschept hebbe. Daar nu deze bronnen ten deele uitmaakten die zelfde boeken des O. V. die wij nog heden ten dage onder ons bereik hebben, ten deele andere stukken, voornamelijk tot het rijk van Juda betrekkelijk en een geruimen tijd bewaard gebleven, heeft daar uit de Schrijver, een Jood in den staat der gevangenschap, zoo het schijnt, begonnen zekere Joodsche geschiedenis ten dienste van zijne landgenooten zamen te stellen, welke hij dus van den leeftijd van David af aan vrij omslagtig heeft beschreven, zonder, buiten dringende noodzakelijkheid, eenige melding te maken van het Israëlitische rijk na de scheuring der beiden. Terwijl inmiddels de Joden hoogen prijs stelden op geslachtrekenkundige tafelen, is hij hun daarin vrij wat te gemoet gekomen, en heeft zeer gepast, des volks geslachtrekening opgehaald van de kindscheid van het menschdom, en voortgezet

(1) Hier toe schijnt mij te behooren 1 Sam. XVII: 12-32, van welke plaats ik niet kan gelooven dat zij naderhand ingelascht en alzoo onecht zou zijn, gelijk vele nieuwe Uitleggers meenen, doch die ik acht woordelijk overgenomen te zijn uit een bijzonder handschrift onder de familie van koning David berustende.

zet tot aan het begin des Joodſchen rijks, het welk alleen hij bedoelde te beſchrijven. Die boeken derhalven, uit de oorſpronkelijke oorkonden getrokken, hebben in zich zelven de ſterkſte aanbeveling van gezag en geloofwaardigheid. De verſchillen die hier en daar beſpeurd worden tusſchen deze en andere hiſtoriſche boeken, hebben ten deele betrekking tot zekere getallen, waarin de afſchrijvers natuurlijk vaak zich moesten vergiſſen, ten deele tot verſchillende lezingen, en beſtaan ook wel eens daar in, dat zij ſommige dingen overſlaan, anderen aanvullen, of uitvoeriger voorſtellen, en zijn allenthalve van dien aard, dat zij de hiſtoriſche waarheid, zoo wel van deze boeken zelven als van anderen, waar in die zelfde gebeurtenisſen verhaald worden, in het minſte niet verzwakken, veeleer daarentegen die helder doen uitkomen.

5. Tot de geſchiedenis der uit hun vaderland gebannen Joden behooren twee boeken, dat van Esther namelijk en dat van Daniël. Het eerſte, hoe weinige ſtof het ook levere aan de voorſtanders der Mythen, daar er niets in gevonden wordt dat den ſchijn heeft van wonderwerk of buitengewone tusſchenkomst der Godheid, kwam ons toch voor hier ter plaatſe niet geheel met ſtilzwijgen te kunnen voorbijgegaan worden, voor zoo ver er niet weinigen gevonden worden die het voor een Joodsch verdichtſel houden, zoo als met name *Semler* (1) die er hevig tegen uitvaart. Met dat al mag men aan de geſchiedenis in dit boeksken verhaald, naauwelijks twijfelen, daar dezelve aanleiding heeft gegeven aan het Joodſche feest *Purim* genoemd, en van dit feest met duidelijke woorden gewaagd wordt 2 Macab. XVII: 37, als het feest van Mordechai. Wel is waar dat men vele dingen in dit boek aantreft die moeijelijk te begrijpen zijn, waar van *Eichhorn* (2) ver de meesten gepoogd heeft te verklaren: en te regt heeft deze Schrijver aangemerkt dat dit boek bijna overal de duidelijke merkteekenen van waarheid zijn ingedrukt, en dat het der Perſen zeden zoo naar het leven ſchetst, dat hij niet beſeffe op welk eenen grond van waarſchijnlijkheid men de geheele geſchiedenis van dit boek, om enkele min waarſchijnlijke dingen die er in mogen voorkomen, zoude rangſchikken onder de ongerijmde Joodſche verdichtſels. Doch *Jahn* (3) is zeer gelukkig geſlaagd in het opruimen van elke zwarigheid welke men der hiſtoriſche waarheid dezes boeks heeft in den weg gelegd, en heeft aangemerkt, en, dat de-

(1) *Appar. ad Liber. V. T. interpr.* p. 152 seqq.

(2) Ter aangeh. plaatſe bl. 649 enz.

(3) *Hoogduitſche Inleiding* ter aangeh. pl. bl. 298 enz. en in zijn *Lat. Compend.* bl. 303 enz. Over de hiſtoriſche geloofwaardigheid des boeks vindt men eene lezenswaardige Verhand. van *Schulz* in de *Biblioth. Hagana* T. V. p. 24 ſqq. T. VI: 1 ſqq.

Deel II. Hoofdst. I. §. 5.

deze knoopen gemakkelijk konden losgemaakt worden, wanneer men maar let op de Oosterſche zeden, en, dat het beroep van den Schrijver op de Jaarboeken van der Perſen koningen, de waarheid der gebeurde zaken ten vollen ſtaaft. Voor het overige laat het zich niet beſlisſen door wien of wanneer het boek zamengeſteld is, maar dat het geſchreven is niet lang na de gebeurtenisſen die er in verhaald worden, wordt ten hoogſten waarſchijnlijk door de uitvoerige en, tot in kleinigheden toe naauwkeurige wijze van verhalen. Boven, na genoeg in het midden van §. 1. hebben wij gezien, wat men, volgens het gevoelen van zekeren nieuwen Schriftuurverklarer te denken hebbe over het, bij hem ten grootendeele mythiſche boek van Daniël. Ook is het zeer bekend, dat, reeds in de vroegſte dagen der Christelijke Kerke de voorzeggingen van Daniël, door *Porphyrius* beſtreden wierden, om dat zij eerder verledene dingen te verhalen dan toekomende ſchenen te voorſpellen. En juist dit, gelijk mede en wel voornamelijk het gansch buitengemeene dat men hier aantreft, is oorzaak, dat niet weinigen onder de nieuwere Verklarers het boek niet houden voor het werk van Daniël, maar achten van eenen lateren oorſprong te zijn. Hoe zeer het intusſchen tot ons beſtek niet behoort, om over het prophetiſche gedeelte van Daniël te handelen, kunnen wij echter niet voorbij met een enkel woord aan te ſtippen, hoe wonder vreemd het luide, dat dit gedeelte, nog ten huidigen dage, voorgedragen wordt als beſchreven na de gebeurtenis daar in aangekondigd, om dat het al te klaar en bepaald beſchreven is, hoe zeer intusſchen eene groote verſcheidenheid van gevoelens plaats grijpe wat de uitlegging aangaat. Doch in het algemeen merken wij aan, dat, het geen deze jongſte uitlegger van Daniël, met vervarelijke moeite heeft bijeengeraapt, geenszins van dien aard is dat een verſtandig en eenigszins geoefend lezer groot gevaar loope om tot zijn gevoelen te worden overgehaald. In het tegendeel heeft men reden om verſteld te ſtaan over de onbeſchaamdheid (1) van den man, die de afgezaagde tegenwerpingen, op nieuw zoó voorgeſteld heeft als of er geen oplosſen aan ware, terwijl, intusſchen, *Jahn* (2), om van anderen niet te gewagen, ten klaarſten heeft aangetoond, hoe weinig dezelve afdoen, om aan Daniël zelven het ſchrijven des boeks te betwisten, waar van hij, met zeer gegronde reden, als Schrijver beſchouwd wordt. Dat deze zelfde Schriftuurverklarer meerdere Schrijvers van het boek veronderſtelt, ja die bepaalt tot negen onderſchei-

(1) Te regt ſtaat hier over verbaasd de Recenſent van dit werk in de *Bibliotheek van Theol. Letterkunde.* Ao. 1809. No. 5. bl. 709 enz.

(2) Ter aangeh. pl. II: 2. bl. 624-652. in het *Lat. Compend.* p. 430-444.

ſcheidenen, hier voor brengt hij niets bij dat het minste gewigt heeft. Trouwens het geheele boek heeft overal het zelfde voorkomen, en denzelfden ſtijl, ſchoon in verſchillende, ten deele Hebreeuwſche, ten deele Chaldeeuwſche tale. Doch wat betreft de gansch buitengemeene zaken die er in verhaald worden, hier omtrend merken wij in het algemeen aan, dat dezelve noodwendig tegen de borst moeten ſtooten denzulken die elke buitengewone tusſchenkomst der Godheid willen verbannen uit de geſchiedenis en den Godsdienst der Hebreeuwen; doch die zulke tusſchenkomſten met reden meenen te moeten erkennen, daar zij vaſtſtellen, dat deze zaken door Daniël zelven der vergetelheid ontrukt zijn, door Daniël, die ten deele ooggetuige, ten deele tijdgenoot, ten deele eindelijk het onderwerp zelf van dezelve was, daar zij alzoo geene de minste aanleiding vinden om Mythen te veronderſtellen, berusten ten vollen in die Goddelijke wijsheid, die de eer hares naams wilde handhaven zelfs onder die volken, onder welken de Joden verſtrooid waren, en erkennen in den ſchrijver eenen man, die niet alles wat, ten zijnen tijde, betrekking had tot zijne gevangelijk weggevoerde landgenooten, heeft verhaald, maar ſlechts het geen hem het gedenkwaardigſte voorkwam.

6. Tot de geſchiedenis der Hebreeuwen, of Joden uit de ballingſchap naar het vaderland terug gekeerd, behooren de boeken die den naam van Ezra en Nehemia dragen, welken, daar zij de allereenvoudigſte verhalen van gebeurde zaken behelzen, en dus niets mythisch kunnen geächt worden in zich te bevatten, gevoegelijk door ons kunnen voorbijgegaan worden.

Voor het overige ontbreekt het niet aan dezulken, die, het geen er in het boek van Jonas voorkomt houden voor eene ware gebeurtenis, die, beſchreven langen tijd na dat zij voorviel, door gedurige overlevering eene Mythiſche houding gekregen heeft. Doch het ſchijnt noodeloos dat wij ons ophouden met het wikken en wegen van dit gevoelen, voor zoo ver, volgens het veel waarſchijnlijker, en vrij algemeen, bij nieuwere ſchriftuurverklarers, aangenomen gevoelen, dit boek zekere zedekundige gelijkenis bevat; waar van wij daarom ook het vermoedelijke doel, zoo als het ons voorkwam, hebben opgegeven in onze Voorrede Hoofdſt. 2. § 1.

§. 6 Er

(1). *Eichorn* twijfelde, *Inleid. op het O. T.* D. III. §. 574, of het boek van Jonas moest gehouden worden voor eene geſchiedenis, door overlevering misvormd of voor eene zedekundige fabel. Maar *Bauer*, *Hebr. Mythol.* II. bl. 210 env. houdt het ten grooten deele voor eene hiſtoriſche Mythe, welk gevoelen mede aankleeft de nieuwe Duitſche uitlegger van het boek *J. D. Goldhorn*, Leipſ. 1803. Over het hoogst zonderling gevoelen van *Nachtigall* kan men nazien *Eichorn*, *Biblioth. der Bibl. Literat* IX. 2. bl. 221 env.

Deel II. Hoofdst. I. §. 6.

§. 6.

Er is overig dat wij gewagen van de historiſche ſchriften van het N. T. Wat dezen betreft, indien het gevoelen doorgaat van Eckerman, aan het einde van § 1. ontvouwd, hier ſchijnt zich een zeer wijd veld tot overleveringen zeer naar Mythen gelijkende, te openen voor hun die gaarn in zulke velden ter jagt gaan. Doch dit gevoelen is zoo onwaarſchijnlijk in zich zelven voorgekomen, dat het algemeen mishaagde en als een louter verdichtſel verworpen wierd. Wat? De uitvinder zelf heeft het oorbaar gekeurd, om het te laten varen, en zich liever aan het oude te houden (1).

Meerder bijval heeft gevonden het gevoelen van *Eichhorn* nopens zekere oorſpronkelijke Hebreeuwſche bronne, waar uit de drie eerſte Euangeliën, als zoo vele beken, zouden gevloeid zijn, een gevoelen dat hij zoo vernuftig en met zoo vele ſcherpzinnigheid heeft opgeſmukt, dat het geenszins te verwonderen is, dat het bij eene zoo krachtige overhelling, voornamelijk onder de Duitſchers, tot de Mythiſche ſchriftuurverklaring, welke het ſchijnt te begunſtigen, met de grootſte toejuiching bij zeer velen is aangenomen. Doch voor het niet omhelzen van hetzelve hebben wij, behalven andere, voornamelijk deze reden dat het zich geheel niet aanbeveelt door eenig gezag of natuurlijke eenvoudigheid. Niet door eenig gezag: want zulke eene oorſpronkelijke Euangeliſche geſchiedenis, in het Hebreeuwsch of Syro-Chaldeeuwsch door onbekende Schrijvers zamengeflanst, en gebrekkig en onvolmaakt, die, al ſpoedig door vele handen gaande, veelerleije veranderingen onderging, daar ſommigen dit, anderen wat anders naar welgevallen doorſtreken, bijvoegden, of in eene andere orde rangſchikten, die vervolgens, ook al door zekere onbekende overzetters, in het Grieksch vertaald wierd, welker overzettingen dus niet minder uit elkanderen liepen, dan de verſchillende Hebreeuwſche handſchriften waar van zij zich bedienden; die, eindelijk door de drie eerſte Euangelisten uit onderſcheidene Hebreeuwſche opſtellen gehaald, en door Marcus en Lucas, met behulp dier Grieksche overzettingen in het Grieksch uitgegeven, doch door Mattheus in het Hebreeuwsch, waar van de Grieksche vertaling, die alleen overgebleven is, op vele plaatſen gebrekkig en door ſommige bijvoegſelen verminkt is; zulk een orſprong, zeg ik, van die drie Euangeliën als Eichhorn zich in het hoofd gezet heeft ſteunt ſlechts op eene loutere veronderſtelling, waar door zij der oudheid toegedicht wordt. Im-

(1). In de Inleiding tot een werk, in drie deelen uitgegeven onder den titel: *Erklärungen aller dunklen ſtellen des N. T.*

Immers, wanneer wij het gezag der ouden raadplegen, dan heeft Mattheus weinige jaren na den dood des Zaligmakers zijn Euangelie geſchreven en was de eerſte die zulks deed (1): Marcus heeft dezen trouwen leidsman gevolgd gelijk mede den Apostel Petrus als ooggetuigen (2). Lucas eindelijk verklaart in het begin van zijn Euangelie, uit welke zuivere bronnen hij geſchept heeft, en met welke eene behoedzaamheid hij is te werk gegaan. — Voorts komt het gevoelen van Eichhorn te bedenkelijker voor, om dat het al te kunstig verzonnen is en zich geheel niet aanbevele door natuurlijke eenvoudigheid. Want om het te verdedigen, moest de man zoo vele en zoo verſcheidene veronderſtellingen voorbarig aannemen, zoo vele, en ten grooten deele, vergezochte gisſingen te hulpe roepen, dat, had niet zijn gelukkig vernuft, en de ſmaak der eeuwe voor nieuwigheden, hem krachtig geholpen, hij zoude voorwaar dit zijn gevoelen, bij zeer weinigen, geloof ik, misſchien bij niemand aannemelijk gemaakt hebben. (3)

Veel eenvoudiger is het gevoelen van *Eckerman*, die, daar hij te voren veel luchtiger dan Eichhorn gedacht had over den oorſprong dezer Euangeliën, ja zelfs over dien van Joännes Euangelie en van de Handelingen der Apostelen, na het verzaken van deze zijne vroegere dwaling hoofdzakelijk ſtelde (4): dat de Euangeliën van Mattheus, Marcus en Lucas, van de alleroudſte Christelijke gemeenten, als zekere gedenkſtukken wegens de geſchiedenis en leere van Christus wierden aangenomen en reeds in de tweede eeuwe na de geboorte van Christus, in alle Christelijke gemeenten, door de Apostelen geſticht, te gelijk met het Euangelie van Joännes, en de Handelingen der Apostelen, boven alle overige Euangeliën waar van men hoorde, alleen voor oorſpronkelijk en geloofwaardig gehouden wierden, dat, verder, het eerſte Euangeliſche geſchiedverhaal door Mattheus geſteld was in het Hebreeuwsch of Syrochaldeeuwsch, dat is in dat Aramæisch dialect, waar van het gebruik ten dien tijde in Palestina de overhand had, doch dat de Schrijver na de verwoesting van Jernſalem dit zijn werk in het Grieksch heeft overgebragt ten meer algemeenen gebruike der menſchen, waar door dan veroorzaakt is, dat, terwijl er ſlechts weinige leeraren waren kundig in de Aramæſche tale, dit Aramæſche Euangelie allengskens buiten

(1). *Michaëlis*, *Einleit. in das N. T.* §. 126.

(2). *Michaëlis* als boven §, 137. of §. 141. in de bijvoegs. bij de 3de uitgave, bl. 218 env.

(3). Met vele geleerdheid heeft, onder de onzen, dit gevoelen beſtreden *Greve*, in een werkje getiteld: *Verſtrooijde gedachten over verſchillende onderwerpen.* D. II. bl. 107 env. en III. bl. 144 env. Bij de Duitſchers hebben zich zoo anderen daar tegen verzet, als nu onlangs *J. L. Hug*, in zijne *Einleitung in das N. T.* D. II. §. 17-30 vergel. met §. 37-46.

(4). Ter aangeh. plaatſe Inleid. bl. 7. env.

Deel II. Hoofdst. I. §. 6.

ten gebruik geraakt is. Hij beweert daarenboven dat de overeenstemming der drie eerste Euangeliefchrijvers niet van dien aard is, om er uit te befluiten, dat de een uit den anderen, of allen uit eenig algemeen geschrift, geschept, doch elk zijne geschiedenis op zijne bijzondere beärbeid hebbe, doch dat men, die overeenstemming hier uit gemakkelijk verklaren kan, dat, toen Mattheus, volgens het getuigenis der ouden, zijn eerste Euangelie, in het Aramæsch, ten gebruike van hun die Palaestina bewoonden, had zamengesteld, dit voor de beste bron gehouden wierd, waar uit scheppen konden zoo velen als de lust beving om van Jezus leven en leere te gewagen; en het alzoo geen wonder is, dat zoo wel Marcus als Lucas, die te Jeruzalem de bouwstoffen voor hunne Euangeliën verzamelden, zulke berigten bekwamen, die in onderwetp en uiterlijken vorm eene aanmerkelijke overeenkomst hadden met het Euangelie van Mattheus.

Zie daar het gevoelen van *Eckerman*, dat niet verwerpelijk voorkomt, schoon echter niets schijnt te verhinderen de veronderstelling dat Lucas, die zelf getuigt, dat hij alles, wat de zaak van Jezus betrof, naauwkeurig onderzocht had, ditzelfde, oudtijds zoo beroemde Aramæsche Euangelie van Mattheus gekend en tot zijn oogmerk gebruikt heeft, terwijl Marcus of uit dit alleen of misschien ook uit het Euangelie van Lucas een soort van kort begrip gemaakt heeft, verrijkt echter met sommige berigten door Petrus opgegeven. (1)

Wat het Euangelie van Joännes aangaat, over deszelven echtheid kan naauwelijks iemand regtmatigen twijfel voeden (2) en dat de schrijver daar van de drie eerste Euangeliën gelezen en in vele opzigten aangevuld heeft, is zoo duideiijk uit den inhoud zelven van zijn Euangelie aangetoond (3), dat ik niet beseffe met welk regt men hier iets meer overtuigends zoude verlangen kunnen. En op deze veronderstelling wordt het gezag der drie eerstgenoemde Euangelisten krachtig gehandhaafd, daar geen van Jezus leerlingen naauwer met zijnen meester verbonden was, en niemand naauwkeuriger dan hij wist alles wat tot dien Godgezant betrekking had. Trouwens dit zelfde verklaart *Eusebius* als het

(1). Vergel. *Greve* ter aangeh. pl. D. II. bl. 121. en bijzonder *Griesbach* in de *Commentat. Theol.* van *Velthuizen*, *Kuinoel* en *Ruperti*, D. I. bl. 360 env.

(2). Die echtheid is bewezen door *Griethuisen*, in eene Disfertatie onder Profesfor *Clarisse* verdedigd te Harderwyk 1807.

(3). Zie *Michaëlis*, *Einl. in das N. T.*, §. 161, of in de bijvoegfels bij de derde Hoogduitsche uitgave, bl. 257 en *Hug's Einleit.* II. §. 51–54.

het gevoelen der Ouden, wanneer hij zegt, dat Joännes de drie eerſte Euangeliën gezien, goedgekeurd, en door het zijne als aangevuld heeft. (1)

Over de Handelingen der Apostelen behoef ik naauwelijks iets bij te brengen. Dat het boek door Lucas, op wiens naam het gaat, geſchreven is, is zoo bezwaarlijk in twijfel te trekken, dat er, voorwaar, in de geheele oudheid geen boek kan worden opgenoemd over welks Schrijver men zekerder kan wezen (2). En dit zelfde wil ik gezegd hebben over de hiſtoriſche geloofwaardigheid van den Schrijver. Want, ſchoon hij niet zelf tegenwoordig was, bij alles wat hij verhaalde, heeft men reden om het daar voor te houden, dat hij het ten deele vernomen heeft van de beste ooggetuigen, ten deele getrokken uit de geloofwaardigſte hiſtoriſche gedenkſtukken: en in het algemeen heeft hij eenen trant van verhalen die op zich zelven geloofwaardigheid bijzet (3).

Voor het overige, dat de twee eerſte hoofdſtukken van het Euangelium van Mattheus, door ſommige nieuwe Schriftuurverklarers, voor onecht gehouden zijn, is voorwaar niet gebeurd op grond van redenen die eenige kracht hadden; in het tegendeel zijn er zeer gewigtige critiſche, hiſtoriſche en grammaticale redenen om de echtheid dier hoofdſtukken vaſtteſtellen (4). Zoo heeft almede *Paulus* (5) zeer ligtvaardig geſteld dat het laatſte hoofdſtuk van Joännes Euangelie, bij wijze van een aanhangſel, door eene andere hand was bijgevoegd en daar in noch zekere noch ware overleveringen te vinden waren: doch de zwarigheden door hem opgeworpen, zijn door *Eichhorn* ten vollen uit den weg geruimd (6). Trouwens reeds vroeger had Michaëlis de echtheid van dat hoofdſtnk zeer wel gehandhaafd tegen het gevoelen van *de Groot*, die Joännes voor den Schrijver niet hield (7). De plaats echter, Joänn. V: 4. wegens den

(1). *Hiſt. Eccles* III. 24.

(2). Zie den zeer nieuwen Latijnſchen uitlegger van de Hand. der Apost. *Heinrichs*, Prolegom. p. 3-6.

(3). Zie denzelfden p. 21-38: offchoon niet alles wat hij bijbrengt, even zeer ſchijnt te kunnen goedgekeurd worden; b. v. dat hij p. 33 beweert, dat vele dingen van Lucas, volgens den ſmaak van zijnen tijd, voor wonderwerken gehouden wierdén, die men liever mogt achten volgens de dagelijkſche wetten der nature gebeurd te zijn. Doch hier van nader.

(4). Zie *Heringa, over het gebruik en misbruik der krietiek*, in de Werken van het Haagſche Genootſch. ter Verded. v. d. Godsd., over 1790. bl. 413-415. en de Schrijvers aldaar aangehaald, waar bij verdient gevoegd te worden *J. F. Schmid. in Comment. Theol. Velthuſeni* cet. I. p. 340 ſeqq, en *Hug's Einleit.* II. §. 65.

(5). In het Neues Repertor. fur Bibl. und Morgenland. Literat. D. II. bl. 327 ſeqq.

(6). *Biblioth. der Bibl. Literat.* III. 2. 337 env.

(7). In zijne *Erkl. der Begräbnis und Auferſtehungs Geſchichte Jeſu*. bl. 294 env. Vergel. mede *Hug* ter aangeh. pl. II. §. 66, alwaar hij het betwiste hoofdſtuk verdedigt tegen de tegenwerpingen van *Paulus*, voorgeſteld in het IIde deel van het *Neues Repert.*

Deel II. Hoofdst. I. §. 6.

den Engel die het badwater Bethesda beroerde, zoude ik geenszins twijfelen op gezag van aanbelang ſteunende, voor onecht te houden.

Het een en ander dat wij ſlechts even aangeroerd hebben, doch dat door anderen breedvoeriger behandeld is, bewijst ten vollen, dat de gebeurtenisſen in het N. T. verhaald, geenszins getrokken zijn uit hier en daar verſtrooide onzekere overleveringen, of lang na dat zij voorvielen in geſchrifte geſteld; en dat het dus weinig te pas kome om in de Schriften des N. T. historiſche mythen te zoeken, die allengskens door de menigte en verſcheidenheid der overbrengers eene gedaante zouden aangenomen hebben, zeer verſchillende met die van ware geſchiedenisſen. En dit zelfde kan men uit de innerlijke kenteekenen van waarheid zoo geregeld opmaken, dat, deze beiderleije bewijzen, dit inwendige en dat uitwendige te zamengevoegd, de geſchiedkundige geloofwaardigheid van deze boeken zoo helder uitblinkt, dat geene oude historiſche ſchriften hoegenaamd, op zulke eene geloofwaardigheid bogen kunnen. Want de Schrijvers dezer Gewijde Boeken hebben zich overal vertoond als de opregtſte vrienden der waarheid, en naauwkeurige navorſchers van dezelve, en, wat betreft de zaken die zij verhalen, deze ſtrooken verwonderlijk met den geest der tijden en den aard der landen, terwijl tevens vele van die dingen die zij in het breede verhaald, of ſlechts aangeſtipt hebben, tot in de minste kleinigheden toe, indien ik zoo mag ſpreken, van elders bevestigd worden. — Doch wij vinden geene vrijheid, om in dit, anders bekoorlijke veld, uitteweiden, terwijl het voor elks oog openligt. Trouwens dit is ook noodeloos, daar het door vele anderen met glans verrigt is (1).

Uit alles wat wij in dit Hoofdſtuk hebben bijgebragt, meenen wij met regt te mogen opmaken, dat de Mythiſche Schriftuurverklarers in het later beſchrijven van vroeger verhaalde zaken, geenen krachtigen ſteun kunnen vinden voor hun gevoelen, daar dit ſteunſel of volſtrekt ingebeeld, of zoo zwak en nietig is, dat er kracht noch heerlijkheid in ſteekt.

TWEE-

(1). Onder dezen munt uit *Lardner* in zijne Engelſche Werken over *de geloofwaardigheid der Euang. Geſchied.* en de *getuigenisſen van Joden en Heidenen, welke de waarheid van den Christel. Godsd. bevestigen*, *Leſ.* in zijn Hoogduitſche Werk over den *Godsdienst*, D. I. §. 27-36. *Michaëlis Einleit. in das N. T.* §. 3-12. *Hug* in zijne *Einleit.* D. I. §. 3. en 4. en *J. A. G. Meyer*, in eene Hollandſche Verhand. over *de opheldering, bevestiging en verdediging der geſchiedenis van Jezus en de Apostelen, uit de echte gedenkſtukken der ongewijde Griekſche en Latijnſche Schrijvers*, te vinden in de Werken van het Haagſche Genootſchap ter Verdediging van den Godsdienst opgerigt, Ao. 1799.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over het Bewijs voor de Mythiſche Schriftuur-verklaring dat men zoekt in eene overoude Mythiſche manier van ſpreken, waar toe de aard der tale, en groote onkunde in den loop der Nature aanleiding zou gegeven hebben.

§. 1.

De beroemde *Heyne* die den weg gebaand heeft voor de Mythiſche Schriftuurverklaring, heeft den eerſten oorſprong zelven der Mythen gezocht, ten deele in den aard der overoude tale, ten deele in de onkunde aangaande de natuur en natuurlijke oorzaken der dingen (1). „ Te weten, in de kindschheid „ van het menſchelijke geſlachte, toen de menſchen naauwelijks getroffen wierden „ door denkbeelden van andere zaken, dan die onder het bereik der zinnen „ vielen, en toen die zinnen veel ſterker geroerd wierden, om dat de zielen „ niet verwijderd of afgetrokken wierden door het beſpiegelen van vele zaken, „ was," zegt hij „ de taal hoogstgebrekkig en ter naauwernood in ſtaat, om „ de weinige denkbeelden in de ziele huisvestende uittedrukken, ten hoog- „ ſten figuurlijk, zeer levendig en uitermate beeldrijk; van hier derhalven wier- „ den zaken, die voor den geest zweefden, in zekere bedrijven voorgeſteld, op „ dat zij te beter onder het bereik der zinnen vielen, zoo dat zelfs redenlooze „ dieren, zelfs onbezielde dingen, naar de menſchelijke wijze van doen of ſpre- „ ken als gevormd wierden: terwijl dingen die de ziel geweldig troffen, gewoon- „ lijk met hoogdravende woorden beſchreven wierden, en, bij zulke eene on- „ kunde aangaande de natuur en derzelver oorzaken en uitwerkſelen, die men „ veronderſtellen moet, het voorkomen van wonderen aannamen en toegeſchre- „ ven wierden aan verborgene doch geene natuurlijke oorzaken; waar door dan „ een gerede weg gebaand wierd tot allerleije ſoort van bijgeloof en het vaak „ gebeurd is dat men ons, die eene andere manier van ſchrijven hebben en ge- „ woon zijn om over de oorzaken der dingen rigtiger te oordeelen, enkel won- „ derwerken, monsters, en andere ongelooflijke dingen ſcheen op te disſchen."

Dit

(1). *Temporum Myth. Memoria* cet. p. 9. ſqq. et *Opusc. Acad* I. p. 189. ſqq.

Deel II. Hoofdſt. II. §. 1.

Dit gevoelen van Heyne, hoofdzakelijk, en, ten deele, met de woorden van den Schrijver zelven door ons voorgeſteld, gaf ſtraks, aan het zoeken van Mythen in de overoude oorkonden van Geneſis eene zoo veel te geregelder aanleiding als Heyne zelf die bereidvaardiger en gemakkelijker den Schriftuurverklareren aan de hand gaf (1). Niet weinigen dieshalve hebben die oorkonden naar dezen Heyniaanſchen regel verklaard, daar in veel gevonden dat figuurlijk geſproken en in geſchiedenis of tale gekleed, uit den aard der oude ſprake moest opgehelderd worden, veel dat ſcheen af te wijken van den gewonen loop der dingen, toegeſchreven aan die algemeene onkunde aan natuurlijke oorzaken en uitwerkſelen en uitgelegd overeenkomſtig het gewone beloop: met één woord alles wat iets ongemeens of wonderlijks aan zich had, wierd, door dezen, aan den ſmaak der vroegſte eeuwe toegeſchreven en alzoo op de lijst der Mythen aangeteekend. Toen zij nu bemerkten, dat dit hun doen wel gelukte, en althans grootelijks toegejuicht wierd, waagden zij vervolgens verdere ſtappen, en overal daar gewaagd wordt van verſchijningen van God of Engelen of dingen verhaald worden die in verband ſtaan met eene bijzondere tusſchenkomst der Godheid, overal, waar, niet alleen in het Oude, maar zelfs in het Nieuwe Verbond, eenig ſchijnbaar of wezenlijk wonderwerk voorkomt, zien zij niets dan loutere Mythen, die, en het ſpraakgebruik, dat bij de Hebreeuwen bijna onveranderlijk, zich beſtendig naar den oudſten ſmaak, huns achtens, handhaafde, en die bijblijvende overhelling, om wonderen te zoeken in het geen hen bij uitſtekenheid trof, eerst wel heeft doen geboren worden, doch die de dagelijkſche overlevering met eene bijzondere zorgvuldigheid kweekte, vormde, en dagelijks met nieuwe bijſieraden ophulde (2).

Offchoon wij nu in het voorgaande Hoofdſtuk meenen te hebben getoond, dat het ver van daar is om eenen genoegzaam vasten ſteun voor de Mythiſche verklaring der Gewijde Boeken te vinden, in het beſchrijven der hiſtoriſche verhalen langen tijd na dat de zaken gebeurd zijn, zal men echter van oordeel kunnen zijn, dat wij, zelfs hier door niet alle redenen voor zulke eene verklaring-wijze wederlegd hebben: trouwens nog een ander ſteunſel blijft hun over, dat, zoo het ſtevig genoeg is, de veronderſtelling toelaat, dat er Mythen in de H. S. zijn kunnen, offchoon die Boeken niet veel later dan de gebeurtenisſen, waar van zij gewagen, geſchreven, en dus niet zoo zeer uit oude overleveringen getrokken

(1). Zie *Heynes* aangeh. *Comment.* p. 3, 4, 11.

(2). Wat het O. T. betreft vergel. bijzonder *Meyer Hermen. des A. T.* D. II. §. 161.

ken zijn. En voorwaar op grond van deze dubbele reden, waaruit *Heyne* den eerſten oorſprong der Mythen voornamelijk ontleend heeft, worden zeer vele hiſtoriſche verhalen der H. Schrifture mythisch verklaard, waar van men het mythisch voorkomen niet ontleent uit de bijvoegſelen eener langdurige overlevering, maar uit het volksgevoelen van de getuigen, zoo als bij voorb. het geen in het Euang. van Joännes en in de Hand. der Apostelen wordt verhaald van de verſchijning van Engelen en andere zaken die eenig wonderdadig voorkomen hebben. Hierom hebben wij noodig geoordeeld om wat naauwkeuriger te onderzoeken naar de kracht van dit bewijs ten behoeve van vaak gemelde Schriftuurverklaring.

§. 2.

Vooraf zij het ons dan vergund om aantemerken dat het zeer moeijelijk ſchijne om over den vroegſten oorſprong der fabelen indiervoege te handelen dat het met de waarheid beſtaan, en voor een bondig betoog gelden kunne.

1. Immers daar deze oorſprong bij die volken zelven die het meest beroemd waren door het aantal en de verſcheidenheid hunner fabelen, zoo als de Egijptenaren en Grieken, veel vroeger moet geſteld worden dan hunne hiſtoriſche tijdvakken, kan deze zaak niet dan ten deele bij wijze van zekere gevolgtrekking als het ware uit ſommige kenteekenen worden opgemaakt, ten deele bij wijze van vernuftige giſſing: doch in welke manier van redekavelen men groot gevaar loopt om in het veld der herſenſchimmen te verdolen. En wij weten voorwaar niet of *Heyne* (1), en *Schelling* (2), en zoo velen als er, ten onzen tijde over den oorſprong der mythen of fabelen hebben nagevorscht, niet moeten geächt worden te veel te hebben toegegeven aan de ſpelingen van hun vernuft, en, zoo als dan de ſmaak onzer eeuwe medebrengt, te veel gephiloſopheerd hebben, waar aan het dan ook moet worden toegeſchreven dat *Wagner* dus, *Kanne* (3) zoo, en anderen eindelijk wederom anders, doch allen fijner dan noodzakelijk was, over het zelfde onderwerp geredekaveld hebben. Waarſchijnlijk is het in zich zelven dat de oorſprong der fabelen veelſoortig is, en geenszins volkomen dezelfde bij alle volken, doch ons

(1) Zie het geen wij boven verhandeld hebben, D. I. Hoofdſt. 1. §. 1.
(2) Zie *Memorab. van Paulus*, D. V.
(3) Zie wat wij gezegd hebben in onze Voorrede, Hoofdſt. I. §. 3.

Deel II. Hoofdſt. II. §. 2.

ons ontwerp gedoogt niet om over die allen uitteweiden (1). Het zij genoeg één enkele bron aantewijzen, die wij meenen eene der eerſte, de voornaamſte en onderſcheidene volken gemeen te zijn, wij bedoelen den bijgeloovigen eerdienst aan vele Goden gerigt. Wij hebben zulks reeds aangeduid D. I. Hoofdſt. I. §. 2. en Hoofdſt. 3. §. 4. Doch het onderwerp is het waardig, en hier ter plaatſe komt het bij uitſtekendheid te pas, om er nogmaals over te ſpreken.

2. Te weten, wij ſtellen vast, niet op grond van fijn uitgeplozene wijsgeerige redekaveling, maar ontleend uit onbedriegelijke kennis van zaken, het geen dus, zoo wij vertrouwen, van niemand geloochend, of zelfs maar betwijfeld kan worden, dat bij de alleroudſte, en onder dezen de meest bekend geworden volken, het veelgodendom, en eene groote menigte van fabelen, zoo naauw met elkanderen verbonden waren, dat men het aantal van deze verdichtſels evenredig moge achten met het aantal van Goden die men eerde, waar van ten voorbeelde kunnen bijgehaald worden de Egyptenaren en Grieken, van beide welke volken het bewezen is, dat zij, zoo door de menigte hunner Goden, als door het aantal hunner fabelen zich berucht gemaakt hebben. Eigenaardig is het dus, dat wij verder vaſtſtelleu, dat het veelgodendom aan deze verdichtſelen of de laatſten aan het eerſte den oorſprong gegeven hebben: want dat er onderſcheidene uitwendige oorzaken zouden zijn, die deze gelijkſoortige uitwerkſelen overal zouden te wege gebragt hebben, wie zou dit eenigszins aannemelijk kunnen maken, bij eenig man van doorzigt? Daar wij nu meenen dat het veelgodendom van de fabelen zijnen oorſprong ontleene of dat de laatſten van het eerſte afſtammen, gelooven wij dat de keuze niet moeijelijk zal zijn.

Dit, namelijk, is in het algemeen de aard der oude Mythologie, dat die, met het veelgodendom vergeleken, meer het voorkomen van uitwerkſel dan van oorzaak hebbe. Want op eene zeer eenvoudige en natuurlijke wijze wordt, en de eerſte oorſprong der Mythologie uit het veelgodendom afgeleid, en hare uitbreiding verklaard uit het van tijd tot tijd toenemend aantal der Goden zelven. Doch het is genoeg dit met een enkel woord aanteſtippen, terwijl wij het boven ter laatst aangehaalde plaatſe Aanm. 1. vrij klaar meenen aangetoond te hebben.

3. Intuſſchen willen wij niet loochenen dat het bijgeloof des veelgodendoms ver-

(1) Zoo worden in een Fransch boek, getiteld: *Explication Historique des Fables par Mr. l'Abbé B.* T. I. p. 21-68. vijftien onderſcheidene oorſprongen der fabelen opgenoemd, en de meesten zeker met eenige waarſchijnlijkheid.

vervolgens van de fabelen zelven, aan welken het zelf den oorſprong gaf, op zijne beurt voedſel en uitbreiding bekwam, zoo dat de dochters harer moeder, als het ware, geenen geringen dienst bewezen hebben; ja wij erkennen gaarn, dat de menſchen, van dit bijgeloof eenmaal doortrokken, alles wat daar aan, en aan de hier mede op het naauwst verbondene Mythologie voedſel konde geven of aanwas, gretig hebben naar zich genomen; en zoo meenen wij ook dat men zeker eenige kracht ter uitbreiding der Mythologie moet toekennen aan dien aard der oude tale, en die onkunde in den loop der nature, waar van *Heyne* gewaagt. Want daar de onkunde in natuurlijke oorzaken en uitwerkſelen over het algemeen groot was in die overoude tijden, wierden bijgeloovige menſchen zeer ligt verleid, om, het geen zij zagen gebeuren, toeteſchrijven aan de tegenwoordigheid van eenigen God, welken zij of geleerd hadden te eerbiedigen, of die hunne verbeelding bij de overigen op den hoop toevoegde. Inmiddels was die aard der oude tale, die bij ſommige volken zeer lang in zwang bleef, zeer onnaauwkeurig, geheel niet geſchikt om afgetrokkene denkbeelden mede te deelen, ten vollen vreemd van wijsgeerige ſpitsvindigheid, als zij was, doch levendig, overvloeijende van beelden en zinſpelingen, regt geſchikt om de denkbeelden der ziele onder het bereik der uiterlijke zinnen te plaatſen, buiten twijfel hoogstaanleidelijk om bij elk volk dat ſmaak in fabelen vond, die fabelen te verſieren en van tijd tot tijd te vermeerderen. — Wij willen zelfs, eindelijk, niet ontkennen dat, en deze onvolkomenheid der tale, en deze onkunde omtrent natuurlijke oorzaken in de vroegſte tijden, op hen die den éénen waren God dienden, dien invloed kan gehad hebben dat zij niet alleen aan allerleije dingen leven, geest en ſpraak verleenden, en zeer velen, met voorbijzien van natuurlijke oorzaken, aan de eerſte oorzaak zelven, of de Godheid die zij eerden toeſchreven: doch of men, het geen er van dien aard in de Gewijde Schriften wordt gevonden, in waarheid als Mijthen moge beſchouwen, zullen wij nog in het vervolg overwegen.

4. Na de bijgebragte, zoo wij meenen, hoogstwaarſchijnlijke veronderſtellingen willen wij verder nog andere dingen doen opmerken, die ons voorwaar niet minder waarſchijnlijk voorkomen, doch die wij ſlechts met een enkel woord kunnen vermelden.

En wel vooreerst, daar het, zoo wij niet ſpitsvindig philoſopheren en verzinnen, maar op gronden van waarſchijnlijkheid willen redekavelen, en met een ſcherpziend oog en opregt hart der menſchen meeningen op den voet volgen; naauwelijks als twijfelachtig of onzeker kan beſchouwd worden, dat men de leer des veelgodendoms uit die van den éénen waren God, geenszins de laatſte van

Deel II. Hoofdst. II. §. 2.

de eerſte, moet afleiden (1), volgt hier uit dat de Mythologie niet dan later, en wel uit de leere des veelgodendoms ontſtaan, en met deze allengs is toegenomen, en dat alzoo haar oorſprong niet reikt tot den oorſprong zelven van het menſchelijke geſlacht, zoo als *Heyne* ſchijnt aantenemen. Verder, ſchoon ik geenszins aarzele om den menſchen van die vroegſte tijden eene onvolmaakte taal en aanmerkelijke onkunde aangaande natuurlijke oorzaken toeteſchrijven, geloof ik echter dat men van hunnen toeſtand en verſtandelijke vermogens niet zulke lage denkbeelden behoeve te vormen, als Heyne en vele anderen zich daar van gevormd hebben. Het is namelijk onder hen, die in onze dagen over den oorſpronkelijken toeſtand der menſchen philoſopheren algemeen aangenomen; dat zij zich dien toeſtand verbeelden als beginnende met eenen ſtaat van nagenoeg beestelijke domheid en onkunde, terwijl de menſchen, door nood gedrongen, om hunne vermogens meer en meer in het werk te ſtellen, allengskens tot het gebruik hunner rede gekomen zijn, door die opwekkingen welke onderſcheidene zaken hun daar toe aan de hand gaven. Doch, een iegelijk die zich regte denkbeelden vormt zoo wel van de voortreffelijkheid van den mensch boven alle overige bewoners van dezen aardbol, als voornamelijk van de wijsheid en goedheid van de Godheid welke hem geſchapen heeft, moet het in zich zelven als hoogstwaarſchijnlijk voorkomen, dat God den pas geſchapen en op dezen aardbodem geplaatſten mensch met eene bijzondere zorge heeft gadegeſlagen. Immers de menſchen worden niet, gelijk de dieren, alleen door inſtinct gedreven om aan het doel hunner ſchëppinge te voldoen, maar bezitten een redelijk verſtand om zich daar door te laten leiden. Doch zouden zij leeren dit ten hunnen nutte aantewenden, zij zouden eenen vervarelijk langen tijd daar toe noodig gehad hebben, en op de wijze der beesten hebben moeten leven, indien God hun niet te hulpe gekomen was en zich ten hunnen aanziene als een vader had gedragen. Ja, zoo men dit niet aanneemt, zou de toeſtand van den mensch moeten geächt worden, in den beginne, veel erger geweest te zijn dan die der redenlooze dieren, die al aanſtonds genoeg hadden aan het inſtinct hun door de weldadige nature ingeſchapen. Dit intusſchen aangenomen zijnde, ſchroom ik niet al mede aantenemen, hoe zeer ik weet dat zulks zeer ſtrijdig is met de Decreeten van de Wijsgeeren onzer eeuwe, dat zelf het eerſte gebruik der ſprake, van

(1). Zeer onlangs heeft dit erkend *Dalberg* in de Voorrede voor een Boeksken, geticteld: *Scheik Mohammed Fani's Dabistan oder von der Religion der Altesten Parſen. Afſchaffenb.* 1809. zie ald. bl. 4. env. Vergel. hier mede het geen wij te voren verhandeld hebben D. I. Hoofd. I. § 2. Aanm. 2 en den Abt *Jeruſalem* in zijne Hoogduitſche Verhand. over den Godsdienst D. II. Verhand. 1 in het midden bl. 32 env.

van eene bijzondere hulpe der Godheid, hoedanige die dan ook ware, moet ontleend worden, daar het zeker is dat de kracht der menschelijke reden bij uitstek gering, ja bijna geene is, ten zij er de spraak tevens bijkome, door welks gebruik, als haar bijzonder werktuig, zij deze hare kracht uitoefent en dagelijksch vermeerdert. Wat? Zegt niet *Schlegel* zelf dat dit gevoelen nopens den oorspronkelijken staat der menschen, het geen wij wraken, strijdig schijne met de gezonde Wijsbegeerte, en door de oudste geschiedschriften niet alleen niet bevestigd, maar in het tegendeel veroordeeld wordt als eene loutere herschenschim, terwijl het, al stelt men ook het gezag der Mozaïsche Schriften ter zijde, uit verscheidene overoude Aziätische oorkonden en historische daadzaken klaar genoeg blijken kan dat de menschen hunne aardsche loopbaan niet zonder Goddelijke hulpe zijn ingetreden. Hierom is hij van oordeel, dat zelfs de zuiverder en oorspronkelijke Godsdienst der Indiërs zijnen oorsprong heeft in eenige Goddelijke instelling of openbaring, hoewel eene inwendige openbaring zoo als het hem toeschijnt, doch die, kwalijk begrepen, en door der menschen meeningen misvormd, vervolgens aanleiding heeft gegeven tot onderscheidene dwalingen (2). Zeker wordt, overeenkomstig de natuur der zake, in het boek van Genesis de mensch, zoo als hij uit de hand van zijnen Schepper kwam, niet voorgesteld als ten eenenmale aan zich zelven overgelaten, maar door zijnen Maker, in alle opzigte waar in hij het behoefde, geholpen en van den besten Vader, die alzoo, vaak tot hem als zigtbaar afdalende, en gemeenzaam met hem verkeerende, door dezen veelvuldigen en nuttigen omgang, het gebruik der sprake niet alleen in hem opwekte, maar ook van tijd tot tijd beschaafde en uitbreidde. Ja, met zoo vele woorden wordt er Genes. II. 19, 20 gezegd dat God dieren van onderscheidene soorte tot Adam gebragt heeft, zoo met een ander oogmerk, waarover straks nader, als om hem dezelve van nader bij te leeren kennen en door hun namen te geven zich in het spreken eenigermate te oefenen.

5. Naardemaal men dan nu den oorspronkelijken staat van den mensch zich geenszins behoore te schetsen als volstrekt ruw en onbeschaafd, en de oorspronkelijke Godsdienst moet geächt worden zuiver geweest te zijn van het veelgodendom en de Mythen waar toe het geregelde aanleiding geeft, meenen wij, dat in de vroegste tale, of in de onwetenheid aangaande natuurlijke oorzaken en uitwerkselen, geenszins gelegen zij de voornaamste oorsprong der Mythologie, die *Heyne* en anderen daar in meenen te vinden; veel eer schijnen wij te regt te

(1). Uber die Sprache und Weisheit der Indiër, bl. 89, 90.
(2). Als boven bl. 104 env.

Deel II. Hoofdſt. II. §. 2, 3.

te mogen beſluiten, dat, niet deze oorzaken, maar liever het bijgeloof, en het aanbidden van vele Goden, het welk den zuiveren en eenvoudigen dienst van den éénen waren God allengskens verving, en alzoo de verbastering van het menſchelijke geſlachte, de eerſte en voornaamſte aanleiding tot de Mythologie hebbe gegeven. Daarenboven willen wij nog dit doen opmerken, dat de oorzaken door Heyne vermeld, het vermogen om Mythologie voorttebrengen, het geen zij, door de allengs toenemende verkeerde begrippen der menſchen, en het verbasteren van den oorſpronkelijken Godsdienst, bekwamen, niet overal in dezelfde mate bezaten. Immers, om niet te zeggen, dat de zeden, inſtellingen, levenswijze, de natuur der luchtſtreke en van den grond, het meer of min levendige vernuft en vele andere dingen, dat vermogen gedeeltelijk verſterkt, gedeeltelijk verzwakt, en op oneindig verſchillende manieren gewijzigd hebben, de enkele verſcheidenheid van bijgeloovige Godsdiensten kon niet nalaten te wege te brengen, dat het eene volk meer het andere minder onder de gedaante en vorm van Mythen voortbragt en tot het wonderdadige verhoogde. En deze, onzes achtens, volkomen gegronde aanmerking kan tot bevestiging dienen van het geen wij boven Deel I. Hoofdſt. I. §. 3. uit de beſchouwing zelve van verſchillende oude volken hebben opgemaakt, dat het namelijk ver van daar is dat de geſchiedenis van volſtrekt alle deze volken zou moeten geächt worden op eene gelijkſoortige wijze van Mythen afteſtammen.

§. 3.

Uit het geen wij zoo kort mogelijk in de voorgaande §. behandeld hebben, volgt, dat, welk vermogen ook elders gehad hebben de oorzaken, waar aan *Heyne* den eerſten oorſprong der Mythologie toeſchrijft, zij dat niet gehad hebben bij de Hebreeuwen en derzelver voorvaderen, toegerust met zuiverder Godsdienst, zij dat al mede niet gehad hebben in de vroegſte kindscheid van het menschdom, toen het redelijk ſchepſel, door God gevormd en onderwezen, geenszins dom of woest was, of bevlekt met het bijgeloof der afgoderij; doch dat zij dit vermogen toen eerst bekwamen toen de menſchen afweken van de oorſpronkelijke zuiverheid en eenvoudigheid van den Godsdienst.

Terwijl intuſschen de Hebreeuwſche taal uit haren aard waarlijk wel het voorkomen van de oudſte tale heeft, laten wij eens onderzoeken, welk eenen invloed dit gehad hebbe niet alleen op de alleroudſte, maar zelfs op de nieuwſte boeken der Gewijde Schrifture.

1. En voorzeker in de tale, die gemeenlijk de Hebreeuwſche genoemd wordt, er-

erkennen wij zoo veel te ligter den aard eener zeer vroeger tale, hoe wij minder twijfelen, dat zij de eerſte geweest is waar van zich de menſchen bediend hebben. Want, gelijk wij meenen, op het gezag der H. Schrifture, Geneſ. XI. 1. te moeten vaſtſtellen, dat er in den beginne ſlechts ééne taal geweest is, zouden wij, uit de inwendige kenmerken der Hebreeuwſche tale, zonder vermetelheid wel durven beſluiten, dat de eer van de eerſte aller talen te zijn haar gewisſelijk toekome (1). En waarlijk zij heeft behalven andere zeer merkbare voetſtappen eener kinderlijke eenvoudigheid, wanneer ik zoo mag ſpreken, bij uitnemenheid dit, dat zij geene zekere kenmerken bevat van onderſcheidene tijden, geene eigenlijk gezegde conjugatiën, zoo dat iemand, die gewoon is kinderen, die nu eerst beginnen te praten, waartenemen, hoe meer hij in den inwendigen aard der Hebreeuwſche indringt, zal meenen, zoo veel te meerdere eerſte proeven eener menſchelijke ſprake daar in te ontdekken.

Deze taal nu, ver de alleroudſte, ja, de oorſpronkelijke die, naar hen, die dezelve tot hun gebruik overnamen, de Hebreeuwſche pleegt genoemd te worden, en die wij boven Hoofdſt. I. §. 3. Aanm. 2. gezien hebben dat haren overouden, en tot den oorſprong zelven van het menschdom reikenden aard, met geringe verandering bewaard heeft; deze Hebreeuwſche taal, zeg ik, is inwendig zoo geſteld, als wij in het begin van dit Hoofdſtuk hebben geſchetst, is dus bij uitſtek eenvoudig, luttel wijsgeerig, zeer beeldrijk, en wonder geſchikt om alles onder het bereik der zinnen te plaatſen. Doch deze hare geſteldheid, die zij meeſtal gemeen heeft met de overige Oosterſche tongvallen, welke trouwens regelregt uit dezelfde oorſpronkelijke tale zijn afgeleid, wordt niet alleen klaarlijk opgemerkt in de dichtkunst, waar voor het vernuft der Hebreeuwen, gelijk der Arabieren, reeds ſedert de vroegſte tijden, berekend was, maar zelfs in hunne proſaïſche voordragt. Zoo worden veelvuldige blikſemſtralen uit de wolken ſchietende, of vlammen vuurs uit het hart der bergen opgeborſten, waar door, overeenkomſtig met den wil des Allerhoogſten de toegang tot het Paradijs geſloten wierd, afgeſchetst onder het beeld van Goddelijke boden dat Paradijs bewakende Gen. III. 24. Zoo ook, wanneer Zon en Maan gezegd worden ſtil geſtaan te hebben, op het gebed van Jozua, die verlangde ze-

(1). Dit hebben reeds van overlang velen beweerd. Zie *Waltoni Appar. Bibl. Proleg.* III. §. 4–19. p. 230–235. en een boek (van *Jenisch*) de Fatis. LL. OO. p. 4. Ook vindt men ten deele duistere, ten deele duidelijker voetſtappen dezer Oosterſche tale, in zeer vele oude talen, bijzonder in de Griekſche. Zie den boven aangehaalden *Bianconius de Lit. Hebr. et Gr.* p. 64. en *Ernesti in Opusc. Philol.* p. 171 ſqq.

Deel II. Hoofdst. II. §. 3.

zeker gevegt spoedig en gelukkig ten einde te brengen, Jozua X. 12, 13, beteekent dit niets anders dan dat de dag niet ten einde liep voor en aleer Jozua met Gods hulp eene volkomene overwinning behaalde (1). Eveneens wanneer van Propheet Elias verhaald wordt, dat hij met eenen vurigen wagen en vurige paarden ten hemel wierd opgenomen 2. Kon. II. 11. (2) stelt dit, onder zekere beeldtenis, als voor oogen de kracht en heerlijkheid van het onweder vergezeld van donder en blikfem, waar mede Eliza hem door God ten Hemel zag opvoeren. — Zoo, eindelijk, wanneer Jezus stellig verklaart, Joh. I. 52., dat men de hemelen zou geöpend zien en de Engelen Gods opklimmende en nederdalende op den zoon des menschen, wordt met dit beeld, ontleend van het geen voormaals aartsvader Jacob in een gezigt was voorgekomen, zigtbaar, als het ware, voor oogen geschilderd, die alleibijzonderste Voorzienigheid, die over den Goddelijken Leeraar altijd, als tegenwoordig, zoude waken.

Te weten, ook in lateren tijde, toen Christus en de Apostelen op aarde verkeerden, bedienden zich de Joden zeer dikwerf van woorden, gezegden en beelden, die men in den eigenlijken zin niet konde opvatten, om, naar den oudvaderlijken trant van spreken, de zaken als onder het bereik der zinnen te plaatsen, en zij waren zoo gewoon aan deze manier van spreken, dat zij er niet van afweken zelfs wanneer zij zich van eene andere dan hunne moedertale bedienden. En van hier moet in het bijzonder worden afgeleid het gebruik, dat zelfs in de Schriften van het Nieuwe Verbond niet zeldzaam is, doch in die van het Oude zoo veel te algemeener als zij van vroegeren oorsprong zijn, waar bij aan Gode wordt toegeschreven het geen den menschе eigen is, zoo dat God op dezelfde wijze als de menschen verbeeld worde te handelen.

Daar intusschen deze manier van spreken, uit de oudste tale ontleend, algemeen en ten allen tijde in de Gewijde Schrifture heeft plaats gehad, is het voorwaar ongerijmd om dezelve, in eenig geval, *Mythisch* te noemen, zoo men niet met woorden spelen wil: zij is in zich zelve niet meer fabelachtig of Mythisch, dan de manier van uitdrukking zelve der oudste Griekschе dichteren, voornamelijk van Homerus (welke manier van die der Oosterlingen niet zoo magtig veel verschilt) hoe zeer anders geschikt tot het verhalen en opsieren van fabelen. Uit zijnen aard, ten deele, komt het prosaïsch schrift der Hebreeuwen nader aan het dichtmatige; doch moet uit dien hoofde geenszins *poëtisch* ge-

(1). Vergel. *Hamelsveld Bijbel Verded.* III. bl. 64 env. en *Muntinghe Gesch. der Menschh. naar den Bijbel* V. bl. 19 env. van de aanmerk.

(2). Zie, over deze plaats, *Michaëlis.*

genoemd worden, ten zij iemand wilde met elkander verwarren dat in de groote hoofdzaak volmaakt verſchillende is, zoo als b. v. noch Mahomed de ſchrijver van den Coran, waar in de taal vaak ſchitterende en vurig is, noch Amadoddinus van Ispahan, noch de ſchrijver van het leven van Timur, noch Hariríus, de levendigſte en beelderijkſte ſchrijvers welke Arabië immer te voorſchijn bragt, met regt kunnen gezegd worden hunne werken in dichtmaat te hebben geſchreven.

2. Daar nu dit alles zoo is, zoude ik zelfs die alleroudſte oorkonden van Geneſis, waar in bij uitſtekenheid doorſtraalt de gezegde aard der oude tale, om die reden niet *Mythisch* willen noemen. Reeds ſedert eenigen tijd, om dit in het voorbijgaan en gansch niet ontijdig te doen opmerken, is het in trein gebragt, voornamelijk in Duitschland, om ſommige gedeelten van het O. T. die indedaad historisch zijn en in historiſchen ſtijle geſchreven, als dichtſtukken aantemerken en in dien ſmaak te behandelen (1). Welke meening daar zij der Mythiſche Schriftuurverklaring niet weinig ſcheen te begunstigen, zoo kunnen wij ons niet verwonderen dat dezelve van de voorſtanders dier verklaringwijze gretig ten hunnen gebruike wordt aangenomen. Wij hebben zelfs in onze Voorrede, Hoofdſt. 2. §. 4. Aanm. 2—4. gezien, dat de vermetelheid van ſommigen, door het gemelde gevoelen opgewekt, zoo ver ging dat zij den geheelen Pentateuchus en de Euangeliſche Geſchiedenis hielden voor heldendichtmatige en Mythiſche ſtukken. Doch, om ons met deze en andere ongerijmde herſenſchimmen niet langer optehouden, dat ook *Heſs*, ſchoon geheel geen vriend van de Mythiſche Schriftuurverklaring, de Mozaïſche beſchrijving der ſchepping op den lijst der dichtſtukken heeft gerangſchikt, heeft hij zelf klaar genoeg bewezen in het begin van zijne Geſchiedenis der Israëliten, alwaar hij dat verhaal van Mozes heeft ingelascht. Te onregt voorzeker geſchiedt dit alles, om dat nimmer op eenigerhande wijze aan deze historiſche gedeelten kan toegedicht worden die bijzondere evengelijke verdeeling, als het ware, der volzinnen, afgemeten naar zekere ſoort van vaste maat, of die gelijkvormigheid der leden van de verzen, welke met volledige zekerheid blijkt, eigen geweest te zijn aan de alleroudſte Oosterſche dichtkunst, uit Genes. IV. 23, 24., welke plaats, met de beſchrijving der ſcheppinge naauwkeurig en onpartijdig vergeleken wordende, zal men een zoo groot onderſcheid waarnemen dat men ligt bemerke dat hier eene historiſche en daar eene poëtiſche vorm plaats hebbe. Gelijk derhalve elk kun-

(1). Zie b. v. *Meyer Hermen. des* A. T. II. p. 217-223. en *Henke's Magazin fur Religions-philoſophie* enz. IV. 2. bl. 361 etc. 3. bl. 595 enz. V. 2. bl. 291 env.

Deel II. Hoofdſt. II. §. 3.

kundig en verſtandig man de gedichten welke Haririus in zijne Conſeſſen of Arabſiades in zijn leven van Timur heeft ingevlochten, gemakkelijk onderſcheidt van het overige, zonder dat overige dichterlijk te noemen, om dat het zeer bloemrijk en vol beelden is, zoo betaamt het zeker geheel niet om het Hebreeuwſche proſa om die bloemen en beelden, die men 'er meer dan eens in aantreft, voor poëzij te houden. Wil men deze ſoort van dichtkunst met eenen onderſcheidenen naam *historisch* noemen, dit doet niets ter zake, en is eene bloot willekeurige benaming, die men den Oosterlingen naar welgevallen toedicht.

Doch, het geen ik voornamelijk op het oog heb, daar in het algemeen de aard der Hebreeuwſche tale volkomen gewijzigd is naar de vroegſte manier van ſpreken, en de kenmerken hier van veleriwege, ja ook in de Boeken der N. V., beſpeurd worden, acht ik het zeer ongepast om zich te verbeelden, dat in ſommige van de alleroudſte deelen der Gewijde Schrifture daarom Mythen zouden gevonden worden, om dat men er meerdere kenmerken van dezen oorſpronkelijken aard in aantreft, dan in de nieuwere ſtukken, te weten, zoo als wij boven in het algemeen hebben opgemerkt D. I. Hoofdſt. II. §. 3. Aanm. 6., dat er tuſſchen de wijze van verhalen welke in die deelen, en tuſſchen die, welke later waargenomen wordt, zulk een groot onderſcheid geenszins beſta, dat uit dien hoofde de eerstgemelden met regt van Mythiſchen aard moeten geächt worden, doch dat men dit alleen daar aan hebbe toeteſchrijven dat zij de alleroudſte oorkonden uitmaken; zoo wilde ik dit bijzonder thans gaarn toepaſſen op het onderwerp waar van ik nu gewâag. Immers, in dien men den eigen aard der Hebreeuwſche tale, in het algemeen beſchouwd, geenszins Mythisch behoore te noemen, zou het zeker kwalijk ſtrooken denzelven aldaar met dien naam te beſtempelen, daar die oorſpronkelijke aard veelvuldiger en klarer dan elders doorblinkt. De natuur der zake zelve, immers, bragt mede, dat, hoe hooger de oudheid der tale was, hoe zij nader kwam aan de kindſcheid van het menſchelijke geſlachte, de manier van uitdrukken zoo veel te onvolkomener, beeldrijker en geſchikter was om de dingen als voor oogen te ſchilderen: daar nu over alle Gewijde Schriften heuen die kleur als verſpreid ligt, ſchoon een weinig minder levendig in de laatſten, ſchijnt men over allen herzelfde oordeel te moeten vellen, en geenszins een ander over de vroegſte en een ander over de latere historiſche gedeelten van dezelve. Wij kunnen, uit dien hoofde ons zegel zelfs niet hangen aan het gevoelen van hun die alleen in de alleroudſte ſchriften Mythen meenen aantetreffen.

3. Om te duidelijker ons gevoelen te ontwikkelen, en het door ſommige treffende voorbeelden optcklaren, willen wij uit die overoude oorkonden van Geneſis zelven

ven te berde brengen, en bij den aard der oude tale vergelijken dat geen, waar in dan bijzonder de Mythiſche traut zoude ontdekt worden, welke uit den aard dier tale, als uit de eerſte en voornaamſte bronne, zou voortvloeijen. Deel II. Hoofdſt. II. §. 3.

Daar wij derhalven de beſchrijving van de ſchepping door Mozes in ons eerſte Deel Hoofdſt. 2 §. 2. Aanm. 1. Vergel. met Hoofdſt. 3. §. 7. Aanm. 4. nagenoeg in het midden, niet aan een philoſopheme hebben toegeſchreven, maar aan een Godlijk onderrigt, het geen alzoo de menſchen wel tijdig, doch echter niet voor dat zij het vatten konden, bekwamen, meenen wij dat uit dit onderrigt, overeenkomſtig met het Godlijk doel, en die kinderlijke eenvoudigheid van ſpreken, het gemelde voortreffelijk ſtuk ontſtaan is, het welk niet alleen diezelfde overoude eenvoudigheid ademt, maar ook tevens niets hoegenaamd te kort doet aan de Goddelijke Majesteit, ja zelfs die zulkerwijze als voor oogen ſtelt, dat men zich in die kindſcheid van ons geſlachte niets kan verbeelden dat Godewaardiger of ten gebruike der menſchen geſchikter ware. Want daar de zigtbare dingen in twee deelen, hemel en aarde, verdeeld wierden, wordt terſtond het ſcheppen van beiden in het algemeen Gode toegeſchreven, vervolgens wordt, het geen de mensch op de aarde geplaatst, met zijne oogen aanſchouwde, gezegd in zekere geregelde en natuurlijke, ſchoon in die hooge oudheid zeer wel te begrijpen, en naar de maat des dagelijkſchen tijds naauwkeurig berekende orde, ſtuk voor ſtuk geſchapen te zijn in dien vorm dien het naderhand zou behouden, en tot dat doel waar toe het beſtendig zou ſtrekken: overal intuſſchen wordt God handelende en ſprekende ingevoerd, ja zoo waar met zich zelven beraadſlagende over de ſchepping van den mensch het voortreffelijkſte van alle ſchepſelen op den aardboden, en eindelijk, na het volbrengen en goedkeuren van al zijn werk rustende en bevelende dat deze zelfde zijn rustdag den menſche ter dankbare gedachtenisſe aan zijnen Schepper welkom en heilig zoude zijn.

Verder om niet te ſpreken over die bijzondere beſchrijving der vorming van den eerſten mensch door God uit het ſtof der aarde, met inblazing van ziel en leven door de neusgaten, waar door wij gewoon zijn adem te halen, Gen. II : 7., die Adam zelf, zoo als waarſchijnlijk is, door God, korten tijd na dat hij was begonnen te leven, des onderrigt, heeft voortverhaald, en waar door de zaak overeenkomstig den aard der kinderlijke tale verbeeld en als voor oogen geſchilderd wordt; hebben wij een ander voorbeeld in de beſchrijving der ſchepping van de vrouwe, Gen. II : 18 - 23, almede van Adam, zoo het ſchijnt afkomstig, en waar van de toon en traut uit diezelfde oorzaak zich gemakkelijk laat verklaren.

Te weten Adam, onder de dieren, op Goddelijk beſtel, voor hem gebragt,

Deel II. Hoofdſt. II. §. 3.

met het oogmerk § 3 aanm. 1 op het einde door ons aangeduid, niets ontdekkende dat naar hemzelven geleek, en dus beſpeurende, dat een wenſchelijk gezelſchap hem ontbrak, aan God, naar waarheid, toeſchrijvende het oogmerk om een verlangen hier naar bij hem te verwekken, vliep met deze begeerte in, en verbeelde zich, in eenen droom, wijsfelijk van Gods wege bij hem verwekt, God te zien, daar deze uit een gedeelte van Adams ligchaam, zekere menſchelijke gedaante toeſtelde, hoedanige hij onder alle dieren volſtrekt niet gezien had. Vervolgens ontwakende ziet hij God dit nieuwe ſchepſel tot hem brengende, die van nu af aan op het naauwſte met hem zoude verbonden zijn. Zoo heeft hij niet alleen verhaald het geen hij gedroomd had, even als of het waarlijk gebeurd ware (1), maar zich daarenboven God, voor dat die hem eene vrouw gaf, verbeeld als met zich zelven overleggende en een beſluit nemende om haar te ſcheppen. Zoodanige invoering van God als ſprekende ſlechts door de menſchen verzonnen, ſchijnt ook elders plaats te hebben in die zelfde overoude oorkonden: hier toe kan men betrekken het geen God bij zich zelven beraamde en bij den val der menſchen, Geneſ. III. 22, en bij het toenemen der menſchelijke boosheid VI. 3, 7. En na den Zondvloed VIII ; 21, 22 en bij het bouwen van den Toren te Babel XI. 6, 7.

Eindelijk, om niet al te lang uitteweiden, het geen in de beſchrijving van des menſchen zondenval, Geneſ. III, dat men geenzins voor een philoſopheme, maar voor eene wezenlijke gebeurtenis te houden heeft, zoo als wij aangemerkt hebben D. I Hoofdſt. 2 § 2. aanm. 1. vergel. met Hoofdſt. 3 § 7 aanm. 4. op het einde, het aanſtootelijkſte voorkomt, de zamenſpraak der ſlange met de vrouwe, laat zich dunkt mij zeer gemakkelijk op de volgende wijze begrijpen (2), dat dit niet waarlijk zoo gebeurd is, maar in zich bevatte de verſchillende gedachten van de vrouwe, ontſtaan op het gezicht der ſlange daar zij van de vrucht des verbodenen booms met zekeren wellust at en haar listiglijk als ſcheen te noodigen om haar voorbeeld te volgen, gedachten, welke de vrouw ten deele als door de ſprekende ſlange, ten deele door zich zelve als antwoordende op die vlei-

(1). Men werpe hier niet tegen dat Paulus 1 Corinth. XI. 8. zegt, dat de vrouw ἐξ ἀνδρος *uit den man genomen is.* Want behalven dat de Apostel met anderen redekavelende vaak zijne bewijzen grondt, op het geen zij als waar hebben aangenomen, is het voor zijne hier bedoelde redenering hetzelfde of de ſchepping der vrouwe zoo gebeurd is als die verhaald wordt, dan of men aan een droom of gezigt op Goddelijk beſtel verwekt hier denke.

(2). Zoo oordeelde reeds over het onderwerp. *Js. Abarbanel.* Zie *Cleric* over de plaats. En van de Christenen *Sim. de Muis* in de *Bibl. Critica* T. I. p. 147, 148. Vergel. in het bijzonder *Leſ Vermischte Schriften* e bl. 222 env.

vleijende verlokſelen der ſlange, openbaarde, overeenkomſtig den hoogst-eenvoudigen aard der toenmalige tale, waar in alles tot zekere bedrijven, ja zelfs tot mondelijke overleggingen gebragt wierd. En dit ſchijnt hier zoo veel te ligter het geval te kunnen geweest zijn, daar het mij waarſchijnlijk voorkomt, dat de een of ander booze geest, zich van deze ſlange als een tijdig en geſchikt werktuig bediende om de vrouw te verleiden, door dezerwijze verkeerde denkbeelden in haren geest te verwekken, even als of die haar door de ſlange zelve waren ingegeven. Doch over deze ſtelling willen wij in de volgende §. meer opzettelijk handelen.

En, om dit bij deze gepaste gelegenheid aantemerken, op volmaakt dezelfde wijze zou ik meenen te kunnen verklaren de zamenſpraak van Bileäm met zijne ezelin verhaald in een minder oud boek Num. XXII. 28. env., welke velen zoo onverklaarbaar is voorgekomen, indien geene gewigtige redenen mij daar van terug hielden. Zeker is het dat men met eenige waarſchijnlijkheid zou kunnen veronderſtellen (1) dat deze zamenſpraak niets anders behelze dan de onderſcheidene denkbeelden van Bileäm ontſtaan op het gezigt van den wederſtand der ezelin voorgeſteld bij wijze van onderhandeling tuſschen die beiden. Doch het geheel verhaal der zake ſchijnt mij zoo toegeſteld te zijn dat ik hier aan mijn zegel niet durve hangen: weshalve, daar er, van eenig prophetisch gezigt, het geen velen hier veronderſteld hebben om zich uit de hiſtoriſche zwarigheid te onttrekken (2) of van eenig bedrog of hoe ook genaamde verdichting (3), zelfs de geringſte ſpoor niet te vinden is, maar de zaak verhaald wordt als eene ware, en met de geſchiedenis der Israëliten naauw verbondene gebeurtenis, twijfel ik naauwelijks of hier had een wezenlijk wonderwerk plaats, hetgeen niemand aanſtootelijk zal voorkomen die verſtandiglijk let op deszelven doel, en den geest der toenmalige tijden en menſchen. Doch anderen hebben mij de moeite uitgewonnen, om de verdediging van dit wonderwerk, welke ter dezer plaatſe niet behoort op mij te nemen. (4) Intusſchen moge ik dit nog alleen aanmerken dat het zeker noodeloos is zich te verbeelden, dat het beest zelf, voor

(1). *Leſ.* ter aangeh. pl. bl. 138 env.

(2). Zoo heeft bijzonder *Dathe* hier over gedacht.

(3). Gelijk de Abt *Jeruſalem* in zijne *Verhand. over den Godsd.* IV. 1 Afdeeling ongeveer in het midden.

(4). Zie voornamelijk *Hamelsv. Bijb. verd.* V. bl. 137 env., *Perponcher* bij de Nederd. overzetting van deze plaats naar aanl. van de Hoogd. Vertaling van *Michaëlis*, en *Herder's Briefe das ſtud. der Theol. betreff.* de 2de Br. bl. 26 env., die echter in het Hoogduitſche werk dat hij geſchreven heeft over de Hebr. Dichtkunst II. bl. 238 tot het gevoelen toegetreden is dat de zaak in een gezigt plaats gehad hebbe.

Deel II. Hoofdſt. II. §. 3.

voor eenen tijd, het vermogen om te ſpreken, ja, zoo waar, het vermogen dat reden had. De woorden toch kunnen voortgebragt zijn door den Engel, als in naam van het dier ſprekende, zoo dat de Ezelin zelve tegen Bileäm ſcheen te ſpreken door de Godheid als aangedreven.

4. Niet geheêl zal het hier te onpas komen optemerken, dat vele dingen van de Propheten, volgens de oude wijze van verhalen, gezegd worden gezien en gedaan te zijn, die zij noch met de oogen aanſchouwden, noch in waarheid bedreven, doch die zij in gezigten, door Goddelijk bevel, zich voor hunnen geest vertoonende, ſcheenen te zien en te bedrijven. Dus, dat Jeſaiäs Hoofdſtuk VI. Jehova op eenen throon in den Tempel zittende, en Jeremiäs Hoofdſt. I. 11. env. eene amandelroede en eenen ziedenden pot, zeggen gezien te hebben, dat Ezechiël hier en daar ſchrijft ſommige zeer zonderlinge dingen gezien, gezegd en gedaan te hebben, buitengewoon en zonderling als het was, dit mag men, volgens het aangenomen gevoelen der Schriftuurverklarers, met regt tot eene prophetiſche verrukking brengen. En zoo mag men, buiten twijfel hetzelfde oordeel vellen, over het geen andere Hebreeuwſche Propheten, ja zelfs Joännes de Schrijver van het boek der Openbaring, gezien, gehoord, en gedaan zouden hebben, hoe zeêr verhaald als waar gebeurde zaken. Doch onwaarſchijnlijk is ook niet het gevoelen van hun die meenen dat de ſtrijd van aartsvader Jacob met eenen Engel, zoo als die Gen. XXXII. 24 env. verhaald wordt, in een gezigt gebeurd is (1) om dat het bij nacht voorviel en veel naar een gezigt gelijkt: in welk geval de ſmart, door verwringing in Jacobs heupe verwekt, een gevolg moet zijn van de geweldige beweging des droomenden, of van de ontzettende kracht der verbeelding, of eindelijk van eene dadelijke werking der Godheid, waar door het geheele gezigt wierd veroorzaakt. Ook heeft het niet ontbroken aan uitleggers, die zelfs de geheele geſchiedenis der verzoeking van den Zaligmaker op dezen lijst der gezigten hebben geplaatst (2) en zulks, voorzeker, niet zonder waarſchijnlijkheid. Immers, hoewel de zaak als eene ware gebeurtenis verhaald wordt, is er echter, in de wijze des verhaals iets, dat iemand ligt kan bewegen om hier aan een gezigt te denken.

Want

(1). Zoo begrepen het velen van de Ouden, b. v. *Maimonides in More Nevochim* en *Theodoretus* T. I. Quaest. 92. en van de nieuwere onder anderen *Michaëlis*.

(2). Zie, onder anderen, Clericus over Matth, IV. 1. in de uitgave des N. T. van *Hammond* A°. 1698, *Harenberg* in Nov. Biblioth. Brem. III. 2. p. 250 ſeq. en Farmer in zijn werkjen over dit onderwerp. *Venema* keurt het gevoelen ook niet geheel af, *Hiſt. Eccleſ.* III. p. 33. Onlangs wierd hetzelve verdedigd en op zijne wijze opgeſierd door *Paulus* in *Comment. Ueber das*, N. T. D. I. bl. 352 env.

Want en Matth. IV. 1. en Marc. I. 12. en Luc. IV. maken uitdrukkelijk gewag, dat Jezus door den *geest* geleid wierd in de woestijne, dat is, bijna volgens de eigene verklaring van Lucas, door die Goddelijke kracht waar mede hij zich als vervuld en geheel bezield gevoelde, en waar door de bezielden gezegd wierden ἐν πνεύματι, of vol van Goddelijke kracht te zijn, wanneer zij tot dien trap geſtegen waren dat zij, als in den geest, gezigten zagen. Joännes bedient zich van eene ſoortgelijke manier van ſpreken, wanneer hij, Openb. XVII. 3. zegt in de woestijne en XXI. 10. op eenen hoogen berg gevoerd te zijn ἐν πνεύματι, of zoo, dat hij door Goddelijke kracht en het gezigt als buiten zich zelven vervoerd wierd. Zeker acht ik deze verklaring veel verkiesſelijker dan die welke Eichhorn bijzonder heeft aanbevolen (1) en volgens welke Jezus, de onderſcheidene denkbeelden en overleggingen van zijnen geest verhaald heeft in den ſmaak van eene zamenſpraak tuſſchen hem zelven en den Duivel, aan welken, overeenkomstig den geest van zijnen tijd, al het kwade als aan zijnen ſtichter wierd toegeſchreven. Eene zoodanige verklaring toch, het zij op zich zelve beſchouwd of in verband met de verhalen der Euangelisten, heeft geen het minste voorkomen van waarheid of eenvoudigheid.

§. 4.

Terwijl intuſſchen diegenen, welker gevoelen wij beſtrijden, bij uitſtekenheid, aan de overoude manier van denken en ſpreken, dit toeſchrijven, dat der menſchen eenvoudigheid, onkundig als zij waren aangaande natuurlijke oorzaken, en gereed om overal aan de tegenwoordigheid en werking der Godheid te denken, vele dingen, waar in niets bovennatuurlijks plaats had, ligt tot Godlijk bedrijf of wonderwerk maakte: ſchijnt het ons der moeite waardig te zijn, om ook op dit kenmerk der oude tale, het geen men met het ſtraks gemelde zeer naauw verbonden acht, die manier van ſpreken die men bij de Gewijde Schrijvers aantreft onpartijdig te vergelijken. Dan ook dit gedeelte hoe zwaar van gewigt, en eener breedvoerige behandeling overwaardig, zullen wij ſlechts in dien ſmaak behandelen kunnen, dat wij uit den grooten en bijkans eindeloozen overvloed van zaken alleen kunnen aanſtippen het geen ons het gewigtigſte voorkomt. Zeker kan het niet geloochend, betwijfeld kan het zelfs niet worden, dat in de Gewijde Boeken hier en daar, zonder van natuurlijke oorzaken te

(1.) *Biblioth. der Bibl. Literat.* III. 2. bl. 282 env. en 6 bl. 1040 env. Men kan hier mede vergelijken *Cunzius in Pottii Comment. Theol.* VIII. p. 311 ſqq.

Deel II. Hoofdst. II. §. 4.

te gewagen, de dingen aan de eerste oorzaak, of de Godheid zelve die alles regeert en bestuurt, worden toegeschreven: welke manier van spreken iemand, die dezelve bij die van onzen tijd vergelijkt, min naauwkeurig en onwijsgeerig kan vinden, waar tegen wij ons niet willen verzetten, doch om dezelve immer met regt *Mythisch* te noemen of te beweren dat zij aanleiding gegeven hebbe tot eigenlijk gezegde Mythen en het verdichten van wonderen in de Gewijde Boeken, die dit drijven, zouden wij met alle magt in het schild varen.

1. Immers is algemeen erkend dat in de Gewijde Boeken, eene zoo in het oogloopende vroomheid en eenvoudigheid der oude tijden wordt opgemerkt, dat men in alles God zelven als werkende scheen te zien, en aan God toeschreef alles wat den mensch goeds of kwaads bejegende, ja ook niet zelden dat geen dat hem loflijks of laakbaars voor den geest kwam, en het geen hij zelf of deugdzaams of ondeugends en verkeerds verrigte. Trouwens van alle deze dingen sluiten ook wij zoo lang wij wel denken en redekavelen, de Goddelijke Voorzienigheid geenszins uit, schoon wij tevens gewoon zijn de natuurlijke en naaste oorzaken niet voorbijtezien, en onderscheiden ook te regt tusschen het geen God zelf doet en het geen hij slechts met wijze oogmerken toelaat. Doch geheel anders was de trant dier oude tijden in de Gewijde Boeken beschreven, men wist niet van die wijsgeerige en juiste onderscheidingen, en het geen wij gewoon zijn op verschillende wijzen aanteduiden, wierd bij hen doorgaans onder dezelfde spreekmanieren begrepen.

En dat deze gewoonte van denken en spreken, schoon algemeener naar evenredigheid van de hooge oudheid der tijden, hier en daar echter ook in de nieuwere boeken der Gewijde Schrifture plaats vinde, zoude ik met voorbeelden kunnen bevestigen indien ik het geen in aller oog valt, meende te moeten aanwijzen. Doch overtollig achte het niemand dat ik herinnere, dat zij zelven, die zich van deze algemeene wijzen van zeggen bediendon, daar aan niet overal hetzelfde denkbeeld hechteden, het geen de woorden medebragten, maar verschillend naar de verscheidenheid der zaken waar van zij gewaagden. Immers mag men hen niet voor zoo onnoozel of dom verslijten als of zij van oordeel waren dat God overal volstrekt op dezelfde wijze werkte. Zoo, wanneer God gezegd wordt het hart van Pharaö verhard of verstokt te hebben, wordt deze verharding door den Schrijver, die dezelve Pharaö tot schuld toerekent, zeker niet in den zelfden zin aan God als Werkmeester toegeschreven, waar in Hij, bij voorb. als Schepper van Hemel en Aarde voorkomt, maar de zin is blijkbaar volgens des Schrijvers eigene bedoeling, dat God gelegenheid heeft gegeven tot deze verharding en dezelve niet zonder een verheven doel toege-

gelaten. Zie ſlechts Exod. IX. 7, 14-17, 27-30. En, om ook van eene andere ſoorte een enkel voorbeeld bijtebrengen, wanneer God gezegd wordt Bezaleël met zijnen geest te hebben vervuld, zoo dat hij bekwaam was om kunstig den Tabernakel zamenteſtellen Exod. XXXI. 1. env. XXXV. 30 env., toont alleen de zamenhang vergel. met XXXVI. 1., genoegzaam, dat hier, volgens het oogmerk van den Schrijver, gedoeld word op natuurlijke vermogens van verſtand, wel door God, maar niet bij wijze van wonderdadige tusſchenkomſte geſchonken, en op dit juiste tijdſtip als het ware ingeſtort. Maar wanneer nu, het zij Jeſaiäs, het zij eenig ander Hebreeuwsch Propheet, die zich voor een afgezant van God uitgaf, en door zijn onderwijs duidelijk betoogde dat hij het was, verklaarde toegerust of vervuld te zijn met dien zelfden Goddelijken geest, moet men het natuurlijk daar voor houden dat zij dachten aan eene zeer bijzondere en bovennatuurlijke kracht der Godheid.

2. Deze trant van ſpreken derhalve, is noch mythisch in zich zelven, noch aanleidelijk tot Mythen bij de Schrijvers der Gewijde Boeken. Het is zeker noodeloos het eerſte te bewijzen. Immers de oorſprong zelf van deze gewoonte wraakt ten eenen male het mythiſche, om dat die met reden niet kan gezocht worden in verdichte meeningen, niet in bijgeloovigheid, ja zelfs niet in de eerſte plaatſe in de onkunde, aangaande de natuurlijke oorzaken der dingen, maar in wezenlijk gebeurde zaken of in dien bijzonderen en gemeenzamen omgang met God, welke den eerſten menſchen, en, vervolgens ook, den voorſtanderen van waren Godsdienst te beurte viel (1), en die hen dus van zelf als leidde om Hem, aan wien zij als vaak onmiddelijk tegenwoordig, het geen zij ontvingen zoo wel als het geheel beſtuur over alle aardſche dingen geleerd hadden toeteſchrijven, in alles wat zij zagen gebeuren, beſtendig als opperſte oorzaak eerbiedig te erkennen. Welke vrome gewoonte, daar zij diepe wortelen had geſchoten in hare geboorteplaats het Oosten, ligtelijk van daar overging, zoo tot andere volken als vooral tot de nabijgelegene Grieken, die ook vele andere dingen van daar ontleend hadden, en, hoe zeer zij de oorſpronkelijke leer van den zuiveren Godsdienst verbasterd hadden, toch zelven die vrome gevoelens eenigen tijd lang in hunne wijze van ſpreken lieten uitblinken; van waar men dan ook ſchijnt te moeten afleiden, dat, hoe ouder hunne dichters zijn, die zoo veel te diepere kenmerken van deze gevoelens, zelfs

(1). Zie wat wij boven verhandeld hebben D. I. Hoofdſt. 3. §. 5. Aanm. 1. §. 7. Aanm. 4. in het begin, en in ous tegenw. Hoofdſt. §. 2. Aanm. 4. Vergel. *Muntingh Geſch. der Menscheid naar den Bijbel* III. bl. 242 env.

Deel II. Hoofdst. II. §. 4.

zelfs in hunne fabelen en verdichtfelen, ontvouwd hebben. De onkunde dieshalve aan de natuur en natuurlijke oorzaken voedde wel deze vrome gewoonte van ſpreken bij de Hebreeuwen, en vermeerderde die dikwerf aanmerkelijk, maar zij heeft dezelve niet het eerſte te wege gebragt, en vond dezelve bij hen niet alleen plaats in wonderbare, onverwachte en buitengewone gevallen, maar was van algemeen gebruik zelfs in de eenvoudigſte en dagelijkſch voorkomende omſtandigheden, ſtaande in het algemeen in zulk een verband met godsvrucht, dat de oorzaak die deze in der menſchen gemoederen verwekt had, tevens die gewoonte, waar van wij gewagen, ſchijnt voortgebragt te hebben. En, om er dit nog bijtevoegen, van hier is het ook, dat dezelve, zelfs in latere dagen, nimmer geheel verloren ging, en zelf de hoogwijze Stichter van den Christelijken Godsdienst, die gewoonte dikwerf volgde, God b. v. invoerende, als voedende de vogelen des hemels en kleedende de leliën des velds. Matth. VI: 26, 30.

3. Wat nu verder aangaat de bedenking, dat deze zelfde gewoonte van ſpreken door alle tijden henen, waar in de Gewijde Boeken geſchreven zijn, aanleiding hebbe gegeven tot niet weinige mythen en verdichte wonderen, dit wordt ten huidigen dage door zeer velen gedreven; doch wij loochenen het ten ſterkſte. Voor zoo ver intusſchen de drijvers van dat gevoelen over den oorſprong der gemelde gewoonte het met ons geheel niet eens zijn, wel aan, laten wij, den oorſprong daar latende, de zaak zelve in overweging nemen.

Ver is het zeker van daar, dat altijd en overal, in de geſchiedenisſen, welke de Gewijde Boeken bevatten, met weglating van natuurlijke oorzaken, de Godheid in het ſpel gebragt worde en haar beſtuur in het werktuig geëerbiedigd. Immers ver de meeste voorvallen, en daar onder zeer gewigtige en onverwachte, worden op eene eenvoudige en zeer natuurlijke wijze verhaald. In dat geen zelf dat er voor den Zondvloed voorviel, hoe veel is er, daar niets wonderbaars is te vinden? Boven D. I. Hoofdſt. 3. §. 7. aanm. 4. nagenoeg in het midden, hebben wij reeds aangemerkt, dat de Verhaler zeer naauwkeurig geweest is in het opgeven van de natuurlijke oorzaken van het komen en verdwijnen van dien vloed. Om echter niet meer over den hoop te halen, in de beſchrijving van den doortogt der Israëliten door de Roode Zee, hoe zeer toegeſchreven aan eene bijzondere en buitengewone tusſchenkomst der Godheid, worden toch de natuurlijke oorzaken zelve vermeld, waar van God zich bediende, tot het vrij en veilig doorlaten der Israëliten door de wateren, en tot het verdelgen van de Ægyptenaren die hen daar in gevolgd waren. — Vervolgens, ofſchoon vele dingen, waar in niemand iets wonderdadigs vindt, tot God zelven, als naaste oorzaak gebragt worden, moeten echter niet alle zaken, waarme-

mede het zoo gelegen is, doorcén op dezelfde wijze beſchouwd worden, even als hadden de Hebreeuwen ware wonderwerken verzonnen, daar er geene gebeurden. Trouwens, wat gewoon en buitengemeen is, blijkt doorgaans zóo duidelijk uit de wijze van verhalen en het verband der verhalen, dat, zoo wij oupartijdig willen handelen, wij het wonderdadig voorkomen niet zoeken moeten in het ſpraakgebruik, maar in den aard zelve der zake van den gewonen loop der nature afwijkende. Zoo is het wel allerzekerst dat de oude Hebreeuwen, naar hun volksgevoelen, den Allerhoogſten als bij uitſtekenheid tegenwoordig beſchouwden in den donder en van daar den donder de *ſtemme Gods* noemden, doch nimmer wordt de donder zelf door hunne geſchiedſchrijvers omgevormd tot zekere bepaalde en verſtaanbare ſpraak van God, zelfs dan niet wanneer de donder verhaald wordt verwekt te zijn door een bijzonder beſtel van de Goddelijke Voorzienigheid, zie Exod. IX. 23. env. 1 Sam. VII. 10. XII. 17, 18. in welke plaatſen zelfs de benaming קול, of *ſtem* gebezigd wordt. Wanneer derhalve, en bij gelegenheid van de Wetgeving op Sinaï, en van het doopen van Jezus God ſprekende wordt ingevoerd, kan dit zeker niet gemakkelijk verklaard worden uit het gebruik om vele dingen onder de gedaante van bedrijf of geſprek voorteſtellen, maar het kan even weinig gehouden worden voor enkel donder, waar door men zich wijs maakt dat God geſproken en onderſcheiden zekere woorden zou voortgebragt hebben. Wat? Mozes zelf heeft, in de beſchrijving van de Wetgeving op Sinaï, den donder duidelijk onderſcheiden van de ſtemme des ſprekenden Gods Exod. XIX. 1–16. vergel. met XX. 1. en 15–18. (1). Verder, daar Mozes over de wonderwerken die hij in Egypten verrigt had, en ook andere wonderbare dingen voorgevallen in de woestijne van Arabiën, dikwerf en duidelijk zoo geſproken heeft, dat, wil men hem niet voor den ſchaamteloosten bedrieger houden, hij geächt moet worden, zelf niet getwijfeld te hebben, of dit alles door dadelijke tusſchenkomst van God alzoo wierd uitgevoerd, gelijk wij boven reeds hebben aangeduid D. I. Hoofdſt. 3. §. 5. Aanm. 1.. kan toch die innerlijke overtuiging zijns gemoeds met geene mogelijkheid verklaard worden uit groote onkunde in den loop der nature en natuurlijke oorzaken bij een man in Egypte, dat toen reeds vrij beſchaafd was, opgevoed, en als doortrokken van de wijsheid der Egyptenaren. En ook wij zelven, hoewel verlicht en geholpen door de veel uitgebreider kennis onzer eeuwe, zouden die Mozaïſche wonderwerken uit de natuurlijke orde der dingen niet kunnen oplosſen, indien wij niet de duidelijke woorden der verhalen zelve in eenen geheel anderen zin, dan zij waarlijk

(1). Zie *Heſſ. Biblioth. der Heil. Geſchichte* II. bl. 229 env.

Deel II. Hoofdst. II. §. 4.

lijk hebben, willen wringen. En hij die loochenen wilde, dat Jezus en zijne Apostelen ten vollen overtuigd waren van eene bijzondere tusschenkomst der Godheid ten hunnen behoeve en van het Godlijke in de wonderwerken die zij zelven verrigteden, zou den natuurlijken zin der woorden, waar van zij zich bedienden, moeten verdraaijen of anders stellen, dat zij de zucht voor het wonderdadige, bij hunne tijdgenooten huisvestende, hebben dienstbaar gemaakt aan het oogmerk om hunnen Godsdienst als van Hemelschen oorsprong aantebevelen en zich aldus looslijk naar den tijd waar in zij leefden geschikt hebben, welke loosheid ik evenwel niet zou durven met den naam van voorzigtigheid te bestempelen, of weten overeentebrengen met den eerbied, die men verschuldigd is aan mannen van die verhevenheid, en die zich onderscheidden door eene zoo voortreffelijke gemoedsgesteltenisse, of eindelijk zal men erkennen moeten, dat de wijste en schranderste van alle leeraren, Jezus, van dwaling moet beschuldigd worden, om dat hij niet behoorlijk onderscheidde wat natuurlijk wat bovennatuurlijk was en zich liet wegslepen door die algemeene overhelling tot het zonderlinge en wonderdadige, waar door hij onderscheidene dingen tot wonderwerken vormde, waar in wij, beter verlicht zoo als het dan heeten moet, niets kunnen ontdekken dat afwijkt van de vastgestelde wetten der nature; eene veronderstelling voorwaar, zoo ik mij niet vergis, ongerijmder dan men eenige andere zou kunnen verzinnen. Niemand derhalve kan, met eenige waarschijnlijkheid, de wonderwerken van Jezus en zijne Apostelen, zoo velen als hun toegeschreven worden rangschikken onder de Mythen afkomstig van de oude gewoonte van denken en spreken: en zoo betaamt het even weinig, de wonderwerken zelven, die in het Oude Testament verhaald worden, uit die bronne afteleiden.

4. Laten wij ter dezer geschikte plaatse iets bijvoegen over de Engelen, welker persoonlijk aanwezen of verschijningen, zoo als die in de Gewijde Boeken voorkomen, even weinig van den gemelden oorsprong kunnen afgeleid worden.

Wij ontkennen geenszins dat het van overlange bij de Joden gebruikelijk was, om, terwijl zij geloofden, dat God vaak van den dienst der Engelen gebruik maakte om vele oogmerken op aarde te bereiken, deze hunne overtuiging in hunne gewone gesprekken te laten uitblinken. Hier aan moet men dan ook toeschrijven, dat in de plaats Joän. V. 4., die wij voor onëcht houden, een Engel wordt ingevoerd die het badwater Bethesda beroerde. Wil echter iemand die plaats voor echt houden, ook dan is er niets dat ons verhinderen kan om te veronderstellen, dat de Euangelist, naar het aangenomen volksgevoelen gesproken, en de oorzaak van het zonderling verschijnsel, dat met den Godsdienst niets gemeens had,

had, naar een beeld bij het volk gebruikelijk verklaard hebbe (1). Ook is het gansch niet onwaarſchijnlijk, dat de Engel Gods, welke Hand. XII. 23. gezegd wordt Herodes geſlagen te hebben, alleen door het gezegde volksgevoelen zij ingevoerd, niet bij wijze van eigenlijk gezegde Mythe, maar door zekere perſoonsverbeelding, waar door Lucas wilde aanduiden, dat Herodes, niet bij toeval, maar door eene bijzondere beſturing van de Godlijke Voorzienigheid, bij wijze van Goddelijke ſtraſoefening, plotſeling en van de wormen geknaagd, den geest gaf: trouwens hij verhaalt geheel niet dat er een eigenlijke Engel gezien wierd. Zoo kan ook, met hetzelfde regt, en overeenkomstig het oude ſpraakgebruik, de Engel des Heeren, waar van men 2 Kon. XIX. 35., 2 Chron. XXXII. 21., Jez. XXXVII. 36. leest, dat hij eene groote ſlagting in het Aſſijriſche leger te wege bragt, geächt worden, eene bijzondere tusſchenkomst der Godheid, bij wijze van perſoonsverbeelding, aanteduiden. Met dat al, gelijk wij boven D. I. Hoofdſt. 3. §. 5. 2de Aanm. getoond hebben, dat God, indedaad, in oude tijden dikwerf den dienst van Engelen gebruikte, en dat hier uit het beste kan verklaard worden het geloof aan Engelen, dat de Hebreeuwen met andere Oosterſche volken gemeen hadden, zoo ſtellen wij ook vast, dat, overal waar in het Oude of Nieuwe Verbond Engelen gezegd worden gezien te zijn en met de menſchen geſproken te hebben, de eenvoudigheid der letterlijke en geſchiedkundige verklaring aanrade, om wezenlijk beſtaande Engelen aantenemen. Wanneer derhalven, om mij van dit voorbeeld te bedienen, Luc. XXII. 43. (2) gezegd wordt, dat van Jezus, in den angst zijner ziele, bij den aannaderenden dood, in den hof Gethſemane een Engel gezien wierd die hem verſterkte, wordt dit, om geene andere reden, aan eene overlevering toegeſchreven (3) dan om het te gemakkelijer tot eenig philoſopheme of mythe te misvormen. Daar wij, intusſchen Lucas, niet als een liefhebber en zamenſteller van allerleije overleveringen, maar als een zeer verſtandig aanteekenaar van dingen, door de best bevoegde Schrijvers erkend, op geenen losſen grond kennen leerden in ons onmiddelijk voorgaande Hoofdſtuk §. 6., moet dit ons natuurlijk doen gelooven, dat de aangeduide verſchijning door Jezus het eerst aan zijne leerlingen verhaald, en vervolgens door dezen ter kennisſe van Lucas gekomen is, en dat alzoo Jezus noch door verbeelding opgewonden, door eene ijdele dwaling misleid wierd,

(1). Zie *Jahn's Bibl. Archaeol.* I. 2. bl. 502–505.

(2). Immers deze plaats, ſchoon niet gevonden in ſommige handſchriften, twijfel ik geenszins om voor echt te houden.

(3). *Bauer* Hebr. Mythol. II. b'. 248 env.

Deel II. Hoofdst. II. §. 4.

wierd, noch, om zich te schikken naar den smaak zijner tijdgenooten een zeker verschijnsel heeft verzonnen, waar door zijne ziel bemoedigd en versterkt wierd. – Doch in de Handelingen der Apostelen zelven wordt gewaagd van verschijningen van Engelen, die bezwaarlijk tot overleveringen kunnende gebragt worden, bijna alleen uit hoofde van de wijze, waarop zij zijn beschreven, gezegd worden eenen Mythischen vorm te hebben aangenomen. Doch hoe ligtvaardig dit geschiede, kan duidelijk blijken uit een enkel voorbeeld van zulk eene verschijning, door Lucas, uit de aanteekeningen van Petrus, aan welken dezelve bejegende, of althans met diens Apostels eigene woorden, beschreven, zoo als hoogstwaarschijnlijk is, om dat die beschrijving merkbaar van Petrus zelven afkomstig is. Deze Apostel dan door Herodes in de gevangenis geworpen, wierd met twee ketenen geboeid, terwijl, niet alleen in de plaats waar hij bewaard wierd, maar ook voor de deur der gevangenis krijgsknechten geplaatst waren om hem te bewaken. Dan bij nacht, in diepe ruste nedergelegen, wordt hij onverwacht gewekt, en ziet zekere gedaante schitterende van het helderste licht, die hem beveelt opterijzen; op het eigen oogenblik vallen de ketenen van zijne handen, hij maakt zich gereed om te vertrekken, volgt zijnen leidsman, dringt met hem door de wachters heenen, en ziet de kopere deuren der gevangenis zich van zelven openen: daarna, alleen gelaten, terwijl zijn leidsman verdween, hield hij zich ten vollen overtuigd dat hij door eenen Engel Gods uit de gevangenis geslaakt was, Hand. XII. 6—11. Maar, met welke eene geringe waarschijnlijkheid, ja, hoe ligtvaardig, veronderstelt men (1.), dat zekere onbekende vriend van den Christelijken Godsdienst en van Petrus zelven, misschien wel de opziener van het gevangenhuis zelf, door genegenheid voor den Apostel gedreven, dit werk ondernomen en gelukkig heeft uitgevoerd? Vruchteloos, zeker, zoekt men eenigen steun voor deze volstrekt willekeurige gissing daar in dat Petrus zelf gezegd wordt niet geweten te hebben wat er met hem gebeurde. Immers dit wordt er van hem gezegd, dat hij niet geweten heeft, of, het geen hij gebeuren zag waarlijk gebeurde en hem wakende overkwam, en dat hij in den beginne geloofde slechts een gezigt te zien of te droomen: doch deze verwarring was een zeer natuurlijk gevolg van de onverwacht opkomende en zeer wonderbare hope op verlossing, die hem als overviel, en verdween zoo dra niet, toen hij zich volkomen verlost zag, of hij hield zich ten vollen overtuigd, dat het geen hij

(1). Zie *Eichhorn* in zijne *Biblioth. der Bibl. Literat.* III. 3, 396 env. en, die dezen gevolgd heeft; *Bauer Hebr. Mythol.* II. bl. 268–270., die echter aan deze overlevering eenig Mythisch gedeelte toeschrijft.

hij gezien had en zich nog op het levendigſte herinnerde, hem, niet in den droom, waar wel degelijk wakende bejegend was. Voorwaar indien wij niet beſloten hebben, om, op de eene of andere wijze, de Engelen en derzelver verſchijningen als waarlijk beſtaande, uit de Gewijde Boeken te verbannen, moeten wij openhartig erkennen dat de gemelde verſchijning eens Engels, niet enkel in de herſenen van Petrus, doortrokken zoo men zegt met de beſmetting der verdichting van het wonderbare, maar indedaad en in waarheid zij voorgevallen.

5. Eindelijk daar hier ter plaatſe te pas komt het veelvuldig vermelden in de Schriften des N. V. van Kwade Engelen of Booze Geesten, waar aan de Joden vele dingen toeſchreven, die zeer gemakkelijk uit natuurlijke oorzaken te verklaren waren, oordeelen wij dit geenszins met ſtilzwijgen te mogen voorbijgaan.

Dat *Bauer* (1.) deze leer der Booze Geesten of zoogenaamde Daemonologie als bloot Mythisch beſchouwt en op den lijst der Philoſophemen plaatst, verwondert ons te minder, hoe duidelijker het blijke, dat het van overlange reeds meer en meer in gebruik geraakt is, om dezelve te rangſchikken onder die verdichtſels welken de Joden met andere volken gemeen hadden. Doch, zoo wij voor een oogenblik toeſtemmen, dat dit naar waarheid alzoo geſteld worde, dan moeten wij tevens aannemen, dat deze Daemonologie geene vrucht is van het Joodſche vernuft, maar een ding door de Joden van elders overgenomen, voornamelijk toen zij zich in de Babiloniſche gevangenis bevonden, het geen dan ook het algemeen gevoelen over deze zaak is van hun die wij hier op het oog hebben. Zoo wij dus ook hier aan ons zegel hingen, zouden wij zeggen, dat het met deze, ten deele wijsgeerige ten deele volks gevoelens gelegen is gelijk met die welke loopen over den ſtaat der afgeſtorvenen, en voornamelijk door de Egijptenaren tot de Hebreeuwen overgebragt zijn, en ook met den naam van philoſophemen beſtempeld, waar over wij gehandeld hebben Deel I. Hoofdſt. 2. §. 2. Aanm. 3. en welke door Jezus zelven, zoo als die in zijn leeftijd in omloop waren, met zoo veel te grootere gepastheid tot zijn oogmerk wierden gebezigd, bijzonder in de voortreffelijke gelijkenis van den Rijken man en Lazarus, Luc. XVI. 19. env., als zij meer bevatteden dat zeer wel ſtrookte met den aard der dingen zelven. Ik zou derhalven in geenen deele twijfelen om te ſtellen, dat ook deze Daemonologiſche gevoelens zoo wel door Jezus als door zijne Apostelen en de Euangelisten zijn overgenomen en ten hunnen gebruike aangewend, en dat zelfs op de veronderſtelling van derzelver volkomene valſcheid, in-

(1). *Hebr. Mythol.* I. bl. 140 env.

Deel II. Hoofdst. II. §. 4.

indien ik maar met genoegzame waarschijnlijkheid betoogd zag, dat in volstrekt alle hier toe betrekkelijke plaatsen, behoudens de eenvoudigheid van verklaring en den eerbied der Goddelijke mannen verschuldigd, enkele schikkingen naar volksgevoelens en inbeeldingen konden verondersteld worden. Doch daar dit, dit, zeg ik met nadruk, wat ook de nieuwere Schriftuurverklarers gepoogd hebben, mij voor als nog niet ter overtuiging toe gebleken is, en daar Jezus en zijne Apostelen niet zelden derwijze van booze geesten gesproken hebben, dat zij waarlijk aan het bestaan daar van schenen te gelooven, acht ik hun veelbeduidend en Godlijk gezag van zoo veel gewigts dat ik het liever volgen wil dan ter zijde stellen.

Immers, zoo als wij boven, aan het begin der tweede Aanmerking van §. 5. des Derden Hoofdstuks van het Eerste Deel opgemerkt hebben, dat onder de eindelooze menigte van geschapene dingen, de mensch niet, bij uitsluiting, met verstandige vermogens is toegerust, zoo is het tevens in zich zelven niet waarschijnlijk dat alle geesten, die den mensch, met betrekking tot die vermogens, voorbijstreven, hunne oorspronkelijke regtheid bewaard hebben, veel eer laat het zich op goeden grond denken, dat het onder dezulken niet ontbreekt aan voorwerpen die daar van zijn afgeweken, en die zoo veel te snooder en boosaardiger zijn, als zij den mensch in schranderheid te boven gaan. Ook durf ik, kortzigtig en weinig bevattend menschenkind, zoo als ik openhartig belijde te zijn, bij eene zoo groote onkunde in zaken die buiten onzen aardbol zich bevinden, en derzelver verband met het geen op dezen aardbol is, zoo wel als in het algemeene bestuur der Goddelijke Voorzienigheid, mij niet aanmatigen om, bij wijze van magtspreuk, stellig en met zelfvertrouwen te beslissen, dat alle invloed, zoo wel van goede als van kwade geesten, die er zijn mogen, op den mensch of der menschen aangelegenheden, ten eenenmale onmogelijk zoude zijn. Doch wil ik daarom niet beweren, dat alle plaatsen waar in van de magt der Duivelen gewaagd wordt, naar den letter moeten opgevat worden: veel eer twijfel ik geen oogenblik of er zijn sommige die figuurlijk moeten genomen worden, ja, die iets aan zich hebben van schikking naar het gemeene spraakgebruik, met wijs overleg gebezigd, om dezulken te onderrigten die aan dezen trant van redekalen gewoon waren. Wanneer, bij voorbeeld, Jezus Matth. XII. 43-45 spreekt van eenen boozen geest die van den menschе is uitgegaan, rust zoekende in dorre plaatsen, doch naderhand te rug keerende naar de oude woonplaats, en met zich nemende zeven andere geesten boozer dan hij zelf, heeft dit zekerlijk iets leerspreukigs bij wijze van vergelijking uit de aangenomene denkwijze van het gros des volks overgenomen. En van waar anders zou men ontleenen,

de

de uitdrukking van Apostel Paulus, die zoo vaak zich bedient van figuurlijke ſpreekwijzen, en met de Joden als een Jood zintwistede, wanneer hij Epheſ. II. 2. V. 12. zegt dat de booze geesten de lucht bewonen, of van Judas, almede niet afkeerig van leenſpreuken, wanneer hij eenen zinnebeeldigen ſtrijd invoert van den Duivel met Michaël den Aartsengel over het ligchaam van Mozes, vs. 9. (1)? Van waar anders vele en veelſoortige invoeringen van den Duivel voornamelijk in de Openbaring van Joännes zoo vol van Joodſche beelden? Of intusſchen overal, waar melding gemaakt wordt in het N. T. van bezetenen, alleen moet gedacht worden aan natuurlijke ziekten, dan of hier op uitzonderingen loopen, is mij voor als nog zoo klaar niet, terwijl ſommige plaatſen zeer gemakkelijk, doch anderen niet dan hoogstbezwaarlijk en op eene wijze luttel ſtrookende met den eerbied aan Jezus verſchuldigd, uit het involgen van het gewone gebruik verklaard kunnen worden. Trouwens *Jahn* zelf, hoe weinig verkuischt met de Mythiſche verklaringswijze, hoe luttel azende op nieuwigheden, heeft, in dezen, niets willen bepalen, maar aan elk zijn oordeel vrijgelaten (2).

Niet minder moeijelijk, ſchijnt het voor eenen getrouwen en onpartijdigen Schriftuurverklarer te bepalen in hoe ver men verpligt zij om, op het gezag van Jezus en diens Apostelen, de Duivelen te houden voor aanraders en aanporders van der menſchen booze overleggingen en bedrijven. Zeker, om dit voorbeeld bij te brengen, toen Jezus de gelijkenis van het goede zaad door eenen menſchen in zijnen akker gezaaid, terwijl zijn vijand er kwaad zaad onder zaaide, aan zijne meest vertrouwde leerlingen verklaarde, die hij wilde dat den eigenlijken aard der zake zouden begrijpen, en den Duivel vermeldde als den zaaijer van het onkruid, ſtelde hij dien tegen zich zelven als zaaijer van het goede zaad, zoo regtſtreeksch over, dat hij ſchijne een wezenlijk beſtaand perſoon intevoeren, en dezen eenige en wel geene geringe magt toeteſchrijven, Matth. XIII. 24–30. vergel. met 34–43. Wat? Moet men niet op het gezag van dienzelfden Jezus bij den val der eerſte menſchen, aan eenigen boozen geest, als voornaam bewerker van dien val, op goeden grond denken? Immers heeft hij, Joänn. VIII. 44. den Duivel uitdrukkelijk genoemd, een menſchenmoorder van den eerſten oorſprong der menſchelijke zaken af aan, en hij zeide dit op zulke eene wijze, dat hij, overeenkomstig zijn eigen gevoelen, niet alleen het da-

(1.) Zie over deze plaats *J. H. v. d. Palm*, in zijne *Leerredenen*, Deel I. bl. 114–116.
(2.) *Archeol. Bibl.* I. 2. bl. 400–501, en in het *Lat. Compend.*, p. 311–29.

Deel II. Hoofdst. II. §. 4.

dadelijk beſtaan van dien Boozen Geest verklaarde, maar denzelven tevens, als invoerder van den dood onder het menschdom beſchouwde: want dat zijne woorden in dien zin van de Joden zijn opgevat, en van ons behooren opgevat te worden, durf ik naauwelijks in twijfel trekken, wanneer ik denk aan de plaats in het boek der Wijsheid II. 24. die geächt mag worden deze te verklaren, en die, als een aangenomen gevoelen veronderſtelt, dat door des Duivels nijdigheid de zonde in deze wereld is ingeſlopen. — En voorwaar, de woorden van den Heiland, op deze wijze verklaard, ſtellen de geſchiedenis van den mensch, zoo als die, door eene wezenlijke Slange, gelijk het ons voorkomt, doch die niet zal geſproken hebben, wierd aangevochten, in een helder licht, zoo als blijken kan uit het geen wij §. 3. te midden van onze derde bedenking hebben ter neder geſteld: en het vonnis zelf van Godswege tegen de Slang uitgeſproken is zoo geſteld, dat, met de beelden van de ſlange ontleend wel eenig ander verleider ſchijnt aangeduid te worden, die de toevallig voorkomende ſlang als een werktuig gebruikt heeft, namelijk zekeren boozen vijand van het menſchelijke geſlachte, die, ook in het vervolg, de menſchen grootelijks zou ſchaden, doch eindelijk echter éénmaal gelukkig zou overwonnen worden. Dit nu aangenomen zijnde, kan men in die geſchiedenis zelve den oorſprong bemerken van het geloove in booze geesten, als ſtichters der onheilen waar onder het menschdom gebukt gaat, en vijanden van hetzelve, het geen men weet, dat velerwege, ſchoon niet overal op dezelfde wijze, in het Oosten plaats vond: en laat het zich ook gemakkelijk begrijpen, hoe het bijkome dat de Oosterlingen en voornamelijk de Joden zich zulk eenen geest onder het beeld van eene ſlange vertegenwoordigd hebben (1). Immers zou men, bij de uitnemende kortheid der oorkonden in het boek van Geneſis, niet gelooven mogen, zou men het niet als zeer waarſchijnlijk mogen achten, dat onze eerſte ſtamouders, vereerd als zij waren, met de verkeering met God, in lateren tijde, toen zij in ſtaat waren om dit te begrijpen, aangaande de kracht van dit vonnis tegen de Slange geveld, als van eene zaak van hooge aangelegenheid onderrigt bekomen hebben? Deze leere nu, even als vele andere, waar van de voorname bron in die zelfde oorkonden te vinden is, heeft naar alle gedachten de overlevering der gebeurde zaken, hoe zeer, op verſchillende wij-

(1). Zie *van Beeck Calkoen*, in zijne Verhand. *over den Oorſpr. van den Mos. en Christ. Godsdienst*, uitmakende het XIXde Deel der Verhandelingen van Teyler's Godgel. Genootſchap, bl. 97–99, die echter de Slang, in het boek van Geneſis vermeld, houdt voor eene Symboliſche afbeelding van den Duivel, vergel. ook bl. 84. van hetzelfde Werk, als mede *Stinſtra's Oude Voorſpellingen*, D. I. bl. 5, 6 in den Noot.

wijzen veranderd en misvormd, wijd en zijd door het Oosten verſpreid, en is dezelve voornamelijk aangenomen van die volken, die, reeds vroeg eenig werk maakten van de beoefening der Wijsbegeerte, doch bij de Hebreeuwen, oudtijds toe die beoefening minder overhellende, nagenoeg verloren geraakt (1), tot dat zij, in de Babyloniſche gevangenis, door de volken, waar onder zij verkeerden, eenigen ſmaak voor die leere opdeden, en alzoo overnamen die gevoelens over de Daemons, welke het weelderig vernuft der Oosterlingen allengskens zich gevormd had, en waar van men, zoo, elders in de Joodſche Schriften, als bijzonder in het Nieuwe Testament zeer vele ſporen aantreft.

Doch wij mogen niet verder uitweiden over dit beroemde doch zeer ingewikkelde onderwerp. Het zal voor naauwlettende vrienden van de waarheid en de Gewijde Schrifture, zoo als Gij zelven, Geächte Leden van Teylers Godgeleerd Genootſchap, U ten allen tijde betoond hebt, genoeg zijn, op vrij goeden grond, indien wij ons niet bedriegen, betoogd te hebben, dat de Joodſche Leer der Booze Geesten, niet geſproten is uit eenig philoſopheme, door onkunde in den loop der nature geboren, maar uit eene zuivere geſchiedkundige bronne, en, hoe zeer beladen met verſchillende menſchelijke bijvoegſelen, waar uit de Gewijde Schrijvers en Stichters van den Christelijken Godsdienst zelven beelden en ſpreekwijzen ontleend hebben, eenige waarheid in zich vervat, welke ſcherp te bepalen en te beſchrijven hoogst moeijelijk is, hoe zeer die blijkbaar ſteune op zeer wezenlijk gezag.

Voor het overige het geen wij gezegd hebben over der Joden gevoelens, de Daemons rakende, willen wij al mede gelden laten betrekkelijk hunne meeningen aangaande de Engelen, allen alzoo op de waarheid zelve gegrond, doch door bijmenging van vreemde verdichtſelen vermeerderd.

§. 5.

Om het geen wij tot hier toe, in dit Hoofdſtuk hebben verhandeld, nog meerdere kracht bij te zetten, zal het zijn nut kunnen hebben dat wij voorkomen het geen ons hier kan tegengeworpen worden. Te weten, bij de Oosterlingen vindt men eene ſterke overhelling om de dingen te vergrooten, en tot het bovennatuurlijke in hunne verhalen optevijzelen, voornamelijk voortſpruitende

(1.) Immers niet dan weinige, en die nog na genoeg uitgewiſchte, ſporen van deze leere vindt men in de boeken der Joden, die voor de Babyloniſche gevangenis wierden geſchreven, tot welke uittezoeken en optegeven de tijd mij ontbreekt.

Deel II. Hoofdſt. II. §. 5.

de uit oorzaken waar van wij boven hebben melding gemaakt, en daar nu de Hebreeuwen zelven die overhelling aan den dag leiden, zoo ſchijnen deze oorzaken bij hen geen gering vermogen gehad te hebben tot het verwekken van Mythen. — „ Immers, daar wij zelven den oorſprong der Oosterſche tongvallen, zoo na verwant met den Hebreeuwſchen, zoeken in de tale der eerſte „ menſchen, kunnen wij ſchijnen dezer wijze onzen wederpartijderen de wapenen in handen te geven, waar mede zij ons beſtrijden mogen; en daar de „ Oosterlingen, waar op wij doelen, niet alleen op beelden en zinſpelingen als „ verzot zijn, en aan allerleije dingen leven en geest als leenen, maar daarenboven het geen zij beſchrijven door grootſpraak tot verbazens toe opvijzelen, „ en zeer veel behagen vinden in het verzinnen van fabelen en bovennatuurlijke „ dingen; vraagt men misſchien of het door den beugel kunne om den Hebreeuwen eene geheel andere manier van verhalen toeteſchrijven? Trouwens „ wie durft loochenen, dat dezen, zoo in hunne Apocryphe boeken, als in „ latere geſchrifteh zich hebben vertoond als geweldig verkuischt met monſtreuſe „ verdichtſelen, ja dat deze neiging zelve duidelijk zigtbaar is in de Schrijveren „ van ſommige Apocryphe Schriften van het N. T. Waarom zouden wij dan niet „ in de meeste boeken niet alleen van het Oude maar ook van het Nieuwe Verbond, geſchreven door perſonen tot één toe van Joodſche afkomſte, den Mythiſchen vorm toelaten?

Doch wij hebben hier tegen niet weinige, en gewigtige bedenkingen, intebrengen.

1. Wij hebben voorwaar reeds genoeg gezegd nopens den figuurlijken beeldrijken en allerlevendigſten ſtijl der Hebreeuwen, zoo wel als van de redenen daar voor. Ook is het niet noodig bijzonder te gewagen van die overdrevene manier van uitdrukken welke de Joden met de overige Oosterſche volken gemeen hebben. Die is wel zeer geſchikt voor mythen en fabelen, doch in zich zelve niet meer Mythisch dan alle figuurlijke manieren van ſpreken waar toe zij behoort. En ook, dat in de tale der Oosterlingen, de zaken zelve die zij beſchrijven, dikwerf vergroot worden is algemeen bekend: doch die vergrooting is niet van dien aard, dat zij de dingen tot wonderwerken vormt, en de Godheid, als met hare geheele magt onmiddelijk tegenwoordig, in het ſpel brengt. Niets b. v. vindt men onder de Arabiſche Geſchiedſchrijvers dat hooger opgevijzeld is dan die Ispahanenſis en Arabſiades waar van wij boven §. 3. Aanm. 1. aan het einde gewaagd hebben: intusſchen wijkt niets, van hunne wijze van verhalen verder af dan dat het welk men heden Mythisch gelieſt te noemen. Zelfs bij de Arabiſche Dichters, grootſprekende hoog opgewonden en voorſtanſtanders als zij zijn van verdichtſelen en perſoons-verbeeldingen, treft men niets

aan

aan dat eenige gelijkheid heeft met dat Hebreeuwſche voorkomen van het wonderdadige, dat men verkiest Mythisch te noemen. Ook is het opmerkingwaardig, dat die gezwollenheid van taal en ſtijl, welke men den Arabieren te laste legt, alleen beſpeurd worde bij ſchrijvers van lateren tijde. Trouwens, op de manier van voordragen lettende, is er niets dat de oude Geſchiedſchrijvers der Arabieren overtreft in eenvoudigheid, natuurlijke voordragt, in ſchraalheid zelve, zoo dat zij veelal ſchijnen over den grond te kruipen en zelden zich daarboven te verheffen. De Arabiſche dichtkunst zelve, hoe ouder zij is, zoo veel te minder is zij opgeſmukt, zoo veel te minder vergrootende. Met één woord; bij de Arabieren, met de Hebreeuwen zoo na verwant, die alleen verdienen hier in vergelijking te komen, bij het Arabiſche volk, zeg ik, is die zucht tot vergrooting, hoe zeer ſtrookende met hunnen vurigen geest, niet volſtrekt aangeboren, maar ten goeden deele vreemd, en door vele uitwendige oorzaken, die wij hier niet behoeven optehalen, naderhand verwekt en vermeerderd.

2. Gelijk het bekend is, dat geheel het Oosten zeer vruchtbaar is in fabelen, wonderbare en ongelooflijke verhalen, zoo zal het mede voor niemand verborgen zijn, dat de Arabieren, in het bijzonder de aanverwanten der Hebreeuwen, waar op wij vooral doelen, bij uitſtekenheid dezelve beminnen (1). Edoch die zucht voor verdichtſelen, gelijk wij boven D. I. Hoofdſt. II. §. 3. te midden van onze tweede waarneming reeds hebben aangemerkt, wordt niet zoo zeer beſpeurd in hunne oudſte en onder dezen zelfs niet in hunne dichtmatige Schrijvers, en het blijkt uit hunne letterkundige geſchiedenis zelve, dat die zucht met den tijd is toegenomen, en van elders, voornamelijk uit Indiën of Perſië, waar men op fabelen zeer verzot was, of tot hen overgewaaid is, of althans vrij wat voedſel en uitbreiding heeft bekomen. Zeker is het dat de fabelen van Lokman, van hooge oudheid en zeer eenvoudig als zij zijn, noch ademende de zucht tot het wonderbare en bovennatuurlijke, niet van Arabiſchen bodem, maar derwaarts van elders als overgeplant zijn, gelijk hare innerlijke geſteldheid niet onduidelijk aan den dag legt (2). Verder zal niemand in twijfel trekken den Indiſchen oorſprong der fabelen van Bidpai, offchoon in het Arabisch uitgegeven (3). Doch de zeer beroemde Arabiſche Nachtvertellingen zijn niet alleen in Arabië opgeſteld, en geheel opgevuld met bovennatuurlijke din-

(1). Veel heeft hier over bijeengebragt *Mill*, in het eerſte gedeelte zijner Redevoering *de Fabulis Orientalium*, achter zijne *Diſſertat. Selectae.*

(2). Men kan hier nazien *Nouvel Esprit des Journeaux*, T. I. p. 14 env.

(3). Zie *H. A. Schult.* in de Lat. Voorrede voor de Arabiſche uitgave dier Fabelen, p. 7.

Deel II. Hoofdst. II. §. 5.

dingen, maar ook van lateren oorsprong, te weten, zoo als uit de 161ste Nacht blijkt niet voor het jaar der Hegira 653 of 1255 onzer Christelijke jaartellinge vervaardigd. — Ik weet wel, dat hier en daar in den Coran verhalen gevonden worden van dingen, zoo in onze Gewijde Boeken als elders opgeteekend, verhalen, door walgelijke grollen van buitensporige en ongeloofelijke verdichtselen misvormd. Maar gelijk de Coran ook veel jonger is dan de Boeken des Nieuwen Testaments, zoo geloof ik dat men die verdichtselen naar het wonderdadige zweemende, wel moge toeschrijven aan de eeuwe van Mahomed, reeds meer in dien smaak vallende, en meer en meer gewoon geworden aan het opsieren van oude Geschiedenissen en Overleveringen, ten deele echter ook aan Mahomed zelven, die, om aan den smaak zijner eeuwe te voldoen, en om den teugel te vieren aan zijne uitstekend weelderige verbeelding, en om eene manier van zeggen aantenemen waar door hij de gemoederen konde opwinden tot de hoogste bewondering, om alle deze redenen, zich bediende zoo van andere bloemen van redeneerkunde als bijzonder van sterk opgesmukte fabelen, waarmede het gros des volks verkuischt was. Intusschen, hoe zeer de man eene Goddelijke zending voorgaf, en eene gedurige onderhandeling met God en Engelen, ja zelfs eene nacht-reis naar den hemel verdichte (1) heeft hij, des niettemin geen enkel wonderwerk, door hemzelven openlijk gedaan, zelfs durven verzinnen; wat zeg ik? hij heeft met ronde woorden en dikwerf verklaard, dat de magt om wonderwerken, die niet weinigen van hem vorderden, te doen, hem onthouden ware (2) het geen ik daarom, kortelijk bij deze gepaste gelegenheid gemeend heb te moeten aanmerken, op dat het blijken moge, met hoe geringen schijn van waarheid allen te werke gaan, die, ik zeg niet de wonderwerken van Mozes en de Oude Propheten, maar, zoo waar die van Jezus en deszelven Apostelen, houden, niet voor wezenlijk buitengewone daadzaken maar voor eene bloote schikking naar de zucht voor het wonderbare, zoo dat dezelve alleen gegrond waren in de volksdenkbeelden waar naar zij zich gevoegd hebben, en die alzoo, in dit opzigt, hen, niet zoo zeer met woorden, als wel indedaad, ver beneden Mahomed plaatsen. Voor het overige zijn er onder de Mahomedanen geweest, die, om te vervullen en te vergoeden, het geen zij niet uitstaan konden dat den hoogstgeëerbiedigden propheet ontbrak, hem wonderwerken toeschreven, aan dezen storen wij ons even min als aan die bijgeloovige uitleggers

(1). *Coran* Cap. 17. en *Abulf. Vit. Mohamm.* Cap. 18, 19.

(2). Zie B. V. *Coran* II. 119. XIII. 9. XVII. 60. XXVI. 3, 4. en vergel. *Maraccius Prodrom. ad refut Al Coran*, P. II. Cap. 3.

gers van den Coran, die deszelven verdichtſelen vermeerderd en uitgebreid hebben op eene verbazende wijze. (1)

3. Hoe ſterk van overlang was, en nog dadelijk is, de overhelling der Joden tot fabelen en tot monsterachtige mythen, is niemand onbekend die in de Joodſche zaken eenige ervarenheid bezit (2). Het heeft voorwaar niet ontbroken aan dezulken die ſommige wonderen in hunne Gewijde Boeken zoo verklaarden, dat zij geene gemeene ſchranderheid en geen gewoon verſtand aan den dag legden. Intusſchen kunnen wij niet loochenen, dat, in het algemeen, niets beuzelachtiger is dan het Joodsch vernuft in dezen. Uit dien hoofde hebben zij, niet vergenoegd met de duidelijk verhaalde wonderwerken, die niet zelden vermeerderd. Laat mij een enkel voorbeeld hier van bijbrengen: het geen Mozes Deut. VIII. 4. en XXIX. 5. figuurlijk ſprekende, naar den ouden trant van verhalen, meldt van de kleederen der Hebreeuwen, gedurende hunnen veertigjarigen togt, niet verouderd, en van het niet zwellen hunner voeten, bij het verſlijten hunner ſchoenen, wil alleenlijk aanduiden dat hun, in al dien tijd noch kleederen noch ſchoenen ontbraken, zoo als dan ook Nehemia IX. 21., de woorden in geenen anderen zin ſchijnt te hebben opgevat, daar hij, van deze zaak melding makende, de figuurlijke ſpreekwijze, tot regt verſtand van dezelve, liet voorafgaan van de eenvoudige en eigenaardige woorden; hier in echter hebben de nieuwere Joden een verbazend wonderwerk meenen te ontdekken, wanende dat de kleederen en ſchoenen hunner voorouderen niet alleen niet verſleten, maar tevens met de menſchen zoo aangroeiden, als het vel van de hagedis tevens met het dier zelven voortgroeit (3). En deze zelfde zucht voor het wonderbare, ſchoon voorwaar minder ſterk dan in de Talmudiſche of Rabbijnſche Schriften, ſtraalt door zoo in de Apocrijphe Boeken des Ouden Verbonds, waar in nu eens de vroegere wonderwerken eenigermate vermeerderd en opgeſierd worden (4), dan weder nieuwe verhaald, welke in die tijden zelven, waar op die boe-

(1). Zie *Maraccius Prodr.* ter aangeh. plaatſe Cap. 4. et 6. vergel. zijn *Vita Mohamm.* Cap. 2. *Abulf. Annal. Moslem.* P. I. p. 104, of de *Vita Mohamm.*, door *Gagnier* uitgegeven, p. 74 ſeqq. en *Abulph. Hiſt. Dynast.* p. 104.

(2). Zie de reeds aangehaalde Redevoering van *Mill.*

(3). Zie den beroemden *Rabbi Salomo Jarchius*, over Deut. VIII. 4.

(4). Voorbeelden van dien aard zijn verzameld door *Beckhaus*, in zijne Verhand. over *de Apocryphe Boeken*, bl. 78–82, in de Werken van het Haagſche Genootſchap, reeds vroeger aangeh. van den Jare 1806.

Deel II. Hoofdst. II. §. 5.

boeken betrekkelijk zijn, zouden vertoond wezen, als in het overbekende verdichtfel van de gansch wonderdadige vervaardiging der Griekſche Alexandrijnſche overzetting van het Oude Testament, en eindelijk in het ontzettend aantal van ongeloofbare Joodſche overleveringen, die in den Coran gevonden worden, en die, ten deele althans haar bovennatuurlijk voorkomen aan het fabeldichtend vernuft der Joden te wijten hebben. Dit alles nu weten wij volkomen waar te zijn: doch wij zien niet dat er eenig gevolg uit kunne getrokken worden, dat onze zaak zou benadeelen kunnen. Want, het is niet op losſen grond dat wij meenen, dat eerst in de Babijloniſche gevangenis geboren is, en na hunnen terugtogt in het Vaderland meer en meer toegenomen die overhelling der Joden tot het wonderdadige en fabelachtige, waar door zij zelfs, het geen hunnen Godsdienst raakte of daar mede naauw verbonden was, bevlekten of misvormden. Het is namelijk bekend, dat zij, toen, oudtijds, hunne Gemeenebest-regering bloeide, in het algemeen niet zeer hoog liepen met het beoefenen van hunnen Godsdienst, ja zelfs in waarheid zich daar van afkeerig betoonden, doch dat zij naderhand, door bitteren ſpijt over den ondergang van hunnen Staat, begonnen gedreven te worden tot gehechtheid aan en het behartigen van den voormaals verachten Godsdienst, welken zij nu zoo hoog eerbiedigden, dat zij allengskens tot een ander uiterſte, tot bijgeloof wierden weggeſleept. Verder, toen zij ballingen waren en leefden onder volken hoogst-bijgeloovig en overgegeven aan de zucht voor het wonderbare en fabelachtige, toen zij, ook na de herſtelling in hun vaderland, aan zulke volken onderworpen bleven en veel omgang met hun hadden, kleefde hun zoo veel te ligter de beſmetting met dat euvel aan, als zij ten allen tijde getoond hadden geneigd te zijn tot het nabootſen van andere volken. En hier aan moet het ook worden toegeſchreven, dat zij de verdichtſels en vreemde gevoelens van goede en kwade Engelen gretig overnamen.

4. Daar het nu met dit één en andere alzoo gelegen is, zou het zeker niet betamen om den oorſprong van alles, wat er buitengemeens en wonderdadigs in de Boeken des O. T. gevonden wordt, afteleiden uit de neiging der Oosterſingen, ja der latere Joden zelven tot het wonderbare en zonderlinge, met oogmerk, om er zoo veel te gemakkelijker Mythen van te maken. Trouwens, daar, gelijk wij ſtraks aanduiden, het ver van daar was, dat de Hebreeuwen, toen het oude Gemeenebest bloeide, hunnen Godsdienst grootelijks in eere hielden, zou men dan met eenige waarſchijnlijkheid, kunnen giſſen, dat zij die gedurige tusſchenkomſten der Godheid, die hun voorzeker luttel eere aandeden,

ver-

verdicht, of zich, misschien, door hunne Priesters of Propheten gemakkelijk hadden wijs laten maken? Welke is toch de reden, dat hunne Dichters, hoe stout in het scheppen, hoe rijk in verscheidenheid van beelden, noch nieuwe wonderwerken verzonnen, noch dezulken die verhaald wierden vergroot en onder eene meer ontzettende gedaante vertoond hebben, maar daarentegen in het verhalen daar van veel spaarzamer bespeurd worden dan hunne Geschiedschrijvers zelven? Welke is toch de reden, dat men zelfs de geringste schaduw eener wonderdadige Godlijke tusschenkomste niet bemerke in het boeksken van Esther, hoe zeer in Perziën, van overlange tuk op verdichtselen, zamengesteld? Welke is, eindelijk de reden, dat, toen de Joden in hun vaderland waren teruggekeerd, en geleerd hadden den voorvaderlijken Godsdienst met hunne geheele ziele en al hun vermogen te herstellen, de krachtigste voorstanders van dien Godsdienst zelven, Ezra en Nehemia, in de boeken die blijkbaar door hun zamengesteld zijn, geen smaak vonden in zulke mythische verdichtselen? Ja zelfs, ten tijde toen de Joden, in hun vaderland wedergekeerd, blaakten van eerbied voor hunnen Godsdienst, en aller gemoederen door eenen brandenden ijver voor denzelven ten sterksten ontstoken waren, ten tijde van Antiochus Epiphanes, hunnen geweldigsten en wreedaardigsten vijand, was het zoo ver van daar, dat zij zich den Allerhoogsten zoo of soortgelijke wijze tot hunne hulp gereed dachten, als dit plaats had in oude tijden, dat zij veel eer in een lied, tot dien tijd betrekkelijk, en in den geest des ganschen volks zamengesteld, Psalm LXXIV. 9. klaagden dat hun thans wonderwerken en propheten ontbraken, waar door God oudtijds, van zijne tusschenkomst den voorvaderen verzekerde. Deel II. Hoofdst. II §. 5.

5. Wat aangaat de Schrijvers van het N. T., geborene Joden, en buiten twijfel den tijd belevende, waar in de liefde voor het wonderbare en voor verdichtselen de meesten reeds lang had bevangen en de hersenschimmen van vreemde gevoelens reeds hunne gretige gemoederen hadden ingenomen; bij hen vindt men vrij wat schikkings naar de aangenomene denkwijze en wijze van spreken. Doch al wat men wonderdadigs bij hen aantreft, is nog nimmer, met den geringsten schijn van waarheid, tot Mythen ontbonden, uit den gebruikelijken trant van verhalen, uit de gemeene zucht voor het wonderdadige afgeleid, en alzoo tot gewone werkingen der nature terug gebragt, en ik houd mij ten volle verzekerd dat dit nimmer zal kunnen geschieden. Wat zeg ik? Niet weinigen van hun die zulks, met inspanning hunner vermogens, beproefd hebben, zagen zich reeds in die engte gebragt, dat zij belijden moesten, dat de verhalen der wonderwerken van Jezus, ja zelfs van Mozes, op zulke eene wijze gesteld zijn, dat

Deel II. Hoofdst. II. §. 5.

niet alleen zij, die dezelfde verhaalden, ter goeder trouwe en ten vollen overtuigd waren dat dit indedaad wonderwerken waren, maar dat ook zelfs de meeste zaken, die ons als wonderen worden voorgedragen van ons noch begrepen noch verklaard kunnen worden: dat, voor het overige, deze zoogenaamde wonderwerken zeer geschikte hulpmiddelen waren, die, Jezus zoo wel als Mozes met beleid hadden gebezigd, om hunne tijdgenooten, zoo verkuischt op wonderwerken, het denkbeeld inteboezemen van hunne Goddelijke zending, dat dezelve alzoo in het hoogwijze bestuur der Opperste Voorzienigheid tot de beste einden gediend hebben en grootelijks bevorderd de belangen van de voortreffelijkste Godsdienstige inrigtingen, doch dat zij voor ons van geen dienst altoos meer zijn kunnen, waarom wij die wel kunnen laten voor het geen zij zijn, om over de voortreffelijkheid dier inrigtingen uit derzelver innerlijken aard te oordeelen en die daar naar te schatten (1). Welke belijdenis van menschen, afkeerig van het geloove aan wonderwerken, door de kracht der waarheid als afgeperst, mij, bij het onderwerp waar over ik thans handele, ten minsten de moeite kan besparen om de wonderwerken zoo van het Oude als van het Nieuwe Testament in vergelijking te brengen met de hoogstongerijmde fabelen door de Rabbijnen verdicht, op dat het blijke hoe groot het onderscheid is tusschen deze en die; of de verdichte wonderwerken in de Apocryphe Boeken van het O. en N. Testament afzonderlijk voorteltellen te wikken en te wegen, ten einde om het gezag der gewijde Geschiedschrijvers te handhaven. Trouwens zelfs de Joden hebben de Apocryphe Boeken van het O. T. nimmer in den bondel der Goddelijke Schriften toegelaten. En de wonderbare en verdichte verhalen in de Apocryphe Boeken des N. T. door de verstandigste mannen van alle eeuwen te regt verworpen, bewijzen zeker niets anders, dan dat er menschen geweest zijn, die, gedreven door eene dwaze zucht om zich voor den nieuwen Godsdienst verdienstelijk te maken, vrome bedriegerijen gebruikten, om, door het vergrooten van het aantal der wonderwerken, het ligtgeloovig volksken zoo veel te levendiger van de Godlijkheid der leere te overtuigen.

DER-

(1). Zie *Neue Theologische Annalen*, uitgeg. in den jare 1800. bl. 401 env. 406 env. 411 env. 531 env., en wel voornamelijk bl. 525 en 526.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de aanbeveling der Mythiſche Schriftuur-verklaring daar in gezocht, dat men door die Verklaring zelve de Waardigheid der Gewijde Boeken kan handhaven.

§. 1.

Eindelijk komen wij tot het laatſte ſteunpunt voor de Mythiſche Schriftuur-verklaring, het geen de waardigheid zelve der Gewijde Schrifture oplevert, waardigheid, welke gijlieden, Verlichte Mannen, ſcheent te vrezen dat daar bij zou kunnen lijden, en uit hoofde van welke gij verlangdet dat dit onderwerp ſcherp onderzocht wierd, doch die daarentegen door de voornaamſte voorſtanders der vaak gemelde verklaring daar mede in zulk een verband gebragt wordt, dat zoo men de laatſte niet aanneemt, zij ſtout weg beweren, dat de andere zich in gevaarlijken toeſtand bevinde. — Te weten: „ Reeds lang zegt men, zijn zeer „ vele verhalen der Gewijde Schrijvers den beſtrijderen van onzen Godsdienst „ voorgekomen als ongeloofbaar, ongerijmd, belachgelijk en hoogst-onaanne- „ melijk bij menſchen van gezond verſtand. Die verſchijningen toch van God „ en Engelen, die gedurige tusſchenkomſten der Godheid, die veelvuldige en „ gansch zonderlinge wonderwerken, en alles wat er ook verhaald wordt ſtrijdig „ met de dagelijkſche ervarenis en de vastgeſtelde wetten der nature, daar dit „ alles nu ſedert dien tijd, waar op de menſchen niet meer door een blind ge- „ loove geleid wierden, maar begonnen zich te laten beſturen door reden en „ gezond oordeel, zeer veel aanſtootelijks had, en vooral heeft in onze eeu- „ we, die ver boven de vorigen uitmunt in rijkdom van geleerdheid en licht „ van wijsbegeerte, daar het door eene historiſche verklaring niet zoo kan uit- „ gelegd worden, dat men er geheel in berusten kan, mag hier een Mythiſche „ verklaring bij uitſtek gevoeglijk in de plaats treden, die deze dingen in den „ ſmaak der Mythen van andere volken behandelende, en dus, ten deele uit „ de verdichtſelen der overlevering, ten deele uit de manier van ſpreken en „ verhalen van den ouden tijd, opheldernde, met geen ongelukkig gevolg poogt, „ om de zaken, in de Gewijde Boeken verhaald, van het bovennatuurlijke en „ wonderdadige voorkomen te ontkleeden en in hare natuurlijke gedaante ten

Deel II. Hoofdst. III. §. 1, 2.

„ toon te ſtellen, en langs dien weg de eer der Heilige Schriften op de krachtigſte wijze te handhaven." (1.)

Wij twijfelen inmiddels ter naauwernood of Gij zelven zult uit het tot hier toe verhandelde reeds het beſluit hebben opgemaakt of de Mythiſche verklaring indedaad zulke groote diensten gedaan hebbe dan of het tegendeel waar zij. Weshalve het bijna overbodig moge geächt worden hier over afzonderlijk en opzettelijk te handelen. Evenwel meenen wij, noch aan Ulieder oogmerk, noch aan de waardigheid der zake, naar het uiterſte onzer vermogens voldaan te hebben, ten zij wij ook dit in ernſtige overweging nemen. De Wetten, intuſſchen, welken Gijl. wildet voorgeſchreven hebben, om de Mythiſche Schriftuurverklaring, zoo die aangenomen wierd, binnen behoorlijke, en de waardigheid der Gewijde Boeken beſchuttende, palen te houden, hebben, zoo als Gijl. duidelijk beſpeurt, tot ons geheel geene betrekking. Ter geſchikter plaatſe, evenwel, aan het ſlot van onze geheele verhandeling willen wij ſommige regelen opgeven, door het volgen van welken onzes achtens veel beter gezorgd wordt voor de waardigheid der Gewijde Boeken dan door de Mythiſche verklaring.

§. 2.

Wij bekennen openhartig dat de Mythiſche Schriftuurverklaring, op eenen afſtand en met een vluchtig oog beſchouwd, nog al veel aanlokkelijks hebbe. Wanneer wij, namelijk, de Gewijde Geſchiedenis beſpiegelen, en de verhalen, welke ons daar in voorkomen, volgens de oude wijze van verklaren opvatten, dan zien wij ons als het ware verplaatst in eene geheel andere wereld, waar in wij dikwerf twijfelen, aanſtoot lijden, en alles duister vinden. Doch kan er nu eenig licht worden ontſtoken, dat alle die nevelen verdrijvende, alles in die orde ſchikt waar aan wij zelven gewoon zijn, zouden wij dat licht niet blijde en dankbaar volgen? Doch geeft indedaad de Mythiſche Schriftuurverklaring het geen zij toezegt, ſtellig belooft, en bijna gebiedt te verwachten? Neen zeker! Van naderbij beſchouwd en oplettend gadegeſlagen, houdt zij ons een licht voor, uitermate flaauw, en vaak onzeker, bedriegelijk en valsch.

1. Immers, indien door de Mythiſche Schriftuurverklaring ſommige zwarigheden worden opgeheven, ja zelfs vele en gewigtige, die zelfde wijze van verklaring legt andere in den weg, waar uit men zich niet gemaklijk weet te redden.

(1). Zie *Meyer Hermeneut. des A. T.* II. bl. 552–556, *Gabler Journal fur Theol. Literat.* boven aangeh. II. 1. bl. 43–53. en *Hencke Magaz.*, mede boven aangehaald III. 1, 76 env.

den. Indien men, bij voorbeeld de Mozaïſche beſchrijving van de Schepping, houdt voor een Mythisch verdichtſel van het menſchelijk vernuft, behoeven wij ons voorzeker met de verklaring daar van niet lang optehouden, en alles wat er dus duisters in voorkomt, alles wat afwijkt van onze denkwijze of niet gemakkelijk is overeentebrengen met de uitſpraken der nieuwere wijsbegeerte, wijt men zonder bedenking aan den ſchrijver, als gewaagd hebbende eene zekere proeve van eerstbeginnende philoſophie, en zoo heeft men zich dan ook niet te bekommeren over het handhaven der wijsheid van de Goddelijke openbaring, waar aan de bijgeloovige oudheid, dat ſtuk wel had willen toeſchrijven. Doch waar komt het echter van daan, dat bij een volk, in mate van beſchaving zoo ver beneden het Griekſche, Romeinſche, en anderen, die onder de Oude Volken uitſtaken, dat daar tusſchen geenerleije vergelijking kan gemaakt worden, zulk eene wel-ingerigte afbeelding wordt gevonden van de Schepping der dingen, die in hare duisterheid en eenvoudigheid zelve, boven alle Cosmogoniën, zelfs die van de allerbeſchaafſte volken derwijze uitſteekt, dat, hoe men er meer over nadenkt, zoo veel te moeijelijker wordt het om eenige natuurlijke oorzaak van dit onderſcheid te verzinnen. Indien, verder, het geen er in het boek van Geneſis verhaald wordt van den gemeenzamen omgang der Godheid met de eerſte menſchen, en de Hebreeuwſche Aartsvaders, alles voor Mythen moet gehouden worden, waar aan zekere vrome gewoonte om overal den Allerhoogſten in te voeren, de geboorte had gegeven, dan verdwijnt zeker alles wat ons daar in moeijelijk voorkwam om te verklaren. Maar nu komt ons in den weg deze nieuwe zwarigheid, welke zich niet gemakkelijk laat oplosſen, waar aan het namelijk moet worden toegeſchreven, dat de zuivere leer van Gods eenheid aan die overoude eeuwe bekend is geworden, terwijl de ſcherpst geſlepene verſtanden van latere tijden en beſchaafdere volken zich daar van geen denkbeeld ſchijnen gemaakt te hebben? Doch waar toe meer? Want, en deze, en de voorbeelden die ik van tijd tot tijd boven reeds heb aangehaald, betogen genoeg, dat de Mythiſche Schriftuur-verklaring, de knoopen niet losmakende maar doorhakkende, in waarheid andere knoopen veroorzaakt, en wel zulke verwarde en verdraaide knoopen, dat zelfs de ſchranderſte vernuften, niet gelukkig geſlaagd zijn bij het pogen om die los te maken. Trouwens, dat, met behulp zelfs van de Mythiſche Schriftuur-verklaring, dat is met aanneming van overlevering en ſchikking naar de gewone wijze van ſpreken, de zwarigheid, ſpruitende uit alle wonderwerken aan Mozes en Jezus toegeſchreven, niet zoo volkomen opgeruimd worde, dat zij, welken dezelve belemmert, daar in nu volkomen berusten kunnen, hebben wij aan het einde van het vorige Hoofdſtuk reeds opgemerkt.

2. De

Deel II. Hoofdst. III. §. 2.

2. De Mythiſche verklaring der Gewijde Geſchiedenisſen, hoe vernuftig vaak, is echter ook dikwerf zeer gedwongen, en zoo ver gezocht, dat zij in zich zelve luttel hebbe dat haar aanbeveelt. Om te doen blijken dat wij niet te veel zeggen, willen wij dit, in een enkel voorbeeld, als voor oogen ſtellen. Het geen bij gelegenheid van het veroveren van de allerheiligſte bondkist door de Philistijnen gezegd wordt gebeurd te zijn 1 Sam. V., VI., is voorwaar van dien aard, dat het de kenmerken van eene ware geſchiedenisſe ten allerduidelijkſte met zich brengt, bedrijven voorſtellende naar waarheid verhaald, zoo dat dus gelijk *Bauer* (1) zelf niet loochent, het Mythiſche alleen daar in gezocht moet worden, dat, het geen bij toeval gebeurde, aan eene buitengewone beſturing der Goddelijke Voorzienigheid wierd toegeſchreven. Doch hier gebeurden zoo vele en zoo groote waarlijk zeer zonderlinge voorvallen, dat men op geenerleije wijze zulks uit een blind toeval kan verklaren, maar het moet toeſchrijven aan de werking der Hooge Godheid wijsſelijk bedacht, om zelfs onder de Philiſtijnen, vijanden van zijnen dienst, en van het Israëlitiſche volk, waar voor Hij zoo bijzonder zorgde, zijne eer te beveiligen en te handhaven. Ook geldt hier geenszins de magtſpreuk van *Meijer*, (2) wanneer hij deze geſchiedenis, in denzelfden zin verklarende, beweert, dat het beter is om dat geen, dat men niet verklaren kan, aan elke andere ons onbekende oorzaak of aan een bijgevoegd ſieraad der overlevering toeteſchrijven, dan aan een wezenlijk wonderwerk: immers, wie ontdekt hier in niet, de gedwongene uitvlugt van een man die zich, zoo goed hij kan en mag, uit de zwarigheid poogt te redden? Doch het is der moeite waardig de aanmerkelijke gebeurtenis wat nader te ontwikkelen. Toen der Philiſtijnen Priesters de Ark, het zinnebeeld der Goddelijke tegenwoordigheid, in den tempel van hunnen Afgod geplaatst hadden, en dezelve dien toegeheiligd als een buit op den vijand behaald, zagen zij des anderen daags het beeld van Dagon ter aarde gevallen voor de Arke: het geen zij aan een toeval toeſchreven, weshalve zij het beeld weder op zijne plaats ſtelden. Doch, op den volgenden dag vonden zij het niet alleen ter aarde gevallen, maar nog daarenboven met afgehouwen hoofde en handen. Was dit ook bij toeval? Dan er gebeurde meer. Want ten zelfden tijde, toen de Arke in den tempel van Dagon geplaatst wierd, openbaarde zich onder de burgers der ſtede, waar in deze tempel ſtond, eene allerzorgelijkſte ziekte, welke men algemeen beſchouwde als eene ſtraf van den vertoornden God van Israël, reden waarom men de Bondkist naar eene

(1). *Hebr. Mythol.* II. bl. 97.
(2). *Hermeneut. des A. T.* II. p. 269 env.

eene andere en al weder naar eene andere ſtad verzond, doch telkens met dat gevolg, dat de ziekte zich openbaarde ter plaatſe waar zij zich ophield. Zij wierd daarom eindelijk naar het opene veld verzonden en onder den blooten hemel geplaatst: maar nu openbaarde zich eene andere ramp, en de muizen vernielden het land gedurende zeven achtereenvolgende maanden. (Hoofdſt. VI.: 1. vergel. met vs. 5.) Dat dit alles aan toeval mogt kunnen toegeſchreven worden, hoopten de priesters der Philiſtijnen, en rieden alzoo om de Ark, waar aan het bijgeloovig volksken alle zijne rampen toeſchreef, met geſchenken terug te zenden, doch op zulke eene wijze terug te zenden, dat het klaarlijk blijken mogt; of die rampen louter toevallig waren, dan wel bewijzen van de magt des Gods van Israël; welk gedeelte der geſchiedenis, allerbezwaarlijkst door enkel toeval te verklaren, door Bauer en Meijer beiden, het geen zeer opmerkelijk voorkomt, met een diep ſtilzwijgen wordt voorbijgegaan. De Philistijnſche priesters rieden dan, om eenen nieuwen wagen te maken, om er de Ark met de geſchenken optezetten, en daar voor te ſpannen twee jonge koeijen, die nog aan geen juk gewoon, en dus gansch ombekwaam waren om den wagen met gelijke inſpanning van krachten voorttetrekken, die daarenboven zuigende kalveren moesten hebben, op dat zij door de kracht en aandrift der nature tot dezelve, die men van haar moest verwijderd houden, mogten gedreven worden, of ten minsten ſtaan blijven daar zij waren. Indien nu deze dieren, door niemand beſtuurd, van zelf de wagen met de Arke en de geſchenken naar het Rijk der Israëliten bragten, dan was er, zoo als deze priesters te regt verklaarden, geen twijfel, of de zware volksrampen waren opgelegd door de magt van den God van Israël: doch kwam het anders uit, zoo als deze ſlimmerts ſchijnen gehoopt te hebben, dan moest alles, zoo als van zelf ſprak, als geheel toevallig worden aangemerkt. Intusſchen, wat zij ook zelven hoopten en verwachteden die de proef hadden voorgeſlagen, en met toenemende bekommering de Arke volgden, de jonge koeijen bragten dezelve regt toe regt aan naar het land der Israëliten. Zoo dat, indien hier in, en in al het overige niets dan toeval plaats heeft, moet men dit toeval voorwaar voor zoo zonderling houden, dat het minder te verklaren is, dan eene buitengewone en waarlijk wonderdadige tusſchenkomst der Godheid.

Deel II. Hoofdſt. III. §. 2.

Voor het overige, om zulks ter dezer geſchikte plaatſe aantemerken, welke geheel zonderlinge, en tegen alle waarſchijnlijkheid volſtrekt aandruiſchende veronderſtellingen men moete verdichten en aannemen, om het eene grootſte en blijkbaarſte wonderwerk van Jezus, waar door hij aan den geſtorven Lazarus, Joän. XI. verhaald wordt, het leven wedergegeven te hebben, op de eene

Deel II. Hoofdſt. III. §. 2.

of andere wijze tot eene enkel natuurlijke gebeurtenis te verwringen, is onlangs klaar aangetoond, bij gelegenheid van het opzettelijk onderzoek naar deze gebeurtenis (1).

3. Eindelijk is de Mythiſche verklaring der Gewijde Geſchiedenisſen zeer willekeurig, en overdekt vaak met de dikſte nevelen het geen zij beloofd had volkomen te zullen toelichten. Immers, hoe willekeurig, hoe louter giswerk is het, het geen wij in onze Voorrede, Hoofdſt. II. §. 2. eerſte aanm. bijgebragt hebben, van Abraham, die op eene natuurlijke wijze op het denkbeeld was gekomen om zijnen zoon Izaäk Gode te offeren, en al mede op eene natuurlijke wijze van dat denkbeeld was terug gekomen. Immers wordt dit louter door het vernuft verzonnen, er is niets of in den aard van Abraham, of van het verhaal zelven, om zulk een verdichtſel aantebevelen: ja het is ſlechts eene willekeurige veronderſtelling, dat, reeds ten tijde toen het voorval plaats had, het offeren van menſchen in gebruik was, welk gebruik dan Abraham eerst op het denkbeeld zou gebragt hebben om zijnen zoon te offeren, eene veronderſtelling voorzeker die ver af is van bewezen te kunnen worden: om nu niet te zeggen, dat, bij gelegenheid van het bevel, het geen Abraham verhaald wordt van Gods wege ontvangen te hebben, om zijnen tedergeliefden zoon te offeren, hij tevens de opmerkingswaardige toezegging ontving van eene ontelbare nakomelingſchap Gen. XXII. 16-18., waar van de vervulling nog ten huidigen dage voor allen merkbaaar is (2). Ook is het eene loutere ſpeling van vernuft, en die, in zich zelve luttel waarſchijnlijkheids heeft, te ſtellen (3) dat deze zelfde Abraham op zekeren nacht, bij gelegenheid der beſchouwing van den ſtarrenhemel, zich heeft opgewonden tot de hoop op eene nakomelingſchap niet minder talrijk dan de ſtarren, dat het hem vervolgens voorkwam dat die hoop hem van Gode was ingegeven, en dat hij, op zekeren tijd, de ſtukken van geſlachte offerdieren verdeelende, of door eene levendige verbeelding weggeſleept, gemeend had, dat er vuur en rook tusſchen doorging, en eene Goddelijke ſtem dit verſchijnſel vergezelde, (4) of eenige natuurlijke uitbarsting van onderaardsch vuur (5), of den blixem (6) gezien had, tuschen de ſtukken doorgaande.

Trou-

(1). In de Werken van het Haagſche Genootſchap, voor 't jaar 1808.
(2). Zie *Jahn's Einleit. in das A. T.* II. 1. bl. 129 env.
(3). *Bauer*, in de *Geſchied. der Israël.* in het Hoogduitsch geſchreven I. bl. 123 env.
(4). *Bauer* als boven.
(5). *Ruperti* in het vaak aangehaalde *Magaz. van Henke*, VI. 1. p. 192.
(6). *Eichorn.* in zijne *Biblioth. von Morgenl. Literat.* IV. 6. bl. 1073.

Trouwens de voorbeelden, die wij in het algemeen in dit ſtuk hier en daar hebben bijgebragt, en die wij in veel grooteren getale hadden bijbrengen kunnen, bewijzen ten vollen, dat er niets willekeurigers beſtaat dan de Mythiſche wijze van verklaren, niets onzekerders, niets dat gereeder weg opent om al wat men wil te verzinnen, niets dat den lezer der Gewijde Schriften, hoe zeer door het uiterlijk fraaije ingenomen, meer doet in twijfel hangen wat er dan eigenlijk gebeurd is, wat er Mythisch moet opgevat worden, zoo dat, welk licht hij dan ook zocht, hij niets ontdekt, dan een zeer onduidelijk en bedrieglijk licht. *Wette* (1) had dus wel reden, om zulke eene verklaring van den Pentateuchus althans zeer te wraken. Doch, dat hij uit deszelven onwaarſchijnlijk voorkomen beſloot dat alles in de Boeken van Mozes dichterlijk verzonnen was, hoe willekeurig, hoe gansch zonder grond of reden ook dit geſchiede, hebben wij boven gezien D. I. Hoofdſt. 2. §. 5. Aanm. 3. En voorwaar een groot gedeelte van de Geſchiedenis der Israëliten wordt dezerwijze niet alleen met de dikſte duisternisſe omgeven, maar zelfs indedaad geheel te zoek gebragt, zoo dat men volſtrekt niets wete van het geen er gebeurd is. Vooral willen wij dit gezegd hebben, van het verdichtſel van *Kanne*, die de overoude Hebreeuwſche Geſchiedenis misvormt tot zeker ſijmbolisch gedeelte van Indiſche wijsbegeerte, een ſprookje waar over wij ons oordeel geveld hebben ter aanſtonds aangehaalde plaatſe Aanm. 1. — Doch, al namen wij maar het gevoelen aan van den man, die beweert, dat de Mythiſche voordragt van de geheele Israëlitiſche Geſchiedenis welke *Bauer* heeft in het licht gegeven niet regt vrij genoeg is, zoo als wij Hoofdſt. 1. §. 1. in het midden aanduidden, moet men achten, dat die geſchiedenis door Mythen, door onzekere en fabelachtige overleveringen derwijze misvormd en verduisterd is, dat het onmogelijk is haar op eenigerhande wijze tot de waarheid terug te brengen, en in het licht te plaatſen. Zoo veel lichts derhalve, heeft deze wijze van Schriftuurverklaring, die zich eerst met ophef als zoo nuttig voordroeg, verſpreid, dat wij, ten langen laatſten, met betrekking tot de Gewijde Geſchiedenis, inzonderheid de vroegſte, als in het blinde omtasten!

Deel II. Hoofdſt. III. §. 2, 3.

§. 3.

„ Maar, zegt men, die verſletene historiſche opvatting, evenwel, heeft „ zoo vele zwarigheden tegen zich, dat, zoo men nog ten huidigen dage wil „ voort-

(1). *Kritik der Israël. Geſch.* I. bl. 62, 70, 81, 82, 101, 160, 194, 206 env. Vergel. ook *Gablers Journal fur Theol. Literat.* II. 2., 333 env.

Deel II. Hoofdst. III. §. 5.

„ voortvaren zich daarmede te behelpen, zal men, toch de waardigheid der „ Gewijde Schriften niet kunnen handhaven op eene wijze, waar in de tegen- „ ſtrevers en vitters genoegen kunnen nemen of die bij het voortreffelijk licht, „ waar op onze eeuw roem draagt, de proef kan doorſtaan."

Wat luidt dat fraaij! Doch, indien men de Mythiſche Schriftuurverklaring, welke thans door zoo velen wordt aangeprezen, op verſchillende wijzen ingevoerd, en bijna opgedrongen, aanneemt in hare geheele uitgebreidheid, is het, onzes oordeels geheel gedaan met het geſchiedkundig gezag der Gewijde Boeken, met derzelver Godlijken oorſprong, ja, dan blijft er niets waarlijk Godlijks meer in dezelve over. Zoo men deze uitſpraak misſchien al te geſtreng en ſcherp mogt keuren, welaan, het is der moeite waardig, om over het gegronde van dezelve eenigermate uitteweiden.

1. In hoedanig en welk een groot gevaar het historisch gezag der Heilige Schriftuur gebragt wordt, door zeer vele voorſtanders der Mythiſche verklaring van dezelve, blijkt genoegzaam alleen uit het ſteunſel dat zij ontleent van de overleveringen, waar uit zij, eerst langen tijd na dat de zaken gebeurden, zamengeflanst zijn zouden: zoo dat, als men die voorſtanders hoort, zij ons naauwelijks iets zekers of bepaalds ſchijnen opteleveren, met betrekking tot de gewigtigſte, en met den Godsdienst op het naauwst verbondene zaken zoo in het Oude als in het Nieuwe Verbond vervat. De vrees derhalven voor het gevaar waar mede het gezag en de waardigheid der Gewijde Schriften, door de Mythiſche verklaring derzelve bedreigd zou worden, die vrees, Geächte Heeren! welke Gijlieden in de voorgeſtelde vrage niet onduidelijk hebt blootgelegd, is voorzeker noch ijdel noch ongegrond en ik beſef niet, welke regelen of wetten immer kunnen uitgedacht worden, door de opvolging waar van dit zelfde gevaar worde afgewend. Immers zij die niets onbeproefd laten, om alles wat zij kunnen in de Gewijde Boeken afteleiden uit onzekere losſe en fabelachtige overleveringen, die alles wat zij grijpen en vangen kunnen, om het geloof, dat men der Gewijde Geſchiedenisſe ſchuldig is, te doen wankelen, met voorbedachten rade van heinde en vere opzoeken, bijeenzamelen en ophoopen; die, het geen van de vijanden der Godlijke Openbaring honderdmalen is opgeworpen om derzelver gezag te ondermijnen, en honderdmalen bondig wederlegd van hare verdedigers, niet alleen in waarheid nabaauwen, maar nog vermeerderen, uitbreiden en beladen met eene vragt van nieuwe gisſingen en vermoedens, zijn dezen dan de luiden die men beſchouwen moet als bij uitſtekenheid te rade gaande met de eere en waardigheid der Gewijde Schriften?

Doch het is der moeite waardig, om over het gevaarlijke der Mythiſche Schrift-

tuur-

tuurverklaring, waar van ik gewaag, *Wette* zelven te hooren, die het geenszins ontveinst, maar openhartig erkent, offchoon hij op allerleije wijzen het gevoel, dat zulks verwekt in de gemoederen van anderen, poogt te lenigen, of zeker het hatelijke daar van zich van den hals te fchuiven (1). Deze man nu, na dat hij den ganfchen Pentateuchus tot een Mythisch Heldendicht had omgekneed, waar in men bijna niets vindt dan poëtifche verdichtfels, vraagt zich zelven als het ware: „ Welk een voorkomen heeft dan nu de Pentateuchus met betrekking „ tot onzen Godsdienst met welken die toch in eenig verband ftaat? Moet „ men dan alzoo een gedeelte van de Gewijde Schrifture houden voor eene „ loutere verzameling van mythen, vrome vertelfeltjes en fabeltjes? En zou „ dit voor het geloof niet fchadelijk worden zoo wel als voor de achting en de „ heiligheid van den geheelen Bijbel? Doch hij antwoordt: dat, voor de verftan- „ digen en ingewijden voor de Priesteren, de Bijbel niets van deszelfs achting „ en bruikbaarheid verlieze, daar het hun bekend is dat het geloof zelf waar „ is, hoe zeer onwaar het geen waaromtrent het verkeert, en dat de offerhande „ van Abraham b. v. hij zij dan een wezenlijk of een mythisch perfoon, waardig „ is met een Godsdienstig gevoel befchouwd te worden, en het geen men leest „ dat door hem bedreven is, hoewel verdicht, te regt de oplettenheid van den „ lezer verdiene. Maar, zegt hij, de zaak bekomt eene geheel andere gedaante „ wanneer er wordt gefproken van het groote gros der menfchen, die het ge- „ loof niet onderfcheiden van de dingen tot welken het geloof zich uitftrekt, „ en die elke gefchiedenis houden of voor letterlijk waar, of voor een verach- „ telijk verdichtfeltjen. Immers bijaldien zij wisten dat Abraham niet in waar- „ heid geöfferd had, hunne ziel zou dan door dat verhaal niet meer geroerd „ worden. Moeten dan, vraagt hij, de Leeraren van den Godsdienst het volk „ wat anders voorprediken, dan zij zelven van harte gelooven? Zullen zij dus „ de oude priesterkunsten weder gebruiken? Met betrekking tot deze gewigtige „ vraag, betuigt hij zoo veel te fterker te verlangen dat dezelve van doorzig- „ tige mannen beäntwoord worde, hoe dezelve nadere betrekking hebbe tot de „ Mythen zelven van het N. V. zeer zeker voor ons niet nutteloos. Doch al „ was het, uit een Godsdienstig oogpunt befchouwd, niet onbillijk, om het volk „ te laten fteken in dwalingen die niets dan goed kunnen te wege brengen, „ zegt hij echter te vreezen dat het geheim zou verraden worden, of reeds „ verraden was, want, dat men het ftuk al te openlijk behandeld had, en er „ dus velen waren, die, het ontvangen licht van het welke zij geen regt ge- bruik

(1). In het aangehaalde Boek, na bij het einde.

Deel II. Hoofdst. III. §. 3.

„ bruik wisten te maken tot hun eigen nadeel aanwendden. Dat intusschen „ onze voorvaders gelukkig waren geweest, die, onbedreven in de kunst der „ Critiek, zelven, ter goeder trouwe, alles geloofden, wat zij anderen leerden. „ Want, hoe veel de geschiedenis er ook bij verloor, de Godsdienst echter er „ bij won. Doch, voorwaar," vervolgt hij, „ ik ben de man niet, die de „ Critiek ingevoerd heb: maar nu zij eenmaal haar gevaarlijk spel begonnen „ heeft, moet hetzelve worden doorgezet, terwijl dat geen slechts goedkeuring „ verdient dat in zijne soort volmaakt is."

2. Zij die de Mythische wijze van verklaring, in den ruimsten zin genomen, meenen te moeten aanwenden, zonder onderscheid, bij de Gewijde Boeken van alle tijden, moeten, zullen zij zich zelven gelijk blijven, die boeken niet voor Godlijke, maar louter menschelijke schriften houden, en geven dit ook zoo ondubbelzinnig en zoo vaak te kennen, dat deswege bij niemand eenige redelijke twijfel kan overblijven. Trouwens de zulken doen weinig vereerende en bij uitstek lage denkbeelden van de zamenstelling dier boeken bij zich vermoeden, die zich in het behandelen van dezelve vrijheden veroorloven, welke men, ten opzigte van de beste boeken der oudheid, van welke eene soorte ook, ondragelijk zou achten.

Immers, offchoon ik zeer vreemd ben van eenen te grooten en bijgeloovigen eerbied voor de Gewijde Schrijvers, waar door ik hen als het ware zou beschouwen als enkel lijdelijke werktuigen Gods, hebben echter gewigtige redenen mij steeds overtuigd, dat het dezen mannen aan eene bijzondere hulpe der Godheid, bij hun schrijven geenszins mangelde: maar dat ik, die zelfs van het gewoon bestuur der Godlijke Voorzienigheid den juisten aard niet doorzie, niet volledig begrijpe hoe die bijzondere ondersteuning werkte, kan ik noch looehenen noch vreemd vinden. Wat derhalve bij het opstellen der Gewijde Boeken Gode, wat, den Mensche moet toegeschreven worden, durf ik niet aannemen in naauwkeurig afgeteekende grenzen te bepalen; doch met dat alles schroom ik niet dit één in het algemeen vast te stellen, dat de Heilige Schrijvers, onder zeker bestuur van God zelven, zoo over den Godsdienst en de zaken daar mede verbonden geschreven hebben, dat wij veel meer vertrouwen met reden in hun behooren te stellen, dan in eenig menschelijk schrijver van het grootste gezag, ja dat wij hun het grootste vertrouwen schuldig zijn. Te weten, wanneer wij vaststellen, het geen men zeker behoort aantenemen, dat de leer in deze boeken vervat van Goddelijken oorsprong is, en dus de menschen die dezelve bij monde predikten, door eene bijzondere ondersteuning der Godheid in het prediken daar van geholpen wierden, wordt het dan niet bij uitstekenheid waarschijnlijk, en met de goedheid en

wijs-

wijsheid van dien zelfden God ten vollen overeenkomstig, te ſtellen, dat Hij, zoo veel het noodig was, ook den zoodanigen te hulpe kwam, die de Schrijvers zouden zijn dier oorkonden, waar uit die zuiverer Godsdienstleere, zoude gehaald worden door alle menſchen van alle volgende geſlachten? Weshalven, daar Jezus en zijne allerheiligſte gezanten gewoon zijn de Boeken van het O. T. beſtendig als Goddelijke Schriften aanteprijzen, en daar Apostel Paulus, 2 Tim. III. 16. zoo niet de geheele Gewijde Schriftuur des O. V., die ten minſten, voor zoo ver zij den Godsdienst raakt, Θεοπνευςον verklaart of *van God ingegeven*, word ik juist hier door gedrongen om eene zoo veel te grootere kracht van Goddelijken bijſtand, bij het ſchrijven der Boeken van het N. T. aantenemen, als de onderwerpen, daar in behandeld, voortreffelijker zijn, en de Godsdienstleer daar in begrepen, beſtemd was voor duurzamer en uitgebreider invloed. Maar, misſchien zal men zeggen: „ Het denkbeeld van diezelfde Θεοπνευςια of, *Goddelijke ingeving* zoo als men die noemt, is ſlechts mythisch (1) en gelijk bij „ andere volken de Dichters geächt wierden met den geest hunner Goden be„ zield te zijn, zoo wierden, ten tijde van Christus en zijne Apostelen, door „ de Joden de Schrijvers der Gewijde Boeken, zoo veel te algemeener voor „ Godlijke mannen gehouden als het, van de oudſte tijden af aan algemeener „ in gebruik was, om alles wat uitſtekend of eerwaardig was, Gode als wer„ kende oorzaak toeteſchrijven." Doch, om andere dingen daar te laten, Jezus zelf beroept zich, altijd en overal waar hij zich bevond, in dien ſmaak, op de betuigingen in het O. T. als op waarlijk Goddelijke uitſpraken, dat het blijke, dat hij zulks niet doe, bij wijze van ſchikking naar aangenomene manieren van ſpreken, maar uit ware overtuiging zijner ziele: ja, toen hij den verbreideren zijner nieuwe Godsdienstleere de Goddelijke hulp toezeide, welke hen op eene bijzondere wijze onderſteunen zoude in alles wat zij ter zake van dien Godsdienst zouden doen, lijden, of ſpreken, en door welker invloed en vermogen, zij alles wat zij beſloten en uitſpraken den Godsdienst rakende, door God zelven voorgeſchreven en geſtaafd moesten achten, Matth. X. 19, 20. Luc. XXI. 12–15. Joän. XIV. 16, 17, 26. XVI. 13; toen kon hij voorzeker niet geächt worden mythisch geſproken te hebben, en zoo houden wij het met regt daar voor, dat dezen Boeken des Nieuwen Verbonds een wezenlijk Godlijk gezag moete toegeſchreven worden, die met grond gehouden worden van de Apos-

(1). Zie B. V. *Bauer Hebr. Mythol.* I. bl. 23. Voor het overige verdient bij uitſtekenheid over de ingeving van de Boeken des O. T. geraadpleegd te worden *Jahn's Einleit. in das A. T.* I. §. 19-25.

Deel II. Hoofdſt. III. §. 3.

Apostelen geſchreven te zijn. Intusſchen zou het ſchijnen kunnen, dat die ſtelſige en onmiskenbare toezeggingen welke Jezus aan zijne Apostelen deed, geene betrekking hadden tot Marcus en Lucas, de eenigen die onder de Apostelen niet behoorden: doch dat die toezeggingen verder dan tot de Apostelen wierden uitgeſtrekt, blijkt uit Hand. I. 8. vergeleken met Hoofdſt. 2. 17, 18, alwaar Apostel Petrus niet onduidelijk te verſtaan geeft, dat die buitengewone gaven van den Goddelijken Geest welke Jezus beloofd had, zich veel verder uitſtrekten. En dat dezelve in de eerſte Christelijke Kerke van zeer veel verdere uitgebreidheid waren, maken wij op, zoo, uit onderſcheidene plaatſen, waar in Apostel Paulus gewaagt van ſoortgelijke gaven door vele anderen ontvangen, zoo als uit 1 Corinth. 12. 28 env., als uit de mededeeling daar van aan anderen, welke door oplegging der handen van de Apostelen geſchiedde Hand. 8. 17-19, 19. 6., voornamelijk aan dezulken, die de gebeurtenisſen en leer van den nieuwen Godsdienst aan anderen zouden voordragen, en alzoo de medewerkers, de mede-dienaren der Apostelen zelven worden, 1 Tim. IV. 14. 2. Tim. I. 6. Dat intusſchen Marcus op het naauwſte verbonden was met Petrus, zoo als de Ouden berigt hebben, en met dien hulpe ook zijn Euangelie heeft opgeſteld, blijkt zelfs bijna uit ſommige innerlijke kenmerken van dat boek, terwijl elk weet dat Lucas de beſtendige metgezel en mede-arbeider was van Paulus; zoo dat de Christelijke oudheid geenszins op eenen losſen voet de boeken der beide Euangelisten voor waarlijk Goddelijke ſchijnt te hebben aangenomen (1). — Voor het overige zou men, uit diezelfde duidelijke toezeggingen van Jezus tot de vroegſte verbreiders van zijnen Godsdienst gerigt, met veel waarſchijnlijkheids mogen opmaken, dat den Schrijveren onder de Oude Bedeeling in geenen anderen zin, een Goddelijk gezag door hem wordt toegekend, dan in dien waar in hij verklaarde dat het zelve, door de beloofde Goddelijke ondersteuning, onbetwistbaar toekwam aan hun, die den nieuwen Godsdienst bij monde en dus ook bij geſchrifte zouden verbreiden.

Dan wij mogen dit bewijs niet verder uithalen, hoewel het ons voorkwam dat wij het met ſtilzwijgen niet behoorden voorbij te gaan, om dat het met de liefhebberij voor de Mythiſche Schriftuur-verklaring dermate verknocht is, dat zij die ſmaak daar in vinden, voor ver het meerendeel, het Godlijk gezag der Gewijde Schriften, dat hun zoo geweldig tegen de borst ſchijnt te ſtooten, beweren alleen in eene volksmeening zijnen grond te hebben.

3. Geen-

(1). Men kan hier vergelijken *Euſebius Hiſt. Eccleſ.* II 15. III. 4, 24, 39.

3. Geenszins verwondert het ons dat zij, waar mede wij verſchil hebben, het Godlijk gezag van de Gewijde Boeken verwerpen, daar zij den Goddelijken oorſprong van den Godsdienst zelven, welke daar in geleerd wordt, derwijze beperken, dat zij, den naam behoudende, de zaak zelve ten vollen ſchijnen te vernietigen. Te weten, het doel der Mythiſche Schriftuurverklaring, zoo als die thans in den ſmaak valt, is geen ander, dan, om alles, wat in de Heilige Boeken omkleed is met het voorkomen van bijzondere Goddelijke tusſchenkomſte en wonderwerk, zoo veel het eenigszins mogelijk is, in een meer natuurlijk en met onze eigene dagelijkſche ervarenis overeenkomstig kleed te ſteken, en aldus den Godsdienst zelven niet uit waarlijk Goddelijke bronnen, welke de Mythiſche wijze van voordragen aan dezelve heeft toegedicht, maar uit louter menſchelijke afteleiden. Welk doel van die verklaringwijze, offchoon wij het gedeeltelijk in onze geheele Verhandeling genoegzaam meenen blootgelegd te hebben, verdient, dat wij nog ſommige dingen, hier toe betrekkelijk, als in één gezigtspunt bloot leggen, op dat wij den ſchijn niet mogen hebben van al te groote geſtrengheid in het berispen.

Wat dan aanbelangt den ouden Mozaïſchen Godsdienst, hier van beweren zij, dat deszelven grondlegger, wanneer men leest, dat God hem voor de eerſtemaal verſcheen, om hem de bediening van Godsgezant optedragen Exod. III. 2. env. (1) niets anders gezien heeft dan eenen blikſemſtraal, waar door het braambosch hem als in brand ſcheen te ſtaan, en dat hij de reeds bij hem opgekomene begeerte om zijn volk, door de Egyptenaren onderdrukt, te verlosſen, als van Godswege verſterkt gevoelde; dat de wonderwerken, door hem, in Egypten verrigt, een volkomen Mythisch aanzien hebben, en alzoo ten deele kunstenarijen eens wigchelaars waren, ten deele gewone, of min gewone, doch in allen gevalle, natuurlijke, ſchoon toevallige volksrampen der Egyptenaren; en dat men, zelfs bij de Wetgeving op Sinaï, geheel niet moet denken aan eene waarlijk Goddelijke tusſchenkomst, daar, overal, waar God gezegd wordt verſchenen te zijn, een onloochenbaar kenmerk van het Mythiſche plaats heeft (2): en dat in het algemeen, alles wat er bovennatuurlijks in het O. V. wordt verhaald, niet in waarheid alzoo beſtond, maar alleen dien ſchijn had (3). Wat aangaat voorts de Propheten, hier van zeggen zij (4) dat dezen op dezelfde wijze hun-

(1). *Bauer*, *Hebr. Mythol.* I. bl. 270 env.

(2). Dezelfde boven aangeh. bij Hoofdſt. I. §. 1. en Deel I. Hoofdſt. 3. §. 5. Aanm. 1. aan het begin.

(3). *Meyer Hermen. V. T.* I. bl. 48, 49. II. bl. 252-282.

(4). *Bauër Hermeneut. S.* bl. 401 env. *Meyer* als boven II. bl. 393 env.

Deel II. Hoofdst. III. §. 3.

hunne Orakelen als van de Godheid ingegeven voordroegen, als de dichters van allerleije andere volken, en dat, gelijk alle denkbeelden onverwacht in de ziele opgekomen, alle goede gemoedsbewegingen, alle wijze raadslagen, en alles wat vernuftigs of welberadens den geest inviel, door de Ouden philosophematisch beschouwd wierd als van de Goden ingegeven, zij alzoo mede geloofden dat het vooruitzien of raden van toekomende dingen van Goddelijken oorsprong ware: dat, intusschen, de Propheten der Hebreeuwen mannen geweest zijn van een buitengemeen doorzigt, welker voorzeggingen, gedeeltelijk, niets waren dan in zich zelve hoogstwaarschijnlijke vermoedens over dingen, die, of onder de Israëliten of onder derzelver vijanden ten eenigen tijde zouden voorvallen, gedeeltelijk zekere algemeene beschrijvingen van toekomende, het zij gelukkige het zij ongelukkige tijden, die, naar haren verschillenden inhoud hoop of vrees in de zielen moesten storten; doch dat hunne prophetische gezigten enkele spelingen der inbeelding waren (1); dat dieshalve de vervulling van elke scherp bepaalde voorspelling, door de uitkomst geregtvaardigd, moet gezocht worden alleen in die tijden welke aan den leeftijd des voorspellers het naaste paalden, daar verder afgelegene tijdvakken door eigen geestvermogen niet konden voorgezien worden, en dat alzoo alles wat doelde op meer afgelegene tijden, en niet bestond in onbestemde en algemeene beschrijvingen van zaken, om deze zelfde reden verdacht moest voorkomen en geächt worden ondergeschoven te zijn aan hun op welker naam het gaat; dat er, eindelijk, ja, Godspraken bestonden, welke gewaagden van de toekomende verschijning van zekeren Grooten Man, onder de Israëliten, dien wij gewoon zijn den *Messias* te noemen, waar van voorgezegd wierd, dat hij naar de strengste regelen van regtvaardigheid en hoogstgelukkig wijd en zijd zoude heerschen, doch dat er geene Godspraak van dien inhoud had plaats gehad voor den tijd toen het Gemeenebest naar zijnen ondergang neigde, dat men het alles dus te houden had voor vrome wenschen van sommige uitstekende liefhebbers van hun vaderland, waar door zij zich zelven en anderen betere dagen spelden en derzelver voorspoed schetsten naar aanleiding der bekoorlijke beelden van goudene eeuwen; dat voor het overige slechts een zeker gedeelte van deze voorspellingen door de uitkomst was geregtvaardigd door dien Jezus van Nazareth, die, ten tijde toen de verwachting van de eindelijke vervulling dezer voorspellingen algemeen op het hoogste gespannen was onder de Joden, zich zelven uitgaf voor den man, op welks geboorte de Oude Propheten hoop gegeven hadden, om zich alzoo naar de algemeene volksgevoelens te beter

(1). *Meyer* als boven bl. 596-610.

ter te ſchikken, en, langs dien weg, het ontwerp, dat hij beraamd had, te gelukkiger tot ſtand te brengen (1). — Het welk alles dus door hun veronderſteld wordende, begrijpen zij, dat de Boeken van het Oude Verbond naauwelijks van eenigen dienst meer zijn met betrekking tot de Christelijke Godsdienstleere, de voorname ja eenige bron van welker regt verſtand in de Boeken des N. T. moet gezocht worden. (2)

Trouwens niet beter voorwaar ſpringt men om met dien nieuwen Godsdienst welken wij belijden, welker Goddelijke oorſprong, de oude Godsdienst ten eenenmale ontzenuwd zijnde, een ieder, zonder dat ik het herinnere, gevoelt, dat niet weinig verzwakt worde. Want, om ſlechts de voornaamſte punten aanteroeren van het geen hier toe betrekking heeft: zij zeggen, dat de geboorte van Jezus Mythisch beſchreven, en hij alzoo op de gewone wijze in het vleesch verſchenen is, en ſlechts een mensch geweest zij gelijk wij allen (3), dat zijne openbare aanſtelling te onregt door ons als Godlijk beſchouwd wordt, tot de beſchrijving waar van, in een Mythisch kleed geſtoken, aanleiding zal gegeven hebben, een opkomende donder en blikſem, en eene toevallig voorbij vliegende duif, een heilſpellende vogel (4); dat de Engelen, die gezegd worden gezien te zijn toen Jezus uit den dood verrees en ten hemel voer, geene wezenlijke Engelen maar zekere Mythiſche perſonen waren (5); ja dat Jezus niet ten leven is wedergekeerd, terwijl hij ſlechts eene zeer zware ſlaauwte ondergaan had (6), of dat

(1). Zoo ſpreken, onder anderen, over den Meſſias en de Godſpraken die tot denzelven betrekking hebben, *Meyer* ter aangehaalde plaatſe bl. 468–502, *Bauer* ter aangeh. plaatſe p. 412–414 vergel. met de *Hebr. Mythol.* II. 310 env. en *Theol. des A. T.* I. bl. 363–430. Zie ook *Henke's Magaz.* I. 1. bl. 61 env.

(2). *Meyer* I. bl. 48.

(3). Zie hier boven Deel I. Hoofdſtuk 3. §. 7. Aanm. 3. aan het einde en vergel. *Eichhorn's Biblioth.* V. 3, bl. 499 env. *Henke's Magaz.* V. 1. bl. 146 env. en *Neues Magaz.* III. 3. bl. 365 env.; alsmede een boeksken dat in den jare 1794 te Berlijn uitgegeven is, onder den titel: *Freymuthige unterſuchungen einiger Gegenſtände der Religion*, p. 218 env.

(4). *Bauer Hebr. Mythol.* II. bl. 225 env.

(5). *Bauer* ter aangeh. pl. bl. 253 env., *Eichhorn's Biblioth.* VI. 4. bl. 700 env., *Henke Nov. Theſ.* IV. 2. p. 277 env.

(6). In dien trant heeft het voorgedragen de Schrijver van zeker boek ten titel voerende: *Die Wunder des A. und N. T. in ihrem wahren geſtalt*, Rom. 1799, zoo als ik gezien heb in de *Neue Theol. Annal.* Ann. 1800, bl. 426. Vergelijk ook hier bovenal *Paulus Comment. ueber das N. T.* III. bl. 792–806. Doch dat er ook geweest zijn die de wezenlijkheid van Jezus dood beweerden, blijkt uit een boek dat ten titel heeft: *Fern. Grünerus de morte J. C. vera non ſynoptica, waar bij komt Christoph. Gothofrid Grüneri, Vindiciae Mortis J. C. verae, en H. Conringii Diſcurſus de J. C. cruento ſudore*, cet. Hal. 1805. Een zeer voortreffelijk werkjen over dit onderwerp is in het Nederduitsch geſchreven door den Geneeskundigen C. *Renſing*, onder den titel: *Merkwaardige Bijzonderheden over het Leven, Sterven en de Opſtanding van onzen Zaligmaker J. C.*

Deel II. Hoofdst. III. §. 3.

dat ſommige verborgene vonken van zijn leven, dat uitgebluscht ſcheen, door den weldadigen invloed der koude graflucht, en door de natuurlijke kracht der kruiden waar mede het ligchaam was omgeven, bewaard en eenigermate als opgloorende, eensklaps door een blikſemſtraal weder verlevendigd en opgewekt wierden, of door ſommige verborgene krachten der nature, onder medewerking der Goddelijke Voorzienigheid, op nieuw ontglommen (1); dat immers Jezus zelf te voren zekere opſtanding, niet van zijn ligchaam, maar van zijne leere voorzegd had (2); dat men het zoo ook Mythiſch moest opvatten wat er verhaald wordt van de Hemelvaart van Jezus, welke de Apostelen zich ſlechts verbeeld hebben, toen zij hem niet meer zagen, daar hij zich van eenen dikken nevel, toevallig op den berg gevallen, bediend had om zich aan hun gezigt te onttrekken, om vervolgens in ſtille afzondering zijn leven door te brengen (3); dat voorts, de aanmerkelijke en wondervolle geſchiedenis der van den Hemel beſchikte vestiging en afkondiging, om zoo te ſpreken, van den nieuwen Godsdienst volgender wijze gemakkelijk kan terug gebragt worden tot de natuurlijke orde der dingen, wanneer men veronderſtelt, dat, toen de Apostelen en andere aanhangers van Christus op den Pinxterdag te zamen vergaderd waren, en zij eenig ſterk geluid in de lucht vernamen dat zweemde naar eenen geweldigen wind, zij allen dit beſchouwden als een voorteeken en kenmerk van de aanmadering of tegenwoordigheid der Goddelijke kracht, dat hun geest op dit denkbeeld zeer geroerd en opgewonden zijnde, zich als ontlaste in gebeden en lofzangen waar bij zij zich bedienden van andere ſpraakbuigingen dan te Jeruſalem bij den Gewijden eerdienst gebruikelijk waren; doch dat er niets van hun gezien wierd dat geleek naar onderſcheidene verſpreide en op hen nederdalende vuurvlammen, terwijl de figuurlijke beſchrijving daar van alleen moest dienen om aanteduiden zielen, die hoog opgewonden en met Gods kracht ſchenen vervuld te zijn (4).

Ein-

(1). *Eichhorn Biblioth.* IX. 6., 1036 env.

(2). *Eichhorn* als boven VII. 6. 1039 env. Het zonderling verdichtſel heeft zoo veel bijval gevonden in Duitschland, dat de ſchrandere *Reinhard* gemeend heeft het te moeten weêrleggen in zijne Verhand. *de Christo ſuam dum viveret reſurrectionem praedicente* in *Comment. Theol. Velthuſeni* cet. III. init., en zeer onlangs weder herdrukt in *Reinhardi Opuſc. Acad.* II. bl. 30 env.

(3). Zoo of zoo omtrent dachten van overlange ſommigen. Zie *Hamelsv. Bijbel verded.* VI. bl. 77 env. en vergel. *Gablers Theol. Journ.* van 1799. D. X. bl. 419 env. en zijn nieuwer *Journal fur auſerl. Theol. Literat.* II. bl. 55 env., zoo als ook *de Neue Theol. Ann.* van 1807. bl. 906 env.

(4). *Eichhorn's Biblioth.* III. 2. bl. 225 env. vergel. met V. 3., 358. 359. Anderen ten deele anders. Zie B. V. *Pauli Neues Repert.* II. 308 env. en *Memorabil* VII. 29 env. Ook *Henke Neues Magaz.* VI. 1., bl. 100 env.

Eindelijk moet het verhaal der bekeering van Paulus tot eenen Godsdienst welken hij vijandig was, volgens de uitſpraak der nieuwere Schriftuurverklarers, zoo worden opgevat, of dat hij, op zijne reize ter vervolging van de Christenen ondernomen, door een onverwachte donder en blikſem overvallen, zulks voor eene Godlijke waarſchuwing hield, en meende Jezus voor zijnen ontſtelden geest als tegenwoordig te zien, die hem duidelijk beval, om van nu af aan het vervolgen der Christenen te ſtaken (1); of dat Jezus zelf in waarheid door hem gezien wierd, daar deze, uit de ſchuilplaats, waar hij zich na de verdichte hemelvaart op aarde ophield, te voorſchijn gekomen om Saul, welke hij gehoord had dat zijnen volgeren met eenen geheelen ondergang dreigde, tot betere gedachten te brengen, en aan zich dienstbaar te maken, zich van den ſchrik, door het toevallig onweder ontſtaan, bediende, om Saul onverwacht aanteſpreken, en zich daar na oogenblikkelijk voor hem te verbergen op het oogenblik dat 's mans gezigt door het ſchitteren des blikſems als verblind was (2). — Doch wij zouden te omſlagtig zijn en zeer vervelen, wilden wij alles ophalen wat de nieuwſte letterkundigen en Godgeleerden hebben uitgedacht, om, door hunne nieuwe wijze van verklaring, het zij dan Mythiſche of daar aan grenzende, op allerleije wijzen het waarlijk wonderdadige dat in de overige Geſchiedenisſen des N. T. gevonden uit den weg te ruimen (3). Doch het geen wij ſlechts hoofdzakelijk en met enkele uitgekipte voorbeelden hebben aangevoerd, bewijst ten vollen, dat de Hemelſche oorſprong van den Godsdienst, zoo in de Boeken des Ouden als des Nieuwen Verbonds vervat, niet alleen geweldig ontluisterd maar in waarheid ten eenemale ondermijnd en vernietigd worde, terwijl met de ſtichters van beiden en de voornaamſte verbreiders niets moet voorgevallen zijn, dat niet zoude overeenkomen met de gewone orde der dingen.

4. Zoo velen derhalven als dezen regel zonder mate of bepaling volgen, zouden wij die beſchouwen kunnen als echte verdedigers van de waardigheid der Gewijde Boeken, of moeten wij hen niet veel eer houden voor verraders van de goe-

(1). *Eichhorn's Biblioth.* VI. 1. bl. 1. env.

(2). Zie *Eberhard Geist des Urchristenthums*, D. I., gelijk ik vernomen heb uit de *Neue Theol. Ann.* van 1807, b'. 910 env.

(3). Met de Mythiſche verklaring der Gewijde Boeken is op het naauwſte verbonden en ſchijnt daar van wel eene afſtammeling, die *pſychologiſche* verklaring, waar van uitvinder is de beroemde *Paulus*, en volgens welke alles wat er buitengemeens is in de geſchiedenisſen van het N. V., gelegen is niet in de zaken zelve, maar in de zielen, de zinnen en gemoedsbewegingen der menſchen, waar uit dezelve moeten verklaard worden. Doch dat dit vaak al te gezocht en willekeurig ja ongerijmd is, is te regt in Duitshland zelven opgemerkt. Zie de *Neue Theol. Annal* van 1806. bl. 371.

Deel II. Hoofdst. III. §. 3.

goede zake die zij willen schijnen te verdedigen? „ Maar zeggen zij, daar wij „ niet alles kunnen verdedigen, verlangen wij, ten minsten, dat te staven, dat „ alleen als voortreffelijk en nuttig mag worden aangemerkt. Het geen in de lee„ ringen en voorschriften waarlijk uitmuntends en van uitgebreid nut is voor alle „ eeuwen, dit, dit is het dat wij alleen op het oog hebben, maar de geschie„ denissen, waar in die leeringen en voorschriften gewikkeld zijn, misvormd als „ zij zijn door Mythen en ongelooflijken omslag van wonderwerken, en allent„ halve tot ons zeker mindere betrekking hebbende, laten wij gemakkelijk drij„ ven, mag het ons maar gebeuren, om de groote zaak zelve, die door onze „ tegenpartijders, te gelijk met de geschiedenissen waar in zij gewikkeld is, „ roekeloos verworpen wordt, te behouden en te beschermen, en langs dien „ weg dezelve bij die tegenpartijders aantebevelen en aannemelijk te maken. „ Kunnen wij het zoo ver brengen, dan zullen wij het daar voor houden dat „ en wij en onze eeuw, afkeerig van het geloove aan wonderdadige gebeurte„ nissen, ons zeer verdienstelijk gemaakt hebben aan de zaak van den Gods„ dienst. En naardemaal men, bij het helder licht, dat thans zoo wel voor „ andere wetenschappen als bijzonder voor de Wijsbegeerte ontstoken is, moet „ wanhopen aan het handhaven der Geschiedenissen in dien smaak als dezelve „ beschreven staan, maken wij er ons werk van, om, zoo veel in ons vermogen „ is al het aanstootelijke uit de Gewijde Schrifture weg te nemen. Voor het „ overige verlangen wij niets vuriger, dan om de roem en waardigheid op te „ houden, ja, zoo waar, de Goddelijkheid van de Godsdienstleere en de Heilige „ Mannen die dezelve het eerst gepredikt of vervolgens verbreid hebben." — Zoo meent gij dan, Goede Lieden, dat Gij in waarheid, en zoo als het behoort, te rade gaat met de belangen van den gehoonden en versmaden Godsdienst? Maar neemt niet de verachting van denzelven meer en meer toe bij u zelven, en wordt niet de eerbied, welke het groote gros, bestendige getuigen van uwe pogingen, voormaals dien Godsdienst toedroeg, van dag tot dag verminderd? Gijlieden wenscht het eerwaardig gebouw van dien Godsdienst, dat vele eeuwen verduurde en staande bleef onder groote afwisseling van gebeurtenissen en gevoelens, zoo goed als gij kunt te schragen. Doch, wijl Gij deszelven oude en Goddelijke grondslagen ondermijnt en opruimt, om er nieuwe en louter menschelijke, dat is, in de daad, geene onder te leggen, verhaast Gij met eigene handen zijnen geheelen val. En wat, bid ik, wat is het dan toch, dat u drijft om zoo vele moeite te doen om het staande te houden, terwijl Gij zelven verklaart dat, zoo als het dan gezegd wordt van God opgerigt te zijn, het volstrekt niet meer berekend is voor Ulieden en den tijd waar in Gij leeft? Waar is het, dat het veel

veel in zich bevatte, zoo heerlijk, zoo voortreffelijk, en zoo nuttig tot velerlei goed einde, dat, daar Gij niets, dat er mede kan vergeleken worden, in het zamenstel van welke andere oude leere ook ontdekt, gy er te regt hoog bij opziet en er wezenlijke achting voor hebt, wenschende, ten nutte des menschdoms dat dit heilig en ter goeder trouwe bewaard blijve: maar het bevalt U niet dat God er in voorkomt als bouwmeester van het voortreffelijk gesticht, als onderhouder en uitbreider van het zelve, en overal daar hij gezegd wordt de hand aan het werk geslagen te hebben, schijnt Gij niet God maar menschen te zien, en, om dat Gij niet meer ontdekt, dat God op eene buitengewone wijze tusschen beide komt, en de wijsbegeerte uwer eeuwe zulke eene tusschenkomst niet kan begrijpen, meent gij overal, in de plaatse van God, menschen te moeten onderschuiven. Intusschen hoor ik U: „ Wij sluiten de hulp van God „ geenszins buiten: wij houden Jezus voor den uitmuntendsten leeraar van den „ Godsdienst die er ooit bestond, voor een Godlijk mensch en wenschen van „ geheeler harte dat hij van anderen daar voor gehouden worde; gelijk wij al„ mede niet loochenen dat Mozes en de Propheten der Hebreeuwen niet zonder „ hulpe der Godheid voortreffelijk over Godsdienst en deugd gesproken heb„ ben." — Ik weet het. Doch Gij staat hun toe eene gewone hulp van God, eene buitengewone loochent Gij. Te weten, gelijk wij te regt al het goede dat ons in gevolge van den gewonen loop der nature bejegent, als een geschenk der Goddelijke Voorzienigheid aanmerken, zoo moet men, uwes achtens, al wat er voortreffelijks voorkomt in de leere van den Ouden en den Nieuwen Godsdienst, van dezelfde beschikking der Goddelijke Voorzienigheid ontleenen, en gelijk men dus alles, wat er ooit uitstekends door den mensche is uitgevonden of ingesteld, bij monde of geschrifte overgeleverd, Goddelijk mag en behoort te noemen, zoo houdt Gij dan ook de leer in de Gewijde Boeken begrepen zoo veel te meer voor Goddelijk als dezelve U voortreffelijker voorkomt. Bij ulieden staan derhalve, Mozes, David, Jezaiäs, en Jezus Christus zelf, volkomen in denzelfden rang met Lycurgus, Homerus, Plato, Socrates en andere voorname mannen der ongewijde oudheid die door verstandige vermogens, uitmuntende hoedanigheden, of voortreffelijke leeringen zich verdienstelijk gemaakt en aanspraak bekomen hebben op den naam van Goddelijke mannen, en gij meent dat, hoe genen beter dan dezen zaken den Godsdienst of de deugd rakende, geleerd hebben, zij ook zoo veel te meer regt bekwamen op dien hoogen eernaam? — „ Zoo „ is het juist: want welk eenigszins ervaren Wijsgeer onzer eeuwe zal toch „ van zich verkrijgen kunnen om te gelooven, dat God immer op eenige an„ dere dan de gewone wijze met de menschen omgaat of de eeuwige orde der

„ din-

Deel II. Hoofdst. III. §. 3.

„ dingen afbreckt door eenigerhande wonderdadige tusschenkomst?" (1) — O! die fraaije menschelijke wijsbegeerte, die, daar zij, zelfs bij dit licht der wetenschappen, over de wijze hoe de eigene ziel op het ligchaam werkt, of over andere dagelijks voorkomende dingen, zoo veel niet kan hervoorbrengen, dat al het duistere opgeklaard worde, zich echter stoutelijk aanmatigt om stellig te beslissen; dat God nimmer op des menschen geest zelven op eene bijzondere wijze gewerkt hebbe, of van den gewonen loop der nature zij afgeweken, en dat wel om die bepaalde reden, dat dit schijne te strijden met hare eigene ervarenis, of de maat van hare zwakheid te bovengaat! — Wel erken ik gaarn dat men zulks niet te ligtvaardig moet aannemen, doch wanneer zoo vele en zoo gewigtige redenen ons dringen om het geloovig te erkennen, dat derzelver kracht, als in weerwille van hun zelven, gevoeld worde zelfs door dezulken, die weigeren om er zich door te laten overreden, dan beveelt die wijsbegeerte zelve, welke den menschе betaamt, zoo bekrompen van doorzigt als hij is, voor die redenen te wijken, en zich ter goeder trouwe daar aan te onderwerpen. Dat er nu waarlijke zoodanige redenen voorhanden zijn, kan men zelfs daar uit ligtelijk opmaken, dat, gelijk wij aan het einde van het vorige Hoofdstuk zagen, daar de nieuwere uitleggers de wonderwerken, met welken Mozes en Jezus gezegd worden hunne Goddelijke zending gestaafd te hebben, vruchteloos, op allerleije wijzen gepoogd hebben weg te redeneren; men eindelijk bij de meesten zoo ver gekomen is om te erkennen, dat zij niet allen kunnen weggenomen of op eene natuurlijke wijze verklaard worden.

Trouwens de grootere voortreffelijkheid der leeringen zelve heeft met geene waarschijnlijkheid kunnen verklaard worden uit enkel natuurlijke oorzaken, *Meyer* (2) immers, die reeds in het O. T. erkent te vinden zoo vele heerlijke denkbeelden aangaande God en deszelven regering, dat men in de oudheid vruchteloos zoeke naar iets dat daar mede kan vergelekën worden, ontveinst niet dat de wijze waarop de eerwaardige Hebreeuwsche mannen gekomen zijn aan de voortreffelijke leer die zij verkondigden, voor hem eene verborgenheid is (3). En voorwaar, wat men dan ook in lateren tijde heeft uitgedacht, om de

(1). Vergel. *Henke's Magaz.* I. 1. bl. 36 env., *Neues Magaz.* I. 3. bl. 453 env. II. 1. bl. 31. II. 2. bl. 391 env. V. 1. bl. 1-68. 2. bl. 199-260. en *de Neue Theol. Annal.* van 1808. bl. 407, 412, 523.

(2). *Hermeneut. des A. T.* I. bl. 50.

(3). Ald. in de *Voorrede*, vor het 2de Deel bl. 7, 8.

de historiſche geloofwaardigheid van de Boeken des O. V. te doen wankelen, heeft men echter noch loochenen noch in twijfel kunnen trekken, dat de leer van Gods eenheid, gedurende vele eeuwen bij uitſtekendheid gepredikt wierd alleen bij het Israëlitiſche volk, hoe klein, hoe luttel beſchaafd en hoe ſterk neigende tot het vereeren van beelden en valſche Goden van andere volken. En hoe men dit naauwkeuriger overwege, en, door vergelijking met de leerſtellingen der beste Wijsgeeren, welke zelfs de beſchaafdſte tijden naderhand den Grieken en Romeinen hebben opgeleverd, toelichte, hoe men het meer beſchouwen moete als hoogstverbazend, ja eigenlijk wonderdadig. Dezulken derhalve, die ſtout weg beſluiten, dat dit uit enkel natuurlijke oorzaken moet verklaard worden, die zij echter zelfs bij gisſing niet weten optesporen, dezulken, zeg ik, daar zij gansch andere oorzaken, waar uit het gemakkelijk kan verklaard worden, oorzaken die niet verborgen liggen, maar in de boeken zelven, waar in deze verwonderlijk ſchoone leeringen begrepen zijn, overal voor oogen zijn, weigeren aantenemen, verraden juist hier door het losſe en opgeraapte van hun gevoelen. Deel II. Hooſdſt. III. §. 3.

Bijaldien nu de uitvinding van den Israëlitiſchen Godsdienst met geene waarſchijnlijkheid aan enkel menſchelijk vernuft kan worden toegeſchreven, wat zullen wij dan zeggen van dien Christelijken, waar van onze tegenſtrevers zelven openhartig erkennen, dat niets denzelven overtreffe in Godewaardigheid, in ſchitterende voortreffelijkheid, in volkomene geſchiktheid, om ware Godsvrucht, menschlievenheid, en de zuiverſte deugd waar voor de mensch vatbaar is, te leeren, aantebevelen, op het hart te drukken, dat niets geſchikter en beter berekend is voor alle tijden en voor de bevatting en den aard van volſtrekt alle volken die op den aardbodem gevonden worden? Kunnen wij ons wijsmaken dat deze alleen met behulp van het menſchelijke verſtand zou verzonnen zijn en uitgedacht? Welke hulp toch kon deszelven Stichter daar toe vinden bij zijne landgenooten de Joden, welker Godsdienst, ten zijnen tijde, zeer verbasterd was en krielde van bijgeloovigheden en haat tegen alle vreemde volken? Doch gij zult zeggen: „ Mogelijk was hij onderwezen in de ſcholen der Esſeën en „ doortrokken van derzelver meer zedelijke leerſtellingen.” Fraai verzonnen waarlijk! Want er is geene, zelfs de zwakſte grond voor het vermoeden, dat hij ooit eenigen omgang gehad hebbe, met deze weinig talrijk min bekende en van de gewone verkeering met menſchen veelal afkeerige ſecte. Daarenboven was er tusſchen de leer van Jezus en de inſtellingen en uitſpraken der Esſeën, in de hoogstbelangrijke punten, een zoo aanmerkelijk verſchil, dat men de laatſte met geenerleijën ſchijn voor de bron kan houden waar uit de eerſte zoude ge-

Deel II. Hoofdſt. III. §. 3, 4.

ſchept zijn. (1) Trouwens, konde hem in deze ſchole, of ergens op de wijde wereld, het ontwerp aan de hand gegeven worden, ter ſtichting van den allervoortreffelijkſten, eenvoudigſten, en heilrijkſten Godsdienst, van eenen Godsdienst welke zich moest uitſtrekken tot volſtrekt alle volken buiten uitzondering, en die allen door den heiligſten band der liefde vereenigen? En terwijl geen wetgever of wijsgeer, geen ſtichter of herſteller van eenigen ſtaat, noch eenig beroemd volksleeraar eenig ſoortgelijk ontwerp aan den dag leide, of eenig dichter der oudheid, iets diergelijks ooit verzon, (2) zoo moet men, of, den naam van eenen Goddelijken leeraar, in alle die waardigheid en kracht aan Jezus toekennen, waar in hij zelf, met duidelijke woorden en openlijk verrigte wonderwerken, toonde dien te begeeren, en welke hij, met de zuiverſte en onvergelijkelijke vrome zeden luisterrijk handhaafde, of, toevlugt nemen tot de ellendigſte en meest gewrongene gisſingen, boven welke zich niets onwaarſchijnlijkers of ongeloofelijkers denken laat.

§. 4.

Doch om te rug te komen tot ons onderzoek naar de Mythiſche wijze van Schriftuurverklaring, eenigszins, hoewel niet ongepast, afgebroken, door de tusſchengevoegde korte bewijzen voor den waarlijk Goddelijken oorſprong van den ouden en nieuwen Godsdienst beiden: men kan vragen, of, daar wij die wijze van Schriſtuurverklaring, zoo als dezelve ten huidigen dage door de groote meerderheid van hare voorſtanders wordt toegepast, verwerpen als ondermijnende de waardigheid der Gewijde Boeken en van den Godsdienst zelven daar in geopenbaard, wij ook het zelfde ongunstig oordeel vellen over volſtrekt alle Mythiſche Schriſtuurverklaring, zoo dat, indien dezelve ook binnen hare juiste palen beſloten wierd, wij daar van het zelfde gevaar zouden meenen te moeten vreezen voor onze Gewijde Boeken en den allerheiligſten Godsdienst daar in vervat? Doch in het beäntwoorden dezer vrage kunnen wij ons des te beter op kortheid toeleggen naar mate wij meerdere dingen daar toe behoorende gerekend kunnen worden reeds boven voorloopig behandeld te hebben.

1. Ze-

(1). Zie *E. Tingæ Oratio de J. C. doctore* Θεοδιδάκτῳ, *minime Eſeno*, en *Luderwald* in *Henke's Magaz.* IV. 2. bl. 371 env.

(2). Zie *Reinhard* in zijn boek dat ten titel voert: *Verſuch uber den Plan, den der Stifter der Christl. Relig. zum besten der menſchen entwarf:* van welk voortreffelijk boek, naar de 4de uitgave, eene Hollandſche vertaling verſcheen in den jare 1806.

1. Zeker zijn er geweest, die, daar zij, alleen in ſommige der alleroudſte oorkonden van den Gewijden Bondel, Mythen zochten, niets wilden te kort gedaan hebben aan de waardigheid en het Goddelijk gezag van de Heilige Schriften: zoo als *Seiler* (1), welke zijn gevoelen, zeer gematigd, wanneer het vergeleken wordt bij de magtſpreuken van de meeste Duitſche Schriftuurverklarers, zoo verdedigt, dat hij wel degelijk begeert te handhaven de geſchiedkundige waarheid van de verhalen zelven die men als Mythisch moet opvatten, en met nadruk de oplettenheid vestigt op het aanmerkelijk onderſcheid tusſchen de Mythen in de Gewijde Schrifture en die van vreemde volken. Doch, behalven dat dit toelaten van een mythisch en fabelachtig bekleedſel, bij ſommige overoude verhalen, derzelver geſchiedkundige waarheid, van den eenen dus, van den anderen alzoo, naar dat de ſmaak en keuze der uitleggeren verſchilt, begrepen, op losſe ſchroeven ſtelle, heeft het nog het volgende hoogstbedenkelijke gevaar in zich, dat, uit hoofde van het doorgaande wonderdadige voorkomen der verhalen door de geheele Gewijde Schrifture henen, de Mythiſche verklaring eenmaal aangenomen en toegelaten, niet meer kan beteugeld of beperkt worden, en men geene wetten ſchijnt te kunnen uitdenken of vastſtellen om den eens aangevangen loop te ſtuiten. Trouwens, het is algemeen bekend, dat deze wijze van Schriftuurverklaring, onder veler toejuiching, eenmaal beproefd op het boek van Geneſis, met ſnellen voortgang ſtraks is overgeſlagen tot bijna alle overige boeken van den Gewijden Bondel. Weshalve wij zelfs het gevoelen van onzen *Muntinghe* niet ten vollen aannemen kunnen, hoe zeer nog al meer gematigd dan dat van Seiler en ſcherper bepaald, ja zoo bepaald, dat hij de Mythen, welken hij, wat den naam betreft, aanneemt, indedaad bijna ſchijne te loochenen. Hoog moeten wij, intusſchen, roemen den diepen eerbied, welken de man, die zich zoo uitſtekend verdienstelijk gemaakt heeft voor de Gewijde Schriften, duidelijk bewezen heeft die Schriften toetedragen, zelfs in zijne Verhandeling over de Mythen (2).

2. Doch hoe ligt de ſmaak voor elke Mythiſche Schriftuurverklaring leide tot eene luchtige oordeelvelling over de Gewijde Boeken en derzelver inhoud, hoe bij uitſtek naauw althans dit eene en andere aan elkanderen verwant is, heeft onlangs door zijn voorbeeld openlijk bewezen, die naamlooze Hollandſche Schrijver, die in zijne moedertale uitgaf: *Geſprekken over de Mythen in den Bijbel.* Immers deze, offchoon hij ſlechts in de alleroudſte oorkonden van het boek Ge-

(1). *Bijbelſche Uitlegk.* §. 75 en 131–138.

(2). Zie deze Verhand. over de Mythen van het O. T. bov. aangehaald, §. 7–11.

Deel II. Hoofdst. III. §. 4.

Geneſis Mythen ſchijnt te zoeken (1), geeft echter niet onduidelijk te kennen dat hij belust is, om de partij te volgen van de nieuwſte taalkundigen en Godgeleerden van Duitschland.

Te weten: hij verklaart met zoo vele woorden, dat zijn geloof in de Christelijke Openbaring een wijsgeerig geloof is, en geenszins op de geſchiedenis maar op de zaak zelve gegrond (2); dat de boeken des O. V. hem ſlechts in zoo verre eerwaardig voorkomen, als zij de gewigtigſte bijdragen bevatten voor de geſchiedenis der menscheid, der kunſten, der wetenſchappen en der Godsdienst-kennis, dat zij, voor het overige, voor hem geen hooger belang hebben dan *Sanchionaton* onder de Ægyptenaren, *Herodotus* onder de Grieken, of *Livius* onder de Romeinen (3); ja, dat wel, in de boeken des N. T. ware geſchiedenisſen vervat zijn en onmisbaar voor de eeuw waar in Jezus geleefd heeft, doch dat die boeken bij hem kracht noch gezag hebben, dan voor zoo ver hij er leeringen in vindt in haren aard en nature hoogstwaarachtig, en volkomen ſtrookende met het gezonde verſtand en het wezenlijk belang der menſchen (4); want dat de Schrijvers dier boeken geenszins met den Goddelijken geest bezield waren, en hun alzoo, buiten kijf, dat gezag ontbreke, het welk eene volledige overtuiging moet te wege brengen (5); dat indedaad de Bijbel der Christenen meer kwaads geſticht heeft onder het menschdom, dan de Koran van Mahomed (6); dat, voorts, het geen er in verhaald wordt van bijzondere tusſchenkomſten des Goddelijken Opperwezens, buiten eenige uitzondering, van hem wordt gehouden voor zaken die in geenen deele afwijken van den gewonen loop der nature (7); doch dat de Christelijke Openbaring boven de overige welke Heidenen, Joden en Mahomedanen ontvingen, (welke allen dus in denzelfden rang te plaatſen zijn) hem, daarom, waar en Godlijk voorkomt, om dat hare zedeleer voor alle natien en eeuwen dient (8); welker Predikers uit dien hoofde kunnen gezegd worden door den Goddelijken geest gedreven geweest te zijn, om dat zij bezield waren met de hoogſte waarheidliefde en derzelver innerlijke overtuiging (9); en wat er meer van dien aard is, over elke van welke voorgevens ik mij des te minder verpligt acht mijn oordeel te vellen, als men zulks te gereeder kan opmaken uit het geen ik boven dienaangaande verhandeld heb. Hoe luttel, inmiddels de regelen, welke de Schrijver van dat werkjen den Mythiſchen Schriftuurverklarer voorſchrijft (10), ſtrekken om

(1). *Geſprekken over de Mythen in den Bijbel*, Haarl. 1809, bl. 93 env. (2). bl. 11. (3). bl. 16, 17. (4). bl. 19. (5). bl. 20. (6). bl. 21. (7). bl. 23 en 148. (8). bl. 46. (9). bl. 140. (10). bl. 172 tot het einde.

om de eer der Gewijde Boeken te handhaven, wil ik liever anderen laten beoordeelen. Immers wilde ik hier over, naar het gevoelen van mijnen geest zelven, uitweiden en zulks toepaſſen op de waardigheid der Gewijde Boeken, ik zoude mogelijk ſchijnen Uwe gunſtige vooringenomenheid te willen afpragchen, Geëerde Heeren, welken het niet behaagde het aangeduide ſtuk met eenen eereprijs te bekroonen, eene walgelijke en laffe ſoort van vleijerij echter waar van ik hoogſt-afkeerig ben, en verlang gehouden te worden.

3. Wat mij betreft, alhoewel ik geen enkel historisch gedeelte der Gewijde Boeken, zelfs niet van het eerſte boek van Mozes, Mythisch opvatte, verwerp ik echter niet alles wat met den naam van *Mythe* beſtempeld wordt, of veroordeel dit als nadeelig voor de eer der Heilige Schriften. Het is toch reeds lang behoudens den eerbied aan de Gewijde Boeken verſchuldigd, aangenomen, dat er ſommige poëtiſche verdichtſels, volksmeeningen of wijsgeerige begrippen voorhanden zijn, en dus van geene bijzondere openbaringen afkomstig, waar van zich de Heilige Leeraren en Schrijvers ten hunnen gebruike bediend hebben: en wil iemand deze dingen den naam van Mythen geven, die nieuwe naam zal zeker aan de waardigheid der H. Schrifture niets onttrekken. Te weten dat er niets onbetamelijks in ſteke, dat de H. Dichters zich bedienden van bijſieraden en verdichtſels om de gemoederen te roeren, dat het der achtbaarheid der Gewijde Leeraren niet hinderlijk was om zich voorzichtiglijk te ſchikken naar algemeen aangenomene gevoelens, en daar uit beelden te ontleenen uitſtekend dienstig tot hun oogmerk, om door hunne tijdgenooten gemakkelijker te worden begrepen; dat er al verder niets Gods wijsheid onwaardigs in gelegen was, om toetelaten dat zulke verdichtſels en bijſieraden, ten deele naar den aard der dingen, ten deele naar de behoeften der tijden gewijzigd, door hun, welken Hij, ter zake van den Godsdienst, met zijnen bijzonderen bijſtand verwaardigde, bij monde of geſchrifte gebruikt wierden, is zoo algemeen onder de redelijke hoogachters der Gewijde Schriften aangenomen, dat het overtollig zou ſchijnen zulks te willen betogen. Ook hebben wij ſommige dingen hier toe betrekkelijk bij gelegenheid en op zulke eene wijze aangeroerd, als wij meenden dat de waardigheid dier Schriften vorderde. Voor het overige vreezen wij geenszins, dat iemand zich in het hoofd zette, dat wij, met onze aanmerkingen, in ons tweede Hoofdſtuk, over den aard der oude tale, welke allerleijë zaken als onder de uiterlijke zinnen bragt, waar van de ſporen velerwege in de Gewijde Boeken te vin-

(1). Als voren bl. 172 tot het einde.

Deel II. Hoofdst. III. §. 4, 5.

vinden zijn, en wel te veelvuldiger en duidelijker, naar mate die Boeken ouder zijn, derzelve hooge waardigheid zouden te na gekomen zijn, of eenigszins begunstigd hebben die Mythiſche Schriftuurverklaring, welke zoo zeer door ons is beſtreden geworden. Immers komt het ons voor, dat wij onze meening aldaar duidelijk genoeg aan den dag gelegd hebben. Weshalve wij, niet met oogmerk om die vrees voortekomen of te verdrijven, maar, om in korte woorden te bevatten wat wij over de vraag, door Heeren Beſtuurderen van Teylers Stichting en Leden van het Godgeleerd Genootſchap opgegeven, verhandeld, en aan derzelver beöordeeling onderworpen hebben, ons gevoelen aldus voordragen: „ Dat er geene genoegzaam voldoende redenen voorhanden zijn, om te doen „ denken, dat men ſommige verhalen in den Gewijden Bondel houden moge „ voor Mythen of vertelſeltjes, die, of ten deele of geheel verdicht zijn; ja, „ dat de Mythiſche verklaring van dezelve, zoo als die dan ten huidigen dage „ aangewend wordt van het gros van hare voorſtanders, zoo ſtrijdig is met de „ waardigheid en het gezag der Gewijde Boeken, dat het veiliger is zich daar „ van ganſchelijk en overal te onthouden, en, dat het gevaar, het geen, die „ verklaringwijze eenmaal aangenomen zijnde, die Boeken zelven en den aller„ heiligſten Godsdienst daar in begrepen, bedreigt, door geene regelen of be„ paalde wetten kan verhoed of afgewend worden."

§. 5.

Intusſchen zullen mogelijk ſommigen zeggen: „ Indien men deze Mythiſche „ Schriftuurverklaring gansch en gaar verwerpt, en alleen de hiſtoriſche toelaat, „ dan blijft men toch belemmerd met die ontelbare en gewigtige zwarigheden, „ die van overlange en dikwerf tegen de waardigheid der Gewijde Boeken zijn „ opgeworpen." Zeker worden deze niet opgeruimd naar het gevoelen van zoo velen als bezield zijn met het vooroordeel, dat er nimmer iets waarlijk buitengemeens en wonderdadigs gebeurd is ter invoering en inſtandhouding van den allervoortreffelijkſten Godsdienst. Doch bijaldien de zulken, zich niet te veel aanmatigden, of te veel op hadden met hunne wijsbegeerte, dan zouden zij, na vlijtig gelezen en rijpelijk overwogen te hebben, het geen de beste verdedigers van den Godsdienst en der Gewijde Schrifture, en daar onder mannen, beroemd door buitengemeene geleerdheid, zoo wel als door gezonde wijsbegeerte en ſcherpzinnigheid, zoo in Engeland als in Frankrijk, Duitschland, en ook in ons Holland geſchreven hebben; dan voorwaar zouden zij zeg ik, veel minder gedrukt worden door de menigte en het gewigt dier zwarigheden, en alzoo rigtiger

ger en bondiger oordeelen over de waardigheid der Gewijde Boeken, en den Hemelſchen oorſprong van den Godsdienst welken dezelve ter onzer kennis brengen. Daar inmiddels, gelijk wij zagen, ſommigen dezer reeds zoo ver toegegeven hebben, dat zij opgemerkt en openlijk erkend hebben, dat er wonderwerken, hoe zeer die hun tegen de borst ſtooten aan Mozes en Jezus echter in de daad toegeſchreven worden, en dat het geloof aan dezelve, in beider leeftijd, een uitſtekend, en met de voortreffelijke oogmerken der Goddelijke Voorzienigheid bijzonder ſtrookend nut heeft bevorderd; zoo geeft dit, onzes inziens, eenige hoop, dat zij, die nu reeds eene ſchrede nader gebragt zijn aan de waarheid, niet lang aan den drempel zullen toeven, maar eens haren heiligen en Goddelijken tempel met eenen ootmoedigen geest zullen intreden: welke hoop wij vurig wenſchen dat, ter eere der Gewijde Schriften, in onze dagen zoo fel beſtreden, regt ſpoedig vervuld worde. Deel II. Hoofdſt. III. §. 5.

Doch daar zelfs dezulken, bij welken de oude overtuiging nopens den Hemelſchen oorſprong van onzen Godsdienst nog niet uitgeroeid is, dit hun geloof, niet alleen door de openbare vijanden van den Godsdienst, maar zelfs door diens mythologiſche verdedigers, krachtig zien aanranden, zouden zij zeker, door die verſletene, doch heden ten dage, met grooten ijver opgelapte tegenwerpingen, derwijze in verlegenheid geraken kunnen, dat zij in de Mythiſche Schriftuurverklaring, eene tijdige en veilige hulp zochten, om de kracht dier tegenwerpingen op den duur te ontwijken: reden waarom wij het geenszins overbodig achten, om, zoo kort en duidelijk als ons mogelijk is, ſommige van de voornaamſte wetten of regelen voorteſchrijven, door welke in acht te nemen de aangeduide perſonen zich mogen hoeden voor die verleidingen hunner eeuwe, en hun geloof zuiver en levendig bewaren.

1. In de eerſte plaatſe worde dan tot eenen algemeenen regel aangenomen: *In het verklaren der Gewijde Boeken behoort men zich op ware vrijdenkenheid toeteleggen zoo warsch van alle partijzucht, dat men, noch aan de oude Godgeleerdheid, noch aan den allernieuwſten wijsgeerigen trant te veel toegeve.*

Er is geen woord dat ſedert een geruimen tijd, veelvuldiger bij de uitleggers der Heilige Schriften gebruikt wordt dan dat van *vrijdenkenheid* of *liberaliteit*, en geene deugd beſtaat er, die in zich zelve meer aanbeveling verdient en heilzamer is voor de handhaving van de waardigheid der Gewijde Boeken, dan deze welke met dien naam wordt aangeduid; doch er is tevens geen woord, dat noodzakelijker is om ſcherp bepaald en omſchreven te worden, ten einde te verhoeden dat niet iemand misſchien zich den naam aanmatige die de zaak drijven laat. De echte liberaliteit beſtaat dus hier in, dat iemand, noch, op eene

ſlaaf-

Deel II Hoofdst. III § 5.

ſlaaffche wijze, de oude manier van Schriftuurverklaring volge, noch de nieuwe met gretigheid aangrijpe, maar, even warsch van partijdige vooringenomenheid met de eene of andere, vrij en voorzigtig in zijne verklaringen voortga. Eenen edel en vrijdenkenden Schriftuurverklarer, te weten, betaamt het niet, om, naar de wijze van de meeste oude Christenen, ontleend van het voorbeeld der luttel bevoegde leidslieden, de Rabbijnen, in elk gezegde of enkel woord van de Gewijde Boeken, zich God als het ware ſprekende voorteſtellen, of die te verklaren, niet volgens den natuurlijken, en aan de regels van gezonde uitlegkunde getoetsten zin, maar op eene gewrongene en met de bepaalde voorſchriften zijner Godgeleerdheid beſtaanbare wijze, of, eindelijk, eenige nieuwere verklaring van ſommige plaatſen zoo angstig te ſchuwen als of de geringſte afwijking van den ouden ſlender, de waardigheid der Gewijde Boeken oogenblikkelijk in het grootſte gevaar bragt. Doch daarentegen dien ouden trant van verklaren bijna ganſchelijk, te verachten, te wraken, te verſmaden, er op te vitten, alles wat een geur van nieuwigheid heeft, hooglijk te bewonderen, met fraaije woorden op te hemelen, met zijn geheele hart en door eene blinde drift voortgeſtuwd te omhelzen, met elke uitvinding van een welig vernuft, elk verdichtſel, en alles wat eene levendige verbeelding zich ſchilderen kan, openlijk voor den dag te komen, de oudheid en het geſchiedkundig gezag der H. Schrifture op allerleije wijzen te beſtrijden, te bezwalken, meer naar welgevallen, dan naar de uitſpraak der gezonde reden derzelver zin te beöordeelen, nergens God, maar overal ſlechts den mensch te zien, en volſtrekt niets toe te laten, dan het geen volkomen ſchijnt te ſtrooken met de eens aangenomene wijsgeerige begrippen; met één woord: Zulk een affchrik te hebben van het beoefenen der oudheid, dat men door het nieuwe geheel worde weggeſleept, en, terwijl men de banden der Godgeleerdheid ganſchelijk affchudt, zich wijsgeerige boeijen te ſmeden, zich zelven daar mede vast te maken, en in die ſlavernij zoo luide te juichen, dat men op allen, die deze boeijen nog niet willen torſchen, uit de hoogte nederziet als op menſchen welken het aan vrijheid van denken mangelt, dit zal men toch, vertrouw ik, niet befchouwen als die redelijke onpartijdigheid waar van wij gewagen. Neen, voorwaar, hij, alleen hij is en verdient genoemd te worden waarlijk onpartijdig, die, los van beiderleije banden, zich overtuigd houdt, dat men zich, noch aan de willekeurige en onderling vaak ſtrijdige voorſchriften der Godgeleerdheid te onderwerpen hebbe, noch de wijsbegeerte als de eenige trouwe leidsvrouw te volgen, welke nu eens dezen, dan wederom eenen anderen weg inſlaat, en welke de ervarenis zelve van onze eigene eeuwe klaar betoogt, dat onzekerder, onſtandvastiger en veranderlijker is, dan iets ter wereld.

Wil-

Willen wij derhalven redelijkerwijze te werk gaan in het verklaren der Gewijde Schrifture, dan moeten wij ons daar toe zetten met een gemoed, dat, zoo veel mogelijk, vreemd is van alle partijzucht, en vrij van opgevatte vooroordeelen. Zoo toegerust behooren wij vlijtig te verzamelen de kenmerken van echtheid en hiſtoriſche waarheid in die Schriften voorhanden, welke, door de bedriegelijke en ongegronde twijffelarijen en vitterijen van ſommigen, noch verdonkerd zijn, noch immer uitgewischt zullen worden; voorts hebben wij naarſtig te letten op de ongemeene voortreffelijkheid der leere, welke aan zeer vele mannen van onze eeuwe, die men onder het onbedreven en ligtgeloovig volksken geenszins kan rangſchikken, bij uitſtek eerwaardig is voorgekomen, welke voortreffelijkheid wij behooren toeteſchrijven aan dien Goddelijken oorſprong waar aan dezelve, met zoo vele woorden, door de opſtellers zelven wordt toegekend: verder moeten wij ernstig bedenken, dat de verhaalde wonderwerken zoo in het oog loopende en zoo zeker zijn, dat zelfs dezulken, welken het daar op bijzonder geladen hebben, bij lange niet geſlaagd zijn, om die alle te verbannen, of, met hunne wijze van verklaren, weg te redeneren. Zoo zullen wij dan wel meenen het oude geloof te moeten behouden, doch zullen geenszins willen dat dit een blind geloof zij, tot bijgeloof overſla, of ſtrijde met de gezonde reden ons door God geſchonken, neen wij zullen begeeren, dat het helder, verſtandig en overeenkomende zij met de gezonde reden. Wat ons, intusſchen, moeijelijks, ingewikkelds en duisters voorkomt, dit zal ons wel leed wezen, doch wij zullen niet dulden dat er ons geloof, dat niet op verdichte meeningen maar op een gegrond oordeel ſteunt, door aan het wankelen gerake. Biedt, daarentegen, het zij de oude het zij de nieuwere verklaringwijze ons iets aan, waar door het geen, dat bedenkelijk voorkomt, ten deele geheel opgeruimd, of ten deele zoo gematigd wordt dat wij er in berusten kunnen, wij zullen met een opgeruimden en blijden geest, zulk een gewenscht ſteunſel voor ons geloof aangrijpen; maar tot de Mythiſche Schriftuurverklaring zullen wij ons niet laten overhalen of drijven, op dat wij de grondſlagen zelven van dat geloof niet mogen zien waggelen of omvergeworpen worden.

2. Om dit gevaar te verhoeden zal het van veel nut kunnen zijn, eenen anderen regel te volgen, welken wij aldus bepalen: *In het verklaren der Gewijde Boeken moet men vooral de tijden en menſchen, waar van zij gewagen, in het oog houden.*

Met dezen regel, die zich zelven door zijne billijkheid ten ſterkſten aanbeveelt, bedoel ik bijzonder, dat wij alles, wat ons voorkomt van Gods wege geöpenbaard of door Goddelijke tusſchenkomst verrigt te zijn, ſchatten, niet naar het oordeel of den aard der tijden die wij beleven, maar naar die van de

Deel II. Hoofdſt. III. §. 5.

menſchen welken er het naaste in betrokken waren, en van de tijden waar in zulks gebeurde. Zoo wij dit uit het oog verliezen, is het onvermijdbaar dat vele dingen ons duister, zonderling en zeer aanſtootelijk voorkomen. Nemen wij het, daarentegen, behoorlijk in acht, zoo zullen wij daar van zoo vele, zoo rijpe en heilzame vruchten plukken, dat ik een onoverzienbare en onvolbrengbare take zoude op mij nemen, wilde ik die van wijd en zijd opzamelen. — Om dan ſlechts het eene of andere als ten proeve uit te kippen en even aanteroeren: de beſchrijving van de ſchepping der Wereld, waar over wij het bijgebragte in Deel I. Hoofdſt. 3. §. 7. nagenoeg in het midden der 4de Aanm. en Deel II. Hoofdſt. 2. §. 3. aan het begin van onze derde Aanmerking, ook hier ter plaatſe der oplettenheid aanbevelen; die Mozaïſche beſchrijving der Schepping, zeg ik, offchoon zeer uitmuntende door zekere natuurlijke orde der voordragt, welke der bewondering waardig is zelfs van de Wijsgeeren onzer eeuwe, offchoon derhalven, buiten twijfel, voorgedragen naar de waarheid, in zoo verre als de zwakheid der vroegſte menſchen die vatten konde, had zeker niet ten doele, dat dezen, of zelfs menſchen in allerleijën, ook in onzen, leeftijd, die zouden aannemen, als eene naauwkeurige en ſcherp bepaalde aankondiging van de juiste manier, waar op deze aarde met het geen er op, en daar mede naauw verbonden was, in haren tegenwoordigen toeſtand geraakte, maar op dat die vroegſte menſchen, aan welken deze Scheppings-geſchiedenis van Godswege wierd medegedeeld, zouden leeren den oorſprong en gedaante van alle zigtbare dingen afteleiden van eenen Almagtigen werkmeester, God namelijk, en dezen met den diepſten ootmoed te vereeren, en te gelijk nopens hunne eigene voortreffelijkheid de regte denkbeelden te koesteren. Hoe meer nu iemand deze Cosmogonie beöordeelt naar het velerleijë nut dat er uit getrokken kon worden door de menſchen van die vroege dagen en in de kindscheid van ons geſlachte, doch niet naar de uitſpraken van onze tegenwoordige natuurkenners, zoo veel te minder aanſtootelijks zal hij daar in vinden, ja zoo veel te hooger zal hij die ſchatten, en beſpeuren dat zij aan de groote oogmerken der Goddelijke wijsheid beäntwoordde. — Hoe aanſtootelijk, verder, den nieuweren Schriftuurverklarers voorgekomen is het Godlijk bevel, naar het berigt der Gewijde Geſchiedenis, aan Abraham gegeven, om zijnen eenigen zoon opteofferen, is niemand onbekend. Doch zoo ten tijde, waar in deze aardsvader leefde, en door hem zelven, aangenomen ware geweest, eene zoodanige wijsbegeerte, volgens welker uitſpraak, de zuivere reden, zoo als men die thans noemt, en die zich zelve de wet voorſchrijft, een geweldig afgrijzen heeft van een zoodanig bevel, dan zeker zou men mogen vaststellen, dat de Allerhoogſte zulk een gebod niet zoude gegeven hebben, het

geen

geen Hij voorzien moest, dat voor hoogst-onregtvaardig zou moeten gehouden worden. Dan ten dien tijde had de menschelijke reden nog niet geleerd zich zoo veel aantematigen, noch ſtofte dezelve met zoo veel opheſs van haar vermogen. Voorts was Abraham de man, die, hoe zeer hij, in zijne verwonderlijke tusſchenſpraak ten behoeve van Sodom en deszelven omtrek, toonde voortreffelijk te oordeelen over de Goddelijke Regtvaardigheid, zich echter overtuigd hield, dat God niets konde bevelen, dat niet hoogstbillijk was, offchoon hij het niet mogt doorzien, en dat derhalve, hoe moeijelijk ook, van hem niet moest nagekomen worden. Ook was het Goddelijk oogmerk van dien aard, dat het openlijk bleeke, dat Abraham, een man van zulke eene verhevene inborst en de ſtamvader van het volk dat de Allerhoogſte ter bewaring van den zuiveren eerdienst beſtemd had, door deze proeve bewijzen zoude wie hij was (1), en dat der nakomelingſchappe een voorbeeld ter navolging voorgehouden wierd van de volvaardigſte gehoorzaamheid en het ſterkſte en onwankelbaarſte vertrouwen waar toe iemand konde in ſtaat geächt worden, weshalve zulks niet naar onze manier van denken moet beöordeeld worden, maar naar de ongemeene inborst van den man dien het eigenlijk betrof, zoo wel als naar den geest des tijds waar in hij leefde. In het algemeen, om zulks ter dezer geſchikte plaatſe aantemerken, dwalen ver van het regte ſpoor, die onze tijdgenooten, welken ſcherp hekelen en zeer berispenswaardig vinden die onvolmaakte denkbeelden omtrent de Godheid, welke vooral in de oudſte gedeelten van de Gewijde Boeken worden opgemerkt, en naar welke wij gelooven dat God zelf zich geſchikt heeft. Immers, indien iemand, om het door een voorbeeld op te helderen, doortrokken van de nieuwe en beroemde wijsbegeerte onzer eeuwe, en ten vollen overtuigd van hare waarheid en voortreffelijkheid, alle kinderen die hij mogt hebben, zonder te letten op het onderſcheid hunner jaren, daar mede zoo wilde bekend maken, dat hij hen daar in onderwees in derzelver volle uitgeſtrektheid en meest afgetrokkene voorſchriften, zou die geächt moeten worden met de belangen zijner wijsbegeerte behoorlijk te rade gaan en den naam van een voorzigtig vader te verdienen? Hoe kwalijk ſtrookende, hoe ongepast, ja, hoe ſtrijdig met den aard eener gezonde wijsbegeerte is het dan niet om kwalijk te nemen en te berispen dat wij beweren dat de liefderijke Vader van het menſchelijk geſlachte, met zijne jonge kinderen op eene kinderlijke, met jongelingen op eene eenigszins verhevener, en eindelijk met volwasſene mannen op eene mannelijke wijze, indien ik zoo mag ſpreken, te werk ging, en aan menſchen van ver-

(1). Geneſ. XXII. 1. vergel. met vs. 12.

Deel II. Hoofdst. III. §. 5.

verſchillenden leeftijd alleen dat geen, betrekkelijk de gewigtige aangelegenheden van den Godsdienst mededeelde het geen zij bevatten konden, tevens, om hun meer nut te bevorderen, tot hunne bijzondere denkwijze, hoe verkeerd, gebrekkig, onvolkomen, bepaald, en luttel gegrond die ware, als afdalende en zich geheel daar naar-ſchikkende. — Eindelijk, om nu niet te gewagen van de Prophetiſche gezigten, wel van Gods wege verwekt, doch almede gewijzigd naar de begrippen van tijden en menſchen waar voor zij dienen moesten: zal het toch zijn nut kunnen hebben iets bij te voegen over de wonderdadige verrigtingen in de Gewijde Schrifture verhaald, en in het beoordeelen van welke ook al behoort gelet te worden op den aard van tijden en menſchen. Hoe meer iemand deze manier van beoordeelen volgt, zoo veel te klarer zal hij beſeffen, dat er van de wonderwerken gewaagd wordt als dingen die niet willekeurig en zonder oogmerk gebeurden, maar met wijze bedoelingen, gepast en naar de behoeften van den tijd bij uitſtek berekend waren: het welke, daar het niet met zoo vele woorden wordt aangeduid, maar meestal uit den aard der zake kan worden opgemaakt, en vrij gemakkelijk is afteleiden, eene uitnemende ſtrekking heeft om ons van de hiſtoriſche waarheid der verhalen te overtuigen. Immers vinden wij aangeteekend, dat, ſtraks bij de invoering van den Mozaïſchen Godsdienst, vervolgens bij de handhaving van denzelven in de beroerde dagen der Regteren, daar na bij het ſtaven daar van in het diep bedorven rijk der tien ſtammen, eene menigte van wonderwerken verrigt zijn, terwijl men van geheel geene gewaagd vindt in de tijden toen de Joden uit de ballingſchap naar hun vaderland teruggekeerd aan den Godsdienst genoegzaam van zelve verkleefd waren, doch dat later, wederom niet alleen zeer vele maar ook zeer luisterrijke wonderwerken vermeld worden, toen de nieuwe en allervolmaakſte Godsdienst zoude ingevoerd worden. Om alles als met één woord te zeggen, de Goddelijke tuſſchenkomſten zoo als die in de Gewijde Boeken, geheel kunſteloos worden beſchreven, zijn derwijze geregeld, dat zij niet, naar het believen der menſchen van den hemel op aarde als gelokt zijn, maar waarlijk en met hoogwijze bedoelingen ſchenen plaats te hebben, wanneer wij dezelve ſlechts verſtandiglijk vergelijken bij den aard en de behoeften der tijden en menſchen. Ja, de bedoeling van enkele op zich zelve beſchouwde wonderwerken en der blijken van Goddelijke tuſſchenkomst, wanneer wij die beoordeelen naar denzelfden regel ontleend uit den aard van tijden en menſchen, ſchuilt zelden in het duiſtere, maar zal, bij het aanwenden van behoorlijke oplettenheid, gemakkelijk nagespoord worden, het geen wel niet noodig zal zijn door voorbeelden op te helderen of te ſtaven; maar ik houd mij vast verzekerd dat

een

een iegelijk, die, met een opregt voornemen, om zijn geloof aan den waarlijk Goddelijken oorſprong van den geöpenbaarden Godsdienst te verſterken, dit wil beproeven, geenen nutteloozen arbeid zal op zich nemen (1).

3. Een derde regel in acht genomen zal ook van goeden dienst kunnen zijn, te weten: *dat men, in het verklaren der Heilige Boeken, acht geve op den aard der tale en van het ſpraakgebruik.*

Het kan toch naauwelijks misſen of er moeten in boeken, die geſchreven zijn in eene geheel andere tale dan waar van wij ons bedienen, onder eene zeer verſchillende luchtſtreek, en in tijden van de onze zoo verbazend ver afgelegen, vele dingen gevonden worden waar voor wij, om deze redenen alleen ſtilſtaan, en waar in wij eenige moeijelijkheid, ja, zoo waar, ſomwijlen iets aanſtootelijks vinden, om dat wij de woorden der Schrijveren, ſtrijdig met hunne bedoeling, opvatten: weshalven, indien eene betere, en met den aard der tale en het ſpraakgebruik meer overeenkomſtige wijze van uitleggen gebezigd wordt, zal deze de zaak waar op het aankomt of meer terugbrengen tot den gewonen loop der dingen, of, op eenige andere wijze voor ons begrijpelijker maken. Hoe vermogende dieshalve om de eer der Gewijde Boeken te handhaven en te verdedigen tegen de vitterijen die men zich tegen dezelve veroorlooft, het in acht nemen van den regel ten aanzien van deze door ons aangeduide verklaring zij, ſchijnt genoegzaam te kunnen opgemaakt worden uit de voorbeelden door ons bijgebragt in het vorige Hoofdſtuk §. 3. Aanm. 3, 4. Evenwel zal het zijn nut kunnen hebben, dit, ook hier ter plaatſe, door eenig enkel, en wel een zeer merkwaardig voorbeeld te ſtaven.

Het geen dan van de huisvrouw van Lot Geneſ. XIX. 26 verhaald wordt, dat zij *omziende in een zoutpilaar veranderde*, weet een ieder hoe aanſtootelijk het van overlang is voorgekomen, terwijl wij boven, Deel I. Hoofdſt. 3. §. 7. Aanm. 2, gezien hebben, hoe *Bauer* het ten deele vergelijke met de fabel van Euridice, die, omziende, terug moest trekken naar de onderaardſche gewesten, ten deele met die van Niobe die in een ſteen veranderd wierd. Doch het is niet overeenkomſtig de ware meening van den Schrijver, dat die vrouw geſteld worde alleenlijk omgekeken te hebben en in een zoutpilaar veranderd te zijn. Want daar in diezelfde geſchiedenis der verwoesting van de val-

(1). Uitſtekend nuttig zijn, ten dezen aanziene, de boeken van *Heſſ* over de Geſchiedenis der Israëliten en van Jezus en diens Apostelen, die in aller handen zijn. Doch dezelfde Schrijver heeft ook het een en ander over deze zelfde zaak bij een gebragt in zijne *Biblioth. der Heil. Geſch.* D. I. bl. 35-41.

Deel II. Hoofdſt. III. §. 5.

valleije van Sodom, Hoofdſt. XVIII. 16. *naar Sodom te zien*, buiten kijf beteekene *derwaarts te trekken*, zoo als blijkt uit het bijgevoegde vermelden van Abrahams *mede gaan en geleiden*, is het zeker natuurlijk, dat wij dit denkbeeld van *omzien* opvatten als eenen *dadelijk beproefden terugtogt* beteekenende, en zoo houden wij het almede daar voor, dat de Engel, welke Hoofdſt. XIX. 17. gezegd wordt Lot en zijne togtgenooten vermaand te hebben om niet omtezien, en om in dien geheelen omtrek zich niet optehouden, maar om, zoo ras mogelijk was, de vlugt te nemen naar het naastbijgelegene gebergte, ten einde niet, te gelijk met de inwoners der vlakte, omtekomen, hier mede bedoeld heeft hen het terugkeeren naar Sodom afteraden. Te weten, gelijk zij, die ergens naar toe trekken, gewoon zijn hun gezigt derwaarts te rigten, hebben de Ouden de gewoonte gehad het laatſte voor het eerſte te nemen: van welk overoud gebruik wij nog een ſpoor aantreffen bij Luc. IX. 51, 53, alwaar het *aangezigt* van Jezus *als reizende naar Jeruzalem*, een vast opzet om zijnen togt derwaarts voorttezetten aanduidt. Trouwens de vrouw van Lot wordt niet gezegd omgekeken te hebben אחריה *achter zich* maar מאחריו dat is naar den letter vertaald *van achter hem*, namelijk *haren man*, en zoo haren *man verlaten te hebben*, overeenkomſtig de kracht die de zamenvoeging van het dubbele voorzetſel heeft zoo elders, als bijzonder Ruth I. 16, alwaar מאחריך blijkbaar beteekent *u verlatende*. En om deze wijze van verklaren te regtvaardigen, kan men zich bedienen van het veel beteekenend gezag van Jezus zelven, die buiten twijfel de beste uitlegger is van deze ſpreekwijze. Immers toen deze Luc. XVII. 31, 32, zijne leerlingen vermaande om bij de vast naderende verwoesting van Jeruzalem te gedenken aan het wijf Lots, ten einde niemand die op het land was ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω dat is *zich omkeere* of *onderneme om terug te gaan naar de verlatene woonſtede*, moet hij geächt worden zijne meening omtrent den eigenlijk gezegden terugtogt van Lots huisvrouwe, die door de Hebreeuwſche woorden aangeduid wordt genoeg blootgelegd te hebben. — Maar wat nu te maken van dien zonderlingen zoo fabelachtig ruikenden *zoutpilaar?* Waar is het dat geene grammaticale reden verbiede om het woord נציב in dien zin op te vatten; maar dit ſchijnt te ſtrijden met het gewone ſpraakgebruik; mant nergens wordt het in die beteekenis genomen in het O. T., ja, in het boek van Geneſis zelven is het woord *pilaar* of *ſtandbeeld* het Hebreeuwſche מצבה. Daar het nu hier mede alzoo gelegen is, betaamt het voorwaar niet om, nog in onze dagen, het denkbeeld van eenen pilaar, of van zekere wonderbare gedaanteverwisſeling aannemende, de plaats bloot te geven aan de ergernis of ſpotternij van anderen. Intusſchen kan ik mij niet ver-

vereenigen met het gevoelen van *le Clerc*, *Dathe* en anderen, volgens het welke ותחי נציב כמלה gelezen wordt voor והתיצב כמלה en overgezet, *zij bleef ſtaan*, dat is, *zij bleef ſteken in den ziltigen grond;* want ik twijfel zeer of deze verklaring op eene aannemelijke wijze overeengebragt kan worden met den aard en vorm der Hebreeuwſche tale. Weshalve ik liever naar den letter aldus zou vertalen: *En zij viel het ziltige ten deele*, dat is: *Tot ſtraf voor hare vermetelheid wierd zij door de onverwacht uitbrekende en van alle kanten uitbarſtende wateren van den ziltigen poel verzwolgen en ſtierf, geheel overdekt door dezelve.* Te weten נציב is ten vollen het Arabiſche نَصِبٌ, dat, even als het Hebreeuwſche woord, eigenlijk beteekent *bepaald*, *beſtemd*, en van hier een *deel*, *een beſtemd gedeelte.* Met een gelijkſoortig woord, en met eene uitdrukking in de zamenſtelling en in de beteekenis hoogst overeenkomſtig wordt Pſalm LXIII. 11, van de Godloozen gezegd מנת שועלים יהיו *zij zullen den vosſen ten deele vallen* of *den wilde honden*, (*ſchakals of jakhalzen*) dat is te zeggen: *Tot ſtraf voor hunne boosheid zullen zij door de wilde honden verſtonden worden.* Voorts blijkt uit Geneſ. XIV. 3, dat de ganſche vlakte waar in Sodom lag, in een groot meer veranderd is, waar aan men den naam gaf ים המלח of *zoutzee* en, om van deze wateren, die op het punt ſtonden om uittebreken en de vlakte te overſtroomen, niet verzwolgen te worden, was aan Lot, zijne vrouwe, en die hem verder vergezelden, de raad gegeven om zoo ras mogelijk naar het gebergte te vlugten.

Deel II. Hoofdſt. III. §. 5.

4. Bij de drie opgegevene regels voegen wij tot eene vierde: *dat het ons betame om ons een gegrond denkbeeld te maken van de buitengewone tuſschenkomſten der Godheid zoo in de leeringen als in de wonderdadige verrigtingen.*

Dat het zeer moeijelijk is zich een klaar denkbeeld te vormen van de Goddelijke medewerking in zaken die tot den Godsdienst betrekking hebben, zoo wel als van eigenlijk gezegde wonderwerken, brengt de afgetrokkene aard zelve dier dingen, die ons bij eigene ondervinding geheel onbekend zijn, mede. Doch dat dezelve, in weerwil daar van, zeker genoeg zijn, meenen wij, zoo veel ons onderwerp toelaat, duidelijk te hebben aangetoond §. 3. van dit zelfde Hoofdſtuk Aanmerk. 2 en 3. (1). Hoe zeer nu deze dingen in zich zelve duister zijn en moeijelijk te begrijpen, ſtaat het ons echter niet alleen vrij, maar ſpoort de

eer

(1). Wat betreft het oordeel over de wonderwerken en derzelver geſchiedkundige waarheid, hier over verdient gelezen te worden *Reinhardi* Diſputatio, *utrum ad judicium de miraculis requiratur univerſae naturae accurata cognitio.* Men vindt die in zijne Opuſcula Academica, P. I. p. 145 ſqq.

Deel II. Hoofdst. III. §. 5.

eer van den Godsdienst, vooral in onze dagen, ons ten ſterkſte aan, om ons toetteleggen, om er, zoo veel eenigszins in ons vermogen is, ons eigenaardige denkbeelden van te vormen. Weshalve wij, overeenkomstig met ons doel aanmerken, dat de hoogstwijze Godheid, met betrekking tot die zaken waar over wij handelen, niet moet geächt worden der nature als het ware eenig geweld aangedaan, hare wetten zelve veranderd en hare werkzaamheden geheel als opgeſchort te hebben.

Om met weinige woorden te verklaren, wat wij eigenlijk bedoelen, willen wij in de eerſte plaatſe aanmerken, dat wij, bewerende, dat de Gewijde Beſchrijvers van onzen Godsdienst, en de dingen daar mede in betrekking ſtaande, door den H. Geest verlicht en van hooger hand geholpen waren, ons dezelven echter niet voorſtellen als of zij aan fluiten gelijk waren, waar op de Godheid als het ware blies met dat gevolg, dat zij, naar de verſcheidenheid dier inblazing, onderſcheidene toonen aangaven; welk genoeg bekend gevoelen van ſommige oude Godgeleerden wij niet behoeven aantetoonen, hoe onwaarſchijnlijk, en bijna beleedigende het zij voor de Hoogſte Wijsheid. Wij twijfelen dan geenszins, of de Gewijde Schrijvers hebben wel degelijk gebruik gemaakt van hunne natuurlijke vermogens: doch wij meenen dat dezelven in zulker voege, bij het aanwenden daar van, geholpen zijn, dat het ons betame, hun te gelooven als waarlijk Goddelijke Schrijvers; offchoon het ook niet kan of behoeft ſcherp bepaald te worden, welk aandeel zij en welk aandeel de Godheid in het werk gehad hebbe. Doch men zal begrijpen, dat wij hier over onze meening elders, dat is, in onze tweede Aanmerking ſtraks aangehaald, genoeg hebben blootgelegd.

Wat verder aangaat de Goddelijke Afgezanten zelven, die de leeringen van den Godsdienst in hunne tale den menſchen overgebragt en bekend gemaakt hebben, dat ook dezen de natuurlijke vermogens van hun verſtand, en de hulpmiddelen, welke zij bij de hand hadden, hebben aangewend, ſtaat bij ons vast, maar ook, dat God die vermogens beſtuurd, gewijzigd, en daar het noodig was, aangevuld, en met andere noodzakelijke hulpmiddelen hebbe verrijkt. Met dit alles kunnen wij ook hier niet bepaaldelijk aanwijzen, wat Gode, wat den menſche moet worden toegeſchreven, ſchoon wij dezer wijze echter, aan alles, wat zij in den naam des Heeren hebben aan het licht gebragt, te regt een Godlijk gezag toekennen. En zoo loochenen wij geenszins, dat Mozes zeer veel dienst gehad heeft zoo van de uitſtekende vermogens van verſtand en harte waar mede hij door de natuur begiftigd was, als van de beroemde wijsheid der Egyptenaren, waar in Stephanus Hand. VII. 22. naar waarheid gezegd heeft dat hij onderwezen was en welke voornamelijk hare betrekking had tot de Staatsinrigting. Ja

zelfs

zelfs hier in erkennen wij de wijsheid des Allerhoogſten, waar door deze eenen man met zulke natuurlijke gaven, met zulk eenen ſchat van verkregene kundigheden toegerust en verrijkt, en alzoo uitnemend geſchikt om de Goddelijke oogmerken met het volk van Israël te bevorderen, uitkoos tot Wetgever en Leidsman van dat volk. Ook begeeren wij in geenen deele de Propheten onder de Hebreeuwen te misvormen tot enkel lijdelijke werktuigen van de Godheid, maar zijn veel eer van oordeel dat dezen door ſchranderheid, kunst en oefening vrij wat vermogten, en zoo dikwijls als zij redevoeringen hielden, of over den Godsdienst en de deugd, of over de toekomende gebeurtenisſen, en dezelve als Godſpraken voordroegen, geſproken hebben overeenkomstig met de inlichtingen en oogmerken des Hoogſten Wezens en onder diens medewerking, doch dat zij tevens de vermogens van hun eigen verſtand gebruikten, om de dingen te ontwikkelen, in een dichterlijk kleed te ſteken, en op de best mogelijke wijze overtuigelijk te maken. Dat zelfs Jezus, de grootſte en uitſtekendſte van alle Godsgezanten, ja, de hoogwaardige perſoon in welken wij, bij uitſluiting, al de kracht en volheid der Godheid eerbiedig aanſtaren, echter de natuurlijke vermogens van zijnen geest, welken hij in de grootſte ruimte ontvangen had, door inſpanning en oefening, van zijne tederſte jeugd af aan, ontwikkeld, uitgebreid, en dienstbaar gemaakt heeft aan de zamenſtelling en inrigting der leere door hem te verkondigen, volgt zoo zeer uit het eigenaardige denkbeeld dat wij ons maken van de Goddelijke Wijsheid, als het onmiskenbaar blijkt uit de eigene woorden van Lucas in zijn Euangelie Hoofdſt. II. 52, waar mede hij te kennen geeft, dat Jezus naar mate hij opgroeide in ligchamelijke grootte, ook zoo veel te meer toenam in wijsheid, en zich bij God en menſchen meer en meer aangenaam maakte. Eindelijk zal het niemand ontijdig voorkomen dat wij, van de overige Apostelen zwijgende, met een enkel woord aanmerken, dat voor Paulus die zeldzame vermogens van verſtand, welke hem waren te beurte gevallen, niet alleen hoogstnuttig waren bij het waarnemen zijner bediening, maar dat die zelfde vermogens behoorden onder de oorzaken, waarom Jezus het hart van een man van zoo vele beteekenis op eene buitengewone wijze tot zijnen Godsdienst deed neigen, tot welken ſtevig te vestigen en heinde en vere uit te breiden, hij uit allen de geſchiktſte zou zijn.

Ten laatſten merken wij nog aan, dat in vele wonderdadige dingen iets worde waargenomen dat niet geheel vreemd is van den natuurlijken loop der zaken, ja, ſoms daar mede zoo wel ſtrookende, dat wij veilig ſtellen mogen, dat zelfs daar in, hoe zeer buitengemeen genoeg, om er eene Goddelijke tusſchenkomst in te erkennen, de krachten der nature niet zoo zeer veranderd of omgekeerd,

Deel II. Hoofdst. III. §. 5.

als wel uitgebreid, aangevuld en van God ten zijnen gebruike gewijzigd zijn. Immers blijkt dit zeer dikwijls uit den aard en de beschrijving der zaken zelve: het geen wij door het bijbrengen van eenige voorbeelden kortelijk willen aantoonen. — De verwoesting van Sodom en de omgelegene vlakte wordt op zulke eene wijze verhaald, dat men dezelve onbetwistbaar moet houden voor eene buitengewone straf door God opgelegd: doch dat dezelve evenwel door natuurlijke oorzaken, onder het bestuur der Voorzienigheid, uitgewerkt is, schijnt naauwelijks aan twijfel onderhevig. Want door den regen des hemels van vuur en zwavel Genes. XIX. 24 vermeld, dat is, vergeleken met Psalm XI. 6. en Ezech. XXXVIII. 22. door aanhoudende blikseminstralen, schijnt de grond, veelerwege lijm of pek opgevende, Genes. XIV. 10. en daar mede als geheel doordrongen, vuur gevat te hebben, en geheel en al door de wateren, die gedeeltelijk onderaardsch waren, gedeeltelijk zich hier en daar op de oppervlakte vertoonden, Genes. XIII. 10. verzwolgen en in een groot meer veranderd te zijn (1). — De geschiedenis van den overtogt der Israëliten Egypten verlatende, over de Roode Zee, is zoo beschreven, dat men daar in eene buitengewone Voorzienigheid niet wel miskennen kan, doch dat tevens de Allerhoogste zich in dit geval bediend hebbe van natuurlijke oorzaken, van geweldige stormwinden, die de wateren uit een dreven, blijkt uit de eigene woorden van het verhaal zelven Exod. XIV. 21. — Uit het gewone beloop der dingen zal niet ligt iemand met waarschijnlijkheid verklaren, hoe eigenlijk de Israëliten met manna wierden gespijzigd in de woestijne van Arabiën; doch dat er onderscheidene soorten van dit manna zelven, in die woestijne te huis behoorden, is buiten het bereik van allen twijfel (2). — Dat de muren van Jericho niet bij toeval, maar onder de tusschenkomst van God, omgestort zijn leert de geschiedenis Jos. VI. intusschen is het niet onwaarschijnlijk dat zulks door eene aardbeving geschied zij (3). — Dat Simson, te onregt vergeleken met dien Hercules, die in de fabelen eene zoo aanmerkelijke rol speelt, niet zonder Gods hulpe, ja zelfs op eene wijze, geschikt naar den tijd waar in hij leefde, tot nadeel der Filistynen en tot eer van den Godsdienst zijne buitengewone lig-

(1). Zie *Clericus* in Dissert. de hoc argumento, achter zijnen Commentarius over Genesis, *Michaëlis* Comment. Societ. Gotting. praelectis Tom. I. Comment. 5. en een werk van *Oldman*, dat ten titel voert *Vermischte Sammlungen aus der Naturkunde*, Th. III. bl. 115 u. s. w.

(2). *Hamelsveld* de *Bijbel verdedigd* V. bl. 154 env.

(3). *Michaëlis*, *Vraag.* 26 en 53. vergeleken met *Niebuhr* in zijne *Beschrijv. v. Arabie.* bl. 137–139.

ligchaamskrachten heeft aan den dag gelegd, dit ſtaat bij ons vast: doch dat deze zelfde krachten, hem, door een tegen de natuur ſtrijdend wonderwerk zouden medegedeeld, of bij elke voegelijke gelegenheid in hem verwekt zijn, dit komt ons geenszins waarſchijnlijk voor. De krachten hem eenmaal geſchonken door God, den Schepper der Nature, wilde Hij dat van tijd tot tijd dienstbaar wierden aan zijne oogmerken en de behoeften der tijden, dezelve dadelijk, zoo dikwijls als het noodig was, daar op aanſturende. En, waarom zouden wij zonder ligtvaardigheid niet veronderſtellen mogen, dat er eenig verband is, en dat zelfs niet gering, tuſschen de haren en de krachten des ligchaams? — Dat Elias door de raven geſpijzigd wierd, 1 Kon. XVII. 2–6, wordt door zeer velen belagchen, doch het is bekend dat anderen, om die ſpotzucht te beteugelen, die ערבים (*Orebim*) of in *Arabieren* of in *Orebiten*, of in *kooplieden* hebben omgevormd. Door welke verklaring wel niet wordt weggenomen de bijzondere zorg der Goddelijke Voorzienigheid over den Propheet uitgeſtrekt, maar toch al het aanſtootelijke verdwijnt, en de zaak terug gebragt wordt tot het gewone beloop der nature. Doch daar deze verklaring mij zeer onwaarſchijnlijk voorkomt, moet ik evenwel den grooten *Bochart* (1) volgende, welke ik nog niet gemerkt heb dat door eenig mensch weêrlegd is, betuigen geheel niet door te zien, waarom men de zaak zoo zeer belagchelijk vinde. Immers, dat God gezegd wordt den raven bevolen te hebben om Elias te voeden, dit, vergeleken met 2 Chron. VII. 13, beteekent, dat deze dieren tot dat oogmerk van God gebezigd wierden, zoo dat de natuurlijke roofzucht dezer vogelen derwijze door de Goddelijke Voorzienigheid beſtuurd wierd, dat zij de ſpijze, van wijd en zijd opgehaald, in hunne nesten verzamelden niet ver van de plaats waar Elias zich ophield. — De ſchaduw op den zonnewijzer van Hiskia terug wijkende, wordt door Jezaias 2 Kon. XX. 9–11. op zulke eene wijze beſchreven, dat het den koning moest ſtrekken voor een teeken van God, dat hij van zijne ziekte herſtellen, en zijne dagen zouden verlengd worden. Doch welk wonderwerk, bid ik u, ſtak hier in? Was het van dien aard, dat het van de nature geheel afweek, of tegen dezelve als aandruischte, zoo dat de zon zelve moet geächt worden terug gegaan te zijn? Maar hier van vindt men niets in de beſchrijving van het géval, die van niets gewaagd dan van het terug gaan der ſchaduwe. Doch hoe gemakkelijk was het voor den Opperſten Beſtuur-

(1) *Hieroz.* P. II. L. 2. Cap. 13. vergel. met *Hamelsveld* in zijne *Verdediging van den Bijbel.* III. bl. 95 env.

Deel II. Hoofdst. III. §. 5.

ſtuurder der ganſche nature om dit, door eenigerhande natuurlijke oorzaken daar te ſtellen. Ook ſchijnt dit niet zonder voorbeeld te zijn als zijnde op eene natuurlijke wijze veroorzaakt (1). — Eindelijk, toen Jezus eene groote menigte menſchen, uitgeput en afgemat door gebrek aan leeftogt, gezegd wordt door een weldadig wonderwerk te hebben verzadigd, heeft hij geenszins eenige nieuwe ſpijze van den hemel doen komen, maar ſlechts de ſpijs, die voorhanden was, en voor allen niet toereikte, vermeerderd.

Dit gebruik nu van de natuur zelve, in vele wonderwerken doorſtralende, moet wel niet zoo ver getrokken worden, dat wij, de onmiskenbare bedoeling der Gewijde Schrijveren uit het oog verliezende, overal de wonderwerken geheel zocken weg te nemen en dezelven wringen naar het gewone beloop der dingen, neen, maar het moet dien invloed hebben dat wij zoo veel te eerder de wonderwerken gelooven die ons in de Heilige Schriften voorkomen: en terwijl wij zoo in deze, als in het buitengewoon onderwijs in den Godsdienst, het Opperwezen zich vaak zien bedienen van natuurlijke oorzaken, moeten wij dus, der Gewijde Boeken ter eere, erkennen zoo de Goddelijke wijsheid, die, in de wonderwerken zelven de natuur van zoo nabij volgde, als derzelver aard gehengde, en allen ſchijn van ijdelen roem vermijdde, als het hemelbreed onderſcheid tuſſchen deze, en alle valſche en verdichte wonderwerken, die, hoe verder zij van de nature afwijken, zoo veel te grooteren roem van ijdel vertoon ſchijnen te hebben. (2).

5. De laatſte regel, waar van de opvolging in onzen leeftijd niet genoeg kan worden aanbevolen, beveelt ons, *altijd gedachtig te zijn aan die hooge oudheid en zonderlingen inhoud der Gewijde Boeken, die te wege brengen, dat vele dingen ons duister en moeijelijk om te begrijpen voorkomen.*

Zeker is het eene loffelijke en door de natuur zelve als ingeſchapene zucht voor waarheid, die ons drijft tot pogingen om alles wat zich aan onzen geest voordoet, ten minſten zoo het zich door zijne voortreffelijkheid of nuttige ſtrekking aanprijst, te begrijpen en den aard daar van te doorgronden. Door aandrift van deze neiging heeft het menſchelijk verſtand reeds verbazende en den mensch hoogstverëerende vorderingen gemaakt in velerleije kundigheden en wetenſchappen, en bevlijtigt zich reikhalzend om daar in al verder en verder voort te gaan. Doch de ſoms ſchandelijke geſchiedenis van het menſchelijke verſtand, leert niet zelden, dat wij, met blinde drift die neiging involgende, onvoorzigtig-

(1). *Hamelsveld* als boven V. p. 215 env.

(2). Vergel. *Muntingh* in de *Geſchied. der Menscheid naar den Bijbel*, D. IV. Noot. 62.

tiglijk van het regte ſpoor dwalen, en, eer wij het denken, op verkeerde wegen geraken kunnen. Weshalve, gelijk wij andere oorſpronkelijke neigingen met wijs beleid behooren te regelen, zoo moeten wij voor al die, welke boven alle andere de voortreffelijkheid onzer nature aan den dag legt, ſteeds wel beſturen en vaak beteugelen. En hoe meer de dingen buiten onzen gezigtskring liggen, hoe zij belangrijker en hoogwaardiger zijn, zoo veel te meer betaamt het ons voorzigtig, behoedzaam en zedig voort te gaan, op dat wij geen gevaar loopen, om, het geen van welks beſtaan wij op goede gronden overtuigd mogen zijn in twijfel te trekken of te loochenen, alleen om dat wij de wijze hoe het beſtaat niet volkomen doorzien. Dat nu onze Gewijde Boeken in het algemeen van hooge oudheid zijn, wordt door ieder toegeſtemd; dat zij, ten deele, zoo oud zijn, dat zij, ten dien aanziene zeer ver overtreffen, alle andere hoogbejaarde ſchriften van andere volken die ter onzer kennisſe gekomen zijn, erkennen allen die geleerd hebben daar over, zoo niet met volledige zekerheid, het geen de aard der zake niet gehengt, ten minſten op gronden van hooge waarſchijnlijkheid en volkomen voldoende gronden, te oordeelen: dat die Boeken alle geſchreven zijn in eene vreemde tale die wij niet altijd en overal volkomen verſtaan, en door menſchen, die grootelijks van ons verſchillen in luchtſtreek, zeden, manier van denken en handelen, zal toch wel niemand loochenen. Verder, daar de aard van volk en eeuwe geene dan onvolmaakte en min naauwkeurige wijze van verhalen in de Gewijde Schriften gedoogde, was het natuurlijk, dat de ſchrijvers, wanneer zij zeer onlangs gebeurde zaken, of zaken, uit andere breedvoeriger verhalen, ten hunnen tijde genoeg bekend, getrokken, verhaalden, dikwerf ſommige dingen weglieten, waar van de opteekening, ten dage toen zij ſchreven, noodeloos voorkwam, doch het weglaten waar van te wege brengt, dat wij, zoo laat na dien tijd levende, voor vele dingen ſtilſtaan, en ons geen volledig en in allen deele duidelijk denkbeeld daar van maken kunnen; en alhoewel zij, zoo dikwerf zij den tijd waar op, of de plaats waar iets gebeurde, vermelden, altijd zoo te werke gaan, dat men niets zou kunnen uitdenken beter geſchikt om ons van de geſchiedkundige waarheid op het krachtigſte te overtuigen, is het echter ver van daar, dat zij overal de juiste tijdorde in acht nemen; waar door dan ook de ervarenſte Schriftuurverklarer zich niet zelden deerlijk belemmerd en verlegen vindt. Eindelijk, daar de Gewijde Schriften de geſchiedenis der bijzondere tusſchenkomſten der Godheid, en de leeringen zelven, langs dezen weg op onderſcheidene tijden geöpenbaard, op zulke eene wijze voordragen, dat wij, billijk willende handelen, die bijzondere tusſchenkomſten erkennen moeten, behelzen zij, juist daarom, een onderwerp geheel vreemd van

Deel II. Hoofdst. III. §. 5.

onze gewoonte en ervarenis, en waar in dus natuurlijk vrij wat moet voorkomen waar van wij den aard en wijze niet kunnen naſporen. — Wanneer ik nu dit alles naauwkeurig nadenk, niet uit het oog verliezende de bepaalde grenzen binnen welken het menſchelijke verſtand beperkt is, verwonder ik mij voorwaar in geenen deele, dat in deze Schriften vele dingen gevonden worden, die, ſchoon niet onderhevig aan eenigen regtmatigen twijfel, echter zoo zeer met duisterheid omgeven zijn, dat ik mij buiten ſtaat bevinde om zelf te bevatten, zoo veel te minder dus om voor anderen duidelijk te maken, de wijze, den aard en de bedoeling van dezelve. Ja, bijaldien ik, in boeken van die hooge oudheid en zulk eenen zonderlingen inhoud, geene dingen aantrof die ik niet verſtond, geene die mijn begrip te boven gingen, zou ik minder vast overtuigd zijn van die oudheid zelve, en van het Goddelijk onderwerp van dezelve.

Het geſtelde zal echter, vertrouw ik, niemand in dien zin opvatten, als of ik allen verder onderzoek naar den waren zin der Gewijde Schriften en naar de zaken welke zij bevatten, ſtaken wilde, en anderen dit ontraden. Immers, hoe zeer ik zulk een ingewikkeld en als het ware werkeloos en traag geloof voor mij zelven geöordeeld heb te moeten vermijden, meen ik zelfs in de verklaring der beide laatstgemelde regels genoeg te hebben blootgelegd. Ik rade dieshalve aan, dat, allen, die toegerust zijn met zulke verſtandelijke vermogens en dien ſchat van geleerdheid, welke eenen goeden Schriftuurverklarer vormen, zich op de verklaring daar van met de borst toeleggen, dat zij de taal, waar in de Heilige Boeken geſchreven zijn, met behulp van de middelen daar toe voorhanden, meer en meer trachten te verſtaan, en dat zij naauwkeurig letten op het ſpraakgebruik, dat zij ernſtig pogen om zich regtmatige denkbeelden te vormen van de zaken en leeringen daar in vervat. Doch ik verlange dat dit geſchiede met voorzigtigheid, zedig en overeenkomſtig met de waardigheid der Gewijde Boeken, niet roekeloos bij wijze van magtſpreuk, en hoonende voor die hoogwaardige Schriften. — Te weten, de beoefening van dezelve, mits die, zoo als het behoort, worde aangelegd, kan niet te ſterk worden aanbevolen: en, hoe beter toegerust met de noodzakelijke hulpmiddelen, hoe bekwamer om alles te beöordeelen, wat de aard der zaken, tijden en menſchen medebrengt, men die beoefening aanvange, zoo veel te meerdere en rijpere vruchten zal men, zichzelven en anderen ten nutte, van dien arbeid plukken, zoo veel te beter te rade gaan met de eere der Gewijde Schriften.

Doch tot de tijden die wij beleven ſchijnt wel te behooren zekere ſoort van trotscheid en aanmatiging, onbegrijpelijk nadeelig voor de regte beoefening der Heilige Boeken, welke de menſchen liever alles doet verzinnen en verdichten,

ja

ja den Gewijden Schrijveren opdringen, dan dat zij zouden gelooven dingen die afwijken van de orde waar aan zij gewoon zijn, en waar van zij zich geene volkomen duidelijke begrippen kunnen maken: van welke ſoorte van uitleggers intuſſchen niet weinigen, op hunne luchtig opgeſlagene en ſchrale ſtukjes, op de onrijpe vruchten van hunne weelderige verbeelding, zoo luide en met zulk een zelfvertrouwen pochgen, dat zij met regt dan eens het gelach, dan eens de verontwaardiging opwekken, van meer doorkneede en omzigtiger beoefenaars der Gewijde Schriften. Voor de beſmetting dieshalve met dit euvel, welke zich van dag tot dag meer verſpreidt, moeten zich zorgvuldig wachten allen welken tot nog toe onze allerheiligſte Godsdienst waarlijk ter harte gaat. Den zin dier Schriften, welker inhoud voortreflijk is boven alles wat immer geſchreven wierd, behooren zij nateſporen, in het ontwikkelen daar van alle hunne vermogens inteſpannen, en den aard en bedoeling der zaken zelve uittevorſchen: dit ſtaat niet alleen vrij, het behoort zoo, het is betamelijk, het is hoogst-nuttig; maar vinden zij in de hoogbejaarde Schriften, welker onderwerpen daarenboven van Goddelijken aard zijn, knoopen, die zij door eene redelijke verklaring niet weten los te maken, dit moet hun niet tot ergernis ſtrekken, of zij zich verbeelden dat zij zich dapperlijk gekweten hebben, wanneer zij, om zoo te ſpreken, met de mythologiſche bijl, die derzelver uitvindſter de wijsbegeerte hun in handen gaf, met éénen ſlag dezelve doorgehakt hebben; voorts moeten zij zich overtuigd houden, de menſchelijke zwakheid nimmer uit het oog verliezende, dat alles wat er waarlijk Goddelijks in de Gewijde Boeken vervat is of verhaald wordt, dit niet altijd moet afgemeten worden naar den bekrompen maatſtaf van onze begrippen, doch dat, daar veelerwege eene menigte kenmerken voorkomen, van eerbiedwaardige wijsheid, die wijsheid zeker overal onder ſchuilt, offchoon ook wij kortzigtige en van die overoude tijden zoo ver verwijderde menſchenkinderen dezelve niet weten opteſporen.

Dit nu is de hoofdſom van den laatſten regel door ons voorgeſchreven, en de hoofdſom van bijna onze geheele Verhandeling, die men zou mogen omſchrijven met de woorden van den voortreffelijkſten Apostel, toegepast overeenkomſtig met onze bedoeling, en uit dien hoofde zeer geſchikt om ons ten zinſpreuk te dienen, waar mede hij de Christenen beveelt *om niet hooger van zichzelven dan betaamt, maar zoo over zichzelven te oordeelen dat zij maat weten te houden.*

Μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν·
ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν.

Rom. XII. 3.

Deacidified using the Bookkeeper p
Neutralizing agent: Magnesium Ox
Treatment Date: May 2005

LIBRARY OF CONGRESS
0 014 242 383 2